853

CARPICA

1980

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEUL JUDEŢEAN DE ISTORIE ŞI ARTĂ BACĂU

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARTĂ
BACĂU
BIBLIOTECA
Inventar nr. 30 – Anul 1990

4457
1998

CARPICA

XII

1980

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Colectivul de redacție :
IOAN MITREA — responsabil
ALEXANDRU ARTIMON, VIOREL CĂPITANU,
VASILE FLOREA, MIRCEA FILIP,
DORINEL ICHIM, DAN MONAH

CARPICA
Publicația Muzeului de istorie și artă Bacău
Orice corespondență va fi trimisă pe adresa : MUZEUL DE ISTORIE ȘI ARTĂ BACĂU, str. Karl Marx, nr. 23 (Tel. 1 24 44)
cod. 5500 Bacău
R. S. România

CARPICA
Revue du Musée d'histoire et d'art de Bacău
Tout correspondence sera envoyée à l'adresse : MUZEUL DE ISTORIE ȘI ARTĂ BACĂU, str. Karl Marx, nr. 23 (Tel. 1 24 44)
cod. 5500 Bacău
R. S. ROUMANIE

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARPICA XII

SUMAR

Arheologie—istorie

BUCUR MITREA, *Tezaurul monetar de la Panciu şi legăturile dintre dacii de la est şi vest de Carpaţi în timpul lui Burebista* 7

ŞTEFAN OLTEANU, *Permanenţe ale civilizaţiei geto-dacice şi daco-romane în structura societăţii medievale româneşti* 15

LIVIU ŞTEFĂNESCU, *Elemente ale suprastructurii politice româneşti moştenite de la geto-daci* 25

TRAIAN CANTEMIR, *Decebal în epopeele naţionale* 35

SEVER DUMITRAŞCU, *Utilitate şi artă în ceramica dacică din Crişana* 45

IOAN MITREA, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret în secolele VI—IX e.n.* 55

SERGIU HAIMOVICI, *Studiul materialului paleofaunistic din aşezarea de la Mîndrişca (Valea Seacă), aparţinînd culturii Monteoru* 191

DUMITRU ZAHARIA, *Dacia în viziunea lui Ludovic Ferdinand Marsili* 203

ALEXANDRU ARTIMON, *Un tezaur monetar de aur din secolele XVI—XVII descoperit în comuna Ştefan cel mare, judeţul Bacău* 215

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

IOAN MURARIU, *Unii factori care au frînat dezvoltarea comerțului intern al Moldovei, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea* 229

Etnografie

MARIA *COMȘA, Albinăritul pe teritoriul României în mileniul I e.n.* 245

DORINEL ICHIM, *Monumentul de arhitectură populară din Dărmănești — Bacău* . 257

FEODOSIA ROTARU, *Ceramica populară din județul Bacău* 271

DORINEL ICHIM, *Gospodăria țărănească de tip complex din Colinele Tutovei* 303

Recenzii — prezentări

DAMIAN P. BOGDAN, *Paleografia româno-slavă. Tratat și album*, București, 1978, 391 p. + LXVIII planșe (Lucia Djamo-Diaconiță) 315

Viața științifică

ELENA ARTIMON, *Cronica activității secției de istorie pe anul 1979* . 319

Sumarul sumarelor, Carpica I/1968—X/1978 325

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARPICA XII

SOMAIRE — CONTENTS — INHALT

Archéologie—historie

BUCUR MITREA, *Teh monetary hoard of Panciu and the economic relations between the Dacians from east and west of the Carpathians during the reign of Burebista* . . . 7

ŞTEFAN OLTEANU, *Permanences de la civilisation dace et daco-romaine dans la structure de la société féodale roumaine* . 15

LIVIU ŞTEFĂNESCU, *Lés éléments de superstructure politique hérités des géto-daces* 25

TRAIAN CANTEMIR, *Decebal dans les épopeés nationaux* 35

SEVER DUMITRAŞCU, *Utilité et art dans la céramique dacique de Crişana* 45

IOAN MITREA, *La region centrale de la Moldavie, d'entre les Carpates et le Siret aux VI—IX-e siècles n.è.* 55

SERGIU HAIMOVICI, *L'étude du matériel paléofaunigue de la station de Mîndrişca (Valea Seacă) appartenant à la culture Monteoru* 191

DUMITRU ZAHARIA, *La Dace dans la visione de Ludovic Ferdinand Marsili* 203

ALEXANDRU ARTIMON, *Un trésor monétaire d'or du XVI-e—XVII-e siècle découvert dans le village Ştefan cel Mare, district de Bacău* . 215

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

IOAN MURARIU, *Facteurs ayant freiné le développement du commerce intérieur de la Moldavie à la fin du XVIII-e siècle et dans les premières décennies du XIX-e* 229

Etnografie

MARIA COMȘA, *L'élévage des abeiles sur le territoire de la Roumanie au I-ére millénaire de n.è.* 245

DORINEL ICHIM, *Le monument d'architecture populaire de Dărmănești — Bacău* 257

FEODOSIA ROTARU, *La céramique populaire du Dép. Bacău* 271

DORINEL ICHIM, *Le ménage paysan de type complexe des Collines de Tutova* 303

Comptes rendus

DAMIAN P. BOGDAN, *Paleografia româno—slavă. Tratat și album.* (Lucia Djamo-Diaconiță) 315

La vie scientifique

ELENA ARTIMON, *Le chronique de l'activité de la séction d'histoire pendant l'anée 1979* . 319

Sommaire des sommaires, Carpica I/1968—X/1978 325

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TEZAURUL MONETAR DE LA PANCIU ŞI LEGĂTURILE ECONOMICE DINTRE DACII DE LA EST ŞI VEST DE CARPAŢI ÎN TIMPUL LUI BUREBISTA

de BUCUR MITREA

Un anumit curent înnoitor îşi face loc tot mai insistent, cîştigînd noi aderenţi în cîmpul cercetării numismatice. Este vorba de un efort comun de a supune descoperirile monetare, în special cele antice, dar şi cele medievale, unei analize din ce în ce mai adîncite, mai diversificate. Se speră, şi după părerea noastră pe drept cuvînt, că la capătul unor eforturi şi în condiţii bine precizate, materialul monetar descoperit, atît tezaurele, dar nu mai puţin şi izolatele aflări monetare, fiecare în felul său, să ne îngăduie să pătrundem mai adînc nu numai în domeniul tehnic monetar : noutăţi sau variante, date metrologice, ateliere monetare, etc. Se vizează azi mult mai departe. Dincolo de domeniul tehnic numismatic, care rămîne important şi formează baza de la care pornim. Se tinde spre domenii noi ca cel economic, social, politic, militar, artistic, etc. În toate acestea moneda, sub ambele forme în care o aflăm noi azi este solicitată să-şi aducă contribuţia, să lumineze, pe măsura posibilităţilor ei, aceste laturi rămase încă în penumbra istoriei. Şi cîte aspecte, din cele pomenite, nu ar putea să fie reînnoite, confirmate sau corectate, folosind categoria documentelor monetare. Şi nu ne putem plînge că încercări nu s-au făcut. Au fost formulate şi unele constatări care au fost consemnate în diferite studii, mai mult sau mai puţin întinse, publicate în diferite ţări şi privind etape istorice diferite. Ele însă n-au ajuns, cel puţin deocamdată, să reţină atenţia arheologilor şi istoricilor în măsura aşteptată. Se manifestă încă o rezervă, de cele mai multe ori reţinută, citînd lucrările respective, dar fără a se lăsa convinşi de concluziile formulate de cercetările numismatice.

Este firesc să ne întrebăm care este cauza unei astfel de situaţii ? Este vorba de o reacţie, oarecum firească faţă de o categorie nouă de documente care are nevoie să-şi facă un anumit stagiu pentru a fi verificate şi abia apoi să fie acceptate ? Sau este vorba de altceva, cu rădăcini obiective, de anumite deficienţe, de lipsa unei metodologii clare, nuanţate şi flexibile, în editarea, folosirea şi interpretarea acestor do-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cumente ? În acest din urmă caz lipsurile trebuie să fie urmărite, cercetate, precizate, pentru a putea sesiza şi îndepărta părţile criticabile, rămînînd doar partea sigură, precisă, obiectivă.

Desigur că apariţia unor studii care au încercat să interpreteze istoric anumite categorii de monede sau tezaure monetare, neaprofundate îndeajuns, în primul rînd pe plan numismatic, au contribuit la primirea rece a unor astfel de cercetări.

Rezervele cu care au fost primite unele cercetări numismatice cu caracter istoricizant, indiferent în care domeniu : economic, social, politic, militar, etc., sînt în bună parte justificate sau par a fi justificate.

Am în vedere baza de la care se pleacă cu interpretarea monedelor. Cînd amintesc de bază mă gîndesc la cercetarea structurii unui tezaur. Este cunoscut faptul că descoperirile monetare, în speţă tezaurele, au ajuns pînă la noi, în special cele din trecut, în cele mai multe cazuri, în mod fragmentar. Nu rareori sîntem obligaţi să ne mulţumim chiar cu cîteva informaţii scrise, care sînt lacunare şi vagi.

Cu o astfel de documentare este evident că concluziile de caracter istoric pe care încercăm să le formulăm, sînt privite cu o justificată rezervă.

Este adevărat că în ultimele decenii a început să se precizeze pe îndelete, şi să se generalizeze pe nesimţite o doctrină a cercetărilor monetare la locul descoperirii.

In definirea şi precizarea unei astfel de metode, care constituie doar începutul, un rol de căpetenie îi revine lui Ion Nestor, care considerînd descoperirea monetară o descoperire arheologică, a tratat-o ca atare săpînd terenul, precizînd stratul şi nivelul arheologic, recuperînd vasul sau fragmentele ceramice, urmărind împrăştierile de monede, etc. Această metodă a fost recomandată colaboratorilor săi de la Institutul de arheologie, de unde s-a generalizat pe nesimţite. Se căuta prin acest mod de investigare să se precizeze legătura ce a putut să existe între tezaur şi aşezare, nivel de locuire, dacă aşa ceva se afla în acel loc sau prin împrejurimi. Toate acestea şi fiecare în parte, pot contribui, în măsuri diferite, la interpretarea istorică a descoperirii monetare. Este studiat apoi recipientul, oala în care se afla depozitat tezaurul monetar. Nici împrăştierile de monede din descoperire n-au fost neglijate. Au fost urmărite pînă în cele mai mici amănunte, strînse, catalogate pe loturi de răspîndire şi apoi sistematizate în paralelă cu masa principală a tezaurului. Au fost formulate unele concluzii în legătură cu felul cum acţionează legea întîmplării şi a necesităţii sau legile statisticii matematice. S-a făcut apoi apel la ajutorul computerului pentru a putea utiliza fragmentele de tezaure ce ne-au rămas dintr-o anumită regiune, sprijiniţi sau mai bine zis pornind de la tezaure complete, descoperite în aceeaşi regiune, din aceeaşi epocă, în condiţii optime şi în stare completă. Toate acestea au fost făcute în anii trecuţi. Azi, s-au realizat noi progrese. Sînt analizate şi interpretate anumite categorii unitare de tezaure, pe microregiuni, etape cronologice, ţinîndu-se seama de condi-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ţiile etnografice şi politice din acea regiune, totul fiind interpretat în cadrul vieţii economice, cu numeroasele reforme care s-au succedat. În acest cadru vast, din care noi am rezumat doar o parte, vor trebui să fie interpretate, pe categorii, descoperirile monetare.

La baza tuturor interpretărilor ce urmează să o dăm diferitelor grupe sau categorii de tezaure monetare trebuie să aşezăm o editare critică modernă, actuală, care să ţină seama de stadiul în care s-a ajuns azi în acel domeniu de cercetare. Numai în acest mod ne asigurăm o bază sigură, de la care putem să plecăm cu formulări istorice, fie ele chiar şi numai ipoteze.

Asemenea eforturi, aparent tehnice şi minore, sînt întotdeauna răsplătite, uneori cu încheieri istorice neaşteptate, dar nu mai puţin concludente. Este cazul tezaurului de la Panciu, de care va fi vorba mai jos.

* * *

Cu privire la tezaurul monetar descoperit la Panciu, jud. Vrancea, toate informaţiile pe care le posedăm le datorăm lui Const. Moisil. Respectatul nostru înaintaş a consemnat în publicaţia Academiei, Creşterea colecţiilor pe anul 1915 „că la Panciu s-a descoperit în 1915 un mic tezaur de drahme de argint din Dyrrhachium" din care 13 exemplare au ajuns la Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei Române. În aceeaşi publicaţie se dă şi o descriere ştiinţifică a monedelor achiziţionate [1].

---

1 O primă informaţie cu privire la această descoperire, care în acelaşi timp constituie şi baza de la care trebuie să pornească orice cercetare asupra tezaurului, dat fiind caracterul ei tehnic, ştiinţific, este cea publicată de către Const. Moisil, în *Creşterea colecţiilor Academiei Române. Cabinetul numismatic*, Bucureşti, 1915, p. 16—17, numerele 120—132. Acelaşi autor consemnează ştirea descoperirii tezaurului în *Buletinul Societăţii Numismatice Române*, vol. XIII, fasc. 27, 1916, p. 42, 60. Pe vremea aceea nu se punea încă problema cercetării descoperirii la faţa locului, spre a se putea preciza, între altele, condiţiile de aflare, numărul monedelor, precum şi alte informaţii în legătură cu descoperirea. Bănuim că formularea „un mic tezaur de drahme de argint din Dyrrhachium" reprezintă concluzia la care a ajuns Const. Moisil, pe urma informaţiilor primite, fie de la descoperitor, fie mai curînd de la un intermediar. Nu trebuie pierdut din vedere că uneori descoperitorii făceau apel la înalta competenţă a lui Moisil, spre a afla date ştiinţifice despre monedele descoperite, precum şi pentru valorificarea lor istorică şi nu rareori şi comercială. Pe baza celor notate mai sus, cred că aprecierea descoperirii ca „un mic tezaur monetar" trebuie luată sub beneficiul de inventar. Atît i s-a comunicat lui Moisil şi el a notat ce i s-a relatat. Dar este foarte probabil ca numărul monedelor din descoperire să fi fost mult mai mare. Spre a veni în sprijinul tezii noastre cred că este suficient să amintesc două descoperiri similare, aflate în aceeaşi regiune. Acestea fiind recente, au beneficiat de actualele criterii de cercetare. Am în vedere în primul rînd tezaurul de la Viişoara, jud. Bacău (Cf. B. Mitrea, *Monedele oraşelor Dyrrhachium şi Apollonia în Moldova. (Tezaurul de la Viişoara, r. Tg. Ocna)*, în *Studii şi cercetări de numismatică* (mai departe prescurtat *SCN*), 2, 1958, p. 27—93. Acelaşi, *Notă suplimentară despre tezaurul de la Viişoara, în SCN*, 3, 1960, p. 449—450. Alte exemplare, acelaşi, în *Dacia, N.S.*, 12, 1968, p. 449, 19. Au fost astfel înregistrate nu mai puţin de 821 exemplare. Cf. Margaret Thompson, Otto Morkholm, Colin M. Kraay, *An Inventory of Greek Coins Hoards*, New York, 1973, p. 88, nr. 640. Alte 80, *SCN*, 4, 1968, p. 444. Cel de al doi-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Aceeași știre va fi reluată și republicată în lucrarea „Monede și tezaure monetare", pe care același autor o inaugurase, cu ani în urmă, la revista de specialitate, condusă tot de el.

Informația consemnată de Const. Moisil o dăm în întregime, mai jos : „La Panciu, jud. Putna, s-a descoperit în 1915 un mic tezaur de drahme de argint din Dyrrhachium, cu numele magistraților Meniskos, Xenon și Filon. Se păstrează la Academie" [2].

De aci informația va trece și va fi utilizată de diferiți cercetători, în raport cu obiectivele pe care le-au urmărit fiecare. Nu este în intenția noastră de a enumera toate lucrările în care descoperirea ce ne reține atenția a fost pomenită, ci ne vom limita să menționăm doar unele lucrări de specialitate, în care acest tezaur este amintit. Ele vor fi înșirate în ordinea cronologică a apariției lor. În această ordine de idei, voi menționa că într-o lucrare încheiată în anul 1938, dar apărută abia în 1945, știrea a fost inserată la capitolul respectiv, urmărind să dovedească aspectul economic, mai precis cel comercial al cetății Dyrrhachium la geto-daci. Din această cauză nici n-am menționat numărul monedelor, rezumîndu-mă să notez doar că este vorba de un mic tezaur [3]. Pentru rest, am trimis la izvorul folosit, care era Const. Moisil. Informația va fi preluată în forma de mai sus, fără preciziuni numerice, într-o lucrare care avea ca obiectiv „Contribuții numismatice la istoria Daciei". Lucrarea a apărut în anul 1955, în periodicul din Cluj-Napoca *SCȘ, Cluj* [4].

Cîțiva ani mai tîrziu, în 1974, într-un cadru mult mai vast, un alt cercetător clujan, Ioan Glodariu, pomenește și el aceeași descoperire, folosind mereu aceeeași sursă [5].

Unghiul din care au privit toți cei trei cercetători descoperirea de la Panciu este în general același : semnificația ei din punct de vedere economic-comercial. De aceea nici unul nu s-a aplecat asupra ei spre a încerca să refacă catalogul monedelor.

Pentru cercetătorii străini știrea a fost înregistrată tot rezumativ într-o mare publicație internațională de specialitate [6]. Notăm că Margaret Thompson, editoarea responsabilă pentru sectorul geografic balcanic, a menționat că tezaurul a putut fi îngropat în cursul secolelor II—I î.e.n. [7].

---

lea tezaur este cel descoperit la Grozești, jud. Bacău, din care au putut fi recuperate nu mai puțin de 200 de exemplare, Cf. Bucur Mitrea, *Alte drahme din Dyrrhachium descoperite în Moldova și drumul lor de pătrundere la est de Carpați. (Tezaurul de la Grozești*, jud. Bacău), în *SCN*, 5, 1971, p. 21—40. Pe aceste baze presupunem că descoperirea de la Panciu a putut avea un număr mult mai mare de exemplare.

2 Vezi nota 1.

3 Bucur Mitrea, *Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della Conquista*, în *Ephemeris Dacoromana*, 10, 1945, p. 91, 52.

4 Iudita Winkler, *Contribuții numismatice la istoria Daciei*, în *SCȘ Cluj*, VI, 1—2, 1955, p. 112, 37.

5 Ioan Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, edit. Dacia, 1974, p. 271, 58.

6 Bucur Mitrea, IGCH, New York, 1973, p. 85, 606.

7 Margaret Thompson, *Ibidem*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din cele expuse mai sus reiese că tezaurul de drahme descoperit la Panciu, deşi a fost întrebuinţat şi citat deseori de cercetătorii de specialitate, totuşi el nu a format obiectul unei cercetări deosebite, speciale.

În cele ce urmează vom încerca să vedem ce se poate aduce nou, ce completări se pot adăuga, pe baza materialului publicat în 1915, deci cel care se află la îndemîna tuturora.

Întrucît orice încercare de studiere a unui tezaur se bazează în primul rînd pe existenţa unui inventar riguros ştiinţific, vom începe cu încercarea de reconstituire a catalogului monedelor.

În această privinţă este cunoscut faptul că drahmele ce ne preocupă au reprezentat pe avers o vacă cu viţelul care suge, avînd în cîmp sus, un nume de magistrat. În exergă, sau uneori în cîmp st. sau dr., găsim unele simboluri. Pe reversul drahmelor se află două patrate înflorate, iar pe laturile lor exterioare, dispus secţionat, se află sigla cu etniconul ΔΥΡ şi numele unui al doilea magistrat.

În cele ce urmează prezentăm catalogul monedelor, în ordinea în care ele au fost publicate de către Moisil. Partea cuprinsă în paranteze drepte a fost întregită de noi.

1. Μενίππος — καλλωνος [8] (La Moisil, nr. 120).
   A. Maier, în *Numismatische Zeitschrift*, N.F., 1, 1908, p. 24, nr. 256. Mai departe prescurtat: Maier. Cf. Hasan Ceka, *Questions de numismatique illyrienne*, Tirana, 1972, (prescurtat mai departe H. Ceka), p. 195, nr. 322.
2. „ — Διονυσίου (La Moisil, nr. 121).
   A. Maier, p. 23, 201. Cf. H. Ceka, p. 195, 320.
3. „ — Λυκίσκου (La Moisil, nr. 122).
   A. Maier, p. 25, 278 Cf. H. Ceka, p. 196, 325.
4. „ — [Λυκί]σκου [9] (La Moisil, nr. 126).
   A. Maier, ca mai sus. Cf. H. Ceka, ca mai sus.
5. „ — Φι[λώτα] [10] (La Moisil, nr. 123).
   A. Maier, p. 28, 396. Cf. H. Ceka, p. 196, 331.
6. „ — [Φιλώ]τα [11] (La Moisil, nr. 127).
   A. Maier, p. 28, 396. Cf. H. Ceka, p. 196, 331.
7. — 'Αρχ[ίππου (La Moisil, nr. 124).
   A. Maier, p. 22, 144. Cf. H. Ceka, p. 195, 318.
8. — 'Αρχ[ίππου] [12] (La Moisil, nr. 125).
   A. Maier, ca mai sus. Cf. H. Ceka, ca mai sus.

8 La Const. Moisil, ΚΑΛ/ΛΩ/ΗΝΟΣ este o eroare.

9 Primul editor a notat la nr. 126 ΚΗΣ/ ΚΟΥ. Cred că numele magistratului, în contextul celui de pe av., nu poate fi decît [ΛΥ/ΚΙΣ ΚΟΥ.

10 Completarea ne aparţine.

11 Completarea ne aparţine.

12 Const. Moisil citeşte ΧΑΡ ...Este foarte probabil să avem de a face cu o simplă inversiune de litere din primul segment al numelui 'Αρχίππου.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

9. Ξένων — Πῦ[ρβα] [13] (La Moisil, nr. 129).
A. Maier, p. 26. 351. Cf. H. Ceka, p. 196. 360
10. „ — Φιλοδάμου (La Moisil, nr. 130).
A. Maier, p. 27, 388. Cf. H. Ceka, p. 196, 362.
11. „ — Δαμῆνος [14] (La Moisil, nr. 131).
A. Maier, p. 22, 179. Cf. H. Ceka, p. 196, 357.
12. Φίλων — Μεν[ίσκου] [15] (La Moisil, nr. 128).
A. Maier, p. 25, 306, Cf. H. Ceka, p. 199, 438.
13. [Συλ]ανός — ['Αρι]στῆνος [16] (La Moisil, nr. 132).
A. Maier, p. 21, 129. Cf. H. Ceka, p. 197, 376.

Odată precizat inventarul descoperirii monetare, prima problemă care ni se pune este aceea de a şti dacă în regiune şi mai apoi în Dacia mai sînt sau nu cunoscute asemenea descoperiri monetare. Răspunsul nu întîrzie prea mult. Asemenea descoperiri au mai apărut şi sînt cunoscute la dacii de la est de Carpaţi. Ne vom limita să dăm cîteva exemple. Un tezaur cu o structură de magistraţi similară s-a descoperit şi a fost publicat în mod amănunţit. Este vorba de tezaurul de la Viişoara [17], jud. Bacău. Este îndeajuns să amintim că în acest ultim tezaur, doi magistraţi, Meniskos şi Xenon, în combinaţie cu diferiţi alţi magistraţi, apar în aproape 700 de exemplare, ceeea ce reprezintă 85% din întregul tezaur.

Un alt exemplu îl constituie tezaurul de la Grozeşti [18], acelaşi judeţ, în care aceiaşi magistraţi, Meniskos şi Xenon, apar în tezaur in proporţie de 80%.

Dar asemenea exemple, cu structuri asemănătoare se întîlnesc şi în regiunea intracarpatică a Daciei. Ne vom limita, şi de data aceasta doar la menţionarea cîtorva exemple. Aşa în tezaurul de la Hilib [19], com. Ojulda, jud. Covasna, în curs de publicare, structura este la fel. Un exemplu asemănător poate fi întîlnit la Voivodeni [20], jud. Cluj. Şi asemenea exemple ar putea continua cu citarea altor descoperiri cu structuri

13 La Const. Moisil...ΔΥΡ/ΠΥ/..Μ/Măciucă. Indicaţiile suplimentare „maciucă" ca de altfel şi iniţialele notate, ne îngăduie să completăm cu certitudine numele magistratului.

14 La Const. Moisil, ΔΥΡ/Μ../ΜΗ/ΝΟC. Completarea este sigură.

15 După Φίλωγ, Const. Moisil, .../ΜΕ/ΝΙ... Completarea este sigură.

16 Const. Moisil, *l.c.*, se mulţumeşte să noteze pentru Av. partea finală a numelui de magistrat ... ΑΝΟΣ. Cît pentru rv. observă şi transcrie /..ΣΤΗ/ΝΟΣ. Şi acest caz completarea este sigură.

17 Bucur Mitrea, *Tezaurul de la Viişoara...*, vezi mai sus nota 1.

18. Acelaşi, *Tezaurul de la Grozeşti*, vezi nota 1.

19 Székely Zoltán, în *Cercetări numismatice*, 3, 1980.

20 Eugen Chirilă, *Tezaurul de monede dyrrhachiene de la Voivodeni*, în *Apulum*, 7, 1968, p. 123—144, unde autorul face unele observaţii utile. Cf. M. Thompson, O. Mörkholm, C. M. Kraay, *IGCH*, p. 83, 590.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

asemănătoare, cum este cel de la Pănade [21], jud. Alba. Situaţia este similară şi pentru regiunea de la sud de Carpaţi [22].

Ne aflăm deci în faţa unui grup de tezaure, bine precizat, răspîndit pe întreg cuprinsul Daciei [23].

Rămîne o problemă, de loc neesenţială, aceeea a cronologiei acestor tezaure, cunoscut fiind că drahmele cetăţilor adriatice, prin ele însele, nu ne îngăduie o cronologie absolută [24], de care am avea nevoie.

Întrebarea este o putem avea ? Şi în caz afirmativ care este calea sau mijloacele prin care ea ar putea fi precizată. Avem nevoie de delimitări cronologice fine, pentru a vedea cu ce epocă istorică, cu ce rege geto-dac, poate fi pusă în legătură grupa de tezaure menţionată mai sus.

Fără a întîrzia prea mult, notăm că pe baza denarilor romani republicani aflaţi în cadrul acestor tezaure, descoperite atît pe teritoriul Daciei, cît şi în afara lui, asemenea tezaure au ajuns în pămînt între anii circa 110 şi circa 75 î.e.n. [25].

Bazîndu-ne pe identitatea de structură, ca nume de magistraţi, dintre tezaurele de drahme dyrrhachiene datate cu denari romani republicani şi cele fără asemenea denari romani republicani, reiese că ele sînt contemporane.

Acest fapt ne conduce la vremea lui Burebista, prima jumătate a secolului I î.e.n.

---

21 Bucur Mitrea, *Note, comentarii şi catalogul drahmelor din Dyrrhachium descoperite în tezaurul de la Pănade*, în *Apulum*, 9, 1971, p. 177—207.

22 Pentru regiunea din dreapta Oltului şi Dunăre materialul monetar a fost strîns şi însoţit de unele nuanţate şi juste consideraţii istorice în studiul lui G. Popilian, *Monedele oraşelor Dyrrhachium şi Apollonia în Oltenia*, în *Historica*, 3, 1974, p. 43—65.

23 Pentru descoperirile din vestul şi nord-vestul Daciei, a se vedea N. Chidioşan, Al. Săşianu şi N. Beladan, *Tezaurul dacic de la Drăgeşti*, în *Crisia*, 8, 1978, p. 27—50. La p. 50 se află un tabel cu o bună parte din tezaurele aflate în acele regiuni ale Daciei. Mai poate fi adăugată descoperirea monetară de la Körösszakál care se află în extremul răsărit al R. P. Ungaria. Tezaurul cuprinde 269 denari romani republicani şi două drahme din Dyrrhachium. A se vedea studiul lui Bíróné Sey Katalin, în *Debreczeni Déri-Múzeum*, 1967, p. 67—90. Lui i se mai adaugă un alt tezaur de drahme din Dyrrhachium şi Apollonia, descoperit în 1977 la Doboz, comitatul Békés, tot în estul Ungariei. Este publicat de Bíróné Sey Katalin, şi Goldmann György, *A Dobozi görög éremlelet*, în *Archeológiai értesitö* 103, 1978, p. 223—234, cu o hartă.

24 Pentru situaţia de pînă acum se poate vedea Hasan Ceka, *Questions de numismatique illyrienne*, Tirana, 1972, p. 94—97, cu discuţia şi bibliografia anterioară. Cf. şi G. Poenaru Bordea, *Studiile de numismatică greacă în România între 1947—1974*, în *BSNR*, 67—69, 1973—1975, p. 29—31.

25 Într-o cercetare mai amplă, în curs de definitivare, am examinat amănunţit problema datării drahmelor din Dyrrhachium şi Apollonia pe baza denarilor romani republicani aflaţi în asemenea complexe monetare. Încheierile la care am ajuns se referă la două probleme majore. Una priveşte data emiterii acestor drahme. Ea a putut fi stabilită ante anului 90, plus minus, î.e.n. Cea de a doua constatare priveşte *terminus postquem* cînd tezaurele au fost îngropate. Concluzia la care am ajuns este că asemenea tezaure au fost îngropate, în cea mai mare parte în decursul celei de a treia decade a secolului I î.e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Rezultatul obținut ni se pare important: se precizează pe de o parte un *terminus ante quem* precis al emisiunilor pe care le studiem, iar pe de altă parte, istoricește se dovedește că ele urmează să fie puse în legătură cu vremea lui Burebista [26].

Răspîndirea lor pe întreg cuprinsul Daciei, intra și extra-carpatice, ne dovedește că unității etnice, lingvistice, a culturii materiale, a culturii spirituale, îi corespunde și o unitate economică.

THE MONETARY HOARD OF PANCIU AND THE ECONOMIC RELATIONS BETWEEN THE DACIANS FROM EAST AND WEST OF THE CARPATHIANS DURING THE REIGN OF BUREBISTA

Summary

In 1915, Constantin Moisil published in *Creșterea colecțiilor Bibliotecii Academiei Române* (The Improvement of the collections of the Romanian Academy Library) a number of 13 drachmas of Dyrrhachium discovered at Panciu, Vrancea county. Completing the names of the moneyers on the obverse and reverse of the coins, the author remakes the catalogue of the recovered drachmas. Comparing the couples of moneyers which appear in the hoard of Panciu with those in the hoard of Vlișoara or Grozești (both of them in the Bacău county), one can notice that they form a *group* organized almost by the same moneyers, some of them prevailing in discoveries. This group does not limit to the Geto-Dacians of Moldavia, it is also found at those of Transylvania as it was shown by the hoard of Hilib, Covasna county, or by that of the east of Transylvania which is going to be published. The drachmas which form his group of hoards were emitted, the latest in ± 90 B.C. The hoard of Panciu could be buried about in the first quarter of the first century B.C., during the reign of Burebista.

The presence of drachmas of Dyrrhachium and Apollonia on the whole territory of Dacia, near other coins, demonstrates that at the ethnic and linguistic unity at the material and spiritual culture the economic unity is also added; it is proved by the monetary discoveries.

26 Concluzii la care am ajuns în studiul menționat în nota 25

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

PERMANENȚE ALE CIVILIZAȚIEI GETO-DACICE ȘI DACO-ROMANE ÎN STRUCTURA SOCIETĂȚII MEDIEVALE ROMÂNEȘTI

de ȘT. OLTEANU

Problema influenței civilizației dacice și a celei daco-romane asupra dezvoltării ulterioare a societății de pe teritoriul României, a transmiterii unor componente ale culturii și civilizației celor două popoare — dac și roman — în mediul societății daco-romane, romanizate și apoi românești, reprezintă una dintre cele mai importante probleme referitoare la moștenirea materială și spirituală pe care cele două popoare ne-au lăsat-o, avînd, prin valențele sale probatorii, rol, de argument deplin al continuității poporului nostru pe aceste meleaguri.

Cu toată această importanță, cercetarea fondului de cultură materială și spirituală pe care poporul român îl datorează celor două civilizații amintite, n-a fost pe măsura însemnătății acestuia. Ne referim în mod deosebit la permanența unor elemente din domeniul valorificării bogățiilor miniere ale subsolului românesc, precum și în prelucrarea metalelor obținute mai ales pentru perioada istorică cuprinsă între secolele IV—XIV, sectoare aproape total lipsite, pînă în vremea din urmă, de investigația științifică corespunzătoare. Nu pentru că n-ar fi existat o asemenea activitate pe teritoriul carpato-danubiano-pontic, ci pentru faptul că așa numitul mileniu al „tăcerii" n-a beneficiat de o cercetare istorico-arheologică sistematică, organizată. Așa se explică de ce în lucrări de specialitate apărute peste hotare, lipsa unor studii care să evidențieze procesul de valorificare minieră și de prelucrare a metalelor obținute pe teritoriul Transilvaniei ,în special, după secolul al IV-lea și pînă în secolul al XI-lea, a fost interpretată ca lipsă a unor dovezi materiale ale practicării acestor îndeletniciri și, deci, inexistența unei populații sedentare, autohtone care să pună în valoare asemenea bogății. Rezultatele obținute pînă în prezent mai cu seamă în cercetarea acestei perioade, rezultatele analizelor de laborator efectuate asupra unor vestigii materiale scoase la iveală în diferite așezări omenești de pe întreg teritoriul României, datînd din secolele IV—XIV, demonstrează cu temeinicie, că activitatea de valorificare a principalelor bogății miniere

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şi de prelucrare a acestora a reprezentat o constantă a societăţii de pe teritoriul carpato-danubiano-pontic, atît înainte de secolul al IV-lea cît şi după aceea, o permanenţă a vechilor locuitori ai României cu multiple posibilităţi de atribuire etnică.

Vom încerca să prezentăm, în cele ce urmează, principalele rezultate obţinute pînă în prezent prin investigaţia istorico-arheologică în ceea ce priveşte valorificarea unor bogăţii miniere de bază, de către locuitorii din spaţiul carpato-danubiano-pontic începînd din epoca dacică, evidenţiind, astfel, activitatea neîntreruptă de valorificare a unor metale „cheie", utilizarea unor tehnologii extractivo-reducătoare şi de prelucrare specifice, cu valenţe probatorii în continuitatea etnică de-a lungul întregii perioade menţionate, în perenitatea unor elemente de civilizaţie dacică şi română în structura societăţii medievale româneşti.

Cea de a doua epocă a fierului, cunoscută sub numele de La Tène, se înscrie în istoria societăţii de pe teritoriul patriei noastre ca o epocă de mari transformări social-economice şi politice, consecinţa cristalizării unor noi structuri în sînul comunităţilor umane din acea vreme, din a căror convergenţă va rezulta înfloritoarea civilizaţie geto-dacă ajunsă la maturitate în secolele I î.e.n.—I e.n. În cadrul acestei mari civilizaţii, valorificarea unor bogăţii miniere de bază, a constituit o componentă fundamentală dînd strălucirea corespunzătoare culturii materiale a strămoşilor noştri.

Cercetări recente au demonstrat cu suficiente dovezi că procesul de valorificare a unor bogăţii miniere, ca aurul, argintul şi fierul, de pildă, cunoscuse la geto-daci o sensibilă dezvoltare, comparativ cu epoca anterioară. Un număr de peste 25 de aşezări geto-dace situate în cele mai diferite forme de relief de pe tot cuprinsul vechii dacii conţin argumente certe în privinţa extracţiei, reducerii minereului de fier[1] şi pre-

1 Cîteva din aceste aşezări : Doboşeni (jud. Covasna), Cireşu (jud. Mehedinţi), Bragadiru (jud. Ilfov), Sercaia (jud. Braşov), Sarmizegetusa, Teliuc şi Ghelar (jud. Hunedoara), Ocniţa (jud. Vîlcea), Teliţa şi Histria (jud. Constanţa), Stăncești (jud. Botoşani), Poiana-Tecuci, Dăneşti şi Sofroneşti (jud. Vaslui) etc. (Z. Szekely, *Raport preliminar asupra sondajelor executate de Muzeul regional Sf. Gheorghe*, în anul 1956, în Materiale, V, p. 231—233 ; E. Bujor, L. Roşu, *Cuptoare primitive de redus minereul de fier din epoca geto-dacă descoperite la Cireşu*, în Rev. Muzeelor, 1968, nr. 4, p. 308 ; L. Roşu, *Consideraţii cu privire la structura societăţii dacice, înainte de Burebista*, în Rev. Muzeelor, 1978, nr. 3, p. 46—47 ; M. Turcu, *Cuptoare pentru redus minereul de fier descoperite la Bragadiru* (sec. II—I î.e.n.), în In Memoriam Constantin Daicoviciu, Cluj, 1974, p. 389 ; I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizaţia fierului la aaci*, Cluj-Napoca, 1979, p. 21 şi urm. ; O. Floca, *Villa rustica şi necropola daco-romană de la Cinciş*, în Acta Musei Napocensis, 1965 (II), p. 166 ; A. Florescu, S. Raţă, *Complexul de cetăţi daco-getice (sec. VI—III î.e.n.) de la Stăncești-Botoşani*, în Studii şi Materiale de Istorie, Suceava, 1969, p. 9—18 ; N. Maghiar, Şt. Olteanu, *Din istoria meritului în România*, Bucureşti, 1970, p. 43—44 ; Şt. Olteanu, *Aspecte ale civilizaţiei geto-dacice în lumina cercetărilor recente*, în Revista arhivelor, 1979, nr. 2, p. 115 şi urm. etc.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lucrării metalului obținut, precum cuptoare de redus (întregi sau fragmentare), bucăți de minereu de fier, zgură rezultată din procesul reducerii, lupe de metal, fragmente din tubul de lut al foalelor pentru introdus aerul în cuptor, grămăjoare de calcar servind ca fondant, unelte variate de prelucrat metale, obiecte finisate sau în curs de finisare etc.

S-a demonstrat recent că dacii, strămoșii noștri, valorificau pe lîngă zăcămintele primare din centrele miniere recunoscute, ca cele din Transilvania și Banat mai ales, rezervele aluvionar-sedimentare și de neoformațiuni aflătoare în aproape toate formele de relief, pe care astăzi industria noastră națională le neglijează datorită randamentului lor scăzut la nivelul tehnicii și cerințelor actuale. Dar tocmai valorificarea și a acestor resurse miniere de importanță locală pune în lumină nivelul ridicat de cunoștințe tehnologice a minerilor daci de identificare a lentilelor de minereu aflate în structurile sedimentare, de extracție a metalului, de eliminare a substanțelor nefolositoare prin calcinarea minereului de fier, utilizarea fondanților pentru ușurarea procesului de reducere, introducerea condiționată a aerului în cuptorul-furnal, cupelarea metalului prin operațiuni de amalgamare cu alte metale asociate etc.

În legătură cu procesul reducerii propriu zise a minereului de fier din epoca dacică, două constatări vin să confere acestuia unele particularități. Este vorba, mai întîi, de niște plăci discoidale din lut, descoperite la cuptoarele de redus de la Dobrești (jud. Covasna), ceea ce presupune, fără îndoială, existența unor deschideri laterale, prin care se introducea fluierul foalelor manuale, fluier protejat de acele plăci discoidale. Totodată, însă, o asemenea deschidere folosea și la evacuarea încărcăturii cuptorului, evitîndu-se, astfel, distrugerea integrală a acestuia și, de asemenea, pentru a controla procesul de reducere. Această particularitate s-ar întîlni pentru prima oară pe teritoriul României în epoca dacică și ar constitui o modalitate tehnologică nouă, vizînd scurtarea timpului de pregătire a unei noi șarje [2], controlul tehnic efectuat asupra procesului propriu zis.

A doua constatare se referă la cunoștințele topitorilor daci. Analizele de laborator efectuate asupra unei cantități importante de vestigii ale reducerii au demonstrat că la Ocnița (jud. Vîlcea), așezare dacică, ajunsă în secolul I î.e.n. și secolul I e.n. la un nivel de dezvoltare deosebit, meșterii daci posedau, în ceea ce privește procesul obținerii fierului, bogate cunoștințe tehnice care le permiteau realizarea acelui prag de temperatură din interiorul cuptorului, necesar separării cît mai depline a zgurii de metalul propriu zis [3].

2 I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *op. cit.*, p. 35. Cuptoare de construcție asemănătoare se întîlnesc în așezarea germanică de la Gera-Tinz din sec. I—III e.n. (S. Dusek, în Alt-Thüringen, Weimar, 1965, p. 95 și urm.), în Cehoslovacia, în Polonia, și la est de Nistru datînd din sec. III—IV e.n. (M. A. Tihonova, in Kratkie soobscenie, 1974/140, p. 11 și urm.).

3 Analizele fizico-chimice au fost efectuate în laboratoarele Muzeului de istorie al R.S.R. de către ing. chimist Doina Seclăman care are în pregătire rezultatele în detaliu ale acestor analize.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

* *

Cucerirea Daciei de către romani în urma războiului din 105—106 a marcat o nouă epocă în istoria societăţii de pe teritoriul carpato-danubiano-pontic caracterizată, în general, prin procesul de împletire dintre civilizaţia geto-dacă şi cea romană, proces prin care fondul cultural dacic s-a îmbogăţit prin receptarea unor componente de bază ale culturii şi civilizaţiei romane.

În acest context se înscriu şi realizările din domeniul valorificării bogatelor resurse miniere (metale preţioase şi fier mai cu seamă) ale solului şi subsolului Daciei romane şi de prelucrare a metalelor obţinute, sectoare în care împletirea dintre tehnologia tradiţională şi cea a noilor veniţi se evidenţiază cu putere, punînd în valoare certele sale valenţe de argument al continuităţii acestei activităţi pe teritoriul României.

Procedînd la organizarea noului teritoriu cucerit, romanii au acordat, precum se ştie, o atenţie deosebită exploatărilor miniere, din Transilvania mai cu seamă, preluînd vechea extracţie şi continuînd-o atît prin băştinaşi ca vechi cunoscători ai mineritului local, cît şi prin coloniştii aduşi în acest scop *ex toto orbe romano* [4].

Cu o bogată experienţă în exploatarea bogăţiilor miniere în general, romanii şi-au concentrat activitatea de valorificare a zăcămintelor aurifere din principalele centre transilvănene unde conţinutul în aur era foarte ridicat (peste 30 g la tona de minereu);

Totodată, a fost continuată şi exploatarea minereului de fier, mai cu seamă de la Ghelar şi Teliuc (jud. Hunedoara) şi în împrejurimile acestora. Interesantă pentru continuarea exploatării fierului în această zonă de către vechii locuitori ai Daciei, este descoperirea de la Cinciş, comuna Teliuc, a unei necropole din secolele II—III e.n. aparţinînd populaţiei autohtone, daco-romane. În unele morminte au fost puse odată cu corpul defunctului şi bucăţi de minereu de fier, simbol al ocupaţiei din viaţă a decedaţilor [5].

Nu cunoaştem dacă minerii daci atingeau mari profunzimi în exploatarea subterană prin galerii. Se cunosc, în schimb, acele *cuniculi*, romane deschise şi înaintate în rocă tare şi compactă, armate cu grinzi, căptuşite cu scînduri. Legătura între galerii se făcea prin puţuri verticale sau înclinate cu trepte în talpă cum sînt puţurile păstrate pînă la exploatarea modernă la Ruda lîngă Brad (jud. Hunedoara) şi la Almaşul Mare (jud. Alba). Exploatarea filoanelor aurifere începea în afloriment, la zi, şi continua prin adîncirea în subteran mergînd pînă la cîteva sute de metri [6].

Pentru evacuarea apei din galerii, romanii au introdus roata hidraulică cu cupe, acţionată manual; resturile unei asemenea roţi au fost

4 V. Cristescu, *Viaţa economică a Daciei romane*, Bucureşti, 1921, N. Maghiar, St. Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, Bucureşti, 1970.

5 D. Protase, *Problema continuităţii în Dacia în lumina arheologiei şi numismaticii*, în Bucureşti, 1966, p. 58.

6 N. Maghiar, Şt. Olteanu, *op. cit.*, p. 63 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

găsite în mina de la Roșia Montană, precum și în mina Ruda de lîngă Brad [7].

Iluminarea minelor se efectua cu opaițe (lucernae) cu două orificii (lucerna bilychnis), cu trei orificii (lucerna trilychnis) sau mai multe asemenea orificii (lucerna polilychnis) La Roșia Montană, la Zlatna, la Vulcoi-Corabia și în alte centre miniere s-au descoperit numeroase opaițe romane, purtînd ștampila atelierului în care au fost lucrate, multe dintre ele fiind confecționate în Dacia.

În această amplă activitate de valorificare a bogățiilor miniere ale Daciei a fost folosită, în primul rînd, mîna de lucru locală cu o bogată tradiție, după cum am văzut în exploatarea metalelor de bază. Au fost utilizați mai cu seamă locuitorii din zonele miniere care moșteniseră din tată-n fiu meseria de miner ca cei din așezările de la Deusara, Resculum și altele. Potrivit tablelor cerate s-a folosit, de asemenea, munca copiilor în special în galeriile de extracție [8]. Investigația arheologică a evidențiat numeroase așezări ale minerilor localnici din secolele II—III, precum și cimitire ale acestora ca, de pildă, cimitirul din dealul Corabia din Bucium. Inventarul acestor morminte atestă situația mizeră din timpul vieții [9].

Numărul mare al așezărilor acestora lasă să se întrevadă rolul important al populației băștinașe (dace) în exploatarea bogățiilor miniere din subsolul Daciei în secolele II—III, moștenitori direcți ai bogatelor cunoștințe în această privință din epoca geto-dacă.

Alături de ei, minerii coloniști fie că este vorba de mineri dalmatini din seminția Pirustae, Baridustae, Sardeates, fie că este vorba de mineri panoni, greci, orientali etc. menționați în tăbliței cerate, au contribuit la dezvoltarea tehnicii miniere din Dacia. Fără îndoială că fondul tehnologic autohton a fost îmbogățit prin receptarea de procedee tehnice noi în valorificarea minereurilor folosite în centrele miniere din imperiul roman, de pildă, în cele din Spania (introducerea roții hidraulice de evacuare a apei din galerii, exploatarea în subteran prin fișii orizontale ascendente, sistemul puțurilor înclinate cu trepte în tablă, „treptele romane" etc.); alături de aceste noi procedee tehnice, s-au menținut practici tehnologice întîlnite la geto-daci în procesul de reducere a minereului de fier în special, înainte de cucerirea romană, atestate la analizele de laborator a vestigiilor din perioada de după secolul al III-lea.

Economia de transformare, prelucrarea propriu-zisă a metalelor, a înregistrat și ea în domeniul uneltelor unele structurări în măsură să sublinieze fenomenul de receptare de către societatea autohtonă a formelor de cultură materială din lumea romană. Așa este cazul tipului de brăzdar de fier cu manșon cunoscut sub numele de brăzdar de tip roman. Datorită calităților sale, în special a mai marii lui eficiențe, în raport cu cel așa numit dacic, cel dintîi s-a impus tot mai mult încît

7 *Ibidem*, p. 67—70.

8 Corpus inscriptionum Latinarum, Nr. VI.

9 C. Daicoviciu, *Les „Castella Dalmatarum" de Dacie*, în Dacia, N. S., II, 1958, p. 265; N. Maghiar Șt. Olteanu, *op. cit.*, p. 86—87.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

după secolele IV—V cel dacic dispare aproape complet. Descoperirea a numeroase brăzdare de fier datînd din secolele II—III în marea lor majoritate de tip roman, precum cele de la Dedrad şi Sucidava atestă gradul de receptivitate şi transmisie din fondul civilizaţiei romane a unor realizări pe care societatea le va perfecţiona continuu de-a lungul secolelor.

Alături de aceste noi elemente, s-au menţinut practici tehnologice din fondul geto-dac, atît în procesul de valorificare a bogăţiilor miniere, cît şi în cel de prelucrare propriu-zisă a acestora. Prezenţa lor demonstrează cu toată claritatea că societatea de pe teritoriul vechii Dacii, o populaţie statornică, a solicitat în procesul muncii aceste valori de civilizaţie materială preluînd şi adaptînd unealta cu cel mai mare randament, indiferent de mediul ei de proveniență. Privită prin această prismă, cucerirea Daciei de către romani nu numai că n-a pus capăt procesului de valorificare a bogăţiilor miniere ale subsolului Daciei, ci, din contră, a continuat exploatarea acestora adăugînd la tehnologia tradiţională, noi procedee tehnice, din a căror receptare şi adaptare la realităţile social-economice din Dacia, au rezultat forme superioare de civilizaţie ce-şi vor afirma perenitatea în secolele următoare, în ciuda vicisitudinilor istorice.

*

* *

Retragerea aureliană de pe teritoriul Daciei romane în a opta decadă a secolului al III-lea, urmată de impactul popoarelor migratoare au avut consecinţe importante asupra evoluţiei societăţii de la nordul Dunării, încetinindu-i ritmul de dezvoltare din etapele anterioare. Această realitate istorică nu trebuie însă exagerată. Cercetările recente au demonstrat că societatea din spaţiul carpato-danubiano-pontic şi-a conservat, în mare măsură, elementele de civilizaţie create pînă atunci, fapt care i-a asigurat evoluţia ei ulterioară către forme superioare de organizare social-economică şi politică. Unul dintre cele mai edificatoare exemple în acest sens îl constituie activitatea de punere în valoare a rezervelor miniere, în special a minereurilor de fier din subsolul vechii Dacii, continuitatea neîntreruptă, de exploatare a acestora în întreaga perioadă de după secolul al III-lea în limita acelorași parametri tehnici din etapa anterioară, fapt care presupune în mod obligatoriu persistenţa aceleiași populaţii, a aceluiași cadru demografic, în general, din secolele anterioare.

Cercetările efectuate pînă în prezent au evidenţiat un număr de peste 80 aşezări datînd din secolele IV—XI, situate pe întreg teritoriu carpato-danubiano-pontic, în care s-a desfăşurat o intensă activitate de valorificare a minereului de fier, mărturie fiind cuptoarele de redus (întregi sau fragmentare), bucăţi de zgură de fier, de minereu, materiale auxiliare ca fondanţi de pildă, fragmente din fluierul foalelor manuale, cărbune mangal servind drept combustibil etc. Între cele mai reprezentative descoperiri în acest sens se remarcă cele de la Fizeş şi Soşdea (jud. Caraş-Severin), Bezid (jud. Mureş), Soporul de Cîmpie (jud. Cluj),

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Bratei (jud. Sibiu), Ghelar (jud. Hunedoara), Tîrgșor, Sirna și Budureasca (jud. Prahova), Dulceanca (jud. Teleorman), Zimnicea (jud. Ilfov), Brăești și Horodiștea (jud. Botoșani), Epureni și Fedești (jud. Vaslui), Udești (jud. Suceava), Davideni, Izvoare-Bahna (jud. Neamț), Păcuiul lui Soare, Capidava și Dinogetia (jud. Constanța) [10] etc.

Descoperirile amintite ridică cîteva probleme fundamentale legate de procesul extractiv-reducător.

Mai întîi originea minereului redus în așezările amintite. Analizele de laborator efectuate asupra unor bucăți de minereu și zgură de fier descoperite la locul de reducere au evidențiat structuri asemănătoare ale acestor vestigii provenind din localități diferite. În cazul probelor de la Dulceanca și Dridu, de pildă, prezența aluminiului în mare cantitate (9 și respectiv 12% Al), constituie un indiciu asupra sursei de exploatare a minereului de fier, anume acele șisturi silicoase conținînd mineralizații de oxizi de fier de neoformație existente în zonele respective.

Se confirmă presupunerile că, la nivelul epocilor respective, erau puse în valoare nu numai depozitele primare, dar și cele secundare răspîndite în toate formele de relief, situație similară cu cea observată în cadrul societății din secolele anterioare.

În legătură cu această valorificare a mineralizațiilor secundare de importanță locală, este de subliniat marea dificultate a identificării minereului de fier în cadrul lentilelor de neoformațiuni, în care oxizii de fier sînt cantonați, aproape în toate rocile sedimentare, ca pigmenți sau ciment de legătură. Fiind, în general, roci, de neoformațiuni ale procesului de alterare și precipitație, oxizii de fier se găsesc în compania a numeroase altor substanțe minerale a căror eliminare pune probleme tehnice deosebit de sensibile și complexe. Or, aceste realități presupun bogate cunoștințe pentru depistarea materiei prime respective, cunoștințe, care, pe vremea aceea, nu se căpătau decît prin transmisia lor, a experienței în această privință, din tată în fiu, din generație în generație de-a lungul veacurilor, în cadrul aceleiași comunități omenești sta-

10 E. Iaroslavschi, R. Petrovschi, *Cuptoarele de redus minereul de fier de la Fises jud. Caraș-Severin*, în Tibiscum, 1974, p. 147 și urm.; Z. Szekely, *Sondaje executate de Muzeul regional din Sf. Gheorghe*, în Materiale și cercetări arheologice, VIII, p. 336—337; D. Protase, I. Țigăra, *Șantierul arheologic Soporul de Cîmpie (reg. Cluj)*, în Materiale și cercetări arheologice, VI, p. 352; I. Nestor, *Cercetările arheologice de la Bratei*, în Materiale și cercetări arheologice, VIII, p. 626—627; Natura, 1930, Nr. 6, p. 33; descrierea cuptorului descoperit aici și în Catalogue of the Collections in the Science-Museum South Kensigton-Metallurgy, 1925, p. 13; V. Teodorescu, *Comunicare la cea de a XIII-a sesiune științifică de rapoarte arheologice, Oradea*, 1979; St. Olteanu, V. Teodorescu, N. Neagu, *Rezultatul cercetărilor arheologice de la Șirna (jud. Prahova)*, anul 1978 cu privire la secolele III—XI, în Materiale și cercetări arheologice, a XIII-a Sesiune anuală de rapoarte, Oradea, 1979, p. 278; S. Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele III și VI e.n., în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, București, 1974, p 62—98; E. Zaharia, M. Petrescu, N. Zaharia, *Așezări omenești pe teritoriul Moldovei din epoca paleolitică pînă în secolul al XVII-lea*, București, 1970. p. 241, 274; Gh. Coman, *Instalații pentru foc în așezările culturii Dridu în sudul Moldovei*, în Danubius, 1970, p. 167 și urm.; P. Diaconu, *Șantierul arheologic Păcuiul lui Soare (r. Adamclisi)*, în Materiale și cercetări arheologice, VII, p. 604.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tornice. Tocmai de aceea valorificarea bogăţiilor miniere reprezintă, poate, cea mai importantă ocupaţie care conferă populaţiei care o practică caracterul statornic, permanent asemenea îndeletnicire fiind incompatibilă cu nomadismul.

O constatare cu adînci semnificaţii istorice se referă la permanenţa acestei activităţi pe tot parcursul epocii la care ne-am referit, adeseori în cadrul aceleiaşi aşezări, de pildă, la Tîrgşor, Şirna, Dulceanca, Budureasca, Bratei etc., în ciuda condiţiilor politice prilejuite de migraţia popoarelor. Activitatea neîntreruptă de punere în valoare a acestor bogăţii miniere în cadrul aceleiaşi aşezări, procedeele tehnice folosite, reprezintă incontestabile mărturii ale tradiţiei acestei ocupaţii din epoca dacică pînă tîrziu în evul mediu românesc. Această dăinuire a tehnologiei tradiţionale a fost pusă în evidenţă de unele rezultate semnificative ale descoperirilor făcute şi ale analizelor de laborator.

Dacă caracterul tradiţional al utilizării fondanţilor în procesul de reducere a minereului de fier ar putea fi, eventual, contestat, acest procedeu fiind cunoscut şi de alte populaţii sedentare cu care populaţia de pe teritoriul României a avut diferite contacte în decursul mileniului I e.n., unele particularităţi ale tipului de cuptor folosit nu mai lasă nici o îndoială asupra transmisiei cunoştinţelor tehnice în cadrul aceleiaşi comunităţi de viaţă. Este vorba de dăinuirea în spaţiul carpato-danubian a tradiţiei geto-dacă de utilizare a tipului de cuptor de redus minereul de fier prevăzut cu orificiu lateral amenajat la baza acestuia, pentru evacuarea încărcăturii şi pentru folosirea foalelor manuale. După cum am observat mai sus, acest tip de cuptor, cu îmbunătăţirea tehnică amintită, se întîlneşte la daci, pentru prima oară în secolele II—I î.e.n., la alte popoare el fiind atestat în secolele II—IV e. n. Dăinuirea acestui tip de cuptor pe teritoriul României, atestarea utilizării lui, în continuare, după secolul al III-lea a fost pusă în evidenţă de descoperirile făcute la Fizeş şi Şoşdea (jud. Caraş-Severin) datînd din secolul IV. Este vorba de mai multe cuptoare de redus minereul de fier asemănătoare ca manieră de construcţie cu cele de la Doboşeni din secolele II—I î.e.n., Particularitatea care asigură identitatea tehnologică a cuptoarelor de la Fizeş şi Şoşdea cu cele de la Doboşeni o constituie prezenţa în construcţia lor a deschiderii laterale aflată la nivelul de călcare, deschidere care se astupa în timpul funcţionării cu o placă discoidală perforată prin care se introducea fluierul foalelor manuale. După terminarea reducerii, încărcătura cuptorului se evacua prin acea deschidere laterală, cuptorul se putea pregăti pentru o nouă încărcătură, evitîndu-se astfel distrugerea acestuia.

Pe de altă parte, rezultatul analizelor de laborator efectuate asupra unor vestigii ale procesului de reducere descoperite la Ciurelu (Bucureşti) datînd din secolul al VI-lea reprezintă o nouă dovadă a dăinuirii unor metodologii tehnice întîlnite la geto-daci. Am prezentat mai sus rezultatul analizelor efectuate pe vestigiile reducerii minereului de fier de la Ocniţa din secolele I.î.e.n.—I e.n., concretizat în cunoştinţele tehnice pe care le posedau meşterii topitori daci in realizarea acelui prag

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

al temperaturii necesară separării în condiții optime a metalului propriu-zis de sterilul existent în minereu. Potrivit rezultatelor obținute prin analiza materialelor de la Ciurelu de lîngă București, topitorii din așezarea de aici utilizau și ei aceeași metodologie tehnică precum meșterii daci de la Ocnița. Și într-un caz și în altul, este vorba fără îndoială de transmiterea, din tată-n fiu, din generație în generație, a cunoștințelor tehnice de-alungul secolelor în cadrul aceleiași populații.

Terminologia minieră așa cum ea ni s-a transmis pînă în zilele noastre, reflectă și ea vechile tradiții daco-romane ale acestei îndeletniciri. Terminologia esențială legată direct de producția propriu-zisă este în cea mai mare parte de origină latină. Așa de pildă, vechiul termen al documentelor noastre medievale, faur, derivă din latinescul faber, fierul pe care acești meșteri, făurari sau fierari îl prelucrau, provine din ferrum, iar aurul din aurum, cuptorul de redus minereul din coctorium ; cărbunele din carbo-carbonis ; zgura din scoria ; foalele de la foles etc.

Așadar, cîteva exemple concludente, mărturii incontestabile ale perenității culturii și civilizației celor două popoare (dac și roman), cultură și civilizație integrate deplin și în chipul cel mai firesc cu putință, în contextul societății de pe teritoriul României în secolele III—XI, al cărei curs continuu de dezvoltare a condus la făurirea culturii și civilizației românești.

Aceste dovezi demonstrează cu putere că poporul român, izvorît din împletirea a două mari civilizații a continuat să viețuiască statornic pe aceste meleaguri ducîndu-și departe vechile sale îndeletniciri, printre care și valorificarea bogățiilor miniere, moștenite din fondul dacic și roman și făurindu-și în decurs de secole propria sa istorie.

PERMANENCES DE LA CIVILISATION DACE ET DACO-ROMAINE DANS LA STRUCTURE DE LA SOCIÉTÉ FÉODALE ROUMAINE

Résumé

En partant de la recherche des fouilles archéologiques et en utilisant les résultats des analyses de laboratoire physicochimiques, effectuées sur des vestiges archéologiques, l'auteur met en évidences le caractère permanent de la valorisation des richesses minières (des métaux noblse et du fer) sur le territoire de la Roumanie dès l'époque dace jusqu'au Moyen âge roumain.

On souligne à cette occasion le fait que cette activité de mise en valeur des richesses minières propres pour la population autochtome dace qui a quelques technologies spécifiques de reduction du minérai ferreux, activité enrichie par les colons miniers au moment de la conquêtes de la Dacie. Ainsi le fonds technologiques dace a-t-il été augmenté par la réception des nouvelles techniques spécifiques pour le monde roumain. L'emploi de celle-ci pendant le premier millénaire n.è. par la population locale daco-romaine dans le processus de volarisation des richesses minières (l'utilisation, par exemple, au IV—VI-ème siècle de la même technique de réduction du minerai ferreux dans des fournaux à ouverture latérale) atteste le même cadre démographique dans lequel on a transmis l'expérience et les connaissances acquises d'une génération à l'autre. De cette réception sur le fond traditionnel dace de certains éléments nouveaux de civilisation roumaine, de leur mélange a résulté la culture matérielle et spirituelle du peuple roumain qui s'est forgé les siècles suivants sa propre histoire.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ELEMENTE ALE SUPRASTRUCTURII POLITICE ROMÂNEȘTI MOȘTENITE DE LA GETO-DACI

de LIVIU ȘTEFANESCU

1. Considerînd, potrivit materialismului dialectic și istoric, că istoria poporului român este istoria dezvoltării forțelor de producție, a relațiilor de producție și sociale, a luptelor de eliberare socială și națională, împotriva cotropirii și dominației străine, pentru libertate și neatîrnare [1], vom evidenția importanța pe care o are studiul instituțiilor și dintre acestea bineînțeles un loc de seamă îl ocupă statul. Se apreciază că pe teritoriul patriei noastre statul cu aparatul său central s-a manifestat în societatea strămoșilor noștri în jurul anului 70 î.e.n. [2].

Cercetările arheologice au scos în evidență multiple dovezi care atestă indubitabil statul centralizat în vremea lui Burebista ca o realitate peremptorie a dacilor [3], apreciază că acesta ar fi putut să genereze o cultură demnă de comparat cu cea romană [4], că el se reflectă din punct de vedere arheologic într-o cultură materială unitară, atît de unitară încît abia dacă pot fi distinse variante regionale în bogatul material provenit din stațiunile din secolele II—I î.e.n. [5], că a existat un stat dac central în munții Orăștie [6].

Rațiunea aprofundării cercetării elementelor suprastructurii politice a societății strămoșilor noștri constă și în răspunsul pe care sîntem datori să-l dăm la repetatele îndemnuri de a interpreta just, pe temelia materialist istorică, datele și evenimentele istorice pe care le avem da-

---

1 Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, București, Editura politică, 1977, p. 34.

2 * * *, *Hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. din 26—27 octombrie 1977 cu privire la aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent*, în *Scînteia*, 16 noiembrie 1977.

3 Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 187—209.

4 Paul MacKendrik, *Pietrele dacilor vorbesc*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 61.

5. Alexandru Vulpe, *Puncte de vedere privind istoria Daciei preromane*, în *Revista de istorie*, nr. 12/1979, p. 2260.

6 Mioara Turcu, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 192.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

torită unei meritorii activități desfășurată de arheologi și istorici de a aduna cît mai multe date și dovezi [7]. Statul, în viața societății umane în general și îndeosebi pentru națiunile socialiste de astăzi din această parte a Europei are o importanță deosebită, studiul apariției și dezvoltării sale constituind o preocupare fundamentală atît pentru istorie cît și pentru factorii politici de decizie. Aceasta cu atît mai mult cu cît, în prezent, în lume se formulează tot felul de interpretări denaturate, falsificatoare ale unor procese și realități istorice, în scopul justificării unor stări de lucruri inechitabile atît din trecut cît și din prezent. De aceea este necesar să promovăm în abordarea studierii statului în viața comunității noastre o concepție revoluționară, care să permită interpretarea justă, materialist-istorică a proceselor și evenimentelor, a datelor și informațiilor absolute pe care le cunoaștem [8].

2. Problema modului de cercetare, a metodei de investigație este proprie fiecărui domeniu și aleatorie în raport cu formarea riguroasă a autorului [9]. Credem însă că studiul trecutului comunităților umane obligă la elaborarea unor concepte, legități, capabile să transforme istoria în instrumentul descifrării viitorului societăților omenești ceea ce latinii numeau : *historia magistra vitae.*

Karl Marx a pus în evidență esența istoriei elaborînd conceptul formațiune social-economică sau mod de producție cu forme variate de manifestare (asiatic, antic, feudal, burghez-modern) ilustrînd progresul societății umane [10] punînd în evidență legitatea lor fundamentală : interdependența dintre cele două laturi ale acestuia : forțele de producție și relațiile de producție. Ceea ce caracterizează însă formațiunea social-economică sînt relațiile sociale de producție ajunse pe o anumită treaptă de dezvoltare istorică, de aceea Karl Marx precizează : „Societatea antică, societatea feudală, societatea burgheză sînt astfel de ansambluri de producție, fiecare din ele însemnînd totodată o treaptă deosebită de dezvoltare în istoria omenirii" [11].

Împotriva pericolului de a schematiza trecutul societății umane și de a naviga pe valurile evenimentelor fiecărei comunități — care sînt irepetabile și non-identice — confundîndu-le cu istoria ca știință Karl Karx avertiza în cunoscutul protest contra lui Mihailovschi : „El trebuie să transforme schița mea istorică cu privire la apariția capitalismului în Europa occidentală, într-o teorie istorico-filozofică referitoare la calea generală pe care trebuie să o urmeze în mod fatal toate popoarele indiferent de condițiile istorice în care s-ar afla ele. Eu îi cer

7 Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, București, Editura politică, 1973, p. 826.

8 *Idem*, vol. 11, 1975, p. 379—381.

9 Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, p. 18.

10 Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 13, Editura politică, București, 1962, p. 9.

11 *Idem*, vol. 6, 1959, p. 455.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

iertare. Aceasta ar însemna pentru mine, în același timp o prea mare cinste și o prea mare insultă" [12].

Relația dintre modul de producție și stat ca element al suprastructurii este evidentă în formațiunile social-economice caracteristice civilizației, deoarece aici apar relații sociale și de producție generatoare acestui element al suprastructurii politice. Despre modul de producție care a generat statul dac sînt exprimate în literatura de specialitate patru opinii mai importante :

Una din acestea susține existența comunei primitive într-o fază finală denumită democrație militară sau uniune tribală [13].

O a doua părere susține existența societății sclavagiste începătoare la daci, din vremea lui Burebista și pînă la primele atestări documentare despre români, pe baza obștei sătești ca perioadă prefeudală [14].

O a treia, mai recentă, susține că societatea dacă începînd din vremea lui Burebista a trecut de la comuna primitivă la modul de producție tributal [15].

O a patra apreciere conține o formulare specifică : formațiunea social-politică de tipul statului [16].

Pentru a ne apropia și mai mult de cunoașterea formațiunii social-economice realizată de strămoșii noștri daci la finele secolului al II-lea î.e.n. și începutul secolului I î.e.n. adoptăm metodologia consacrată de materialismul dialectic și istoric :

— generalizarea unor fenomene nu ca o activitate de abstractizare a esenței lor ca obiect general situat deasupra lucrurilor ci așezarea cunoașterii la nivelul relațiilor interne fundamentale,

— esența ca relație internă fundamentală trebuie înțeleasă ca proces generator, ca autodinamică constructivă, ca trecere de la una la

12 *Idem, Ausgewählte Briefe*, Berlin, 1953, p. 367, apud Antoine Pelletier, Jean Jacques Goblot, *Materialismul istoric și istoria civilizațiilor*, București, 1973, p. 64—65.

13 Mihai Macrea, *Procesul separării orașului de sat la daci*, în *Studii și referate privind istoria României*, partea I-a, Editura Academiei R.P.R., București, 1954, p. 141 ; Miron Constantinescu, *Modul de producție tributal și orînduirea tributală*, în *Probleme economice*, nr. 11/1972, p. 39.

A se vedea și discuția asupra altei lucrări de Miron Constantinescu — *Schița unei teorii marxiste a formațiunii social-economice tributale* — la Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p. 187—217 ; Radu Vulpe, *Getul Burebista, conducător al întregului neam geto-dac*, în *Studii și comunicări*, Pitești, vol. I, 1968, p. 33—55.

14 Constantin Balmuș, în *Buletinul științific al Academiei R.P.R.*, 1950, 2, nr. 1, p. 3 și Constantin Daicoviciu, în *Studii și Cercetări Științifice*, Cluj, 1. 1950, fasc. 2. apud Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p. 187—217.

15 Miron Constantinescu, *Despre formațiunea social-economică tributală*, în *Probleme economice*, nr. 4/1973, p. 51—86 ; Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p. 209—217 ; Henri Stahl, *Teoria fazării tipologice și problema orînduirii tributale*, în *Viitorul social*, nr. 1/1978, p. 113—131 ; *Idem, Analiza sociologică a orînduirii „tributale" românești*, în *Viitorul social*, nr. 3/1978, p. 534—541 ; *Idem, Teorii și ipoteze privind sociologia orînduirii tributale*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980.

16 Mircea Petrescu-Dîmbovița, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Iași, Editura Junimea, 1978, p. 144.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cealaltă. Karl Marx însuși arată că metoda sa dialectică „privește fiecare formă realizată în mișcare, adică și sub aspectul ei trecător" [17],

— esența nu poate fi concepută ca un *obiect general* ci ca *logica* dezvoltării obiectului real.

Aceste elemente de metodă materialist dialectică și istorică funcționează științific numai prin analiza aprofundată a materialului furnizat, în cazul nostru, de istorici și arheologi. Prin urmare, pentru a discuta despre conceptul mod de producție, formațiune social-economică, la daci, cunoașterea științifică esențială trece prin analiza tuturor informațiilor referitoare la relațiile sociale și de producție în sînul cărora s-a produs trecerea de la trib la popor.

Dacă legea generală este concordanța necesară a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție, cunoașterea științifică esențială a legii dezvoltării societății de pe teritoriul țării noastre trece prin studiul empiric al caracterului acestor forțe de producție și al structurii sale sociale și de producție concrete. Sarcina noastră este de a studia realitățile empirice, materialul documentar și potrivit dialecticii marxiste să considerăm *ansamblul* acestor date sub specia esenței concrete și sub specia necesității concrete, adică a le gîndi ca *singulare* în forma conceptului dialectic și nu a formula scheme [18].

3. La finele secolului al II-lea î.e.n. și începutul secolului I î.e.n. nivelul de dezvoltare al forțelor de producție a determinat în Dacia victoria definitivă a noilor relații sociale și de producție încheindu-se astfel îndelungata perioadă istorică a comunei primitive. Arheologia evidențiază că acest proces se datorește metalurgiei fierului [19]. Se subliniază de către arheologi că impresionanta gamă de unelte din fier s-a bazat pe zăcăminte proprii de minereu și pe iscusința dacilor de a obține fierul prin reducerea minereului.

Uneltele din fier au sporit randamentul prelucrării lemnului precum și al altor ocupații ca : vînătoarea, pescuitul, albinăritul. Dar o importantă dezvoltare s-a înregistrat în construirea locuințelor, dependințelor, întăriturilor, construcțiilor religioase. Nivel înalt a atins în această vreme și ceramica. Deși tehnica lucrului cu roata, se susține că a fost împrumutată [20], dacii au realizat o gamă bogată și variată de forme și ornamente care proveneau din străvechile lor realizări.

Trecerea la noul mod de producție, de la comuna primitivă este consemnată de apariția, pe temeiul revoluției provocată de generalizarea metalurgiei fierului în nivelul de dezvoltare a forțelor de producție, a unor noi relații sociale și de producție. În acest sens vom evidenția caracterul acestora și elementele care au generat în suprastructura

17 Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 23, Editura politică, București, 1966, p. 27.

18 Miron Constantinescu, *Despre formațiunea social-economică tributală*, în *Probleme economice*, nr. 4/1973, p. 52—53.

19 Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p. 41—49 ; Mircea Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 144—173 ; Ioan Glodariu, Eugen Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci (sec. II î.e.n. — I e.n.)* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979.

20 Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p. 407

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

societății dace statul. Analiza va cuprinde manifestarea familiei monogame, a proprietății private a acesteia asupra mijloacelor de producție și produselor provenite din muncă, statul cu organele sale locale și centrale, satul, relațiile sociale caracteristice stadiului civilizat ca *popor* al dacilor.

Familia monogamă, se pare, a urmat îndeaproape evoluția impunerii și generalizării metalurgiei fierului de la organizarea gentilică pe clanuri [21] din secolul al VII-lea î.e.n. impunîndu-se ca o realitate la finele secolului al II-lea î.e.n. și mai ales în vremea marelui legislator Deceneu din vremea uriașei personalități unificatoare Burebista realizatorul Daciei centralizate și independente [22]. Un moment edificator în acest arc peste timp îl prezintă cheia de boltă Zalmoxe despre care se spunea că ar sta alături de alți mari legislatori ai antichității : Moise, Zoroastru. Familia monogamă a devenit celula socială fundamentală care stabilește anumite relații cu celelalte familii [23] din așezare (sat). În acest scop fiecare familie concedează reciproc din libertatea sa pentru a o încredința șefului (judelui) satului, asigurînd astfel instituția locală de stat pentru descurajarea eventualilor infractori iar atunci cînd s-ar fi produs abateri, repararea prejudiciilor și sancționarea vinovaților.

Familia monogamă a dacilor se întemeiază pe respectarea instituției rudeniei și altele decurgînd de aici precum și pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și produselor provenite din munca sa. Instituția rudeniei este însoțită de seria de reguli care duc la consolidarea și dezvoltarea civilizației. Încălcarea acestora constituie infracțiuni împotriva familiei și persoanei — incest, viol, bigamie, adulter, abuz de persoană, vătămare corporală, lovire, omor — iar selecția biologică devine o forță care propulsează umanitatea din barbaria tribală a comunei primitive conservînd și dezvoltînd stadiul uman al civilizației.

Instituția proprietății private a familiei monogame asupra produselor provenite din munca sa și asupra mijloacelor de producție — pămînt, turme, unelte, gospodărie, instalații tehnice de prelucrare a materiilor prime îndeosebi agro-alimentare — este însoțită de o serie de reguli care încălcate constituie infracțiuni împotriva proprietății — furt, înșelăciune, distrugere — și asigură consolidarea și dezvoltarea stadiului civilizației atins de daci, realizat de ei înșiși, în vremea lui Burebista. Se ajunge astfel la conservarea muncii socialmente asigurată prin vînzare, testament, succesiune, donație, înzestrare. Privind, potrivit metodei materialist dialectice și istorice, familia monogamă dacă esența relației o constituie faptul că stadiul atins se datorește cauzelor interne ale societății, activității permanente de producție, a culturii materiale și spirituale, interacțiunii dintre oameni — familii, așezări, trib — și natură, creînd o metalurgie proprie a fierului, un nivel deosebit al forțelor de produc-

21 Alexandru Vulpe, *op. cit.*, p. 2277.

22 Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p. 461 ; Ion Ion Rusu, *Religia*, p. 127, apud Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p. 482 nota 1529.

23 Alexandru Vulpe, *op. cit.*, p. 2274.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ție și tot ei dacii și-au creat stadiul civilizației ieșind din barbarie. Toate acestea au o cauză esențială internă, iar toate celelalte influențe exterioare, contactul cu alte comunități — unele aflate în stadiul tribal ca : celții, cimerienii, sciții, altele în stadiul civilizat de popor ca : grecii, macedonenii, romanii — au contribuit doar la accelerarea sau frînarea acestui proces. În cadrul esenței interne a societății dace se situează și instituțiile caracteristice relațiilor gentilice care au evoluat în dinamica pe care informațiile arheologice și istorice ni le furnizează.

Pentru asigurarea stadiului civilizat atins familiile așezării (sat prin latinofonie) încredințează voința lor reprezentantului local al șefului de trib devenit jude prin latinofonie și-i transferă odată cu puterea politică și ascultarea pentru îndeplinirea unor activități de apărare și autoapărare precum și o parte din produsele proprii obținute prin muncă, denumită dare prin latinofonie. Darea și ascultarea constituie suportul organelor locale ale statului și în același timp și realitățile de relație și consolidare ale statului centralizat organizat și legiferat de Deceneu sub conducerea lui Burebista. Trebuie să observăm că obligațiile familiei — darea și ascultarea — aveau un dublu caracter : o parte rămînea la dispoziția judelui pentru sine și familia sa și pentru nevoile satului, o altă parte era destinată *davei* așezare către care gravitau circa o sută de sate, apoi mai departe către alte organe zonale, întinderi administrative din care făceau parte mai multe dave și care prin latinofonie au primit denumirea de țară, apoi către organele centrale ale statului dac, regele (prin latinofonie), marele preot și alți reprezentanți ai acestuia, ajutoare ale sale și familiile lor.

Din punct de vedere al suprastructurii politice a societății *poporului* dac, judele satului, locuitorii davelor, regele, marele preot, alți reprezentanți ai acestora, familiile lor aveau atribuții de administrare, deci și juridice, militare și spirituale (religioase) atît pentru rezolvarea litigiilor dintre familiile satului, dintre sate, dintre dave sau în cazul agresiunii din afara Daciei a unor comunități străine. Conducătorii politici, administrativi, preoții constituiau o clasă socială distinctă de restul poporului. Izvoarele istorice o atestă în repetate rînduri [24]. Aceasta este în spiritul materialismului dialectic și istoric o clasă socială neantagonistă — distinctă — [25] întrucît baza societății dace nu oferea condițiile constituirii proprietății private exploatatoare asupra mijloacelor de producție iar darea și ascultarea nu deveniseră instrumentul redistribuirii inechitabile a plusprodusului datorită condițiilor interne caracteristice societății strămoșilor noștri.

Familia monogamă și proprietatea privată a acesteia asupra mijloacelor de producție și produselor obținute din munca sa, statul cu organele lui locale, zonale și apoi centralizat și independent începînd din

24 Iordanes, *Getica, 40 ; Izvoare*, 2. București, 1970, p. 412—413 ; Dio Cassius *Hist. Rom. LXVIII, 9, 1.* apud Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p. 195.

25 Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 4, Editura politică, București, 1958, p. 466 nota subsol.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vremea lui Burebista constituie victoria civilizației dacilor deveniți din *trib, popor,* constituie trecerea definitivă, deplină și ireversibilă de la comuna primitivă la civilizație, la cel de-al II-lea mod de producție, al II-lea moment al istoriei denumit de Karl Marx cu un termen general și mod de producție asiatic [26]. Trebuie subliniat că aceste instituții fundamentale ale *poporului* nostru [27], civilizația sa, sînt anteromane și antecreștine și s-au transmis direct, numele lor, prin latinofonie pînă astăzi.

Cea mai importantă reglementare care a stat la baza procesului făuririi civilizației dace o constituie preluarea unei părți din pămîntul așezării în stăpînirea directă a familiei monogame. Această situație a asigurat victoria generalizării metalurgiei fierului și sporirea uneltelor din fier care au determinat creșterea productivității sociale a muncii. Dar preluarea unei părți din pămîntul așezării constituia în același timp și o valorificare a muncii depuse pentru transformarea lui în teren arabil, pășune, gospodărie; apa era subjugată la moară, joagăr, șteamp, vîltoare, piuă. Proprietatea privată a familiei monogame era în formă o recunoaștere a judelui — în persoana sa însă reprezentat atît tot satul cît și autoritatea superioară de la davă — față de terți. Această situație se poate reflecta în esența relației: ca dac — român prin latinofonie — erai membru al satului și numai ca sătean aveai dreptul să-ți întemeiezi gospodăria, să-ți lucrezi pămîntul arabil pentru tine o parte din pămîntul satului; să-ți iei roadele obținute prin muncă, să-l stăpînești, să-ți construiești casa, dependințele și să ai și folosința mediului natural al satului — apa, pădurea, pășunea, iazul. De obicei, și aceasta o pun în evidență cercetările arheologice, teritoriul satului în stadiul *popor, civilizație,* coincidea cu acela în care subsistase sute de ani vechea așezare tribală dacă.

Constituirea familiei monogame, a proprietății private și a statului dac, realizate de dacii înșiși ca urmare a generalizării metalurgiei fierului a fost înlesnită prin folosirea îndelungată a monedei, emisiune proprie chiar, așa cum evidențiază cercetările numismatice [28]. Moneda a înlesnit circulația dării și ascultării de la celula socială de bază — familia monogamă — la organele locale ale statului și prin acestea la organele de stat zonale, regionale și apoi în vremea lui Burebista la constituirea și consolidarea statului centralizat și independent. Proprietatea privată a familiei monogame și calea endogamă, democratică [29] a trecerii societății dacilor de la *trib* la *popor* a cuantificat această relație economică determinînd-o în baza unei îndelungate practici și a folosirii monedei ca a zecea parte. Cuantumul a fost înveșmîntat apoi de

26 Karl Marx, *Bazele criticii economiei politice,* vol. I, Editura politică, București, 1972, p. 423—467.

27 Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate,* vol. 13, București, Editura politică, 1977, p. 34.

28 Constantin Preda, *Monedele geto-dacilor,* apud Ion Horațiu Crișan, *op. cit.,* p. 21.

29 Karl Marx, *op. cit.,* p. 426.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

religia creştină în aureolă divină, aşa cum a procedat şi cu alte forme de manifestare a relaţiilor sociale şi de producţie.

O simplă observaţie arată că menţinerea unui număr restrîns de circa douăzeci de familii într-un sat pune mai bine în evidenţă dublul caracter al dării : o parte pentru organele de stat locale care în felul acesta obţineau o forţă economică egală cu a consătenilor — judele în speţă — şi a doua parte pentru întreaga ierarhie a statului — dava, ţara, Dacia. O astfel de realitate apare atît arheologic cît şi documentar din momentul consemnării ei [30]. De la strămoşii noştri daci ni s-a transmis şi regula ca satul să poarte numele judelui său [31].

Militar, satul se apăra împotriva atacurilor comunităţilor străine cu toţi locuitorii săi, situaţie surprinsă pînă tîrziu în istoria poporului nostru.

Reglementarea relaţiilor agrare în modul specific societăţii dace a constituit resortul vital al acesteia. Crearea limbii române în cadrul familiei, poporului, prin latinofonie este apreciată ca o împletire a civilizaţiei dacilor cu civilizaţia romană [32]. Nici dreptul roman sclavagist şi nici cel feudal bizantin, impuse temporar şi violent pe anumite părţi ale pămîntului Daciei nu au asemănare cu vechea reglementare agrară a strămoşilor noştri legiferată de Deceneu în vremea marelui Burebista şi transmisă prin latinofonie în termenii săi în ceea ce conştiinţa de sine a locuitorilor acestui pămînt numea : „aşa este de la începutul ţării" sau „acesta este obiceiul pămîntului" iar evul mediu cărturăresc a înregistrat noţiunea de *jus valachicum* [33], cu puternice realităţi pînă, la finele secolului al XVI-lea cînd s-au generalizat relaţiile de dependenţă feudală prin rumînire ceea ce echivala cu o cale endogamă, de vindere a proprietăţii funciare. Acest proces organic în Muntenia şi Moldova are corespondent prin introducerea violentă a stăpînirii străine, de cucerire a feudalilor maghiari în Transilvania în secolul al XIII-lea şi al celor otomani în secolul al XV-lea în Dobrogea şi nordul Deltei Dunării, feudalism exogam.

Oraşele din harta lui Ptolemeu sînt centrele politico-administrative ale statului dac. avînd nume caracteristic cvasi-unanim terminate în dava iar cele 15 popoare [34] cum le numea Vasile Pârvan sau triburi într-o accepţiune recentă [35] nu pot fi decît subdiviziunile poporului dac

30 * * *, *D. I. R., veacul XVI, Moldova*, Editura Academiei R.P.R., 1953, vol. I, p. 5.

31 *Ibidem*, pp., 187, 197, 333.

32 * * *, *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, Editura politică, Bucureşti, 1975, p. 619.

33 Ion Bogdan, *Cîteva observaţiuni asupra îndatoririlor multiple ale cnejilor şi boierilor moldoveni*, în *Analele Academiei Române, Memoriile secţiei istorice*, Seria a II-a, tom. XXX (1908) p. 6—8. A se vedea căutări de început şi la Ioan Nădejde, Istoria. *Originea dreptului consuetudinar român*, reeditat în *Analele de istorie*, an. XXV, nr. 2/1979, p. 75—91.

34 Vasile Pârvan, *Getica*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1926, p. 247—250.

35 Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Scurtă istorie a românilor*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1977, p. 24—25.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

unificat de la Burebista la Decebal și supraviețuind prin latinofonie într-o manieră caracteristică: moldoveni, maramureșeni, bucovineni, transilvăneni, bănățeni, olteni, munteni, dobrogeni.

Constituirea centrelor administrative a fost deasemeni realizată în mod realist pe temeiul unei îndelungate locuiri teritoriale astfel că pe temeliile *dave*-lor s-au realizat și în continuare după întreruperea activității aparatului central din vremea năvălirii popoarelor migratoare, reședințelor județelor, unele din ele supraviețuind și astăzi. În condițiile aspre, uneori dramatice ale apărării pămîntului împotriva migratorilor situați încă la finele comunei primitive în stadiul tribal[36] și în absența aparatului central satul a organizat forța sa public-statală de autoconducere și autoapărare care a fost denumită teoretic sub conceptul de stat neorganizat[37].

Explicația dată de numeroase studii în mod pertinent abordată de pe terenul solid al multor discipline[38] privind moștenirea societății dace transmisă poporului nostru, român, continuitatea sa în spațiul carpato-danubiano-pontic este completată cu prezentarea de față în mod succint a elementelor suprastructurii politice. Instituțiile fundamentale ale *poporului nostru,* familia monogamă, proprietatea privată și statul sînt moștenite direct și neîntrerupt de la strămoșii noștri daci care le-au creat în mod deplin, definitiv și ireversibil în vremea lui Burebista și a marelui său legislator Deceneu. La temelia acestora a stat esența proprietății funciare, o reglementare a relațiilor agrare, sociale și de producție specifică dacilor care prin latinofonie au creat limba română poporul român. De aceea nu sînt pe pămîntul românesc sate, orașe, reședințe ori capitale ale popoarelor migratoare iar unele urme îndeosebi ale triburilor slave se descoperă arheologic la marginea satelor româ-

36 Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 486.

37 * * *, *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1975, p. 619.

38 Constantin C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1973; Panait N. Panaitescu, *Răbojul. Studiu de istorie economică și socială la români*, București, 1946; * * *, *Istoria României*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 775—809; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n.*, Editura Junimea, 1978; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, Editura științifică, București, 1974, p. 126—156; Suzana Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele IV—VI e.n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, Editura Academiei R.S.R., București, 1974; * * *, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV—XIII descoperite în România*, Editura Academiei R.S.R., București, 1976; Ion Nania, *Istoria vînătorii în România*, Editura Ceres, București, 1977; Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Compendiu de dialectologie română*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1975; Ion I. Rusu, *Elementele traco-getice în Imperiul roman și în Byzantium, veacurile III—VII*, Editura Academiei R.S.R., București, 1976; Anca Irina Ionescu, *Lingvistică și mitologie*, Editura Litera, București, 1978; Zamfira Mihail, *Terminologia portului popular românesc în perspectiva etnolingvistică comparată sud-est europeană*, Editura Academiei R.S.R., București, 1978; Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978; Ligia Bîrzu, *Continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii*, Editura Academiei R.S.R., București, 1979; Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nești. De aceea statele centralizate și trecerea la civilizație, la stadiul popor al vecinilor de astăzi, ucraineni, poloni, slovaci, unguri, sîrbi și bulgari s-au înscris în istorie cu un mileniu mai tîrziu și in afara teritoriului românesc. Esența suprastructurii politice românești moștenită de la daci a acționat neîntrerupt respingînd agresiunile de cotropire ale claselor exploatatoare : bizantină, ucraineană, maghiară, tătară, otomană, polonă. Latinofonia și creștinismul au îmbrăcat această suprastructură iar esența ei reglementarea relațiilor agrare s-a transformat în secolul al XVI-lea pe cale endogamă.

LES ÉLÉMENTS DE LA SUPERSTRUCTURE POLITIQUE HÉRITÉS DES GÉTO-DACES

Résumé

Dans la première partié on expose les critères qui sont à la base de l'étude du point de vue de la manière dans la quelle on pose le problème de la recherche dans la lumière des documents téorétiques du socialisme scientiphique, du P.C.R. et des travaux du secretaire général Nicolae Ceaușescu.

La deuxième partie est dédiée à la métode de recherche ayant comme élément fondamental la relation d'interdependence entre la formation sociale-économique et la superstructure politique de celle-ci. L'auteur enumère les quatre opinions de la littérature de spécialité en Roumanie en ce qui concerne le mode de production de la societé des géto-daces.

La troisième partie analyse les réalités sociales-économiques de la société des géto-daces et présente la position de l'auteur qui soutient que à la fin du II-ème siècle a.n.è. et au aommencement du I siècle a.n.è. la société des daces est entrée deffinitivement, entièrement et irréverssiblement dans la deuxième formation sociale-économique nomée par K. Marx avec un terme général *„le mode de production asiatique"* ou le II-ème moment de l'histoire. La caracteristique fondamentale c'est l'existance de la famille monogame, de la propriété privée de celle-ci sur les moyens de production et sur les produits obtenus de son travail et l'existance de l'état comme réalité péremptoire de l'interdependance entre les classes sociales distinctes ; les comati et les tarabostes.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DECEBAL ÎN EPOPEELE NAȚIONALE

de TRAIAN CANTEMIR

Conștiința unității naționale este un atribut al ființei poporului nostru care datează de la primele lui începuturi. A fost întreținută atît de relațiile continue dintre românii de pe cele două versante ale Carpaților, cît și de evenimentele istorice care au avut loc în decursul vremurilor.

Scriptic s-a manifestat începînd cu predosloviile lui Coresi și continuînd cu proza meșteșugită a cronicarilor mireni. Vibrații deosebite cunoaște către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cînd Școala ardeleană dă semnalul redeșteptării naționale. Făcînd uz de întregul arsenal istorico-lingvistic al timpurilor de atunci, reprezentanții acestei mișcări transilvănene cer egalitate în drepturi cu celelalte naționalități conlocuitoare din Imperiul Habsburgic, demonstrînd legalitatea revendicărilor. Acțiunea lor revoluționară a avut un puternic ecou nu numai în cuprinsul conglomeratului etnic austriac, ci și mai departe, în Principate. Aici, sub impulsul curentului romantic, noul suflu angajează o serie de specii poetice care au avut o indiscutabilă contribuție la promovarea, în primul rînd, a idealului național de independență. Printre acestea un rol important l-a jucat epopeea.

Deși formă a literaturii clasice, ea n-a constituit o piedică în susținerea aspirațiilor de veacuri ale poporului nostru, ci dimpotrivă. Faptul se poate observa din conținutul *Țiganiadei* lui Ion Budai-Deleanu, care, în cele 12 cînturi ale ei, cere abolirea monarhiei, instituirea republicii burgheze, deplină libertate națională, drepturi egale pentru toate clasele sociale. Epopeele din principate se diferențiază de cea a lui I. Budai-Deleanu în sensul că nu cumulează atîtea năzuințe, fiind mai modeste. Punînd inițial accentul pe libertatea națională, n-o văd realizabilă decît prin forța armelor. În condițiile suveranității turcești, acesta era singurul mijloc, după vizionarii timpului, care avea sorți de izbîndă. De aceea, la reînființarea armatei române evenimentul e consemnat nu numai de presă, ci și de lirica lui Iancu Văcărescu și Vasile Cîrlova, care

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

semnează memorabilele marşuri închinate „oştirii române". Că tineretul revoluţionar a avut dreptate în aprecierea posibilităţilor de eliberare naţională o dovedeşte războiul de independenţă din 1877.

Nu e de mirare deci că epopeele naţionale se inspiră din faptele de arme ale celor mai vrednici domnitori. Cum dintre aceştia cel ce se remarcă mai mult atît pe cîmpul de bătaie, cît şi pe plan politic este Ştefan cel Mare, o parte din naraţiunile noastre în versuri, chiar dacă nu sînt terminate sau reuşite, îl iau pe el ca personaj central. Ne referim la *Aprodul Purice* a lui C. Negruzzi, la *Din zile mari* a lui St. Iosif, la *Ştefaniada* lui Ion Pop-Florantin. Din ceilalţi, voevozi de prestigiu ai istoriei noastre mai figurează în conflictul epopeelor Dragoş-vodă, Radu Negru, Mihai Viteazul. De atenţie aparte se bucură Decebal. Deşi se situează dincolo de istoria românilor, Decebal ne aparţine prin etnogeneză, prin continuitatea pămîntului pe care-l stăpînim, prin moştenirea spirituală rămasă de la el şi de la ai lui. Ca şi voevozii noştri de mai tirziu, Decebal a luptat pentru integritatea teritoriului şi libertatea poporului pînă la jertfa supremă. A fost un conducător înzestrat cu multiple calităţi.

În epopei apare întîi în *Traianiada* lui Bolintineanu. Lucrarea are două versiuni. Prima apare în 1869, iar a doua în 1870. Tratează cele două războaie ale romanilor cu dacii. E o epopee reuşită. Urmează îndeaproape adevărul istoric. Parcurgînd epopeea, Bolintineanu face dovada cunoaşterii unei bibliografii bogate care îi oferă posibilitatea să trateze subiectul pe dimensiuni extinse. Stăruie mai mult asupra primului război al romanilor cu dacii. Îl consideră pornit dintr-un firesc sentiment de demnitate a împăratului Traian, care nu putea suporta ca imperiul roman să plătească dacilor tribut. Vorbind de realitatea cunoscută, Bolintineanu se postează alături de împărat, condamnînd condiţiile dezonorante ale păcii încheiată după lupta de la Tapae. „Dar Roma dă tribut la daci" zice autorul. Considerînd faptul ca degradant şi inadmisibil pentru prestigiul imperiului, îl subliniază în versuri de nestăpînită indignare: „o, ce ruşine! / Ce crudă umilinţă. Domiţian cu tine / Ai fost învins pe Istru, tu ce plăteai tribut. / Te lăudau pe tine atunci modulatorii, / Dar îţi formau cunune de spine rizătorii. / Traian ridică arme şi vine în Moesia. / Să turbură barbarii şi tremură Dacia" [1].

Din Moesia împăratul roman îşi trece trupele peste Dunăre. După epopeea lui Bolintineanu, el împarte legiunile în două corpuri expediţionare. Pe primul „Îl trimite pe valea Cernei ca să ocupe drumul / Pe Teisa-n tot lungul, iar celalt corp Traian / Pe lîngă Olt trimite sub un erou roman" [2].

În asemenea împrejurări, Decebal cere oştenilor săi să se lupte cu abnegaţie şi să-şi apere ţara pînă la ultima picătură de sînge. El le aminteşte că în războaiele anterioare victoria a fost de partea lor. Ea

1 *Epopei naţionale*, Ediţie îngrijită, prefaţată şi note de Teodor Vârgolici, Editura Minerva, Bucureşti, 1979, p. 106.
2 Ibidem, p. 109.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

trebuie să fie și acum. Cunoscînd virtuțile militare ale romanilor, Decebal nu se bizuie numai pe posibilitățile proprii, ci recurge la ajutorul vecinilor, a sarmaților. Ultimii îi pun la dispoziție trupe de cavalerie care joacă un rol important în confruntarea armată dintre cele două popoare. Totuși romanii învinș, deși suferă pierderi însemnate.

Descriind bătălia cu minuție, autorul reușește s-o redea în tot dramatismul ei. Nu urmărește numai fazele principale ale luptei privită în ansamblu, ci și bravura eroilor. Pe Decebal îl prezintă atît în postură de comandant, cît și de luptător individual, subliniindu-i curajul și vitejia. Datorită acestor calități „Cad sub loviturile-i multe din viețile / Scumpe romanilor, mor mulți romani. / Mulți capi de armie dintre sălbatica / Oaste a Rinului, populi germani"[3]. Totuși sorții izbînzii înclină de partea atacatorilor. În consecință „Regele Daciei" primește condițiile grele ale păcii, pentru că speră ca sub aparența supunerii să-și refacă armata și să recapete libertatea țării.

Informat de intențiile de răzvrătire ale învinsului, Traian începe al doilea război cu dacii. Decebal intervine din nou la vecini, solicitîndu-le ajutorul. Popoarele din jur însă i-l refuză, pentru că regele Daciei li se pare prea mîndru, prea „trufaș". Unele din ele „d-ambițiune pe Decebal acuză". În felul acesta Bolintineanu încearcă să motiveze și a doua înfrîngere a lui Decebal. Măritul rege însă nu poate fi altfel, pentru că pînă atunci el a fost acela care și-a impus voința și autoritatea atît în cuprinsul Daciei, cît și în ținuturile din jur. Cei care i se adresează îi spun „Rege al Daciei și al Panoniei și al pămîntului ce-i zic Tribul, rege al Ilirii și al Vindelicii"[4]. Deținînd atîtea titluri, intențiile lui de a scăpa de dominația romană sînt psihologicește motivate. Sub aspectul acesta trebuie înțeles și faptul că pentru a-și reface armata și a-i reda Daciei libertatea nu pregetă să întindă mîna pînă și rivalului său Vesura, regele iasigilor. Acesta însă nu-l iartă pentru ținuturile de care îl deposedase și-l aruncă în închisoarea unui turn de cetate. Amănuntul amintește de turnul Londrei din dramaturgia lui Shakespeare. Trăsăturile romantice ale epopeii fac ca Tilia, soția lui Vesura, să se îndrăgostească de Decebal, și să-l salveze. Sentimentele ei merg atît de departe, încît mai tîrziu participă la lupta împotriva invadatorilor și moare alături de viteazul rege. Decebal și Tilia nu e singurul cuplu care întreține legături intime. Pe fundalul epopeii se profilează și altele, formate din femei dace și tineri romani. Fantezia creatoare a lui Bolintineanu le utilizează pentru a prefigura nașterea poporului român. Deși e preocupat de mersul luptelor, scriitorul acordă atenție și unui conflict de ordin secundar, în cadrul căruia intervin elemente de viață diurnă.

Bravura de care au dat dovadă dacii în confruntarea lor cu romanii este reținută și în *Negriada* lui Aron Denușianu, apărută în 1879. Deși tratează întemeierea Munteniei, epopeea evocă episodic lupta romanilor

3 Ibidem, p. 132.
4 Ibidem, p. 178.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cu dacii pentru a face legătura între primele noastre începuturi istorice și al doilea descălecat. Cîntul din epopee rezervat rememorării trecutului antic nu înfățișează ambele războaie ale lui Traian cu dacii, ci numai ultimul. Spre deosebire de Bolintineanu, Aron Denușianu e mai rezumativ în expunerea evenimentelor, mai limitat. Renunță atît la culoarea locală și la obiceiurile populației practicate în diverse ocazii, cît și la idilele intervenite între căpeteniile romane și descendentele dace. Excursul său narativ are mai mult un caracter documentar.

Dacă acțiunea epopeii lui Aron Denușianu este mai schematică și mai restrînsă, poetul neapelînd la complexitatea vieții localnicilor, dezvoltă în schimb lumea mitologică, angajîndu-i personajele într-o luptă similară celei pe care o duc oștile rivale. În *Negriada*, Traian iese mai puțin în relief ca în epopeea lui Bolintineanu. Cel care ocupă un spațiu larg în planul narațiunii este Decebal. Autorul îi arată întreaga simpatie, subliniindu-i curajul și dîrzenia. Apreciindu-i calitățile de om politic și strateg, îi conferă epitete din cele mai alese. Cel mai frecvent e utilizat „mărețul rege-al Daciei". Eroii secundari cu care Decebal vine în contact i se adresează și ei cu multă condescendență : „O, mare Decebale !" [5], „Neînvins, atotputinte, divine Decebale !" [6] „Nemuritoare rege" [7].

Deși conținutul epitetelor denotă o adîncă admirație față de regele Daciei, unele din ele sînt întrebuințate impropriu. Odată ce s-a depășit primul război romano-dac, termenii „neînvins" și „atotputernic" nu se mai potrivesc realității. Ei sînt inadecvați și pentru faptul că între cuprinsul lor și faptele pe care le narează Aron Denușianu nu există o așteptată concordanță. Dimpotrivă. Deși lui Decebal i se spune „neînvins" și „atotputernic", acesta nu face dovada calităților ce i se atribuie, pentru că în lupta lui cu Adrian, viitorul împărat al Romei, cade răpus de spada romanului : „Dar Adrian ca stînca pe locu-i se-ntărește / Și-adînci și largi vîrtejuri cu spada învîrtejînd, / Pe Decebal în creștet din nou așa-l trăsnește / Cît împregiuru-i lumea se-ntoarce-ntunecînd. / El în genunchi se-ndoaie, căci spada adînc pătrunse / Prin coif, și-n giur pămîntul începe-a-se-ncrunta. / Cumplită spaimă-atuncea pe daci pe toți i-ajunse. / Ei spadele rotindu-și, aleargă spre a-l scăpa. / Îngenuncheat și-n singe el încă tot se luptă, / Și două mari și grele loviri încă a respins" [8].

În împrejurările expuse, sentimentul pe care-l încearcă lectorul față de conducătorul dacilor nu mai este cel de admirație, ca de obicei, ci unul de compasiune. Aron Densușianu greșește, abătîndu-se de la adevărul istoric. Vroind, probabil să explice de ce Decebal ajunge la actul disperat al sinuciderii, îl înfățișează în postura de rănit grav, incapabil să facă față situației. În felul acesta îi știrbește însă aureola atributelor con-

5 Ibidem, p. 265.
6 Ibidem, p. 280.
7 Ibidem, p. 291.
8 Ibidem, p. 288.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ferite, păstrîndu-i doar pe cel al demnității. Sinucigîndu-se, Decebal nu face un act singular, ieșit din comun, căci istoria dacilor arată că și Dapix, stăpînitorul get al Dobrogei de mijloc a procedat la fel în conflictul lui cu romanii din anul 28 î.e.n. E un gest care subliniază nu numai caracterul dacilor, ci și principiile lor religioase.

Și Eminescu a fost tentat de figura impunătoare a lui Decebal. Și el a încercat să-l prindă în versurile ritmate ale unei epopei. Fiind însă un poet prin excelență liric, a ezitat să ridice o construcție epică de proporții, axate pe un conflict etajat, plin de episoade complimentare, menite să caracterizeze eroii. Din cauza structurii sale sufletești, planurile pentru visata sa epopee, rămase printre manuscrise, au extindere redusă, autorul intenționînd să se angajeze într-o lucrare numai de patru cînturi și nu 12, cum era uzanța[9]. Intitulînd-o *Decebal*, pune accent pe ultima confruntare armată dintre daci și romani. Cum tehnica epopeelor cerea ca în conflict să intervină zeitățile și personajele mitologice, Eminescu păstrează procedeul, vădind vizibilă predispoziție pentru lumea supranaturală. E o particularitate caracteristică romanticilor. Înclinația spre ireal se evidențiază chiar din planul primului cînt al lucrării, căci, după notele lăsate de poet, epopeea trebuia să se inaugureze cu figura lui Ogur, un cîntăreț orb ca și Homer, care, urcat în carul soarelui, descinde pe pămîntul Daciei pentru a pregăti poporul la luptă împotriva romanilor. Cîntul al doilea are un conținut mai realist, înfățișînd preparativele de război ale Romei, construirea podului de peste Dunăre, alianța dacilor cu popoarele învecinate pentru a rezista presiunii atacatorilor. Planul cîntului al treilea cuprinde lupta de sub zidurile Sarmisegetuzei, iar al patrulea, îngenunchierea viteazului popor.

Proiectul n-a prins viață. Totuși încercările de a-l îmbrăca în haina versurilor n-au lipsit. În urma lor au apărut mai multe poezii postume din care fac parte *Memento mori, Panorama deșertăciunilor, Sarmis, Gemenii*. La acestea trebuie adăugată *Rugăciunea unui dac*, publicată în *Convorbiri literare* din 1879. Ele nu se pot integra unui tot organic din aceleași motive pentru care nici Coșbuc n-a izbutit să creeze o epopee națională. Ca și poemele acestuia *Nunta Zamfirei, Moartea lui Fulger, Ideal* etc. și creațiile lui Eminescu n-au același număr de silabe și aceeași componență strofică. Diferențierile existente fac ca lucrările citate să rămînă entități de sine stătătoare. Ceea ce le este comun e atmosfera dacică, sentimentul patriotic. Transcriindu-le în diverse modalități, Eminescu dovedește lipsa unei viziuni epice care să subordoneze ideii centrale datele oferite de istorie. Lăsîndu-se atras de episoade imaginare, care-i aduc satisfacții imediate, neglijează primordialitatea conflictului. Totuși poeziilor postume nu li se pot contesta calitățile. Ceea ce le conferă savoare este lirismul descrierilor. Artist în prezentarea naturii, are acum ocazia să-i contureze în special aspectele montane, căci dacii sînt oameni ai înălțimilor :

9 Teodor Vârgolici, *Prefață* la *Epopei naționale*, pp. XIX—XX.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Lîngă rîuri argintoase, care mișcă-n mii de valuri
A lor glasuri înmiite, printre codri, printre dealuri.
Printre bolți săpate-n munte, lunecînd întunecos,
Acolo-s dumbrăvi de aur cu poene constelate,
Codri de argint ce mișcă a lor ramuri luminate
Și păduri de-aramă roșă răsunînd armonios.
Munți se-nalță, văi coboară, rîuri limpezesc sub soare,
Purtînd pe albia lor albă insule fermecătoare
Ce par straturi uriașe cu copacii înfloriți —
Acolo Dochia are un palat în stînce sure...

Memento mori [10]

Descrierile de asemenea gen ocupă în *Memento mori* mari spații lirice, confirmînd inepuizabila imaginație a poetului, forța sa creatoare. Ele însă nu compensează latura epică.

Din toate poeziile de extracție dacică cea care se impune atît prin atmosfera timpurilor, cît și prin bogăția amănuntelor existențiale este *Memento mori*. Deși redă luptele dacilor cu romanii, Decebal nu apare decît fugitiv, la sfîrșitul conflictului, blestemîndu-și adversarii :

Decebal palid ca murul văruit în nopți cu lună
Se arată la fereastră și-și întinde alba mînă
Moartă din hlamida neagră ce-l acopere pe el.
El vorbește. Și profetic glasu-i secolii pătrunde,
Sufletul naintea morții luminează a vremii unde,
Gîndul lui, o prorocire-vorba lui, mărgăritar.

Înfrînt de forța covîrșitoare a romanilor, Decebal se consolează la gîndul că fiecare ființă și societate umană are evoluția și involuția ei. În consecință nici Roma nu va dăinui o veșnicie. Și ea va îngenunchea în fața legilor imuabile ale naturii. Istoria se repetă. Ideea nu aparține numai poemului *Memento mori*, ci și planurilor de epopee trecute în revistă. Ca și în acele planuri și în *Memento mori* lupta dintre daci și romani se dă mai mult între zeii celor două tabere decît între oștirile terestre. O altă particularitate comună a celor două lucrări e că după confruntarea armată intervin zeițățile nordice care pun la cale desmembrarea imperiului roman.

În *Florinta*, fragmentul de epopee al lui I. I. Bumbac, apărut în trei variante (1878, 1879, 1880) luptele dintre daci și romani sînt doar schițate. Pe autor nu-l interesează desfășurarea lor dramatică, pentru că narațiunea nu urmărește procesul de formare a poporului român, ci rezistența lui în fața migrațiilor istorice. În asemenea condiții, Traian și Decebal apar doar în cîteva versuri care prezintă cucerirea Sarmisegetuzei : „Dar nici Oltul ce turba, uraganul ce urla / Pe Traian nu-l reținu, calea nu i-o abătu, / Nu-l opri să nu străbată la cetatea minunată, / Egetuza lui Sarmise unde Decebal se-nchise / De-mpreună cu alți daci, frun-

10 M. Eminescu, *Opere*, vol. IV, *Poezii postume*, anexe, introducere, tabloul edițiilor. Ediție critică îngrijită de Perpessicius, Editura Academiei R.P.R., București, 1952, p. 123.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

taşi nobili şi luptaci". Învinşi de legiunile romane, dacii din cetate „Să trăiască nu mai vor, iau otravă toţi şi mor", împreună cu Decebal.

Felul cum narează I. I. Bumbac lasă de dorit. Epopeea lui nu satisface exigenţele unei lucrări de calitate. Constituită din versuri populare duble, care totalizează 16 silabe, autorul nu desfiinţează rima din mijlocul lor, ci, dimpotrivă, o cultivă. În felul acesta versurile constituie o unitate de sine stătătoare care n-are legătură, din punct de vedere al rimei, cu versurile antecedente şi cu cele succesive.

Odată ce unirea principatelor s-a înfăptuit şi independenţa ţării a devenit o realitate, poporul român nu s-a putut declara pe deplin mulţumit de realizările obţinute, pentru că Transilvania rămăsese în afara fruntariilor politice ale ţării. Străduania de a o încorpora în limitele aceluiaşi destin a mobilizat din nou forţele progresiste, făcîndu-le să apeleze la toate mijloacele posibile pentru desăvîrşirea unităţii naţionale. In această acţiune n-a fost neglijată nici literatura. Efectul pe care l-a avut asupra opiniei publice îl confirmă versurile lui Octavian Goga. Epopeele care se pun şi ele în slujba aceluiaşi ideal se intitulează de astă dată *Daciada*. Prima *Daciadă*, publicată în 1885, nu este închinată Daciei, cum lasă să se înţeleagă titlul, ci domniei lui Mihai Viteazul. Prin *Daciadă*, Ioan N. Şoimescu vizează, ca şi Kogălniceanu, mai înainte prin *Dacia literară*, unirea celor trei principate, ale căror teritorii, pe vremi, au făcut parte din marele regat al lui Decebal. Pînă să se oprească asupra evenimentelor care caracterizează epoca lui Mihai Viteazul, autorul trece în revistă fazele mai importante ale existenţei noastre naţionale care premerg unirea înfăptuită de domnitorul muntean. Le inaugurează cu cucerirea Daciei. Despre războaiele care au transformat-o în provincie romană susţine că au fost „sîngeroase", fiind purtate de „un popor brav în luptă, ce n-a cunoscut jugul şi a preferit să peară decît să stea-n sclăvie" [11]. Decebal e trecut sub tăcere. Sfîrşitul lui e însă sugerat prin actul funest al dacilor învinşi.

Tot *Daciada* poartă titlul şi epopeea lui G. Baronzi, apărută în 1890. Spre deosebire de *Daciada* lui Şoimescu, epopeea lui Baronzi este dedicată în exclusivitate întîmplărilor petrecute în vechea Dacie. Descriind cele două războaie ale lui Traian cu dacii, autorul nu dă amploare luptelor, ci le prezintă succint. N-are viziunea dramatică a încăierărilor şi nu se opreşte asupra eroilor celor două tabere ca să le reţină actele de vitejie. Concesie face doar lui Decebal, dar şi aceasta este limitată la cîteva versuri: „Decebal, călare pe-un jerpan cumplit / Nu-şi mai deşoleşteză braţul oţelit / De pe al spadei sale sîngeros tăiş / Ce răstoarnă cete de romani clipiş" [12]. Intervenţia are loc în primul război. În cel de al doilea participarea lui Decebal la luptă nu depăşeşte cu mult spaţiul primei menţiuni: „Decebal în urmă oastea şi-a chemat. / Numărul ei însă pare-mputinat, / Dar era o oaste de panduri fruntaşi, / De haiduci a-

11 *Epopei naţionale*, p. 542.
12 Ibidem, p. 713.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

marnici, de feroşi plăiaşi. / El porni îndată la resbel cu ei / Ca un leu ce duce turma altor lei / ...În deşert fu totul, dacii au pierdut, / Ţara lor sub jugul Romei a căzut" [13].

Deşi epopeea este deficitară din punct de vedere al relatării felului cum s-au desfăşurat războaiele, ei nu-i lipseşte conflictul menit să-i susţină construcţia şi să refacă atmosfera timpului. În cadrul intrigii angajate, autorul nu se mărgineşte să dea numai aspecte de viaţă măruntă, ci dezbate şi probleme de importanţă majoră cum este convieţuirea dintre învinşi şi învingători sau încreştinarea populaţiei. La acestea se adaugă utilizarea unor întîmplări neprevăzute care impulsionează mersul acţiunii.

O altă particularitate a lucrării lui Baronzi este frecvenţa monologurilor de extindere. Îmbibate de un retorism patetic, ele transcriu stările sufleteşti ale eroilor, gîndurile lor intime, amintind prin tiradele lor de procedeul dramaturgilor francezi de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Din parcurgerea acestor monologuri reiese nu numai situaţia precară în care se găseşte regele Daciei, ci şi lupta lui interioară înainte de a-şi răpune zilele. Ceea ce-l determină să prefere moartea este sentimentul demnităţii. „Decît sclav, mai bine sufăr mii de morţi" declară biruitul în momentele lui de cumplită desnădejde.

Tot în cadrul monologurilor pe care le debitează Decebal în pragul prăbuşirii mai trebuie remarcat că deplîngînd dărămarea Sarmisegetuzei, el foloseşte aceleaşi mijloace expresive şi aceeaşi rimicitate a versurilor de care a făcut uz şi Cîrlova în cunoscuta elegie *Ruinurile Tîrgovişteі:* „Vai, Sarmisegetuza, te-ai lăsat să cazi, / Şi astăzi zaci sub umbra negrilor tăi brazi ! / Zidurile-ţi -nalte ţi s-au dărămat, / Numele sub ele ţi s-a-nmormîntat. / Unde ţi-i acuma fala din trecut ? / În uitarea lumii tot a dispărut. / Ah, de cîtă jale cerul ţi-e cuprins ! / Într-o noapte neagră soarele ţi s-a stins !" [14]. Influenţa preromanticului muntean e o consecinţă firească determinată nu numai de similitudinea ruinelor, ci şi de sentimentul de regret după gloria pierdută.

Deşi în epopeele naţionale Decebal apare în postura învinsului, el se bucură totuşi de aprecieri unanime. Atît nuvelistica, dramaturgia, cît şi epica noastră versificată îl consideră ca pe unul din cei mai vrednici şi mai distinşi conducători ai vechii Dacii. Calităţile lui deosebite l-au făcut să treacă drept exemplu de virtute ostăşească şi pricepere politică. Datorită marilor lui virtuţi, epopeele au văzut in el simbolul omului de care a avut ţara nevoie în epoca premergătoare unirii Principatelor, cît şi mai tîrziu, cînd s-a pus problema unirii Transilvaniei. Fiind specii epice de largi posibilităţi evocative, epopeele dedicate lui Decebal au adus o contribuţie incontestabilă la mobilizarea conştiinţei naţionale în momentele vieţii noastre politice de importanţă istorică.

13 Ibidem, p. 782.
14 Ibidem, p. 751.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DECEBAL DANS LES ÉPOPEÉS NATIONAUX

Résumé

Dans les conditions de la suzeraineté turque, le peuple roumain a conssideré Decabal comme l'exemple de l'homme qui pourrait lui rendre la liberté et assurer l'unité nationale. En tant qu'excellent stratège et proéminent dirigeant politique du payis, le roi de la Dacie est devenu de cette manière le heros des plusiers épopeés roumains qui ont mobilisé la conscience des masses pour des actions révolutionnaires. Les premieres ont milité pour l'union et l'independence de la Moldavie et de la Valachie. Lel dernières se sont proposé a contribuer à l'unification de la Transilvanie.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UTILITATE ŞI ARTĂ ÎN CERAMICA DACICĂ DIN CRIŞANA

de SEVER DUMITRAŞCU

Într-un recent studiu Al. Vulpe [1] sublinia valoarea izvoarelor literare antice, în cunoaşterea specificului creaţiei spirituale geto-dace, insistenţa acestora asupra a două momente din istoria culturii geto-dacilor, sec. VI—V şi II—I î.e.n. care definesc trăsăturile proprii, de ordin spiritual, ale acestui neam în istoria Europei. Prin aceste valori spirituale proprii, geto-dacii se diferenţiază de celelalte neamuri contemporane lor din Europa, cu care au venit în contact — sciţii, celţii, germanii şi alte neamuri. Cercetarea acestei distincţii era necesară şi ea va mai cere eforturi pe această cale şi în viitor.

În ce ne priveşte vom zăbovi în cele de mai jos asupra unui capitol mai modest din istoria civilizaţiei şi culturii geto-dacilor — ceramica. În speţă ceramica dacică din Crişana.

În provincia românească din vestul Apusenilor cercetările asupra geto-dacilor din partea de vest a Munţilor Apuseni şi din Cîmpia Română vestică au cunoscut trei etape : sinteza lui Vasile Pârvan — Getica — în care aduna într-un tot magistral, coherent şi descoperirile de tezaure dacice din judeţele vestice şi nord-vestice ale României ; studiile asupra tezaurelor dacice de podoabe şi monetare ale lui D. Popescu din deceniul al IV-lea şi al V-lea al secolului ce-l parcurgem încă şi cercetările arheologice sistematice efectuate în cetăţile, cetăţuile şi aşezările oppidane dacice în ultimele două decenii, mai precis exprimat, din momentul începerii săpăturilor arheologice de la Oradea-Sălaca [2] efectuate de M. Rusu şi colaboratorii săi.

Săpăturile arheologice de la Pecica (Ziridava — în Cîmpia Aradului, pe Mureş), Cladova (pe Mureş), Berindia (pe Crişul Alb în depresiunea Zărandului), Clit (în Munţii Moma Codru), Tăşad (în zona

1 Al. Vulpe, *Puncte de vedere privind istoria Daciei preromane.* în *Revista de istorie*, 32, 12, 1979, p. 2261—2284.

2 M. Rusu, V. Spoială, L. Galamb, *Săpăturile arheologice de la Oradea.* în *MatArh.*, VIII, 1961, p. 159—163.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

piemontană vestică a Munților Pădurea Craiului), Oradea-Sălaca, Oradea-Dealul Viilor (pe Crișul Repede), Săcălășău Nou (în Munții Plopișului), Marca (pe Barcău), Șimleul Silvaniei (pe Crasna) și Orașul Nou (în Țara Oașului), au pus în lumină istoria ramurii nord-vestice a geto-dacilor, din Crișana. La aceste cercetări din cetățile și așezările dacice (unele cu caracter oppidan) din epoca dacică clasică (sec. II î.e.n.—II e.n.) adăugăm pe cele din epoca romană și imediat post-romană : Cicir și Ceala (pe Mureș), Sîntana (din Cîmpia Aradului), Moroda (pe Cigher — afluent al Crișului Alb), Rîpa și Tinca (pe Crișul Negru), Oradea-Sere și Girișul de Criș (pe Crișul Repede) și Mediașul Aurit (în zona de întîlnire a Țării Oașului cu Cîmpia Someșeană). Nu a fost încă integral cercetată nici o așezare dacică pentru a putea cunoaște în întregime „sistemul" de viață a unui sat dacic din Crișana : gospodăria (cu locuința și construcțiile anexe, instalații, unelte), alcătuirea așezării, terenul agricol și de pășune, pădure și desigur necropola cu practicile și obiceiurile de înmormîntare. În acest sens amintim că pe plan mondial (mai ales în țările nordice : Suedia, Danemarca) au fost inițiate cercetări pentru cunoașterea arealului complet al unei așezări pe baza concentrării de fosfor din sol, rezultat, depus și acumulat în urma activității umane într-o anume așezare.

Cu toate acestea materialul ceramic dobîndit pînă în prezent din cercetările arheologice ne permite, cu limitele și prudența necesară, să discutăm cîteva din caracteristicile principale ale olăriei dacice din Crișana.

În judecarea datelor cunoscute pînă în prezent pentru partea centrală și de nord-vest a Crișanei, un pas important, credem noi, s-a făcut prin săpăturile arheologice de la Biharea pentru ceramica arhaică dacică, cele de la Berindia și Mișca pentru perioada clasică și de la Mediașul Aurit pentru epoca romană și imediat-post-romană.

A. Cercetarea la Biharea[3] a unui bogat nivel geto-dacic, datînd din Ha-C-D și începutul LT-ului a făcut posibilă cunoașterea ceramicii daco-getice din Crișana dintre sec. VII—III î.e.n. De la început trebuie să subliniem că olăria dacică din această vreme prezintă o unitate constantă de forme și ornamente. Este, desigur, în primul rînd o ceramică utilitară :

— vase mari bitroconice ornamentate cu butoni caracteristici (în formă de mici mameloane) ;

— vase cu pereți ușor arcuiți sau drepți în formă de sac, de borcan, ornamentate cu brîuri (modelate în cele mai felurite moduri cu alveole, crestate, în formă de funie, etc.), butoni (simpli, alveolați sau aplatizați, etc.) ;

— străchini cu buza adusă spre interior și ornamentată prin fațetare, simplu sau cu fațetele așezate în trepte pe buze și sub buze ;

— mai rare sînt cănile cu toartă și un fel de tăvi — suport cu buza ușor încovoiată în sus sau plate ;

3 Cercetări *inedite*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— în Ha-D-LT — de început își fac apariția și castroanele mici lucrate la roată din pastă cenușie.

Se cuvine, pentru importanța de mai tîrziu a motivului, să amintim că la Biharea, pe ceramica Ha-C-D lucrată cu mîna apare și procedeul lustruirii cu linii ordonate sau dezordonate a ceramicii.

B. Între 1977—1979 a fost descoperit și cercetat, la Biharea[4] un atelier celtic complet de lucrat ceramică : cu atelierul olarului, cu groapa de deservirea cuptoarelor (cuptoare de tip grec, primitive-înalte, cu guri de foc, două camere : de foc și andere a vaselor, cu grătar cu găuri susținut de un picior median) în care se lucrau la roată, din pastă fină, cenușie-plumburie, trei tipuri ceramice ;

— oale ; oale-carafe ornamentate cu motive stampate,

— străchini ; străchini cu carenă ; castroane, ornamentate cu benzi late grafitate,

— oale-borcan cu grafit în pastă ornamentate cu striuri verticale. Olăria lucrată cu mîna, cănile cu toartă sau alte tipuri de vase apar sporadic în olăria celtică. Nu au fost descoperite deloc chiupuri sau fructiere. Atelierul datează din secolul II î.e.n., probabil și primele decenii al sec. I î.e.n., după care activitatea sa încetează brusc.

C. În așezarea de la Berindia[5] (probabil o așezare întărită cu palisadă, de tip oppidan) și în cetatea de la Marca[6] (cu sistemul Ha tradițional de întărire, dar și cu terase săpate în roca muncelului), datînd din a doua jumătate a sec. II î.e.n.—prima jumătate a sec. I e.n., ceramica dacică clasică a putut fi cunoscută după tehnologia de lucru (cu remarca că nu a fost descoperită nici o instalație de ardere a ceramicii) și cu majoritatea formelor sale :

1. *Ceramică lucrată cu mîna*

— vase ușor bitronconice ornamentate cu butoni, care se mențin pînă în sec. II î.e.n.

— vase borcan ornamentate cu motive plastice (butoni, brîuri) sau cu motive incizate.

— cești dacice ornamentate cu brîuri și incizii (motivul brădișorului).

— fructiere cu buza lată, lucrate din pastă de culoare neagră și cu suprafața „lustruită" (mată neagră de pe urma slipului adăugat, pare-se după modelare).

2. *Ceramică lucrată cu roata din pastă cenușie*

— oale și

— străchini, uneori ornamentate cu nervuri sau motive lustruite și

4 S. Dumitrașcu, *Un atelier de olărie (La Tène) descoperit la Biharea*, în *Sargetia*, XIV, 1979, p. 45—57.

5 S. Dumitrașcu, I. Ordentlich, *Săpăturile arheologice de la Berindia*, în *Crisia*, III, 1973, p. 47—96.

6 S. Dumitrașcu, *V. Lucăcel, Cetatea dacică de la Marca*, Cluj, 1974, p. 13—20.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— fructiere, de cele mai adeseori ornamentate cu motive lustruite. Diferite căni și alte vase, printre care și vase borcan cu grafit în pastă ornamentate cu striuri, ca urmare a contactului cu celții, apar mai rar. Sporadică este încă și ceramica fină cărămizie, lucrată la roată, în aceeași gamă ca și cea cenușie, care apare în schimb, aproape în aceeași proporție, numai în cetățuia dacică de la Clit [7], datată de altfel în sec. I î.e.n.—I e.n., deci pînă la începutul sec. II e.n.

Apariția chiupului și fructierei, neprezente în mediul și olăria celtică sau germanică decît în urma contactului cu dacii, ne dau posibilitatea să operăm în zona Europei Centrale necesarele precizări în legătură cu aportul adus de daci, celți și germani în regiunile de interferență dintre aceste neamuri, mai ales în zonele Dunării mijlocii și în Slovacia.

D. La Mediașul Aurit [8] au fost dezvelite 13 cuptoare de ars vase, un veritabil „cartier" de olari. Cuptoarele sînt de tipul grec, înalt primitiv (cu guri lungi de foc, două camere, de foc și ardere a vaselor, despărțite de un grătar cu găuri susținut de un picior median). Tipul este comun pentru o perioadă lungă de timp în spațiul Europei Centrale și de sud-est (desigur și în alte regiuni, pe noi interesîndu-ne acest teritoriu) dovedind că în instalații tehnologice quasi-similare de ardere a ceramicii se puteau arde vase, olărie diferită, prin tehnologia preparării și modelării ei, și mai ales prin natura specifică a populației căreia îi era destinată și din care făcea parte și atelierul și olarul respectiv, care impune formele și ornamentația.

Olăria dacică de epocă romană este cea cunoscută în lumea dacică preromană și romană.

1. *Ceramică lucrată cu mîna:*

— oale-borcan — ornamentate cu brîuri, butoni și motive incizate
— cești dacice — ornamentate cu brîuri sau motive incizate.

2. *Ceramică lucrată la roată de culoare cenușie și cărămizie:*

— oale ornamentate, uneori, cu motive lustruite;
— castroane — ornamentate, uneori, cu motive lustruite;
— fructiere — cele mai adesea ornamentate pe buze cu motive lustruite;
— chiupuri — ornamentate cu motive lustruite și cu benzi de linii simple sau în val incizate. Chiupurile au putut fi și „delimitate" arheologic — cele cu motive lustruite în sudul Crișanei și cele cu motive incizate (benzi, etc.) în centrul și nord-vestul Crișanei, între Crișul Negru și Țara Oașului. Acum își face apariția în olăria dacilor liberi și ceramica cenușie cimentoasă sau neagră, negricioasă, zgrunțuroasă de factură romană provincială.

7 S. Dumitrașcu, *Cetățuia dacică de la Clit*, în *Lucrări științifice*, IV, B. 1970, p. 147—160.

8 S. Dumitrașcu, T. Báder, *Așezarea dacilor liberi de la Mediașul Aurit*, I, Oradea, 1967, p. 32—39.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

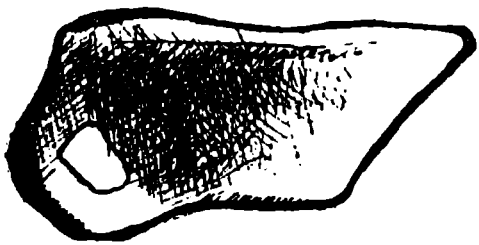

Fig. 1. Ceașcă dacică descoperită în cetățuia dacică de la Clit (j. Arad).

Majoritatea acestor tipuri ceramice se mențin îndelungat și în epoca post-romană, altele dispar. Descrescîndă cantitativ este ceramica modelată numai cu mîna. Crește numeric, ceramica cenușie-cimentoasă și negricioasă, neagră-zgrunțunoasă de factură romană provincială, alături de care se menține, după opinia noastră, și ceramica cărămizie și cenușie ornamentată cu motive lustruite și chiupul. Desigur, cu vremea, ceramica se uniformizează și din sec. VI—VII se impune oala-borcan lucrată din pastă cu nisip (nisipoasă), la roată, de origine daco-romană, romană-provincială, și romano-bizantină. Formele vechi ale ceramicii geto-dacice, de tip LT, ceașca, fructiera, chiupul, vasul borcan, cedează în sec. V—VI, definitiv locul noilor forme în ceramică ale aceleiași populații daco-romanice, romanice, românești, care acumulase gradual noi cunoștințe provincial romane și desigur noi „gusturi" impuse de aceleași realități în epoca romană tîrzie, romano-bizantină și bizantină.

Revenind la olăria dacică va trebui să admitem că ea este în primul rînd o ceramică utilitară, produsă pentru nevoi casnice curente sau pentru prăznuirea și cinstirea defuncților, oameni de rînd, țărani și păstori, meșteșugari și negustori sau luptători, nobili, oameni de vază sau mari personalități, care după cum știm s-au ridicat cu vrednicie din neamul geto-dacilor locuind între Haemus—Carpații nordici—rîul Marus în nord-vest și Pontul Euxin în est.

Paralel, și fără a putea face o distincție întotdeauna tranșantă, geto-dacii din Crișana, ca cei din întreaga lume geto-dacă[9] au ornamentat vasele pe care le modelau numai cu mîna sau la roata olarului.

Tipologic dacii au impus în olăria europeană a epocii lor cîteva forme tipice :

cu mîna : ceașca și vasul borcan

la roată : fructiera dacică și chiupul dacic, cu elemente distinctive de formele similare din olăria europeană și circummediteraneană. Unele dintre aceste forme ating o asemenea puritate a liniei și fermitate a modelării încît, piese singulare, e drept, în aceeași așezare, dar mai numeroase în întreaga olărie dacică, devin opere de artă cazul unor cești din cetățuia dacică de la Clit, a unei căni din așezarea de la Berindia, a unor chiupuri de la Mediașul Aurit.

Stilistic dacii au folosit tenace, cu precădere, două tipuri de motive ornamentale :

pentru ceramica lucrată cu mîna : motivele plastice (brîul și butonul) și incizia (linii în val, motivul brăduțului)

9 I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, Buc. 1969 ; *idem*, *Ziridava*, Arad, 1978, *passim*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pentru ceramica lucrată la roată : motivele lustruite după ardere și inciziile.

Ca piese deosebite amintim o ceașcă ornamentată simetric cu briu alveolar de la Biharea și două chiupuri deoscoperite la Oradea.

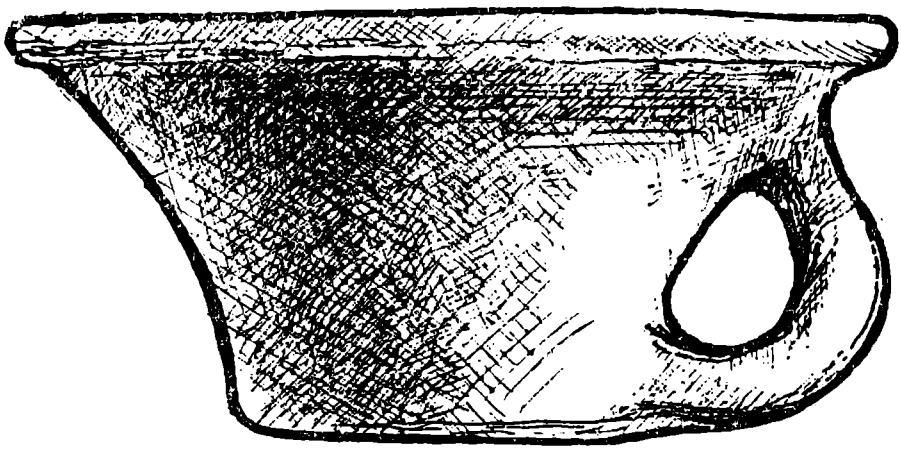

Fig. 2. Ceașcă dacică descoperită în cetățuia dacică de la Clit (j. Arad).

Alături de calitățile estetice apărute și reflectate în orice activitate umană desfășurată îndelung, continuu și unitar pe un spațiu temporal cuprinzînd peste un mileniu, valoarea ceramicii dacice sporește pe măsura analizării și adîncirii cunoașterii calității sale de ceramică specifică unui popor, care-l definește în raport și alături de altele, prin originalitatea sa.

De o importanță deosebită rămîne creația spirituală a geto-dacilor în istoria antică și în tezaurul de valori permanente și inestimabile ale istoriei noastre naționale și implicit în istoria universală. Alături de creația spirituală se află creația materială în care un rol de seamă îl ocupă ceramica (împreună, desigur, cu tot ce au stilistic de valoare locuințele, instalațiile, uneltele, traiului zilnic a geto-dacilor), datorită faptului că celelalte urme de cultură materială care reflectă și viața spirituală, experiența și calitățile proprii geto-dacilor — cioplirea lemnului și textilele atît de caracteristice oricărui popor pe orice treaptă istorică de dezvoltare și din orice parte a lumii, deoarece-i reflectă viața internă, familială chiar — nu s-au păstrat, specificitatea proprie, originală a ceramicii (mai ales a celei lucrate cu mîna) se constituie ca un cod etnic, etno-cultural a neamului geto-dac. Această realitate, credem noi, se reflectă cel mai adesea în ceramica lucrată cu mîna — ceașca și vasul borcan și la unele din formele lucrate la roată care ies de sub „tirania" modei și standardizării impuse de tehnologie sau de interesele economico-sociale diverse sau comerciale. Am fi interesați să reflectăm mai

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

îndelung și mai atent asupra întrebării dacă ceramica geto-dacică a devenit vreodată — cea lucrată cu mîna, fenomen artizanal.

În ce ne privește credem că ceramica dacică lucrată cu mîna descoperită în Crișana — ceașca și vasul borcan — dar și din restul lumii geto-dace, nu a devenit niciodată produs artizanal sau standardizat. De aici strania unicitate a fiecărei piese din fiecare așezare și desigur valorea estetică, inimitabilă a unor piese de excepție, reflectînd nu numai o mare experiență, o sensibilitate robustă și o sinceritate directă, ci și o gîndire creatoare, originală, apropiată, ca specificitate profundă de reflecție asupra sufletului propriu și a realității din jur, de creația spirituală a geto-dacilor. De altfel, bănuim noi, multe din aceste piese se făceau pentru scopuri anume : nu exclus pentru ospețe, ceremonii, pentru înmormîntări. Altfel cine i-ar fi îndemnat pe geto-daci să continue să modeleze paralel ceramică cu mîna, cînd în epoca lor clasică sau în epoca romană cunoșteau ceramica „la modă" La Téne și ceva mai tîrziu ceramica standardizată romană provincială.

Robusta ceramică geto-dacică rămîne ca un monument istoric deosebit în creația originală din istoria poporului nostru, a patriei noastre, ca o mostenire istorică și artistică deosebită, specifică, cu care poporul nostru se poate oricînd mîndri, cinstindu-i pe cei care au modelat-o și pe cei pentru care s-a modelat.

Mai rămîne să amintim și păstrarea memoriei olarilor geto-daci, a tuturor celor ce din neamul geto-dac modelau pentru nevoi casnice sau pentru un scop anume, sărbătoresc sau solemn, cești, și vase-borcan, ornamentate robust, specific. Meritul la neuitare li l-a acordat chiar antichitatea — majoritatea meșterilor daci sau și alți daci luați prizonieri în războaiele daco-romane sau urmași de ai lor, au lucrat peste tot unde au ajuns în Imperiul roman — mai ales în *atelierele de olari*. S-a dovedit aceasta într-un studiu publicat în 1964, astfel

1. — „Există unele indicații din care am putea deduce că prizonierii daci au ajuns pînă în Hispania și Gallia. Pe un fragment de amforă de la Monte Testaccio după numele sclavului la genitiv DACI figurează orașul Corduba, ceea ce arată că avem de-a face cu un atelier de olărie din acest oraș, în care au lucrat și sclavi daci. Fragmentul de amforă este datat în anul 154 e.n. Acest fapt ne îndreptățește să presupunem nu un prizonier al lui Traian, ci mai degrabă un descendent al acestuia, sau un dac capturat mai tîrziu".

2. — „Fragmente cu inscripții, ca DACUS, DACCIUS, DAGUS sau DECEBALUS au fost găsite și în Gallia pe așa numitele vase galice — *vascula Gallica* — care de asemenea, pledează pentru prizonierii daci sau descendenți de ai lor".

3. „În Italia au fost descoperite mai multe inscripții cu nume de sclavi sau liberți de origină dacică. La Capua pe un monument funerar deteriorat citim numele lui C. Aulus C.C. libertus Dacus. Pe monument la dreapta și stînga cuvintelor „filiola vivit" este înfățișată cîte o femeie iar sub aceste cuvinte o fetiță al cărei cap este atins de femeia

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de alături. Prin urmare, decedatul a avut și familie, deci el a fost mai degrabă un descendent al prizonierilor daci“ [10].

Olăritul, priceperea geto-dacilor la modelarea vaselor, era un meșteșug nu numai tradițional la geto-daci ci și un meșteșug în care ei au excelat, pentru care au fost apreciați, chiar în antichitate și prin care și-au adus contribuția, atît la definirea, alături de întreaga lor creație materială și spirituală — la impunerea în istoria proprie a valorilor specifice, cît și la reliefarea acestora în creația popoarelor antice europene, în Imperiul roman.

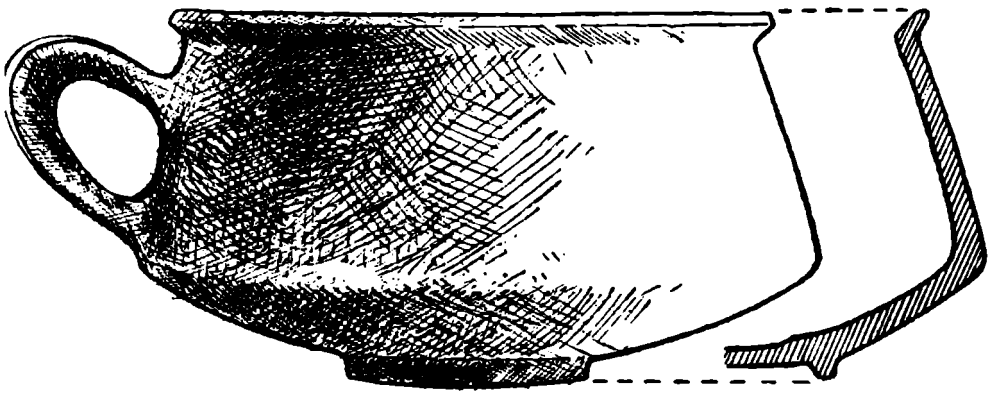

Fig. 3. Vas dacic lucrat la roată din pastă cenușie descoperit în așezarea dacică de la Berindia (j. Arad).

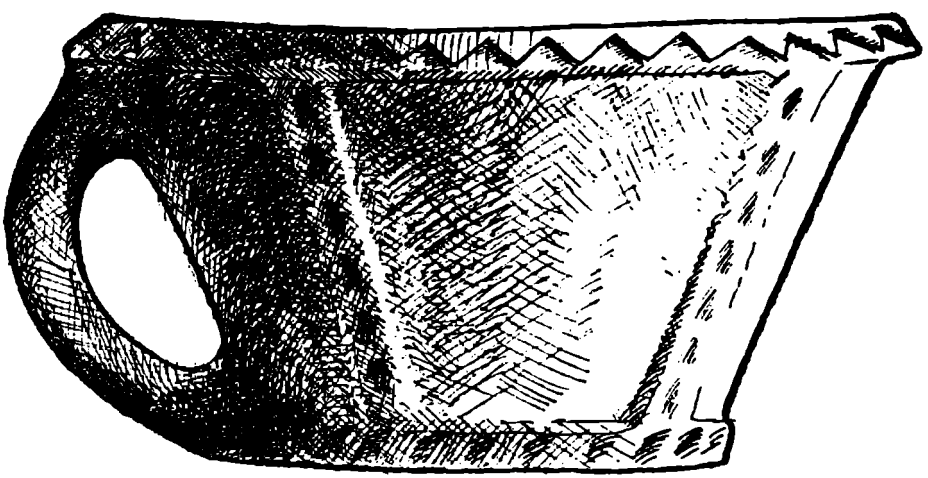

Fig. 4. Ceașcă dacică lucrată cu mîna descoperită în așezarea dacică de epocă romană de la Biharea (j. Bihor).

10 A. Bodor, *Contribuții la problema cuceririi Daciei*, în *ActaMN*, I, 1964, p. 137—162.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UTILITÉ ET ART DANS LA CÉRAMIQUE DACIQUE DE CRIŞANA

Résumé

L'auteur présente, en s'appuyant sur les découverts archéologiques effectuées en trois habitats daciques : *Biharea* (département de Bihor), *Berindia* (département de Arad), *Medieşul Aurit* (département de Satu Mare), quelques'unes des traits caractéristiques de la céramique dacique de Crişana.

Le métier du potier chez les Daco-Getes était, considère l'auteur, non seulement un métier traditionnel, mais aussi un métier par lequel les Daces ont imposé dans l'histoire leurs valeurs spéciphiques, en apportant leur propre contribution à la création matérielle et spirituelle des peuples européens antiques et puis même dans l'Empire romain.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

REGIUNEA CENTRALĂ A MOLDOVEI DINTRE CARPAȚI ȘI SIRET ÎN SECOLELE VI—IX e.n.

de IOAN MITREA

I. *INTRODUCERE*

1. *Delimitarea geografică și cronologică a temei.*

Istoria regiunii centrale a Moldovei, dintre Carpați și Siret, în secolele VI—IX, reprezintă un capitol important din istoria mai veche a patriei, capitol ce se circumscrie în esență unei probleme fundamentale a istoriografiei românești, aceea referitoare la etnogeneza poporului român.

Regiunea, în care s-au concentrat cercetările noastre, se suprapune aproape în întregime cu unitatea geografică a Subcarpaților Moldovei, fiind flancată de Carpații Orientali în vest, de valea largă a Siretului în est și rîurile Moldova și Trotuș la nord și respectiv la sud [1].

La stadiul cunoștințelor noastre de acum 15 ani, cu privire la problema formării poporului român, am considerat că pentru obținerea unor rezultate concludente, cercetările arheologice trebuie planificate și urmărite metodic pe cuprinsul unor regiuni natural delimitate ale pămîntului românesc. Și nu întîmplător ne-am oprit asupra unei regiuni care se suprapune în mare cu unitatea Subcarpaților Moldovei. După cum s-a subliniat deseori „Subcarpații reprezintă cea mai originală parte a Carpaților românești" [2], iar unitatea Subcarpaților Moldovei, prin condițiile sale fizico-geografice, era de așteptat să se dovedească o veche vatră de locuire autohtonă, în care să putem urmări, etapă cu

---

* Pentru economia lucrării, studiile și articolele apărute în periodice, se vor cita numai cu numele autorului, publicația în care au fost tipărite, anul, numărul și pagina.

1 Pentru delimitarea Subcarpaților Moldovei, cf. Victor Tufescu, *Subcarpații și depresiunile marginale ale Transilvaniei*, Ed. științifică, Buc., 1966, p. 73—116; I. Sîrcu, *Geografia fizică a R. S. România*, E.D.P., Buc., 1971, p. 326, 329—335; Victor Tufescu, *România. Natură, om, economie*, Ed. științifică, Buc., 1974, p. 114—117.

2 Victor Tufescu, *România...*, p. 108.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

etapă, principalele procese sociale, economice și culturale ale epocii de formare a poporului român. Așa cum „Siretul, prin afluenții lui, e implantat în inima Moldovei ca un arbore cu rădăcinile adînc răsfrînte în pămîntul din care își trage seva din plin“ [3], regiunea centrală a Moldovei, străbătută de principalii afluenți ai Siretului, a reprezentat o autentică vatră în care s-a conservat și dezvoltat elementul autohton, a fost unul din plămînii care a pulsat în permanență aerul vitalității, ce a făcut posibilă continuitatea populației băștinașe și în teritoriul est-carpatic al României, în ciuda vicisitudinilor istorice determinate de marea migrație a popoarelor.

Alegerea ca temă de cercetare arheologică a perioadei secolelor VI—IX, a izvorît din necesitatea de a dovedi continuitatea populației autohtone și în această regiune, trăsăturile culturii sale materiale și spirituale, raporturile ei cu grupurile de slavi migratori ajunși în aceste locuri în a doua jumătate a sec. VI, legăturile permanente cu civilizația bizantină etc.

Cercetarea culturii materiale din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, în secolele VI—IX, parte integrantă a civilizației materiale din întreg spațiul carpato-dunărean, a procurat noi argumente care să permită formularea unor concluzii importante pentru înțelegerea unui proces istoric atît de complex, cum este acela al formării poporului român.

Importanța investigațiilor arheologice pentru cunoașterea epocii secolelor VI—IX, din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, este cu atît mai mare dacă avem în vedere un fapt, bine cunoscut, și anume că izvoarele scrise pentru această regiune, ca de altfel pentru tot spațiul carpato-dunărean, sînt foarte rare, iar informațiile cuprinse în aceste izvoare sînt destul de lacunare [4].

Limitele cronologice ale epocii asupra căreia ne-am oprit, au fost fixate în funcție de anume realități concret-istorice, puse în lumină în primul rînd de cercetările arheologice, în speță de analiza rezultatelor acestor cercetări. Începutul acestei epoci, respectiv prima jumătate a secolului al VI-lea, este marcat de un moment important al evoluției etnoculturale din spațiul carpato-dunărean, concretizat în cristalizarea unei culturi unitare în linii generale, expresie a unității etnice a creatorilor acestei culturi și a încheierii în esență a procesului de romanizare. Spre mijlocul sec. al VI-lea, și cu deosebire după 560, pătrund și se așează în mijlocul comunităților autohtone, grupuri de slavi răsăriteni, ceea ce va imprima anume particularități dezvoltării locale din secolele următoare, mai ales în conținutul culturii materiale.

Epoca asupra căreia ne-am oprit, în prezenta lucrare, din punct de vedere al evoluției culturii materiale, poate fi împărțită în două mari etape : 1) etapa secolelor VI—VII, a consolidării culturii autohtone de tip romanic, influențată continuu și de civilizația bizantină, precum și

3 I. Simionescu, *Pitorescul României*, Buc., 1975, p. 213.
4 Cf. *Izvoarele istoriei României*, II, Ed. Academiei, Buc., 1970.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a conviețuirii și desfășurării în mare a procesului de asimilare a slavilor în masa autohtonă ; și 2) etapa secolelor VIII—IX de evoluție a culturii autohtone spre civilizația veche românească și de topire a elementelor de cultură slavă în contextul culturii locale.

Etapa secolelor VIII—IX coincide cu încheierea procesului de formare a poporului român.

2. *Caracterizare fizico-geografică.*

Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret se suprapune, în general, cu unitatea geografică a Subcarpaților dintre rîurile Moldova și Trotuș, flancată fiind la vest de Carpații Orientali, iar la est de valea Siretului și respectiv culoarul Moldova—Siret [5].

Importantele bogății din subsol, climatul temperat adăpostit, relativ blînd, rețeaua hidrografică bogată, solurile fertile și întinsele păduri, conferă regiunii un peisaj fizico-geografic variat, deosebit de favorabil dezvoltării vieții umane.

Relieful [6], creat printr-o evoluție îndelungată, pe seama unui complex de roci în care domină gresiile, argilele și marnele, este reprezentat, în ansamblu, printr-un șir de depresiuni subcarpatice, situate la poalele Carpaților, închise spre exterior (spre est) de culmi subcarpatice mai înalte. De la nord la sud se individualizează trei depresiuni : a Neamțului (Ozanei), Cracău-Bistrița și a Tazlăului, cărora le corespund : Culmea Pleșu, Dealul Corni-Stînca Șerbești-Dealul Mărgineni-Dealul Runcu și respectiv Culmea Pietricica Bacăului.

Depresiunea Neamțului are un relief deluros-colinar, cu înălțimi de 560—600 m în vest, spre contactul cu muntele și mai coborît spre partea centrală — în „vatra" depresiunii, unde se prezintă ca o cîmpie colinară, cu terase larg desfășurate de-a lungul principalelor văi, Ozana și Topolița. Către sud-est, prin intermediul văilor Ozanei și Topoliței, Depresiunea Neamțului se deschide către valea Moldovei.

În sud, peste înșeuarea dintre Bălțătești și Crăcăoani, se trece în Depresiunea Cracău-Bistrița, mult mai extinsă în suprafață decît precedenta. Relieful Depresiunii Cracău-Bistrița, este sub formă de dealuri domoale, cu spinări teșite, a căror înălțime, cuprinsă între 300 și 400 m, coboară treptat către sud, în direcția de curgere a celor două rîuri care o drenează, Cracăul în jumătatea nordică și Bistrița în cea sudică. În sud, această depresiune este reprezentată de fapt prin valea largă, terasată, a Bistriței.

Cea de a treia depresiune, a Tazlăului ,este cea mai extinsă. Și aici relieful este reprezentat prin dealuri domoale, a căror înălțime scade treptat de la nord către sud.

5 Victor Tufescu, *Subcarpații...*, p. 73—116 ; I. Sîrcu, *op. cit.*, p. 326—327, Ion Bojoi, Ioniță Ichim, *Județul Neamț*, Ed. Academiei, Buc., 1974, p. 29—30 ; N. N. Lupu, Iulia Văcărașu, C. Brânduș, *Județul Bacău*, Ed. Academiei, Buc., 1972, p. 20—22.

6 I. Sîrcu, *op. cit.*, p. 327—328 ; Ion Bojoi, Ioniță Ichim, *op. cit.*, p. 29—33 ; N. N. Lupu, Iulia Văcărașu, C. Brânduș, *op. cit.*, p. 22—29.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cele trei depresiuni alcătuiesc de fapt un uluc continuu [7].

O unitate morfologică aparte, a regiunii la care ne referim, o constituie Valea Siretului, cu o lățime considerabilă și un pronunțat caracter asimetric, datorită versantului stîng abrupt, intens degradat și versantului drept terasat, ce coboară în trepte de la abruptul culmilor subcarpatice către axul văii.

Climatul [8] regiunii centrale a Moldovei dintre Carpați și Siret, se individualizează pe fondul climatului temperat-continental, specific acestei părți a țării, prin temperaturi medii anuale de 7°C și 8°C spre contactul cu muntele și peste 8°C, pînă la 9°C spre estul și sudul regiunii. În luna cea mai rece a anului temperatura medie este de —4°C în jumătatea nordică a regiunii și —3°C în cea sudică. În luna cea mai caldă temperaturile medii au valori de 18°—20°C.

Circulația aerului se face dominant pe direcția nord-sud, de-a lungul principalelor văi.

Rețeaua hidrografică [9] are o densitate medie cuprinsă între 0,5—0,7 km/km^2, apropiată de media țării. Rîul principal Siretul, care constituie limita de est a regiunii la care ne referim, colectează toate apele ce vin din Carpați, prin intermediul principalilor săi afluenți : Moldova, Bistrița și Trotușul.

Solurile [10] dominante sînt cele de pădure, cu un grad mai mare de podzolire spre unitatea montană din vest și mai fertile, datorită îmbogățirii în humus și scăderii acidității, către est. Pe luncile văilor principale și terasele lor inferioare au luat naștere soluri aluviale cernoziomice, cu un grad ridicat de fertilitate, deosebit de favorabile practicării agriculturii.

În ansamblul lor condițiile fizico-geografice din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, condiții care nu s-au modificat prea mult în cursul ultimului mileniu, au oferit un mediu deosebit de favorabil vieții umane, atît în secolele VI—IX, cît și în veacurile următoare, pînă în zilele noastre.

3. *Istoricul cercetărilor*

Descoperirile arheologice referitoare la epoca secolelor VI—IX, în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, au fost aproape inexistente pînă aproximativ cu două decenii în urmă.

Dinainte de al doilea război mondial, se cuvine să amintim unele materiale scoase la iveală prin cercetările arheologice de la Izvoare-

7 I. Sîrcu, *op. cit.*, p. 328.

8 Ion Bojoi, Ioniță Ichim, *op. cit.*, p. 40—42 ; N. N. Lupu, Iulia Văcărașu, C. Brânduș, *op. cit.*, p. 35—39.

9 Ion Bojoi, Ioniță Ichim, *op. cit.*, p. 50—52 ; N. N. Lupu, Iulia Văcărașu, C. Brânduș, *op. cit.*, p. 40—49.

10 Ion Bojoi, Ioniță Ichim, *op. cit.*, p. 59—62 ; N. N. Lupu, Iulia Văcărașu, C. Brânduș, *op. cit.*, p. 49—51.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Neamț [11], din anul 1936, materiale care la acea dată nu puteau fi încadrate cronologic și cultural în mod corespunzător.

În general, de o cercetare sistematică a epocii celei de-a doua jumătăți a mileniului I e.n. în Moldova nu se poate vorbi decît odată cu începutul săpăturilor metodice efectuate la Hlincea-Iași [12]. După valorificarea științifică a rezultatelor cercetărilor arheologice de la Hlincea-Iași [13], s-au intensificat preocupările pentru organizarea de săpături metodice, pe întreg teritoriul Moldovei, urmărindu-se acumularea de date și fapte necesare reconstituirii tabloului istoric din această parte a țării, în epoca celei de-a doua jumătăți a mileniului I e.n. În acest context s-au realizat și primele săpături arheologice sistematice în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, cu privire la epoca secolelor VI—IX e.n.

În anul 1964, s-au efectuat săpături arheologice în așezarea de la Bîtca-Oituz, unde s-au descoperit materiale, în special ceramică lucrată cu mîna și la roată, pe baza cărora s-a delimitat și o fază, din evoluția așezării, ce poate fi datată în secolele VIII—IX [14].

Descoperirea întîmplătoare în 1962 la Costișa-Neamț, a unor materiale deosebit de interesante, primele care atestau în mod cert prezența populației autohtone în vremea dominației hunilor, materiale încadrate în mod corect de I. Nestor în etapa dintre sfîrșitul sec. al IV-lea și prima jumătate a sec. al V-lea, definind astfel și conceptul de cultură Costișa [15], a impus continuarea cercetărilor în acest loc. Pe lîngă unele observații stratigrafice deosebit de interesante, cu privire la evoluția culturii materiale din Moldova, de-a lungul mai multor secole, cu prilejul săpăturilor sistematice din această așezare (1965, 1967, 1969), s-a descoperit și un nivel de locuire ce aparține sec. al VI-lea [16].

În perioada următoare a sporit numărul așezărilor din secolele VI—IX cercetate metodic. Astfel s-au întreprins săpături sistematice la Bacău-Curtea domnească (1970—1973) [17], Brășăuți (1969—1970) [18], Davideni (1969—1979) [19] și Izvoare-Bahna (1971—1979) [20]. Acestora li se adaugă o serie de sondaje de informare și alte materiale aparținînd secolelor VI—IX descoperite cu prilejul cercetărilor din stațiuni în care

11 Radu Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936—1948*, Ed. Academiei, Buc., 1957, p. 318—332 ; fig. 333/1, 3 ; fig. 334 ; fig. 336/3, 4. Fragmentele ceramice din figurile citate, indică existența la Izvoare-Neamț a unei așezări din secolele IX—X e.n.

12 M. Petrescu-Dîmbovița și colab., SCIV, IV, 1953, 1—2, p 312 și urm. ; idem, SCIV, V, 1954, 1—2, p. 233 și urm. ; idem, SCIV, VI, 1955, 3—4, p. 687 și urm.

13 M. Petrescu-Dîmbovița, SCIV, V, 1954, 3—4, p. 569 și urm. ; idem, Slov Arch, VI, 1, 1958, p. 209 și urm. ; idem, RRH, VI, 1967, 2, p. 181 și urm.

14 D. Gh. Teodor, C. Buzdugan și I. Mitrea, Carpica, II, 1969, p. 309 și urm.

15 I. Nestor, RRH, III, 1964, 3, p. 399.

16 D. Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, Carpica, I, 1968, p. 233 și urm.

17 I. Mitrea și Al. Artimon, Carpica, IV, 1971, p. 225 și urm.

18 V. Spinei și D. Monah, MemAntiq, II, 1970, p. 371—387.

19 Săpături conduse de M. Babeș în 1969 și de I. Mitrea în anii 1970—1979.

20 Săpături I. Mitrea în anii 1971—1979.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

obiectivul săpăturii îl constituiau complexele din alte epoci istorice (de exemplu Poiana-Dulcești, Ștefan cel Mare, Văleni-P Neamț etc.) [21].

Dacă luăm în considerare și semnalarea unor așezări din secolele VI—IX prin cercetări de suprafață, rezultă că în ansamblu în ultimele două decenii, au fost identificate în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret peste 25 de așezări. Acestora li se adaugă cîteva descoperiri izolate de morminte de inhumație. (pl. I.)

În orientarea cercetărilor noastre de teren, ca și în valorificarea rezultatelor acestor cercetări, de un real folos ne-au fost îndemnurile și îndrumările atente, datorate prof. dr. doc. Mircea Petrescu Dîmbovița încă din primii ani de activitate ; iar în perioada elaborării prezentei lucrări de către regretatul prof. dr. doc. I. Nestor și apoi de prof. dr. doc. Kurt Horedt. Nu putem trece cu vederea ajutorul primit prin consultările permanente cu unii cercetători ai arheologiei epocii de formare a poporului român, dintre care amintim aici pe dr. Dan Gh. Teodor, dr. Ștefan Olteanu, dr. Eugenia Zaharia, dr. Ligia Bîrzu, dr. Maria Comșa, dr. Gheorghe Diaconu, dr. Zoltan Székely și dr. Victor Teodorescu.

Este de datoria noastră să precizăm că săpăturile arheologice pe care le-am efectuat în ultimii 15 ani în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, nu ar fi fost posibile fără înțelegerea și sprijinul muzeelor din Bacău, P. Neamț și Tg. Neamț, a unor colegi de la aceste muzee care deseori au fost alături de noi pe teren.

Baza documentară a lucrării de față o constituie totalitatea descoperirilor arheologice și numismatice din regiunea amintită, cu deosebire rezultatele cercetărilor efectuate de autor în ultimii 15 ani și în primul rînd săpăturile sistematice de la Bacău-Curtea domnească, Davideni și Izvoare-Bahna.

Dacă cercetările efectuate pînă în prezent au avut drept rezultat îmbogățirea considerabilă a bazei documentare pentru cunoașterea epocii secolelor VI—IX, în același timp subliniem că stadiul acestor cercetări evidențiază și unele lacune în cunoașterea unor aspecte ale problematicii urmărite. Din acest punct de vedere lucrarea de față permite să formulăm o concluzie de natură dialectică : conștienți că nu este o lucrare perfectă, avem certitudinea că este cel puțin necesară și utilă, și dacă nu întotdeauna poate impune concluzii definitive, acestea sînt cel puțin posibile. În sfîrșit, avem convingerea că această lucrare nu reprezintă o încheiere, ci mai degrabă un început. Problematica complexă pe care o implică arheologia și istoria secolelor VI—IX, impune acceptia că lucrarea de față nu reprezintă punctul final al cercetărilor noastre, ci doar încheierea unei etape din această cercetare, care dă posibilitatea unei priviri de ansamblu asupra rezultatelor obținute și permite conturarea cu mai multă claritate a direcțiilor cercetării viitoare. Ca și în oricare alt domeniu de cercetare și de activitate în genere, și în investigația arheologică, după o sumă de acumulări pe drumul descifrării

21 Vezi Repertoriul descoperirilor arheologice și numismatice, din secolele VI—IX, la sfîrșitul lucrării de față.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

unor probleme anevoioase, este nevoie de un răgaz pentru a înțelege drumul parcurs și a te îmbogăți cu această înțelegere, atît de necesară pentru continuarea drumului început.

II. *AȘEZĂRI ȘI LOCUINȚE*

1. *Așezări.*

O realitate pusă în evidență de descoperirile arheologice fortuite sau datorate cercetărilor sistematice din ultimele două decenii, în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, este aceea a înmulțirii considerabile a așezărilor datînd din perioada secolelor VI—IX. Dacă pînă în 1957, data apariției studiului monografic privind rezultatele cercetărilor din așezarea neolitică de la Izvoare-Neamț, datorat lui Radu Vulpe, era cunoscută doar așezarea din a doua jumătate a mileniului I e.n., semnalată în această localitate, astăzi pot fi nominalizate în această regiune peste 25 de așezări, în care au fost depistate prin cercetări de suprafață, descoperiri întîmplătoare și săpături sistematice, resturi de cultură materială din secolele VI—IX e.n. (pl. I.)

Ca și în celelalte regiuni ale Moldovei [22], așezările din secolele VI—IX din spațiul geografic de care ne ocupăm, sînt situate, în marea lor majoritate, pe terenuri joase, de-a lungul rîurilor și văilor secundare, de multe ori pe pante ușor înclinate spre est și sud-est, și întotdeauna în apropierea unor izvoare naturale sau cursuri de ape. Așa de exemplu, așezarea de la Mănoaia-Costișa este situată pe terasa joasă de pe malul stîng al rîului Bistrița, în apropierea unor izvoare, după cum așezarea de la Bacău-Curtea domnească se află tot pe terasa inferioară a Bistriței, în apropierea frunții acestei terase. Tot pe o terasă inferioară, de pe dreapta rîului Moldova, se află așezările de la Davideni I și Davideni II, situate, în fiecare din cele două cazuri, în jurul unor izvoare.

Într-un loc deosebit de favorabil vieții umane, situat pe podul terasei de 50—60 m a Siretului, dar în apropierea unei zone cu mai multe izvoare și a unui pîrîu, se află așezările de la Izvoare-Bahna.

Pe un teren cu o configurație asemănătoare, pe malul stîng al pîrîului Berești, se află așezarea din secolele VIII—IX de la Berești Bistrița. Pe terasa înaltă din dreapta Siretului se află așezarea de la Adjudu-Vechi. Pe botul unei terase mijlocii de pe stînga pîrîului Topolița, a fost așezarea din secolele V—VI de la Tîrpești. Pe terasa inferioară a Bistriței a fost situată așezarea de la Brășăuți-Neamț. Tot pe un loc jos, deși poartă numele de „Cetățuie", o fostă insulă a Bistriței, s-a aflat așezarea de la Văleni-P. Neamț, din secolele VIII—IX.

Toate așezările cercetate prin săpături sistematice sau semnalate prin cercetări de suprafață, sînt deschise, neîntîlnindu-se pînă acum, nici într-un caz, urme de fortificații. Dacă am subliniat că nici una din

22 N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova din paleolitic pînă în secolul XVIII*, Buc., 1970 p. 104, 108, 116, 117 ; I. Mitrea, MemAntiq, II, 1970, p. 349—350, 355, 359; idem Carpica, V, 1972, p. 118; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e. n.*, Ed. Junimea, Iași, 1978, p. 13—14 ; 68—69.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

așezările cercetate nu prezintă urme de fortificații, trebuie să menționăm că în majoritatea cazurilor, aceste așezări au fost situate în locuri ferite, pe marginea rîurilor, deseori avînd în preajmă dealuri împădurite. Așezarea de la Davideni I, de exemplu, cea mai mare ca întindere cercetată pînă acum în această regiune, s-a dezvoltat în special în jurul zonei cu izvoare, pe terenul în ușoară pantă, înclinat dinspre sud, vest și nord, spre aceste izvoare, avînd doar latura de est deschisă larg spre rîul Moldova, de unde se putea supraveghea o mare parte din valea acestui rîu.

Ca întindere, așezările din secolele VI—IX, ocupă de regulă suprafețe mari. Cîteva hectare ocupă de pildă așezarea de la Davideni din punctul la Izvoare-Spiești. Relativ întinse au fost și așezările de la Bacău-Curtea domnească, Izvoare-Bahna, Poiana-Dulcești, Ștefan cel Mare etc. Se întîlnesc însă și așezări restrînse ca întindere, în funcție de configurația terenului. Așa este cazul așezărilor de la Costișa-Mănoaia, Davideni II, Brășăuți, Văleni-Neamț, Gura-Văii, Berești-Bistrița etc.

Unele considerații se pot face și în legătură cu numărul locuințelor dintr-o așezare din acea vreme. Astfel, la Davideni I (pl. V) au fost dezvelite pînă acum 24 de locuințe, așezarea fiind cercetată în proporție de cca. 70%. Numărul total al locuințelor din așezarea de la Davideni, din secolele VI—VII, a fost probabil de cca. 30—35. La Izvoare-Bahna (pl. VI) din nivelul corespunzător secolelor VIII—IX, au fost dezvelite 11 locuințe, așezarea fiind cercetată în proporție de cca. 50—60%. Foarte probabil, în cazul în care densitatea locuințelor a fost aceeași și în restul suprafeței ce urmează a fi cercetată, în așezarea de la Izvoare-Bahna, din sec. VIII—IX, numărul locuințelor să fi fost de cca. 17—22.

Exemplele date atestă existența unor așezări relativ întinse pentru acea vreme. Evident, că alături de aceste sate mai mari (cum sînt cele de la Davideni din sec. VI—VII și Izvoare-Bahna din sec. VIII—IX) au existat și numeroase așezări mici, de tipul cătunelor [23], cu un număr mic de locuințe și respectiv de oameni. Multe din aceste cătune vor fi fost și rezultatul unui proces de roire a satelor, fenomen prezent probabil încă din această epocă, în regiunea de care ne ocupăm.

Se cuvine a fi subliniat faptul că majoritatea așezărilor din secolele VI—IX, suprapun așezări mai vechi, din secolele IV—V sau din perioada carpică (secolele II—III). Deosebit de interesant este cazul așezării de la Costișa-Mănoaia [24], unde a fost surprinsă o succesiune de nivele arheologice, începînd din epoca culturii carpice (secolele II—III) și pînă la jumătatea secolului al VI-lea (pl. III, VII).

Așezarea de la Bacău-Curtea domnească, din secolele VI—VII, se suprapune unei așezări din secolele IV—V e.n. La Davideni I, orizon-

23 I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*, Buc., 1970, p. 75—91. Probabil și în epoca secolelor VI—IX pentru unele așezări mici se folosea termenul de *cătun*, alături de cel de sat (de la fossatum), folosit pentru așezări mai întinse.

24 Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, Carpica, I, 1968, p. 233 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tul arheologic din secolele V—VII este precedat, în zona săpată, de o locuire sporadică din secolul al IV-lea după cum și în așezarea de la Davideni II s-a constatat că nivelul din secolele VI—VII este precedat de urme de locuire din secolul al IV-lea,

O situație deosebită a fost surprinsă la Izvoare-Bahna, unde a fost cercetată o așezare ce s-a dezvoltat în același loc în perioada secolelor VI—VII și VIII—IX, iar în aceeași microzonă, pe o distanță de cîțiva km, pe valea aceluiași pîrîu, a fost surprinsă o succesiune de așezări ce dovedesc o continuitate neîntreruptă de viață din secolele II—III pînă în secolele VIII—IX [25].

Amplasarea locuințelor în cadrul așezărilor, deși nu s-a făcut întotdeauna după un anume plan, s-a observat totuși că în fiecare caz s-a ținut seama de configurația terenului, preferîndu-se de exemplu apropierea de marginea teraselor și respectiv de ape, și evitîndu-se porțiunile de albiere și viroage, care favorizau formarea torenților din ploi și topirea zăpezilor, torenți ce ar fi primejduit aceste locuințe. Acest fenomen s-a observat în special în așezările în care s-au întreprins săpături de mai mare amploare, cum ar fi Davideni I (pl. V) și Izvoare-Bahna [26] (pl. VI).

Cu privire la dispunerea locuințelor, în cadrul așezărilor cercetate, s-au făcut unele observații pe care le semnalăm, fără pretenția de generalizare. Deseori s-a observat dispunerea mai multor locuințe în linie. Astfel la Davideni I patru locuințe, L 3, L 4, L 5 și L 6, sînt dispuse în linie, pe direcția NE—SV, pe marginea de nord a zonei cu izvoare (pl. V). Aproximativ pe aceeași linie și direcție, ca în cazul amintit mai sus, sînt dispuse și locuințele L 19, L 20, și L 21 de la Davideni I. Aproape în linie, pe direcția NE—SV, sînt locuințele L 8 și L 9, locuințele L 12 și L 13 din secolele VI—VII, precum și locuințele L 10 și L 11 din secolele VIII—IX, din așezarea de la Izvoare-Bahna (pl. VI). În unele cazuri locuințele sînt grupate „în cuiburi" fenomen ce poate fi pus în legătură cu existența unor familii înrudite, din cadrul așezărilor respective. Astfel, în așezările din sec. VI—VII, grupate sînt locuințele L 4, L 5 și L 6 de la Bacău-Curtea domnească (pl. IV); L 3, L 4 și L 7, precum și L 14, L 16 și L19 de la Davideni I (pl. V). Dispunerea locuințelor, uneori „în cuiburi" se constată și în așezările din sec. VIII—IX . Foarte apropiate, constituind „un cuib", sînt locuințele L 4, L 5 și L 6 din așezarea de la Brășăuți-Neamț [27], precum și locuințele L 1, L 2, L 3 și L 4, din nivelul atribuit secolelor VIII—IX, din așezarea de la Izvoare-Bahna (pl. VI).

Fenomenul dispunerii locuințelor „în cuiburi", aparținînd unor grupuri de familii din cadrul așezărilor, este frecvent în a doua jumătate a mileniului I e.n. [28].

25 I. Mitrea, Carpica, X, 1978, p. 228.
26 *Ibidem*, p. 206.
27 Victor Spinei și Dan Monah, MemAntiq, II, 1970, p. 376 și fig. 2.
28 Eug. Zaharia, *Populația românească în Transilvania în secolele VII—VIII*, Ed. Academiei, Buc., 1977, p. 118.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

2. *Locuințe.*

În așezările din secolele VI—IX din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, au fost descoperite numeroase locuințe și anexe gospodărești.

În toate așezările din sec. VI—IX, din regiunea la care ne referim, aproape în exclusivitate, locuințele descoperite sînt de tipul celor adîncite parțial în pămînt, bordeie și mai ales semibordeie. Trăsăturile caracteristice ale celor două tipuri de locuințe sînt în marea majoritate aceleași [29], diferențierea făcîndu-se doar pe baza adîncimii părții săpate în pămînt. Adîncimea locuințelor diferă de la așezare la așezare și chiar în cadrul aceleiași așezări există o mare varietate, din punct de vedere al adîncimii părții săpate în pămînt. Această constatare pune oarecum sub semnul întrebării împărțirea categorică ce se face uneori cu privire la cele două tipuri de locuințe [30]. În cele ce urmează vom opta pentru o prezentare de ansamblu, făcînd de la caz la caz, precizările necesare, asupra unor detalii.

Locuințele de tip semibordei, care predomină în toate așezările, se adîncesc puțin în pămînt, aproximativ pînă la 0,70—0,75 m. Astfel, locuința L 5 din așezarea datată în sec. VI—VII de la Bacău-Curtea domnească, se adîncea cu 0,50—0,55 m față de nivelul antic de călcare (pl. VIII/2). Din așezarea din sec. VI—VII de la Davideni I, locuința L 11 se adîncea doar cu cca. 0,25 m față de nivelul vechi de călcare (pl. XI/2), în vreme ce în cazul locuinței L 5, această adîncime era de 0,60 m, iar la L 12 de 0,70 m (pl. XI/3). Din nivelul vechi al așezării de la Izvoare-Bahna (din secolul VI—VII) menționăm locuința L 13, care se adîncea în pămînt doar cu 0,34—0,42 m (pl. XVIII/2). Tot la Izvoare-Bahna, dar din nivelul mai nou al așezării (secolele VIII—IX), amintim locuința L 1 care se adîncea cu cca. 0,60—0,65 m față de nivelul de călcare [31], locuința L 10, care se adîncea cu cca. 0,65—0,75 m (pl. XIX/2). În așezarea de la Brășăuți-Neamț, din secolele VIII—IX, cele patru semibordeie se adînceau cu cca. 0,27—0,40 m față de nivelul vechi de călcare [32].

Adîncimea părții săpate în pămînt la locuințele de tip bordei, de regulă depășește 0,70—0,75 m. De tip bordei poate fi considerată locuința L 9, din sec. VI—VII de la Bacău, care se adîncea în pămînt cu cca.

29 I. Mitrea, Mem Antiq, II, 1970, p. 355—356, 360; idem, Carpica, V. 1972, p. 119—120; idem Carpica, VI, 1973—1974, p. 63—64; idem, Carpica, X, 1978, p. 215.

30 I. Mitrea, Carpica, V, 1972, p. 119. În toate lucrările în care locuințele de tip bordei și semibordei sînt prezentate separat, se observă ușor că descrierea celor două tipuri este foarte asemănătoare, singurul element de diferențiere fiind adîncimea. La drept vorbind, denumirea de „semibordei" este improprie, o creație artificială, neinclusă în *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ed. Acad.. Buc., 1975. În dicționarul amintit, pentru locuințele adîncite în pămînt se folosește termenul de „bordei" sau mai rar „bordeiaș" (vezi p. 93, voce nr. 5727—5728. În loc de „semibordei" se poate folosi denumirea de „locuință semiîngropată", denumire preferată de etnografi. Cf. I. Vlăduțiu, *Etnografia românească*, Ed. științifică, Buc., 1973, p. 158.

31 I. Mitrea, Carpica, VI, 1973—1974, p. 57.

32 V. Spinei și Dan Monah, Mem Antiq, II, 1970, p. 373—374.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

0,80—0,95 m față de nivelul antic [33]. În așezarea de la Davideni, din sec. VI—VII, adîncimea bordeielor ajungea pînă la 0,95 m în cazul locuinței L 15 (pl. XII/2) sau 1,10 m la locuința L-19 (pl. XIII/1). Adîncimea locuinței L 8 din sec. VI—VII de la Izvoare-Bahna, varia între 0,65 m și 1,05 m, în funcție de panta terenului [34] (pl. XVII/3).

Podeaua locuințelor de tip bordei, din așezarea din sec. VIII—IX de la Izvoare-Bahna [35], se situa la cca. 0,80—0,90 m în cazul locuinței L 2 și la 0,90—1,10 m la locuința L 5 (pl. XIX/1). Pînă la 1,10 m se adîncea groapa locuinței L 17 (pl. XX).

Sintetizînd observațiile privitoare la adîncimea locuințelor, din secolele VI—IX, rezultă următoarea diagramă (nr. 1).

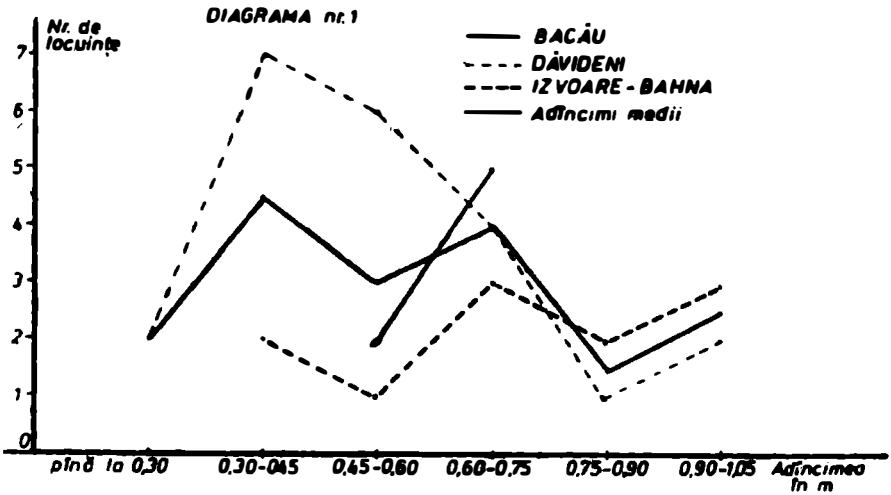

Din această diagramă rezultă că în marea lor majoritate locuințele din secolele VI—IX, se adînceau în pămînt cu cca. 0,40—0,90 m.

Atît semibordeiele cît și bordeiele sînt de formă rectangulară, avînd de obicei colțurile mai mult sau mai puțin rotunjite. În marea majoritate a cazurilor, locuințele sînt de formă aproape pătrată (pl. VIII/3; IX/2; X/1—3; XI/2; XV/1, 3, 4; XVII/1—3; XVIII/2, 4). O formă aproape pătrată au unele locuințe din sec. VI—VII de la Bacău-Curtea domnească (L 2 și L 7), Izvoare-Bahna (L 6, L 7, L 8 și L 13) și Davideni (L 1, L 6, L 7, L 8, L 9 și L 20). Tot de formă aproximativ pătrată sînt și unele locuințe din sec. VIII—IX de la Brășăuți (L 5) și Izvoare-Bahna (L 5 și L 10). Uneori groapa locuințelor are o formă dreptunghiulară (pl. XI/2; XII/2; XV/5) sau trapezoidală (pl. VIII/2, 4;

33 I. Mitrea și Al. Artimon, Carpica, IV, 1971, p. 230, fig. 5, p. 239.
34 I. Mitrea, Carpica, X, 1978, p. 207, p. 231, fig. 1/3.
35 I. Mitrea, Carpica, VI, 1973—1974, p. 57; 61, fig. 4; idem, Carpica, X, 1978, p. 211—213.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

XI/4 ; XII/3 ; XX). O formă dreptunghiulară au unele locuințe din secolele VI—VII de la Davideni (L 4, L 15 și L 19) și Izvoare-Bahna (L 12), precum și cîteva din locuințele din sec. VIII—IX de la Brășăuți [36] (L 4 și L 6) și Izvoare-Bahna (L 1 și L 2). Mai rar întîlnite, sînt locuințele care au forma unui trapez. Așa sînt de exemplu, unele locuințe din secolele VI—VII de la Bacău-Curtea domnească (L 5 și L 9), Davideni (L 10 și L 13) și Izvoare-Bahna (L 9) sau altele din sec. VIII—IX de la Brășăuți [37] (L 10) și Izvoare-Bahna (L 14, L 17).

Suprafața locuințelor din secolele VI—VII variază între 5,00 mp cît are L 9 de la Izvoare-Bahna (pl. XVII/4) sau 9,90 mp cît măsoară podeaua locuinței L 9 de la Davideni (pl. X/4) și maximum 23,75 m p în cazul locuinței L 16 de la Davideni (pl. XII/3) sau 26,10 mp cît măsura podeaua locuinței L 9 de la Bacău (pl. VIII/4). Aproximativ între aceste limite se situează și dimensiunile locuințelor din așezările din sec. VIII—IX de la Brășăuți și Izvoare-Bahna.

Dispunerea pe diagramă (nr. 2), a suprafeței locuințelor din așezările din secolele VI—IX, de la Bacău, Davideni și Izvoare-Bahna, se prezintă astfel :

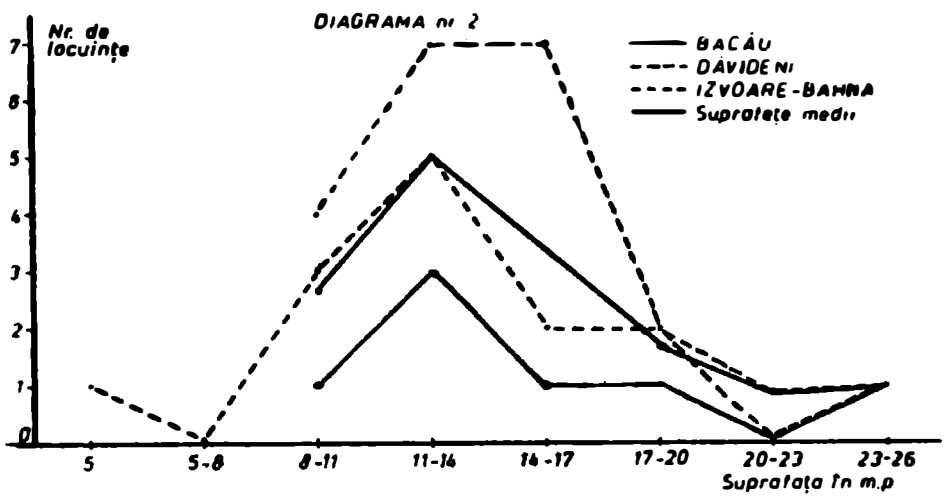

După cum se observă, majoritatea locuințelor, din sec. VI—IX, din regiunea de care ne ocupăm, au suprafața între cca 10 mp și cca. 17 mp. O singură locuință, are suprafața de 5,00 mp, iar 5 locuințe au suprafața de peste 18,00 mp.

La unele din locuințele dezvelite, la colțuri și mai rar pe mijlocul laturilor s-au surprins gropi circulare sau ovale (pl. VIII/1—4 ; X/1—3 ;

36 V. Spinei și Dan Monah, op. cit., p. 373—374.

37 Ibidem, p. 374.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

XI/1 ; XV/3, 6) în care au fost introduşi stîlpii (furcile) pentru susţinerea pereţilor şi acoperişului. Diametrul acestor gropi varia între 0,25—0,30 m şi 0,35×0,42 m, iar adîncimea între 0,25—0,55 m. Asemenea gropi au fost întîlnite la unele locuinţe din sec. VI—VII de la Davideni (L 6, L 7, L 10), Costişa [38], şi Bacău (L 2, L 5, L 7 şi L 9), precum şi la unele locuinţe din sec. VIII—IX, cum este L 5 de la Izvoare-Bahna.

La marea majoritate a locuinţelor însă, atît din aşezările din sec. VI—VII, cît şi din aşezările din etapa următoare, sec. VIII—IX, nu s-au descoperit gropi care să fie puse în legătură cu prezenţa unor stîlpi de susţinere a acoperişului şi pereţilor. De obicei, în asemenea situaţii se consideră că pe marginea locuinţelor erau dispuşi tălpici de lemn pe care se sprijinea acoperişul [39]. Desigur, folosirea tălpicilor pe marginea gropilor locuinţelor, tălpici pe care se ridica întreaga structură a locuinţei, este posibilă, deşi această metodă presupune o măiestrie deosebită a constructorilor. Apoi, apăsarea greutăţii pereţilor şi acoperişului pe aceşti tălpici, ar fi putut provoca surparea malurilor gropilor de locuinţă. Observaţiile din teren, de la Davideni şi Izvoare-Bahna, par a nu confirma folosirea frecventă a tălpicilor de lemn în construcţia acestor bordeie şi semibordeie. Este posibil în schimb, ca în multe asemenea cazuri, în care nu s-au surprins gropi de stîlpi, la colţurile podelei, aceşti stîlpi să fi fost situaţi în afara bordeiului sau semibordeiului, la oarecare distanţă de marginea acestor gropi [40]. Firește că urmele acestor stîlpi sînt mai greu de surprins, sau chiar imposibil [41], mai ales dacă avem în vedere că aceşti stîlpi erau fixaţi, în majoritatea cazurilor, chiar în pămîntul de pe margine scos din groapa făcută pentru amenajarea locuinţei. După distrugerea locuinţelor, cu timpul, prin aplatisarea acestui pămînt, au dispărut şi urmele stîlpilor de susţinere. Prin plasarea stîlpilor de susţinere a acoperişului în afara gropii locuinţelor, se putea prelungi poala acoperişului, protejîndu-se mai bine marginile gropilor de bordeie şi semibordeie, precum şi cuptoarele din lut, situate de obicei în afara perimetrului rectangular al locuinţei şi care aveau doar gura în interiorul încăperii.

La unele locuinţe, îngropate parţial în pămînt şi de mici dimensiuni, foarte probabil că acoperişul era aşezat direct pe pămînt, aşa cum se proceda şi în cazul colibelor de suprafaţă.

Observaţiile privind sistemul de construcţie al pereţilor şi acoperişului sînt sumare. Unele bucăţi de bîrne carbonizate, aflate în cîteva locuinţe de la Davideni, Bacău, Izvoare-Bahna, fragmentele de chirpic ars în unele cazuri, avînd imprimate urme de pari şi mai ales nuiele, coroborate cu unele date etnografice [42], pot duce la concluzia că pereţii

38 Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu şi I. Mitrea, *op. cit.*, p. 236, fig. 2.

39 Dan Gh. Teodor, Carpica, II, 1969, p. 261 ; idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 15.

40 *Ibidem*, p. 15, exemplu Dodeşti şi Botoşana.

41 V. Spinei şi Dan Monah, *op. cit.*, p. 376 ; I. Mitrea, Carpica, VI, 1973—1974, p. 64.

42 Ion Vlăduţiu, *Etnografia românească*, Ed. ştiinţifică, Buc., 1973, p. 149—190.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

acestor locuințe erau din bîrne de lemn lutuite sau din nuiele împletite și lutuite. La unele bordeie, probabil că peste scheletul acoperișului, realizat din pari, nuiele și păioase se punea un strat de pămînt. Pe baza observațiilor făcute, mai ales la locuințele în care s-au găsit gropi de la stîlpii de susținere, se poate presupune că, în epoca secolelor VI—IX, în majoritatea cazurilor acoperișul era în două ape, mai ales la locuințele cu o suprafață mai mare. La locuințele de mici dimensiuni este posibil ca acoperișul să fi fost construit într-o singură pantă sau conic, în ultimul caz mai ușor de realizat și mai rezistent la vînt. Podeaua locuințelor era amenajată prin bătătorire, de cele mai multe ori nerealizîndu-se o suprafață orizontală. În cîteva cazuri (Bacău și Izvoare-Bahna) s-au găsit fragmente de lipitură, ceea ce presupune că uneori podeaua, cel puțin parțial, în jurul vetrei, era lutuită.

În unele locuințe s-au aflat laviță cruțate din lut, de dimensiuni variabile. Astfel de amenajări s-au întîlnit în locuințele din sec. VI—VII de la Davideni L 15 (pl. XII/2) și L 19 (pl. XIII/1 ; XV/5) și Izvoare-Bahna L 9 (pl. XVII/4 ; XXI/2). În locuința L 12 de la Davideni, a fost construită o laviță (bancă) pe pari fixați în pămînt. Cu cîteva excepții (Davideni L 5 și L 22 ; Izvoare-Bahna L 9) intrarea în locuințe nu s-a surprins cu certitudine. Este de presupus însă că aceasta se afla în direcția gurii cuptorului sau vetrei și aproape fără excepție pe latura aflată pe panta joasă a terenului.

Pe lîngă locuințele semiîngropate, se cunosc și cîteva locuințe de suprafață (pl. XIX/3). Astfel, în așezarea din sec. VIII—IX de la Izvoare-Bahna s-au descoperit două asemenea locuințe (L 4 și L 11)[43]. Cu precizarea că podeaua acestor locuințe se afla direct pe nivelul de călcare al epocii, toate celelalte elemente sînt asemănătoare cu ale locuințelor semiîngropate, prezentate mai sus și pe care nu le mai repetăm. Foarte probabil că tot locuințe de suprafață, respectiv colibe temporare, folosite cu predilecție vara, ar trebui să socotim și punctele marcate prin vetre în aer liber, destul de frecvente în așezarea de la Izvoare-Bahna, atît în nivelul aparținînd sec. VI—VII, cît și în nivelul mai nou al așezării, atribuit sec. VIII—IX[44].

Marea majoritate a locuințelor descoperite în așezările din sec. VI—IX, cercetate pînă acum, au fost distruse prin acțiunea factorilor naturali. După observațiile făcute cu privire la sistemul de construcție și unele analogii de natură etnografică, este de presupus că o asemenea locuință nu rezista mai mult de 15—20 de ani, după care urma o refacere a scheletului și acoperișului și apoi după un timp părăsirea și construirea altei locuințe.

Multe din locuințele dezvelite par a fi dispărut în urma unor incendii provocate întîmplător, fără a fi vorba de dispariția totală a unei așezări printr-un incendiu provocat de atacatori (fenomen constatat în alte perioade istorice).

---

43 I. Mitrea, Carpica, VI, 1973—1974, p. 62—63, fig. 6 ; idem, Carpica, X, 1978, p. 213 și fig. 4/3.

44 I. Mitrea, Carpica, X, 1978, p. 210, 214.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pe baza observațiilor din teren se pare că prin incendiu au dispărut unele locuințe de la Bacău-Curtea domnească (L 6 și L 7), Davideni (L 9) și Izvoare-Bahna (L 1, L 2, L 5 și L 12).

3. *Anexe gospodărești.*

În toate locuințele, descoperite în așezările din sec. VI—IX, din regiunea de care ne ocupăm, au fost descoperite instalații pentru foc, constînd din cuptoare din piatră (pietrare), cuptoare din lut și vetre simple din pietre. Singura excepție, probabil, o constituie locuința L 6 de la Brășăuți, care nu a avut instalație de încălzire [45].

a Cuptoare. Între anexele de uz gospodăresc, frecvente sînt cuptoarele din piatră, cuptoarele din lut și vetrele deschise.

Ca regulă, cuptoarele din piatră sînt situate spre colțul de nord, nord-vest sau nord-est și foarte rar în colțul de sud-est. În cazul vetrelor simple din pietre, acestea sînt situate spre una din laturi sau colțuri, iar uneori pe mijlocul locuinței (Davideni L 2).

Cuptoarele din lut sînt situate în marea majoritate a cazurilor în afara locuințelor, respectiv în afara perimetrului rectangular, avînd doar gura în interiorul bordeiului sau semibordeiului. Într-un singur caz, la Davideni (L 2), și în altul la Izvoare-Bahna (L 12), cuptorul de lut a fost realizat în interiorul locuinței (pl. IX/2 ; XVIII/1). În cele mai multe situații, în fiecare locuință s-a găsit o singură instalație pentru foc.

S-au întîlnit însă și locuințe, în care s-au aflat două sau chiar trei instalații pentru foc. Cîte un cuptor din lut și o vatră din pietre s-au găsit în unele locuințe de la Davideni (L 6 și L 9) și Izvoare-Bahna (L 12). În locuința L 5 de la Davideni s-au găsit două cuptoare din lut (pl. X/3), iar în locuința L 12 s-au descoperit resturile unui cuptor din lut și ale unui cuptor din pietre (pl. XI/3). Într-un singur caz (Davideni L 14) în aceeași locuință s-au găsit trei instalații pentru foc, respectiv două cuptoare din lut și o vatră deschisă din pietre (pl. XII/1 ; XV/1). Și în așezările din sec. VIII—IX se întîlnesc locuințe cu două instalații pentru foc. Astfel, în locuința L 3 de la Izvoare-Bahna, s-a găsit o vatră deschisă din pietre și un cuptoraș din lut, adîncit cu cca. 0,30 m față de nivelul podelei.

a_1. Cuptoare din piatră. Frecvent întîlnite în locuințele din sec. VI—IX cuptoarele din piatră (pl. XVI/3 ; XXI/1, 3, 4) au fost realizate din bolovani și piatră spartă, fixați cu pămînt bătătorit (de obicei pămînt galben, din săpătura gropii locuințelor semiîngropate). La exterior, cuptoarele din piatră au o formă rectangulară și mai rar semicirculară. Pereții din piatră, îngrădeau deseori o vatră dreptunghiulară, avînd colțurile mult rotunjite, alteori o vatră ovală sau circulară. Vatra, deseori fățuită, era mai mult sau mai puțin albiată. Aproape în toate cazurile, pietrele de la baza cuptorului erau mari. Deseori cuptoarele din piatră aveau bolta încheiată. În cazul în care bolta nu era realizată în între-

45 V. Spinei și Dan Monah, *op. cit.*, p. 376. În această locuință, menționează autorii, „s-a găsit foarte puțin inventar". Foarte probabil ca această construcție să nu fi fost folosită pentru locuit, ci să fi avut o altă destinație, poate chiar adăpost pentru animale (s. n.).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

gime din piatră, pentru încheierea bolții se foloseau „vetre portative" realizate din lut, așa cum par să indice fragmentele din aceste vetre aflate în cîteva locuințe, în zona pietrelor prăbușite de la cuptor, ca la Davideni (L 13 și L 15) și Izvoare-Bahna (L 12 și L 14). Cuptoarele din piatră se întîlnesc atît în locuințele din sec. VI—VII (Costișa, Bacău, Ștefan cel Mare, Davideni, Izvoare-Bahna) cît și în locuințele din sec. VIII—IX (Brășăuți, Izvoare-Bahna, Văleni-Neamț etc.).

a_2. Cuptoare din lut. Un alt tip de cuptor, folosit cu predilecție pentru copt și întîlnit mai frecvent în așezările din sec. VI—VII și mai rar în așezările din sec. VIII—IX, îl constituie cuptorul din lut.

Majoritatea cuptoarelor din lut au bolta amenajată (pl. XIV/1—4 ; XV/1, 3—5 ; XVI/1—2, 4—6), mai rar întîlnindu-se și cuptoarele realizate în totalitate prin cotlonire, deci în calup din lut cruțat (pl. IX/2 ; XVIII/1). În mai multe cazuri la gura cuptoarelor s-au găsit bolovani mari avînd pe de o parte rol de consolidare a gurii, iar pe de altă parte rolul de a păstra pentru o durată mai mare o temperatură ridicată. Uneori au fost fixate pietre și în interiorul cuptoarelor, la limita dintre vatră și începutul creșterii bolții, pietre care au avut în primul rînd rolul de a consolida și susține pereții cuptorului, respectiv bolta.

Înălțimea bolții acestor cuptoare varia între 0,30—0,50 m. La cuptorul din locuința L 6 de la Davideni, păstrat aproape întreg (pl. XV/3 ; XVI/2) înălțimea maximă, măsurată de la nivelul vetrei la punctul cel mai ridicat al bolții, era de 0,40 m.

Vatra cuptoarelor din lut era aproximativ circulară sau puțin ovală. Atunci cînd aceste cuptoare sînt în interiorul locuinței, într-unul din colțuri, au vatra foarte puțin înălțată față de podea (Davideni, L 2) sau chiar adîncită puțin față de nivelul podelei (Izvoare-Bahna L 12). În toate cazurile însă în care cuptoarele din lut, au fost realizate în afara perimetrului rectangular al locuinței, avînd doar gura spre interior, și acestea sînt cele mai numeroase, vatra se afla situată mult mai sus decît podeaua locuințelor, uneori chiar destul de mult, ușurînd astfel accesul la cuptor (pl. X/3 ; XIII/1 ; XX).

Diametrul vetrei cuptoarelor variază între 0,85 m (Izvoare-Bahna, L 12) sau 0,90 m (Davideni, L 1) și 1,15×1,45 m (Davideni, L 12), 1,30×1,40 (Davideni L 19) și maximum 1,50 m cît măsoară vatra cuptorului nr. 1, realizat în aer liber, din așezarea de la Davideni.

Vatra propriu-zisă era puternic arsă, pe o grosime de cca 3—4 pînă la 8—10 cm, sub care pămîntul se prezenta înroșit cu nuanțe de la închis spre deschis, pe o adîncime de încă 5—12 cm. La fel, pereții propriu-ziși ai cuptorului, erau puternic arși, pe o grosime de cca 3—10 cm, după care urma un alt strat de pămînt ars pe o grosime de încă 6—12 cm.

Este cazul să precizăm că asemenea cuptoare din lut s-au găsit în special în așezările din sec. VI—VII, în unele din aceste așezări acest tip de instalație fiind foarte numeros (Davideni), iar în altele lipsind cu totul (Bacău-Curtea domnească). În sfîrșit, mai precizăm că asemenea cuptoare s-au găsit nu numai în cadrul locuințelor (fie în interior sau

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în afara perimetrului rectangular), ci și în spațiul dintre ele, respectiv în aer liber.

În așezarea de la Davideni, spre limita de nord a așezării, au fost descoperite pînă acum cinci cuptoare din lut, situate în aer liber. Aceste cuptoare, construite la oarecare distanță de locuințe, dar cu siguranță deservind aceste locuințe, sînt de forma și dimensiunile celor aflate în locuințe (pl. XIV/1—4 ; XVI/4—6).

Dacă în cazul locuințelor, accesul la gura cuptorului se făcea din groapa locuinței, la cuptoarele în aer liber, s-a realizat în față uneori o cameră de acces de formă trapezoidală sau ovală.

Cuptoarele din lut au fost folosite cu predilecție pentru copt pîine. Uneori, aceste cuptoare, ca și unele pietrare, peste care se așeza o vatră portativă sau se așezau tipsii, erau folosite și la uscatul și prăjitul boabelor [46], ușurînd procesul de decorticare.

Fragmentele de vetre portative descoperite, indică in genere, forme pătrate, cu laturile de maximum 1 m, marginile înalte de 8—11 cm, rotunjite la exterior și groase de 2,2—5 cm, grosimea fundului variind între 1,5—2 cm și 4—5 cm. Semnalăm că în afara vetrelor portative de formă patrulateră, întîlnite la Davideni, Brășăuți, Izvoare-Bahna etc., în locuința L 13 de la Davideni, s-au găsit mai multe fragmente din care s-a întregit o vatră circulară, de forma unei „tipsii mari", cu diametrul de 0,60 m, fundul și marginea groase de cca. 4 cm, iar înălțimea bordurii de 10 cm. Tot la Davideni în locuința L 23 s-au găsit fragmente dintr-o vatră portativă, de formă ușor ovală, cu diametrele de 0,79×0,62 m.

În legătură cu folosirea cuptoarelor din lut, este de presupus că uneori erau utilizate și pentru prelucrarea metalelor. Așa s-ar explica, aflarea în mai multe cazuri, în fața cuptorului, ca de exemplu în locuința L 19 de la Davideni, a mai multor bucăți de zgură. În sfîrșit, nu trebuie exclusă și folosirea acestor cuptoare pentru ars ceramica, mai ales a vaselor lucrate cu mîna, arse slab și neuniform.

Precizăm că în regiunea de care ne ocupăm, nu a fost descoperit pînă acum nici un cuptor special pentru ars ceramica, din secolele VI—IX.

b. Vetre deschise. Acest tip de amenajare, întîlnit cu predilecție în interiorul locuințelor, dar și in aer liber, este de formă ovală sau circulară, constînd dintr-o lipitură, groasă de cca. 0,03—0,07 m mai mult sau mai puțin albiată, mărginită de pietre, care au fost puternic înroșite de foc.

Asemenea vetre deschise din pietre s-au găsit în locuințele din sec. VI—VII de la Bacău (L 1), Davideni (L 11, L 16, L 17, L 18 și L 21) și Izvoare-Bahna (L 8 și L 13), precum și în afara locuințelor, în aer liber, în așezarea de la Izvoare-Bahna (V_1, V_2, V_4, V_5 și V_6).

Vetre deschise din pietre s-au găsit și în locuințele din sec. VIII—IX de la Brășăuți [47] (L 4 și L 10), precum și la Izvoare-Bahna, în locuințele de suprafață (L 4 și L 11), dar și în locuințele semiîngropate (L 3).

46 J. Kudrnač, Arh Mold, I. 1961, p. 232.
47 V. Spinei, Dan Monah, *op. cit.*, p. 373—375.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Menționăm aici faptul că la Izvoare-Bahna, în nivelul din sec. VIII—IX, în secțiunea S_{38}, s-a găsit o vatră în groapă [48], de formă aproximativ circulară în plan, cu diametrul de cca. 0,60 m și adîncă de 0,30—0,35 m. Asemenea vetre în groapă, pentru a proteja focul împotriva curenților puternici, sînt cunoscute în epoca prefeudală, de exemplu la Dridu [49], fiind folosite la sate, vara, pînă în zilele noastre.

c. Gropi de provizie și menajere. În toate așezările din secolele VI—IX, cu deosebire în cele în care s-au săpat suprafețe mai mari (Davideni și Izvoare-Bahna), au fost descoperite gropi de diferite forme, cu adîncimi situate între 0,80—1,20 m. Majoritatea au formă cilindrică sau de sac, cu gura mai strîmtă, diametrul variind între cca 1—1,20m și fundul puțin albiat. Unele din aceste gropi au putut să fie folosite pentru păstrarea proviziilor (boabelor), altele însă, din care s-a scos lut ce a fost folosit pentru lipit și probabil confecționat ceramică, ulterior au fost folosite drept gropi pentru aruncarea resturilor menajere.

Oricum, este de reținut forma regulată a acestor gropi, ceea ce ne indică că aveau o oarecare destinație și nu sînt numai simple gropi rezultate ca urmare a acțiunii de scoatere a lutului, necesar unor activități gospodărești.

Locuințe și anexe gospodărești de tipul celor din așezările din secolele VI—IX, din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, au fost descoperite și în celelalte regiuni ale teritoriului est-carpatic și pe un plan mai larg în tot spațiul carpato-dunărean. Astfel, locuințe adîncite parțial în pămînt, avînd vetre, cuptoare din piatră sau cuptoare din lut, asemănătoare celor aflate în așezările de la Costișa, Bacău, Davideni, Izvoare-Bahna (primul nivel), Tîrpești, Ștefan cel Mare etc. au fost descoperite în mai multe așezări datate în secolele VI—VII, din celelalte regiuni ale Moldovei, dintre care amintim pe cele de la Șipot-Suceava [50] Botoșana [51], Lozna-Dorohoi [52], Cucorăni [53] etc. Asemenea locuințe au fost descoperite și în așezările din secolele V—VII de la Budureasca [54], Cățelul Nou [55], Ciurel [56] și Dulceanca [57] în Muntenia, la Făcăi-Branițe [58] și în alte cîteva puncte din Oltenia [59], la Bezid și Săla-

48 I. Mitrea, Carpica, X, 1978, p. 214.

49 Eug. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuții la arheologia perioadei de formare a poporului român*, Ed. Acad., Buc., 1967, p. 76.

50 M. Matei și colab., Materiale, IX, 1970, p. 375, 381—382.

51 Dan Gh. Teodor, Carpica, II, 1969, p. 261—264, cf. referirile la Botoșana; idem, MemAntiq, I, 1969, p. 187, fig. 4, p. 188, fig. 5.

52 Dan Gh. Teodor și I. Mitrea, Arh Mold, IV, 1966, p. 280—282.

53 Silvia Teodor, Arh Mold., VIII, 1975, fig. 4.

54 V. Teodorescu, SCIV, 15, 1964, 4, p. 488—489.

55 Valeriu Leahu, CercArh Buc., 1963, p. 36—38.

56 Margareta Constantiniu, SCIV, 17, 1966, 4, p. 668.

57 Suzana Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele III și VI e.n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, Ed. Academiei, Buc., 1974, p. 63—90.

58 O. Toropu și Onoriu Stoica, Historica, II, 1971, p. 54, 56, fig. 2.

59 O. Toropu, *Romanitatea tîrzie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică*, Craiova, 1976, p. 121—125.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şuri [60], Bratei [61], Cipău-Sf. Gheorghe [62], Hărman [63], Rotbav [64] şi în alte locuri din Transilvania [65].

Locuinţe de tipul celor de la Brăşăuţi, Izvoare-Bahna (nivelul mai nou), Poiana-Dulceşti, Văleni-Neamţ etc., au fost descoperite în aşezările din secolele VIII—IX de la Hlincea [66], Spinoasa [67], Dăneşti [68], Onceşti [69], Băiceni [70] din Moldova, precum şi în aşezări din aceeaşi vreme din Muntenia [71], Oltenia [72], Transilvania şi Banat [73].

Este locul să menţionăm că locuinţe asemănătoare în care s-au găsit instalaţii de foc de tipul cuptorului din lut se întîlnesc şi în vremurile precedente, de exemplu în aşezările carpice [74], precum şi în aşezările din epoca următoare, pînă în plină epocă feudală [75]. De altfel, considerăm semnificativ faptul că numele de bordei şi vatră [76] moştenite din fondul autohton preroman [77], s-a transmis din generaţie în generaţie, fiind o expresie a continuităţii de viaţă a băştinaşilor, pe aceste meleaguri.

III. RITUL FUNERAR.

Documentaţia privind cunoaşterea ritului funerar, din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret în secolele VI—IX, este foarte lacunară şi aceasta din motivul că nu au fost încă descoperite, şi cu atît mai puţin cercetate metodic necropole din acea vreme. Situaţia aceasta se constată în ansamblu în tot teritoriul de azi al Moldovei [78], după cum este observabilă şi în teritoriul dintre Prut şi Nistru [79], contrastînd vizi-

60. Z. Székely, SCIV, XIII, 1962, 1, p. 48, 64.

61 I. Nestor, RRH, 3, 1964, 3, p. 400 ; Eug. Zaharia, Dacia, N.S., XV, 1971, p. 272 şi 284.

62 M. Rusu, Apulum, IX, 1971, p. 721, nota 38 ; D. Protase, Banatica, 1, 1971, p. 100, 103.

63 *Ţara Bîrsei* (sub redacţia Nicolae Dunăre), Ed. Acad., I, Buc., 1972, p. 45, şi informaţii primite de la Mariana Marcu, care a efectuat cercetările.

64 *Ibidem*, p. 45 şi informaţii suplimentare de la Mariana Marcu, care ne-a arătat şi materialele, în septembrie 1978.

65 Mircea Rusu, Banatica, 4, 1977, p. 180—182.

66 M. Petrescu-Dîmboviţa şi colab., SCIV, IV, 1953, 1—2, p. 312 şi urm. ; SCIV, V, 1954, 1—2, p. 233 şi urm., SCIV, VI, 1955, 3—4, p. 678 şi urm.

67 A. Niţu şi D. Teodor, Materiale, V, 1959, p. 485 şi urm.

68 M. Petrescu-Dîmboviţa şi Em. Zaharia, Materiale, VIII, 1962, p. 47 şi urm.

69 I. Mitrea, Carpica, IV, 1971, p. 273, 274, fig. 2.

70 I. Ioniţă şi V. Spinei, ArhMold, VIII, 1972, p. 307 şi urm.

71 Maria Comşa, *Cultura materială veche românească*, Ed. Acad., Buc., 1978, p. 16—42, datele privind locuinţele şi dependinţele lor, din secolele VIII—IX.

72 O. Toropu, *Romanitatea tîrzie...*, p. 150—155, datele referitoare la secolele VIII—IX.

73 M. Rusu, Banatica, 4, 1977, p. 187, 203—204.

74 Gh. Bichir, SCIV, 16, 1965, 4, p. 681 ; idem, *Cultura carpică*, Ed. Acad. Buc., 1973, p. 24.

75 N. Constantinescu, *Coconi, Un sat din Cîmpia română în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, Ed. Acad. Buc., 1972, p. 38, fig. 11/2.

76 Vatră, cu sens de loc unde se face focul, dar şi cu sens de locuinţă, casă, aşezămînt stabil, aşezare stabilă, etc.

77 I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, ed. II., Ed. ştiinţifică, Buc., 1967, p. 204 şi 215.

78 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 18—19 ; 75—76.

79 I. A. Rafalovici, *Slaviane VI—IX vv, v Moldavii ;* Chişinău, 1972, p. 214—219.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bil cu tabloul realităților arheologice din epoca precedentă, a veacului al IV-lea [80] sau chiar a veacurilor II—III e.n. [81], pentru care baza documentării o constituie în primul rînd rezultatul cercetărilor într-un mare număr de necropole și mai puțin în așezările corespunzătoare.

O singură necropolă a fost semnalată în regiunea de care ne ocupăm și aceea însă a fost în cea mai mare parte distrusă. Ne referim la necropola de înhumație de la Secuieni-Neamț, din care s-a recuperat inventarul unui mormînt descoperit întîmplător, alte două morminte dezvelite prin săpături de salvare fiind lipsite de inventar [82]. Inventarul recuperat din mormîntul descoperit întîmplător, constă din două brățări din bronz, circulare în secțiune, avînd capetele îngroșate (pl. XLV/7). Prin analogie cu unele descoperiri similare din Ungaria sau de pe teritoriul țării noastre, aceste brățări pot fi atribuite larg secolelor VI—VII e.n. [83].

Un mormînt de înhumație izolat, a fost, se pare, descoperit în apropiere de Moldoveni-Neamț [84], din care s-a recuperat o frumoasă fibulă de tip bizantin (pl. XLII/6) atribuită sec. V—VI e.n. [85]. La limita de N—E a regiunii de care ne ocupăm, la Săbăoani-Neamț, localitate situată în interfluviul Moldova—Siret, a fost descoperit întîmplător un mormînt de înhumație, din care s-a recuperat o cataramă de bronz (pl. XLII/7) de factură bizantină, caracteristică secolelor VI—VII e.n. [86].

Spre limita superioară a epocii de care ne ocupăm și începutul etapei următoare, poate fi încadrat mormîntul de înhumație descoperit izolat în cadrul necropolei carpice de la Văleni-Neamț [87].

Deși numărul descoperirilor de morminte este extrem de mic, respectiv cinci morminte, se pot face totuși, cu rezervele cuvenite, unele considerații privind ritul și ritualurile de înmormîntare în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI—IX. Toate mormintele descoperite sînt de înhumație. Mormîntul nr. 2 de la Secuieni-Neamț, a aparținut probabil unui creștin [88]. Menționăm că morminte de incinerație nu au fost descoperite pînă acum în această regiune.

Adoptarea creștinismului, de către majoritatea populației autohtone din această regiune, încă din secolul al VI-lea este susținută de descoperirea cruciuliței de la Davideni, precum și a unor vase avînd pe umăr imprimate semnul crucii [89], explicînd existența ritului de înhumație.

---

80 I. Ioniță, ArhMold, IV, 1966, p. 189—192.

81 Gh. Bichir, *Cultura carpică*, Ed. Acad., Buc., 1973, p. 17, 19.

82 V. Ursachi, Carpica, I, 1968, p. 184—185; I. Mitrea, MemAntiq, II, 1970, p. 356.

83 V. Ursachi, Carpica, I, 1968, p. 185, notele 36 și 37; I. Mitrea, MemAntiq, II, 1970, p. 356; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 19.

84 Ioan Mitrea, SCIV, 24, 1973, 4, p. 663, nota 1.

85 *Ibidem*, p. 664—665.

86 Cercetări efectuate în 1967 de V. Ursachi, cf. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 19, nota 48.

87 În campania de săpături din 1966, în necropola carpică de la Văleni-Roman, s-a descoperit un schelet izolat, care avea ca inventar un cercel de bronz cu unul din capete în formă de S, ce poate fi datat în secolele IX—XI. Săpături I. Ioniță și V. Ursachi. Informații, V. Ursachi.

88 V. Ursachi, *op. cit.*, p. 185; Dan Gh. Teodor, op. cit., p. 19.

89 Ioan Mitrea, SCIVA, 30, 1979, 2, p. 152—154; 159—160.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Este de așteptat ca descoperirile viitoare să scoată la iveală nu numai morminte de înhumație, ci și de incinerație.

Evident că problemele privind ritul de înmormîntare în secolele VI—IX în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, ca și în general din regiunile de la răsărit de Carpați ale României, nu pot fi lămurite decît pe baza unei documentații mai bogate. Aceasta impune cu necesitate intensificarea cercetărilor pentru identificarea și cercetarea sistematică a unor necropole și respectiv a unui mare număr de morminte.

IV CULTURA MATERIALĂ.

În locuințele dezvelite, în anexele gospodărești și stratul prefeudal de cultură, din așezările cercetate, precum și în cele cîteva morminte descoperite, s-a găsit un inventar bogat și variat. Adăugînd la acest inventar și unele materiale rezultate din cercetările de suprafață, sau din recuperarea unor descoperiri întîmplătoare, se poate aprecia că avem o sumă de informații ce oferă date importante pentru reconstituirea tabloului vieții social-economice și în parte a vieții spirituale, a comunităților ce au trăit în secolele VI—IX, în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret. În cultura materială din secolele VI—IX, putem distinge cîteva categorii de materiale arheologice și anume : ceramica, uneltele, podoabele și alte piese de port, armele și piesele de harnașament.

1. Ceramica. În toate așezările cercetate, în ansamblul inventarului descoperit, ponderea cea mai mare o deține ceramica. Analiza ceramicii din epoca secolelor VI—IX, demonstrează că această categorie de material arheologic, foarte importantă pentru definirea culturii materiale, deși are unele elemente de unitate și continuitate, pe baza luării în considerație a numeroase atribute intrinseci (cum ar fi : tehnica și materialul din care sînt confecționate vasele, forma, mărimea, ornamentele și amplasarea acestora), poate fi periodizată în cel puțin două mari etape cronologice : A) etapa secolelor VI—VII și B) etapa secolelor VIII—IX.

A. Ceramica din secolele VI—VII e.n.

În așezările de la Costișa, Bacău-Curtea domnească, Tîrpești, Davideni, Poiana-Dulcești, Izvoare-Bahna (primul nivel prefeudal), Ștefan cel Mare, Gura Văii etc., s-a descoperit o apreciabilă cantitate de ceramică, a cărei analiză permite definirea unor categorii și tipuri specifice. După tehnica de prelucrare, criteriu obiectiv și important pentru o caracterizare, ceramica descoperită în aceste așezări se împarte în două categorii principale :

A_1 — ceramica lucrată cu mîna.

A_2 — ceramica lucrată la roată.

Raportul dintre cele două categorii ceramice diferă de la locuință la locuință și de la așezare la așezare, dar întotdeauna predomină ceramica lucrată cu mîna (peste 85%). Această constatare este valabilă — după cum s-a observat — pentru întregul spațiu carpato-dunărean în secolele VI—VII, vreme în care „ceramica lucrată la roata rapidă de-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vine mai rară decît în perioada anterioară, în schimb se dezvoltă foarte mult ceramica lucrată cu mîna de tradiție dacică" [90].

Pentru a ilustra raportul dintre ceramica lucrată cu mîna și ceramica lucrată la roată, din etapa secolelor VI—VII, precum și evoluția acestui raport de-a lungul epocii secolelor VIII—IX, cîteva exemple, cuprinse în tabelul de la sfîrșitul acestui capitol, considerăm că ne dau o imagine demnă de luat în seamă.

A_1 — Ceramica lucrată cu mîna, care reprezintă peste 85% din totalul ceramicii descoperite, a fost confecționată în general dintr-o pastă grosieră, avînd în compoziție în majoritatea cazurilor cioburi pisate. Foarte rar se întîlnesc și vase lucrate cu mîna, dintr-o pastă mai bună, care conține în compoziție și nisip sau microprundișuri. Este posibil ca acest amestec, de nisip și microprundișuri, să provină din compoziția naturală a lutului.

Vasele lucrate cu mîna, din pastă grosieră, cu cioburi în compoziție, în majoritatea cazurilor au pereții și fundurile îngroșate (pl. XXIII/4—6; XXVIII/1—3; XXX/1—26). Compoziția pastei, a determinat ca după ardere pereții vaselor să fie sfărîmicioși. Arderea acestor vase a fost incompletă și neuniformă. Foarte probabil că multe din aceste vase nu au fost arse în cuptoare speciale, ci la gura pietrarelor și cuptoarelor din lut din locuințe sau din afara acestora. Culoarea exterioară a acestor vase variază de la brun-cărămiziu la brun-cenușiu, miezul pereților fiind în general mai închis. Uneori se observă și o ardere secundară, urmare a folosirii îndelungate a acestor vase la fiert pe vatră. Atît datorită compoziției pastei, cît și modului de execuție, suprafața vaselor lucrate cu mîna prezintă neregularități, asimetrii și deformări (pl. XXII/3, 5, 9; XXIII/5).

În cazurile, destul de rare, cînd pasta a fost mai bine frămîntată și aceasta se întîmplă deobicei cînd în compoziție avea și nisip sau microprundișuri, provenite fie din lutul natural sau urmare a unui amestec intenționat, au fost realizate vase cu pereții mai regulați și miezul dens.

În cadrul ceramicii lucrate cu mîna, s-au întîlnit următoarele tipuri de vase: vase borcan de diferite mărimi, castroane, pahare și tigăi (tipsii).

A 1 a. Vas-borcan de dimensiuni mici și mijlocii, (pl.XXIV/1, 3, 6; XXVI/1, 5; XXXII/1, 4-5; XXXIII/3, 5) cu buza mai mult sau mai puțin răsfrîntă în afară, rotunjită, și uneori puțin îngroșată, avînd corpul mai mult bombat, gura întotdeauna mai mare decît fundul, care este drept sau uneori cu un început de talpă (pl. XXVIII/31; XXXII/15). Multe din vasele de acest tip au pereții și în special fundurile îngroșate (pl.XXVIII/28-31). Unele vase-borcan, din această categorie sînt ornamentate cu alveole (făcute cu unghia) sau crestături (făcute cu un bețișor) pe buză (pl. XXVII/14; XXXII/6-7; XXXIII/3, 5, 7). Foare rar, unele din aceste vase, prezintă pe umăr ca ornament cruciulițe (pl. XXVI/1; XXXII/1), sau alte semne (pl. XXVI/5). Acest tip de vas,

90 Eugen Zaharia, *Populația românească în Transilvania...*, p. 103.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

frecvent în toate așezările cercetate, este de tradiție locală, întîlnindu-se în cadrul olăriei din secolele anterioare [91].

A 1 b. Vas-borcan de dimensiuni mai mari (pl. XXII/1-2; XXIII/6; XXIV/5; XXVIII/1, 2), avînd în general corpul mai zvelt, gîtul scurt, buza răsfrîntă mai mult, sau mai puțin, fundurile groase, sau cu tendință de subțiere (pl. XXIII/6; XXVIII/26, 33). Unele din aceste vase sînt ornamentate pe buză cu alveole sau crestături (pl. XXVII/2) și mai rar cu semne în formă de cruce (pl. XXVI/2, 4) sau alte motive (pl. XXVI/6; XXIX/1-3). Tot de tradiție locală, acest tip de vas se întîlnește aproximativ în aceeași proporție, cu tipul descris anterior. În general, tipul A 1 a și A 1 b au caracteristici asemănătoare, deosebindu-se doar din punct de vedere al zvelteții, respectiv a raportului dintre înălțime și diametru.

A 1 c. Vas-borcan de dimensiuni mici, avînd buza tăiată drept, (de fapt fără buză), de aspectul unui ou tăiat la capete (pl. XXII/6; XXIII/2, 4; XXIV/2), sau cu un început de buză, puțin trasă în afară și subțiată la exterior (pl. XXII/4; XXIV/4; XXXIII/1). Acest tip de vas, atestat la Bacău-Curtea domnească, Davideni, Ștefan cel Mare și Izvoare-Bahna, poate fi pus în legătură cu ceramică slavă arhaică [92], vehiculată în aceste regiuni de grupurile de slavi migratori, în epoca de la sfîrșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea.

A 1 d. Vas-borcan, de mărime mijlocie, avînd corpul alungit, cu început de buză, rotunjită, și mai rar teșită (pl. XXVII/12) umerii prelinși sau ușor bombați, gura mult mai largă decît fundul, care este destul de îngust și îngroșat (pl. XXII/3; XXIII/5). Acest tip de vas, întîlnit la Bacău-Curtea domnească, Ștefan cel Mare, Davideni etc. trebuie pus tot în legătură cu ceramica slavă arhaică [93].

Ultimele două tipuri de vase-borcan, puse pe seama slavilor, sînt în general lipsite de ornamente. Doar cîteva din vasele din această categorie, descoperite la Bacău, Davideni și Ștefan cel Mare, prezintă ca ornament striuri verticale sau oblice (pl. XXVII/1, 12; XXIX/4, 6) caracteristice grupului slav de tip Korceak [94]. Pe un fragment ceramic, provenit dintr-un vas de tip slav, descoperit în locuința L 9 de la Davideni, au fost incizate reprezentări animaliere (pl. XXVI/3; XXXII/2).

Vase-borcan, lucrate cu mîna, de tipul celor aflate în așezările din regiunea centrală a Moldovei dintre Siret și Carpați, au fost descoperite în numeroase așezări din secolele VI—VII din celelalte zone geografice ale spațiului est-carpatic, dintre care amintim aici pe cele de la Su-

91 Acest tip de vas, sub aspectul caracteristicilor de bază (formă, dimensiuni etc.) se întîlnește și în etapa precedentă, a secolelor IV—V, precum și în epocile mai vechi, carpică (secolele II—III) și respectiv geto-dacică (secolul I î.e.n.—secolul I e. n.) Unele deosebiri, ce țin în special de calitatea execuției, sînt explicabile în contextul epocii secolelor VI—VII.

92 Dan Gh. Teodor, Balcano-Slavica, Prilep-Belgrad, 1972, I, p. 31, fig. 2/3, 5, 6, 9; p. 32, fig. 3/2—6; p. 33, fig. 4/1—11; I. A. Rafalovici, *Slaviane VI—IX...*, p. 137, fig. 23/1, 2, 4, 9.

93 Dan Gh. Teodor, op. cit., p. 31, fig. 2/1, 2, 7; p. 32, fig. 3/1, 7—9; I. A. Rafalovici, *op. cit.*, p. 136, fig. 22/1—4.

94 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 44.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ceava-Şipot [95], Suceava-Parc [96], Botoşana [97] şi Cucorăni [98] etc., precum şi la Ciurel [99], Bucureasca [100], şi Dulceanca [101], în Muntenia, în mai multe puncte din Oltenia [102], sau la Cernat, Poian [103] şi în alte locuri din Transilvania [104].

A 1 e. Castroanele, sînt reprezentate printr-un singur exemplar, descoperit în locuinţa L 16 de la Davideni (pl. XXXI/1). Este un castron de formă aproximativ tronconică de mici dimensiuni, cu pereţii oblici, marginea gurii puţin arcuită în interior. Acest tip de vas este rar întîlnit în secolele VI—VII, forme asemănătoare au mai fost găsite doar în cîteva aşezări din Moldova [105].

A 1 f. Paharele (folosite deseori drept oreuzete) sînt atestate tot printr-un singur exemplar, descoperit în locuinţa L 16 de la Davideni (pl. XXXI/2).

A. 1 g. Tipsiile (tigăile) sînt frecvent întîlnite în aşezările din secolele VI—VII (pl. XXVIII/18, 24, 32 ; XXX/6-9, 11, 12-13, 15-16, 18-19, 25-26).

Numeroase fragmente de tipsii, din care unele s-au întregit (pl. XXII/7-8) s-au descoperit la Mănoaia-Costişa, Tîrpeşti, Bacău-Curtea domnească, Davideni I, Izvoare-Bahna, Davideni II etc. Toate tipsiile descoperite, au o formă circulară, cu diametrul variind între 0,16—0,22m, fundurile de cele mai multe ori groase şi foarte rar subţiate. În majoritatea cazurilor, fundurile sînt drepte, nelipsind însă exemplarele care au fundul mai subţire şi mai puţin bombat din exterior spre interior (respectiv concav la exterior şi convex la interior). De obicei, marginile tipsiilor sînt mai înalte (pl. XXVIII/17 ; XXX/6-9, 11-12) sau mai scunde (pl. XXVIII/24 ; XXX/13, 15), după cum în unele cazuri marginea este răsfrîntă (pl. XXVIII/18, 24 ; XXX/6, 16, 25 ; XXXI/10-11), dreaptă (pl. XXX/8, 9, 26) sau mai rar trasă puţin spre interior (pl. XXVIII/32 ; XXX/25). În majoritatea cazurilor, marginile sînt îngroşate şi rotunjite (pl. XXX/6, 11, 13, 25), întîlnindu-se şi exemplare de tipsii cu marginea subţiată (pl. XXVIII/24 ; XXX/7, 8, 12, 26). În cîteva cazuri marginile tipsiilor au fost ornamentate cu crestături (pl. XXXII/12).

---

95 Mircea D. Matei, SCIV, X, 1959, 2. p, 412.

96 Mircea D. Matei şi colab., Materiale, IX, 1970, p. 377.

97 Dan Gh. Teodor, MemAntiq, I, 1969, p. 193, fig. 9/1—4.

98 Silvia Teodor, ArhMold, VIII, 1975, fig. 59/1 ; fig. 60/12, 16 ; fig. 61/5 ; p. 154 ; Dan Gh. Teodor,*Teritoriul est-carpatic...*, p. 27—28. Aici şi alte detalii pentru Şipot-Suceava şi Botoşana.

99 Sebastian Morintz, Petre Roman, Dinu V. Rosetti, Panait I. Panait şi Gheorghe Cantacuzino, Materiale, VIII, 1962, p. 764, fig. 3/1—4, p. 767.

100 V. Teodorescu, SCIV, 15, 1964, 4, p. 489 ; p. 491—496. Multe materiale ne-au fost arătate de V. Teodorescu, cu ocazia unor vizite de documentare, în septembrie 1977 şi septembrie 1978 pe şantierul de la Bucureasca. Pentru toate informaţiile date îi mulţumim şi aici.

101 Suzana Dolinescu-Ferche, *Aşezări din secolele III şi VI...*, fig. 59/1—17 ; fig. 64/1—4 ; fig. 65/1—4 ; p. 75, fig. 70/1—6.

102 O. Toropu, *Romanitatea tîrzie...*, p. 126—130.

103 Z. Székely, Aluta, 1971, p. 130, fig. 1/2—6 ; idem, Materiale, IX, 1970, p. 309.

104 Mircea Rusu, Banatica, 4, 1977, p. 180—183.

105 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 28.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Acest tip de vas, folosit în primul rînd pentru copt pîine, dar şi drept capac, este de origine locală, întîlnit şi înainte de pătrunderea slavilor în spaţiul carpato-dunărean [106]. Tipsii de tipul celor întîlnite în regiunea de care ne ocupăm, cu marginile drepte sau evazate şi fundurile groase, au fost descoperite şi în aria culturii slave arhaice din R.S.S. Moldovenească şi R.S.S. Ucraineană. Exemplarele din R.S.S. Moldovenească au fost datate în genere în secolele VI—VII [107]. În R.S.S. Ucraineană, se pare că acest tip de vas nu apare înainte de mijlocul secolului al VI-lea [108]. Pe baza acestor considerente, putem presupune că acest tip de vas a fost preluat probabil de slavi după contactul cu autohtonii din regiunile extracarpatice ale României [109].

Tipsii asemănătoare celor descrise mai sus, au fost descoperite în numeroase aşezări, dintre care amintim pe cele de la Cucorăni [110] în Moldova şi Budurească [111] în Muntenia. Amintim că un fragment de tipsie cu decor format din orestături, decor asemănător celui întîlnit pe unele tipsii de la Davideni şi Izvoare-Bahna, a fost descoperit în aşezarea de la Sfinţeşti [112] din Muntenia.

Încheind consideraţiile despre ceramica lucrată cu mîna, din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret, amintim că tipuri de vase asemănătoare (vase-borcan şi tipsii) au fost găsite în multe aşezări din R.S.S. Moldovenească [113], între care amintim, pentru bogăţia materialului descoperit, pe cele de la Silişte [114], Hanska [115] şi Mălăşti [116], toate datate în secolele VI—VII e.n.

A 2 — Ceramica lucrată la roată.

Ceramica lucrată la roată se împarte în trei grupe : ceramica lucrată la roată rapidă ; ceramica lucrată la roată înceată şi ceramica de import.

A 2 a. Ceramica lucrată la roata rapidă, a fost confecţionată dintr-o pastă de bună calitate, cu nisip şi microprundişuri în compoziţie. În pasta vaselor lucrate la roată nu s-au folosit cioburi pisate. În cazurile

106 V. Teodorescu, SCIV, 15, 1964, 4, p. 497, nota 17 ; Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu şi I. Mitrea, Carpica, I, 1968, p. 243 ; Eugenia Zaharia, Dacia, NS, 15, 1971, p. 279, şi nota 21.

107 I. A. Rafalovici, *op. cit.*, p. 151—152, fig. 25.

108 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 44.

109 *Ibidem*, p. 44.

110 Silvia Teodor, ArhMold, VIII, 1975, p. 151.

111 V. Teodorescu, *op.* cit., p. 492 şi descoperirile din ultimii ani. Cf. mai sus nota 16.

112 Suzana Dolinescu-Ferche, SCIV, 18, 1967, 1, p. 131 ; idem, *Aşezări din secolele III şi VI...*, fig. 125/6 ; fig. 127/4.

113 E. A. Rikman, I. A. Rafalovici, I. G. Hîncu, *Ocerki istorii culturî Moldavii*, Chişinău, 1971, p. 87, fig. 13/5—9 ; p. 91, fig. 15/1—4 ; p. 93, fig. 16/1—9 ; I. A. Rafalovici, *Salviane* VI—IX..., p. 135—153.

114 I. A. Rafalovici, *Iugo-vostocinaia Evropa v Srednie veca, I*, 1972, p. 13, fig. 1/1.

115 *Ibidem*, p. 13, fig. 1/2.

116 P. P. Bîrnea, V. A. Dergacevi, Materialî i issledovania po arheologhii i etnografii Moldavscoi S.S.R., Chişinău, 1964, p. 224, fig. 4 ; p. 228.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în care, în compoziție s-au adăugat într-o cantitate mai mare microprundișuri, vasele au un aspect zgrunțuros, amintind de categoria ceramicii zgrunțuroase din epoca precedentă [117]. Se întîlnesc însă și vase, lucrate dintr-o pastă numai cu nisip fin în compoziție. În aceste cazuri s-au obținut vase cu suprafețe fine, dovedind perpetuarea speciei ceramicii cenușii, care va deveni mai frecventă în perioada următoare (sec. VIII—XI). La roata rapidă au fost confecționate numai vase de tip borcan, de mărime mică și mijlocie, cu pereții și fundurile subțiri, gura în general nedepășind mult diametrul bazei, iar buza fiind răsfrîntă, uneori destul de mult, șănțuită în interior sau tăiată drept și puțin teșită.

Vasele-borcan lucrate la roata rapidă au o formă regulată, simetrică, umerii bine conturați, corpul bombat, uneori destul de mult (pl. XXIII/1 ; XXVII/3, 5—7, 10—11 ; XXIX/7—8 ; XXXI/4—5, 7—8, 13—14 ; XXXII/8—11, 14, 16). La multe din vasele lucrate la roata rapidă, în interior se observă coaste vizibile (pl. XXXII/16), iar fundurile deseori, au imprimate cercuri concentrice de la desprinderea de pe roată cu sfoara.

Vasele-borcan, lucrate din pastă cu nisip și microprundișuri în compoziție, au fost în majoritatea cazurilor decorate cu striuri drepte sau valurite (pl. XXIX/7—8 ; XXXI/4—5, 9, 13—14 ; XXXII/8—11). În unele cazuri, ornamentul este format dintr-o nervură în relief, motiv ornamental întîlnit pe ceramica din epoca precedentă. De altfel și motivul ornamental constînd din linii drepte sau ondulate, dispuse izolat sau în benzi este de tradiție locală, fiind întîlnit pe ceramica din secolele anterioare [118].

Pe vasele lucrate la roata rapidă, din pastă bună, fină, se întîlnește un decor format din caneluri (pl. XXXI/7), motiv ornamental întîlnit de asemenea în perioada precedentă.

Menționăm că în așezarea de la Davideni, în unele locuințe care pot fi atribuite sfîrșitului sec. al V-lea și primelor decenii ale secolului al VI-lea, au apărut mai multe fragmente ceramice, care provin din vase de dimensiuni mai mari, probabil vase de provizii, „chiupuri", lucrate la roata rapidă, din pastă bună, cu nisip și uneori cu microprundișuri în compoziție. Aceste vase, de culoare roșcat-cărămizie, cu pereții mai groși, buza uneori lățită (pl. XXXII/14) sînt ornamentate cu motive

117 Ne referim atît la ceramica zgrunțuroasă din secolul al IV-lea, prezentă în toate așezările și necropolele cercetate, dar și la ceramica zgrunțuroasă din secolul al V-lea ,documentată pentru prima dată în Moldova, la Costișa, Cf. Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, Carpica, I, 1968, p. 239—242.

118 Prezența acestor motive am urmărit-o în perioada anterioară, pînă în epoca civilizației geto-dacice de tip clasic. (sec. I î.e.n. — I e.n.). Acest decor constînd din striuri drepte sau ondulate, dispuse simplu sau în benzi, este întîlnit frecvent pe ceramica dacică de la Răcătău. Cf. V. Căpitanu, Carpica, VIII, 1976, p. 56—57, 63, fig. 33/1—5, 7. Motivele ornamentale amintite apar atît pe ceramica dacică lucrată cu mîna cît și pe ceramica lucrată la roată. Din cauza reproducerilor slabe, în articolul citat, în unele planșe acest decor nu este vizibil. Observațiile noastre au plecat în primul rînd de la cele constatate prin analiza bogatului material provenit de la Răcătău și aflat în colecțiile Muzeului județean de istorie și artă Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

din linii vălurite (pl. XXXI/8, 13—14). Această categorie de vase este de evidentă tradiție Sîntana de Mureș, constituind încă un element de legătură cu ceramica perioadei anterioare. Precizînd că acest tip de vas, apare numai în locuințele care pot fi datate la sfîrșitul secolului al V-lea și primele decenii ale secolului al VI-lea, trebuie să remarcăm că și tipul de vas-borcan, lucrat la roata rapidă și decorat cu striuri drepte sau vălurite, este mai frecvent în prima jumătate a sec. al VI-lea, fără a lipsi însă din perioada următoare. La Izvoare-Bahna de exemplu, acest tip de vas este întîlnit, rar e drept, și în locuințele din secolul al VII-lea, sau chiar în locuințe atribuite secolelor VII—VIII e.n.

A 2 b. Ceramica lucrată la roata înceată, (roată acționată cu mîna, cu turație redusă), a fost confecționată atît din pastă care conține ca degresant nisip și microprundișuri, cît și din pastă în care, pe lîngă o mică cantitate de nisip și microprundișuri (provenite deseori din compoziția naturală a lutului), se întîlnește și o cantitate apreciabilă de cioburi pisate. S-a observat, că ultima categorie de pastă se folosește în special spre sfîrșitul sec. al VI-lea și în secolul al VII-lea.

La roata înceată au fost confecționate numai vase-borcan, de diferite mărimi (nedepășind în înălțime 0,17—0,25 m) avînd corpul mai mult sau mai puțin bombat, gîtul în general scund, gura mai largă decît baza, buza ușor răsfrîntă, rotunjită sau teșită (pl. XXIV/3; XXV/4; XXXIII/8, 9).

În general, vasele lucrate la roată înceată (sau îndreptate doar la roată) nu au fost ornamentate. În cîteva cazuri, a fost semnalat un decor constînd din linii drepte sau ondulate, dispuse pe umărul vasului, simplu sau în benzi, motive întîlnite — după cum s-a arătat mai sus — pe ceramica lucrată la roata rapidă.

Vase-borcan, lucrate la roata rapidă, prezentînd coaste în interior și funduri cu cercuri concentrice la exterior, decorate cu striuri drepte și vălurite, dispuse simplu sau în val, precum și vase-borcan, confecționate la roata înceată, de tipul celor descrise mai sus, au fost descoperite în numeroase alte așezări din celelalte regiuni ale Moldovei, cum ar fi Suceava-Șipot [119] și Botoșana [120], sau la Sărata-Monteoru [121], Ciurel [122], Bucureasca [123] și Dulceanca [124] în Muntenia, precum și la Bezid [125], Poian și Cernat [126], în sud-estul Transilvaniei.

A 2 c. Ceramica de import, deși puțin numeroasă, nu lipsește din nici una din așezările din secolele VI—VII în care s-au făcut săpături de mai

119 M. D. Matei și colab, Materiale, IX, 1970, p. 377.

120 Dan Gh. Teodor, MemAntiq, I, 1969, fig. 7/1, 5, 7, 9, 10; idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 24—26.

121 I. Nestor, SCIV, X, 1959, I, p. 54. Eug. Zaharia, Studii și cercetări de istorie buzoiană, Buzău, 1973, p. 27.

122 Margareta Constantiniu, SCIV, 17, 1966, 4, p. 668—669.

123 V. Teodorescu, SCIV, 15, 1964, 4, p. 489 și materialele văzute de noi la Bucureasca, cf. nota 16.

124 Suzana Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele III și VI...*, fig. 60/1—4; p. 75, fig. 69/1—10, p. 84, fig. 84; p. 92, fig. 98.

125 Z. Székely, SCIV, XIII, 1962, 1, p. 54.

126 Idem, Aluta, 1971, p. 130, fig. 1/1; p. 131.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mare amploare. Fragmentele descoperite provin din amfore și amforete de tip bizantin, lucrate din pastă fină de culoare portocalie sau roșiatică, prezentînd în interior coaste vizibile. Ca ornament pe aceste fragmente se întîlnesc canelurile late și uneori striuri dese orizontale.

Fragmente din amfore bizantine de import s-au găsit în așezările de la Costișa-Mănoaia [127] și Davideni.

Aceste fragmente, ca factură sînt asemănătoare, cu cele descoperite în Muntenia [128], Oltenia [129] și Dobrogea [130].

Mai amintim că în așezarea de la Davideni, în locuința L 12, s-au găsit două fragmente, din fundul unui vas lucrat la roata rapidă, prezentînd „coaste" pronunțate în interior, confecționat dintr-o pastă argiloasă, de culoare albă (caolin), cu nisip feruginos în compoziție, vas importat probabil tot dintr-un centru din zona sud-dunăreană.

B. Ceramica din secolele VIII—IX e.n.

Primele observații în legătură cu ceramica descoperită în așezările din secolele VIII—IX impun cîteva constatări și anume : ceramica din așezările datate în secolele VIII—IX, este mult mai numeroasă decît în așezările din faza precedentă. A doua constatare este că ponderea ceramicii lucrate la roată sporește mult în detrimentul categoriei lucrate cu mîna. În sfîrșit, se impune sublinierea că ceramica din secolele VIII—IX continuă evoluția firească a ceramicii din secolele VI—VII, neexistînd deosebiri esențiale din punct de vedere al tehnicii de prelucrare, al formelor și al ornamentelor. Evoluția ceramicii din sec. VIII—IX ilustrează procesul de creștere a forțelor de producție în această etapă și în ansamblu o mai mare dezvoltare a societății omenești din regiunea la care ne referim.

După tehnica de prelucrare, și ceramica din secolele VIII—IX se împarte în două categorii principale :

B_1 — Ceramica lucrată cu mîna.

B_2 — Ceramica lucrată la roată.

B_1 — Ceramica lucrată cu mîna, este confecționată de regulă dintr-o pastă care are cioburi pisate în compoziție. Ca o excepție, amintim că uneori, în compoziția pastei, pe lîngă cioburi pisate există și nisip sau microprundișuri. Foarte probabil acest amestec, de nisip și microprundișuri, să fi fost încorporat în lutul natural ales pentru confecționarea ceramicii. Nu este exclus însă ca din pastă mai bună, cu nisip și microprundișuri în compoziție, pregătită pentru confecționarea vaselor la roată, să fi fost executate în paralel și vase lucrate cu mîna.

În general, pasta din care au fost confecționate vasele cu mîna, nu a fost bine frămîntată (nici nu putea fi din cauza cioburilor pisate !), ceea ce a determinat ca după ardere, pereții să se prezinte fisurați și sfărîmi-

127 Dan Gh. Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 100, nota 6.
128 Margareta Constantiniu, op. cit., p. 677, fig. 8/4.
129 O. Toropu, *Romanitatea tîrzie...*, p. 131 ; pl. V/1, 3.
130 Em. Condurachi și colab., Materiale, VII, 1961, p. 236—239, fig. 11 ; I. Barnea, Dacia, N.S., X, 1966, p. 240 și urm., fig. 4/1 ; fig. 8/1, 7 ; fig. 12/1, 7.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cioşi. Unele neregularităţi ale suprafeţei vaselor, atît la exterior cît şi în interior, se datoresc şi urmelor lăsate de degete sau de spatula folosită pentru finisat.

Vasele lucrate cu mîna au fost arse incomplet şi neuniform. Probabil, ca şi în cazul ceramicii lucrate cu mîna din secolele VI—VII, şi în această vreme, marea majoritate a vaselor au fost arse în cuptoarele din locuinţe sau din afara lor. Culoarea exterioară a vaselor este brun-cenuşie sau cărămizie, de diferite nuanţe. În majoritatea cazurilor, miezul pereţilor a rămas cenuşiu. Pentru a se asigura rezistenţa acestor vase, avînd în vedere materia primă din care erau lucrate, pereţii şi mai ales fundurile au fost mult îngroşate.

Ca forme, din categoria ceramicii lucrate cu mîna, se pot distinge trei tipuri : vase-borcan, castroane şi tipsii.

Vasele-borcan, care reprezintă cca. 80—85% din totalul ceramicii lucrate cu mîna, prezintă următoarele tipuri principale :

B 1 a. Vas-borcan, de dimensiuni mijlocii şi uneori mari, avînd corpul mai mult sau mai puţin bombat, cu umerii rotunjiţi, gura mai largă decît baza, cu început de gît şi buza mai mult sau mai puţin răsfrîntă (pl. XXXIV/2 ; XXXV/4 ; XXXVIII/1). Tipologic această formă se dezvoltă din vasele din categoria A 1 a din etapa precedentă.

La unele vase, din această grupă, buzele au fost ornamentate cu alveole sau crestături (pl. XXXIV/2 ; XXXV/4 ; XXXVIII/1). Pe un vas descoperit în L 17 de la Izvoare-Bahna, alături de crestături pe buză, pe umăr a fost realizat un ornament constînd dintr-o linie vălurită, sub care a fost incizat un cerculeţ cu capetele desfăcute şi prelungite (asemănător unei litere omega) (pl. XL/2 ; XLI/6).

Vasele de tip B 1 a se întîlnesc în aşezările din sec. VIII—IX de la Izvoare-Bahna, Bereşti-Bistriţa, Văleni-P. Neamţ, Poiana-Dulceşti, Aldeşti etc.

B 1 b. Vas-borcan, avînd corpul mai zvelt, deseori alungit, umerii mai mult sau mai puţin profilaţi, buza răsfrîntă, rotunjită sau teşită, gura mai mare decît baza (pl. XXXIV/4 ; XXXVIII/2 ; XXXIX/2, 5, 9), dezvoltat din tipul A 1 b din etapa precedentă. Şi la această variantă de vas-borcan, întîlnită în toate aşezările din sec. VIII—IX, uneori buzele sînt ornamentate cu alveole sau crestături (pl.XXXIV/4 ; XXXVIII/2 ; XXXIX/2). Foarte rar, apare decor şi pe corpul vasului. Un vas din această variantă, descoperit la Oituz-Bacău [131], are pe umăr un şir de crestături (pl. XXXIX/9). Pe umărul unui vas de la Izvoare-Bahna, apar două rînduri de alveole (pl. XXXIX/5).

Un fragment din gura unui vas, descoperit la Izvoare-Bahna [132], avînd alveole pe buză, prezintă pe umăr un registru de striuri verticale (pl. XXXIX/2), formînd un fel de metopă, ce aminteşte oarecum de un astfel de decor, întîlnit pe unele fragmente, din vase lucrate la roată

131 Dan Gh. Teodor, C. Buzdugan şi I. Mitrea, Carpica, II, 1969, p. 31, fig. 2/12 ; I. Mitrea, Carpica, V, 1972, p. 124, fig. 7/5.

132 I. Mitrea, Carpica, V, 1972, p. 124, fig. 7/1 ; idem, Carpica, VI, 1973—1974, p. 68, fig. 7/2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

însă, descoperite la Spinoasa-Iași [133], și Oituz-Bacău [134], vase atribuite începutului epocii următoare. Pe un fragment din fundul unui vas din această grupă, apare un decor din două linii dispuse perpendicular (în cruce) (pl. XLI/5).

Alte forme de vase borcan, întîlnite în unele din așezările din sec. VIII—IX, derivă din cele două tipuri principale descrise, fără a prezenta totuși particularități, care să ne determine a le încadra în grupe deosebite. Evident că sporirea cercetărilor arheologice și în aceeași măsură a materialului ceramic, va duce probabil în viitor și la precizarea altor variante de vase borcan, caracteristice secolelor VIII—IX, în regiunea de care ne ocupăm. Mai menționăm că formele evoluate din tipurile A 1 c și A 1 d din etapa precedentă, devin tot mai rare în cursul secolului VIII, pentru ca în sec. IX să dispară cu totul. Pe un vas descoperit în locuința L 12 de la Izvoare-Bahna, dezvoltat din tipul A 1 d din etapa precedentă, se mai întîlnește un decor format din alveole pe buză și cerculețe imprimate pe umărul vasului (pl. XXXVIII/12).

Vase de tip borcan, lucrate cu mîna, atribuite secolelor VIII—IX, au fost descoperite și în alte așezări din celelalte regiuni ale Moldovei, cum ar fi Hlincea [135], Suceava-Drumul Național [136], Spinoasa [137], Dănești [138], Lozna [139], Băiceni [140], Dodești [141] etc.

B. 1 c. Castroanele (pl. XXXV/2, 8), mai frecvente decît în etapa precedentă sînt atestate prin cîteva exemplare descoperite la Brășăuți, Poiana-Dulcești și Izvoare-Bahna. De formă tronconică (la Izvoare-Bahna se pare că un fragment mai mare indică o formă ușoară bitronconică). castroanele descoperite sînt de mărime mijlocie, cu pereții groși de 1—1,8 cm și diametrul gurii mult mai mare decît al fundului. Uneori buza castroanelor este decorată cu alveole sau crestături, iar într-un caz partea de la jumătate în sus a castronului [142] a fost decorată cu striuri executate neregulat.

Originea castroanelor, prezente și în etapa anterioară a secolelor V—VII [143], este locală, întîlnindu-se în Moldova încă de la începuturile Laten-ului geto-dacic [144]. Castroane asemănătoare celor din regiunea cen-

133 Anton Nițu, Dan Teodoru, Materiale, V, 1959, p. 489, fig. 5/2.

134 Dan Gh. Teodor, SCIV, 19, 1968, 2, p. 253, fig. 12/10.

135 M. Petrescu-Dîmbovița și colab., SCIV, V, 1954, 1—2, p. 233 și urm.; idem, SCIV, VI, 1955, 3—4, p. 687. Avem în vedere materialele de la Hlincea caracteristice secolului al VIII-lea și începutului sec. al IX-lea.

136 M. D. Matei, SCIV, X, 1959, 2, p. 416 și urm.

137 A. Nițu și D. Teodoru, Materiale, V, 1959, p. 488—490; D. Teodoru și Em. Zaharia, Materiale, VIII, 1962, p. 36—38.

138 M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, Materiale, VIII, 1962, p. 53—55.

139 Dan Gh. Teodor și I. Mitrea, ArhMold, IV, 1966, p. 282—283.

140 I. Ioniță și V. Spinei, ArhMold, VII, 1972, p. 307 și urm. Materialul din locuința L 18 este atribuit în totalitate sec. VIII.

141 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 81.

142 I. Mitrea, Carpica, X, 1978, p. 221 și fig. 11/8.

143 La Mănoaia-Costișa, în nivelul aparținînd sec. al V-lea, a fost întîlnit acest tip de vas, fiind lucrat la roată, din pastă cu microprundișuri în compoziție. Cf. Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, *op. cit.*, p. 240, fig. 4/2, 3, 5—6.

144 C. Buzdugan, Carpica, I, 1968, p. 84; Dan Gh. Teodor, Carpica, II, 1969, p. 226.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

trală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret, au fost descoperite şi în aşezări din sec. VIII—IX din celelalte zone ale spaţiului est-carpatic, dintre care amintim Lozna-Dorohoi [145] şi Băiceni [146].

B 1 d. Tipsiile (tigăile) sînt asemănătoare ca formă şi dimensiuni cu cele din etapa anterioară, a secolelor VI—VII. De formă circulară (pl. XXXVIII/11 ; XL/3—4 ; XLI/7, 10) cu fundurile îngroşate şi de obicei bombate spre mijloc, cu diametrul variind între 16—28 cm, marginea tipsiilor, uneori este aproape dreaptă (pl. XXXVII/11) alteori răsfrîntă în afară (pl. XXXVII/10) şi mai rar trasă spre interior (pl. XXXVI/2) ; XLI/10). În privinţa înălţimii marginii tipsiilor se întîlneşte o mare varietate, de la exemplare aproape fără margine, pînă la exemplarele la care înălţimea marginii măsoară cîţiva cm (pl. XXXVII/11).

Şi în această vreme, în unele cazuri marginile tipsiilor sînt ornamentate cu alveole (pl XXXVII/10) şi crestături. Tipsiile apar în toate aşezările din sec. VIII—IX din Moldova în care s-au făcut cercetări de mai mare amploare [147].

B 2 — Ceramica lucrată la roată.

Ceramica lucrată la roată' din secolele VIII—IX se împarte în trei grupe : ceramica lucrată la roata cu turaţie lentă ; ceramică lucrată la roata rapidă ; şi ceramica de import.

B 2 a. Ceramica lucrată la roata înceată, este categoria cea mai frecventă în aşezările din secolele VIII—IX. Vasele confecţionate la roata înceată au fost realizate dintr-o pastă ce conţine în compoziţie nisip şi microprundişuri şi rar se mai întîlnesc cioburi pisate. Vasele din această grupă sînt bine conturate, au pereţii şi fundurile mai subţiri în comparaţie cu grupa vaselor lucrate cu mîna. Vasele-borcan lucrate la roata înceată se caracterizează printr-o mai mare varietate a profilelor. În cadrul acestei grupe se pot distinge cel puţin patru variante.

B 2 a 1. Vas-borcan de mărime mijlocie, (cu înălţimea pînă la 30—35 cm), cu buza puternic arcuită, rotunjită, gura largă, corpul bombat, umerii bine conturaţi (pl. XXXIV/6, 7) ; XXXV/11 ; XXXVI/1, 11, 20, 22, 25 ; XXXIX/1, 7, 11).

Vasele din această variantă sînt ornamentate, cu fascicole de linii orizontale sau caneluri, precum şi cu linii vălurite, simple sau dispuse în benzi (pl. XXXIV/6, 7) ; XXXV/11 ; XXXVI/1, 11 ; XXXIX/11), rezultate din combinaţia liniilor orizontale cu linii vălurite, dispuse simplu sau în benzi. Pe fundul unui vas din această grupă, au fost imprimate semne de formă pătrată, dispuse simetric (pl. XLI/8).

Vase de acest tip s-au găsit la Brăşăuţi, Poiana-Dulceşti, Bîtca-Oituz şi Izvoare-Bahna.

B 2 a 2. Vas borcan de mărime mijlocie (cu înălţimea pînă la 30—35 cm), cu buza scurtă, răsfrîntă în afară, tăiată drept, teşită şi şănţuită, sau mai rar rotunjiă, corpul mai zvelt, gura largă şi baza mică (pl. XXXIV/1,

145 Dan Gh. Teodor şi I. Mitrea, ArhMold, IV, 1966, p. 283—284.
146 I. Ioniţă şi V. Spinei, ArhMold, VII, 1972, p. 315, p. 323, fig. 10/1.
147 Dan Gh. Teodor, Carpica, II, 1969, p. 286, 291 ; idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 82.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

3; XXXV/1, 6, 9; XXXVI/12, 14—17; XXXVIII/3, 5, 7, 10, 13; XXXIX/4, 6). Aceste vase sînt ornamentate cu linii drepte şi vălurite. Uneori apare un ornament, format din fascicole de linii vălurite şi pe buza interioară a vasului. Acest tip de vas a fost întîlnit mai frecvent la Bîtca-Oituz, Bereşti-Bistriţa, Adjudu-Vechi şi Izvoare-Bahna.

B 2 a 3. Vas-borcan de dimensiuni mari (cu înălţimea de peste 35 cm), avînd gura largă, buza mică şi trasă în afară, teşită sau rotunjită. Umerii acestor vase sînt aplatizaţi, corpul puţin bombat, iar fundul îngust şi uneori îngroşat (pl. XXXIV/5; XXXIX/10, 12).

Ornamentele întîlnite pe aceste vase sînt formate tot din linii drepte sau vălurite, dispuse simplu sau în benzi (pl. XXXIV/5; XXXIX/10, 12). Vase din această variantă, au fost descoperite la Poiana-Dulceşti, Brăşăuţi, Bîtca-Oituz, Bereşti-Bistriţa şi Izvoare-Bahna.

B 2 a 4. O variantă de vas, atestată printr-un singur exemplar, descoperit la Izvoare-Bahna în L 17, vine să îmbogăţească registrul formelor ceramice din sec. VIII—IX e.n. Este un vas, lucrat îngrijit la roată, de dimensiuni mari (40,4 cm), corpul ovoidal, cu umerii dezvoltaţi, gîtul înalt şi gura mică, terminată printr-o buză uşor răsfrîntă, îngroşată şi canelată. Partea superioară a corpului vasului, respectiv umărul, este ornamentată cu caneluri largi. Registrul următor, plasat pe partea cea mai dezvoltată a vasului este ornamentat cu trei linii vălurite, dispuse distanţat. Urmează, pînă spre fundul vasului, un ornament format din linii drepte incizate dispuse două cîte două, apoi cîte una, cu o oarecare distanţă între ele (pl. XL/1; XLI/1).

Acest tip de vas, unicat în repertoriul formelor ceramice din Moldova, este rezultatul îmbinării unor elemente ale ceramicii locale cu elemente ale ceramicii bizantine.

Ceramica lucrată la roata înceată, cea mai numeroasă categorie în cadrul ceramicii din secolele VIII—IX, după cum s-a precizat, este întotdeauna ornamentată. Motivele ornamentale întîlnite pe vasele din această categorie, se compun din cîteva elemente principale, combinate într-o multitudine de variante. Aceste elemente sînt: linia incizată orizontală, vălurită şi mai rar oblică sau în zig-zag. Uneori apar şi caneluri, precum şi mai rar alveole, împunsături şi crestături.

Cel mai frecvent decor îl constituie motivele formate din linii incizate orizontale sau vălurite, dispuse simplu sau în benzi (pl. XXXIV/6, 7; XXXV/11; XXXVI/1, 11, 20; XXXVII/4; XXXIX/1, 7, 11). Deseori benzile de linii orizontale alternează cu benzile de linii vălurite (pl. XXXVI/1; XXXIX/8). Uneori liniile vălurite, singulare sau în benzi, taie liniile orizontale (pl. XXXV/7; XXXIX/8, 12). Se întîlneşte şi situaţie inversă, adică liniile orizontale, taie liniile vălurite (pl. XXXIV/5). Dacă benzile de linii vălurite sînt dispuse întotdeauna pe jumătatea superioară a vaselor, liniile orizontale simple sau chiar în benzi, coboară pînă spre fundul vaselor (pl. XXXVI/11, 12, 20; XXXVIII/3). Mai menţionăm că uneori sînt decorate şi buzele, atît în interior, cît şi în exterior, cu linii vălurite. Mai rar motivul ornamental constă din caneluri (pl. XXXIV/3; XXXVIII/7). Foarte rar, peste striurile dispuse orizontal s-au executat fascicole de linii dispuse oblic (pl. XXXIV/15).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Vasele borcan, lucrate la roată înceată, sînt întîlnite în toate așezările din sec. VIII—IX din Moldova, fiind unul din elementele caracteristice ale culturii din această epocă [148].

În Transilvania, vase asemănătoare ca formă, ornamentate cu benzi de linii orizontale sau vălurite, au fost semnalate cu peste un sfert de veac în urmă [149]. În ultimii ani, vase asemănătoare au fost descoperite la Bezid [150], Filiaș [151], Sălașuri [152], și în multe alte locuri din Transilvania [153].

Decorul în val pe buză, rar în această epocă, semnalat în cîteva cazuri la Izvoare-Bahna, a fost întîlnit și pe un fragment ceramic din așezarea de la Bezid [154]. Decorul în val dispus pe buza vaselor borcan se menține și în secolele X—XI [155].

Este locul să menționăm, că ceramica lucrată la roata înceată dar în special lucrată cu mîna din categoriile și variantele prezentate mai sus, se întîlnește frecvent și în teritoriul dintre Prut și Nistru. În R.S.S. Moldovenească, în peste 90 de stațiuni arheologice [156], datate în secolele VIII—IX, dintre care amintim Poian [157], Brănești [158], Alcedar, [159], Odaia [160], Petruha [161], Calfa [162] și Hanska [163], a fost descoperită ceramică asemănătoare celei caracteristice regiunii centrale a Moldovei dintre Carpați și Siret și în general teritoriului est-carpatic al României.

B 2 b. Ceramica lucrată la roata rapidă.

Această categorie este documentată în regiunea de care ne ocupăm, prin mai multe fragmente, descoperite la Oituz și Izvoare-Bahna. Aceste fragmente provin din vase-borcan, avînd gura relativ mică, buza rotun-

148 Pentru caracteristicile ceramicii din secolele VIII—IX Cf. M. Petrescu-Dîmbovița, SCIV, V, 1954, 3—4, p. 575—580 ; idem, SlovArch, VI, 1958, I, p. 209 și urm. ; idem, RRH, VI, 1967, 2, p. 181 și urm. ; M. Chișvasi-Comșa, SCIV, VIII, 1957, 1—2, p. 270—273 ; idem, SCIV, IX, 1958, 1, p. 73 și urm. ; I. Nestor, SCIV, X, 1959, 1, p. 49 și urm. ; Dan Gh. Teodor, SCIV, 19, 1968, 2, p. 241—262, idem, Carpica, II, 1969, p. 278—282, 291—298 ; idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 82—85.

149 K. Horedt, SCIV, II, 1951, 2, p. 207—214.

150 Z. Székely, SCIV, XIII, 1962, 1, p. 53 ; idem, Materiale, IX, 1970, p. 297.

151 Idem, Materiale, IX, 1970, p. 312 ; idem, Aluta, 1974—1975, p. 46, pl. III/3.

152 Idem, SCIV, XIII, 1962, 1, p. 54—56 ; idem, Marisia, V, 1975, p. 78.

153 Mircea Rusu, Banatica, 4, 1977, p. 187.

154 Z. Székely, Marisia, VI, 1976, pl. LII/1.

155 I. Mitrea și V. Nămoloșanu, Studii și cercetări științifice, Bacău, 1974, p. 68.

156 I. A. Rafalovici, Slaviane VI—IX..., p. 12—13, harta și lista localităților cu ceramică din secolele VIII—IX ; G. B. Fedorov, G. F. Cebotarenco, Pamiatnichi drevnih slavian (VI—XIII vv), Chișinău, 1974, p. 20—37 ; p. 38, fig. 4.

157 E. V. Mahno, Izvestia-Chișinău, 4 (31), 1956, p. 163 și urm.

158 G. B. Fedorov, MIA, 89, Moscova, 1960, p. 290 și urm. ; I. G. Hîncu, Acta Arch-Budapesta, XVII, 1965, 1—4, p. 11 și urm. ; I. A. Rafalovici *op. cit.*, p. 157—176.

159 G. B. Fedorov, MIA, 89, Moscova, 1960, p. 281—285 ; I. A. Rafalovici, *op. cit.*, p. 162—163.

160 I. A. Rafalovici, *op. cit.*, p. 157—164.

161 *Ibidem*, p. 157—175.

162 G. F. Cebotarenco, Izvestia-Chișinău, 12, 1965, p. 62—67.

163 I. A. Rafalovici, *op. cit.*, p. 157—175, referirile la materialele de la Hanska I și Hanska II.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

jită şi îngroşată, gîtul scund şi corpul uşor bombat (pl. XXXVII/1 ; XXXVIII/8, 9).

Ceramica lucrată la roata rapidă, a fost confecţionată dintr-o pastă foarte fină fără nisip, sau cu nisip foarte fin. Vasele au culoare cenuşie sau negricioasă.

Pe fragmentele ceramice descoperite se întîlneşte uneori un decor realizat din caneluri (pl. XXXVI/21) sau din motive lustruite.

Ceramică asemănătoare s-a mai descoperit şi în alte aşezări din Moldova, dintre care amintim aici pe cele de la Dăneşti [164], Băiceni [165] şi Dragosloveni [166]. Ceramica cenuşie, ornamentată cu linii lustruite, este cunoscută şi în aşezările din Transilvania [167]. Această specie de ceramică este de veche tradiţie locală [168], frecvenţa sa sporind în aşezările din secolele X—XI [169].

În unele locuinţe de la Izvoare-Bahna, care pot fi atribuite sfîrşitului sec. al VII-lea şi începutul sec. al VIII-lea, s-au găsit şi fragmente ceramice, provenite din vase lucrate la roata rapidă, confecţionate din pastă cu nisip şi microprundişuri fine în compoziţie, vase decorate cu benzi de striuri drepte, (pl. XXXVII/2, 3, 8). Asemenea vase, de tip boroan, după cum s-a arătat mai sus, sînt caracteristice etapei secolelor VI—VII, semnalîndu-se, după cum se vede, prezenţa lor şi la începutul etapei următoare, aceea a secolelor VIII—IX e.n.

B 2 c. Ceramica de import.

Ceramica de import este atestată doar prin cîteva fragmente de amfore de origine bizantină, ajunse în aceste regiuni ca şi în tot teritoriul Moldovei pe calea schimburilor comerciale. În regiunea de care ne ocupăm, asemenea fragmente de amfore bizantine s-au găsit la Oituz [170] şi Izvoare-Bahna. Alături de alte materiale de factură sau de influenţă bizantină, fragmentele de amfore vin să dovedească legăturile permanente dintre lumea şi civilizaţia bizantină şi populaţia autohtonă din teritoriul nord-dunărean [171].

*

*

O privire de ansamblu asupra ceramicii din secolele VI—IX din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret, evidenţiază importanţa acestei categorii de material arheologic pentru cunoaşterea culturii materiale, precum şi posibilitatea de a formula unele concluzii de ordin istoric. Analiza ceramicii din epoca de care ne ocupăm, a pus în lu-

164 M. Petrescu-Dîmboviţa şi Em. Zaharia, Materiale, VIII, 1962, p. 54.
165 I. Ioniţă, V. Spinei, ArhMold, VII, 1972, fig. 10/2—4.
166 M. Comşa, SlovArch, XVIII, 1970, 1, p. 120, 122.
167 K. Horedt, SCIV, II, 1951, 2, p. 209. Pentru descoperiri mai noi informaţii de la Z. Székely şi Mariana Marcu.
168 Eug. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu...*, 1967, p. 155—156.
169 *Ibidem*, p. 85, fig. 62/2 ; pl. XVI/1 ; pl. XXI/1, 3 ; I. Mitrea şi V. Nămoloşanu, *op. cit.*, p. 68—69 ; fig. 6/1 ; fig. 13/1—7 ; fig. 14/1—7.
170 Dan Gh. Teodor, SCIV, 2, 1970, 1, p. 100, fig. 2/4 ; p. 114, nota 91.
171 Cf. Capitolul V, din lucrarea de faţă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mină în primul rînd faptul că în cea mai mare parte aceasta este creaţia populaţiei autohtone, că formele şi motivele ornamentale de bază sînt de veche tradiţie locală. S-a evidenţiat în acelaşi timp, că alături de ceramica autohtonă, mai ales în etapa secolelor VI—VII, este prezentă o anume categorie de ceramică ce trebuie pusă pe seama grupurilor de slavi migratori, după cum în întreaga epocă a secolelor VI—IX, este prezentă, deşi în număr mic, ceramica de import de factură bizantină.

În condiţiile concret istorice, de dezvoltare a societăţii omeneşti din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret în secolele VI—IX, se observă că în prima etapă a acestei epoci (în secolele VI—VII) predomină ceramica lucrată cu mîna (de factură autohtonă şi slavă) pentru ca în etapa a doua (în secolele VIII—IX) să sporească vizibil ponderea ceramicii lucrate la roată, după cum în genere şi trăsăturile caracteristice ce vor sta la baza ceramicii vechi româneşti. O imagine de ansamblu asupra evoluţiei ceramicii din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret în secolele VI—IX rezultă din tabelul de mai jos

Secolul	Localitatea şi locuinţa	Din totalul ceramicii descoperite Ceramică autohtonă lucrată cu: mîna	roata	Ceramică slavă lucrată exclusiv cu mîna
Secolul VI—VII	Bacău L 5	64%	12%	24%
Secolul VI—VII	Bacău L 9	67%	11%	22%
Secolul VI—VII	Davideni L 5	65%	14%	21%
Secolul VI—VII	Davideni L 8	80%	5%	15%
Secolul VI—VII	Davideni L 10	53%	26%	21%
Secolul VI—VII	Iz. Bahna L 7	52%	12%	36%
Secolul VI—VII	Iz. Bahna L 12	63%	15%	22%
Procentul mediu pentru sec. VI—VII		63,5%	13,5%	23%
Secolul VIII—IX	Brăşăuţi L 4	30%	70%	neprecizat procentul
Secolul VIII—IX	Brăşăuţi L 10	75%	25%	neprecizat procentul
Secolul VIII—IX	Iz. Bahna L 5	40%	53%	7%
Secolul VIII—IX	Iz. Bahna L 14	61%	27%	12%
Secolul VIII—IX	Iz. Bahna L 16	35%	57%	8%
Procentul mediu pentru sec. VIII—IX		42,6%	48,4	9%

Din cele de mai sus, rezultă că în secolele VI—VII, ceramica lucrată la roată reprezintă doar 13,5%. Majoritatea o deţine ceramica lucrată cu mîna, din care cca. 63,5% o reprezintă ceramica de factură autohtonă, iar 23% ceramica de tip slav arhaic. Situaţia se modifică sensibil în etapa următoare, respectiv în secolele VIII—IX. Creşte substanţial ponderea ceramicii lucrate la roată, aproape la 50%. Alături de ceramica lucrată la roată, din olăria autohtonă, un procent de cca. 42,6% îl reprezintă şi în această vreme ceramica lucrată cu mîna. În complexele datate spre sfîrşitul sec. al IX-lea, ponderea ceramicii lucrate cu mîna

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

scade sensibil, pentru ca în epoca următoare, a sec. X—XI, să dispară aproape cu totul.

Din analiza statistică asupra ceramicii din sec. VIII—IX, rezultă că ponderea vaselor de factură sau de tradiție slavă scade considerabil, reprezentînd doar cca. 9% din totalul ceramicii. Această realitate, pusă în evidență de unul din aspectele importante ale culturii materiale, demonstrează că, în linii mari, pînă spre sfîrșitul sec. al VII-lea și începutul sec. al VIII-lea, slavii, din punct de vedere al culturii materiale în primul rînd, au fost asimilați de autohtoni.

2. Unelte. În așezările din secolele VI—IX din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, s-au găsit numeroase unelte, din fier, bronz, os, piatră și lut.

Unelte de fier. Cu mici excepții, ne referim la așezările în care s-au făcut cercetări de mică amploare, în toate așezările din secolele VI—IX, s-au găsit cuțite din fier, cu lungimea de 8—12 cm, cu lama triunghiulară în secțiune, lată de cca. 8—18 mm, ceafa dreaptă și tăișul uneori puțin curbat spre vîrf (pl. XLVIII/6, 7, 10—12, 18, 20—24). La unele cuțite în apropierea mînerului spinarea are o mică curbură (pl. XLVIII/7). Sînt și exemplare care au spinarea ușor curbată și tăișul aproape drept (pl. XLVIII/12). Toate cuțitele au avut coada terminată într-un spin (pl. XLVIII/6, 7, 11, 12, 18, 21, 24), rectangular în secțiune, spin care era fixat într-un mîner de lemn și probabil uneori din os.

Cuțite asemănătoare au fost găsite în majoritatea așezărilor din celelalte regiuni ale Moldovei, atît în cele atribuite sec. VI—VII [172] cît și în cele atribuite secolelor VIII—IX[173], după cum se întîlnesc și în așezările, din această epocă, din tot spațiul carpato-dunărean [174].

Dintre obiectele din fier legate de practicarea agriculturii, menționăm un fragment de secere, descoperit la Davideni (pl. L/9), în stratul corespunzător sec. VI—VII, și un altul, descoperit la Izvoare-Bahna în nivelul mai nou al așezării, atribuit sec. VIII—IX. Fragmentul de secere de la Davideni, provine dintr-un exemplar asemănător secerii de la Dodești [175], în timp ce fragmentul de la Izvoare-Bahna, provine dintr-o secere, de tipul celor descoperite la Izvorul [176] în Muntenia, sau la Hanska [177] în R.S.S. Moldovenească, și datate în sec. al VIII-lea.

În nivelul prefeudal vechi al așezării de la Izvoare-Bahna (secolele VI—VII) au fost găsite un cosor întreg și unul fragmentar, (pl. XLVIII/9, 19; L/11) de tipul cu ceafa mult mai curbată decît tăișul, lama triun-

172 Dan Gh. Teodor, MemAntig, I, 1969, p. 201, fig. 15/6; p. 203, fig. 17/9, 10; I. Mitrea, MemAntiq, II, 1970, p. 357, 361.

173 Dan Gh. Teodor, Carpica, II, 1969, p. 268; p. 274, fig. 14/6, 7; p. 275, fig. 15/7, 8; idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 77.

174 V. Teodorescu, *op. cit.*, p. 489, Margareta Constantiniu, *op. cit.*, p. 668; Z. Székely, Materiale, IX, 1970, p. 312—313; idem, Aluta, VI—VII, 1974—1975, p. 45, M. Comșa, *Cultura materială veche românească...*, p. 115, 117, fig. 92/1, 2, 11.

175 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 20; p. 163, fig. 4/5.

176 Bucur Mitrea, SCIV, 18, 1967, 3, p. 453, fig. 3.

177 I. A. Rafalovici, *op. cit.*, p. 112, fig. 17/4, 5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ghiulară în secțiune cu analogii în cadrul culturii Ipotești—Cîndești [178].

Așezării din sec. VI—VII de la Davideni, îi aparține și un foarfec lung de 22 cm, descoperit în stratul prefeudal, de tipul celor cu mînerul mai lung decît lamele, lucrat dintr-o singură bucată de bandă din fier [179] cu analogii în descoperirile de la Moreşti [180]. Începutului perioadei de care ne ocupăm, îi aparține toporul descoperit la Hangu-Neamț [181], de tipul celor cu disc și aripioare laterale, cu lama îngustă și ușor curbată (pl. XLVIII/1) tip cunoscut și din alte descoperiri de pe teritoriul Moldovei [182] sau din Transilvania [183]. Acest tip de topor, caracteristic secolelor VI—VII, este frecvent întîlnit în sudul Dunării și Panonia [184].

Tot din fier, menționăm cîteva cuie (gravoare ?) (pl. XLVIII/4, 5, 8), o dăltiță (pl. XLVIII/3), un burghiu (pl. XLIV/7 ; L/2), un dorn (pl. XLVIII/10) și o toartă (pl. XLIV/14) descoperite în așezările de la Davideni și Izvoare-Bahna, avînd analogii în descoperirile din cadrul culturii Ipotești—Cîndești [185]. Cîteva asemenea unelte meșteșugărești au fost descoperite și în așezările din sec. VIII—IX de la Izvoare-Bahna.

Uneltele din fier, cu excepția unora provenite probabil din centre bizantine, cum ar fi toporul de la Hangu, au fost executate în cadrul așezărilor, în care au fost descoperite, după cum ne lasă să întrevedem unele bucăți de zgură, aflate în cîteva locuințe de la Davideni și Izvoare-Bahna, sau în stratul de cultură prefeudal, la Oituz, Bereşti-Bistrița, Fărăoani etc.

Unelte din bronz. Dintre uneltele de bronz, menționăm, descoperirea la Davideni, a unui cîrlig pentru undiță (pl. XLIV/16 ; L/8). Un cîrlig de undiță asemănător, lucrat tot din bronz, a fost descoperit la Izvoarele în Oltenia și a fost atribuit secolelor VI—VII e.n. [186]. Cîrlige asemănătoare, au fost descoperite și în așezarea din secolele VI—VII de la Chetriș [187], din R.S.S. Moldovenească.

Unelte din os. În seria obiectelor din os, din punct de vedere cantitativ, pe primul loc se situează împungătoarele (pl. XLIX/8, 10—12) confecționate din tibii de oaie sau de cîine și foarte rar din alte oase. Împungătoarele de os, mai rare în așezările din sec. VI—VII devin frecvente în așezările din sec. VIII—IX. În locuința L 5 din așezarea de la Iz-

178 Margareta Constantiniu, *op. cit.*, p. 668 ; V. Teodorescu, București — materiale de istorie și muzeografie, IX, 1972, p. 81, fig. 3/5.

179 I. Mitrea, Studii și cercetări științifice (seria istorie—filologie), Bacău, 1972, p. 12 ; p. 14, fig. 6/5.

180 Dorin Popescu, *In memoriam Constantin Daicoviciu*, Ed. Dacia, Cluj, 1974, p. 330, p. 335, fig. 1/5 ; idem, Dacia, N.S., XVIII, 1974, p. 216, pl. II/5 ; p. 225, pl. IX/5 ; p. 226, p. X/2.

181 Dan Gh. Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 108 ; fig. 6/11 ; I. Mitrea,MemAntiq, II,1970, p. 361, fig. 13/10.

182 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 20.

183 K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV—XIII*, Buc., 1958, p. 72, fig. 11/6 ; 17/5 ; M. Rusu, Dacia, N.S., VI, 1962, p. 274, fig. 4/8.

184 Dan Gh. Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 104, notele 33 și 34.

185 V. Teodorescu, SCIV, 15, 1964, 4, p. 498 ; idem, București — materiale de istorie și muzeografie, IX, 1972, p. 85—87.

186 O. Toropu, *Romanitatea tîrzie...*, p. 138.

187 E. A. Rikman, I. A. Rafalovici, I. G. Hîncu, *op. cit.*, p. 81 ; fig. 11/7, 8.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

voare-Bahna, atribuită sec. VIII—IX, s-au găsit 27 de împungătoare de os, în majoritatea lor finisate, doar cîteva indicînd un început de finisare [188]. Menționăm că în această locuință, în apropierea vetrei s-a găsit o piatră, cu urme adînci de la ascuțirea împungătoarelor, ceea ce ne arată că aceste unelte se lucrau în această locuință. Foarte probabil ca această locuință să fi aparținut unui meșter ce se ocupa cu realizarea unor asemenea unelte, care acopereau nevoile întregii comunități. Prezența împungătoarelor de os în toate așezările (marea majoritate aflate în groapa locuințelor semiîngropate), presupune că aceste unelte aveau o întrebuințare casnică, legată de prelucrarea pielilor, pregătirea firelor pentru tors și ornamentarea vaselor.

Din os au fost confecționate și unele mînere, pentru cuțite, cum pare să indice un fragment, descoperit în L 16 din așezarea de la Izvoare-Bahna (pl. XLIX/9).

Mai multe ace din os, de diferite mărimi (pl. XLIII/2—8 ; XLIX/1—6) au fost descoperite în așezările, din sec. VI—VII, de la Bacău-Curtea domnească, Davideni și Izvoare-Bahna. Asemenea ace, sînt cunoscute și în alte așezări din spațiul est-carpatic al României, ca de exemplu în așezarea de la Șipot-Suceava [189], precum și în așezări din sec. VI—VII din R.S.S. Moldovenească [190]. Menționăm însă că în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, asemenea obiecte apar și în complexele de tip carpic din sec. II—III e.n. [191].

Unelte de piatră. Din piatră, menționăm gresiile pentru ascuțit cuțite, cum sînt cele de la Izvoare-Bahna și Oituz [192], cîteva fragmente de rîșniță circulare, perforate la mijloc, descoperite la Davideni și Izvoare-Bahna, precum și pietrele pentru ascuțit împungătoare din os, întîlnite în număr mai mare în așezarea de la Izvoare-Bahna (pl. XLVI/4).

În categoria uneltelor din piatră, trebuie să includem și tiparele din gresie sau șisturi verzui, descoperite la Davideni, Ștefan cel Mare și Rădeni (pl. XLVI/1—3) datate în secolele VI—VII și folosite pentru turnarea unor obiecte de factură sau de influență bizantină [193].

Unelte din lut. Dintre uneltele din lut, menționăm în primul rînd fusaiolele. Numeroase sînt fusaiolele în așezările din sec. VI—VII de la Bacău, Davideni și Izvoare-Bahna, așezări în care s-au făcut cercetări de mai mare amploare. Majoritatea fusaiolelor descoperite în așezările menționate, sînt de formă bitronconică (pl. XLVII/1—6, 8, 10) uneori decorate cu linii incizate (pl. XLVII/4). Mai rar, apar și fusaiole ovoidale în secțiune (pl. XLVII/7, 11, 13, 14) sau cilindrice, plate, cu diametrul de cîteva ori mai mare, decît înălțimea (pl. XLVII/12). În așezările din sec. VIII—IX, majoritatea fusaiolelor sînt de formă bitronconică (pl.

188 I. Mitrea,, Carpica, X, 1978, p. 225—226 ; fig. 18/1—13 ; fig. 19/1—14.

189 Dan Gh. Teodoru, MemAntiq, I, 1969, p. 203, fig. 17/1, 2.

190 I. A. Rafalovici, V. L. Lăpușnean, Arheologhiceskie issledovania Moldavii, Chișinău, 1974, p. 131, fig. 9/3, 9, 10.

191 Gh. Bichir, *Cultura Carpică*..., p. 99 ; p. 380, pl. CLXIV/13.

192 Dan Gh. Teodor, C. Buzdugan și I. Mitrea, Carpica, II, 1969, p. 321 ; 322, fig. 10/10.

193 Pentru descrierea acestor tipare și a obiectelor ce se prelucrau cu ajutorul lor, vezi ,mai jos, Capitolul V, Elemente și influențe bizantine.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

XLVII/15, 17, 18) dintre care unele ornamentate cu cercuri incizate, paralele, dispuse orizontal (pl. XLVII/15). Asemenea fusaiole, bitronconice, ornamentate cu cercuri paralele, incizate, s-au descoperit și în Transilvania [194], R.S.S. Moldovenească [195] și Bulgaria [196]. În așezarea de la Izvoare-Bahna, s-a descoperit și o fusoioală avînd forma unui trunchi de con, ornamentată cu cîteva linii șănțuite, dispuse oblic, unind cele două baze ale fusaiolei (pl. XLVII/16).

Dacă în cea mai mare parte a lor, fusaiolele au fost folosite la realizarea instrumentului pentru tors (de unde și denumirea lor), nu este exclus ca unele dintre ele, de dimensiuni mai mici și frumos ornamentate, să fi fost folosite drept mărgele.

Fusaiolele de tipul celor descoperite în așezările din sec. VI—IX din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, s-au descoperit și în celelalte zone ale spațiului est-carpatic [197], precum și în Muntenia [198] și Transilvania [199].

Tot din lut, menționăm o greutate, de formă aproximativ conică, cu vîrful rotunjit, avînd o gaură spre capătul de sus, descoperită lîngă vatra locuinței L 7 din așezarea de la Davideni.

3. Podoabe și alte piese de port.

Obiectele de podoabă sau diferitele accesorii de port sînt relativ numeroase în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret.

Menționăm în primul rînd pentru valoarea lor artistică, dar și pentru importanța ce o au în încadrarea cronologică a unor complexe arheologice, fibulele, brățările, cerceii și inelele.

Fibule de tip romano-bizantin, turnate din bronz au fost descoperite la Bacău-Curtea domnească (pl. XLII/4) și Moldoveni (pl. XLII/6). Tot o fibulă de tip bizantin, lucrată prin batere, a fost descoperită la Davideni (pl. XLII/3). Din așezarea de la Davideni, provin și două fibule din fier (pl. XLII/2, 5). Toate aceste fibule din bronz sau fier de factură bizantină și atribuite secolelor VI—VII e.n. [200], au fost purtate cu precădere de o populație autohtonă, romanică. Considerăm semnificativ faptul că în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, care se suprapune în esență cu zona geografică a subcarpaților, nu a fost descoperită, nici o fibulă digitată tîrzie, tip de podoabă vehiculat în genere de grupurile de slavi timpurii. Fibulele de bronz digitate, desco-

194 Z. Székely, Aluta, VI—VII, 1974—1975, p. 44.

195 I. A. Rafalovici, *op. cit.*, p. 204, fig. 32/12.

196 Iordan Alexiev, Arheologia, Sofia, XIX, 1977, 4, p. 59, fig. 8/12.

197 Dan Gh. Teodor, Carpica, II, 1969, p. 267, fig. 8/5, 7, 11—14; p. 274, fig. 14/3, 8; idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 21, 78; p. 169, fig. 10/1—12; p. 196, fig. 37/1—11.

198 V. Teodorescu, *op. cit.*, p. 489; Suzana Dolinescu-Ferche, *op. cit.*, fig. 52/10; fig. 106/2, 3; fig. 121/4; Gh. Diaconu, SCIVA, 29, 1978, 2, p. 299, fig. 6/2—4; M Comșa, *Cultura veche românească...*, p. 57, fig. 37/1—20.

199 Z. Székely, Materiale, IX, 1970, p. 309, 311, 313; idem, Aluta, VI—VII 1974—1975, p. 44.

200 Pentru descrierea acestor fibule și analogiile corespunzătoare vezi Cap. V, în prezenta lucrare.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

perite pînă acum pe teritoriul Moldovei, se concentrează în zonele din nord-estul, estul și sud-estul spațiului est-carpatic al României, zone în care se situează principalele drumuri și direcții de deplasare a grupurilor de slavi timpurii spre Dunărea de jos [201].

De la Secuieni-Neamț, provin două brățări din bronz, circulare în secțiune și cu capetele îngroșate (pl. XLV/7), atribuite secolelor V—VII e.n. [202]. Brățări cu capetele îngroșate, lucrate însă din argint, și atribuite secolului al VI-lea, au fost descoperite la Moreşti [203].

În așezarea de la Izvoare-Bahna, au fost descoperiți doi cercei. Primul cercel, aflat în locuința L 3, este de tipul cerceilor bizantini, realizați prin turnare, din bronz, cu partea inferioară semilunară și pandantiv în formă de stea (pl. XLV/1 ; L/5). Acest cercel a fost atribuit secolelor VIII—IX [204].

Al doilea cercel de la Izvoare-Bahna, descoperit în locuința L 16, a fost lucrat dintr-o sîrmă subțire din bronz (pl. XLV/3 și poate fi datat în secolele VIII—IX [205].

Tot din așezarea de la Izvoare-Bahna, provine un inel (pl. XLV/2 ; L/6) lucrat prin batere, dintr-o panglică de bronz, avînd la mijloc un chaton oval, ornamentat, iar capetele verigii desfăcute, inel ce a fost atribuit sec. al VIII-lea [206]. Cu rost de podoabe, pot fi considerate și unele fusaiole mici din lut, frumos ornamentate, care au fost purtate ca mărgele.

Ca element de podoabă, dar cu semnificație de cult în primul rînd, poate fi considerată și cruciulița din bronz, realizată prin turnare, descoperită în locuința L 16 de la Davideni [207] (pl. XLII/1 ; L/1).

În seria diferitelor piese de port, trebuie să includem în primul rînd cataramele. Unele din acestea au o valoare artistică deosebită. Așa este de exemplu catarama din bronz, realizată prin turnare (pl. XLII/7), descoperită la Săbăoani-Neamț, localitate situată la limita de NE a regiunii centrale a Moldovei dintre Carpați și Siret. Acest tip de cataramă, de factură bizantină, este cunoscut în epoca secolelorVI—VII e.n. [208].

Din așezările de la Costișa-Mănoaia, Davideni și Izvoare-Bahna, provin mai multe catarame, din fier, dintre care unele de formă ovală sau circulară (pl. XLIV/11, 12, 15 ; L/14), iar altele dreptunghiulare în formă de rinichi (pl. XLIV/9) avînd colțurile mai mult sau mai puțin rotunjite, asemănătoare celor descoperite în complexele arheologice din secolele VI—VII e.n. [209]

201 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 41 și harta de la fig. 1.

202 Cf. mai sus, notele 82 și 83.

203 Dorin Popescu, *op. cit.*, p. 332 ; idem, Dacia, N.S., XVIII, 1974, p. 219, pl. IV/4 ; p. 221, pl. VI/4.

204 I. Mitrea, Carpica, VI, 1973—1974, p. 65—66.

205 Gh. Diaconu, SCIVA, 29, 1978, 2, p. 298—300, și nota 6 ; fig. 6/5, 7—8 ; M. Comșa, *op. cit.*, p. 120, fig. 95/9—13 ; p. 121—122.

206 I. Mitrea, Carpica, X, 1978, p. 226.

207 Cf. mai jos cap. V.

208 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 22.

209 V. Teodorescu, *op. cit.*, p. 489 ; Margareta Constantiniu, *op. cit.*, p. 668 ; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 20 ; p. 163, fig. 4/6, 7 ; Dorin Popescu, *op. cit.*, p. 332.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În categoria pieselor de port, care poate fi considerat și ca podoabă [210] includem, pentru frumusețea decorului și realizarea artistică de ansamblu, un obiect de toaletă descoperit în așezarea de la Davideni. Este vorba de una din cele mai frumoase și interesante piese descoperite la Davideni, un pieptene din os de tipul cu două rînduri de dinți, cu două teci (pe ambele laturi) prinse cu nituri de fier, avînd la un capăt gaură de agățat (pl. XLIII/1 a—1 b). Plăcile mediane, fixate pe mijlocul pieptenului cu două nituri de fier sînt decorate pe o față cu grupuri de linii verticale, iar pe cealaltă cu cîte două linii orizontale pe margini, flancate la extremități de grupuri de linii verticale.

Tecile sînt fixate la un capăt cu nituri de fier, iar la celălalt, pe una din laturi, teaca nu este fixată cu nit pentru a permite culisarea (făcînd posibilă scoaterea pieptenului din teacă), avînd însă un orificiu ce putea fi blocat. Plăcile tecii, cu rol evident de apărare a dinților pieptenului, au fost frumos ornamentate, cu motive geometrice și motive florale stilizate (pl. XLIII/1 a—1 b), realizate prin incizie.

Dacă pieptenii cu teacă (apărătoare) sînt extrem de rari, în schimb, pieptenii cu dinți bilaterali, sînt numeroși în complexele datate în secolele V—VII e.n.

Reamintim, că asemenea obiecte de toaletă, sînt cunoscute pe teritoriul României de la sfîrșitul sec. al IV-lea. La Spanțov în Muntenia, a fost descoperit un pieptene din os cu dinți bilaterali, al cărui mîner a fost ornamentat cu linii incizate orizontal și crestături pe margine [211]. Un pieptene cu dinți bilaterali, frumos ornamentat și atribuit sec. al VI-lea, a fost descoperit în perimetrul așezării de la Cucorăni-Botoșani [212]. Un alt pieptene din os cu două rînduri de dinți, plăcile nedecorate, prinse cu nituri de fier, a fost descoperit într-un mormînt din sec. VI—VII de la Piatra Frecăței [213].

Piese asemănătoare au mai fost descoperite la Celeiu [214] în Oltenia, Budureasca [215] în Muntenia și la Moreşti [216] în Transilvania. Cele mai apropiate analogii există însă între piesa de la Davideni și unul din pieptenii descoperiți în Franța, în cimitirul franc de la Villey St. Etienne, care a fost încadrat în secolele V—VI e.n. [217].

---

210 Pentru sensul de podoabă al unor asemenea obiecte, cf *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ed. Acad., 1975, p. 688, voce 37973.

211 Bucur Mitrea, Constantin Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*, Ed. Acad., Buc., 1966, p. 141, 223, fig. 33/2.

212 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 20 ; 167, fig. 8/15.

213 Aurelian Petre, Materiale, VIII, 1962, p. 581, fig. 18/5 ; p. 582.

214 D. Tudor și colab., Materiale, VII, 1961, p. 482, 485 ; O. Toropu, *op cit.*, p. 76, nota 386.

215 Piesa ne-a fost arătată de V. Teodorescu, resp. șantierului Budureasca, în sept. 1978.

216 Dorin Popescu, *op. cit.*, p. 332 ; idem, Dacia, N.S., XVIII, 1974, p. 224, pl. VIII/1 ; 227, pl. XI/1, 4 ; p. 238, pl. XXI/6 ; Kurt Horedt, *Moreşti. Grabungen in einer vor-und frügeschichtlichen Siedlung in Siebenbürgen*, Kriterion Verlag Bukarest, 1979, Abb. 71/5 ; 78/6 ; 88/2, 3 ; 91/9.

217 E.Salin, La haut Moyen Age en Lorraine, Paris, 1939, p. 155—156, pl. XXI/1, 2. Piesa a fost descoperită în M 59, din cimitirul franc de la Villey St. Etienne și a fost atribuită sec. V—VI e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Avînd în vedere analogiile amintite, atribuim pieptenele de la Davideni secolului al VI-lea e.n.

4. Arme și piese de harnașament.

În așezările de la Davideni și Izvoare-Bahna s-au găsit cinci săgeți, din fier, de tipul cu trei muchii (pl. XLIV/1—5 ; L/3—4, 12) denumite deseori și săgeți de „tip avaric". Săgețile descoperite în așezările din sec. VI—VII, din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, sînt de tipul celor aflate la Histria [218] în Dobrogea, la Căpuș, Band, Morești și alte locuri din Transilvania [219], la Orlea și Padea [220], precum și la Stoicănești și Brebeni [221], în Oltenia. Asemenea săgeți s-au găsit și la Kobusca-Veche [222] și în alte locuri din R.S.S. Moldovenească [223]. De reținut că săgețile cu trei muchii, de tipul celor amintite mai sus, nu s-au găsit pînă acum în regiunile din nord-estul, estul și sud-estul Moldovei, unde au fost semnalate numai săgeți din fier romboidale, cu aripioare și cu peduncul simplu sau tub de înmănușare [224]. Asemenea săgeți apar și în așezările din zona subcarpatică, dar în etapa secolelor VIII—IX. Trebuie să menționăm, că săgeți cu trei muchii (sau aripioare), apar și în etapa secolelor VIII—IX [225], cu observația că la acestea aripioarele sînt mai late.

În categoria armelor, includem și un cuțit, de un tip deosebit, considerat de noi cuțit de luptă. Piesa la care ne referim, a fost descoperită în locuința L 5 de la Izvoare-Bahna. Este un cuțit din fier (pl. XLVIII/2 ; L/7), lung de 12,5 cm, avînd lama cu un tăiș, păstrată parțial, mînerul în secțiune dreptunghiulară, iar partea finală a mînerului desfăcută și arcuită sub forma a două volute. Cuțite de luptă (pumnale ?), asemănătoare s-au descoperit în R.S.S. Moldovenească [226], la Trebujeni, Alcedar și Brănești I [227], în complexe datate în perioada cuprinsă între sfîrșitul sec. VII—sec. IX [228]. Din așezarea fortificată de la Novotroițk, provine un exemplar datat în secolele VIII—X [229]. Pe teritoriul Poloniei, asemenea cuțite se cunosc încă din secolul al VI-lea [230].

218 Aurelian Petre, Dacia, N.S., VII, 1963, p. 322, fig. 3.

219 K. Horedt, Dacia, N.S., 21, 1977, p. 257, fig. 4, p. 263, 267 ; Dorin Popescu, Dacia, N.S., XVIII, 1974, p. 216, pl. II/11 a.

220 O. Toropu, *op. cit.*, p. 139, pl. 19/5, 6, 7.

221 Informații Mihai Butoi, de la Muzeul județean Olt.

222 E. A. Rikman, I. A. Rafalovici, I. Gh. Hîncu, *op. cit.*, p. 66, fig. 10/1—3

223 I. A. Rafalovici, *op. cit.*, p. 34—35, fig. 5/1—2.

224 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 20.

225 Maria Comșa, *Cultura materială veche românească...*, p. 125 fig. 97/3, 4 ; p. 126.

226 E. A. Rikman, I. A. Rafalovici, I. G. Hîncu, *op. cit.*, p. 82, fig. 12/6, 7.

227 G. B. Fedorov, MIA, 89, p. 371, pl. 65/1 ; I. A. Rafalovici, *op. cit.*, p. 182, fig. 29/5—7.

228 I. A. Rafalovici, *op cit.*, p. 183.

229 I. I. Leapușkin, MIA, 74, 1958, p. 23, fig. 10/7 și p. 327, pl. XCIII/10.

230 K. Jazdzewski, Prace i Materialy Muzeum Archeologiczgo Etnograficznego wLodzi, Seria Archeologiczna, 5, p. 65, fig. 8 și p. 68, fig. 11, apud M. Comșa, *op. cit.*, p. 115, nota 118.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un cuțit asemănător cu cel de la Izvoare-Bahna a fost descoperit la Garvăn-Dinogeția [231], iar altul, mai evoluat, la Bucov-Rotari, ultimul datat spre mijlocul sec. al X-lea [232].

Pe baza analogiilor menționate și avînd în vedere și contextul arheologic în care a fost găsit, atribuim cuțitul de luptă de la Izvoare-Bahna secolelor VIII—IX e.n.

Dintre piesele de harnașament, menționăm o psalie din fier (pl. XLVIII/13) descoperită în locuința L 13 de la Izvoare-Bahna. O piesă asemănătoare a fost descoperită la Hanska I [233] în R.S.S. Moldovenească, în așezarea din secolele VI—VII e.n.

Tot piesă de harnașament considerăm și o plăcuță din os descoperită în L 6 de la Davideni de formă aproximativ dreptunghiulară, avînd capetele mult rotunjite, cu orificii la cele două extremități și decorată pe una din fețe cu cerculețe concentrice incizate (pl. XLIII/10 ; XLIX/7). Asemenea plăcuțe, din os, datate în secolele VI—VII, au fost descoperite la Piatra-Frecăței [234] în Dobrogea, precum și la Celeiu și Orlea [235] în Oltenia. Plăcuțe din os, împodobite cu decor din cerculețe incizate „în ochiuri", apar și în secolele următoare. O plăcuță de os, asemănătoare cu piesa de la Davideni, a fost descoperită la Garvăn-Dinogeția [236].

Foarte probabil că, piese de harnașament trebuie considerate și unele din verigile din fier, de formă circulară, descoperite în așezările din secolele VI—IX (pl. XLIV/12 ; L/14).

5. Periodizarea culturii materiale din secolele VI—IX e.n.

Încheind prezentarea culturii materiale din secolele VI—IX, din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, se cuvin cîteva sublinieri. În primul rînd analiza diferitelor componente ale culturii materiale din sec. VI—IX, evidențiază că aceasta este, în esență, creația populației autohtone din spațiul și timpul amintit. Conținutul culturii materiale, de factură autohtonă, din această epocă, reprezintă o evoluție, în condiții specifice concret-istorice, a unor atribute intrinseci ce caracterizează cultura din veacurile anterioare, ale cărei rădăcini coboară pînă în orizonturile civilizației geto-dacice. În această evoluție un rol important a revenit și factorului roman și romano-bizantin.

Tipurile de așezări, locuințe și anexe gospodărești, întîlnite în sec. VI—IX, în regiunea de care ne ocupăm, indică cu preeminență prezența unei populații stabile, sedentare, care nu putea fi decît populația autohtonă. De tradiție și factură autohtonă sînt : marea majoritate a ceramicii lucrate cu mîna, care uneori este decorată cu alveole, crestături, cruciulițe dispuse pe umărul vasului sau alte motive ornamentale ;

231 Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Comșa, E. Comșa, *Dinogeția*, I, Ed. Acad., 1967, p. 82, fig. 42/9 (Cap. redactat de I. Barnea).

232 M. Comșa, *op. cit.*, p. 115—116 ; p. 117, fig. 92/21.

233 I. A. Rafalovici, *op. cit.*, p. 35, fig. 5/11.

234 Aurelian Petre, Materiale, VIII, 1962, p. 578, fig. 14/6 ; p. 579, p. 582, p. 583, fig. 20/21.

235 O. Toropu, *op. cit.*, p. 77, pl. 17/12.

236 Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Comșa, E. Comșa, *op. cit.*, p. 90, fig. 46/6.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ceramica lucrată la roată cu ornamente realizate din incizii drepte, vălurite, caneluri și motive lustruite; rișnițele; unele obiecte legate de prelucrarea metalului, osului și lemnului, sau de practicarea agriculturii, pescuitului etc.

În conținutul culturii materiale din sec. VI—IX, din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, au fost semnalate numeroase elemente de factură sau de influență bizantină.

De factură sau influență bizantină sînt: amforele și amforetele; fibulele din bronz sau fier, turnate sau lucrate prin batere; cerceii, în primul rînd cei cu pandantiv înstelat; inelele din bronz, cruciulița din bronz, precum și decorul format din cruciulițe incizate, întîlnit pe unele vase. Tot de influență bizantină sînt și tipurile de podoabe de pe tiparele din piatră, monedele etc.[237]. Aceste elemente, ce dovedesc legăturile cu sudul bizantin, continuatorul tradițiilor romane, scot în evidență contactul permanent, în secolele VI—IX, între cultura autohtonă din teritoriul est-carpatic al României și în genere din spațiul nord-dunărean și civilizația bizantină.

Analiza culturii materiale a pus în evidență, cu mai multă certitudine pentru secolele VI—VII, și prezența unor elemente de factură slavă, expresie a unor realități istorice specifice acelor vremuri. De factură slavă sînt: unele vase borcan, lucrate cu mîna, de tipul A 1 c și A 1 d, avînd forme caracteristice ce le diferențiază de ceramica autohtonă; unele tipuri de tipsii, anumite elemente legate de forma și amplasarea unor cuptoare din piatră[238].

În cadrul culturii materiale din secolele VI—IX, există și elemente care nu pot fi legate de un anume etnic concret, acestea avînd o mare circulație și putînd fi adoptate și folosite de unul sau de altul dintre diferitele etnii, din aria de răspîndire a acestor elemente de cultură materială.

În această categorie includem: vîrfurile de săgeți cu trei muchii, o parte a verigilor și cataramelor din fier, împungătoarele din os etc.

Evoluția culturii materiale din sec. VI—IX, din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, prezintă numeroase elemente de permanență, dar și elemente specifice uneia sau alteia din fazele dezvoltării sale. Din acest punct de vedere, pot fi delimitate cîteva etape, avînd corespondențe în celelalte zone ale Moldovei sau ale spațiului carpato-dunărean în general.

O primă etapă cronologică cuprinde sfîrșitul secolului al V-lea și prima jumătate a sec. al VI-lea. Acestei etape îi sînt caracteristice așezările de la Costișa-Mănoaia (bordeiul L 1) și Gura Văii, o parte din locuințele așezării de la Davideni (L 3, L 15, L 16, L 17, L 20), Bacău-Curtea domnească (L 4), Tîrpești, Ștefan cel Mare, Căciulești etc. În această etapă se desăvîrșește procesul de romanizare și în teritoriul est-carpatic al României. Conținutul culturii materiale și unele elemente de cultură spirituală — cum sînt dovezile privind răspîndirea creștinis-

237 Vezi mai jos Cap. V.
238 Vezi mai jos Cap. VI.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mului — atestă prezența unei populații romanice. Cultura materială din această etapă, din regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, se încadrează organic în cultura materială specifică întregului teritoriu de la răsărit de Carpați al României și pe un plan mai larg din întreg spațiul carpato-dunăreano-pontic [239]. Caracterul unitar și romanic al culturii materiale și spirituale, din spațiul carpato-dunăreano-pontic din secolul al VI-lea este expresia desăvîrșirii în linii mari, în tot acest spațiu, a procesului de romanizare.

Următoarea etapă, cuprinde a doua jumătate a sec. al VI-lea și întreg secolul al VII-lea, este etapa în care alături de elementele autohtone și romano-bizantine sînt semnalate, cu certitudine, și materiale de factură slavă. Culturii din această etapă îi sînt caracteristice materialele descoperite în unele din locuințele de la Bacău-Curtea domnească (L 1—L 2; L 5—L 7, L 9), Davideni (L 1—L 2; L 4; L 14; L 18—L 19; L 21—L 22), Izvoare-Bahna (L 6—L 9; L 12, L 13), Ștefan cel Mare etc. În a doua etapă se petrece în esență procesul de asimilare a elementelor de factură slavă.

Între a doua și a treia etapă există o fază de tranziție, ce se constituie într-o verigă de legătură între cultura materială specifică în ansamblu sec. VI—VII și cultura materială caracteristică sec. VIII—IX. În această fază de tranziție și în cultura materială din regiunea la care ne referim, au loc unele restructurări și transformări, rezultat pe de o parte, al încheierii procesului de simbioză etno-culturală dintre autohtonii romanici și slavi, iar pe de altă parte, al unor condiții istorice generate de ecoul dublei migrații turanice ce a avut loc în jurul anului 680. Acestei faze, care cuprinde în timp, ultimele decenii ale sec. al VII-lea și primele decenii ale sec. al VIII-lea, îi sînt caracteristice o parte din materialele descoperite la Poiana-Dulcești, Aldești II, Adjudu-Vechi, Bereștii-Bistrița, Izvoare-Bahna (L 4 și L 14) și Văleni-P. Neamț.

Ultima etapă, respectiv a treia, cuprinzînd în mare secolele VIII—IX se caracterizează printr-o uniformizare, pe un plan calitativ superior, a culturii materiale, mai ales sub aspectul ceramicii. Acestei etape îi sînt caracteristice materialele de la Brășăuți, Faraoani, Viișoara, cea mai mare parte din materialele de la Izvoare-Bahna (ultimul nivel prefeudal, respectiv locuințele L 1—L 3; L 5; L 10—L 11; L 15 și L 17). Tot acestei etape îi aparține o parte din materialele de la Poiana-Dulcești, Oituz, Adjudu-Vechi, Văleni-Neamț etc.

Uniformizarea culturii materiale în secolele VIII—IX e.n., în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, ca și în tot teritoriul est-carpatic, este urmarea firească a simbiozei dintre autohtoni și slavi, expresia asimilării, sub aspectul culturii materiale și foarte probabil în mare și sub aspectul culturii spirituale, a slavilor de către autohtoni.

Pentru denumirea etapelor culturii materiale din secolele VI—IX, din regiunea de care ne ocupăm, și aceasta ni se pare valabil pentru tot teritoriul est-carpatic al României, vom renunța la nomenclatura propusă pe baza primelor descoperiri arheologice, în primul rînd pentru

239 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p.131.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

faptul că rezultatele cercetărilor din acele așezări nu sînt întotdeauna cele mai semnificative și caracteristice. Astfel, este greu de acceptat de exemplu, că în materialul dintr-un singur bordei de la Costișa puteau fi surprinse trăsăturile caracteristice, fie și în esența lor, ale unei etape istorice, așa cum aceste trăsături ne apar conturate de pildă prin săparea unei întinse așezări la Davideni, în care au fost dezvelite pînă acum 24 de locuințe cu un inventar bogat și variat.

Întrucît știm cine au fost principalii creatori și purtători ai culturii materiale din epoca și spațiul amintit, ca și din tot spațiul carpato-dunărean, ne oprim la nominativul de *cultură autohtonă de tip romanic* pentru secolele VI—VII e.n. și *cultură veche românească* pentru secolele VIII—IX e.n.[240].

Prima etapă corespunde în esență cu perioada de generalizare a culturii materiale și desigur și spirituale de tip romanic în spațiul carpato-dunărean, perioadă ale cărei începuturi se plasează după cum s-a arătat, în a doua jumătate a sec. al V-lea și continuă pînă în secolele VI—VII en.[241]. În această etapă are loc și contactul dintre localnici și grupurile de slavi migratori, pătrunși dinspre N și N—E, precum și desfășurarea procesului de asimilare sub aspectul culturii materiale, spirituale și treptat și etnic, a slavilor de către autohtonii romanici.

Pentru ultima etapă ni se pare potrivită denumirea de cultură veche românească, dacă avem în vedere că pe la începutul sec. al VIII-lea se încheiase în linii mari procesul de formare a poporului român și implicit se cristalizase elementele caracteristice ale culturii românești din epoca următoare.

Evident că atît în secolele VI—VII, cît și în secolele VIII—IX, în regiunile de la răsărit de Carpați, ca și în tot teritoriul carpato-dunăreano-pontic, pot fi individualizate anume aspecte regionale. Aceste aspecte regionale păstrează însă numeroase elemente de legătură, evidențiate și de analogiile menționate în fiecare caz în parte, expresie a unității etnice din întreg spațiul carpato-dunăreano-pontic.

În ansamblul său, cultura materială din secolele VI—IX e.n., din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, ca și din întreg spațiul de formare a poporului român, spațiu ce coincide în linii mari cu aria civilizației geto-dacice, a fost rezultatul unei evoluții ascendente, „în cadrul căreia a acționat creator, acel fascicol de forțe în acțiune constituit din : tradiții, influențe și experiențe“[242]. Dacă elementul autohton a stat la baza dezvoltării culturii din secolele VI—IX, trebuie subliniat că elementul romano-bizantin a îndeplinit permanent rolul de catalizator în procesul de evoluție a civilizației vechi românești.

---

240 În sensul renunțării pentru această epocă, la nomenclatura bazată pe numele unora din primele stațiuni arheologice cercetate, proprie după cum se știe terminologiei preistorice, Cf. Suzana Dolinescu-Ferche, *op. cit.*, p. 126—127 ; M. Comșa, *Cultura veche românească*, p. 151 ; Gh. Diaconu, SCIVA, 29, 1978, 2, p. 300 și nota 9.

241 M. Comșa, Nouvelles e'tudes d'histoire, 1965, p. 24—25.

242 Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj, 1972, p. 7.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

V. ELEMENTE ŞI INFLUENŢE BIZANTINE

În regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret, prin cercetări sistematice şi recuperarea unor descoperiri întîmplătoare au fost puse în evidenţă numeroase şi diverse materiale de factură sau de influenţă bizantină (pl. II). În ansamblul lor, aceste materiale, atestă, convingător după opinia noastră, că populaţia autohtonă din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret, ca şi din întreg spaţiul est-carpatic al României s-a aflat în permanenţă, în epoca secolelor VI—IX, în sfera de influenţă a civilizaţiei bizantine.

Trebuie subliniat, că materialele de factură sau de influenţă bizantină, descoperite prin săpături sistematice, au fost găsite în aşezări autohtone, în care inventarul, în cea mai mare parte, este de tradiţie şi de structură locală.

Monedele. Pe lîngă ceramică, obiecte de podoabă sau de cult, unele unelte etc., de factură sau influenţă bizantină, în regiunea de care ne ocupăm s-au descoperit mai mult monede bizantine (pl. II, XLV/4—6). Eşalonarea acestora, dovedeşte că circulaţia monedei bizantine este prezentă în întreaga perioadă a secolelor VI—IX, în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret, ca şi în celelalte zone ale teritoriului est-carpatic, cu observaţia că această circulaţie este ceva mai activă în secolele VI—VII, decît în secolele VIII—IX, fenomen caracteristic de fapt întregului teritoriu nord-dunărean [243].

Cu excepţia tezaurului găsit în 1930 la Cleja-Bacău, toate celelalte monede bizantine cunoscute pînă acum, în regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, reprezintă descoperiri izolate Pînă în prezent, în această regiune, au fost descoperite un număr de 51 monede bizantine, repartiţia lor, pe împăraţi, în ordine cronologică fiind următoarea

— Bacău. Dintr-o colecţie particulară se cunoaşte un follis de la Justin I, descoperit în împrejurimile oraşului. Moneda a fost văzută şi descrisă de prof. D. Tudor [244].

— Bacău. Într-un punct neprecizat al oraşului s-a descoperit întîmplător, în 1951, o monedă de bronz de la Justinian I [245].

— Tg. Ocna. Într-o colecţie particulară se păstrează o monedă de bronz de la Justinian I, emisă la Cyzic. Moneda a fost descoperită întîmplător în împrejurimile oraşului [246].

— Ţibucani-Neamţ. Pe teritoriul satului Ţibucani, într-un punct neprecizat, s-a descoperit un follis de la Justinian I [247].

---

243 Constantin Preda, SCIV, 23, 1972, 3, p. 378.

244 Bucur Mitrea, SCIV, 18, 1967, 1, p. 201; C. Preda, *op. cit.*, p. 395.

245 Bucur Mitrea, Dacia, N.S., XI, 1967, p. 389, nr. 71. După unele presupuneri, nu este exclus ca această monedă să provină din aşezarea prefeudală din sec. VI—VII de la Curtea domnească Bacău, aşezare în care prin cercetările sistematice întreprinse începînd cu anul 1970, sa-u găsit şi alte materiale de factură bizantină.

246 C. Preda, *op. cit.*, p. 410.

247 Virgil Mihăilescu-Bîrliba, MemAntiq, I, 1969, p. 429—430; B. Mitrea. SCIV, 21, 1970, 2, p. 346.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— Piatra Neamț. Provenind de pe teritoriul orașului este menționată o monedă de la Justinian I [248].
— Poiana-Dulcești. În campania de săpături arheologice din anul 1963, a fost găsită o monedă de bronz, emisă la Thessalonic de către Justinian I [249].
— Bacău. O monedă de bronz, de la Justinian II (anii 574/575), emisă la Constantinopol, a fost descoperită întîmplător, într-un punct neprecizat de pe raza orașului [250].
— Bacău. Tot dintr-o descoperire întîmplătoare, s-a recuperat o monedă bizantină, emisă la Constantinopol de Mauriciu Tiberiu (anii 599/600) [251].
— Bacău. O monedă bizantină de bronz, emisă la Constantinopol, care a fost rebătută, neputîndu-se identifica emitentul, a fost descoperită pe str. V. Alecsandri [252].
— Comănești. Probabil de pe raza orașului sau din imediata apropiere, provin două monede din bronz, una de la Mauriciu Tiberiu și a doua de la Heraclius [253].
— Scurta-Bacău. Pe teritoriul satului Scurta, com. Orbeni, jud. Bacău, a fost descoperită o monedă de argint de la Constantin IV [254].
— Cleja-Bacău. În anul 1930, un sătean din Cleja, a descoperit pe lotul său de pămînt, între niște pietre, un tezaur format din 38 monede de bronz și o monedă de argint [255]. După I. Dimian, cele 39 de monede de la Cleja se eșalonează astfel : Leon V și Constantin (813—820) — 1 ex. ; Mihail II și Teofil (812 ?—829) — 1 ex. ; Teofil (829—842) — 2 ex. ; Teofil, Mihail II și Constantin (cca. 832 ?—839) — 1 ex. ; Vasile I (867—869) — 2ex. ; Vasile I și Constantin (869—879) — 7 ex. ; Leon VI (886—912 ?) — 11 ex. ; Leon VI și Alexandru (886—912 ?) — 3 ex. ; Constantin VII și Zoe (913—919) — 1 ex. ; Roman I (919—921) — 7 ex. ; Constantin VII (945) — 3 ex.

După cum se observă, majoritatea monedelor din tezaurul de la Cleja aparțin sec al IX-lea. Din cele prezentate, rezultă că în regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, se cunosc opt localități în care s-au făcut descoperiri monetare bizantine și anume : Bacău (cinci puncte), Cleja-Bacău, Comănești, P. Neamț, Poiana-Dulcești, Scurta-Bacău, Tg. Ocna și Țibucani.

Merită amintit, în acest context, că în imediata apropiere a regiunii de care ne ocupăm, pe versantul din stînga Siretului, la Horgești-Bacău [256], a fost descoperit în 1968, un vas de aramă în care au fost găsite mai multe monede bizantine, din care s-au recuperat 57 de bu-

248 I. Minea, BSNR, 81—82, 1933—1934, p. 108 ; C. Preda, *op. cit.*, p 405.
249 B. Mitrea, SCIV, 16, 1965, 3, p. 617, nr. 73 ; C. Preda, *op. cit.*, p. 406.
250 Viorel Căpitanu, Carpica, IV, 1971, p. 291, nr. 41.
251 *Ibidem*, p. 291, nr. 40.
252 *Ibidem*, p. 291, nr. 42.
253 Dan Gh. Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 113, nota 90 ; C. Preda *op. cit.*, p. 399
254 V. Căpitanu, *op. cit.*, p. 291, nr. 44.
255 I. Dimian, SCN, I, 1957, p. 198—199.
256 Viorel Căpitanu, Carpica, IV, 1971, p. 253—269.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

căţi [257], toate din bronz, emisiuni din vremea lui Justin II (28 bucăţi), Tiberiu II Constantin (4 bucăţi) şi Mauriciu Tiberiu (25 bucăţi), precum şi un colier (lanţ) cu verigi, din bronz [258].

Monedele bizantine, descoperite în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret, provin în marea lor majoritate din monetăriile de la Constantinopol. Unele monede provin însă din atelierele provinciale, ceea ce, după cum s-a observat, indică o particularitate a fluxului de monede bizantine la Dunărea de Jos [259].

Ceramica. Între materialele de factură bizantină, întîlnite în aşezările cercetate sistematic, se numără şi ceramica. Alături de ceramica de tradiţie autohtonă, în aşezările de la Costişa [260], Oituz [261], Davideni şi Izvoare-Bahna, s-au găsit şi fragmente de amfore şi amforete, de factură bizantină, de culoare roşie-gălbuie, decorate cu striuri sau caneluri orizontale. În aşezarea de la Davideni, au fost descoperite şi două fragmente din fundul unui vas lucrat la roată, din pastă albă avînd în compoziţie nisip feruginos (caolin), vas importat probabil tot din aria lumii bizantine.

În categoria vaselor de factură bizantină, reamintim şi vasul de aramă, descoperit întîmplător la Horgeşti-Bacău [262], în apropierea regiunii de care ne ocupăm.

Din aşezările cercetate sistematic de la Bacău, Davideni, Izvoare-Bahna, Ştefan cel Mare, sau din unele descoperiri întîmplătoare, provine un topor, mai multe piese de podoabă sau de cult între care cinci fibule, două brăţări, o cataramă, o cruciuliţă, trei cercei şi un inel, toate acestea de factură sau de influenţă bizantină. De influenţă bizantină trebuie să considerăm şi cele cîteva tipare pentru turnat podoabe, descoperite în aşezările de la Davideni, Ştefan cel Mare şi Rădeni, precum şi motivul ornamental de pe pieptenele din os de la Davideni, sau decorul din cruciuliţe de pe unele vase.

Unelte. Obiect de import, provenit din unul din centrele bizantine sud-dunărene, poate fi considerat toporul descoperit la Hangu-Neamţ [263] (pl. XLVIII/1), de tipul celor cu disc şi aripioare laterale, cu lama îngustă şi uşor curbată. Acest tip de topor, cunoscut şi din alte descoperiri din spaţiul nord-dunărean [264], este atribuit în general secolului al VII-lea [265].

257 Viorel Căpitanu publică în articolul citat 46 de monede, iar un lot de 11 monede sînt publicate ulterior de Constantin Buzdugan, în Carpica, VI, 1973—1974, p. 47—53.

258 Viorel Căpitanu, *op. cit.*, p. 255, fig. 2.

259 Octavian Iliescu, în *Cultura bizantină în România*, Bucureşti, 1971, p. 79

260 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 100, nota 6.

261 *Ibidem*, p. 100, fig. 2/4 ; p. 114, nota 91.

262 Viorel Căpitanu, *op .cit.*, p. 254, fig. 1 ; p. 255.

263 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 108, nota 30.

264 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 108 ; idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 20 ; K. Horedt, *Contribuţii...*, p. 72, fig. 11/6 ; 17/5 ; M. Rusu, Dacia, N.S., VI, 1962, p. 274, fig 4/3.

265 Dan Gh. Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 108.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fibule. Din cele cinci fibule, descoperite pînă acum în regiunea de care ne ocupăm, patru provin din săpături sistematice (Bacău și Davideni — trei exemplare), iar una dintr-o descoperire întîmplătoare (Moldoveni).

Prima fibulă de tip bizantin, cunoscută în regiunea de care ne ocupăm, a fost descoperită în locuința L 6 din așezarea de la Bacău-Curtea domnească [266].

Fibula de la Bacău, este de tipul celor turnate din bronz, de dimensiuni mici, ornamentată pe arc și spre capătul piciorului cu un decor format din linii paralele (pl. XLII/4).

Fibule asemănătoare celei de la Bacău au mai fost descoperite în Moldova la Șipot-Suceava [267] și Bîrlălești [268]. Fibula de la Bacău își găsește analogii și în descoperirile de la Sucidava [269], Isaccea [270], Garvăn-Dinogeția [271], Histria [272] și București [273]. Piese asemănătoare au fost descoperite și în R.S.S. Moldovenească la Hanska [274], iar în R.S.S. Ucraineană, la Ripnev II [275]. Acest tip de fibulă a avut o mare circulație în Peninsula Balcanică, în special în secolul al VI-lea [276].

Avînd în vedere analogiile semnalate, atribuim fibula de la Bacău-Curtea domnească, secolului al VI-lea.

După cum s-a mai menționat, în așezarea de la Davideni, au fost descoperite pînă acum trei fibule. Prima dintre aceste fibule, descoperită în secțiunea S_1, în stratul prefeudal al așezării, este de tipul cu piciorul întors pe dedesubt, lucrată dintr-o bandă subțire din bronz, cu lățimea maximă de 11 mm și are arcul plat (pl. XLII/3). Deși de un tip mai rar întîlnit, prima fibulă de tip romano-bizantin de la Davideni, se apropie de fibulele descoperite la București-Militari [277] și în fortifi-

---

266 I. Mitrea și Al. Artimon, Carpica, IV, 1971, p. 236, p. 242, fig. 13/1 ; I. Mitrea, SCIV. 24, 1973, 4, p. 465.

267 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 107, fig. 6/2 ; p 108.

268 *Ibidem*, p. 107, fig. 6/1 ; p. 108.

269 D. Tudor, *Sucidava. Un cetè daco-romaine et byzantine en Dacia*. Bruxelles, 1965, p. 123, fig. 34/8—12 ; idem, *Oltenia romană*, ed. a III-a, Buc., 1968, p. 457, fig. 142/8—11.

270 I. Barnea și B. Mitrea, Materiale, V, p. 470, fig. 10/7.

271 Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Comșa, și B. Mitrea, Materiale, VII, p. 393, fig. 4/5.

272 Em. Condurachi și colab., Materiale, IV, p. 19—21, fig. 7/a, b.

273 Muzeul de istorie al municipiului București, inv. 24879 (col. Săpăturile Dinu V. Rosetti). Informații Mioara Turcu, căreia îi mulțumim și aici.

274 I. A. Rafalovici, *Slaviane VI—IX...*, p. 33, fig. 3/10.

275 V. D. Baran, MIA, 116, p. 221, fig. 6/19.

276 Chr. Pescheck, P.Z., 34/5, 1949/1959, 2, p. 258, fig. 3/1 ; p. 260, fig. 3/2 ; p. 261, fig. 3/3 ; p. 262, fig 4/2 ; D. Mano-Zisi, Starinar, V—VI, 1954—1955, 1965, p. 176, fig. 36/5, 6 ; idem, Starinar, VII—VIII, 1956—1957, 1958, p. 311 și urm. ; fig. 36 ; D. P. Dimitrov, M. Cicikova și B. Sultov, Izvestia Institut, Sofia, 27, 1964, p. 230, 231, fig. 16/1—2 ; G. Gomolka, Klio, 48, 1967, p. 315 și urm., fig. 19.

277 Mioara Zgîbea, CercArhBuc., 1, 1963, p. 379, pl. 2/1,2. În colecțiile Muzeului de istorie al municipiului București, se mai află o fibulă, de tipul cu piciorul întors pe dedesubt, lucrată dintr-o foaie subțire de bronz, asemănătoare cu fibula de la Davideni. Fibula la care ne referim, provine din săpăturile lui Dinu V. Rossetti și este înregistrată la nr. inv. 15996. Piesa ne-a fost pusă la dispoziție de Mioara Turcu, căreia îi mulțumim și pe această cale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cația bizantină de la Iatrus [278], din nordul Bulgariei. Dacă fibula de la București-Militari, a fost atribuită secolului al VI-lea, iar cea de la Iatrus secolelor VI—VII, apreciem că datarea fibulei de la Davideni, poate fi restrînsă la secolul al VI-lea.

A doua fibulă de la Davideni, a fost descoperită în locuința L 16. Este o fibulă din fier, de tipul cu piciorul întors pe dedesubt și înfășurat, are arcul plat și de formă aproape semicirculară, piciorul lung (pl. XLII/2). Corpul acestei fibule este ușor striat. Unele asemănări există între această fibulă și una din fibulele din bronz, cu arcul plat, de la București-Militari [279]. Fibula din fier de la Davideni, reprezintă o formă evoluată din tipul de fibulă din fier descoperit la Bratei [280] (în cimitirul nr. 1) și poate fi atribuită secolului al VI-lea sau chiar primei jumătăți a secolului VI. Pentru această datare pledează și încadrarea cronologică a altor obiecte aflate în aceeași locuință și în primul rînd prezența unei cruciulițe din bronz caracteristică secolului al VI-lea.

A treia fibulă de la Davideni, este tot din fier și a fost descoperită în secțiunea S_{31}. Este de dimensiuni mari, cu arcul semicircular, plat în interior și rotunjit în exterior, unde este ornamentat cu pseudospirale (pl. XLII/5). Avînd unele elemente comune cu prima fibulă din fier de la Davideni sau cu fibula din fier de la Bratei, această piesă o atribuim unei perioade cuprinse între sfîrșitul secolului al V-lea și prima jumătate a secolului al VI-lea, e.n.

O fibulă de tip romano-bizantin a fost descoperită întîmplător la Moldoveni-jud. Neamț [281]. Este de tipul cu piciorul întors pe dedesubt, turnată din bronz, de dimensiuni relativ mari (pl. XLII/6). Foarte bine conservată, avînd păstrate toate părțile componente, fibula de la Moldoveni are corpul mult arcuit. Pe arc, ca și pe piciorul fibulei, se observă clar un decor format din cîte patru puncte, situate două cîte două, simetric, la extremitățile celor două părți componente ale fibulei (arc și picior). Pe mijlocul piciorului, pe axul longitudinal, se observă un decor în „X". Pentru fibula de la Moldoveni, nu cunoaștem analogii apropiate în spațiul nord-dunărean. Unele asemănări există între această piesă și una din fibulele descoperite la Sucidava [282]. Mai pot fi menționate și unele elemente asemănătoare ale fibulei de la Moldoveni, cu cele ale unor fibule de la Csongrád [283] din Ungaria, Madara [284], din Bulgaria și Prugnac [285] din Jugoslavia. Cum unele din fibulele menționate sînt datate în secolele V—VI, iar altele numai în secolul al VI-lea, înclinăm să atribuim fibula de la Moldoveni răstimpului cuprins între sfîrșitul secolului al V-lea și prima jumătate a secolului al VI-lea.

278 G. Gomolka, EthnArchZ, 4, 1970, p. 602—603, fig. 23.
279 Mioara Zgîbea, *op. cit.*, p. 379, pl. 2/2.
280 Ligia Bîrzu, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV—V (Cimitirul 1 de la Bratei)*, Ed. Acad., Buc., 1973, p. 63; p. 306, pl. XXV/1, 4.
281 I. Mitrea, SCIV. 24, 1973, 4, p. 663; p. 664, fig. 1/1.
282 D. Tudor, *op. cit.*, p. 89, fig. 19/5.
283 D. Csallány, Archäologische Denkmäler der Gepiden im Mitteldonaubecken (454—568), Budapesta, 1961, pl. 211/2.
284 Chr. Pescheck, *op. cit.*, p. 258, fig. 2/1.
285 *Ibidem*, p. 262, fig. 4/1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Brăţări şi cătărămi. Dintre obiectele de podoabă, amintim şi cele două brăţări din bronz, cu capetele îngroşate (pl. XLV/7), descoperite la Secuieni-Neamţ [286], de tipul celor din argint de la Moreşti [287], brăţări atribuite în general secolelor V—VII e.n. [288].

Un obiect de factură bizantină este şi catarama din bronz turnată, cu placa mobilă ajurată, ornamentată cu linii în zig-zaguri şi cercuri concentrice (pl. XLII/7), descoperită la Săbăoani Neamţ [289], cataramă de tipul celor cunoscute în perioada secolelor VI—VII e.n. [290].

Obiecte cu semne creştine. Unul din obiectele de factură bizantină, deosebit de important, descoperit în aşezarea de la Davideni, îl constituie cruciuliţa din bronz, aflată lîngă vatra locuinţei L 16. Realizată din bronz, prin turnare, cruciuliţa de la Davideni, prima de acest fel din Moldova, este de dimensiuni mici, cu braţele egale (trei braţe păstrate, al patrulea, cel superior fiind rupt din vechime). La extremităţi braţele sînt mai late. Ca ornament, în mijlocul cruciuliţei se află o proeminenţă, în care e posibil să fi avut o piatră semipreţioasă, iar pe marginea braţelor, un decor în formă de chenar, constituit dintr-o linie de pseudogranule.

Cruciuliţa are lăţimea pe axul braţelor orizontale de 3 cm, iar greutatea de 4,70 gr (pl. XLII/1 ; L/1).

Piesa de la Davideni se încadrează în seria imitaţiilor de tip Malta, ca formă şi dimensiuni fiind asemănătoare cruciuliţelor reprezentate pe tiparele de la Olteni [291], Străuleşti [292], din Muntenia sau de la Botoşana [293] din Moldova, tipare datate în secolul al VI-lea.

Cruciuliţa de la Davideni este asemănătoare cruciuliţei din bronz, cu orificiul în partea superioară pentru a putea fi atîrnată, descoperită la Sucidava (Celeiu) [294], precum şi cu cele două cruciuliţe din tezaurul de la Histria [295], datat în secolul al VI-lea, cît şi cu unele exemplare din cruciuliţele de la Pîrjoaia [296], atribuite de asemenea, secolului al VI-lea.

Pe baza analogiilor cu exemplarele de pe tiparele de la Olteni, Străuleşti şi Botoşana, precum şi cu piesele de la Celeiu, Histria şi Pîrjoaia, atribuim cruciuliţa de la Davideni secolului al VI-lea. Este

286 V. Ursachi, Carpica, I, 1968, p. 184—185 ; I. Mitrea, MemAntiq, II, 1970, p. 356.

287 Dorin Popescu, *op. cit.*, p. 332.

288 V. Ursachi, *op. cit.*, p. 185, notele 36 şi 37 ; I. Mitrea, *op. cit.*, p. 356 ; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 19.

289 Săpături V. Ursachi, în 1967 ; Dan Gh. Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 111, nota 63 ; idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 19.

290 Dan Gh. Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 110—111 şi notele 57, 64, 65, 66.

291 C. Preda, SCIV, 18, 1987, 3, p. 513 şi urm.

292 Margareta Constantiniu ,SCIV, 17, 1966, 4, p. 674, fig. 5/3 ; vol. *Cultura bizantină în România*, Buc., 1971, nr. 102 ; V. Teodorescu, Bucureşti, *Materiale de istorie şi muzeografie*, IX, 1972, p. 77 ; p. 81, fig. 3/6.

293 Dan Gh. Teodor, în vol. *Relations between the autochtonous population and the migratory population ou the territory of. Romania* (sub redacţia M. Constantinescu, St. Pascu, P. Diaconu), Buc., 1975, p. 159, fig. 2/3.

294 D. Tudor, *Oltenia Romană*, ed. a III-a, Buc., 1968, p. 470 ; p. 471, fig. 147/7.

295 Em. Condurachi şi colab., SCIV, V, 1954, 1—2, p. 85—86.

296 Vasile Culică, Dacia, N.S., IX, 1965, p. 421 ; fig. 1/11, 15, 19 ; fig. 2/11, 15, 19.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

posibil ca această cruciuliță să fi fost lucrată local chiar în cadrul așezării de la Davideni, dacă avem în vedere că în această așezare a fost descoperit și un tipar, ce urmează a fi descris mai jos, care a fost folosit probabil și pentru turnarea unor asemenea obiecte.

Fără îndoială că această cruciuliță, descoperită la Davideni, se leagă de răspîndirea creștinismului în secolul al VI-lea și în această regiune a Moldovei. Tot ca o expresie a răspîndirii creștinismului în această regiune, trebuie interpretate și cruciulițele executate, ca ornament, pe umerii unor vase din secolul al VI-lea.

Astfel, în așezarea de la Bacău-Curtea domnească [297], s-au descoperit cîteva fragmente ceramice, care provin din partea superioară a unor vase, pe care au fost incizate motive ornamentale, de forma unor cruciulițe (pl. XXVI/2, 4).

Un fragment ceramic pe care a fost imprimat semnul crucii, tot în pasta moale a vasului, înainte de ardere, a fost găsit între pietrele din vatra locuinței L 3 din așezarea de la Davideni [298], (pl. XXVI/1 ; XXXII/1).

Menționăm că atît fragmentele ceramice de la Bacău, cît și cel de la Davideni, provin din vase borcan, lucrate cu mîna, de factură autohtonă, caracteristice secolului al VI-lea.

Vase borcan, avînd incizat semnul crucii pe umăr și mai rar pe pîntec, au fost descoperite în numeroase așezări din secolele VI—VII din spațiul carpato-dunărean. Amintim că descoperiri de acest fel s-au făcut la Șipot-Suceava, Horga-Vaslui și Botoșana [299], precum și la Ursoaia-Murgeni [300] și Bărboasa [301], în Moldova, la Sălașuri [302] și Rotbav [303] în Transilvania, la Dulceanca [304], Budurească [305] și Băleni-Dîmbovița [306], în Muntenia.

Și decorul constituit din motive florale stilizate, dispuse în grupe de cîte trei și cinci, de pe pieptenele din os, cu două rînduri de dinți și teacă, descoperit la Davideni (pl. XLIII/1 a — 1 b) trebuie legat tot de sfera de influență a civilizației bizantine. Dispunerea decorului, format din motive florale, în grupe de cîte trei și cinci ne permite să afir-

297 I. Mitrea și Al. Artimon, *op. cit.*, p. 244 ; p. 246, fig. 16/1, 2 ; p. 247, fig 17/1, 2.

298 I. Mitrea, Studii și cercetări științifice, Institutul pedagogic Bacău, 1972, p. 16 ; p. 17, fig. 18/1.

299 Dan Gh. Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 124.

300 Ghenuță Coman, *Murgeni. Contribuții la istoria unei străvechi așezări*, Vaslui, 1973, p. 54, fig. 26/3.

301 Săpături V. Căpitanu, Material inedit în colecțiile Muzeului județean Bacău.

302 Z. Székely, Marisia, V, 1975, p. 74, pl. 36/1.

303 Informații Mariana Marcu, care a efectuat cercetări la Rotbav și a binevoit să ne arate materialul în sept. 1978.

304 Suzana Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele III și VI...*, p. 65, fig. 52/2.

305 Săpături V. Teodorescu, care a binevoit să ne arate materialul în sept. 1978.

306 În săpăturile de la Băleni-Români, jud. Dîmbovița, în campania din 1978, a fost descoperit un vas lucrat cu mîna, de factură autohtonă, avînd imprimat semnul crucii. Săpăturile au fost efectuate de Luciana-Oancea-Muscă, de la Muzeul din Tîrgoviște, care a binevoit să ne arate materialul în sept. 1978.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mărn că acest pieptene a aparţinut unei tinere (a fost un cadou de căsătorie), dacă avem în vedere semnificaţia asocierii numerelor trei şi cinci, după simbolistica numerelor în concepţia şcolii pitagoreice [307].

Tipare. De factură sau influenţă bizantină sînt şi tipurile de podoabe de pe unele tipare, folosite pentru realizarea acestor podoabe, sau ca tipare pentru turnat calapoade-modele.

Un tipar pentru turnat calapoade-modele a fost descoperit întîmplător la Rădeni-Neamţ [308] (pl. XLVI/2) în perimetrul unei aşezări din care, de la suprafaţă, au fost culese şi fragmente ceramice prefeudale, caracteristice secolelor V—VI e.n.

Tiparul de la Rădeni, lucrat dintr-o gresie, se încadrează în seria tiparelor pentru turnat calapoade-modele [309], de tipul celor descoperite la Poieniţa-Vrancea şi la Aldeni-Buzău, în aria culturii daco-romanice de tip Ipoteşti-Cîndeşti [310]. Atît formele săpate pe tiparul de la Rădeni şi evident mulajele realizate, susţin apropierele tipologice ce se pot face între această piesă şi tiparele pentru turnat calapoade-modele de la Poieniţa-Vrancea şi Aldeni-Buzău. Tiparul de la Rădeni, poate fi atribuit secolelor V—VI e. n. dacă avem în vedere şi materialul ceramic, recoltat de la suprafaţă, din această aşezare.

Un tipar din piatră, a fost descoperit în locuinţa L 2 din aşezarea de la Ştefan cel Mare [311] împreună cu ceramică caracteristică secolelor VI—VII e.n. Tiparul de la Ştefan cel Mare, lucrat dintr-o marnă, are săpate matriţe pe ambele feţe şi a fost folosit probabil pentru turnarea unor rozete, tortiţe şi alte accesorii, pentru piese de podoabă şi în primul rînd pentru cercei (pl. XLVI/1).

Pentru tiparul de la Ştefan cel Mare, ca analogie, sub unele aspecte, poate fi amintit tiparul din piatră de la Bucureşti, str. soldat Ghivan-Nicolae [312].

---

307 Eduard Zeller, *Grundriss der Geschichte der Griechischen Philosophie*, Leipzig, O.R. Reisland, 1911, p. 50 ; Emile Bréhier, *Histoire de la Philosophie*, Tome premier, Paris, Félix Alcan, 1926, p. 53.

308 Piesa descoperită la Rădeni, com. Păstrăveni, jud. Neamţ, cu mai mulţi ani în urmă, ne-a fost cedată pentru studiu de colegul V. Mihăilescu-Bîrliba, care a făcut şi cercetarea la faţa locului în oct. 1977. Este locul să menţionăm că cinci tipare din piatră, apropiate oarecum de piesa de la Rădeni, se află în colecţia lui N. Popa din Tîrpeşti-Neamţ. Patru exemplare provin de pe raza satului Tîrpeşti, iar al cincilea dintr-un sat apropiat, Topoliţa. Nu se poate preciza exact semnificaţia şi datarea acestor tipare. Este posibil ca piesele din colecţia lui N. Popa să se încadreze în aceeaşi epocă şi serie cu tiparele de la Rădeni şi Poieniţa-Vrancea. Nu este exclus însă ca aceste tipare să nu dateze din epoca prefeudală ci, aşa cum susţin unii etnografi, care le-au văzut, să fie tipare pentru turnat ţinte şi alte elemente de decor pentru cojoace, folosite în anume zone ale Moldovei, pînă în secolul al XIX-lea şi foarte probabil, mai rar, pînă în zilele noastre. În sfîrşit nu putem exclude posibilitatea refolosirii unor tipare mai vechi, de către meşteri din vremurile mai apropiate de zilele noastre.

309 V. Teodorescu, Bucureşti — *Materiale de istorie şi muzeografie*, IX, 1972, p. 91.

310 *Ibidem*, p. 91 şi nota 47.

311 Săpături Al. Artimon, campania 1977, căruia îi mulţumim şi aici pentru permisiunea de a prezenta acest tipar în lucrarea de faţă.

312 Margareta Constantiniu, *op. cit.*, p. 673—674, fig. 5/2 ; V. Teodorescu, *op. cit.*, p. 81, fig. 3/1 ; p. 94, nr. 6.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un al treilea tipar din regiunea de care ne ocupăm, a fost descoperit în așezarea de la Davideni. Tiparul (pl. XLVI/3) lucrat dintr-o gresie, păstrat parțial, are o formă aproape dreptunghiulară, fiind rupt la un capăt. Pe una din fețe, are incizate două linii subțiri, filiforme și paralele. Pe fiecare din aceste linii sînt adîncite cîte trei ornamente pătrate, punctate la colțuri, iar între aceste ornamente se află cîte un romb mic incizat. Din partea superioară a ornamentelor de formă pătrată, pleacă din fiecare colț, cîte un jgheab subțire către pîlnia de turnare. Foarte probabil acest tipar a fost folosit pentru turnarea unor aplici mici, necesare împodobirii cerceilor.

Tipare asemănătoare celui de la Davideni, au fost descoperite la Străulești-Măicănești [313] și Budureasca [314] în Muntenia, precum și la Cristur [315] în sud-estul Transilvaniei. Nu este exclus ca inițial, tiparul de la Davideni, să fi fost folosit și pentru turnarea unor cruciulițe. Facem această presupunere pe baza faptului, că în partea de jos a tiparului, acolo unde s-a produs ruptura, se observă o parte din brațul unei cruciulițe, de tipul celei descoperite în această așezare.

Cercei și inele. În regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, au fost descoperite și cîteva podoabe de factură sau influență bizantină, care pot fi atribuite ultimei etape a epocii de care ne ocupăm, respectiv secolelor VIII—IX.

Un cercel cu pandantiv în formă de stea a fost descoperit în locuința L 3 din așezarea de la Izvoare-Bahna [316]. Piesa (pl. XLV/1 ; L/5), realizată prin turnare din bronz se încadrează în seria cerceilor de tip bizantin, cu partea inferioară semilunară și pandantiv în formă de stea [317].

Cercelul de la Izvoare-Bahna, are partea semilunară dezvoltată și ornamentată, iar pandantivul stelat este prevăzut în mijloc cu un buton semisferoidal Partea semilunară este ornamentată pe margine cu un motiv pseudofiligranat. Încadrat în acest ornament pseudofiligranat, se află un decor format din șase cerculețe imprimate, realizate prin ștanțare și dispuse simetric. Partea superioară, ascuțită a „lunulei" este decorată cu un motiv compus tot din pseudogranulații, formînd un triunghi. Pandativul este format dintr-un buton semisferoidal, avînd dispuse pe margini cinci triunghiuri umplute cu pseudogranule. Butonul semisferoidal este acoperit pe partea protuberanței de un bob, înconjurat de un cerc în relief.

313 Margareta Constantiniu, Panait I. Panait, Ioana Cristache Panait, CercArh Buc., II, 1965, p. 161, fig. 72 ; V. Teodorescu, *op cit.*, p. 77 ; p. 83, fig. 5/4.

314 V. Teodorescu, *op. cit.*, p. 85, fig. 6/9.

315 Z. Székely, Dacia, N.S., XV, 1971, p. 354, fig. 1/3 ; idem, Aluta, 1971, p. 133, fig. 3/3—3 a.

316 I. Mitrea, Carpica, VI, 1973—1974, p. 65 ; p. 75, fig. 12/4 ; idem, Crisia, 4, 1974, p. 75—76 ; p. 86, fig. 5/1.

317 M. Comșa, RESEE, IX, 1971, 3, p. 377 și urm. ; V. Teodorescu, *XIV-e Congres international des e'tudes byzantines*, Buc., 6—12 sept. 1971, *Résumés Comunications*, p. 157—158.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pentru cercelul de la Izvoare-Bahna, analogii avem în exemplarele de cercei stelaţi, descoperite la Teiuş [318] şi Noşlac [319] în Transilvania şi la Horodiştea-Botoşani [320] în Moldova. Piese asemănătoare apar şi pe unul din tiparele, din os, de la Costeşti-Iaşi [321]. Unele detalii ale cercelului de la Izvoare-Bahna se întîlnesc şi la cercelul, cu partea inferioară semilunară, descoperit la Satu-Nou [322].

În regiunile învecinate României, se cunosc cercei cu pandantiv stelat, asemănători cu piesa de la Izvoare-Bahna în U.R.S.S. [323], în Ungaria [324] şi în Bulgaria [325].

După unele opinii, tipurile de cercei asemănători exemplarului de la Teiuş, cu partea inferioară sub formă de semilună şi ascuţită la mijloc, se datează către anul 720; tipurile asemănătoare cerceilor de la Noşlac, cu partea semilunară dezvoltată, pot fi datate către mijlocul secolului al VIII-lea sau chiar în a doua jumătate a acestui secol; iar tipurile asemănătoare cerceilor de la Satu Nou, pot fi datate la începutul secolului al IX-lea [326]. Exemplarele de cercei din U.R.S.S. la care ne-am referit au fost datate în secolele VII—VIII [327], iar cele din Ungaria la începutul secolului al IX-lea [328].

Avînd în vedere încadrarea cronologică a cerceilor cu pandantiv în formă de stea de la Teiuş şi Noşlac, a celor din U.R.S.S. şi Ungaria, la care ne-am referit, precum şi asemănările dintre aceste piese şi cercelul de la Izvoare-Bahna, ca şi contextul arheologic în care a fost descoperit, apreciem că acest cercel poate fi datat în secolul al VIII-lea, cu posibilităţi de prelungire a datării pînă la începutul secolului al IX-lea.

---

318 K. Horedt, *Contribuţii...*, p. 74, fig. 12/19.

319 M. Rusu, Dacia, N.S., VI, 1962, p. 272, fig. 2/4.

320 Dan Gh. Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 109—110; idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 78; fig. 38/2.

321 Dan Gh. Teodor, SCIV, 21, 1970, 1 ,p. 102—103, fig. 3/2; p. 106, unde atribuie aceste tipare celei de-a doua jumătăţi a sec. al VII-lea. Foarte probabil ca aceste piese să aparţină unei perioade ulterioare, respectiv secolului al VIII-lea. Pentru această datare mai tîrzie a tiparelor de la Costeşti-Iaşi, vezi M. Comşa, *op. cit.*, p. 381—383 şi nota 29; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 165, fig. 6, la explicaţie încadrează aceste obiecte în sec. VII—VIII.

322 Bucur Mitrea şi Niţă Angelescu, Materiale, V, 1959, p. 540; fig. 6. Autorii propun pentru cimitirul nr. 2 „datarea în sec. IX cu posibilităţi de prelungire în sec. X, după cum ne indică un fragment de cercel din M 4". Eugenia Zaharia, în monografia Săpăturile de la Dridu..., p. 112, atribuie cimitirul şi în speţă şi cercelul de la Satu Nou „unei perioade mai vechi, probabil sec. VIII—IX"; M. Comşa, în articolul citat mai sus, restrînge datarea pentru cercelul de la Satu Nou, arătînd că această piesă „poate fi datată la începutul sec. al IX-lea".

323 D. T. Berezoveţ, Archeologia, Kiev, VI, 1952, p. 113, pl. II/3, 4; pl. III/4.

324 S. Dimitrijevic, Opuscula Archaeologica, II, Zagreb, 1957, p. 27, fig. V/3, 4, (Piesele de la Otok şi Diosvälgy).

325 Piesa provine de la Razdelna-Gară şi se află în Muzeul din Varna. Informaţii Dan Gh. Teodor, care ne-a pus la dispoziţie şi un desen. Pentru toate îi mulţumim şi pe această cale.

326 M. Comşa, *op. cit.*, p. 384—385.

327 D. T. Berezoveţ, *op. cit.*, p. 118. Considerăm că datarea acestor cercei trebuie restrînsă numai la sec. al VIII-lea.

328 S. Dimitrijevic, *op. cit.*, p. 29.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cerceii de tipul celui descoperit la Izvoare-Bahna, sînt precedați în timp de cerceii de tip Teiuș și Noșlac și urmați de cei de tip Satu-Nou.

Al doilea cercel, a fost descoperit tot în așezarea de la Izvoare-Bahna, în locuința L 16. A fost lucrat dintr-o sîrmă subțire de bronz, circulară în secțiune (pl. XLV/3) și este de tipul cerceilor cunoscuți în secolele VIII—IX [329].

Un cercel din bronz, avînd unul din capete terminat în formă de „S", caracteristic secolului IX—X, a fost descoperit în mormîntul de înhumație de la Văleni-Roman [330].

Din categoria obiectelor de podoabă, de factură bizantină, amintim și un inel. Descoperit în așezarea de la Izvoare-Bahna, în secțiune S_{25}, inelul (pl. XLV/2; L/6) a fost lucrat prin batere dintr-o panglică de bronz, la mijlocul căreia prin ciocănire s-a alcătuit un chaton oval. Inelul are capetele verigii deschise. Chatonul este decorat cu motive realizate prin ștanțare, din interior spre exterior, obținîndu-se un ornament format din cinci protuberanțe, una pe mijloc, celelalte patru dispuse simetric, în cruce, spre margini. Cele patru protuberanțe dispuse spre marginile chatonului oval, sînt despărțite de cîte două linii, punctate, în relief, realizate în aceeași tehnică și dispuse perpendicular unele pe altele, formînd o cruce. Pe marginea chatonului, ca și în jurul protuberanțelor rotunde sînt realizate cercuri punctate.

Ca formă și dimensiuni, cele mai apropiate asemănări pentru piesa de la Izvoare-Bahna, le găsim la inelul realizat tot dintr-o panglică din bronz și avînd capetele verigii desfăcute, descoperit în așezarea de la Oncești-Bacău [331] și atribuit unei epoci cuprinse între mijlocul secolului al VIII-lea și începutul secolului al IX-lea. Unele asemănări există și între inelul de la Izvoare-Bahna și cele de la Spinoasa [332] și Satu Nou [333]. Inelele din bronz avînd capetele verigilor deschise, detaliu caracteristic pentru acest tip de antichități în secolele IX—XI, se întîlnesc și în alte regiuni asupra cărora s-a exercitat influența bizantină, cum ar fi Bulgaria [334] și Ungaria [335]. Inelul de la Izvoare-Bahna, ca și piesa de la Oncești, reprezintă un tip evoluat din inelele de tip Izvorul [336] și preced în timp piesele de tipul celor de la Satu-Nou. Pe baza analogiilor menționate atribuim inelul de la Izvoare-Bahna secolului al VIII-lea e.n.

---

329 Gh. Diaconu, SCIVA, 29, 1978, 2, p. 298—300, și nota 6; fig. 6/5, 7—8; M. Comșa, *Cultura veche românească...*, p. 120, fig. 95/9—13; p. 121—122.

330 Cf. mai sus, cap. III, nota 87.

331 I. Mitrea, Carpica, IV, 1971, p. 282, fig. 8/2; p. 283—284; p. 285, fig. 10/1.

332 A. Nițu și D. Teodor, Materiale, V, 1959, p. 488, fig. 4/1, dat drept cercel. În realitate este un inel. Cf. Dan Gh. Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 116, fig. 8/14, p. 118.

333 B. Mitrea, Materiale, VII, 1961, p. 555, fig. 6/5.

334 St. Stancev și I. Naceva, Izvestia-Institut, XXIII, fig. 8/15; fig. 9/14.

335 G. Török, *Die Bewohner von Halimba im 10 und 11 jahrhundert*, Budapesta, 1962, pl. XCIX/82,83.

336 Săpături Bucur Mitrea, care a binevoit să ne arate inelele din M 260 și M 322, ultimul fiind mai apropiat ca tip de inelele de la Izvoare-Bahna și Oncești. După cum se știe necropola de la Izvorul a fost datată în sec. al VIII-lea, Cf. Bucur Mitrea, SCIV, 18, 1967, 3, p. 459.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din cele de mai sus, rezultă că majoritatea materialelor de factură sau de influență bizantină, descoperite în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, aparțin etapei secolelor VI—VII. Mai rar, dar totuși prezente, aceste materiale sînt atestate și în etapa secolelor VIII—IX.

Foarte activă se dovedește a fi fost influența bizantină, în această regiune, în secolul al VI-lea și cu precădere în epoca lui Justinian I (527—565).

Elementele de factură și de influență bizantină s-au difuzat spre regiunea centrală a Moldovei, de-a lungul văii Siretului și principalilor săi afluenți Trotuș, Bistrița și Moldova. Odată cu aceste elemente de factură sau de influență bizantină, în difuzarea cărora Dobrogea a jucat un rol important, au pătruns din spațiul sud-carpatic și elemente caracteristice culturii materiale romanice de tip Ipotești—Cîndești. Laolaltă aceste influențe de factură bizantină și de tip Ipotești—Cîndești, grefate pe un fond cultural autohton preponderent romanic, au contribuit la desăvîrșirea procesului de romanizare în regiunile de la răsărit de Carpați ale României. Evident, că în acest proces, un anume rol l-au jucat și influențele de caracter romanic pătrunse dinspre Transilvania.

Materialele de factură sau influență bizantină, aparținînd secolelor VI—IX, din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, sînt nu numai o dovadă a menținerii acestei regiuni în sfera civilizației bizantine, ci implicit o confirmare a prezenței unei populații autohtone, romanice, în acest spațiu geografic.

Monedele bizantine, mai ales cele de bronz, care de fapt reprezintă majoritatea, alături de alte materiale arheologice, pot fi considerate ca un argument în favoarea continuității populației autohtone în aceste regiuni [337].

De asemenea, fibulele romano-bizantine de la Bacău, Davideni și Moldoveni, pot fi puse tot pe seama populației locale, dacă avem în vedere că aceste tipuri de fibule erau purtate cu predilecție de către o populație romanică [338]. Firește, că tot pe seama populației autohtone trebuie să punem și celelalte materiale de factură sau de influență bizantină, cum ar fi : cercei, inelele, tiparele pentru turnat podoabe etc.

Unele materiale dovedesc o influență bizantină nu numai în sfera culturii materiale, ci și în sfera culturii spirituale. Astfel, cruciulița descoperită la Davideni și eventual tiparul din aceeași așezare, vasele pe care a fost incizat semnul crucii, de la Bacău și Davideni, corelate cu alte descoperiri din Moldova, între care reamintim aici tiparul de la

337 C. Preda, *op. cit.*, p. 384.
338 Aurelian Petre, SCIV, 17, 1966, 2, p. 271—272.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Traian-Bacău [339], tiparul pentru cruciulițe de la Botoșana [340] etc., constituie argumente temeinice, după părerea noastră, ce probează răspîndirea creștinismului în sec. al VI-lea în sînul populației autohtone din regiunile de la răsărit de Carpați ale României.

În aceste regiuni, ca și în tot spațiul nord-dunărean, creștinismul găsea un teren favorabil pentru a prinde rădăcini. Aceste condiții prielnice se explică pe de o parte prin apartenența acestei lumi la aria civilizației romano-bizantine, iar pe de altă parte și prin starea psihologică a acestei lumi aflată mereu în primejdii. În rîndurile unei populații mereu tulburate de neamurile în migrație, creștinismul primitiv „cu încărcătura sa umană" [341], găsea un teren favorabil, cu atît mai mult cu cît noua credință venea dinspre o lume, cea bizantină, care mai reprezenta încă o speranță de protecție, în condițiile unor vremuri atît de vitregi.

După cum s-a subliniat, „creștinismul a constituit pentru localnici un factor de civilizație, care i-a diferențiat față de populațiile în migrație și i-a unit în cadrul comunităților de obști sau confederații de obști" [342]. Creștinismul a fost un factor de osmoză pentru elementul autohton romanizat, un factor ce a influențat pozitiv trăinicia și continuitatea fondului etno-cultural autohton.

În sec. al VI-lea, cînd regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, ca și întreg teritoriul de la răsărit de Carpați, se dovedește a se fi aflat în sfera civilizației bizantine, drept mărturie fiind prezența numeroasă a elementelor de factură sau influență bizantină, corelată cu o posibilă protecție de natură politico-militară a Imperiului asupra acestor regiuni, cel puțin pentru vremea lui Justinian [343], creștinismul a fost o realitate în sînul populației autohtone din Moldova. Această realitate se înscrie în fenomenul general de răspîndire a creștinismului ortodox, căruia Justinian i-a reinsuflat viață, începînd cu anul 535 [344]. În contextul măsurilor luate de Justinian în Imperiu, s-au creat indirect condiții favorabile răspîndirii creștinismului și în stînga Dunării [345], deci implicit și în regiunile de la răsărit de Carpați ale României.

Se poate conchide că dovezile privnd răspîndirea creștinismului în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, ca și în general în

339 Dan Gh. Teodor, Carpica, II, 1969, p. 272, fig. 13 ; idem, MemAntiq, I, 1969, p. 202, fig. 16/11.

340 Dan Gh. Teodor, în vol. *Relations between the autochtonous...*, p. 159, fig. 2/3. Pentru alte descoperiri cu simboluri creștine din Moldova, Cf. Dan Gh. Teodor, MMS, 7—8, 1974, p. 561 și urm.

341 Guido A. Mansuelli, *Civilizațiile Europei vechi*, Buc., 1978, p. 82

342 D. Berciu, Revista de istorie, 28, 1975, 8, p. 1165.

343 Probabil, așa se explică faptul că slavii care fac incursiuni — de regulă peste aceste regiuni — la Dunărea de Jos încă de la începutul sec. al VI-lea nu se vor așeza efectiv în spațiul est-carpatic al României, decît după sfîrșitul domniei lui Justinian și respectiv după perturbarea echilibrului politic provocat de intervenția avarilor.

344 Paul Mac Kendrick, *Pietrele dacilor vorbesc*, Buc., 1978, p. 131, Pentru creșterea rolului creștinismului în vremea lui Justinian, Cf. N. Iorga, *Istoria vieții bizantine*, Buc., 1974, p. 68—72.

345 C. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Craiova, 1973, p. 118—119.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

teritoriul est-carpatic al României, constituie indirect o probă de necontestat a prezenței unei populații autohtone romanice, în acest spațiu geografic. Căci, așa cum spunea V. Pârvan „începuturile creștinismului nord-danubian... prezintă atît ca fenomen de istorie culturală, cît și ca însăși metodă de cercetare, cea mai deplină analogie cu chestiunea originilor națiunii noastre ; din cercetarea unei probleme se poate să iasă puncte de vedere noi pentru adîncirea mai cu folos a celeilalte" [346].

Într-adevăr, cercetarea răspîndirii creștinismului în Moldova și în general în teritoriul carpato-dunărean, aduce noi argumente în sprijinul tezei continuității populației autohtone și al romanității acestei populații.

Atît dovezile privind răspîndirea creștinismului, cît și celelalte elemente de factură sau de influență bizantină, corelate cu materialele arheologice de tradiție și factură autohtonă, descoperite în așezările cercetate metodic de la Costișa, Bacău, Davideni, Izvoare-Bahna etc., atestă în întreaga perioadă a secolelor VI—IX, în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, prezența unei populații autohtone, romanice, parte integrantă a romanității carpato-dunărene.

În același timp, materialele prezentate demonstrează că în întreaga epocă a secolelor VI—IX, regiunea de care ne ocupăm, ca și întreg teritoriul carpato-dunărean s-a aflat în permanență în sfera civilizației bizantine. Mai intense sau mai puțin active de la secol la secol și de la regiune la regiune, în funcție de anume condiții concret-istorice, influențele bizantine au avut darul de a contribui într-o mare măsură la păstrarea și consolidarea „sigiliului Romei", extins în cele din urmă asupra întregului spațiu al vechii Dacii, moment ce corespunde în timp cu încheierea procesului de formare a poporului român.

VI. PĂTRUNDEREA SLAVILOR ȘI CONVIEȚUIREA LOR CU AUTOHTONII.

Problematica privind pătrunderea și așezarea slavilor în spațiul carpato-dunărean, a fost deseori abordată, în lucrări de specialitate, atît pe baza informațiilor izvoarelor scrise, cît și în special, în lumina datelor arheologice din ultimele decenii [347].

---

346 V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului la daco-ramani*, Buc., 1911, p. 7.

347 Din bogata bibliografie referitoare la această problematică, amintim selectiv ; K. Horedt, SCIV, III, 1951, p. 189 și urm. ; I. Nestor, SCIV, X, 1959, 1, p. 49 și urmă. ; idem, Dacia, N.S., V, 1961, p. 429 și urm. ; idem, RESEE, t I, 1963, 1—2, p. 41 și urm. ; idem, în *Istoria poporului român* (sub red. A. Oțetea), Buc., 1970, p. 102 și urm. ; Gh. Ștefan, ActaArch, XVII, 1—4, Budapesta, 1965, p.101 și urm. ; M. Comșa, SCIV X, 1959, p. 65 și urm. ; idem, Dacia, N.S., XII, 1968, p. 355 și urm. ; idem, Actes du VIIe Congres International des sciences Préhistoriques et Protohistoriques — Praque, 1966, vol. II, Praga, 1971, p. 1111 și urm. ; idem, Balcano-Slavica, 1, 1972, Prilep-Belgrad, 1974, p. 9 și urm. ; idem Apulum, XII, 1974, p. 300 și urm. ; M. D. Matei, SCIV, X, 1959, 2, p. 409 și urm. ; idem, SlovArch, X, 1962, 1, p. 149 și urm. ; M. Petrescu-Dîmbovița, RRH, 2, 1967, p. 184, și urm. ; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova...*, p. 91 și urm. ; Z. Székely, SCIV, XIII, 1962, 1, p. 47 și urm. ; M. Rusu, Apulum, IX, 1971, p. 713 și urm. ; Dan Gh. Teodor, Atti del VI Congresso Internazionale delle Scienze Prehistoriche e Protosto-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Concluzia, aproape unanimă, a studiilor privind pătrunderea și așezarea slavilor pe teritoriul României poate fi rezumată astfel : dacă prezența temporară a unor grupuri de slavi la Dunărea de Jos (așa cum arată izvoarele scrise) poate fi admisă, încă din primele decenii ale sec. al VI-lea, în cadrul unor expediții spre granițele Imperiului bizantin, de o așezare efectivă a unor enclave slave, în unele regiuni ale spațiului carpato-dunărean și în primul rînd în Moldova, nu poate fi vorba înainte de jumătatea secolului al VI-lea e.n.[348]. Avînd în vedere concluziile la care a ajuns cercetarea istorico-arheologică, privind pătrunderea și așezarea slavilor pe teritoriul Moldovei și al României în general[349], o rediscutare a acestor probleme în ansamblu nu o mai considerăm necesară în economia lucrării de față.

În cele ce urmează, vom proceda însă la prezentarea elementelor de cultură materială slavă, din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, în lumina rezultatelor cercetărilor arheologice, efectuate pînă în prezent. Avînd în vedere lipsa unor informații scrise, cu privire la pătrunderea, așezarea și conviețuirea slavilor cu autohtonii, în regiunea la care ne referim, datele arheologice reprezintă singura sursă de informații care să permită o prezentare a problematicii enunțate la proporțiile sale reale.

În lumina rezultatelor cercetărilor arheologice, îndeosebi a celor de mai mare amploare din unele stațiuni, precum cele de la Bacău-Curtea domnească, Davideni, Izvoare-Bahna etc., de o așezare efectivă a slavilor în regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, nu putem vorbi decît începînd din a doua jumătate a secolului al VI-lea. Această constatare concordă în esență cu observația conform căreia migrația slavă, în toată întinderea ei, s-a declanșat deabia în a doua jumătate a secolului al VI-lea, în contextul unor împrejurări dictate în ansamblu de avari[350].

Pe baza observațiilor arheologice din așezările cercetate, rezultă un oarecare decalaj, în sensul unei întîrzieri, a pătrunderii și în special a așezării slavilor în regiunea de care ne ocupăm, în comparație cu zonele din nordul și nord-estul Moldovei. În același timp, se cuvine a fi subliniat, de la început, că atît cantitativ, cît și din punct de vedere al varietății, ponderea materialelor arheologice, care pot fi puse pe seama slavilor, din regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, în comparație cu ponderea materialelor de factură autohtonă, este mai

---

riche, Roma, 1966, vol. III, p. 167 și urm. ; idem, MemAntiq, I. 1969, p. 189 și urm. ; idem, Carpica, 1972, p. 105 și urm. ; idem, Balcano-Slavica, I, 1972, Prilep-Belgrad, 1974, p. 29 și urm. ; idem, Berichte über den II Internationalen Kongress für Slawische Archäologie, Berlin, 1973, p. 201 și urm. ; idem, Apulum, XII, 1974, p. 300 și urm. ; idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 34 și urm.

348 I. Nestor, SCIV, X, 1959, 1, p. 49 ; idem, în *Istoria poporului român*, p. 103—104 ; V. Teodorescu, SCIV, 15, 1964, 4, p. 494—499 ; Dan Gh. Teodor, Carpica, 1972, p. 108 ; idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 35—37.

349 Cf. lucrările citate la notele 347 și 348, precum și bogata bibliografie folosită în aceste lucrări.

350 I. Nestor, în *Istoria poporului român*, p. 103—104 ; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 36.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mică. Această realitate se explică în primul rînd prin faptul că, în ansamblul său, regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret s-a aflat oarecum la periferia zonei în care slavii au pătruns și s-au așezat în număr mai mare.

Deși în unele așezări, situate mai aproape de valea Siretului, respectiv pe drumul migrării slavilor spre sud, sau pe valea Trotușului pe unde unele grupuri de slavi au pătruns spre S—E Transilvaniei, elementele de factură slavă sînt mai ușor de delimitat, în alte așezări, din depresiunile subcarpatice, materialele care pot fi puse pe seama slavilor sînt mai puțin numeroase și în multe cazuri mai greu de diferențiat cu certitudine.

În toate așezările cercetate, în regiunea de care ne ocupăm, s-a constatat că elementele de cultură materială de factură slavă, apar alături sau, mai exact, împreună cu elementele specifice culturii materiale autohtone.

Se confirmă astfel și pentru această regiune, observația conform căreia nicăieri în spațiul carpato-dunărean nu avem așezări „curat slave" [351]

În legătură cu pătrunderea și așezarea slavilor în regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret se mai impune o remarcă și anume: în toate cazurile, instalarea grupurilor slave alături de autohtoni nu corespunde unui nivel de distrugere și respectiv de întrerupere a existenței așezărilor populației autohtone Așa cum s-a observat și pentru alte regiuni [352], din spațiul carpato-dunărean, slavii se vor stabili alături de autohtoni și vor conviețui în cadrul acelorași așezări. Fenomenul acesta, este evident în cazul tuturor așezărilor, din regiunea de care ne ocupăm, în care s-au făcut cercetări arheologice de mai mare întindere, cum ar fi cele de la Bacău-Curtea domnească, Izvoare-Bahna, Davideni, Ștefan cel Mare etc. Astfel, în așezarea de la Davideni, cea mai mare stațiune arheologică din secolele V—VII, cercetată sistematic, în regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, după o evoluție de aproape un secol, a unei comunități autohtone, puternic influențată de cultura materială și spirituală bizantină, începînd din ultimele decenii ale secolului al VI-lea, alături de materialele de factură autohtonă apar și elemente de cultură slavă, arhaică. Datele arheologice, evidențiază în acest caz, că în timpul migrației unor „fracțiuni de triburi slave" [353] de-a lungul văii Siretului, unele enclave s-au desprins, îndreptîndu-se pe valea Moldovei, ajungînd în cele din urmă în mijlocul unei comunități autohtone. În cazul așezării de la Davideni, și situația pare a fi generală, după cum s-a arătat mai sus, contactul dintre slavi și autohtoni nu a fost violent și distrugător, de vreme ce

351 I. Nestor, RRH, III, 1964, 3, p. 402; Eug. Zaharia, Aluta, 1, 1969, p. 120; Gh. Ștefan, *Formarea poporului român și a limbii sale*. Ed. politică, Buc., 1973, p. 50; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 40.

352 V. Teodorescu, *op. cit.*, p. 492—497; Suzana Dolinescu Ferche, *Așezări din secolele III și VI...*, p. 131.

353 I. Nestor, în *Istoria poporului român*, p. 104.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

viața continuă, fără întrerupere, în aceeași așezare, încă mai bine de un secol. Asemănător, a avut loc procesul stabilirii unor enclave slave, mai mult sau mai puțin numeroase, și în alte așezări din regiunea de care ne ocupăm, și foarte probabil că aceste observații pot fi generalizate pentru tot teritoriul carpato-dunărean, întrucît, așa cum s-a mai subliniat, nicăieri în acest spațiu slavii nu au întemeiat așezări, nu au trăit izolați, ci dintr-un început s-au apropiat și introdus în sînul comunităților autohtone.

Foarte probabil că la baza acestui fenomen de integrare în sînul comunităților locale au stat în primul rînd motive de ordin economic. În migrația lor, slavii au vehiculat și unele elemente de cultură materială caracteristice, în primul rînd unele tipuri ceramice [354], pe care le vom întîlni în așezările în care s-au stabilit.

Dacă ceramica lucrată la roată, în totalitate, precum și o mare parte a ceramicii lucrate cu mîna, este de tradiție și factură autohtonă, după cum s-a remarcat și cu prilejul analizei acestei categorii de inventar [355], aflate în așezările din secolele VI—VII e.n., există însă o apreciabilă cantitate de ceramică, lucrată exclusiv cu mîna, care prin formele tipice, compoziția pastei, tehnica de modelare, se dovedește a fi străină de mediul local, autohton. Această categorie ceramică se leagă, nemijlocit, de prezența unor grupuri slave, care începînd din a doua jumătate a sec. al VI-lea se vor așeza în mijlocul comunităților autohtone și în regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret.

Materialele de factură slavă, în primul rînd produsele de olărie, apar sporadic în unele așezări, cum ar fi cele de la Davideni, Tîrpești, Bacău-Curtea domnească, Ștefan cel Mare, încă de la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al VI-lea, frecvența lor fiind mai mare însă în ultimele trei decenii ale secolului al VI-lea și prima jumătate a secolului al VII-lea.

Analiza materialului ceramic de factură slavă, descoperit în toate așezările din regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, arată că în exclusivitate, ceramica slavă, a fost lucrată cu mîna, modelată primitiv, dintr-o pastă grosieră, în compoziția căreia ca degresant s-au folosit cioburi pisate. După cum s-a arătat, cu mulți ani în urmă, folosirea cioburilor ca degresant, constituie o caracteristică a vaselor slave de tip Jitomir-Korceak [356], vehiculate în aceste regiuni de grupurile desprinse din masa triburilor de anți [357].

Dacă totuși uneori în structura pastei din care au fost confecționate vasele de factură slavă alături de cioburi se observă și nisip, aceasta nu reprezintă rezultatul unui adaos intenționat, ci provine din compoziția naturală a lutului.

Vasele de factură slavă au fost modelate neglijent, de unde și forma lor lipsită de simetrie și eleganță. Pereții acestor vase sînt neuniformi,

354 M. Chișvasi-Comșa, SCIV, VIII, 1957, 1—4, p. 269.
355 Vezi mai sus, Capitolul cultura materială.
356 M. Comșa, SCIV, XI, 1960, 1, p. 160.
357 *Ibidem*, p. 163.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

prezintă neregularități, iar fundurile întotdeauna sînt mult îngroșate. Cît privește arderea, aceasta s-a făcut în mod neuniform și superficial.

Foarte probabil că vasele de factură slavă, precum și majoritatea vaselor autohtone lucrate cu mîna, au fost arse nu în cuptoare speciale, ci în vetrele și mai ales în cuptoarele din piatră sau din lut, din cadrul locuințelor.

Dintre formele ceramice din secolele VI—VII e.n., care cu certitudine pot fi puse pe seama slavilor menționăm următoarele

Vas-borcan, de dimensiuni mici și mijlocii (tipul A 1 c) avînd corpul alungit sau uneori ușor bombat, fundul mai mic decît gura și îngroșat, gura tăiată drept (de aspectul unui ou tăiat la capete) (pl. XXII/6 ; XXIII/4 ; XXIV/2) sau cu un început de buză, puțin trasă în afară și subțiată la exterior (pl. XXII/4 ; XXIV/4).

Acest tip de vas, descoperit în regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, în așezările de la Tîrpești, Davideni, Bacău-Curtea domnească, Ștefan cel Mare, Izvoare-Bahna, etc. este caracteristic grupului Jitomir-Korceak, fiind întîlnit în R.S.S. Ucraineană [358] și R.S.S. Moldovenească [359], precum și în Moldova la Șipot-Suceava [360], Botoșana [361], Iași-Crucea lui Ferent [362], sau în Muntenia la Sărata Monteoru [363], București [364], Budureasca [365] și Dulceanca [366], în Oltenia la Făcăi [367], iar în S—E Transilvaniei la Cernat și Poian [368].

Vas-borcan (de tipul A 1 d) avînd în majoritatea cazurilor corpul alungit, cu început de buză rotunjită și mai rar teșită (pl. XXVII/12), umerii prelinși sau ușor bombați, gura întotdeauna mai largă decît fundul, care este îngroșat (pl. XXII/3 ; XXIII/5). Acest tip de vas, caracteristic tot grupului slav arhaic de aspect Jitomir-Korceak [369], se întîlnește în re-

358 I. G. Smirnova, în Issledovanja po arheologii SSSR, Leningrad, 1960, p.221—222, V. P. Petrov, MIA, 108, 1963, p. 16—36 ; I. P. Rusanova, MIA, 108, 1963, p. 39—50 ; idem, *Slavianskie drevnosti VI—VII vv*, Moscova, 1976, p. 16, fig. 5 ; p. 19, fig. 7/1—3.

359 E. A. Rikman, I. A. Rafalovici, I. Gh. Hîncu, *op. cit.*, p. 93, fig. 16/1, 2, 4, 9 ; p. 94—95 ; I. A. Rafalovici, în *Iugo-vostocinaia Evropa...*, p. 12—15, fig. 1 ; idem, *Slaviane VI—IX...*, p. 135, p. 137, fig. 23/1, 2, 4, 9, p. 149—150.

360 Mircea D. Matei, SCIV, X, 1959, 2, p. 412 ; Dan Gh. Teodor, *Balcano-Slavica*, 1972, 1, p. 31, fig. 2/1, 3, 9.

361 Dan Gh. Teodor, MemAntiq, I, 1969, p. 193, fig. 9/2 ; idem, *Teritoriul est carpatic...*, p. 43.

362 Dan Gh. Teodor, Cercetări istorice, II, 1971, p. 119—123 ; idem, Balcano-Slavica, 1972, 1, p. 31 fig. 2/2.

363 I. Nestor și Eug. Zaharia Materiale, V, 1959, p. 511—517, fig. 2/1, 3—4 ; idem, Materiale, VI, 1959, p. 503—509, fig. 1/6.

364 V. Leahu, CercArh Buc., I, 1963 p. 39—41, fig. 27/4 ; M. Constantiniu, CercArh Buc., I, 1963, p. 87—90, fig. 10/1, 5.

365 V. Teodorescu SCIV, 15, 1964, 4, p. 493, fig. 3/4 și materialul inedit văzut de noi, în septembrie 1978, pe șantierul arheologic Budureasca.

366 Suzana Dolinescu-Ferche, *op. cit.*, p. 63—65, fig. 52/4, 7 ; p. 75, fig. 70/2.

367 O. Toropu, *op. cit.*, p. 126—127, fig. 29/14, 15.

368 Z. Székely, Materiale, IX, 1970, p. 307—309, 312, fig. 5/3 ; idem, Materiale, X, 1973, p. 221, fig. 2/4 ; 3/1.

369 I. A. Rafalovici, *Slaviane VI—IX*, p. 136, fig. 22/1—4 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, Balcano-Slavica, p. 31, fig. 2/1, 2, 7 ; p. 32, fig. 3/1, 7, 9 ; idem, *Teritoriul est-carpatic*, p. 43, p. 182, fig. 23/5, 7, 8.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

giunea centrală a Moldovei, de la vest de Siret, în așezările de la Bacău-Curtea domnească, Davideni, Izvoare-Bahna, Ștefan cel Mare, etc.

În cadrul ceramicii slave, poate fi amintită, alături de formele de vas-borcan, și tipsia [370]. Pot fi puse pe seama slavilor tipsiile, de tipul celor cu fundul mult îngroșat, marginile scunde, sau doar cu început de margine (pl. XXX/13, 15, 24, 25). Este locul să amintim însă că tipsia sau tigaia din lut apare în așezările din regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, la Costișa [371] și Davideni, precum și în general în spațiul extra-carpatic al României [372] înainte de pătrunderea slavilor. Este posibil ca și slavii să fi cunoscut această formă de vas, tipsia sau tigaia, înainte de așezarea lor în regiunile de la răsărit de Carpați ale României, în vremea raidurilor spre Dunărea de Jos, din prima jumătate a sec. VI. Oricum, pe baza datelor arheologice, se poate afirma cu certitudine, că forma de vas în discuție nu a fost preluată de autohtoni de la slavi, localnicii cunoscînd-o în perioada anterioară pătrunderii și stabilirii slavilor în aceste regiuni.

Vasele borcan, de factură slavă, în general nu sînt ornamentate.

Pe unele fragmente, provenite din vase borcan de tip slav, se întîlnește un decor format din cerculețe incizate (pl. XXXVIII/12) sau striuri oblice, dispuse în fascicole (pl. XXVII/1, 12 ; XXIX/6), sau striuri verticale (pl. XXIX/4). Decorul format din cerculețe incizate, pus în legătură cu aspectul slav de tip Kolocin [373], apare nu numai pe ceramica slavă timpurie din regiunea de la vest de Siret, ci uneori se întîlnește și pe ceramica slavă din etapa următoare, asociat de data aceasta, în unele cazuri, cu ornamentul format din alveole pe buză (pl. XXXVIII/12).

Cît privește decorul constînd din striuri verticale sau oblice, dispuse de regulă pe umărul vaselor în fascicole, acesta a fost preluat probabil de grupurile slave, în timpul migrației lor, de la unele comunități purtătoare ale unui aspect cultural de tip Przeworsk tîrziu, din regiunile de azi ale sud-estului Poloniei și Ucrainei Subcarpatice [374], vehiculîndu-l apoi în teritoriile afectate de deplasarea slavilor spre Dunărea de Jos.

Un ornament deosebit a fost întîlnit pe un vas, descoperit în așezarea de la Davideni. Pe un fragment dintr-un vas-borcan, lucrat cu mîna, avînd doar un început de buză, ușor răsfrîntă, au fost incizate, în pasta moale înainte de ardere, figuri animaliere (pl. XXVI/3 ; XXXII/2). În partea de sus a fragmentului, sub buză, se observă jumătatea din față a unui animal cu coarne mari. În fața acestuia, pe un „registru inferior" se poate observa partea din mijloc a corpului unui al doilea animal, asemănător cu primul. Foarte probabil, în aceste ornamente, au fost redate, stilizat, figuri de ren sau elan.

Dacă motivele ornamentale, întîlnite pe ceramica arhaică a slavilor, din primele momente ale contactului acestora cu autohtonii sînt,

370 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 44.
371 Dan Gh. Teodor, V Căpitanu și I. Mitrea, Carpica, I, 1968, p. 243.
372 V. Teodorescu, SCIV, 15, 1964, 4, p. 497, nota 17.
373 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 44.
374 *Ibidem*, p. 44, p. 181, fig. 22/4—6, 8.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

după cum s-a văzut, destul de sărăcăcioase, treptat aceste motive se vor îmbogăți cu noi elemente.

După contactul dintre slavi și autohtoni, respectiv după contactul slavilor cu mediul cultural local, mai ales în cursul ultimelor decenii ale sec. VI și primele decenii ale sec. VII, pe ceramica de tip slav, din epoca următoare apar ornamente de tradiție și factură autohtonă, cum sînt alveolele, apoi linia vălurită și linia dreaptă, dispuse simplu sau în benzi. Preluarea acestor motive ornamentale și transpunerea lor pe formele ceramice slave, precum și preluarea, treptat a unor forme de vase de tip autohton și renunțarea în aceeași măsură la formele ceramice slave arhaice, constituie un indiciu al apropierii dintre slavi și localnici, respectiv al începutului și evoluției ascendente a procesului de asimilare a slavilor de către autohtoni, proces ce poate fi considerat ca încheiat în linii mari pînă la începutul sec. VIII.

În afară de ceramică, din ansamblul culturii materiale slave, din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, fac parte și alte categorii de materiale arheologice. Evident că unele împungătoare de os, cuțite din fier, fusaiole, descoperite în așezările cercetate în regiunea de care ne ocupăm, pot fi puse în legătură cu slavii. Slavii timpurii așezați în regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, au folosit drept adăposturi, locuințe de tipul semibordeielor, de formă rectangulară în plan, avînd colțurile rotunjite, uneori stîlpi de susținere și instalații de încălzit constînd din vetre simple sau pietrare. Dar asemenea materiale și tipuri de locuințe erau folosite în aceeași măsură și de autohtoni, încît nu pot fi invocate ca argumente decisive în problema stabilirii etnicului. Foarte probabil că și săgețile cu trei muchii, de „tip avaric", au fost vehiculate în această regiune tot de grupurile de slavi aflate în migrație.

Dacă avem în vedere că slavii sînt singurii migratori care pătrund în secolele VI—VII e.n., în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, este de acceptat că unele din materialele care nu se dovedesc a fi autohtone, sau de factură ori influență bizantină, trebuie puse pe seama lor. Sigur că diferențierea materialelor de factură slavă sau vehiculate de ei trebuie să aibă ca punct de plecare situația concretă din diferitele zone ale spațiului afectat de pătrunderea și stabilirea lor, după care să se ajungă la unele încheieri și concluzii de ansamblu. Din acest punct de vedere, considerăm semnificativă următoarea constatare. Dacă în regiunile din NE și E Moldovei, s-au descoperit mai multe fibule digitate, care au fost puse în legătură cu slavii timpurii [375], în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, cu tot numărul relativ mare de cercetări arheologice efectuate, pînă în prezent nu s-a aflat nici o podoabă de acest tip. În regiunea de care ne ocupăm s-au găsit în schimb, în așezările din secolele VI—VII, mai multe fibule de tip romano-bizantin, care pot fi puse în legătură cu o populație autohtonă, romanică.

Pe baza analizei descoperirilor arheologice din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, îndeosebi a materialelor recoltate din

375 *Ibidem*, p. 41.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

așezările în care s-au efectuat cercetări de mai mare amploare, cum sînt cele de la Bacău-Curtea domnească, Davideni, Izvoare-Bahna, Ștefan cel Mare etc., se poate susține cu noi argumente că slavii care au pătruns in Moldova, în a doua jumătate a secolului al VI-lea și la începutul secolului al VII-lea, au vehiculat, ca element principal de cultură materială, o ceramică arhaică, lucrată exclusiv cu mîna, că în general au fost în timpul migrației lor, purtătorii unei culturi primitive, puțin evoluate [376]. Fără îndoială, că pătrunderea și stabilirea unor grupuri de slavi în această regiune, a determinat, ca și în tot spațiul afectat de migrația lor [377], o scădere a nivelului de viață și al culturii materiale. Avînd în vedere stadiul dezvoltării culturii materiale autohtone, din momentul în care s-a petrecut intervenția elementului slav, e lesne de acceptat că treptat slavii se vor adapta formelor civilizației locale. Descoperirile arheologice dovedesc că nu populația locală și-a însușit cultura materială slavă, cum s-a afirmat uneori [378] ci, dimpotrivă, noii veniți au fost beneficiarii conviețuirii cu autohtonii, dezvoltînd și îmbogățind cultura lor arhaică, în urma contactului cu populația romanizată și cu civilizația bizantină [379].

În stadiul actual al cercetărilor, nu se mai poate susține că elementele de cultură materială slavă, din secolele VI—VII, s-ar fi dezvoltat, în regiunile de la răsărit de Carpați ale României, într-o cultură proprie, în cursul secolelor VIII—IX [380] În Moldova, ca și în restul teritoriului carpato-dunărean în care au pătruns și s-au așezat unele grupuri slave, elementele culturale de tradiție slavă arhaică, vor fi asimilate într-un ritm rapid încă în cursul secolului al VII-lea.

Slavii nu vor prelua de la autohtoni numai forme și tehnici ale culturii materiale, ci și forme de organizare, cum a fost obștea sătească, de veche tradiție locală [381].

Preluarea de către slavi a culturii materiale autohtone, de caracter romanic și în cele din urmă asimilarea lor, confirmă ideea lui F. Engels care spunea că : „...în marea majoritate a cazurilor... cuceritorii mai înapoiați sînt nevoiți să se adapteze situației economice superioare a țării cucerite, ... ei sînt asimilați de către cei cuceriți și de cele mai multe ori trebuie să adopte chiar și limba acestora“ [382].

În cultura materială din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret din secolele VIII—IX, elementele slave se pierd cu totul, expresie a încheierii procesului de asimilare a slavilor de către autohtoni [383] și a desăvîrșirii etnogenezei poporului român [384].

376 L. Niederle, *Manuel de l'antiquite slaves*, tom, II, *La civilisation*, Paris, 1926.
377 I. Nestor, în *Istoria poporului român*, p. 104.
378 G. B. Fedorov, SCIV, X, 1959, 2, p. 387.
379 I. Nestor, *op. cit.*, p. 108.
380 G. B. Fedorov, L. L. Polevoi, *Archeologhia Ruminii*, Moscova, 1973, p. 297.
381 I. Nestor, *op. cit.*, p. 104.
382 F. Engels, *Anti-Dühring*, ed. a IV-a, Buc., Ed. politică, 1966, p. 183.
383 Eugenia Zaharia, Apulum, XII, 1974, p. 287 ; C. Cihodaru, Cercetări istorice, VIII, 1977, p. 255.
384 I. Nestor, *op. cit.*, p. 108—113 ; Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 284 ; Dan Gh. Teodor, *Natives and Slaves*..., p. 155—170 ; idem, *Teritoriul est-carpatic*..., p. 87.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Faptul că în etapa de încheiere a procesului de etnogeneză a românilor, are loc şi fenomenul de asimilare a slavilor, nu înseamnă că elementul slav ar constitui al treilea component al procesului de etnogeneză. Dispersarea şi pierderea trăsăturilor caracteristice ale culturii slave în conţinutul culturii autohtone, ilustrează odată în plus vitalitatea şi capacitatea de asimilare a culturii vechi româneşti.

VII. CONCLUZII.

Cercetările arheologice din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret, cu privire la epoca cuprinsă între secolele al VI-lea şi al IX-lea e.n., efectuate mai ales în ultimii 15 ani, au avut drept rezultat, în primul rînd, sporirea bazei documentare, fără de care nu se poate concepe reconstituirea procesului istoric din spaţiul şi timpul amintit, avînd în vedere că izvoarele arheologice constituie singura sursă de informaţii pentru regiunea şi epoca la care ne referim. Dacă pînă prin anii 1962—1964, în regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, erau cunoscute doar cîteva descoperiri întîmplătoare, urmare a cercetărilor sistematice efectuate în perioada ultimilor 15 ani, a sporit considerabil numărul staţiunilor arheologice din secolele VI—IX, în acest cadru înscriindu-se şi săpăturile metodice de mai mare amploare, în unele din aceste locuri, cum sînt aşezările de la Mănoaia-Costişa, Bîtca-Oituz, Bacău-Curtea domnească, Brăşăuţi, Davideni, Izvoare-Bahna, Ştefan cel Mare etc. Valorificarea ştiinţifică a rezultatelor cercetărilor din aşezările menţionate şi în general a tuturor descoperirilor arheologice din regiunea la care ne referim, a făcut posibilă cunoaşterea conţinutului culturii materiale din secolele VI—IX e.n. şi pe această bază documentarea prezenţei populaţiei autohtone. Aceleaşi cercetări au adus dovezi cu privire la pătrunderea şi aşezarea slavilor în această regiune, asupra evoluţiei raporturilor dintre autohtoni şi noii veniţi, precum şi cu privire la desfăşurarea procesului de asimilare a acestora în masa populaţiei locale. Foarte importante sînt şi materialele descoperite cu prilejul cercetărilor arheologice, care dovedesc, pentru întreaga perioadă a secolelor VI—IX, o prezenţă activă a elementelor de factură şi influenţă bizantină în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret. În ansamblul lor, rezultatele cercetărilor arheologice, din regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, documentează o continuitate de viaţă neîntreruptă în perioada secolelor VI—IX e.n., prezenţa unei populaţii autohtone, creatoare a unei culturi materiale şi spirituale de tradiţie daco-romană, puternic influenţată de civilizaţia bizantină.

În lumina materialelor arheologice descoperite, populaţia autohtonă, de caracter romanic în esenţa sa, se dovedeşte a fi jucat rolul hotărîtor în evoluţia culturii materiale şi spirituale şi în genere a procesului istoric din secolele VI—IX e.n., în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret.

În totalitatea lor, rezultatele cercetărilor arheologice, dovedesc că în regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, în secolele VI—IX a trăit o populaţie sedentară, avînd ca ocupaţii principale cultivarea pămîntului, creşterea vitelor şi practicarea a numeroase meşteşuguri.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Alături de aceste ocupații, în viața comunităților autohtone din spațiul și timpul la care ne referim, un oarecare rol l-a avut și schimbul de produse, precum și unele îndeletniciri auxiliare ca vînatul și pescuitul.

În cadrul economiei comunităților din regiunea de care ne ocupăm, în secolele VI—IX, la fel ca și în perioada precedentă sau epoca care urmează, agricultura a ocupat locul principal.

Dovezile arheologice privind practicarea agriculturii, prezintă o importanță deosebită nu numai din punctul de vedere al cunoașterii unei laturi importante a vieții economice, dar și implicit a problemei continuității populației autohtone, dacă avem în vedere faptul că pentru dovedirea „stăruinței românilor în Dacia Traiană", A. D. Xenopol a adus drept argument esențial, caracterul sedentar și îndeletnicirea agricolă permanentă a strămoșilor noștri [385].

Dintre materialele arheologice ce dovedesc practicarea agriculturii, în secolele VI—IX, în regiunea de care ne ocupăm, amintim, aflarea, în cîteva cazuri (Davideni și Izvoare-Bahna), a urmelor de paie și boabe de grîu în bucățile de chirpic, provenite de la pereții locuințelor sau în compoziția vetrelor portative ; descoperirea în mai toate așezările a vetrelor portative, recipient folosit la prăjitul (uscatul) semințelor, ușurînd procesul de decorticare, numărul mare de tipsii și cuptoare pentru copt pîine, unele vase mari de provizii, precum și cele cîteva seceri, de la Davideni și Izvoare-Bahna. În sprijinul argumentării noastre privind practicarea agriculturii de către populația din secolele VI—IX, din regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, poate fi invocată și poziția așezărilor, situate, fără excepții, în terenuri bune pentru agricultură, precum și terminologia de bază, care este latină, atît cea referitoare la cereale, cît și la tehnica agricolă [386].

Descoperirea unor cosoare, în așezările cercetate sistematic, dovedește practicarea viticulturii, îndeletnicire statornică a oamenilor din această regiune, din vremea geto-dacilor și pînă în contemporaneitate. Și în legătură cu practicarea viticulturii, nu numai în această regiune firește, ci în diverse zone, favorabile, din spațiul carpato-dunărean, se cuvine reamintit, că terminologia de bază cu privire la vița de vie, la însușirile ei, precum și la muncile și obiectele folosite, este latină [387].

Alături de agricultură, una din ocupațiile de seamă ale populației din regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, în secolele VI—IX, a fost creșterea vitelor.

În toate așezările cercetate sistematic s-au descoperit numeroase oase de animale și păsări domestice, care dovedesc creșterea bovinelor, porcinelor, ovicaprinelor și păsărilor. Creșterea animalelor domestice este dovedită indirect și de aflarea în așezări a unor obiecte legate de prac-

385 Maria Matilda Alexandrescu-Dersca și Valeriu Bulgaru, în *A. D. Xenopol. Studii privitoare la viața și opera sa*, Ed. Acad., Buc., 1972, p. 47—59.

386 Constantin C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1973, p. 97—98 ; V. Neamțu, *La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIII-e siècle*, Ed. Acad., Buc., 1975, p. 43, 145, 228, 267.

387 N. Al. Mironescu, Apulum, VII, 1969, p. 489 ; I. I. Rusu, *Elemente autohtone în limba română*, Buc., 1970, p. 102—106 ; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 97.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ticarea unor meşteşuguri, care foloseau drept materie primă produse animaliere, cum ar fi lîna şi pieile. Avem în vedere numeroasele fusaiole, ace din os, greutăţi de la războiul de ţesut, împungătoare din os etc. Cu privire la creşterea oilor pentru lînă, un indiciu îl constituie şi foarfeca descoperită în aşezarea de la Davideni.

Subliniind importanţa păstoritului în viaţa economică a comunităţilor din acest spaţiu, trebuie reţinut că această ocupaţie era strîns legată de agricultură. Prezenţa unei psalii şi a altor piese de harnaşament, dovedeşte creşterea şi folosirea cailor. Sigur că alături de cultivarea pămîntului şi creşterea vitelor, locuitorii aşezărilor din regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, din secolele VI—IX, au avut ca îndeletniciri secundare şi pescuitul, favorizat de situarea aşezărilor în preajma unor rîuri bogate în peşte, ocupaţie atestată şi de cîrligele de undiţă descoperite, precum şi vînatul, dovedit în primul rînd de oasele de animale sălbatice aflate în toate aşezările.

În sfera largă a meşteşugurilor, un loc important îl ocupă prelucrarea metalelor, a lutului (ceramicii), a produselor animaliere, a lemnului şi osului. Prelucrarea metalelor, în cadrul aşezărilor din secolele VI—IX, din regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, este dovedită de prezenţa zgurei şi lupelor de fier, a numeroaselor unelte, a unor creuzete şi tipare din piatră etc. În legătură cu procurarea minereului de fier folosit, acesta provenea din zonă, sursa principală constituind-o „lentilele feruginoase de provenienţă sedimentar-aluvionară sau lentilele de siderit care apar ca intercalaţii în marno-calcarele de vîrstă cretacic inferior din zona flişului Carpaţilor orientali"[388]. Cît priveşte prelucrarea fierului, semnificativ este numărul relativ mare de obiecte din fier descoperite în aşezările cercetate. Astfel, de exemplu, în aşezarea din sec. VI—VII de la Davideni, din 24 de locuinţe dezvelite, în 11 locuinţe (respectiv 45%) s-au găsit diferite obiecte din fier sau bucăţi de zgură şi lupe de fier. La Davideni, în locuinţe, anexe gospodăreşti, sau în stratul corespunzător aşezării din sec. VI—VII, s-au găsit 41 obiecte din fier, dintre care : 15 cuţite, 1 seceră, 3 gravoare, 1 dăltiţă, 2 fibule, 4săgeţi şi 15 alte obiecte (cătărămi, cîrlige, cuie etc.).

În aşezarea din sec. VIII—IX de la Izvoare-Bahna, din 11 locuinţe descoperite, în 9 locuinţe (deci peste 80%) s-au găsit diferite obiecte din fier, bucăţi de zgură sau lupe.

Atît procedeele tehnologice de reducere a minereului de fier cît şi numeroasele dovezi privind prelucrarea fierului, se constituie într-un argument deosebit, care evidenţiază prezenţa populaţiei autohtone în secolele IV—IX în regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, ca şi în tot spaţiul carpato-dunărean [389].

Descoperirea unor tipare din piatră (Davideni, Rădeni, Ştefan cel Mare), dovedesc că în cadrul acestor aşezări se prelucra şi bronzul, din care se confecţionau diferite podoabe.

---

388 Ştefan Olteanu şi Constantin Şerban, *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în evul mediu*, Ed. Acad., Buc., 1969, p. 17.

389 Şt. Olteanu, Revista de istorie, 28, 1975, 12, p. 1844 ; idem, Dacia, N.S., XXII, 1978, p. 300—301.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cantitatea mare de ceramică descoperită în toate așezările din secolele VI—IX, atestă că meșteșugul olăritului ocupa un loc foarte important. Cu privire la practicarea acestui meșteșug subliniem importanța prezenței ceramicii lucrate la roata rapidă, în întreaga perioadă a secoalelor VI—IX, ceea ce dovedește folosirea fără întrerupere a acestui tip de roată perfecționată.

După cum s-a mai arătat, în legătură cu creșterea vitelor, numeroase sînt dovezile ce atestă practicarea unor meșteșuguri casnice, legate de prelucrarea produselor animaliere (tors, țesut, cojocărit). Mai multe pietre folosite pentru șlefuirea oaselor, precum și numeroase obiecte din os (împungătoare și ace mai ales) ne dau indicii cu privire la prelucrarea oaselor în cadrul așezărilor din secolele VI—IX. Reamintim că în locuința L 5 din așezarea de la Izvoare-Bahna, atribuită secolelor VIII—IX, s-au găsit 27 de împungătoare de os, marea majoritate fiind finisate, iar cîteva indicînd un început de finisare. În aceeași locuință s-a găsit și o piatră folosită la șlefuirea oaselor în vederea obținerii acestor împungătoare. Numărul mare de împungătoare, aflate în această locuință, ne face să ne gîndim la un meșter „specializat" în obținerea unor asemenea unelte, pentru nevoile întregii comunități, sau un meșter care se ocupa intens de prelucrarea pieilor de animale.

În cazul în care pieptenele de la Davideni nu reprezintă un obiect obținut prin schimb, am avea atunci dovada realizării în această așezare și a unor piese din os deosebite, care presupuneau o mare pricepere și mult gust artistic.

Deși numărul obiectelor legate de prelucrarea lemnului este relativ mic (doar cîteva unelte din fier pentru scobit lemnul și un sfredel) este de presupus că, într-o zonă bogată în păduri cum este regiunea subcarpatică această ocupație deținea un loc important. Lemnul era folosit nu numai la construcția locuințelor, a unor adăposturi pentru vite, dar și pentru realizarea a numeroase obiecte de uz casnic.

Unele materiale de import, cum ar fi cele cîteva obiecte de podoabă, ceramică, precum și monedele bizantine prezente în această regiune de-a lungul întregii perioade a secolelor VI—IX, pot fi puse în legătură cu schimbul de produse, între comunitățile autohtone din acest spațiu și lumea bizantină.

Firește că unele schimburi de produse (mai ales din metal) aveau loc și între diferitele comunități din această regiune, sau pe un spațiu mai larg al teritoriului carpato-dunărean.

Menționînd prezența, în primul rînd pe calea schimbului a unor produse de factură bizantină, trebuie subliniată importanța menținerii legăturilor cu lumea bizantină, atît pentru cultura materială și spirituală, cît și în ansamblu pentru evoluția societății autohtone în vremea secolelor VI—IX. După cum s-a arătat, mai sus, elementele de factură și influență bizantină sînt prezente în această regiune de-a lungul întregii epoci de care ne ocupăm, cu observația că ponderea lor este precumpănitor mai mare în sec. al VI-lea. Această constatare face posibilă afirmația, că regiunea la care ne referim și în ansamblul său te-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ritoriul Moldovei, s-a aflat în prima jumătate a secolului al VI-lea foarte probabil chiar sub o protecție de natură politico-militară a Bizanțului.

Tot în legătură cu influențele bizantine, trebuie să subliniem că acestea și-au făcut simțită prezența nu numai în sfera culturii materiale, ci și în viața spirituală a autohtonilor din spațiul și timpul la care ne referim. În acest sens, descoperirile arheologice, au pus în evidență numeroase argumente care probează generalizarea creștinismului în sec. al VI-lea. Foarte probabil, prin filieră bizantină, au pătruns în sînul societății locale și alte elemente de cultură spirituală, între care unele concepții despre viață și moarte.

Pe baza cercetărilor arheologice, mai ales a celor din așezările de la Bacău, Davideni și Izvoare-Bahna, se poate afirma că populația autohtonă din regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, a trăit în secolele VI—IX, în cadrul unor așezări relativ întinse. După cum s-a arătat mai sus, în așezarea din sec. VI—VII de la Davideni I, de exemplu, au fost cca 30—35 de locuințe. Tot la fel, pe baza constatărilor din așezarea de la Izvoare-Bahna, din sec. VIII—IX, s-a ajuns la concluzia că numărul total de locuințe din această așezare a fost de cca. 22—25.

După cum s-a arătat, dispunerea locuințelor, în cadrul așezărilor, se făcea după anume reguli, de cele mai multe ori. Fără îndoială, că aceste comunități de oameni liberi, organizați în sate, respectiv în obști teritoriale, aveau o conducere colectivă, alcătuită din adunarea „oamenilor buni și bătrîni" [390].

Încă în cursul secolelor VIII—IX obștile teritoriale, „de tip bizantin" [391] din această regiune, se vor fi reunit în uniuni de obști, adevărate „romanii" populare [392].

Întreaga analiză a rezultatelor cercetărilor arheologice, evidențierea unor ocupații și forme de organizare social-economică, atestă cu certitudine continuitatea neîntreruptă a populației autohtone în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în cursul secolelor VI—IX

În multe din așezările cercetate, această continuitate de viață, este evidențiată în primul rînd de observațiile stratigrafice.

În majoritatea cazurilor, așezările din secolele VI—VII (ale căror începuturi deseori se situează încă la sfîrșitul secolului al V-lea) suprapun vetre ale așezărilor din secolul al IV-lea sau se află în preajma unor asemenea vetre de așezări. În unele așezări (Izvoare-Bahna) nivelul din secolele VIII—IX se dezvoltă în vatra satului din secolele VI—VII. În legătură cu descoperirile de la Izvoare-Bahna, se cuvine subliniat, că în aceeași microzonă, pe valea pîrîului Băhnișoara, pe o distanță de cca. 2—3 km, a fost identificată o suită de așezări, ce dovedesc o continuitate neîntreruptă de viață, din secolele II—III, pînă în secolele VIII—IX. O asemenea continuitate este atestată pe valea Mol-

390 P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova în orînduirea feudală*, Buc., 1964, p. 20, 108—110; Eug. Zaharia, *Populația românească în Transilvania...*, p. 106—121.

391 Eug. Zaharia, *op. cit.*, p. 111.

392 N. Iorga, *La „Romanie" danubienne et les barbares au VI-e siecle*, în Revue Belge de philologie et d'historie, III, 1924, p. 35—50.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dovei de așezările de la Davideni I și Davideni II. Prezența populației autohtone, în secolele VI—IX, în regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, este dovedită cu certitudine de multiplele argumente rezultate din analiza conținutului culturii materiale.

În ansamblul său, cultura materială din secolele VI—IX este rezultatul unei dezvoltări ascendente. După cum s-a constatat, pe baza analizei conținutului culturii materiale, dincolo de anumite elemente de permanență, există și numeroase atribute specifice uneia sau alteia din fazele dezvoltării acestei culturi. Pe această bază, în evoluția culturii materiale din secolele VI—IX s-au putut delimita cîteva etape. O primă etapă este aceea care cuprinde sfîrșitul sec. al V-lea și prima jumătate a sec. al VI-lea, caracterizată prin materialele descoperite la Mănoaia-Costișa, Gura-Văii, Davideni (complexele timpurii din sec. V—VI), Tîrpești, Ștefan cel Mare, Bacău-Curtea domnească. În această etapă sînt mai numeroase obiectele de factură și influență bizantină, inclusiv cele care dovedesc generalizarea creștinismului. Cultura materială din această etapă, romanică în esență, își găsește numeroase analogii în cultura de pe întreg teritoriul Moldovei, încadrată în aspectul Costișa—Botoșana [393], precum și în celelalte regiuni ale țării noastre, respectiv în cultura de tip Bratei—Ipotești—Cîndești [394].

Unitatea culturii materiale de pe întreg teritoriul țării noastre, din a doua jumătate a sec. al V-lea și prima jumătate a sec. al VI-lea este, fără îndoială, expresia unității etnice a creatorilor acestei culturi. Această perioadă corespunde, în esență, celei de a trei etape de extindere și intensificare a procesului de romanizare în teritoriile extraprovinciam [395]. În prima jumătate a sec. VI și în această regiune, ca și în tot teritoriul carpato-dunăreano-pontic, procesul de romanizare se încheiase.

Următoarea etapă cuprinde a doua jumătate a secolului al VI-lea (poate numai ultimele decenii) și secolul al VII-lea. În această etapă continuă evoluția culturii materiale din epoca precedentă, alături de care apar elementele de factură slavă, ceea ce va avea drept rezultat, o oarecare stagnare și chiar o decădere a unor laturi ale civilizației materiale (de exemplu în domeniul prelucrării ceramicii).

Pătrunderea și așezarea slavilor în această regiune, ca și în cazul năvălirii altor popoare migratoare, a provocat, după cum s-a văzut din analiza culturii materiale „serioase rămîneri în urmă în dezvoltarea forțelor de producție, în evoluția civilizației pe aceste meleaguri; toate

393 Dan Gh. Teodor, MemAntiq, I, 1969, p. 185; idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 29—31; I. Mitrea, *Studii* și articole de istorie, XIV, 1969, p. 192; idem, MemAntiq, II, 1970, p. 353—355.

394 I. Nestor, RRH, III, 1964, 3, p. 383 și urm.; Eug. Zaharia, Dacia, N.S., XV, 1971, p. 269 și urm.; idem, Apulum, XII, 1974, p. 285; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 131.

395 M. Comșa, Nouvelles e'tudes d'histoire, 1965, p. 24—25.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

acestea nu au putut însă distruge ființa poporului nostru, nu l-au putut abate din drumul său istoric obiectiv" [396].

Materialele caracteristice acestei etape se întîlnesc în toate așezările din secolele VI—VII, respectiv la Tîrpești, Bacău-Curtea domnească, Davideni, Ștefan cel Mare, Izvoare-Bahna etc. După cum s-a dovedit, la analiza culturii materiale din această etapă, elementele sale caracteristice se întîlnesc în toate așezările din Moldova, contemporane, caracteristice aspectului cultural de tip Șipot—Suceava—Botoșana II [397].

Întrucît, atît în etapa secolelor V—VI, cît și în etapa secolelor VI—VII, principalul factor al dezvoltării istorice, sub aspectul civilizației în primul rînd, l-a constituit elementul autohton, romanizat, pentru denumirea culturii din secolele VI—VII ne-am oprit la nominativul de *cultură autohtonă de tip romanic*, denumire care exprimă într-o mai mare măsură realitățile istorico-arheologice din spațiul și timpul amintit.

A treia mare etapă în evoluția culturii materiale, din teritoriul de care ne ocupăm, cuprinde secolele VIII—IX. Caracteristicile culturii din această etapă au fost evidențiate prin analiza materialelor descoperite la Oituz, Brășăuți, Izvoare-Bahna, Adjudu-Vechi, Poiana-Dulcești, Văleni-P. Neamț, Vițișoara, Faraoani etc. În ansamblul său, cultura materială din secolele VIII—IX, din regiunea centrală a Moldovei, se încadrează organic în cultura materială contemporană din spațiul de la răsărit de Carpați [398] și pe un plan mai larg în civilizația caracteristică populației autohtone, din secolele VIII—IX, din întreg spațiul carpato-dunăreano-pontic [399].

În etapa secolelor VIII—IX și în regiunea de care ne ocupăm, are loc uniformizarea culturii materiale, expresie a încheierii procesului de asimilare a slavilor de către autohtoni [400]. Ca și în tot spațiul carpato-dunărean și în regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, în secolele VIII—IX continuă evoluția culturii de tradiție locală și se consolidează tot mai mult o cultură de evident caracter românesc [401], expresie a încheierii procesului de formare a poporului român. Pe baza acestor constatări, am reținut pentru denumirea culturii materiale din secolele VIII—IX nominativul de *cultură veche românească* [402].

---

396 *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Ed. politică, Buc., 1975, p. 28.

397 Dan Gh. Teodor, Carpica, II, 1969, p. 298—300 ; idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 31—33.

398 Dan Gh. Teodor, Carpica, II, 1969, p. 300—301 ; idem, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 88—89.

399 I. Nestor, Dacia, N.S., II, 1958, p. 371—382 ; Dan Gh. Teodor, SCIV, 19, 1968, 2, p. 271—272.

400 Eugenia Zaharia, Apulum, XII, 1974, p. 287 ; C. Cihodaru, Cercetări istorice (serie nouă), VIII, 1977, p. 255.

401 I. Nestor, RRH, III, 1964, 3, p. 404 ; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 88.

402 Pentru alte opțiuni în acest sens Cf. M. Comșa, *Cultura veche românească...*, p. 151 ; Gh. Diaconu, SCIVA, 29, 1978, 2, p. 300 ; idem, SCIVA, 29, 1978, 4, p. 523—529.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În lumina rezultatelor cercetărilor arheologice, din regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, cu privire la secolele VI—IX, această zonă a spațiului carpato-dunărean se dovedește a fi fost efectiv o parte integrantă a teritoriului în care s-a desfășurat etnogeneza românilor, și o autentică vatră în care s-a conservat și dezvoltat neîntrerupt elementul autohton romanizat, în ciuda vicisitudinilor istorice determinate de pătrunderea unor triburi de migratori.

In ansamblul lor, rezultatele cercetărilor arheologice din regiunea de care ne-am ocupat, ca și din întreg spațiul carpato-dunăreano-pontic, vin să confirme, pe un plan mai larg, ceea ce vasta și cuprinzătoarea viziune istorică a lui N. Iorga intuise cu ani în urmă, atunci cînd afirma că: „o populație nu părăsește de loc, chiar în cele mai grave adversități istorice, chiar în fața negării celei mai înverșunate din partea forțelor naturii, pămîntul în care a coborît rădăcini profunde“ [403].

VIII. REPERTORIUL DESCOPERIRILOR ARHEOLOGICE ȘI NUMISMATICE DIN REGIUNEA CENTRALĂ A MOLDOVEI DE LA VEST DE SIRET, DIN SEC. VI—IX e.n.

1. ***Adjudu-Vechi, jud. Vrancea.***

În marginea de NE a satului Adjudu-Vechi, în punctul „La Sondă“, situat pe terasa din dreapta Siretului, s-a identificat o așezare din epoca prefeudală. Cu prilejul săpăturilor arheologice din 1978, au fost descoperite mai multe fragmente ceramice care provin din vase lucrate la roata încetă, decorate cu motive formate din benzi de linii drepte și benzi de linii vălurite. Materialul ceramic recoltat își găsește analogii în descoperirile dintr-o serie de așezări din Moldova, atribuite secolelor VIII—IX, cea mai apropiată dintre aceste așezări fiind aceea de la Lespezi-Homocea, situată la cca. 4—5 km de Adjudu-Vechi, în stînga Siretului. *(Săpături Al. Artimon și A. Paragină, 1978).*

2. ***Aldești, com. Secuieni, jud. Neamț.***

Pe terenul stațiunii experimentale agricole, pe pantele dealului numit „Aldești 2“ cu prilejul săpăturilor arheologice din 1962, au fost surprinse și materiale caracteristice unei așezări prefeudale. S-a dezvelit un bordei, cu laturile de 3,50×5,20 m. În interiorul locuinței s-au găsit resturile a două pietrare. Ca inventar, în groapa bordeiului, s-au găsit cîteva fragmente ceramice, lucrate la roată și cu mîna ,provenind din vase borcan, de diferite dimensiuni, unele ornamentate cu linii incizate orizontal sau dispuse în val. Din categoria ceramicii lucrate cu mîna, menționăm și cîteva fragmente de tipsii. Materialul, publicat parțial de V. Ursachi, a fost atribuit secolului al X-lea. Analiza caracteristicilor ceramicii, descoperite la Aldești (compoziția pastei, tehnica de prelucrare, forma vaselor, motivele ornamentale) asigură încadrarea acestui material însă și în consecință a așezării, în secolele VIII—IX. *(cf. V. Ursachi, Carpica, I, 1968, p. 140—141, 143, fig. 24).*

3. ***Bacău, jud. Bacău.***

a) *Bacău-Curtea-domnească.* În zona complexului medieval de la Bacău (format din biserica Precista și ruinele Curții domnești) a fost dezvelită și o așezare din secolele VI—VII e.n. Așezarea se află pe terasa inferioară a Bistriței,

403 N. Iorga, *La place des Roumains dans l'histoire universelle*, I, Buc., 1935, (Apud, I. Nestor, Secolul 20, 1965, 12, p. 10).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

înaltă de 8—12 m, în apropierea frunții acestei terase. Prin cercetările arheologice efectuate în anii 1970—1973, s-au dezvelit 7 locuințe ce aparțin unei așezări din sec. VI—VII. Această așezare se suprapune unei așezări din sec. IV—V e.n. din care s-au dezvelit alte 7 locuințe.

În cele 7 locuințe din secolele VI—VII s-a descoperit un bogat și variat material arheologic, compus din ceramică lucrată cu mîna și la roată, diferite obiecte din metal și lut. Analiza materialului arheologic descoperit, dovedește că această așezare poate fi atribuită sec. VI—VII e.n.

Majoritatea materialelor arheologice descoperite sînt de factură autohtonă.

S-au găsit și materiale de factură bizantină și slavă. *(cf. I. Mitrea și Al. Artimon, Carpica, IV, 1971, p. 225—252; I. Mitrea, SCIV, 24, 1973, 4, p. 663—666).*

b) Într-un punct neprecizat de pe raza orașului Bacău s-a descoperit o monedă de bronz, de la Justinian II. *(cf. V. Căpitanu, Carpica, IV, 1971, p. 291, nr. 41).*

c) Dintr-o descoperire întîmplătoare, de pe teritoriul orașului Bacău, s-a recuperat o monedă de la Mauriciu-Tiberiu. *(cf. V. Căpitanu, Carpica, IV, 1971, p. 291, nr. 40).*

d) Pe str. V. Alecsandri din Bacău, s-a descoperit întîmplător, o monedă bizantină de bronz, care a fost rebătută, neputîndu-se identifica emitentul. *(cf. V. Căpitanu, Carpica, IV, 1971, p. 291, nr. 42).*

4. *Bereşti-Bistriţa, jud. Bacău.*

La N—NE de satul Bereşti-Bistriţa, pe terasa din stînga pîrîului Bereşti, în punctul numit de localnici „Silişte" a fost descoperită, prin cercetări de suprafață, o așezare din epoca formării poporului român. Un sondaj de informare efectuat în 1971, a arătat în primul rînd că așezarea a fost distrusă prin lucrările de desfundare a terenului, efectuate în 1969—1970, în vederea plantării cu viță de vie.

Materialul recoltat din sondajul efectuat, sau cules de la suprafață, constă din fragmente ceramice lucrate cu mîna și la roată, provenite de la vase borcan, de diferite mărimi, cu buza răsfrîntă, teșită sau rotunjită. Marea majoritate a fragmentelor ceramice descoperite au fost ornamentate cu motive realizate din striuri drepte sau vălurite, dispuse simplu sau în benzi. Pe unele fragmente apar motive ornamentale, constînd din linii oblice sau verticale și mai rar crestături. Materialul ceramic descoperit permite atribuirea așezării de la Bereşti-Bistriţa, punctul „Silişte" secolelor VIII—IX. *(cf. I. Mitrea, în Studii și cercetări științifice. Institutul pedagogic Bacău, 1972, p. 34—35, 45).*

5. *Bogdăneşti, jud. Bacău.*

Pe terasa superioară din dreapta rîului Oituz, la cca. 1—1,5 km de Bogdăneşti ,pe locul numit „Todoscanu", s-au descoperit fragmente ceramice, lucrate cu mîna și la roată, decorate unele cu motive constînd din striuri drepte și vălurite. Materialul ceramic descoperit la suprafață, asigură datarea așezării în secolul VIII. *(cf. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa și Em. Zaharia. Așezări din Moldova..., p. 359, nr. 462 — b).*

6. *Borleşti, jud. Neamț.*

În marginea de nord-est a satului Borleşti, în preajma punctului numit „Podul Balan" s-au descoperit fragmente ceramice, lucrate cu mîna și la roată. Vasele lucrate la roată, au fost confecționate din pastă cu microprundișuri în compoziție.

Materialul descoperit asigură datarea așezării în secolele V—VI e.n. *(cf. I. Mitrea, Carpica, I, 1968, p. 252, 254)*

7. *Borzeşti, municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej.*

La cca. 250 m nord de biserica construită de Ștefan cel Mare, din grădina C.A.P. Borzeşti, au fost culese de la suprafață fragmente ceramice, provenite, în

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

marea majoritate, din vase lucrate la roată, din pastă cu nisip și microprundișuri în compoziție, decorate cu motive din striuri orizontale și vălurite. Materialul ceramic recoltat, indică o așezare din secolele IX—X *(Cercetare de teren G. Coman 1971 și I. Mitrea în 1976).*

8. *Brășăuți, com. Dumbrava Roșie, jud. Neamț.*

În centrul satului Brășăuți, în imediata vecinătate a școlii, pe o terasă inferioară a Bistriței, la cca. 600 m de cursul actual al rîului, au fost efectuate săpături arheologice într-o așezare prefeudală. Au fost descoperite patru semibordeie, de formă rectangulară în plan, cu colțurile rotunjite. Adîncimea gropii semibordeielor varia între 0,30—0,40 m. În trei semibordeie s-au găsit instalații de încălzit și prepararea hranei, constînd din cuptoare sau vetre deschise din pietre de rîu. Într-unul din semibordeie nu s-a găsit nici un fel de amenajare pentru foc.

Inventarul descoperit este format din ceramică și cîteva împungătoare din os. Nu s-a găsit nici un obiect de metal. Ceramica descoperită se împarte în mare în două categorii: ceramică lucrată cu mîna și ceramică lucrată la roată. Cu mîna au fost lucrate trei tipuri de vase: borcane, tipsii și castroane. Unele vase borcan și într-un caz și un castron, au buzele ornamentate cu alveole.

Ceramica lucrată la roată cuprinde două categorii: ceramica lucrată la roata înceată, cu cioburi pisate în compoziție și ceramica lucrată la roata rapidă, avînd în compoziție nisip și pietricele. La roata înceată sau rapidă, din cele două categorii de pastă, au fost confecționate vase-borcan, de diferite mărimi, ornamentate cu motive formate din striuri drepte și vălurite, dispuse simplu sau în benzi.

Pe baza analizei inventarului descoperit, așezarea de la Brășăuți a fost datată în secolele VIII—IX. *(cf. Victor Spinei și Dan Monah, Mem Antiq., II, 1970 p. 371—387 și ilustrația corespunzătoare, fig. 1—19).*

9. *Căciulești, com. Girov, jud. Neamț.*

La sud de satul Căciulești, pe terasa înaltă din dreapta Cracăului, în punctul numit de localnici „Dealul Găinăriei", pe o pantă dulce, mărginită la nord de cîteva izvoare, în vara anului 1966 au fost culese de la suprafață fragmente ceramice caracteristice sfîrșitului sec. al V-lea și începutul sec. al VI-lea. Un sondaj de informare efectuat în toamna anului 1970, a avut drept rezultat descoperirea mai multor fragmente ceramice care atestă existența în acest loc a unei așezări, cu un nivel caracteristic sec. al IV-lea și un nivel mai nou, care poate fi datat în secolele V—VI. *(Săpături I. Mitrea în 1970, materialul este inedit).*

10. *Cleja, jud. Bacău.*

În 1930 un sătean din Cleja a descoperit, pe lotul său de pămînt, situat în vatra satului, între niște pietre, un tezaur bizantin format din 38 monede de bronz și o monedă de argint. Încercările noastre repetate, din ultimii ani, de a identifica locul descoperirii acestui important tezaur au rămas deocamdată fără rezultat. *(Pentru tezaur cf. I. Dimian, SCN, I, 1957, p. 198—199).*

11. *Comănești, jud. Bacău.*

a) De pe raza orașului Comănești, sau din imediata apropiere, provin două monede bizantine din bronz, una de la Mauriciu Tiberiu și a doua de la Heraclius. *(cf. Dan Gh. Teodor, SCIV, 21, 1970, 1, p. 113, nota 90; C. Preda SCIV, 23, 1972, 3, p. 399).*

b) În marginea de nord-est a orașului Comănești pe pantele „Dealului Comăneștilor" din apropierea bisericii, au fost descoperite cîteva fragmente ceramice lucrate cu mîna, datînd din secolele VI—VII. *(Cercetare 1968 Dan Gh. Teodor).*

12. *Costișa, jud. Neamț.*

La marginea de vest a satului Mănoaia, com. Costișa, pe terasa inferioară din stînga Bistriței, a fost descoperită întîmplător o așezare prefeudală. Cercetă-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rile arheologice sistematice, efectuate în acest loc, au dus la identificarea unei așezări cu nivele de locuire din secolele II—III, secolele IV—V și secolul VI. Nivelului din secolul VI (de fapt sfîrșitul sec. al V-lea și prima jumătate a sec. al VI-lea) îi aparține un bordei cu pietrar. *(cf. D. Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, Carpica, I, 1968, p. 233—247).*

13. *Davideni, jud. Neamț.*

a) *Davideni I — „La izvoare-Spiești".*

În anii 1969—1979 s-au efectuat cercetări arheologice sistematice în așezarea de la Davideni, punctul „La Izvoare-Spiești". Așezarea se află pe terasa inferioară de pe dreapta rîului Moldova, în stînga șoselei Tg. Neamț—Davideni—P. Neamț, la cca. 1—1.5 km nord de satul Davideni, comuna Țibucani.

Așezarea din epoca formării poporului român se întinde pe o mare suprafață de pe buza terasei, porțiunea de teren cea mai intens locuită fiind aceea din preajma unor izvoare. Un prim sondaj a făcut M. Babeș în 1969.

Prin cercetările arheologice efectuate în anii 1969—1979, au fost dezvelite 24 de locuințe de tipul celor parțial adîncite în pămînt. În locuințe s-au găsit vetre, pietrare și cuptoare din lut. Cuptoare din lut s-au găsit și în aer liber.

În locuințele dezvelite și mai puțin în stratul de cultură corespunzător, s-a găsit un bogat și variat material (analizat în capitolul „Cultura materială" din prezenta lucrare).

Analiza întregului material arheologic descoperit în nivelul aparținînd epocii de formare a poporului român, permite datarea acestei așezări în secolele V—VII e.n.

(Pentru unele referiri la rezultatele cercetărilor de la Davideni, cf. I. Mitrea, *Mem Antiq, II, 1970, p. 345—370; idem, Studii și cercetări științifice, (Seria istorie—filologie), Institutul pedagogic Bacău, 1972, p. 5—22; idem, SCIVA, 30, 1979, 2, p. 145—162).*

b) *Davideni II.*

În marginea de nord a satului Davideni, între ultimele case și sectorul zootehnic al C.A.P., în punctul „La curte", situat la cca. 2 km sud de așezarea Davideni I, tot pe terasă din dreapta rîului Moldova, în apropierea unor izvoare naturale, s-a identificat prin cercetări de suprafață efectuate în anii 1976—1978, o așezare prefeudală.

Prin sondajul de informare efectuat în 1978, s-au surprins materiale ceramice caracteristice sec. al IV-lea și secolelor VI—VII e.n. Materialele atribuite sec. VI—VII constau din fragmente de vase borcan și tipsii, asemănătoare celor descoperite în așezarea din punctul „La Izvoare-Spiești". A doua așezare, din punctul „La curte" a fost notată Davideni II. *(Săpături 1978 I. Mitrea).*

14. *Faraoani, jud. Bacău.*

La NE de satul Faraoani pe terasa din punctul „Siliște", de pe malul stîng al pîrîului cu același nume (numit de D. Cantemir în Descrierea Moldovei, pîrîul „Faraon"), plecînd de la rezultatele unei periegheze, în toamna anului 1976 s-a efectuat un sondaj de informare. În cele două secțiuni săpate nu s-au surprins complexe de locuire. În schimb, în stratul prefeudal, s-au descoperit mai multe fragmente ceramice, lucrate la roată, din pastă cărămizie, decorate cu striuri drepte și vălurite, caracteristice secolelor VIII—IX. Pe această bază, așezarea de la Faraoani a fost atribuită secolelor VIII—IX. *(Săpături I. Mitrea în 1976).*

15. *Gheorghe Gheorghiu-Dej, jud. Bacău.*

La sud de municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, pe terasa inferioară din dreapta Oituzului între șosea și punctul „Valea Rîului", s-au descoperit fragmente ceramice caracteristice secolelor VI—VII. *Cercetare în teren I. Șandru, în 1958 și I. Mitrea în 1967. Cf. I. Șandru, Analele Științifice ale Universității Iași, Secț. II, 1961, 1, p. 221; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, Așezări din Moldova..., p. 365, nr 496).*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

16. *Gura-Văii, municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, jud. Bacău.*

a) Pe terasa inferioară a Tazlăului Mare, în dreapta pîrîului „Gura-Văii" în punctul numit de localnici „Ciortea" s-au descoperit mai multe fragmente ceramice, care provin din vase de tip borcan. Caracteristicile materialului recoltat, cu prilejul unei periegheze, permite atribuirea acestei aşezări secolelor VI—VII e.n. *(Cercetare de teren I. Şandru în 1957 şi I. Mitrea în 1976. Cf. I. Şandru, op. cit., p. 221; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa şi Em. Zaharia, op. cit., p. 364, nr. 489).*

b) La cca. 1 km. nord de satul Gura-Văii (fostul sat Rîpile), pe ridicătura denumită „Dealul la coşuri", au fost descoperite fragmente ceramice, din vase borcan, decorate cu striuri drepte şi vălurite, Materialul ceramic din acest punct atestă existenţa unei aşezări din secolele VIII—IX. *(Cf. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa şi Em. Zaharia, op. cit., p. 367, nr. 501, localitatea menţionată sub numele de Rîpile. La nouă organizare administrativ teritorială, numele de Rîpile a fost înlocuit cu cel de Gura-Văii).*

17. *Hangu jud. Neamţ.*

Pe promontoriul denumit „Cetăţuia", astăzi parţial inundat de lacul de acumulare al Hidrocentralei Bicaz, cu ocazia săpăturilor de salvare, întreprinse în 1957, a fost descoperit un topor din fier, cu tăişul îngust, lama lungă şi curbată, cu ceafă ovală şi aripioare laterale, caracteristic secolului al VII-lea *(Cf. Dan Gh. Teodor, Carpica, II, 1969, p. 268, fig. 14/15; idem, SCIV, 21, 1970, 1, p. 108, fig. 6/11).*

18. *Izvoare, com. Dumbrava Roşie, jud. Neamţ.*

În cunoscuta aşezare neolitică de la Izvoare, situată pe panta sudică a Dealului Boţeştilor, la cca. 1 km. est de satul Izvoare, cu prilejul săpăturilor arheologice efectuate în anii 1936—1948, în sectorul B al aşezării, au fost descoperite mai multe fragmente ceramice, lucrate la roată, decorate cu striuri orizontale şi vălurite, dispuse simplu sau în benzi.

În afară de ceramică, din nivelul prefeudal, mai provin cîteva fusaiole din lut, rîşniţe circulare, fragmente din gresie de ascuţit împungătoare şi un vîrf de săgeată din fier. Analiza materialelor descoperite, permite atribuirea aşezării prefeudale de la Izvoare, secolelor VIII—IX. *(Cf. Radu Vulpe, Izvoare. Săpăturile din 1936—1948, Buc., 1957, p. 318 şi urm.; 333/1-2; 334/2; 336/3, 8-10; 338/1; 339/1-3; 342/1-3).*

19. *Izvoare, com. Bahna, jud. Neamţ.*

Izvoare-Bahna, punctul „La pod la Hărmăneşti". Descoperită prin cercetări de suprafaţă, în primăvara anului 1971, aşezarea de la Izvoare-Bahna, situată în dreapta pîrîului Băhnişoara, în apropiere de podul numit de localnici „La pod la Hărmăneşti", la o distanţă aproximativ egală de satele Izvoare şi Bahna, din comuna Bahna, jud. Neamţ şi Cîrligi, com. Filipeşti, jud. Bacău, a fost cercetată prin săpături arheologice sistematice în anii 1971—1979.

În aşezarea din epoca formării poporului român, au fost surprinse două nivele, respectiv faze cronologice. O fază mai veche, corespunzînd secolelor VI—VII e.n. şi o fază mai nouă, aparţinînd secolelor VIII—IX e.n.

Între cele două faze, există o continuitate de viaţă.

Din aşezarea aparţinînd secolelor VI—VII e.n. au fost dezvelite 6 locuinţe, mai multe vetre în aer liber şi cîteva gropi. În locuinţele şi anexele gospodăreşti din secolele VI—VII s-a descoperit un inventar puţin numeros, totuşi semnificativ pentru atribuirea cronologică şi etnică a aşezării.

Din nivelul aparţinînd aşezării din secolele VIII—IX s-au dezvelit 11 locuinţe, vetre în aer liber şi gropi menajere. Inventarul aflat în locuinţele din secolele VIII—IX este mai bogat şi variat.

Atît complexele de locuire din secolele VI—VII cît şi cele din secolele VIII—IX, precum şi totalitatea materialelor arheologice descoperite au fost analizate în ca-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pitolele anterioare din lucrarea de față. (Pentru unele referiri la descoperirile de la Izvoare-Bahna, *Cf. I. Mitrea, Carpica, VI, 1973—1974, p. 55—76 ; idem, Carpica, X, 1978, p. 205—252).*

20. *Moldoveni, jud. Neamț.*

a) Pe un promontoriu al terasei inferioare, de pe malul drept al Siretului, la poala „Dealului Gabăra", precum și pe partea mai înaltă a aceluiași deal, în apropierea drumului ce duce spre satul Moldoveni, s-au descoperit fragmente ceramice prefeudale, care dovedesc existența în acel loc a unei așezări cu două nivele de locuire, respectiv din secolele VI—VII și din secolele VIII—IX. *(Cf. Materiale, VI, 1959, p. 474 ; Materiale, VII, 1961, p. 449 ; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, op. cit., p. 293, nr. 250-a).*

b) In vara anului 1970, în punctul Dealul lui Vodă, situat la nord de satul Moldoveni, au fost scoase la suprafață resturile unui mormînt de înhumație (?), din inventarul căruia s-a recuperat o fibulă din bronz, de tip bizantin, caracteristică secolelor V—VI e. n. *(Cf. I. Mitrea, SCIV, 24, 1973, 4, p. 663 și urm.).*

21. *Oituz, jud. Bacău ,*

În livada I.A.S. Oituz, pe una din terasele de pe partea stîngă a rîului Oituz, în punctul denumit „Bîtca" sau „Humărie", au fost scoase la suprafață, prin lucrările de desfundare a terenului în vederea folosirii pentru pepinieră, numeroase fragmente ceramice prefeudale. Sondajul arheologic de salvare, întreprins în 1964, a dus la constatarea că întreaga așezare a fost distrusă prin lucrările de desfundare a terenului. Cu prilejul sondajului efectuat a fost recoltată o mare cantitate de ceramică. Analiza materialului ceramic descoperit, a dus la concluzia că în punctul „Bîtca" a existat o așezare prefeudală, cu două nivele de locuire : un nivel caracteristic secolelor VIII—IX și un al doilea nivel care poate fi datat în secolele X—XI. *(Cf. D. Gh. Teodor, C. Buzdugan, și I. Mitrea, Carpica, II, 1969, p. 309—321)*

22. *Piatra Neamț-Văleni, jud. Neamț.*

a) In cartierul Văleni al municipiului Piatra Neamț, în punctul „Cetățuia", o fostă insulă a rîului Bistrița, unde în secolul al XIX-lea a fost construită „Fabrica de hîrtie" a lui Gheorghe Asachi, cu prilejul cercetării unei așezări neolitice au fost descoperite și materiale ceramice aparținînd unei așezări prefeudale. Așezarea prefeudală este situată în dreapta actualului curs al rîului Bistrița, în partea de NE a terasei „Cetățuia", pe panta ce coboară ușor spre cursul Bistriței. Cu prilejul săpăturilor efectuate în 1976, a fost descoperită o locuință prefeudală, de tipul bordeielor, avînd într-unul din colțuri un pietrar.

Materialul ceramic recoltat constă din fragmente, provenind din vase de tip borcan lucrate cu mîna și la roata înceată sau cu turație medie. Pe fragmentele provenite din vase lucrate cu mîna, ca decor, apar alveole pe buză. Fragmentele ceramice provenite din vase lucrate la roată sînt ornamentate cu striuri drepte și vălurite

Pe baza analizei materialului ceramic descoperit, așezarea de la Piatra Neamț-Văleni, poate fi atribuită secolelor VII—VIII. Foarte probabil că viața a continuat în această așezare și la începutul secolului al IX-lea, fapt ce va fi confirmat sau nu de viitoarele cercetări în acest loc. *(Săpături, 1976, St. Cucoș. Analiza și datarea materialului prefeudal. I. Mitrea).*

b) Într-un loc neprecizat de pe raza orașului Piatra Neamț, a fost descoperită o monedă de bronz de la Justinian I. *(Cf. I. Minea, BSNR, 81—82, 1933—1934, p. 108 ; C. Preda, op. cit., p. 405).*

23. *Poiana, com. Dulcești, jud. Neamț.*

Cu prilejul cercetărilor arheologice din cunoscuta așezare carpică de la Poiana-Dulcești, au fost surprinse și complexe de locuire aparținînd unei așezări prefeudale. Așezarea este situată în punctul „Siliște", la cca. 250—350 m de marginea de est a satului Poiana, pe panta terasei superioare a rîului Moldova.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din aşezarea prefeudală, au fost dezvelite mai multe locuinţe, de tipul celor adîncite parţial în pămînt, bordeie şi semibordeie. Locuinţele dezvelite au o formă rectangulară şi mai rar trapezoidală, în unele cazuri la colţuri au fost găsite urmele gropilor de pari. În toate locuinţele s-au găsit instalaţii de foc pentru încălzit şi prepararea hranei, instalaţii de tipul pietrarelor sau vetrelor deschise. În groapa locuinţelor s-a găsit o mare cantitate de ceramică, lucrată cu mîna şi la roată, cîteva unelte din fier, os, piatră şi lut. Ceramica lucrată cu mîna, a fost confecţionată dintr-o pastă cu cioburi în compoziţie. Vasele borcan lucrate cu mîna, au fost deseori decorate cu alveole pe buză. Tot cu mîna au fost lucrate tipsiile şi castroanele. La roata înceată au fost confecţionate vase borcan de mărime mică şi mijlocie, decorate cu motive din striuri drepte şi vălurite, dispuse simplu sau în benzi. În ansamblul său materialul arheologic descoperit la Poiana-Dulceşti atestă existenţa unei aşezări din secolele VII—IX. *(Săpături Gh. Bichir în 1961—1970. Pentru primele materiale descoperite, cf. V. Ursachi, Carpica, I, 1968, p. 150—152).*

24. Rădeni, com. Păstrăveni, jud. Neamţ.

La est de satul Rădeni, pe terasa din dreapta pîrîului Rădeanca, în punctul numit „Capul Dealului", cu mai mulţi ani în urmă a fost descoperit un tipar din piatră. În toamna anului 1977, cu prilejul depistării acestui tipar în colecţia Şcolii generale din Rădeni, o cercetare pe locul găsit, a avut drept rezultat identificarea unor fragmente ceramice, lucrate cu mîna şi la roată, caracteristice secolelor V—VI e.n.). *(Cercetare, Virgil Mihăilescu-Bîrliba).*

25. Săbăoani, jud. Neamţ.

a) La cca. 2 km. nord-est de Săbăoani, pe terasa superioară din dreapta Siretului, în punctul denumit „Groapa lui Ghiţă" cu ocazia unor lucrări de interes obştesc, s-au descoperit cîteva morminte de înhumaţie. Din unul din aceste morminte s-a recuperat o cataramă bizantină din bronz, caracteristică secolelor VI—VII e.n.. *(Săpături, V. Ursachi, în 1967; cf. D. Gh. Teodor, SCIV, 21, 1971, I. p. 111, nota 63.).*

b) În punctul „La Islaz", situat pe terasa superioară a Siretului, la cca 2,5 km. nord-est de Săbăoani, cu prilejul săpării unor gropi de siloz în 1963—1964, au fost scoase la suprafaţă fragmente ceramice prefeudale. Săpăturile efectuate în 1965—1967, au dus la identificarea unei aşezări din secolele VI—VII, căreia îi aparţine un nivel arheologic sărac în materiale. Au fost descoperite două bordeie, de formă rectangulară în plan, avînd colţurile rotunjite. În fiecare bordei, la unul din colţuri s-a găsit cîte un pietrar. Toată ceramica descoperită provine din vase lucrate cu mîna, secolele VI—VII e.n. *(Cf. V. Ursachi, Carpica, I, 1968, p. 167—170).*

26. Scurta, com. Orbeni, jud. Bacău. Pe teritoriul satului Scurta, com. Orbeni, a fost descoperită întîmplător o monedă bizantină din argint, emisă în vremea lui Coonstantin IV Pogonat. *(Cf. V. Căpitanu, Carpica, IV, 1971, p. 291).*

27. Secuieni, jud. Neamţ. În vara anului 1966, în incinta staţiunii experimentale agricole Secuieni, cu ocazia săpării unor fundaţii, au fost distruse mai multe morminte, din care s-a recuperat un schelet şi inventarul constînd din două brăţări din bronz. Săpăturile de salvare efectuate la scurt timp au avut drept rezultat descoperirea a încă două morminte de înhumaţie, lipsite de inventar. Grupul de morminte descoperit, aparţine unei necropole ce poate fi datată în secolele V—VII e.n. *(Cf. V. Ursachi, Carpica, I, 1968, p. 184—185).*

28. Ştefan cel Mare, jud. Bacău. Pe teritoriul comunei Ştefan cel Mare, în punctul „La Silişte", situat între satele Rădeana şi Gutinaş, pe versantul drept, terasat, al Trotuşului şi în stînga pîrîului Rădeana, cu prilejul cercetării unor complexe medievale, au fost puse în evidenţă şi urmele unei aşezări prefeudale. În cursul

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

săpăturilor efectuate, între anii 1971—1977, au fost dezvelite cîteva locuințe de tipul celor adîncite parțial în pămînt. În toate locuințele s-au găsit instalații pentru foc, constînd din pietrare sau vetre simple. În majoritatea cazurilor, locuințele prefeudale au fost distruse de gropile unor morminte din secolele XVI—XVII. Inventarul aflat în locuințele dezvelite este format din ceramică, cîteva obiecte din fier și os, fusaiole din lut și un tipar din piatră pentru turnat podoabe. Ceramica descoperită este lucrată la roată și cu mîna. Unele vase borcan au fost lucrate la roata rapidă, dintr-o pastă zgrunțuroasă. În cadrul ceramicii lucrate cu mîna, se disting atît vase borcan de tradiție locală, cît și vase borcan de factură slavă. Analiza materialului descoperit, permite atribuirea așezării de la Ștefan cel Mare, secolelor V—VII e.n. *(Cercetări Al. Aritmon și C. Eminovici. Pentru rezultatele din anii 1971—1974, cf. Carpica, X, 1978, p. 271—274 și fig. 6/4—10. Materialul descoperit în anii 1975—1978 este inedit).*

29. *Tg. Ocna, jud. Bacău.*

Pe teritoriul orașului Tg. Ocna, într-un punct rămas necunoscut, a fost descoperită întîmplător, o monedă bizantină de la Justinian, emisă la Cyzic. Moneda se află în colecția dr. Iacobovici din Tg. Ocna. *(Cf. C. Preda, SCIV, 23, 1972, 3, p. 410).*

30. *Tîrpești, com. Petricani, jud. Neamț.* Cu prilejul cercetărilor arheologice sistematice, din cunoscuta așezare neolitică de la Tîrpești, din punctul numit de localnici „Rîpa lui Bodai", situat pe terasa din stînga pîrîului Topolița la NNE de sat, au fost descoperite și materiale aparținînd unui nivel prefeudal. Au fost dezvelite cinci locuințe de tipul celor puțin adîncite în pămînt, de formă rectangulară în plan, avînd colțurile rotunjite. În locuințe s-au găsit instalații pentru foc constînd din vetre simple din piatră și pietrare. Materialul ceramic descoperit aparține celor două mari categorii : lucrat cu mîna și lucrat la roată. Cu mîna, din pastă cu cioburi în compoziție, au fost lucrate vase borcan și tipsii. La roată, dintr-o pastă mai bună, au fost lucrate vase borcan, de mărime mică și mijlocie, în unele cazuri decorate cu striuri. *(Săpături 1959—1967, Cf. Silvia Marinescu-Bîlcu, Cultura Precucuteni pe teritoriul României, Ed. Acad., Buc., 1974, p. 168. Materialul prefeudal este inedit).*

31. *Țibucani, jud. Neamț.*

Pe teritoriul satului Țibucanii de Sus, comuna Țibucani, dintr-un punct rămas neprecizat, a fost descoperit întîmplător un follis de la Justinian I. *(Cf. Virgil Mihăilescu-Bîrliba, MemAntiq, I, 1969, p. 429—430 ; B. Mitrea, SCIV, 21, 1970, 2, p. 346).*

32. *Văleni, jud. Neamț.*

În cadrul necropolei carpice de la Văleni, în campania de săpături din 1966, a fost descoperit un mormînt de inhumație, avînd ca inventar un cercel de bronz, cu unul din capete în formă de S, ce poate fi datat în secolele IX—XI. *(Săpături, I. Ioniță și V. Ursachi ; Informații V. Ursachi).*

33. *Viișoara, com. Tg. Trotuș, jud. Bacău.*

a) Pe teritoriul satului Viișoara, lîngă biserică, de o parte și de alta a pîrîului „Văratec", s-au descoperit fragmente de vase borcan caracteristice secolelor VI—VII. *Cercetare de teren, G. Coman în 1970 și I. Mitrea, în 1972).*

b) La est de satul Viișoara, în livada C.A.P., cu ocazia desfundării terenului pentru plantat pomi, au fost scoase la suprafață fragmente ceramice, provenind din vase borcan lucrate cu mîna și la roată. Unele fragmente sînt decorate cu striuri drepte și vălurite. Materialul ceramic descoperit, atestă în acest loc existența unei așezări din secolele VIII—IX e.n. *(Cercetare de teren I. Mitrea, 1972).*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LA REGION CENTRALE DE LA MOLDAVIE, D'ENTRE LES CARPATES ET LE SIRET AUX VI—IX-e SIÈCLES N.È.

Résumé

Dans cet ouvrage sont présentés les problèmes historico-archéologiques concernant la région centrale de la Moldavie, d'entre les Carpates et le Siret, aux VI—IX-ième siècles, sous le jour des recherches des dernière quinze années.

I. Dans le chapitre I on délimite d'abord en espace et en temps le thème dont on traite, puis on présente une caractérisation physico-géographique de la région et un compte rendu historique des recherches archéologiques. On souligne que jusqu'à 1964 on connaissait seulement quelques découvertes archéologiques du VI—IX-ième siècles dans cette région. Pendant les dernières quinze années, à la suite de l'intensification des recherches, on est arrivé à identifier plus de 25 habitats (pl. I). Des recherches systématiques, de plus grande ampleur, ont été effectuées quant aux habitats de Bacău — La cour voïvodale (1970—1973), Davideni (1970—1979) et Izvoare-Bahna (1971—1979).

II. Dans le chapitre II sont analysés les types d'habitat, habitations et annexes ménagères. Tous ces habitats découverts dans la région, ne sont pas fortifiés artificiellement. Les habitats du VI—IX-ième siècles de la région en question, sont situés, pour leur plupart, sur des terrains bas, aux alentours des cours d'eau ou de sources naturelles.

Certains habitats comme sont ceux de Bacău, Davideni et de Izvoare-Bahna, occupent de grandes surfaces. Mais on rencontre aussi des habitats qui sont moins étendus, comme ceux de Costişa, de Văleni-P. Neamţ, de Bereşti-Bistriţa, de Davideni II.

Bien des habitats du VI—IX-ième siècles superposent des habitats plus anciens, du IV—V-ième siècles ou du II—III-ième siècles. A Costişa-Mănoaia, on a surprins une succession d'habitats, du II—III-ième siècles jusque dans le première moitié du VI-ième siècle (pl. VIII).

A Izvoare-Bahna, par dessus l'habitat des VI—VII-ième siècles n.è., on a développé l'habitat des VIII—IX-ième siècles (pl. VI). Aux environs de l'habitat de Izvoare-Bahna, dans la vallée du ruisseau de Băhnişoara, on a découvert une succession d'habitats, qui prouvent une continuité de vie, depuis les II—III-ième siècles, n.è., jusqu'aux VIII—IX-ièmes siècles n.è.

La majeure partie des habitations découvertes par les recherches de surface sont du type de celles partiellement enfoncées dans la terre. On recontre, mais rarement, des habitations construites en totalité à la surface.

Les habitations de types hutte sont creusées dans la terre de 0,25 à 1,10 m (pl. XI/2 ; pl. XX).

Sur le plan horizontal, les habitations ont une forme presque carrée (pl. VIII/3 ; X/1—3 ; XVIII/2, 4), plus rarement rectangulaire (pl. XI/2 ; XII/2 ; XV/5) ou la forme d'un trapèze (pl. VIII/2 ; XII/3 ; XX).

La surface des habitations varie entre 5,00 m^2 et 26,10 m^2. Le toit était construit, de règle, à deux pentes.

Dans ces habitations on a découvert des installations pour le feu, formées de simples âtres, des fours en pierres (pl. XVI/3 ; XXI/1, 3, 4) et des fours en argile (pl. XIV/1—4 ; XV/1, 3—5 ; XVI/1—2, 4—6).

Dans certaines habitations on a trouvé deux ou même trois installations pour le feu (pl. XII/1 ; XV/1 ; XX). Les fours en argile on été découverts non seulement dans des habitations mais aussi dans l'espace compris entre les habitations, en plein air (à Davideni).

III. Dans le chapitre III on discute les problèmes concernant le rite funéraire des VI—IX-ième siècles n.é. dans la région centrale de la Moldavie, à l'ouest de Siret. On n'y a découvert que cinq tombeaux tous d'inhumation, à un inventaire

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

caractéristique pour les VI—VII-ième siècles (Secuieni et Moldoveni), tout comme aux VIII—IX-ième siècles (Văleni).

On souligne la nécessité d'intensifier les recherches concernant ce problème, ayant en vue le nombre réduit des découvertes de jusqu'à présent.

IV. Dans ce chapitre, on présente de manière détaillée et minutieusement analysée la culture matérielle des VI—IX-ième siècles, de la région centrale de la Moldavie, d'entre les Carpates et le Siret.

L'analyse de la céramique se fait en deux étapes :

A) La céramique des VI—VII-ième siècles et B) La céramique des VIII—IX-ième siècles.

A) La céramique des VI—VII-ime siècles, se divise en deux catégories principales :

A 1 — La céramique travaillée à la main ;

A 2 — La céramique travaillée à la roue.

On mentionne que la céramique travaillée à la main prédomine, représentant plus de 85% sur le total de la céramique des VI—VII-ième siècles n.è.

Au cadre de la céramique travaillée à la main on rencontre plusieurs types de vases, notamment :

A 1 a (pl. XXVIII/31 ; XXXII/15 ; XXXIII/3, 5, 7) ;
A 1 b (pl. XXII/1—2 ; XXIII/6 ; XXIV/5 ; XXVIII/1, 2, 26, 33) ;
A 1 c (pl. XXII/6 ; XXIII/2, 4 ; XXIV/2, 4 ; XXXIII/1) ;
A 1 d (pl. XXII/3 ; XXIII/5 ; XXVIII/12 ; XXIX/4, 6) ;
A 1 e (pl. XXX/1) ; A 1 f (pl. XXXI/2) et A 1 g (pl. XXII/7—8 ; pl. XXVIII/18, 24, 32 ; XXX/6—9, 11, 12—13, 15—16, 18—19, 25—26).

A 2. La céramique travaillée à la roue, comprend trois groupes ;
A 2 a — La céramique travaillée à la roue rapide (pl. XXIII/ 1 ; XXVII/3 ; 5—7, 10—11 ; XXIX/7—8 ; XXXI/4—5, 7—8, 13—14 ; XXXII/8—11, 14, 18) ;
A 2 b — La céramique travaillée à la roue lente (pl. XXIV/3 ; XXI/4 ; XXXIII/8, 9) et A 2 c — La céramique d'importation.

B) La céramique des VIII—IX-ième siècles se divise toujours en deux catégories principales :

B 1 — La céramique travaillée à la main ;

B 2 — La céramique travaillée à la roue.

B 1 — La céramique travaillée la main, comprend les types suivants de vases : B 1 a (pl. XXIV/2 ; XXXV/1 ; XXXVIII/1) ; B 1 b (pl. XXXIV/4 ; XXXVIII/2 ; XXXIX/2, 5, 9) ; B 1 c (pl. XXXV/2, 8) ; B 1 d (pl. XXXVII/10—11 ; XXXVIII/11 ; XL/3—4 ; XLI/7, 10).

B 2 — La céramique travaillée à la roue se divise en trois groupes :

B 2 a — La céramique travaillée à la roue lente avec les types de vases B 2 a 1 (pl. XXXIV/6, 7 ; XXXV/11 ; XXXVI/1, 11, 20, 22, 25 ; XXXIX/1, 7, 11) ; B 2 a 2 (pl. XXXIV/1, 3 ; XXXV/1, 6, 9 ; XXXVI/12, 14—17, 23, 26, 27 ; XXXVIII/3, 5, 7, 10, 13 ; XXXIX/4, 6 ; B 2 a 3 (pl. XXXIV/5 ; XXXIX/10, 12) ; B 2 a 4 (pl. XL/1 ; XLI/1) ; B 2 b — La céramique travaillée à la roue rapide (pl. XXXVII/1 ; XXXVIII/8, 9) et B 2c — La céramique d'importation.

De l'analyse de la céramique on observe qu'aux VI—VII-ième siècles prédomine la céramique travaillée à la main, pour qu'aux VIII—IX-ième siècles s'augmente visiblement l'importance de la céramique travaillée à la roue, tout comme augmentent, en général, les traits caractéristiques qui se trouveront à la base de la vieille céramique roumaine.

Au cadre de la présentation de la culture matérielle des VI—IX-ième siécles sont analysés à tour de rôle des outils en fer, en bronze, en os, en pierre et en argile ; les ornement et d'autres objets du costume national ; les armes et les pièces de harnais.

Sur la base de l'analyse de la culture matérielle des VI—IX-ième siècles, celle-ci est divisée en deux grandes étapes : la culture autochtone de type romain des VI—VII-ième siècles n.è. et la vieille culture roumaine des VIII—IX-ième siècles n.è.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tant dans la première que pendant la deuxième étape, la culture matérielle autochtone a été influencée par la culture byzantine ; tout aussi que par la culture slave.

V. Dans le chapitre V sont présentés les éléments et les influences byzantines de la culture matérielle et spirituelle des VI—IX-ième siècles de la région centrale de la Moldavie d'entre les Carpates et le Siret.

Dans la région étudiée, dans plusieurs endroits (pl. II), on a découvert des matériaux de provenance ou d'influence byzantine.

51 monnaies proviennent des trésors ou des découvertes isolés. Dans les habitats observés systématiquement on a découvert des fragments de céramique byzantine, des outils (pl. XLVIII/1), plusieurs fibules (pl. XLII/2—6), des bracelets (pl. XLV/7), unde boucle de ceinture (pl. XLII/7) et une croix (XLII/1 ; L/1).

La croix en bronze de Davideni (pl. XLII/1), les croix imprimées sur certains vases (pl. XXV/2, 4 ; XXXII/1) se lient à la propagation du christianisme au VI-ième siècle, dans cette région de la Moldavie.

On mentionne de même au rang des èlements de provenance ou d'influence byzantine, quelques moules en pierre (pl. XLVI/1—3), des boucles d'orielles (pl. XLV/1 ; L/5 ; XLV/3) et une bague (pl. XLV/2 ; L/6).

Sur la base des matériaux découverts, onsouligne que l'influence byzantine, dans cette région, a été très active au VI-ième siècle et spécialement à l'époque de Justinien I (527—565).

Les matériaux de provenance ou d'influence byzantines appartenant aux VI—IX-ième siècles, de la région centrale de la Moldavie d'entre les Carpates et le Siret, sont non seulement une preuve du maintien de cette région dans la sphère de la civilisation byzantine mais implicipement une confirmation de la présence de la population autochtone, romanique, dans cet espace géographique aussi, tout comme sur tout le territoire carpato-danubio-pontique.

VI. Dans le chapitre VI de l'ouvrage sont analysés les problèmes concernant la pénétration et la cohabitation des Slaves et des autochtones dans la région centrale de la Moldavie à l'ouest de Siret.

Sur la base des analyses des matériaux de provenance slave (en premier lieu la céramique du type A 1 c et A 1 d) on montre que les Slaves ont pénétré dans cette région à partir de la deuxième moitié du VI-ième siècle, que partout où ils ont pénétré ,ils se sont installés au cadre des habitats autochtones.

Dès le commencement les Slaves sont entrés en contact avec les autochtones, dont ils ont pris certains éléments de culture matérielle.

Sous l'aspect de leur culture matérielle les Slaves sont assimilés jusqu'au commencement du VIII-ième siècle. Dans la culture materielle du VIII—IX-ième siècles, dans la région dont on traite, les éléments slaves se perdent totalement, preuve de l'achèvement du processus d'assimilation des Slaves par les Roumains.

VII. Au chapitre VII sont présentés les principales conclusions qui résulte de l'analyse des matériaux obtenus par les recherches archéologiques concernant l'époque des VI—IX-ième siècles, de la région centrale de la Moldavie à l'ouest de Siret.

A la suite des résultats des recherches archéologiques, la population autochtone, de caractère romanique dans son essence, s'avère avoir joué le rôle décisif dans l'évolution de la culture matérielle et spirituelle et généralement du processus historique du VI—IX-ième siècles n.è., dans la région centrale de la Moldavie d'entre les Carpates et le Siret.

Dans la culture matérielle du VI—IX-ième siècles on a délimité aussi certaines influences slaves, tout comme de fortes influences byzantines.

Les résultats des recherches archéologiques concernant les VI—IX-ième siècles, prouvent la présence ininterrompue de la population autochtone, population qui a eu comme principales occupations la culture de la terre, l'élevage et la pratique de nombreux métiers. Fortes importantes sont les preuves qui attestent l'usinage du fer.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Sur son ensemble, la culture matérielle des VI—IX-ième siècles est le résultat d'un développement ascendent. Les créateurs de cette culture ont été les autochtones romanisés aux VI—IX-ième siècles, notamment les Roumains des VIII—IX-ième siècles n.è.

La conclusion qui s'impose, sur la base des résultats des recherches archéologiques, est que la région centrale de la Moldavie d'entre les Carpates et le Siret a été aux VI—IX-ième siècles, tout comme pendant la période antérieure, une partie intégrante du territoire où s'est déroulée l'ethnogénèse des Roumains.

VIII. Au dernier chapitre on présente *Le Répertoire des découvertes archéologiques* et numismatiques de la région centrale de la Moldavie, à l'ouest de Siret aux VI—IX-ième siècles n.è.

LISTE DES PLANCHES

Pl. I. La région centrale de la Moldavie d'entre les Carpates et le Siret. Découvertes archéologiques des VI—IX-ième siécles n.è.
1. Tîrpeşti ; 2. Rădeni ; 3. Davideni ; 4. Ţibucani ; 5. Hangu ; 6. Văleni ; 7. Căciuleşti ; 8. P. Neamţ-Văleni ; 9. Brăşăuţi ; 10. Izvoare ; 11. Săbăoani ; 12. Borleşti ; 13. Poiana-Dulceşti ; 14. Secuieni ; 15. Moldoveni ; 16. Izvoare-Bahna ; 17. Costişa ; 18. Aldeşti ; 18. Bereşti-Bistriţa ; 20. Bacău ; 21. Faraoani ; 22. Cleja ; 23. Comăneşti ; 24. Tg. Ocna ; 25. Gheorghe Gheorghiu-Dej ; 26. Gura-Văii ; 27. Viişoara ; 28. Borzeşti ; 29. Ştefan cel Mare ; 30. Oituz ; 31. Bogdăneşti ; 32. Scurta ; 33. Adjudu-Vechi.

Pl. II. La région centrale de la Moldavie d'entre les Carpates et le Siret. Eléments et influences byzantins des VI—IX-ième siècles n.è.
1. Rădeni ; 2. Davideni ; 3. Ţibucani ; 4. Hangu ; 5. Văleni ; 6. Săbăoani ; 7. P. Neamţ ; 8. Poiana-Dulceşti ; 9. Secuieni ; 10. Moldoveni ; 11. Izvoare-Bahna ; 12. Costişa ; 13. Bacău ; 14. Cleja ; 15. Comăneşti ; 16. Tg. Ocna ; 17. Oituz ; 18. Scurta-Orbeni ; 19. Ştefan cel Mare ; 20. Horgeşti.

Pl. III. Costişa-Mănoaia. Le plan général des fouilles effectuées pendant 1965, 1967 et 1969.

Pl. IV. Bacău — La cour voïvodale. Le plan général des fouilles effectuées en 1970—1973.

Pl. V. Davideni. Le plan général des fouilles effectuées en 1969—1979.

Pl. VI. Izvoare-Bahna. Le plan général des fouilles effectuées en 1971—1979.

Pl. VII. Costişa-Mănoaia. Le plan et le profil de l'habitation du VI-ième siècle.

Pl. VIII. Bacău — La cour voivodale. Le plan et le profil des habitations L 2 (1), L 5 (2), L 7 (3) et L 9 (4), des VI—VII-ième siècles.

Pl. IX. Davideni. Le plan et le profil des habitations L 1 (1), L 2 (2), L 8 (3), et L 24 (4), des VI—VII-ième siècles.

Pl. X. Davideni. Le plan et la profil des habitations L 6 (1), L 7 (2), L 5 (3), et L 9 (4), des VI—VII-ième siècles.

Pl. XI. Davideni. Le plan et le profil des habitations L 10 (1), L 4 (2), L 12 (3) et L 13 (4) des VI—VII-ième siècles.

Pl. XII. Davideni. Le plan et le profil des habitations L 14 (1), L 15 (2), L 16 (3) et L 17 (4), des VI—VII-ième siècles.

Pl. XIII. Davideni. Le plan et le profil des habitations L 19 (1), L 20 (2), L 21 (3) et L 22 (4), des VI—VII-ième siècles.

Pl. XIV. Davideni. Le plan et les profils des fours en argile, C 1 (1), C 2 (2), C 3 (3) et C 4 (4), des VI—VII-ième siècles.

Pl. XV. Davideni, Habitations des VI—VII-ième siècles ; L 14 (1), L 15 (2), L 6 (3), L 12 (4), L 19 (5) et L 10 (6).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pl. XVI. Davideni. Fours en argile et pierres des habitations ; (1 de L 5 ; 2 de L 6 ; 3 de L 9) et fours en argile construits en plein air (4, le four n. 3 ; 5, le four n. 2, et 6, le four n. 4).

Pl. XVII. Izvoare-Bahna. Le plan et le profil des habitations L 6 (1), L 7 (2), L 8 (3) et L 9 (4), des VI—VII-ième siècles.

Pl. XVIII. Izvoare-Bahna. Le plan et le profil des habitations L 12 (1), et L 13 (2), des VI—VII-ième siècles, et des habitations L 15 (3) et L 16 (4) des VIII—IX-ième siècles.

Pl. XIX. Izvoare-Bahna. Le plan et le profil des habitations L 5 (1), L 10 (2), L 11 (3), et L 14 (4) des VIII—IX-ième siècles.

Pl. XX. Izvoare-Bahna. Le plan et le profil des habitations L 17 des VIII—IX-iéme siècles n.è.

Pl. XXI. Izvoare-Bahna. Habitations des VI—VII-ième siècles, L 7 (1), L 9 (2), L 12 (3) et des VIII—IX-ième siècles, L 15 (4).

Pl. XXII. Récipients travaillés à la main, des VI—VII-ième siècles n.è. 1—4, 7, Bacău ; 5, 9, Davideni ; 6, Ştefan cel Mare ; 8, Tîrpeşti.

Pl. XXIII. Récipients — bocal travaillés à la roue (1) et à la main (2—6) des VI—VII-ième siècles n.è. 1—2, 4, Ştefan cel Mare ; 3, Davideni ; 5—6, Bacău.

Pl. XXIV. Récipients — bocal des VI—VII-ième siècles n.è. 1, Davideni ; 2, 4, 5, Bacău ; 3, Izvoare-Bahna ; 6, Ştefan cel Mare.

Pl. XXV. Récipients — bocal des VI—VII-ième siècles n.è. 1, 3, Ştefan cel Mare ; 2, Davideni ; 3, Izvoare-Bahna ; 5—6, Bacău.

Pl. XXVI. Céramique des VI—VII-ième siècles n.è. décorée de différents signes incisés. 1, 3, Davideni ; 2, 4—6, Bacău.

Pl. XXVII. Céramique des VI—VII-ième siècles n.è. 1—2, 4, 7—9, 13—14, Davideni ; 3, 5—6, 10—11, Gura-Văii ; 12, Ştefan cel Mare.

Pl. XXVIII. Bacău — La cour voïvodale. Profils de récipients-bocal et deplateaux, des VI—VII-ième siècles. n.è.

Pl. XXIX. Céramique travaillée à la main (1—6) et à la roue (7—9), des VI—VII-ième siècles n.è. 1—4, 6, Bacău ; 5, 7—9, Davideni.

Pl. XXX. Davideni. Profils de récipients-bocal et de plateaux, des VI—VII-ième siècles n.è.

Pl. XXXI. Davideni. Céramique travaillée à la main (1—3, 6, 9—12) et à la roue (4—5, 7—8, 13—14) des VI—VII-ième siècles.

Pl. XXXII. Davideni. Céramique travaillée à la main (1—7, 12—13, 15, 17) et à la roue (8—11, 14, 16), des VI—VII-ième siècles n.è.

Pl. XXXIII. Izvoare-Bahna. Céramique travaillée à la main (1—7) et à la roue (8—9) des VI—VII-ième siècles n.è.

Pl. XXXIV. Izvoare-Bahna. Céramique des VIII—IX-ième siècles.

Pl. XXXV. Izvoare-Bahna. Céramique travaillée à la main et à la roue des VIII—IX-ième siècles.

Pl. XXXVI. Izvoare-Bahna. Céramique travaillée à la main et à la roue des VIII—IX-ième siècles n.è.

Pl. XXXVII. Izvoare-Bahna. Céramique travaillée à la main (7, 9—11) et à la roue (1—6, 8) des VIII—IX-ième siècles n.è.

Pl. XXXVIII. Izvoare-Bahna. Ceramique travaillée à la main (1—2,11—12) et à la roue (3—10, 13), des VIII—IX-ième siècles.

Pl. XXXIX. Céramique travaillée à la main (2, 4—6) et à la roue (1, 3, 7—12), des VIII—IX-iéme sicles n.è. 1—2, 5—6, Izvoare-Bahna ; 3—4, 7, Bereşti-Bistriţa ; 8—12, Brăşăuţi ; 9, 11, Oituz ; 10, P. Neamţ-Văleni.

Pl. XL. Izvoare-Bahna. Céramique des VIII—IX-ième siècles, de l'habitation L 17.

Pl. XLI. Izvoare-Bahna. Cèramique des VIII—IX-ième siècles, de l'habitation L 17.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pl. XLII. Objets d'ornement et de culte des VI—VII-ième siècles n.è. 1—3, 5, Davideni ; 4, Bacău ; 6, Moldoveni ; 7, Săbăoani.
Pl. XLIII. Objets en os, des VI—VII-ième siècles n.è. 1, 3, 5—10, Davideni ; 2, Izvoare-Bahna ; 4, Bacău.
Pl. XLIV. Objets en fer (1—15) et en bronze (16) des VI—VII-ième siècles n.è. 1—3, 6—7, 9—16, Davideni, 4—5, 8, 12, Izvoare-Bahna.
Pl. XLV. Objets d'ornement en bronze, des VI—VII-ième siècles (7) et des VIII—IX-ième siècles (1—3), tout comme des monnaies byzantines (4—6). 1—3, Izvoare-Bahna ; 4—5, Comăneşti ; 6, Bacău ; 7, Secuieni-Neamţ.
Pl. XLVI. Moules en pierre (1—3), des VI—VII-ième siècles n.è. et pierre à aiguiser, des VIII—IX-ième siècles n.è. 1, Ştefan cel Mare ; 2, Rădeni ; 3, Davideni ; 4, Izvoare-Bahna.
Pl. XLVII. Fusaïoles des VI—VII-ième siècles n.è. (1—14) et des VIII—IX-ième siècles n.è. (15—18), 1—3, 5—8, 10, 12—13, Davideni ; 4, Costişa ; 9, 11, 14—18, Izvoare-Bahna.
Pl. XLVIII. Objets en fer, des VI—IX-ième siècles n.è. 1, Hangu ; 2—11, 13—19, 21, 24, Izvoare-Bahna ; 12, 21, 22—23, Davideni.
Pl. XLIX. Objets en os, des VI—VII-ième siècles (1—7) et des VIII—IX-ième siècles (8—12). 1—5, 7, Davideni, 6, 8—12, Izvoare-Bahna.
Pl. L. Objets en bronze (1, 5—6, 8) et en fer (2—4, 7, 9—14), des VI—VII-ième siècles (1—4, 8—14) et des VIII—IX-ième siècles n.è. (5—7). 1—3, 8—10 12—13, Davideni ; 4—7, 11—14, Izvoare-Bahna.

Traduit du roumain, résumé et liste des planches, par Elena Bulai.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

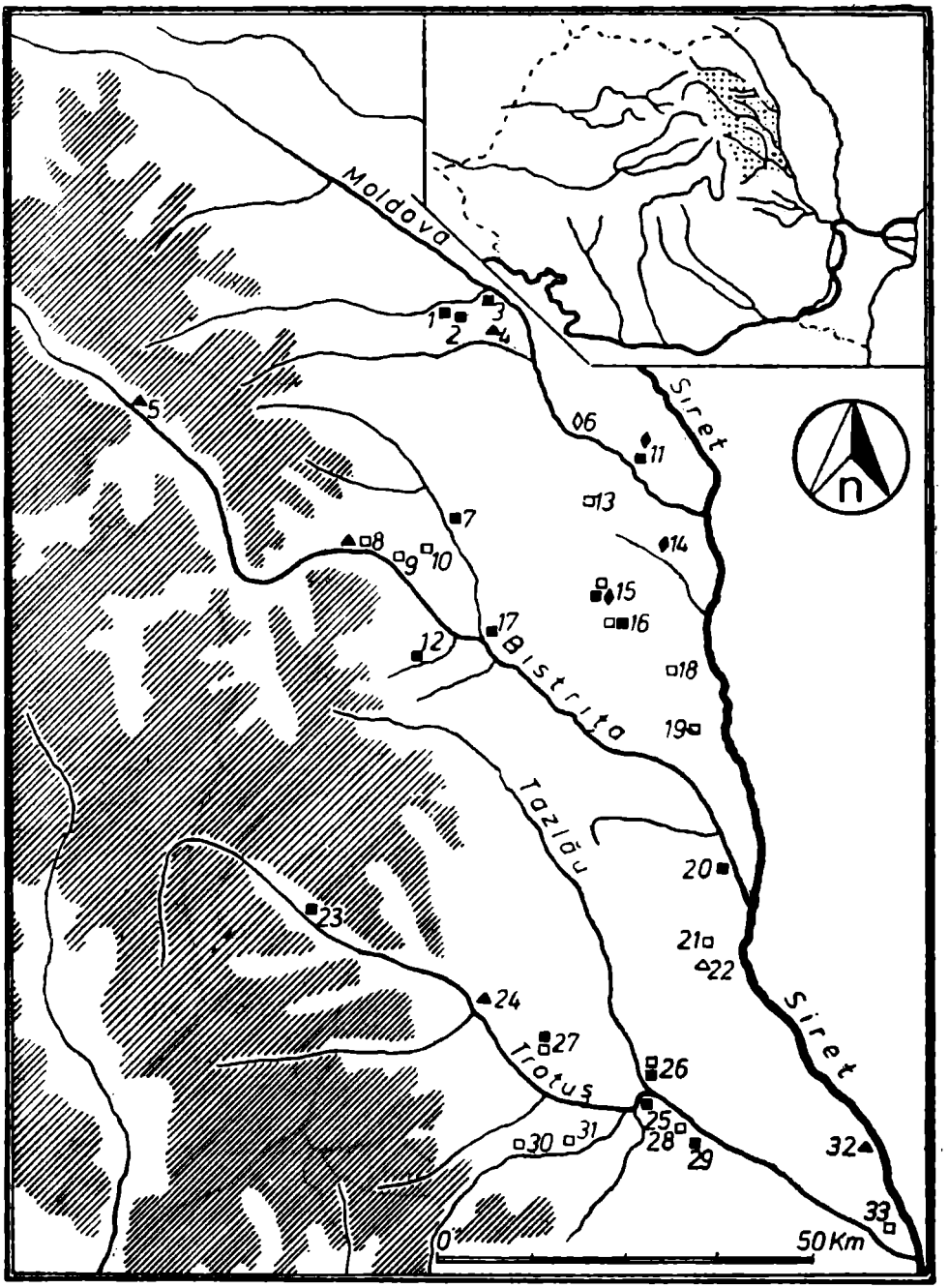

LEGENDA Sec. VI–VII ■ Sec. VIII–IX □ > Așezări ♦ ◊ > Necropole și morminte izolate ▲ △ > Descoperiri izolate

Pl. I. Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret. Descoperiri arheologice din secolele VI—IX e.n. 1. Tîrpești ; 2. Rădeni ; 3. Davideni ; 4. Țibucani ; 5. Hangu ; 6. Văleni ; 7. Căculești ; 8. P. Neamț-Văleni ; 9. Brăsăuți ; 10. Izvoare ; 11. Săbăoani ; 12. Borlești ; 13. Poiana-Dulcești ; 14. Secuieni ; 15. Moldoveni ; 16. Izvoare-Bahna ; 17. Costișa ; 18. Aldești ; 19. Berești-Bistrița ; 20. Bacău ; 21. Faraoani ; 22. Cleja ; 23. Comănești ; 24. Tg. Ocna ; 25. Gheorghe Gheorghiu-Dej ; 26. Gura-Văii ; 27. Viișoara ; 28. Borzești ; 29. Ștefan cel Mare ; 30. Oituz ; 31. Bogdănești ; 32. Săuștea ; 33. Adjudu-Vechi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

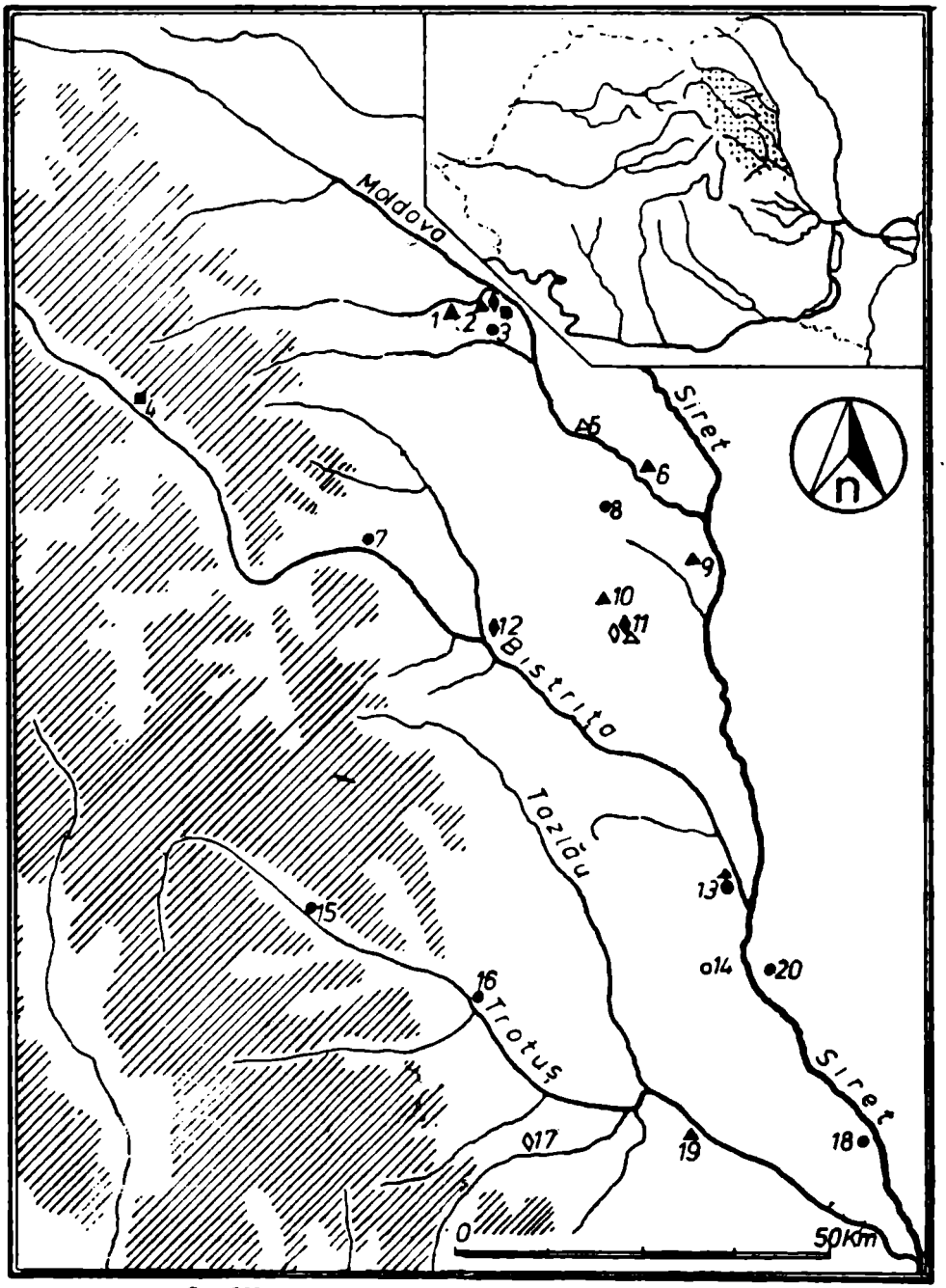

Pl. II. Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret. Elemente și influențe bizantine din secolele VI—IX e.n. 1. Rădeni ; 2. Davideni ; 3. Țibucani ; 4. Hangu ; 5. Văleni ; 6. Săbăoani ; 7. P. Neamț ; 8. Poiana-Dulcești ; 9. Secuieni ; 10. Moldoveni ; 11. Izvoare-Bahna ; 12. Costișa ; 13. Bacău ; 14. Cleja ; 15. Comănești ; 16. Tg. Ocna ; 17. Oituz ; 18. Scurta-Orbeni ; 19. Ștefan cel Mare ; 20. Horgești.

http://www.cimec.ro - http://cimec.ro

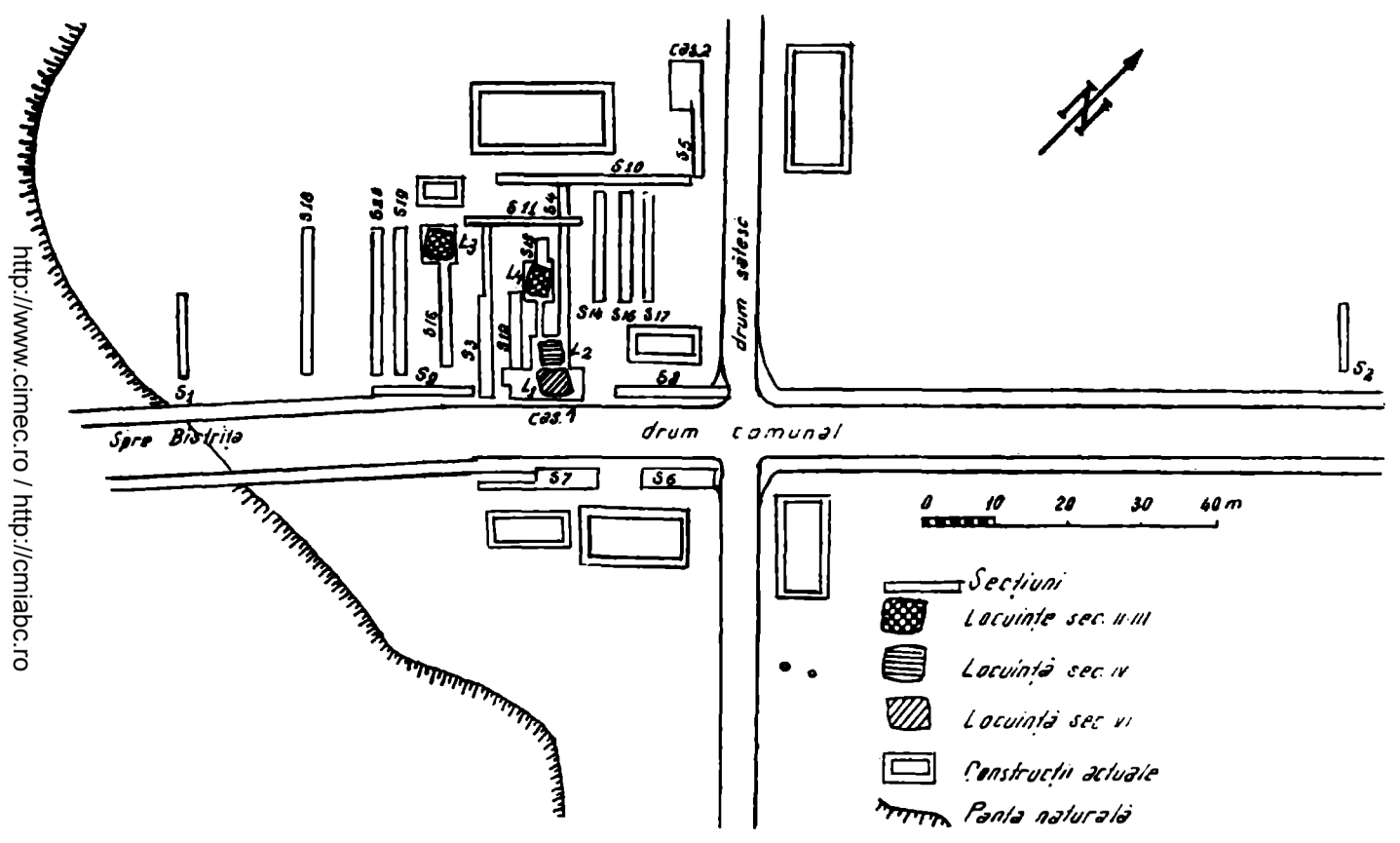

Pl. III. Costișa-Mănoaia. Planul general al săpăturilor efectuate în anii 1965, 1967 și 1969.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

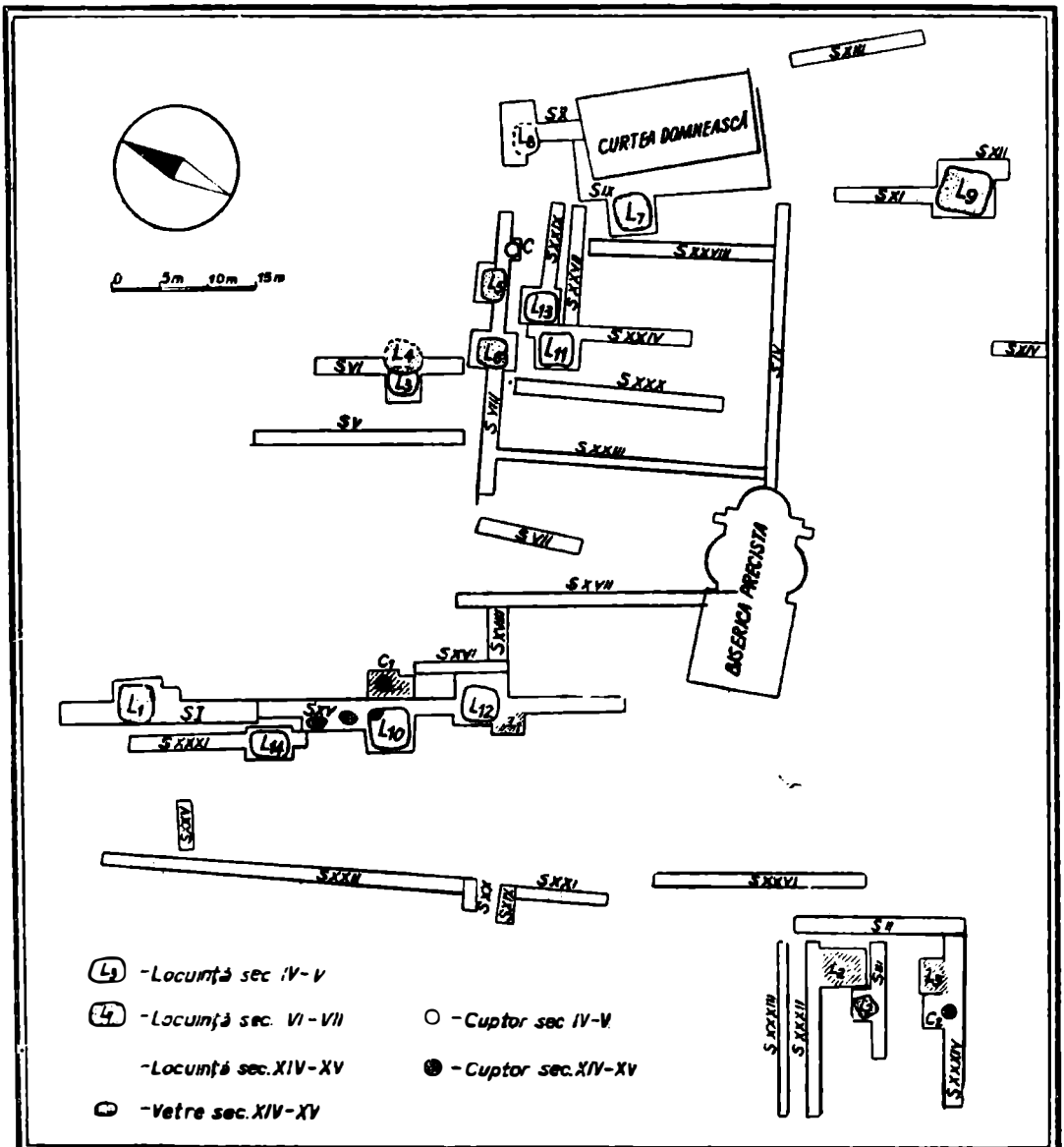

Pl. IV. Bacău-Curtea domnească. Planul general al săpăturilor, efectuate în anii 1970—1973.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

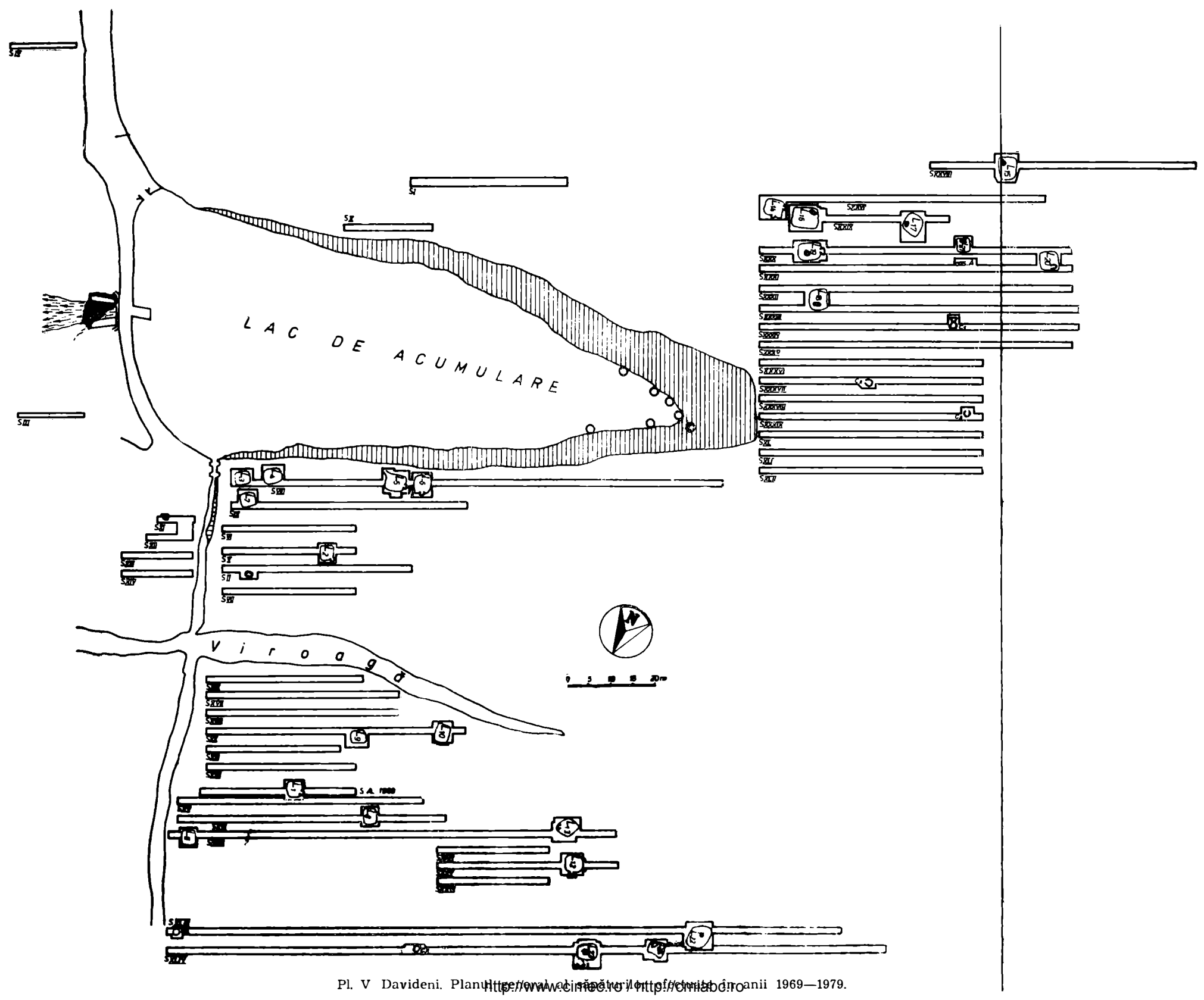

Pl. V Davideni. Planul general al săpăturilor arheologice în anii 1969—1979.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

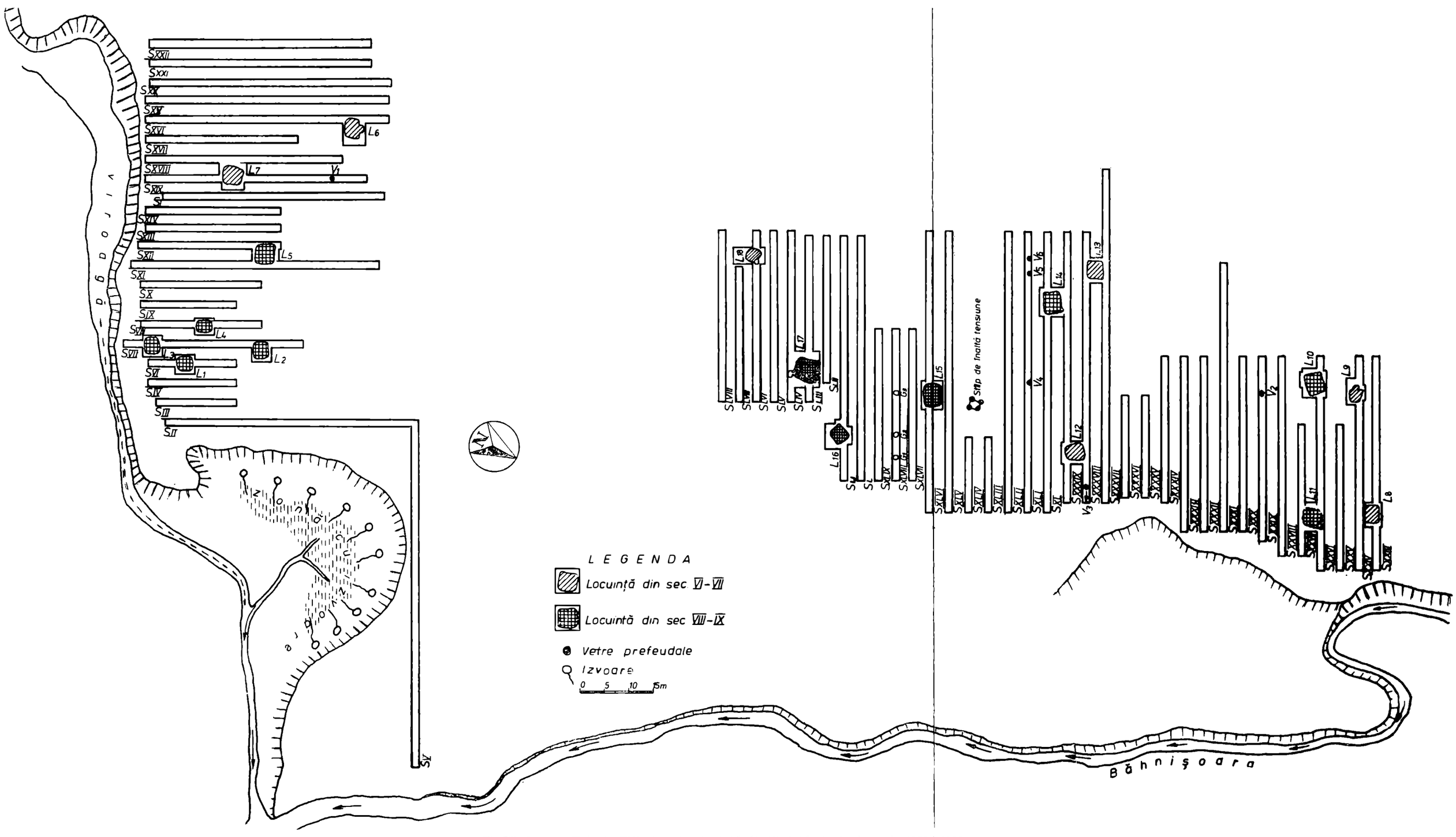

Pl. VI. Izvoare-Bahna. Planul general al săpăturilor efectuate în anii 1971—1979.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

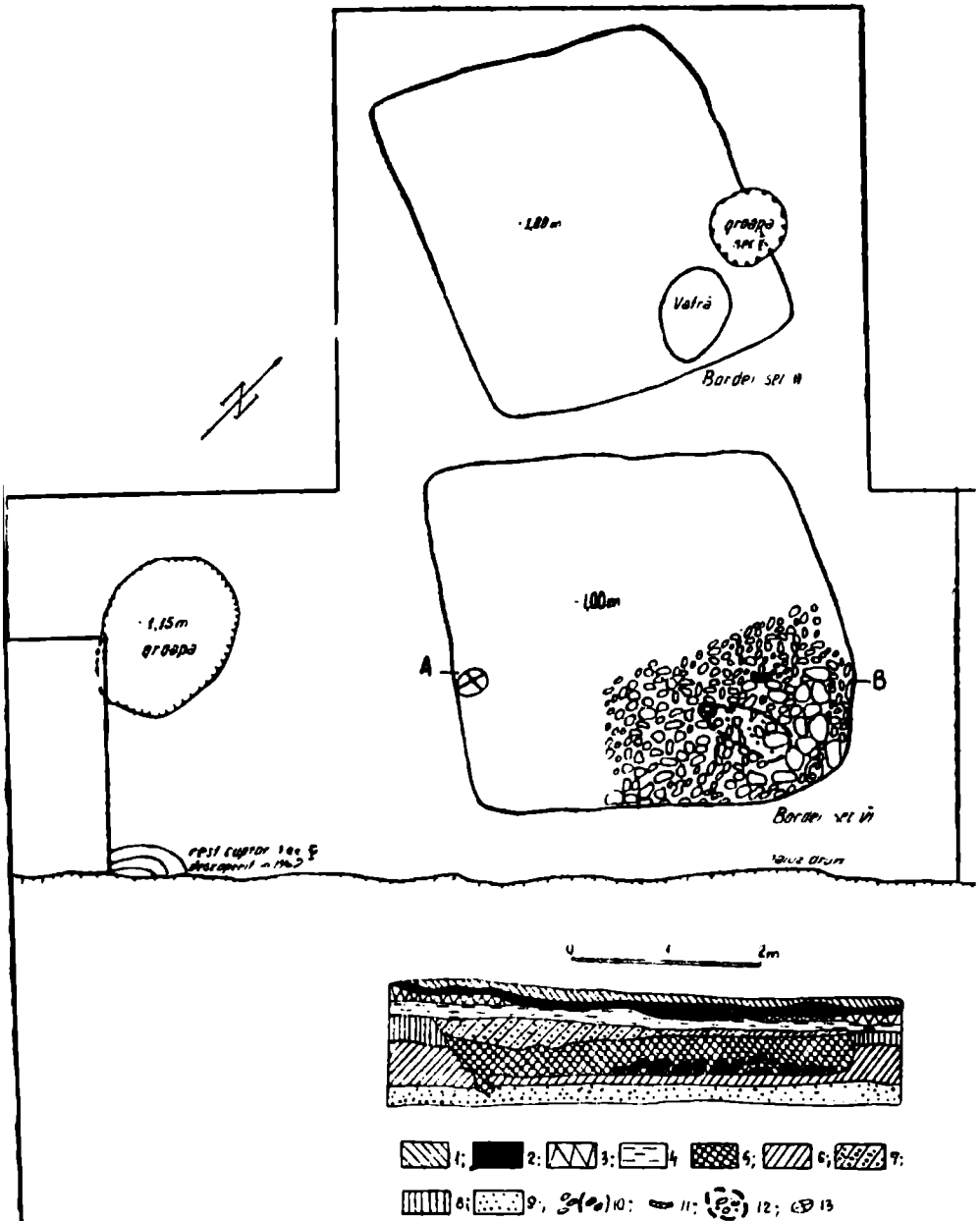

Pl. VII. Costişa-Mănoaia. Planul şi profilul locuinţei din secolul al VI-lea. 1. pământ brun amestecat cu pământ galben ; 2, pământ galben purtat ; 3, pământ brun cenuşos ; 4, strat brun-negricios (sec. V—VI) ; 5, umplutură ; 6, strat brun-gălbui (sec. II—III) ; 7, umplutură ; 8, strat cafeniu roşcat (sec. IV) ; 9, pământ galben ; 10, pietre ; 11, ceramică ; 12, vatră ; 13, groapă par.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

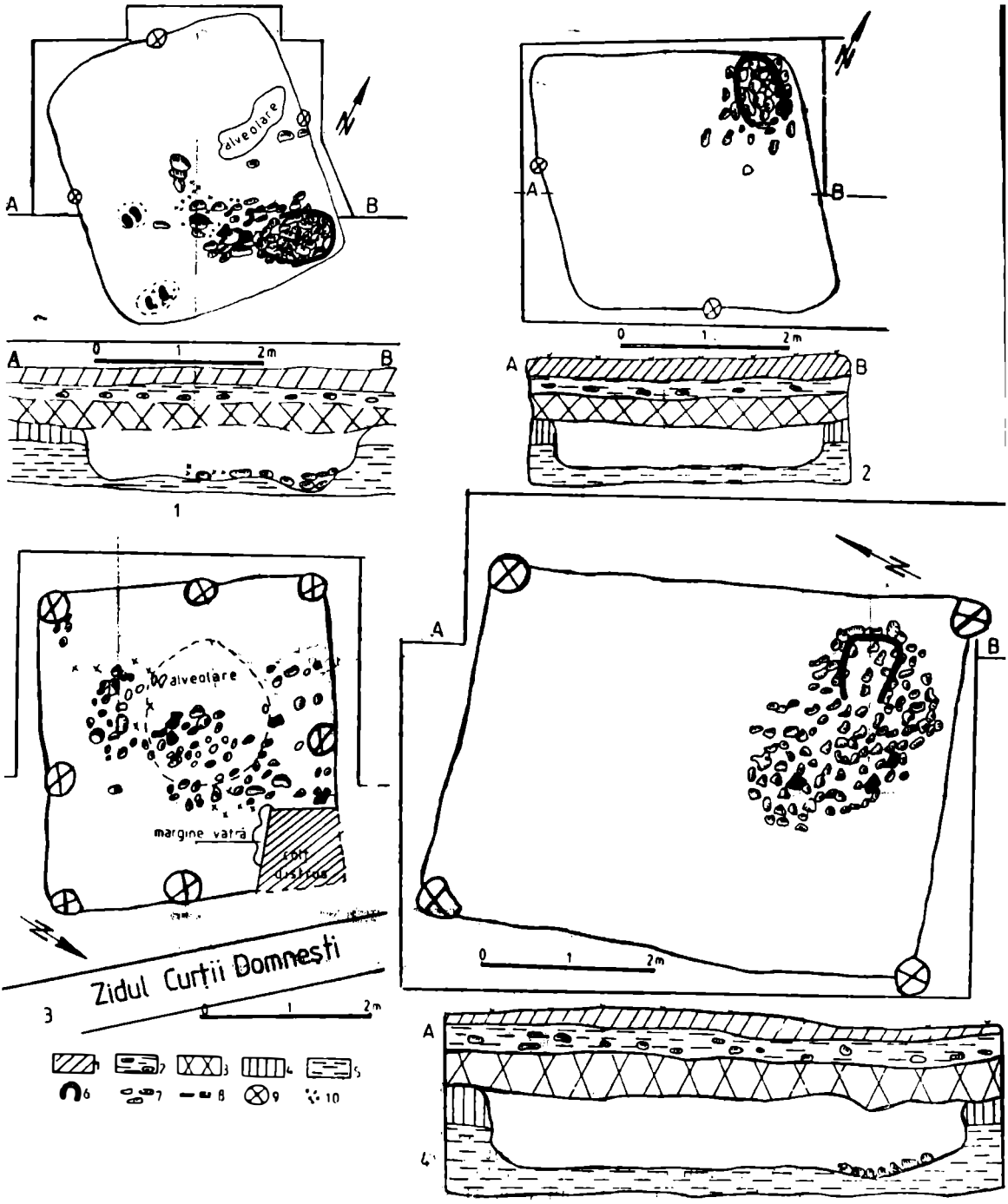

Pl. VIII. Bacău-Curtea domnească. Planul și profilul locuințelor L 2 (1), L 5 (2), L 7 (3) și L 9 (4), din secolele VI—VII. 1, strat de pământ vegetal; 2, pământ brun cu prundiș; 3, pământ brun-zgrunțuros; 4, pământ brun; 5, pământ galben; 6, vatră; 7, pietre; 8, ceramică; 9, gropi pari; 10, cărbuni.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

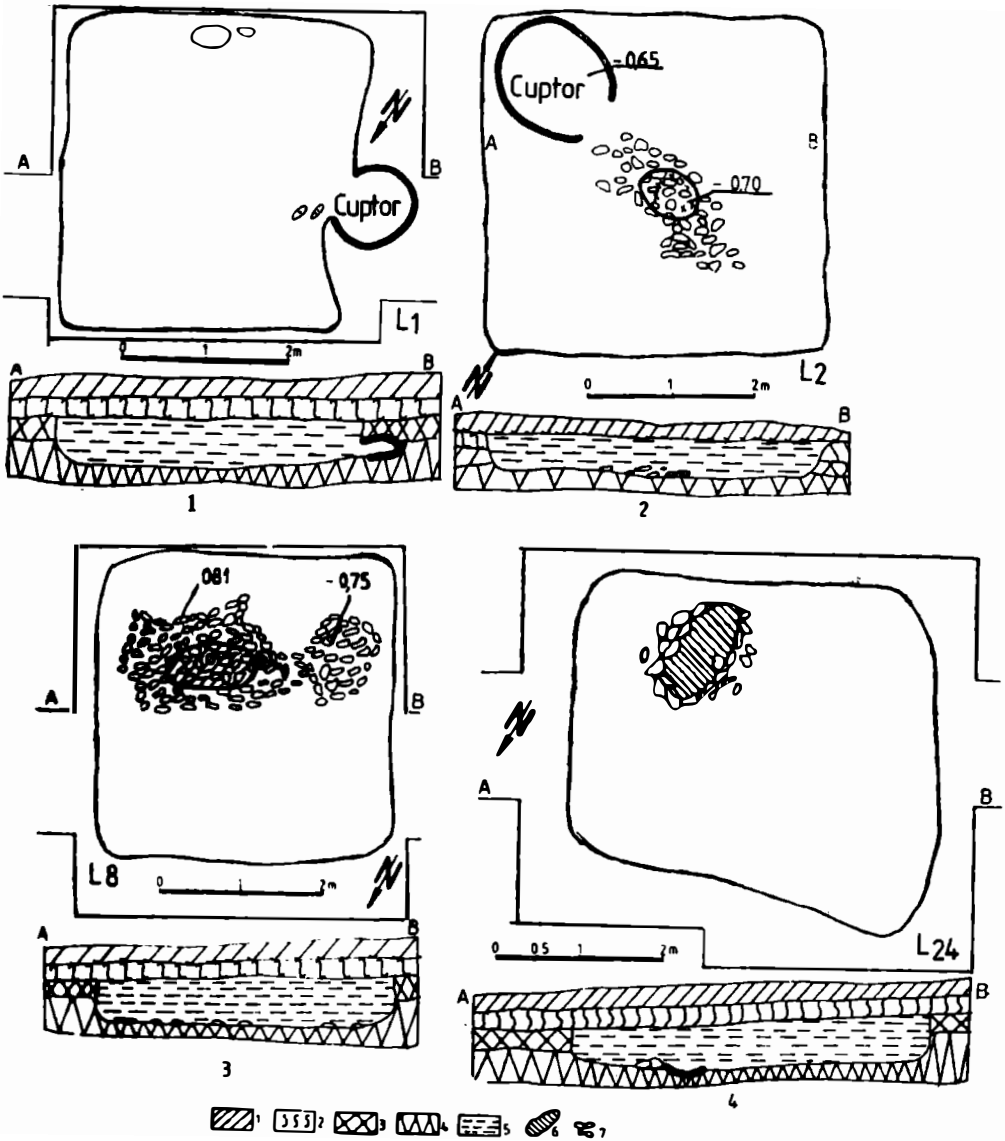

Pl. IX. Davideni. Planul și profilul locuințelor L 1 (1), L 2 (2), L 8 (3) și L 24 (4), din secolele VI—VII. 1, strat de sol vegetal; 2, sol cenușiu; 3, sol brun măzăros; 4, sol galben; 5, umplutură; 6, vatră; 7, pietre.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

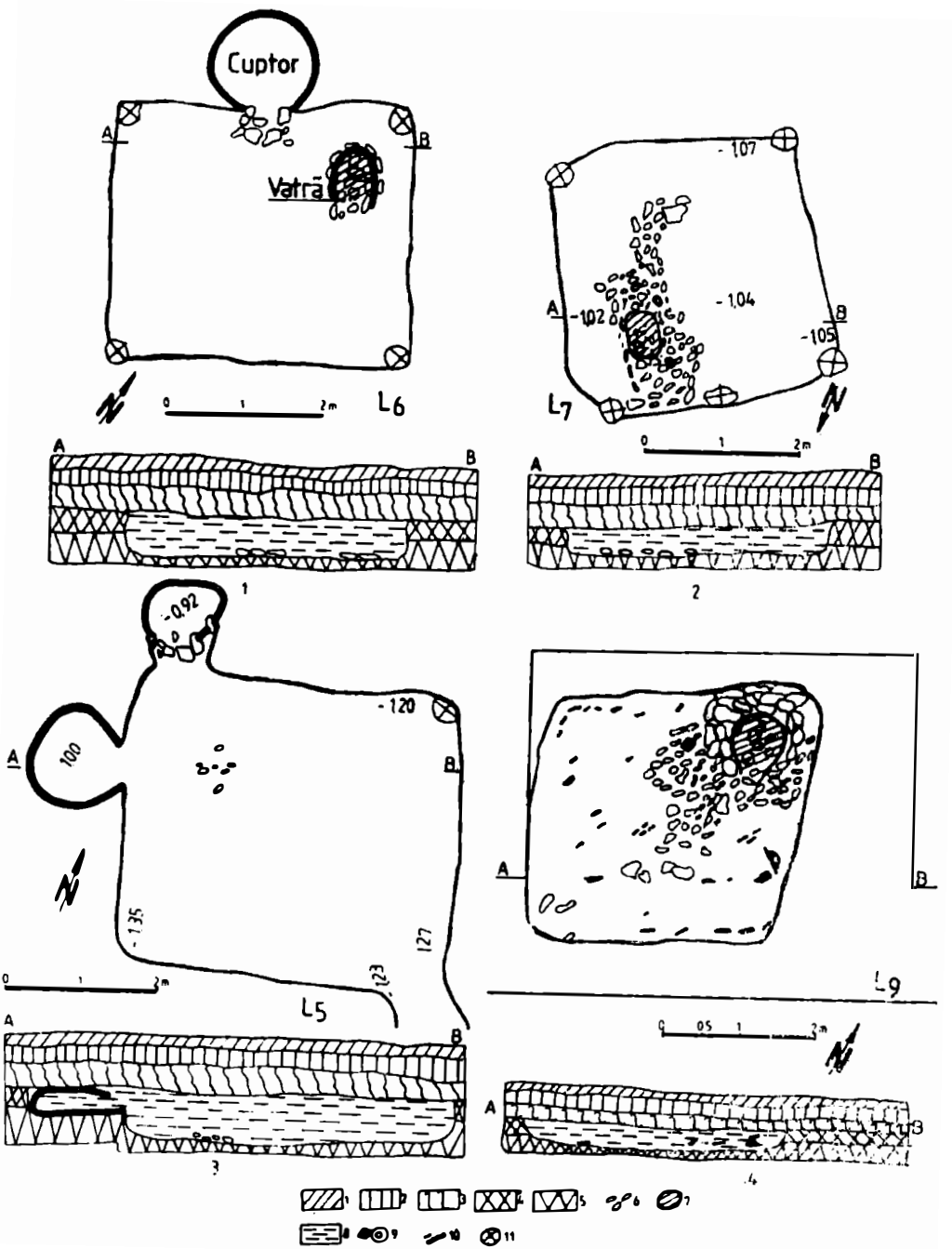

Pl. X. Davideni. Planul și profilul locuințelor L 6 (1), L 7 (2), L 5 (3) și L 9 (4), din secolele VI—VII. 1, strat de sol vegetal ; 2, sol cenușiu ; 3, sol brun măzăros ; 4, sol brun roșcat ; 5, sol galben ; 6. pietre ; 7, vatră ; 8, umplutură ; 9, ceramică ; 10, cărbuni ; 11, gropi pari (furci).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

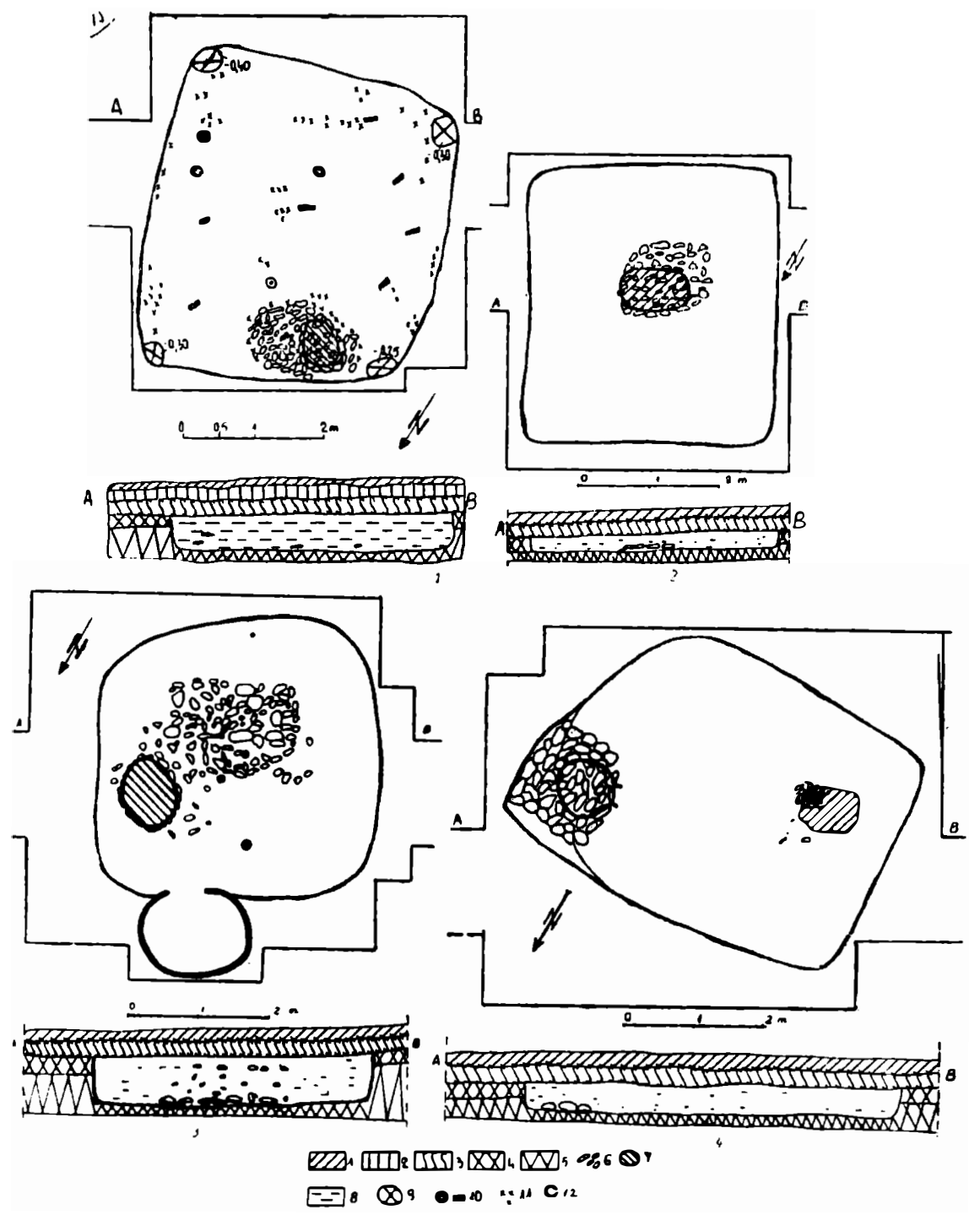

Pl. XI. Davideni. Planul și profilul locuințelor L 10 (1), L 11 (2), L 12 (3) și L 13 (4), din secolele VI—VII. 1, strat de sol vegetal; 2, sol cenușiu; 3, sol brun măzăros; 4, sol brun roșcat; 5, sol galben; 6, pietre; 7, vatră; 8, umplutură; 9, oase; 10, ceramică; 11, cărbuni; 12, cuptor.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

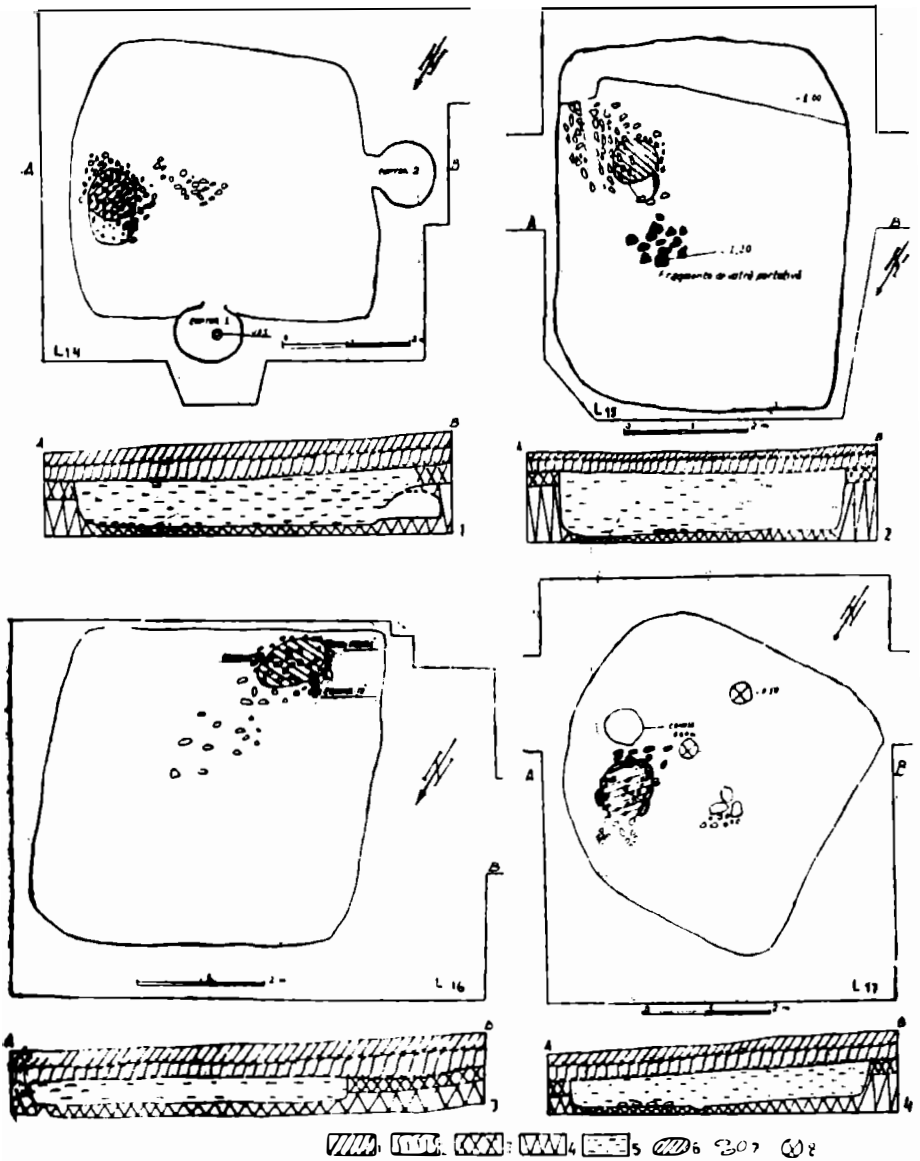

Pl. XII. Davideni. Planul și profilul locuințelor L 14 (1), L 15 (2), L 16 (3) și L 17 (4), din secolele VI—VII. 1, strat de sol vegetal; 2, sol brun măzăros; 3, sol brun roșcat; 4, sol galben; 5, umplutură; 6, vatră; 7, pietre; 8, gropi pari.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

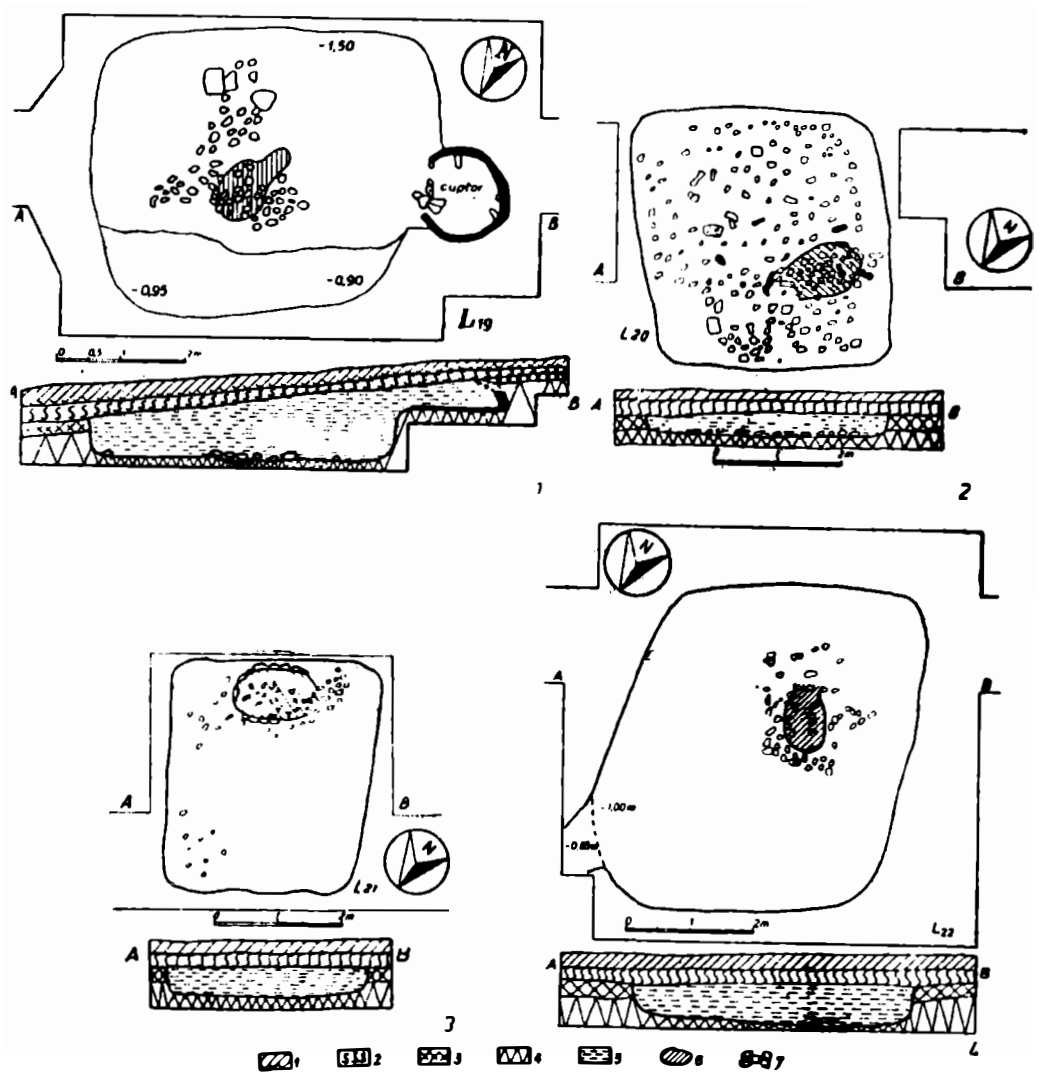

Pl. XIII. Davideni. Planul și profilul locuințelor L 19 (1), L 20 (2), L 21 (3) și L 22 (4), din secolele VI—VII. 1, strat de sol vegetal ; 2, sol brun măzăros ; 3, sol brun roșcat ; 4, sol galben ; 5, umplutură ; 6, vatră ; 7, pietre.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

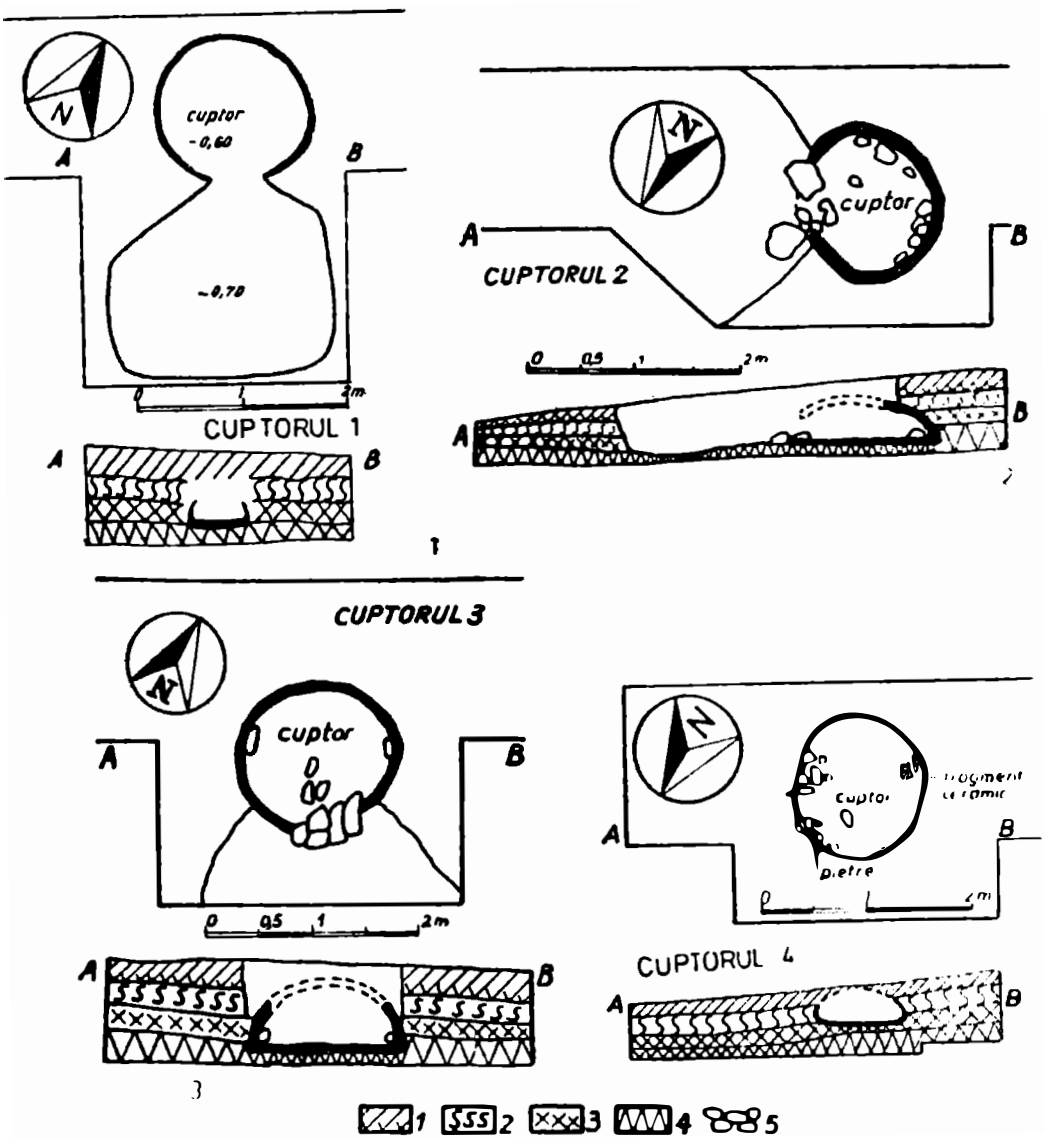

Pl. XIV. Davideni. Planul şi profilul cuptoarelor din lut, C 1 (1), C 2 (2), C 3 (3) şi C 4 (4), din secolele VI—VII. 1, sol cenuşiu ; 2, sol brun măzăros ; 3, sol brun roşcat ; 4, sol galben ; 5, pietre.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1

2

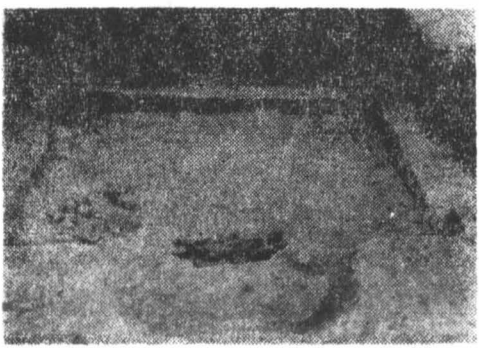

3

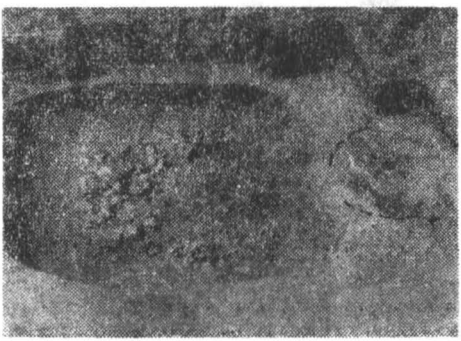

4

5

6

Pl. XV. Davideni. Locuințe din secolele VI—VII ; L 14 (1), L 15 (2), L 6 (3), L 12 (4), L 19 (5) și L 10 (6).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1

2

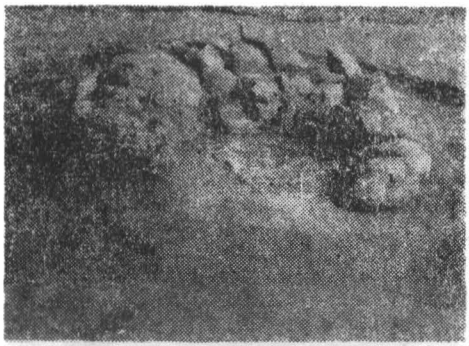

3

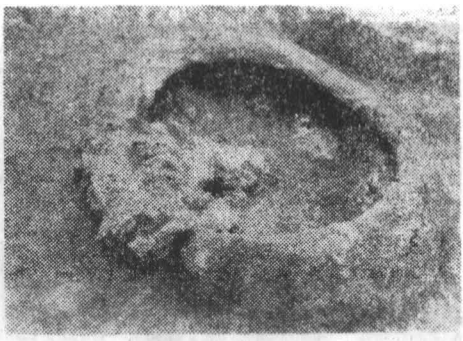

4

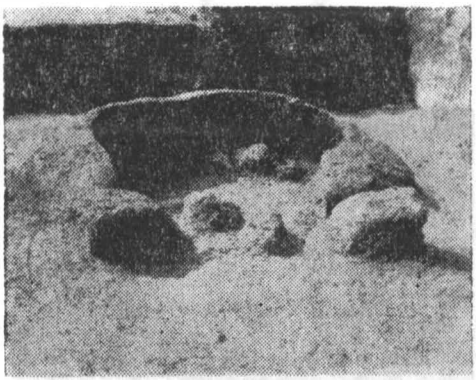

5

6

Pl. XVI. Davdieni. Cuptoare din lut și pietrare din locuințe (1 din L 5 ; 2 din L 6 ; 3 din L 9) ; și cuptoare din lut construite „în aer liber" (4, cuptorul nr. 3 ; 5, cuptorul nr. 2, și 6 cuptorul nr. 4).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

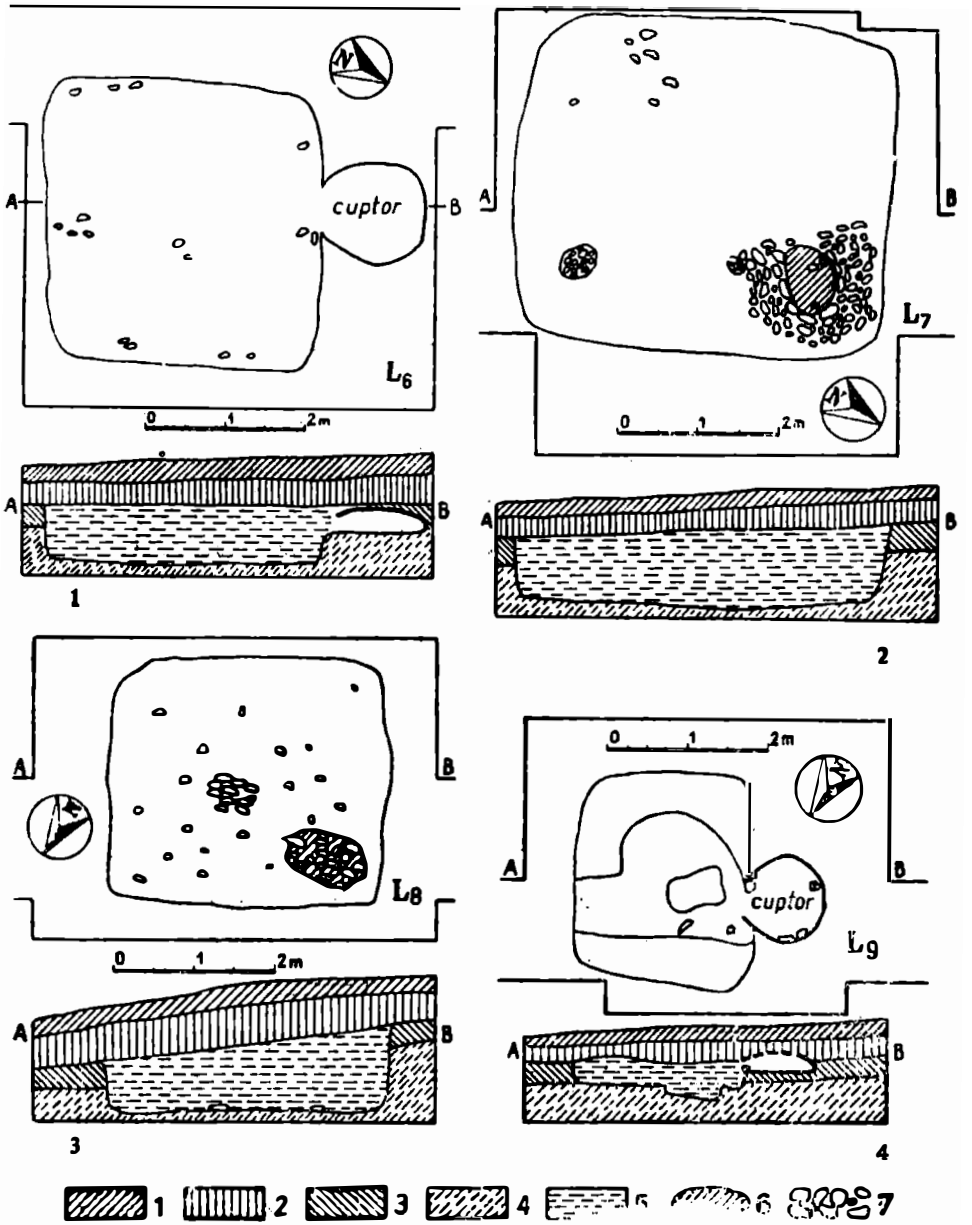

Pl. XVII. Izvoare-Bahna. Planul și profilul locuințelor L 6 (1), L 7 (2), L 8 (3) și L 9 (4), din secolele VI—VII. 1, sol vegetal ; 2, sol cenușiu măzăros ; 3, sol cafeniu ; 4, sol galben ; 5, umplutură ; 6, vatră ; 7, pietre.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

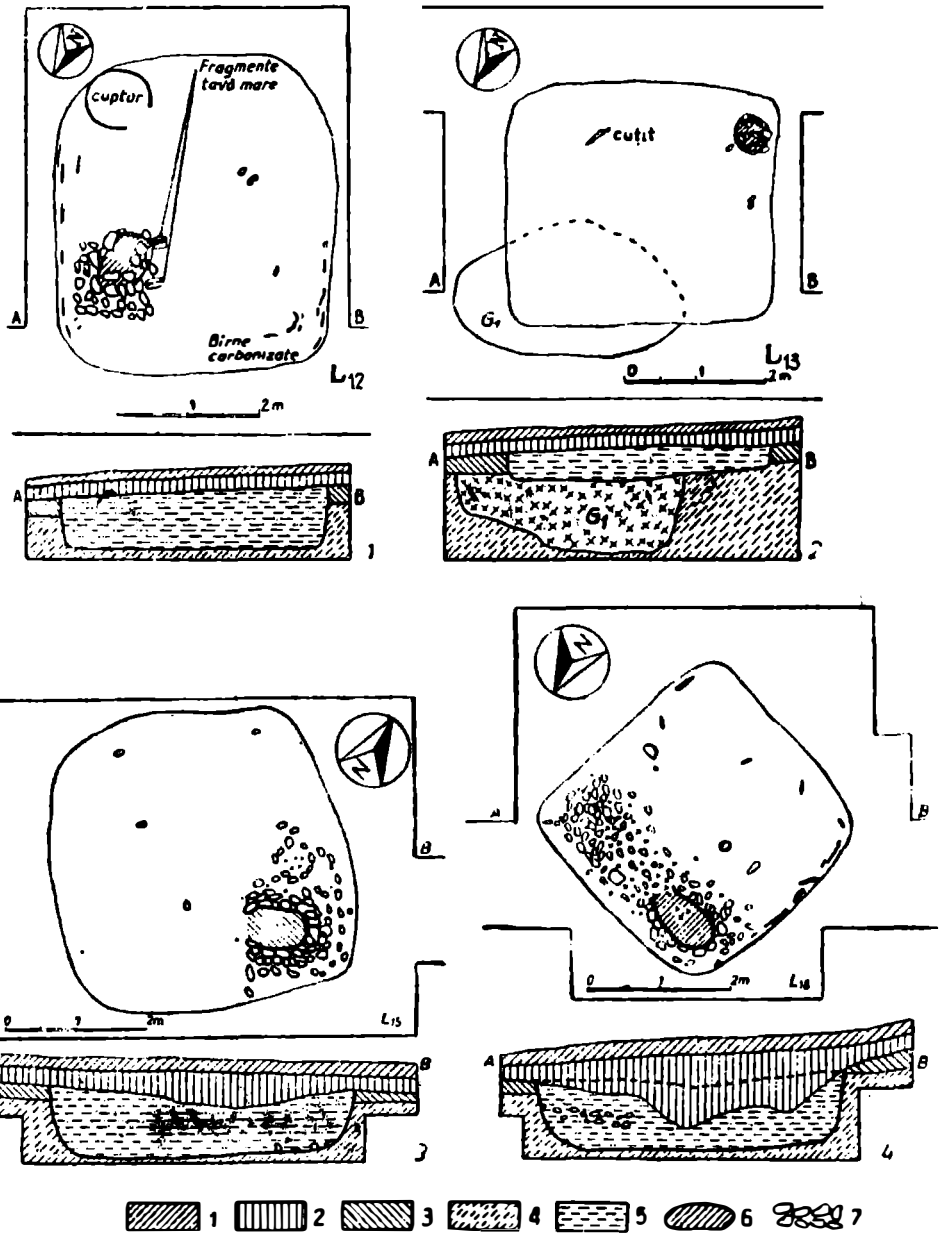

Pl. XVIII. Izvoare-Bahna. Planul și profilul locuințelor L 12 (1) și L 13 (2), din secolele VI—VII, și a locuințelor L 15 (3) și L 16 (4) din secoelle VIII—IX. 1, sol vegetal ; 2, sol cenușiu măzăros ; 3, sol cafeniu ; 4 sol galben ; 5, umplutură ; 6, vatră ; 7, pietre.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

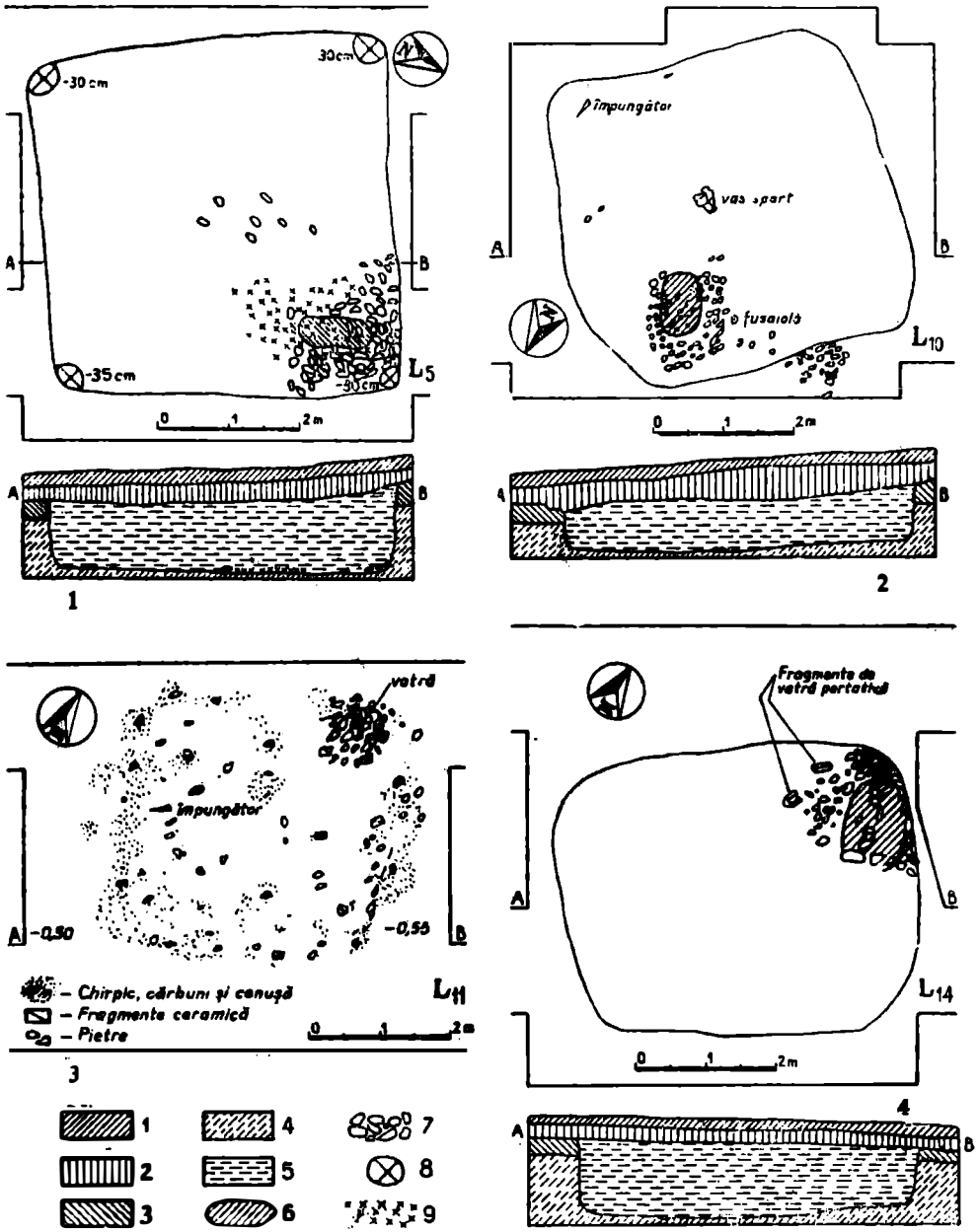

Pl. XIX. Izvoare-Bahna. Planul și profilul locuințelor L 5 (1), L 10 (2), L 11 (3) și L 14 (4), din secoleel VIII—IX. 1, sol vegetal; 2, sol cenușiu măzăros; 3, sol cafeniu; 4, sol galben; 5, umplutură; 6, vatră; 7, pietre; 8, gropi pari; 9, cărbuni.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

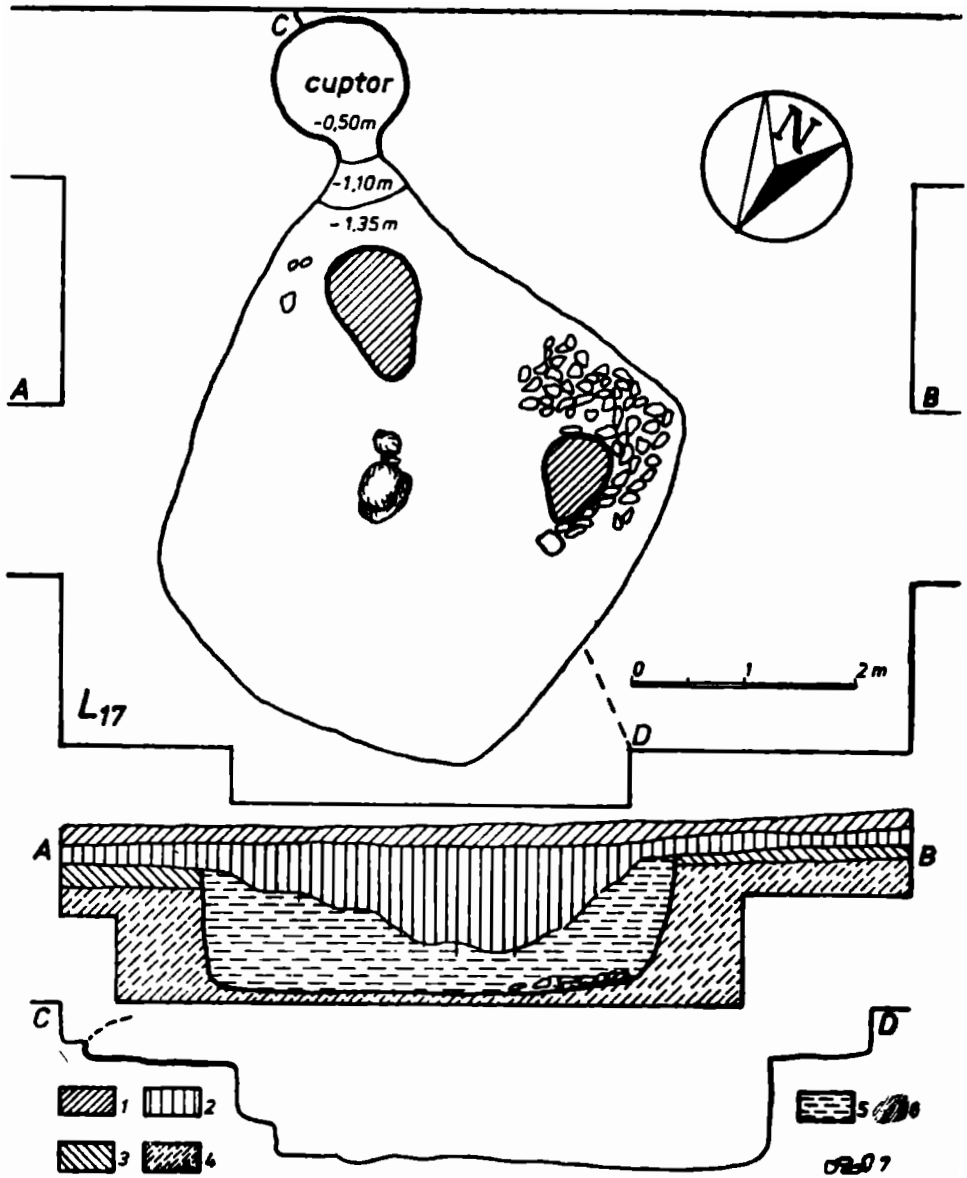

Pl. XX. Izvoare-Bahna. Planul şi profilul locuinţei L 17 din secolele VIII—IX e.n. 1, sol vegetal ; 2, sol cenuşiu măzăros ; 3, sol cafeniu ; 4, sol galben ; 5, umplutură ; 6, vatră ; 7, pietre.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

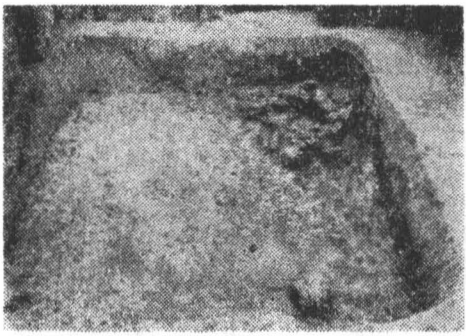

1

2

3

4

Pl. XXI. Izvoare-Bahna. Locuinţe din secolele VI—VII, L 7 (1), L 9 (2), L 12 (3) şi din secolele VIII—IX, L 15 (4).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

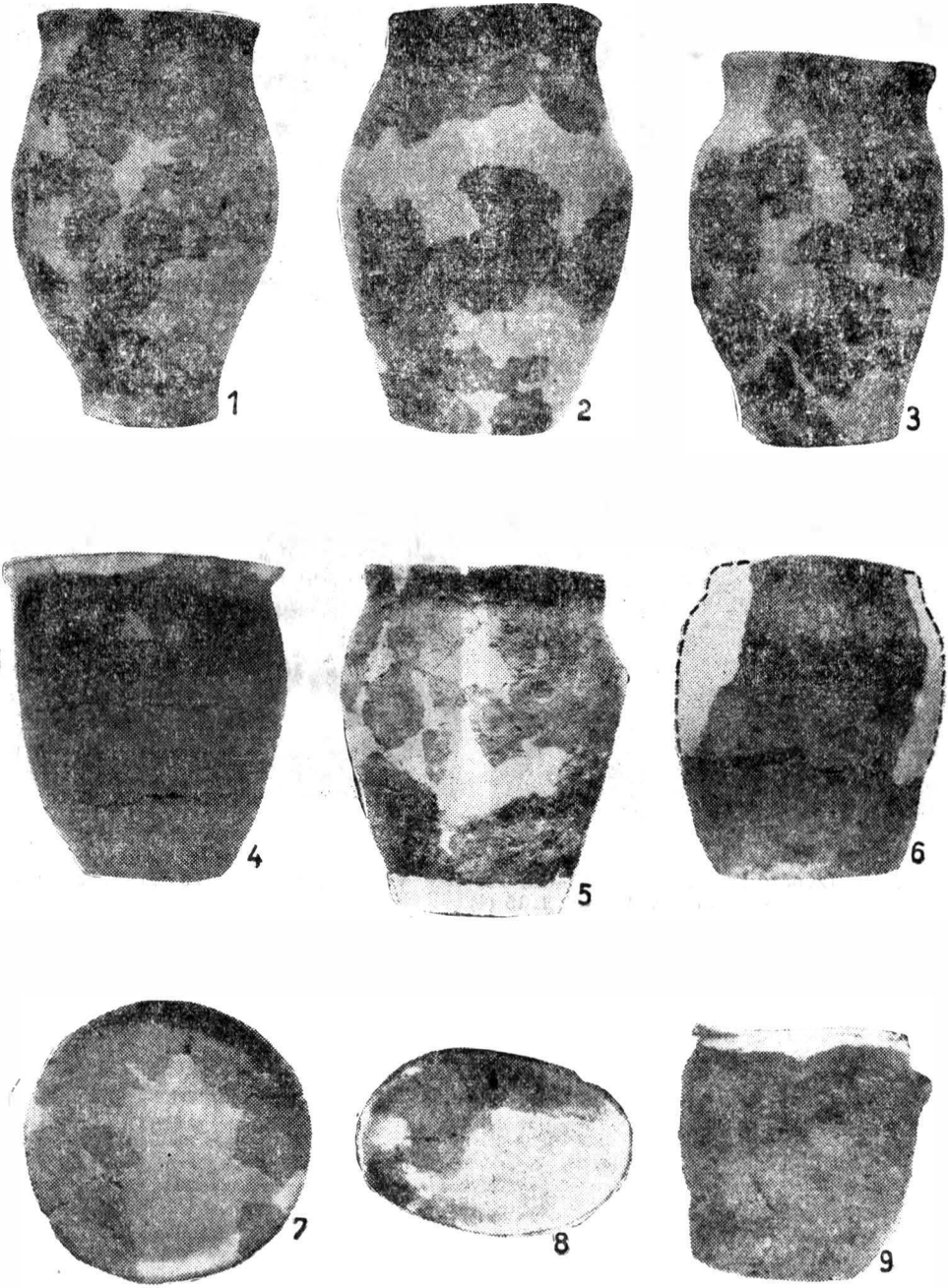

Pl. XXII Vase lucrate cu mîna, din secolele VI—VII e.n. 1—4, 7, Bacău ; 5, 9, Davideni ; 6, Ștefan cel Mare ; 8, Tîrpești.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

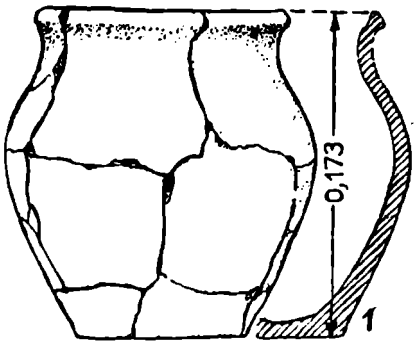

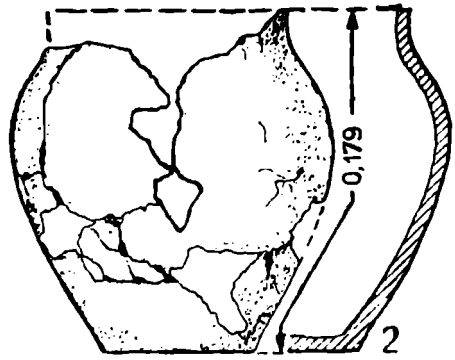

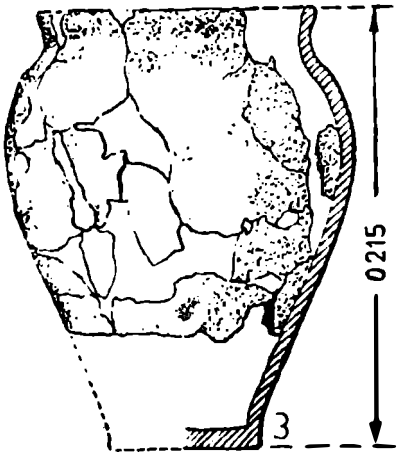

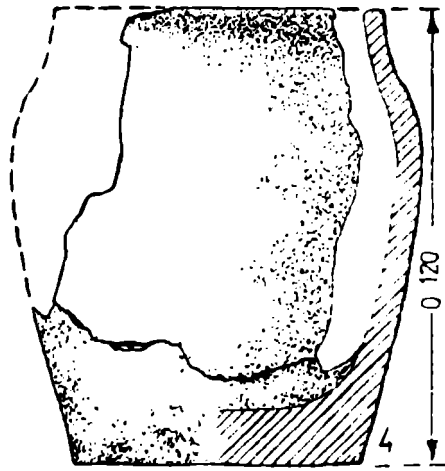

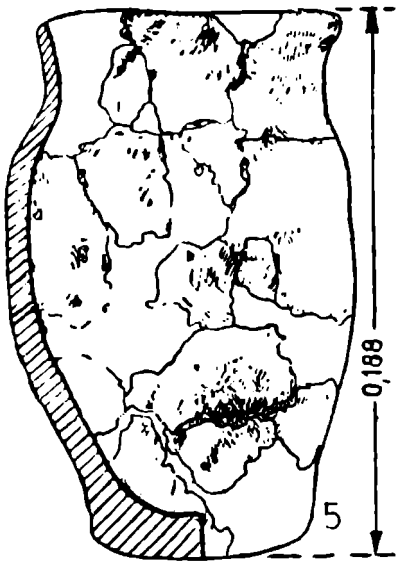

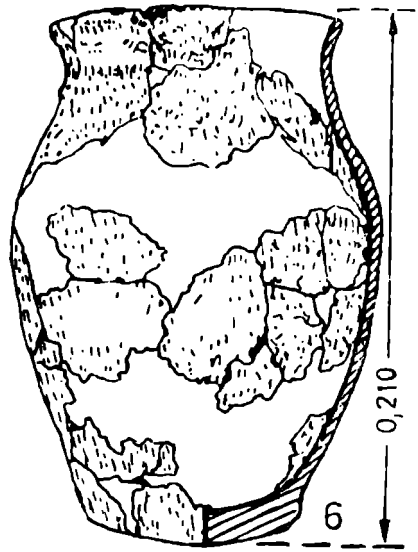

Pl. XXIII. Vase borcan lucrate la roată (1) şi cu mîna (2—6) din secolele VI—VII e.n. 1—2, 4 — Ştefan cel Mare ; 3 / Davideni ; 5—6 Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

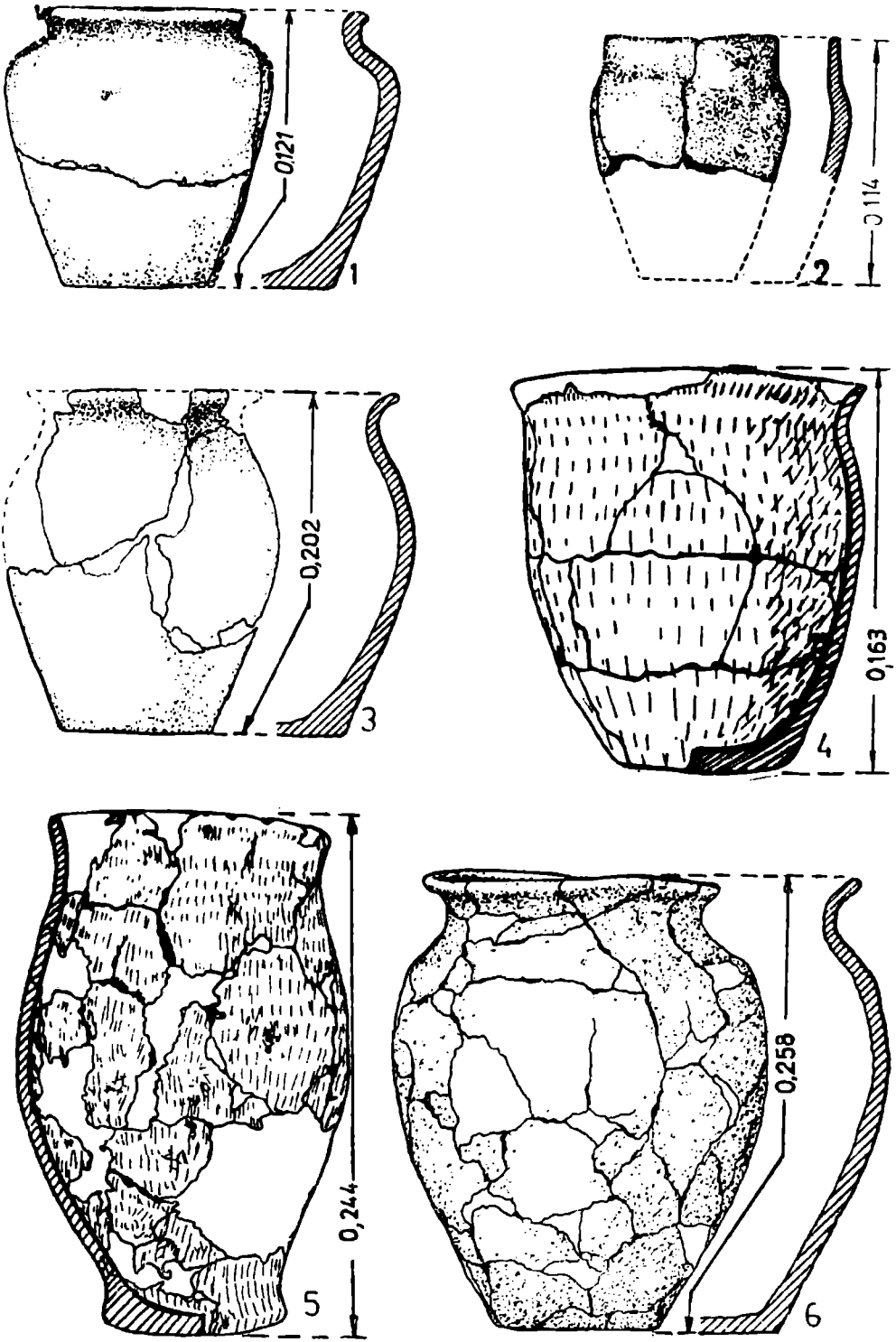

Pl. XXIV. Vase borcan din secolele VI—VII e.n. 1, Davideni, 2, 4, 5, Bacău, 3, Izvoare-Bahna, 6, Ștefan cel Mare.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

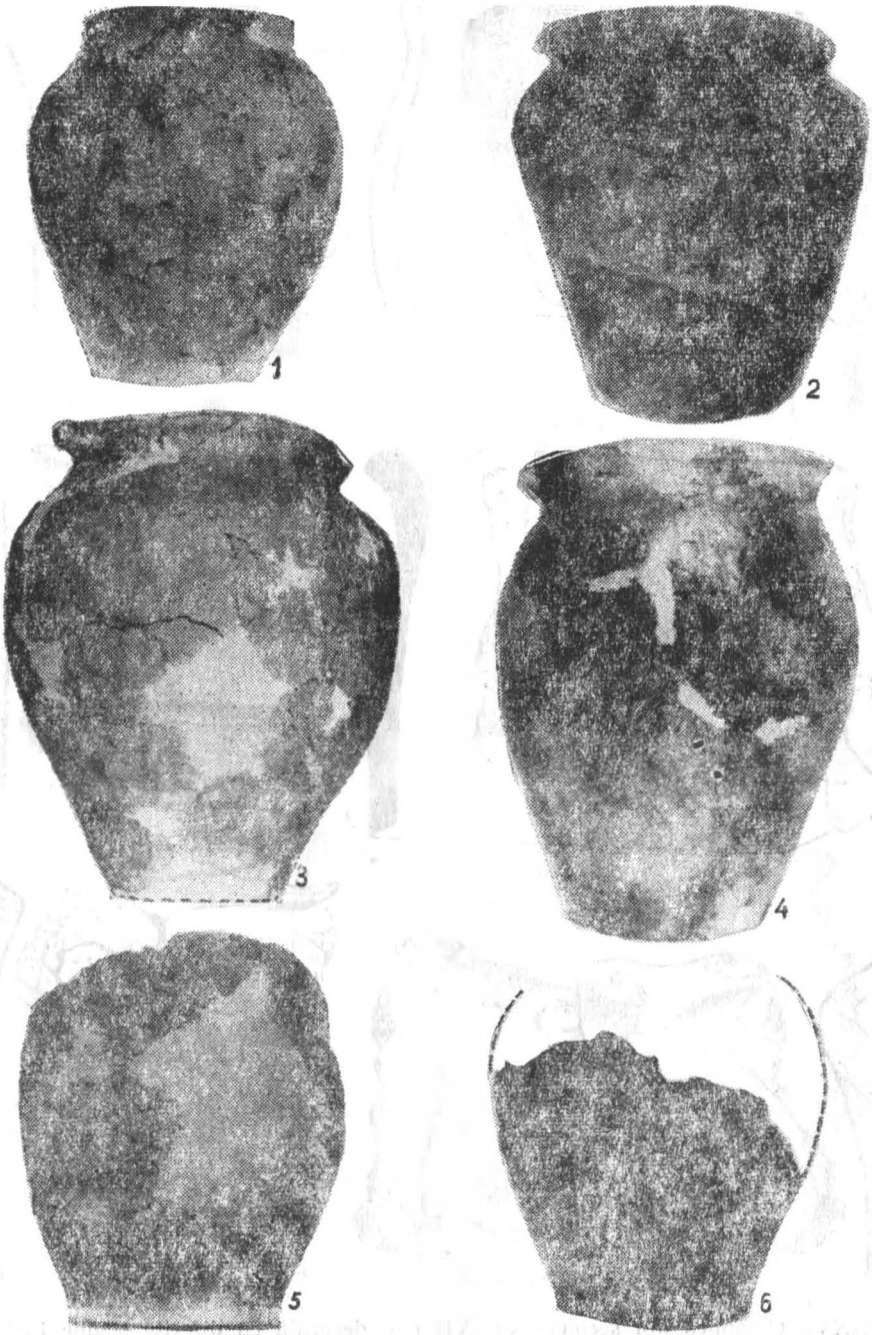

Pl. XXV. Vase borcan din secolele VI—VII e.n. 1, 3, Ştefan cel Mare ; 2, Davideni ; 4, Izvoare-Bahna ; 5—6, Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

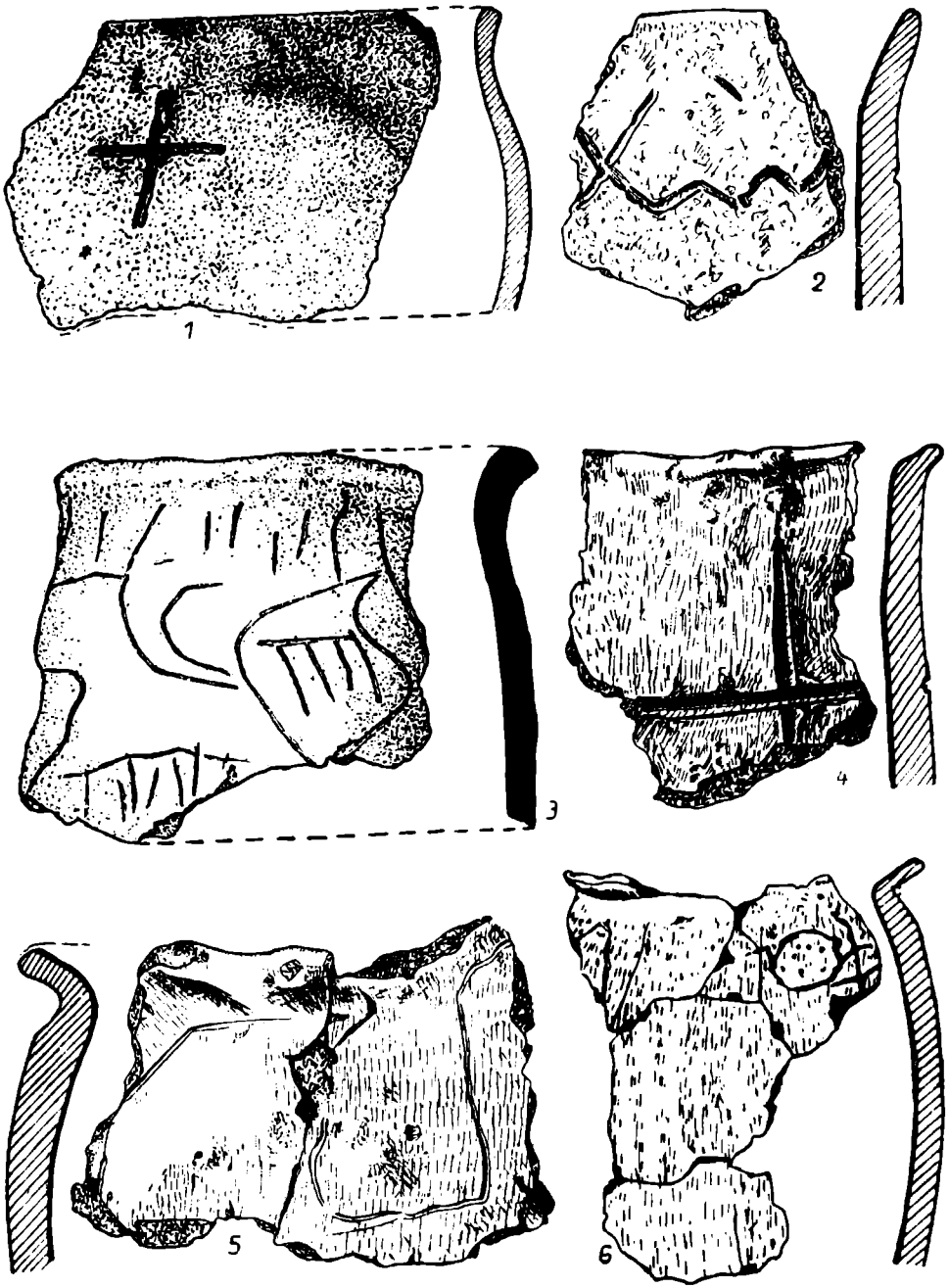

Pl. XXVI. Ceramică din secolele VI—VII e.n. decorată cu diferite semne incizate. 1, 3, Davideni ; 2, 4—6, Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

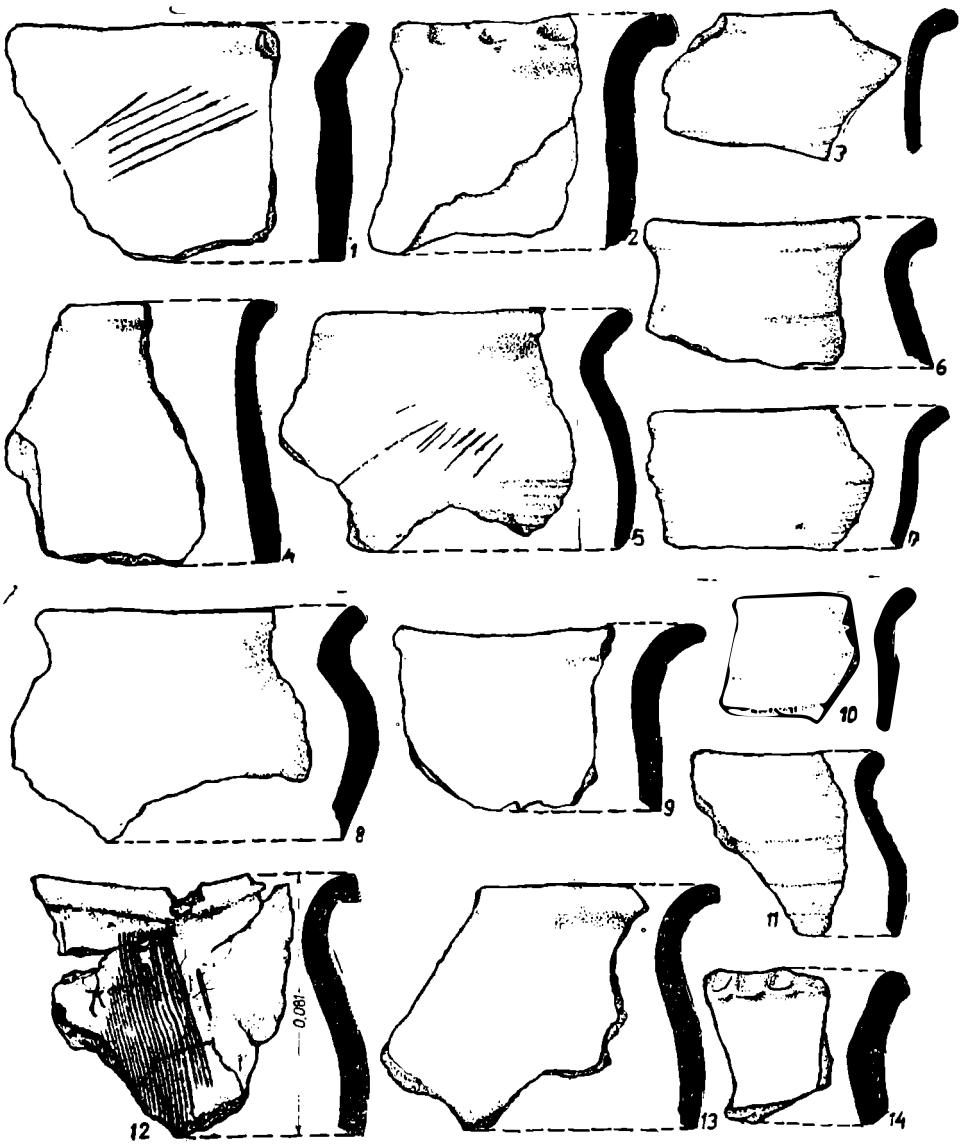

Pl. XXVII. Ceramică din secolele VI—VII e.n. 1—2, 4, 7—9, 13—14, Davideni ; 3, 5—6, 10—11, Gura Văii ; 12, Ştefan cel Mare.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

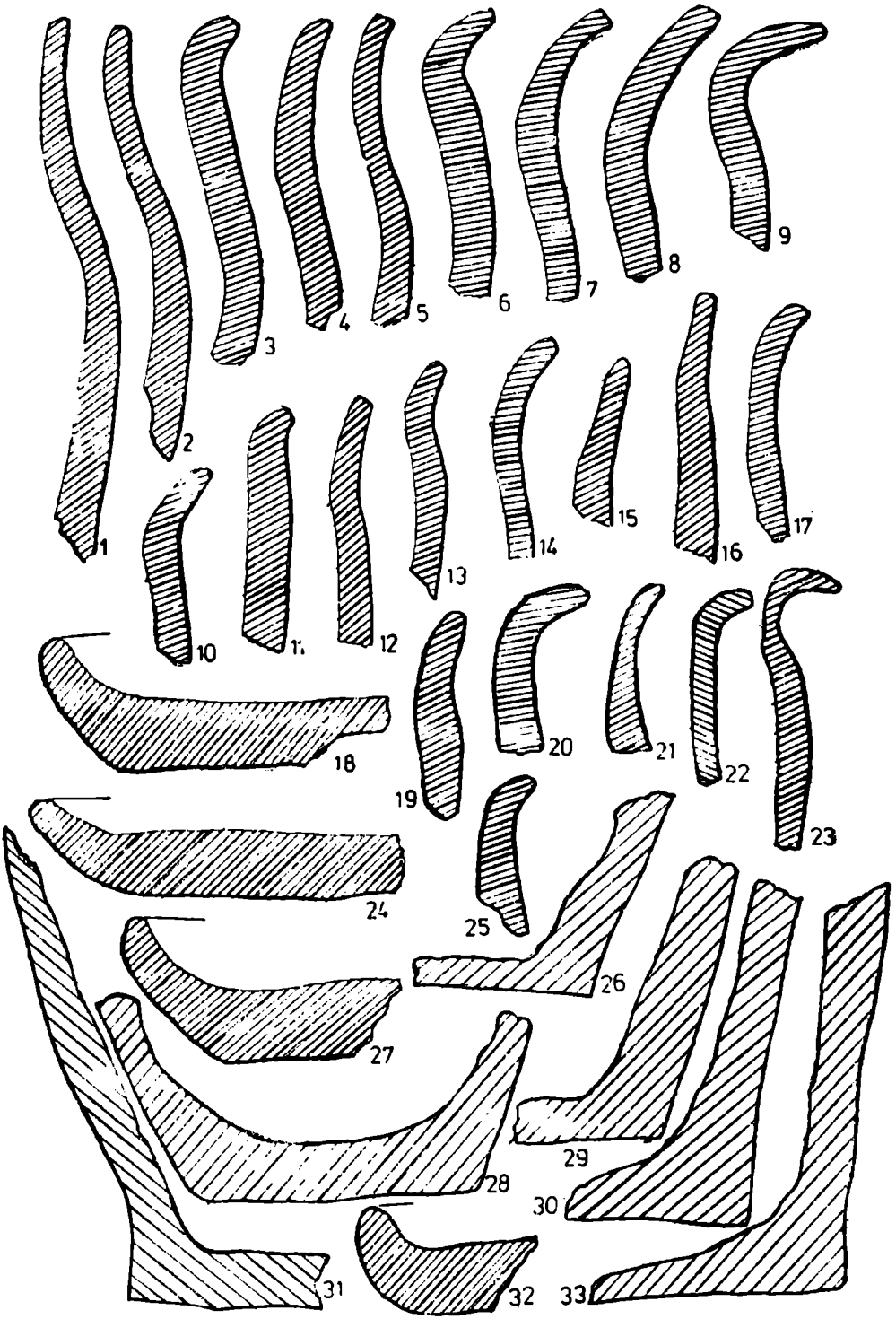

Pl. XXVIII. Bacău-Curtea domnească. Profile de vase borcan şi tipsii, din secolele VI–VII e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

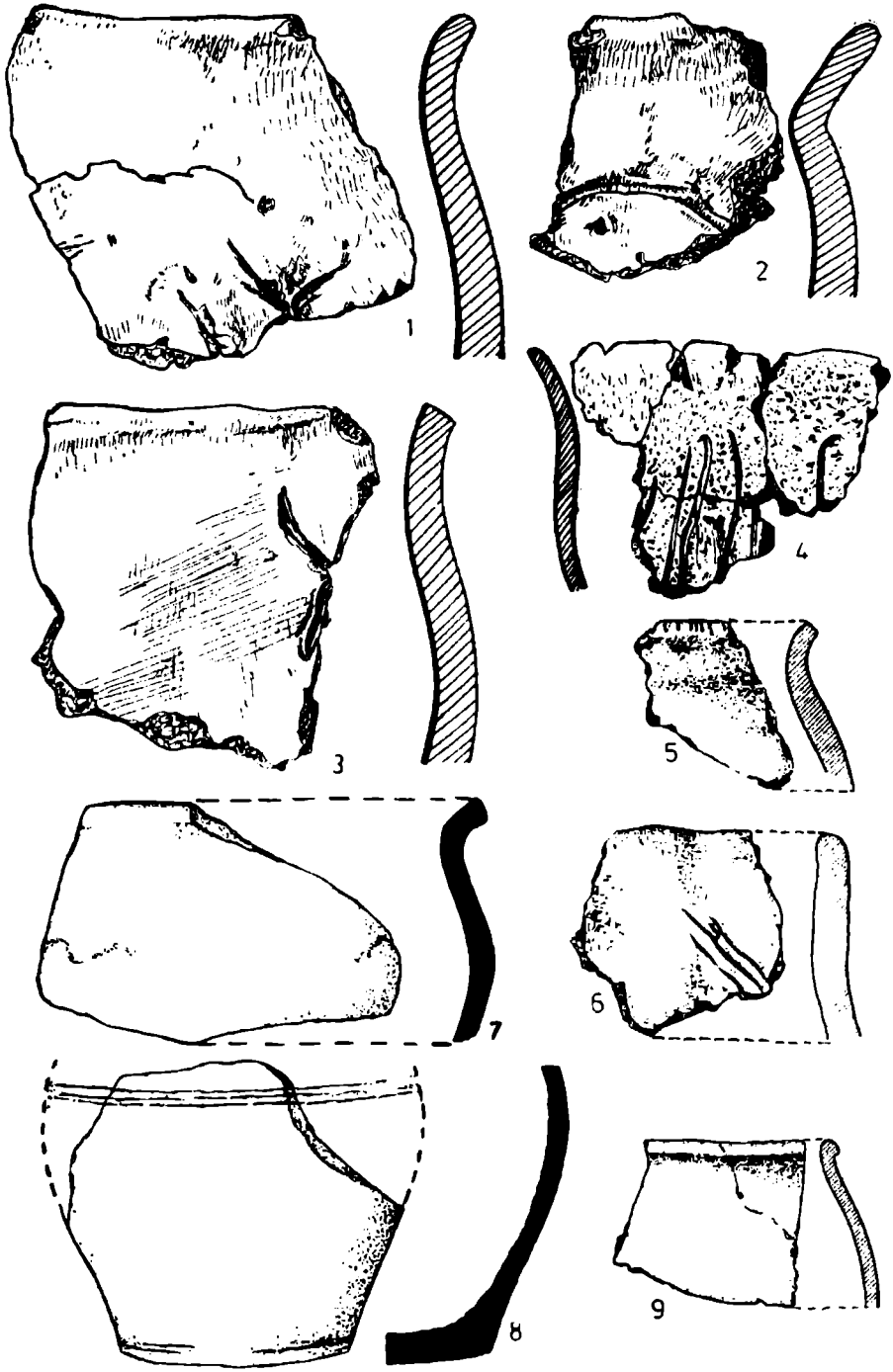

Pl. XXIX. Ceramică lucrată cu mîna (1—6) şi la roată (7—9), din secolele VI—VII e.n. 1—4, 6, Bacău ; 5, 7—9, Davideni.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

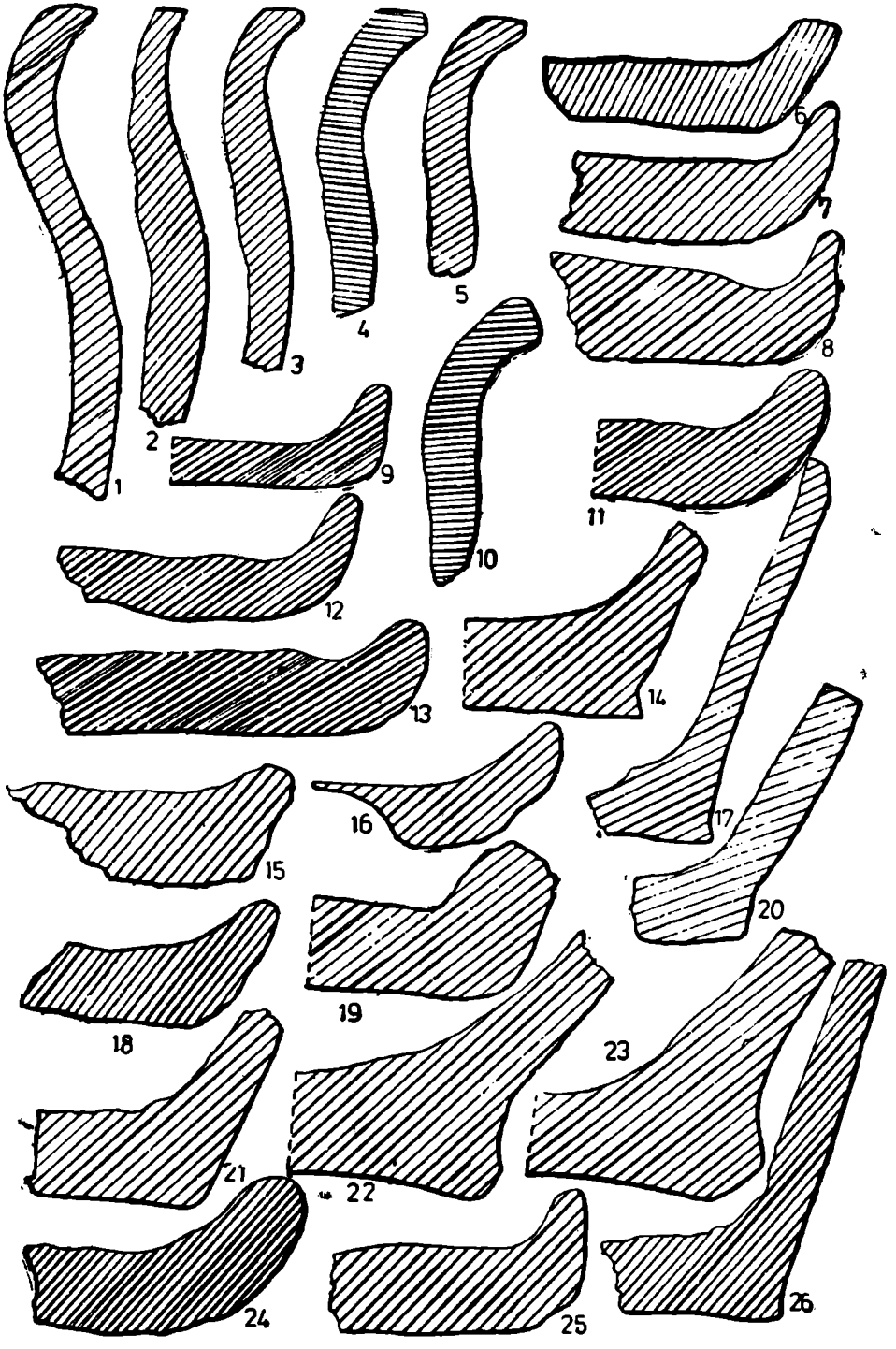

Pl. XXX. Davideni. Profile de vase borcan și tipsii din secolele VI—VII e.n.

http://www.dacia.ro http://cimec.ro

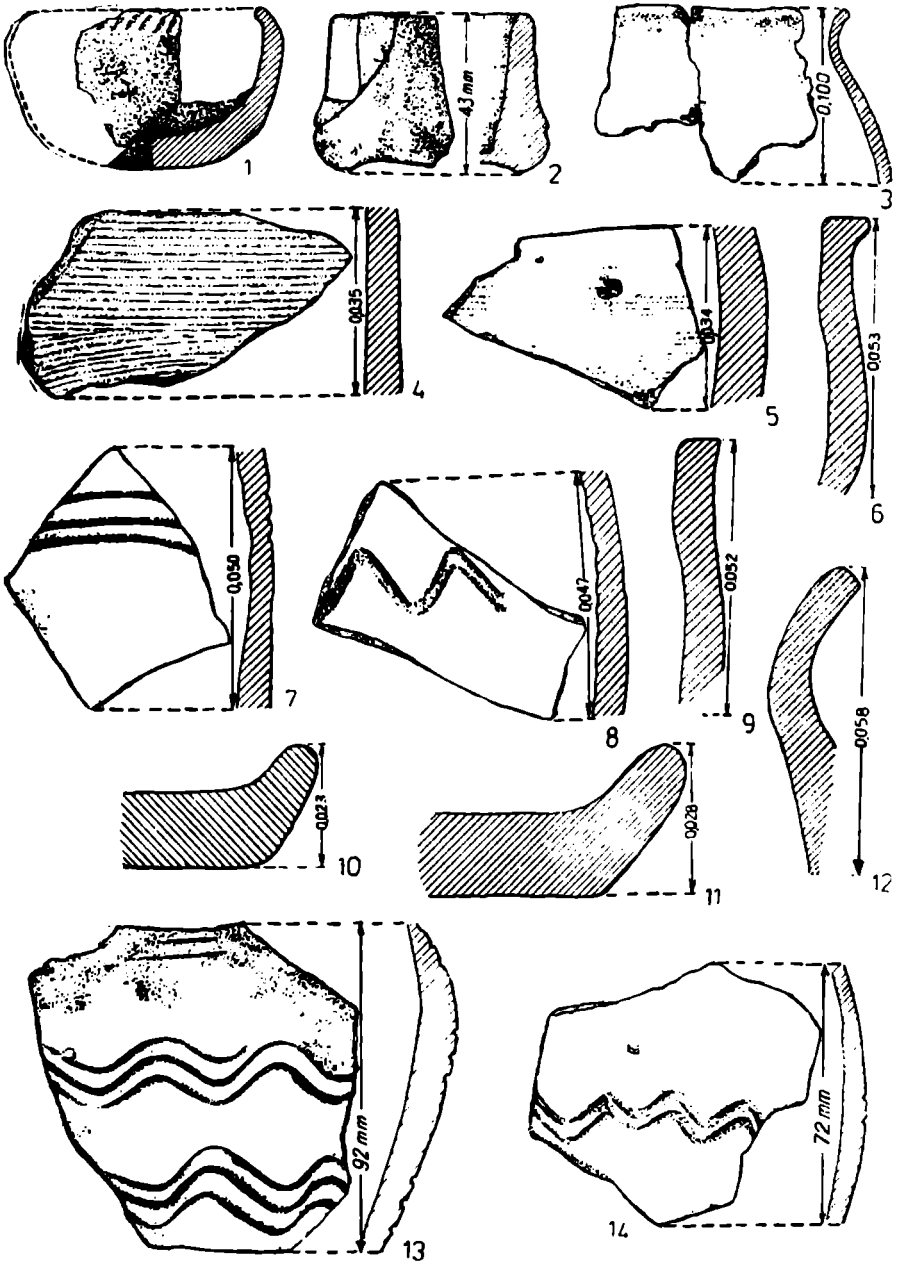

Pl. XXXI. Davideni. Ceramică lucrată cu mîna (1—3, 6, 9—12) și la roată (4—5, 7—8, 13—14), din secolele VI—VII e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

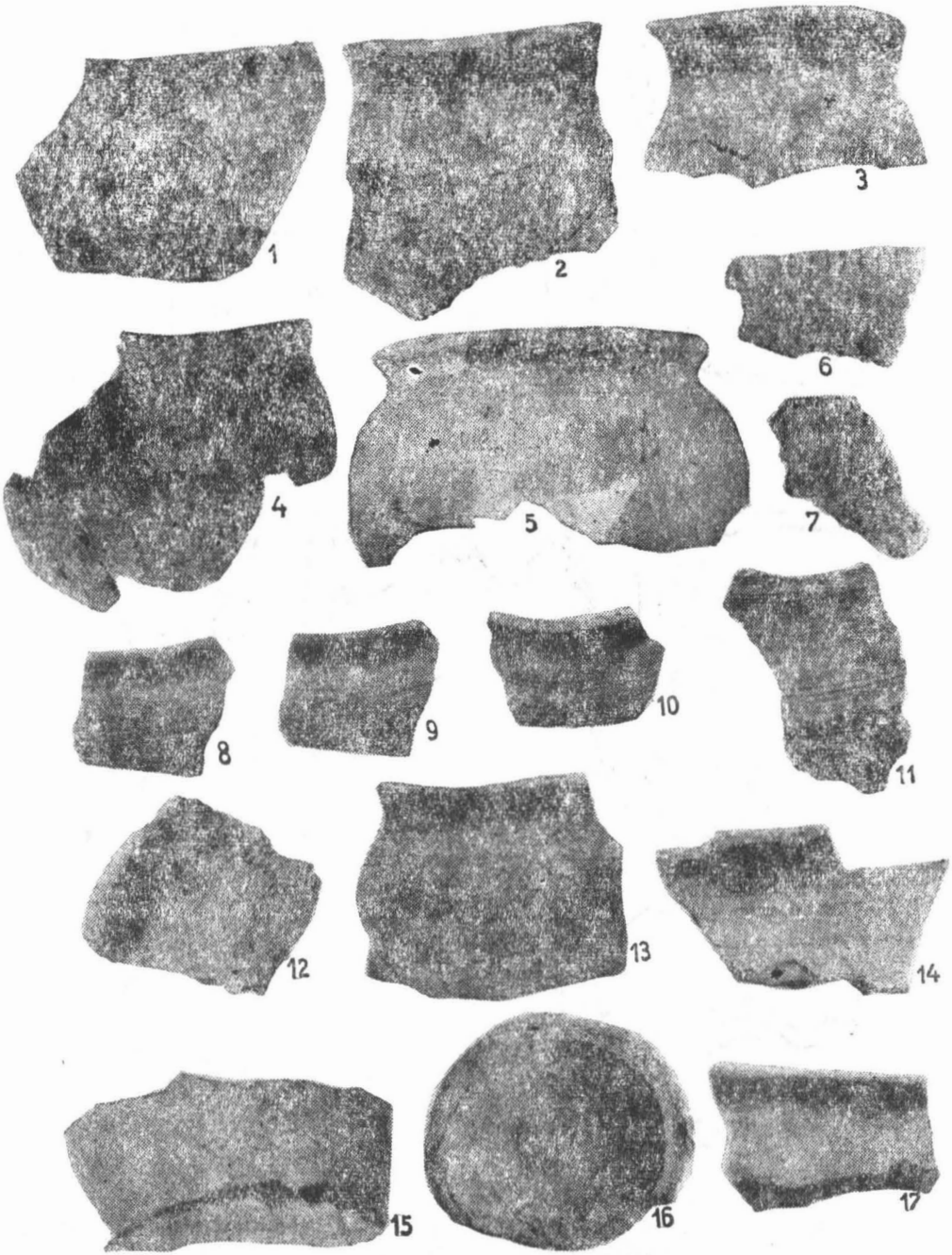

Pl. XXXII. Davideni. Ceramică lucrată cu mîna (1—7, 12—13, 15, 17) şi la roată (8—11, 14, 16), din secolele VI—VII e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

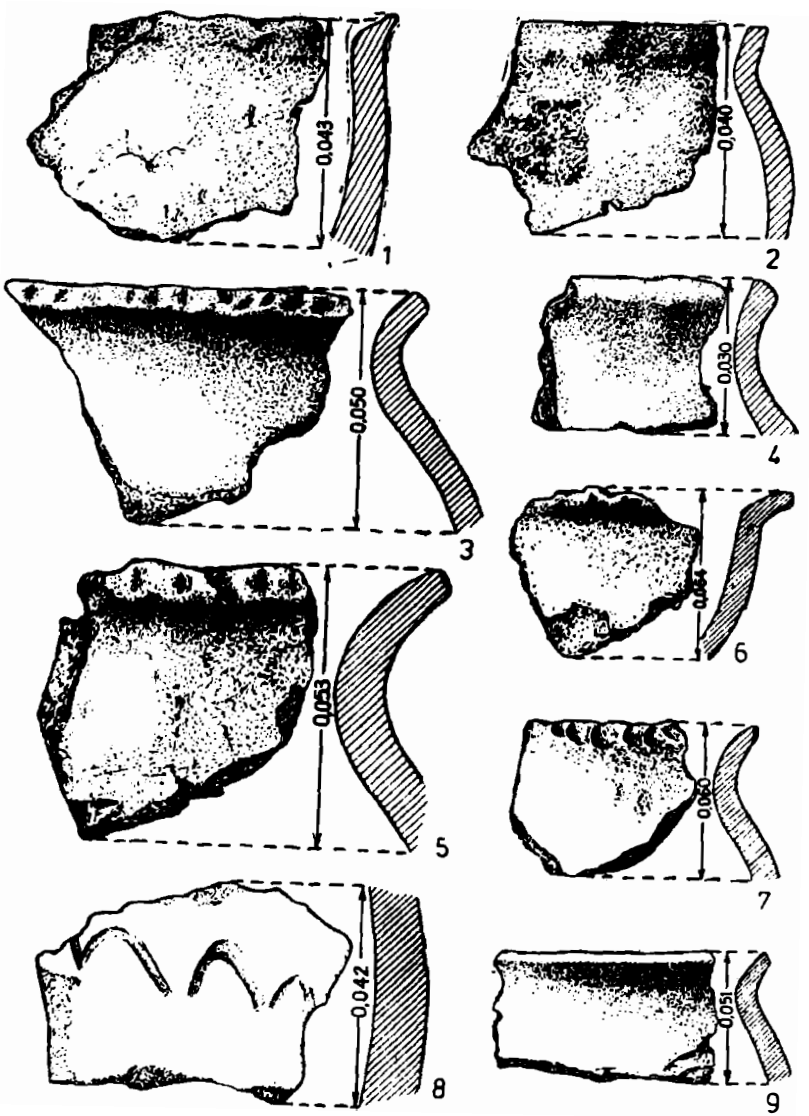

Pl. XXXIII. Izvoare-Bahna. Ceramică lucrată cu mîna şi la roată din sec. VIII—IX e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

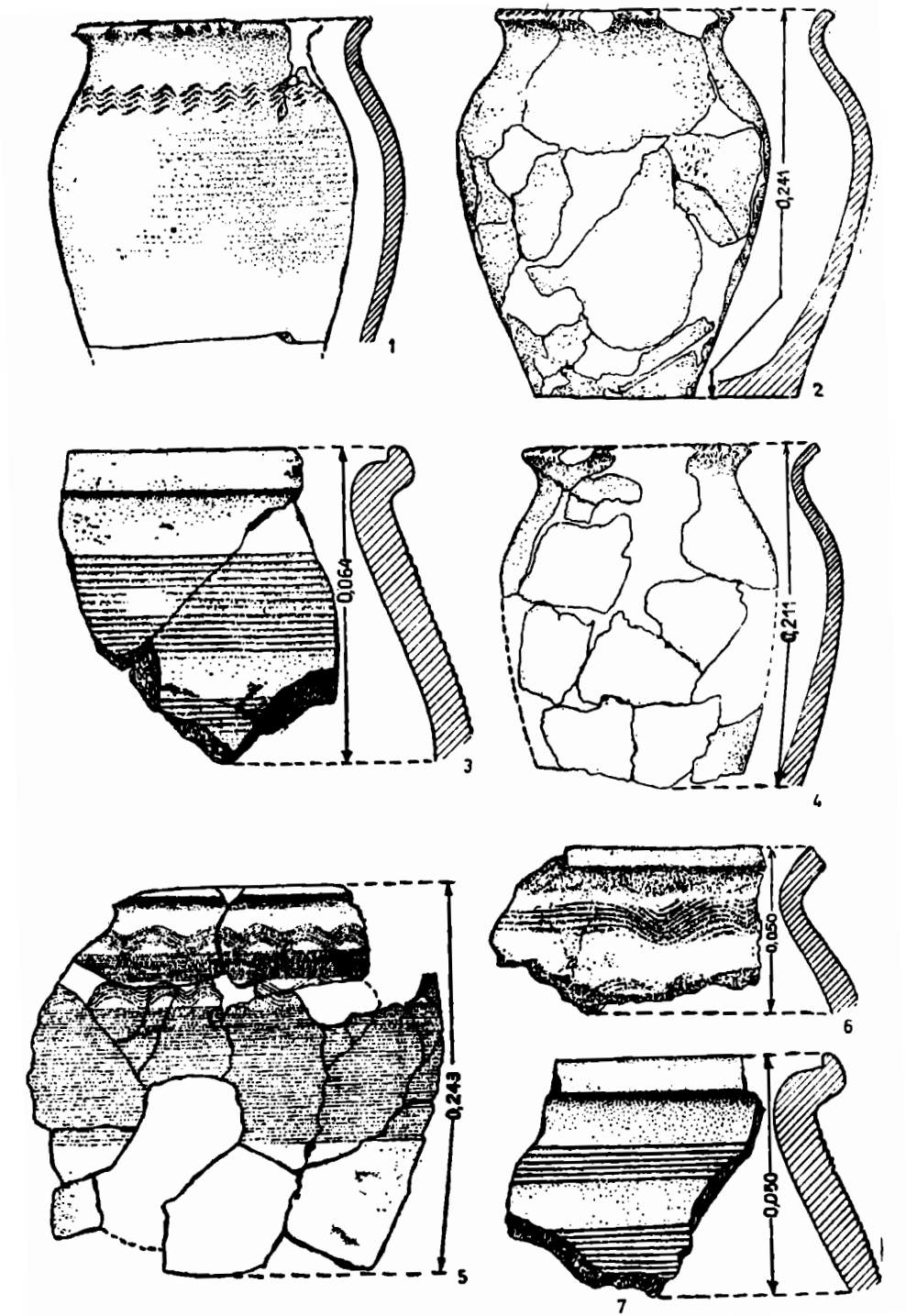

Pl. XXXIV. Ixvoare-Bahna. Ceramică lucrată cu mîna şi al roată, din sec. VIII—IX e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

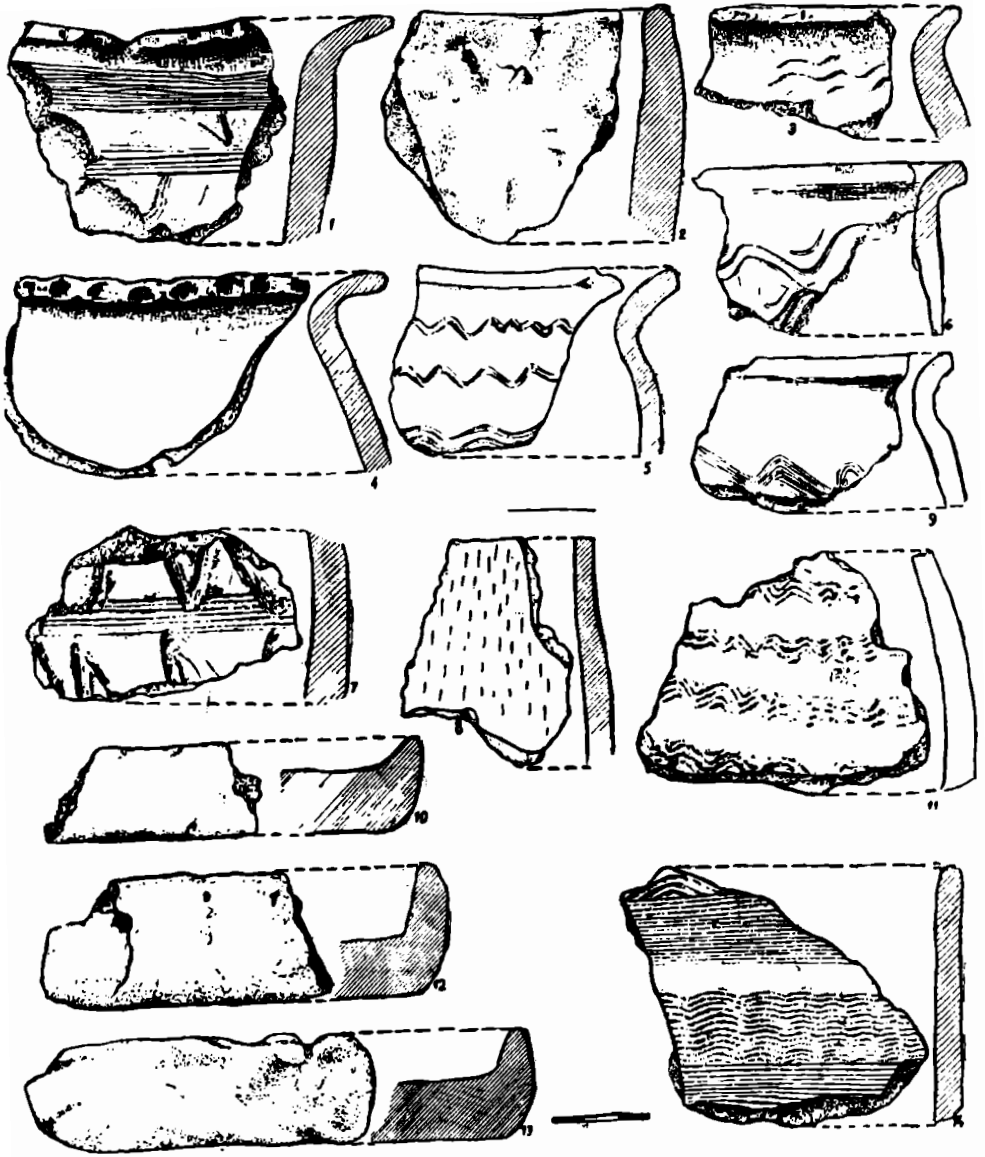

Pl. XXXV. Izvoare-Bahna. Ceramică lucrată cu mîna şi la roată, din secolele VIII—IX e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

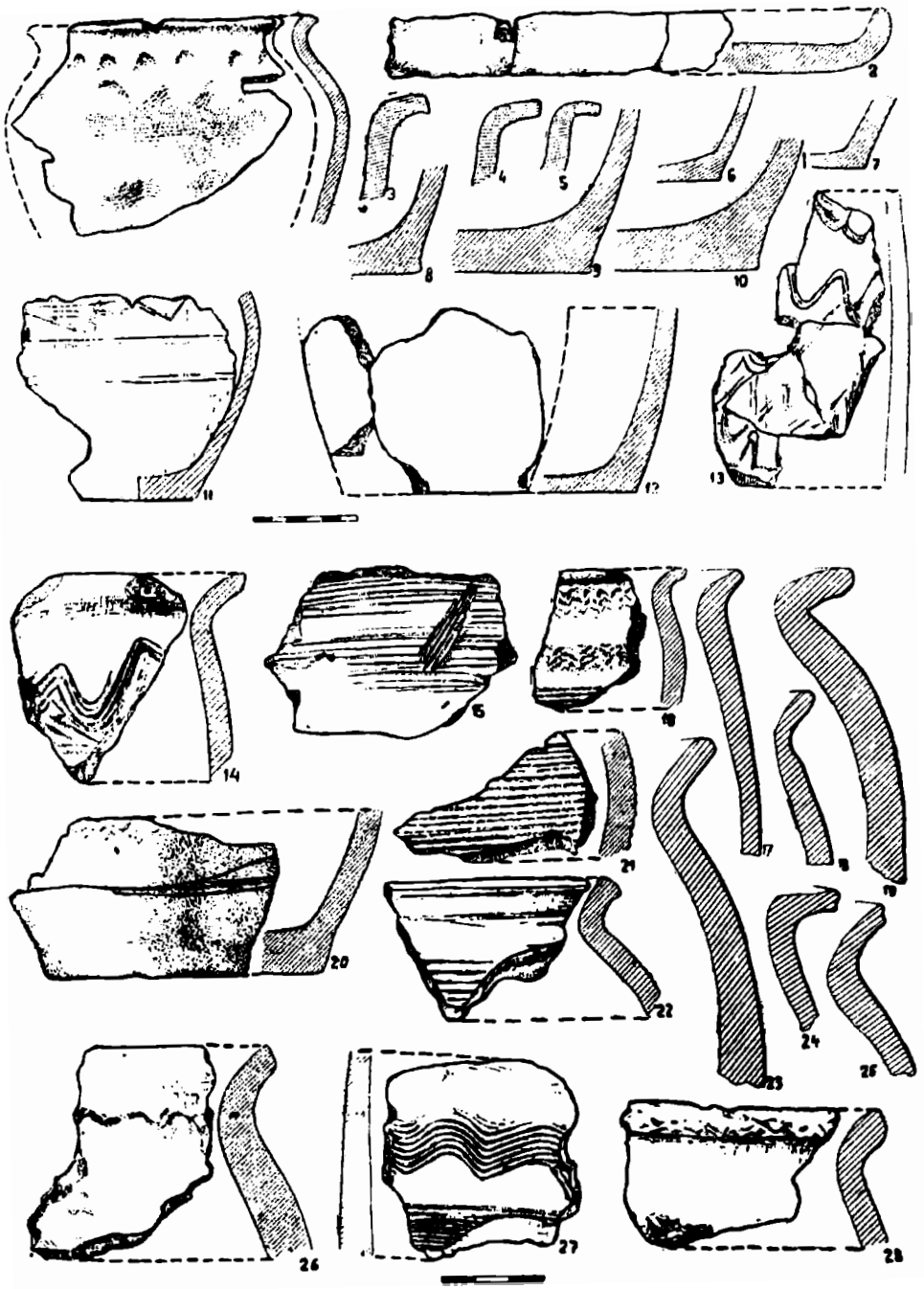

Pl. XXXVI. Izvoare-Bahna. Ceramică lucrată cu mîna și la roată, din secolele VIII—IX e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

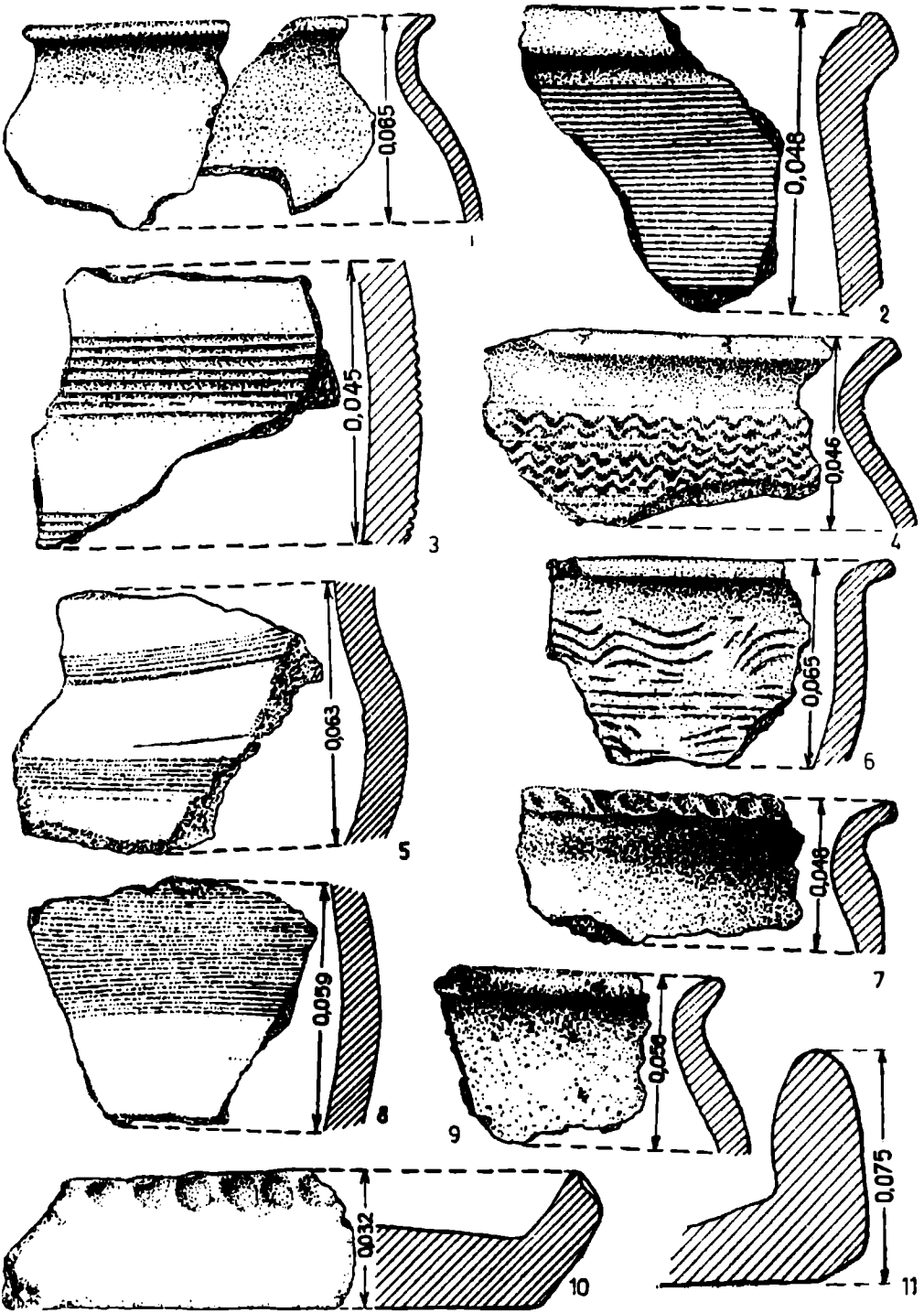

Pl. XXXVII. Izvoare-Bahna. Ceramică lucrată cu mîna (7, 9—11) și la roată (1—6, 8) din secolele VIII—IX e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

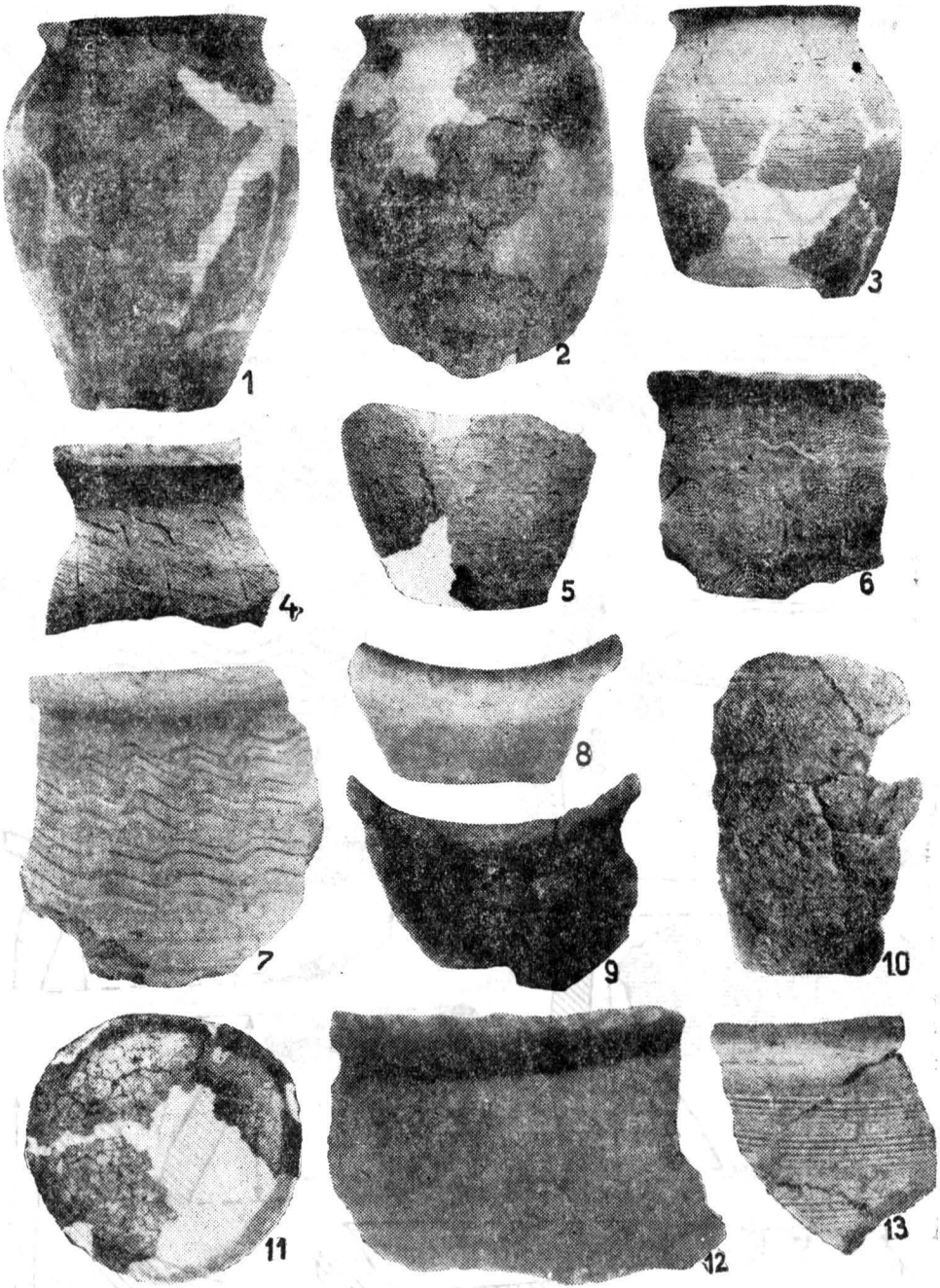

Pl. XXXVIII. Izvoare-Bahna. Ceramică lucrată cu mîna (1—2, 11—12) și la roată (3—10, 13), din secolele VIII—IX.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

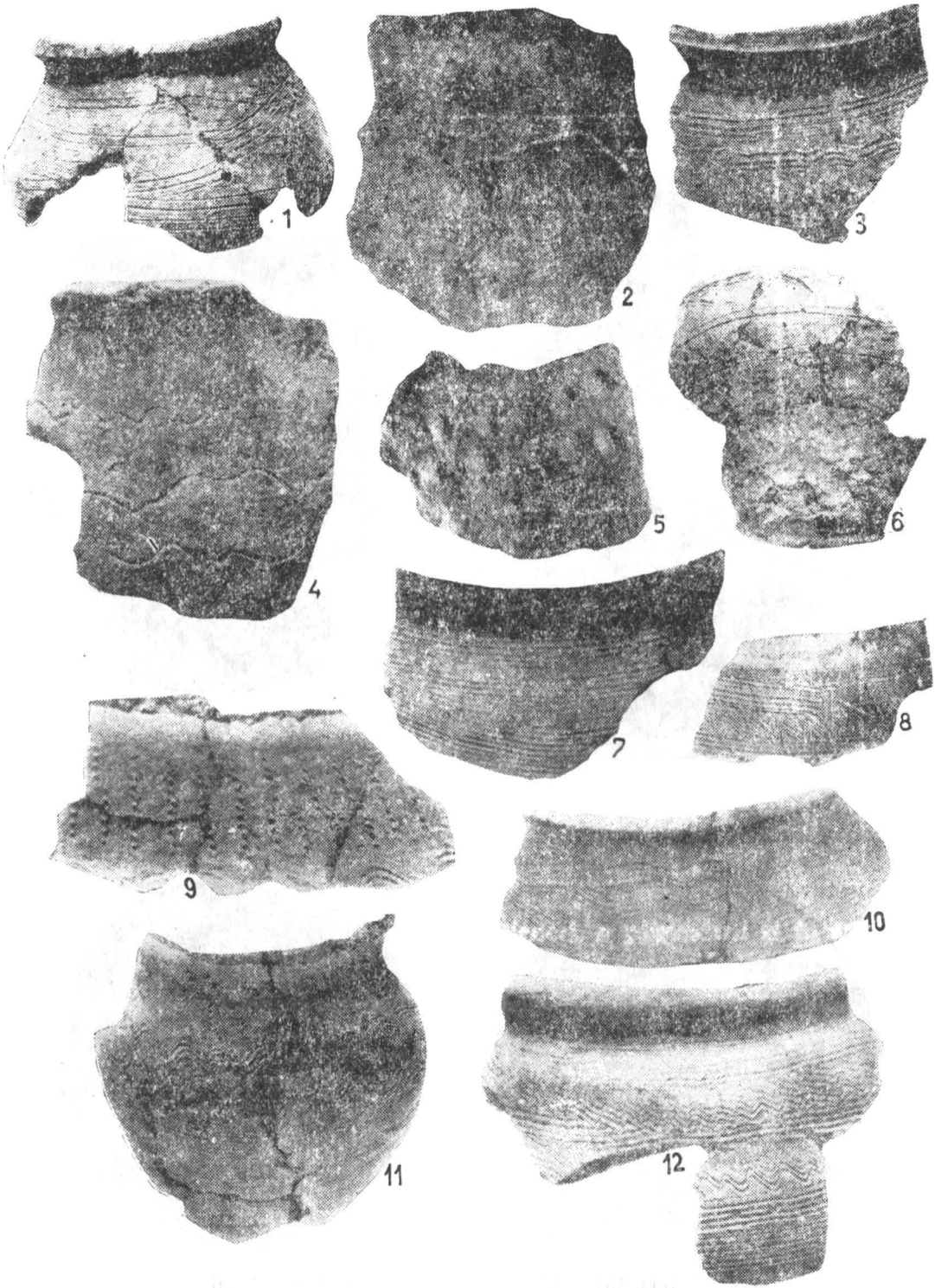

Pl. XXXIX. Ceramică lucrată cu mîna (2, 4—6) și la roată (1, 3, 7—12), din secolele VIII—IX, e.n. 1—2, 5—6, Izvoare-Bahna ; 3—4, 7, Bereşti-Bistriţa ; 8, 12, Brăşăuţi ; 9—11, Cătun ; 10, Prut-Nistru (Băbeni).

http://www.cimec.ro / http://cimlabc.ro

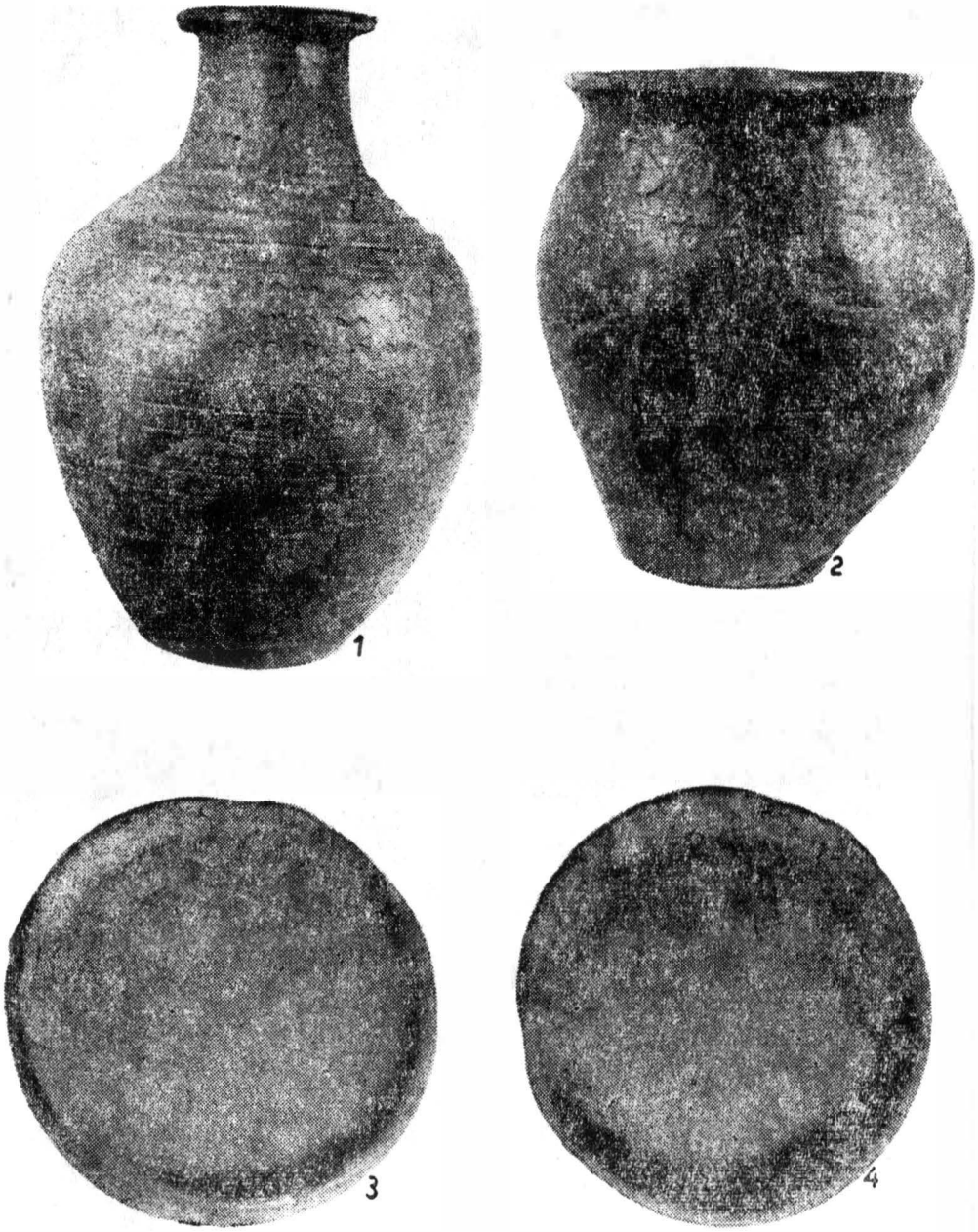

Pl. XL. Izvoare-Bahna. Ceramică din secolele VIII—IX, din locuința L 17.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

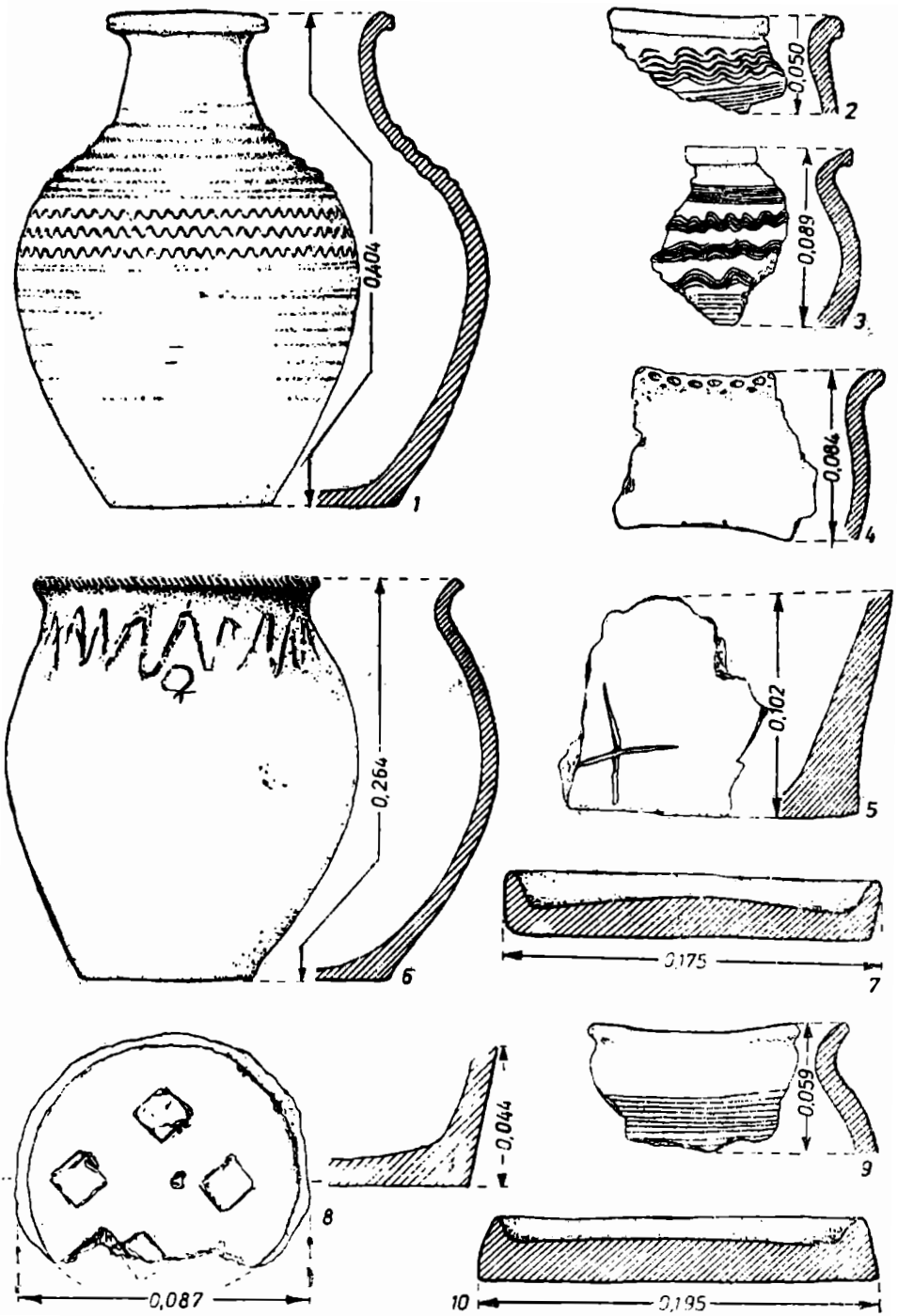

Pl. XLI. Izvoare-Bahna. Ceramică din secolele VIII—IX, din locuinţa L 17.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

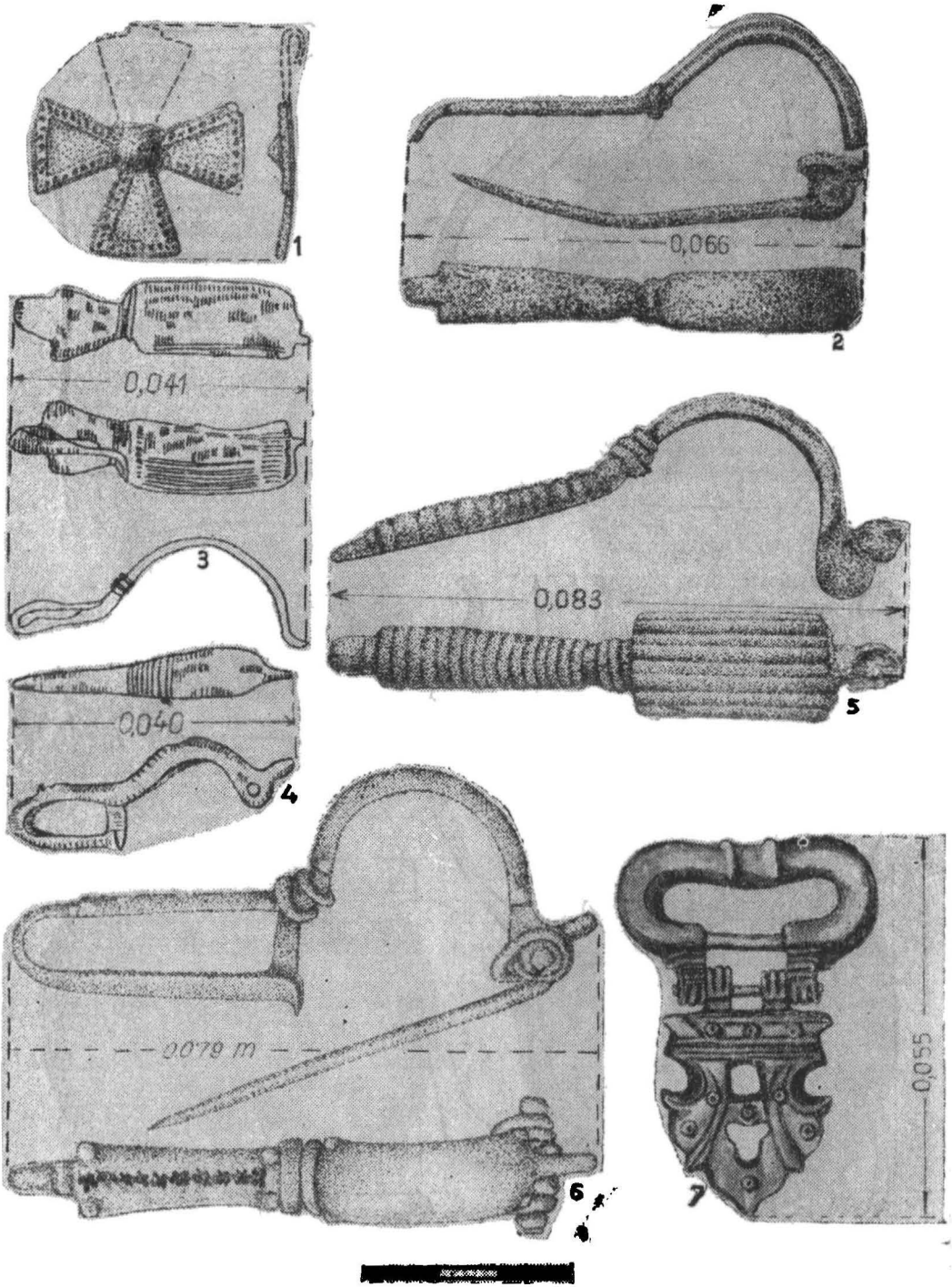

Pl. XLII. Obiecte de podoabă şi de cult, din secolele VI—VII e.n. 1—3, 5, Davideni ; 4, Bacău ; 6, Moldoveni ; 7, Săbăoani.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

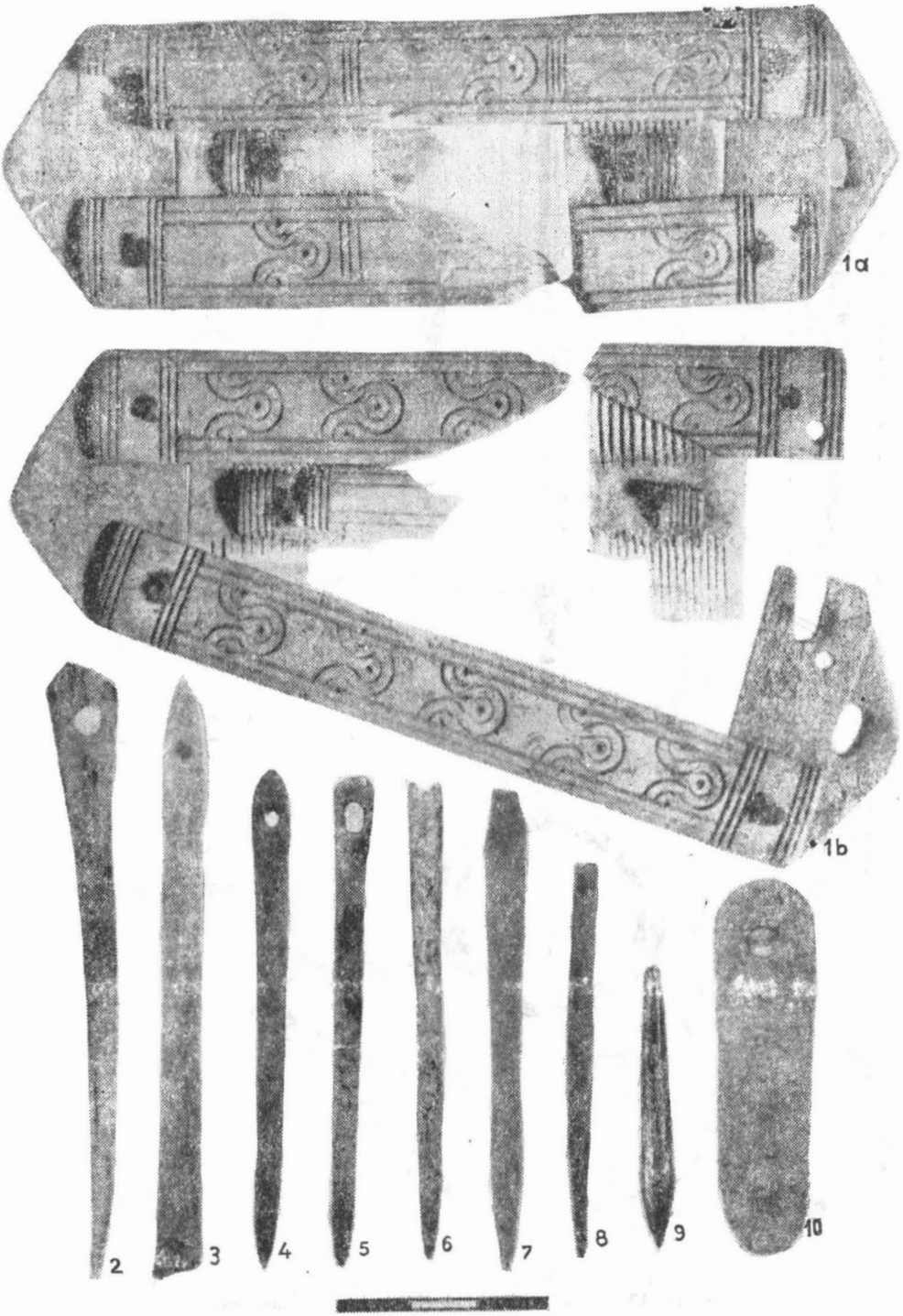

Pl. XLIII. Obiecte din os, din secolele VI—VII e.n. 1, 3, 5—10, Davideni ; 2, Izvoare-Bahna ; 4, [illegible].

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

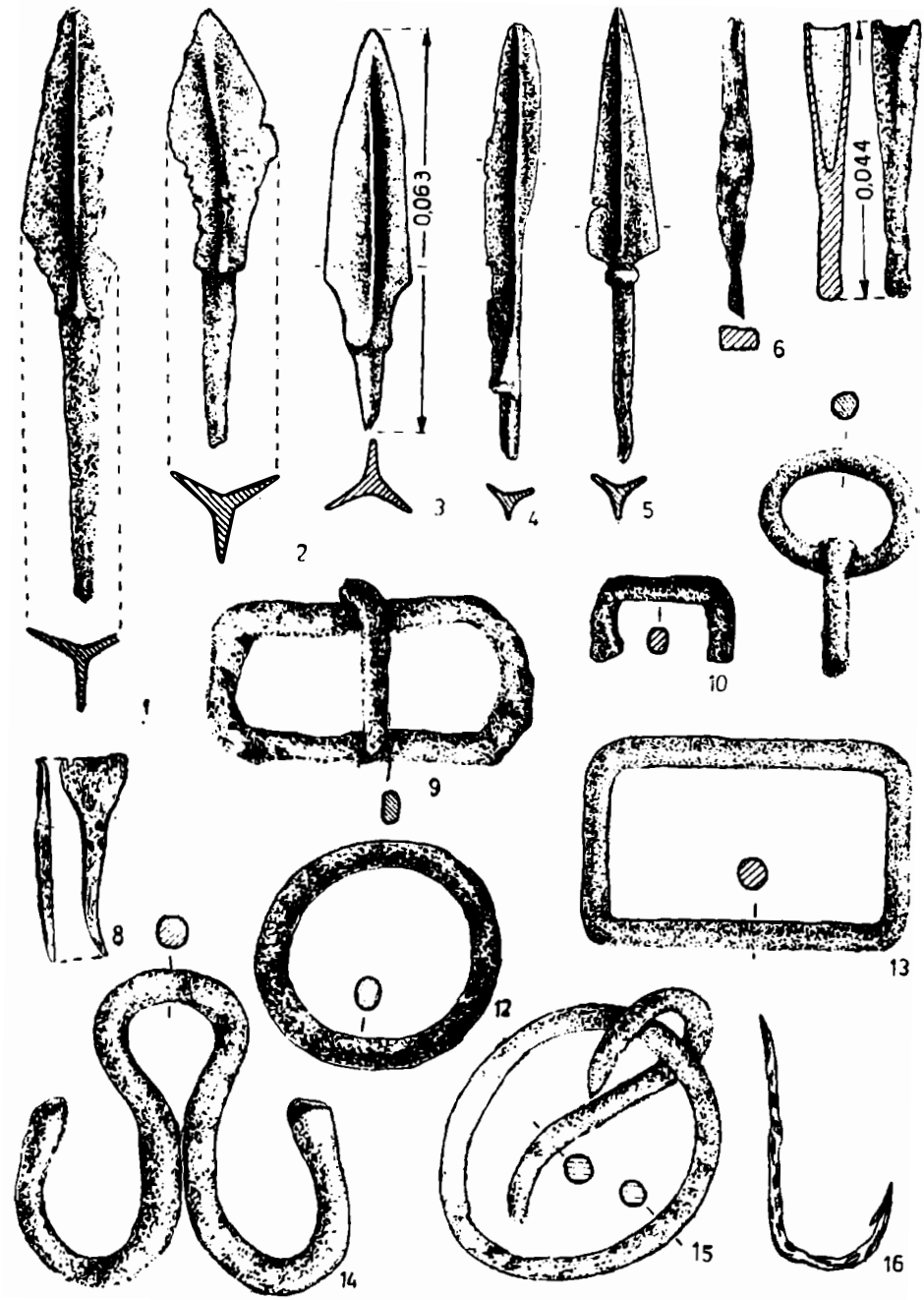

Pl. XLIV Obiecte din fier (1—15) și din bronz (16) din secolele VI—VII e.n. 1—3, 6—7, 9—11, 13—16, Davideni ; 4—5, 8, 12, Izvoare-Bahna.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

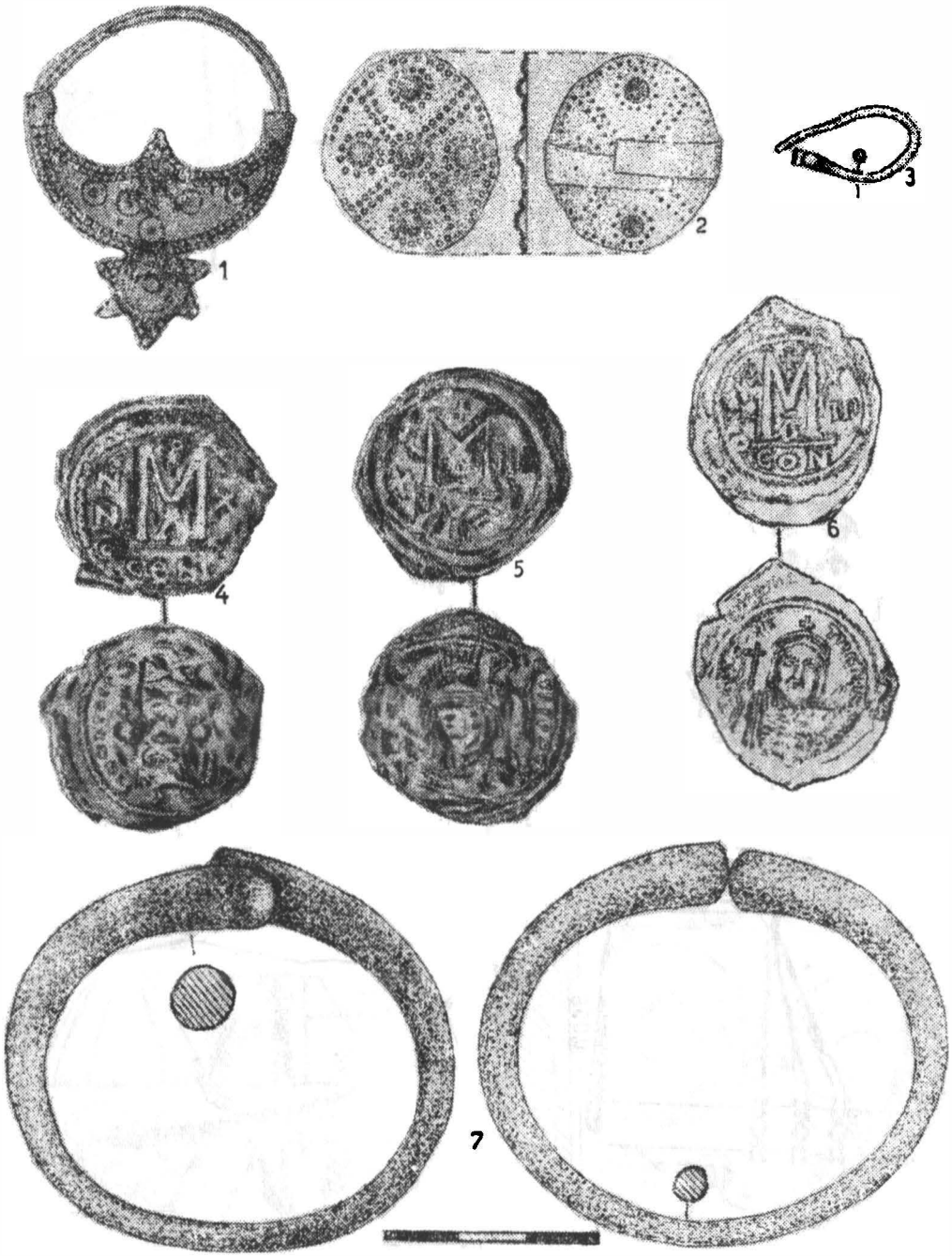

Pl. XLV. Obiecte de podoabă din bronz, din secolele VI—VII (7) şi din secolele XIII—IX (1—3), precum şi monede bizantine (4—6). 1—3, Izvoare-Bahna ; 4—5, Comăneşti ; 6, Bacău ; 7, Secuieni-Neamţ.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

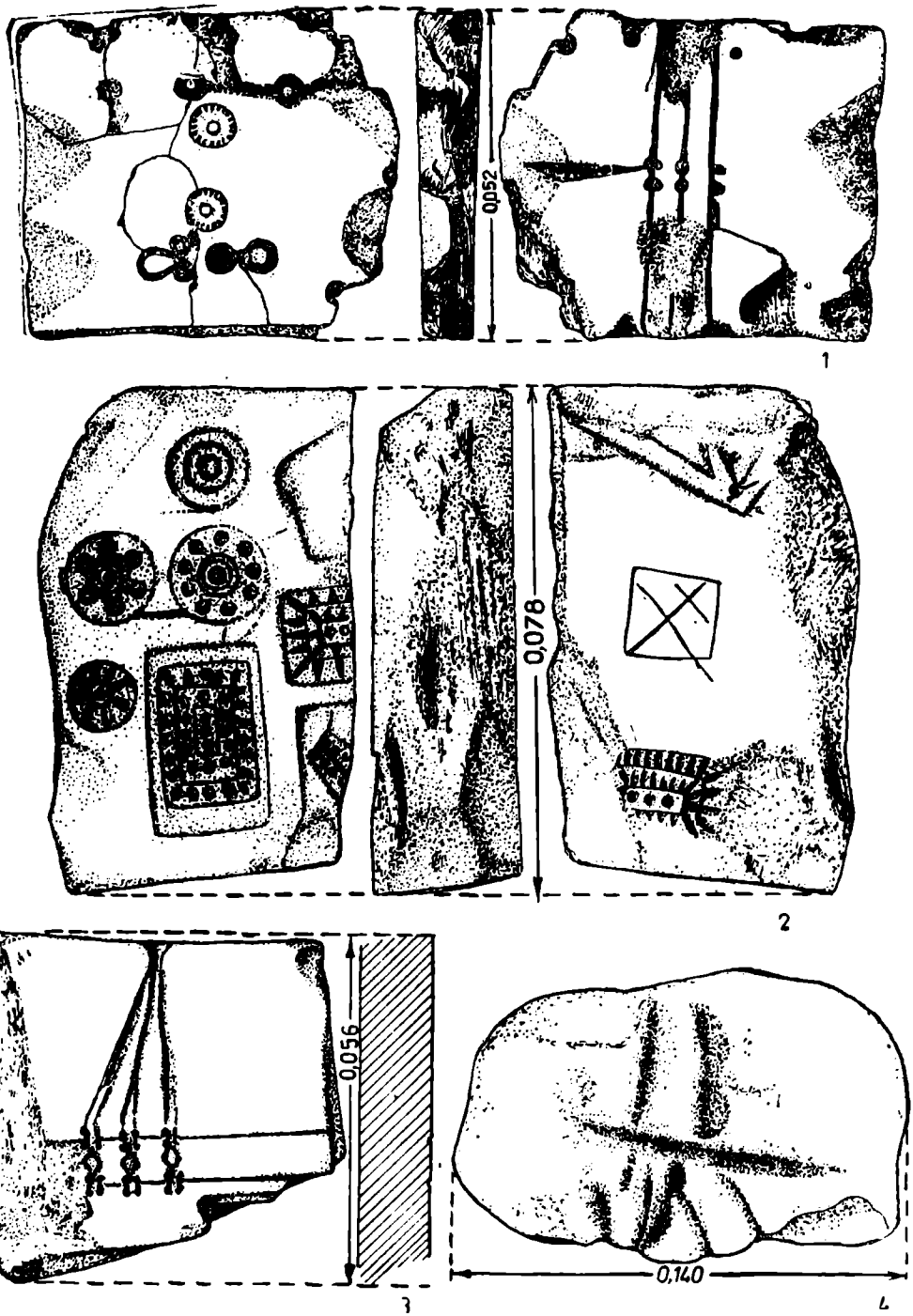

Pl. XLVI. Tipare din piatră (1—3), din secolele VI—VII e.n. și piatră pentru ascuțit (4), din secolele VIII—IX e.n. 1, Ștefan cel Mare ; 2, Rădeni ; 3, Davideni ; 4, Izvoare-Bahna.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

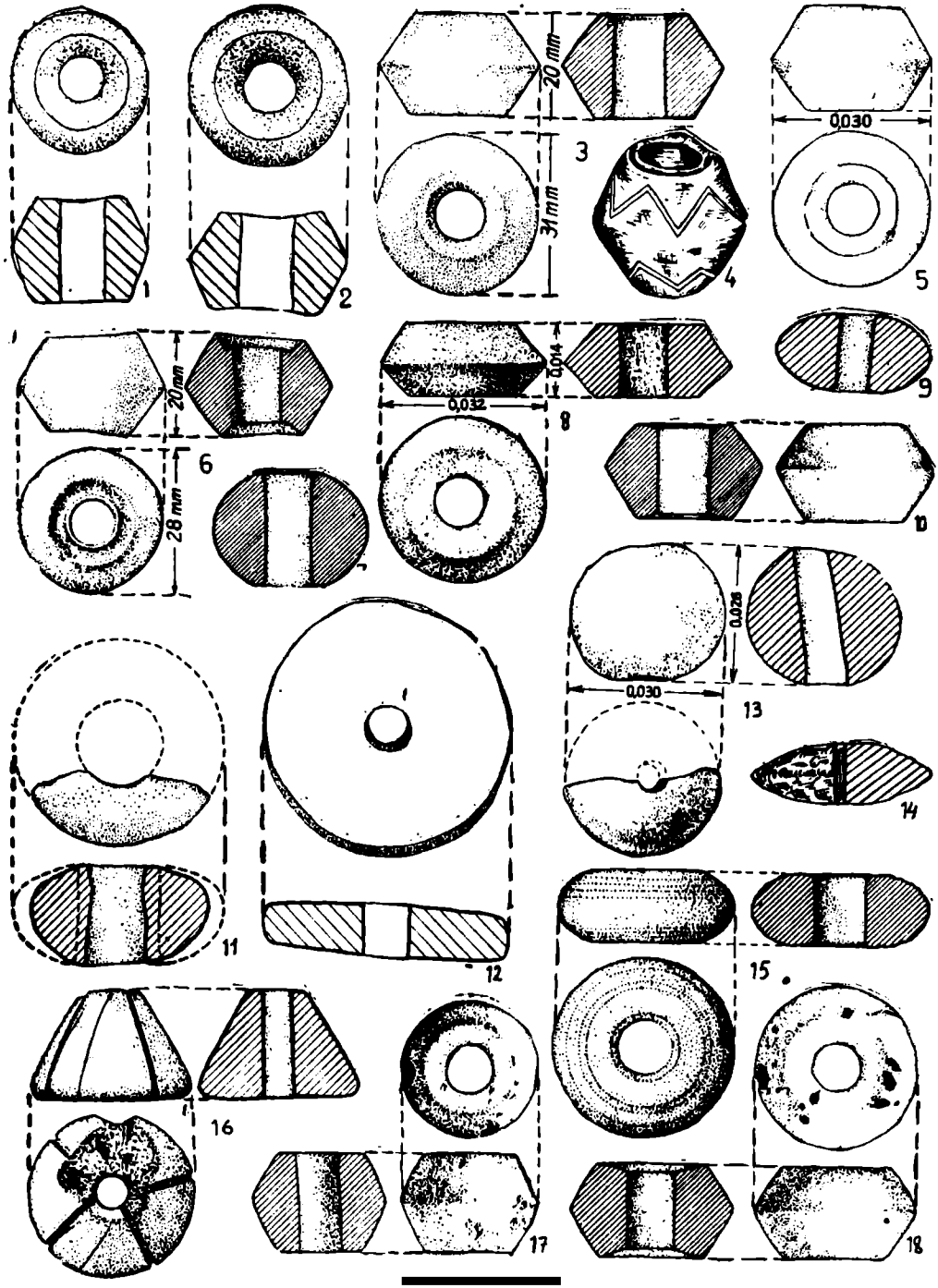

Pl. XLVII. Fusaiole din secolele VI—VII e.n. (1—14) şi din secolele VIII—IX e.n. 15—18). 1—3, 5—8, 10, 12—13, Davideni ; 4. Costişa ; 9, 11, 14—18, Izvoare-Bahna.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

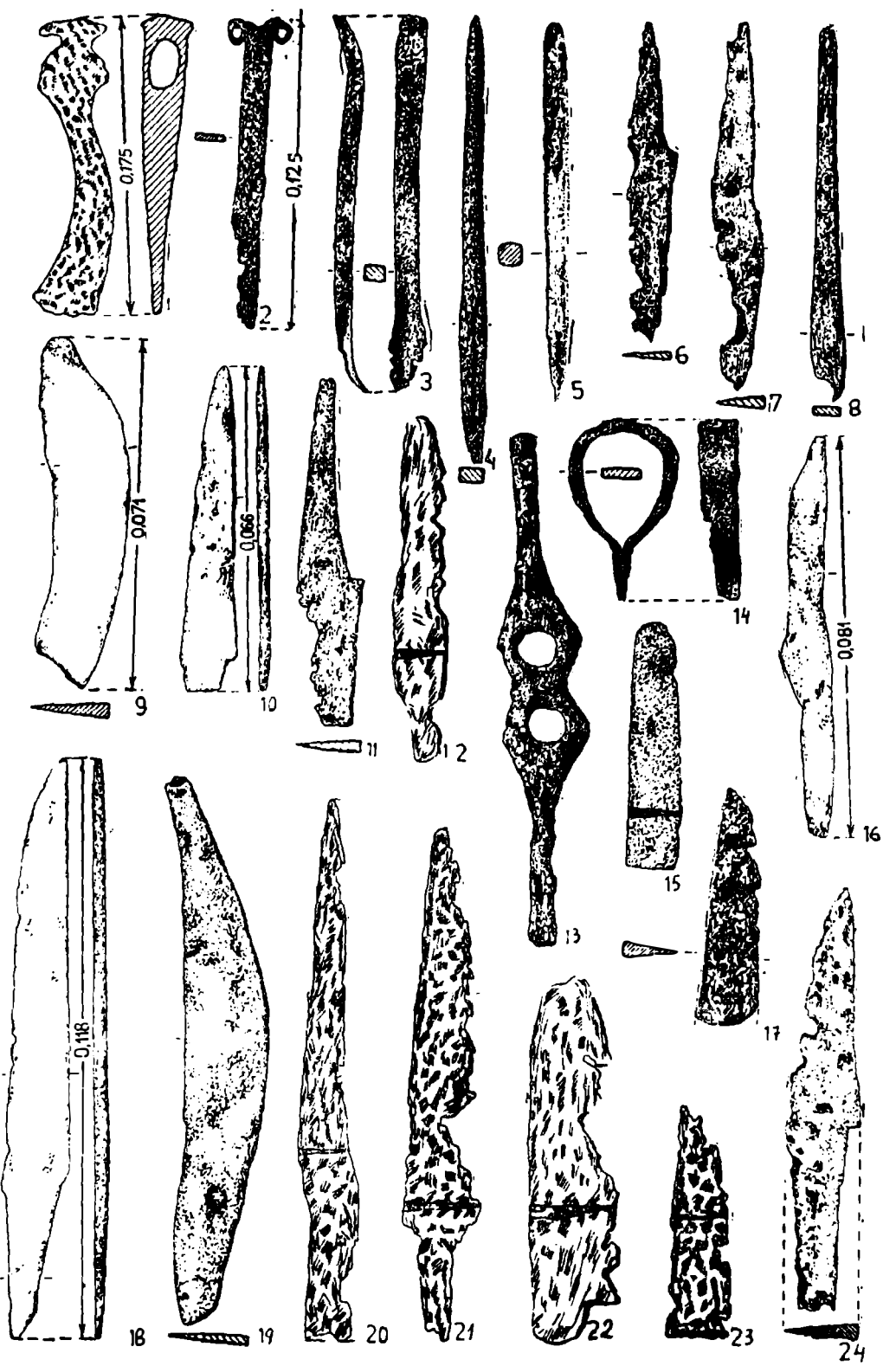

Pl. XLVIII. Obiecte din fier, din secolele VI—IX e.n. 1, Hangu ; 2—11, 13—19, 21, 24, Izvoare-Bahna ; 12, 20, 22, 23, Dridu.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro / http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro/ http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro/ http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro/

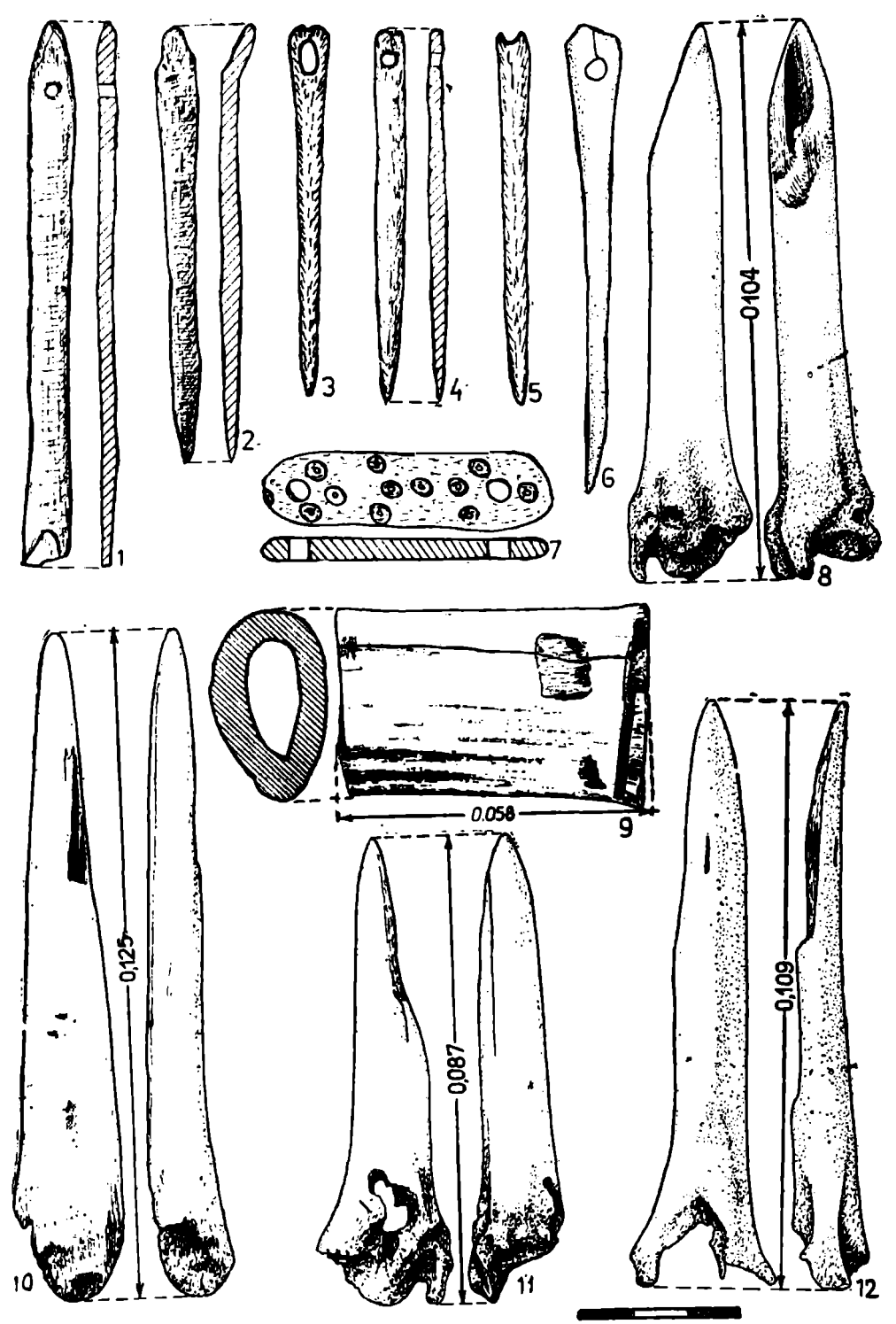

Pl. XLIX. Obiecte din os, din secolele VI—VII (1—7) și din secolele VIII—IX (8—12). 1—5, 7, Davideni; 6, 8—12, Ipoteşti-Pahna.

http://www.cimec.ro / http://cimeabc.ro

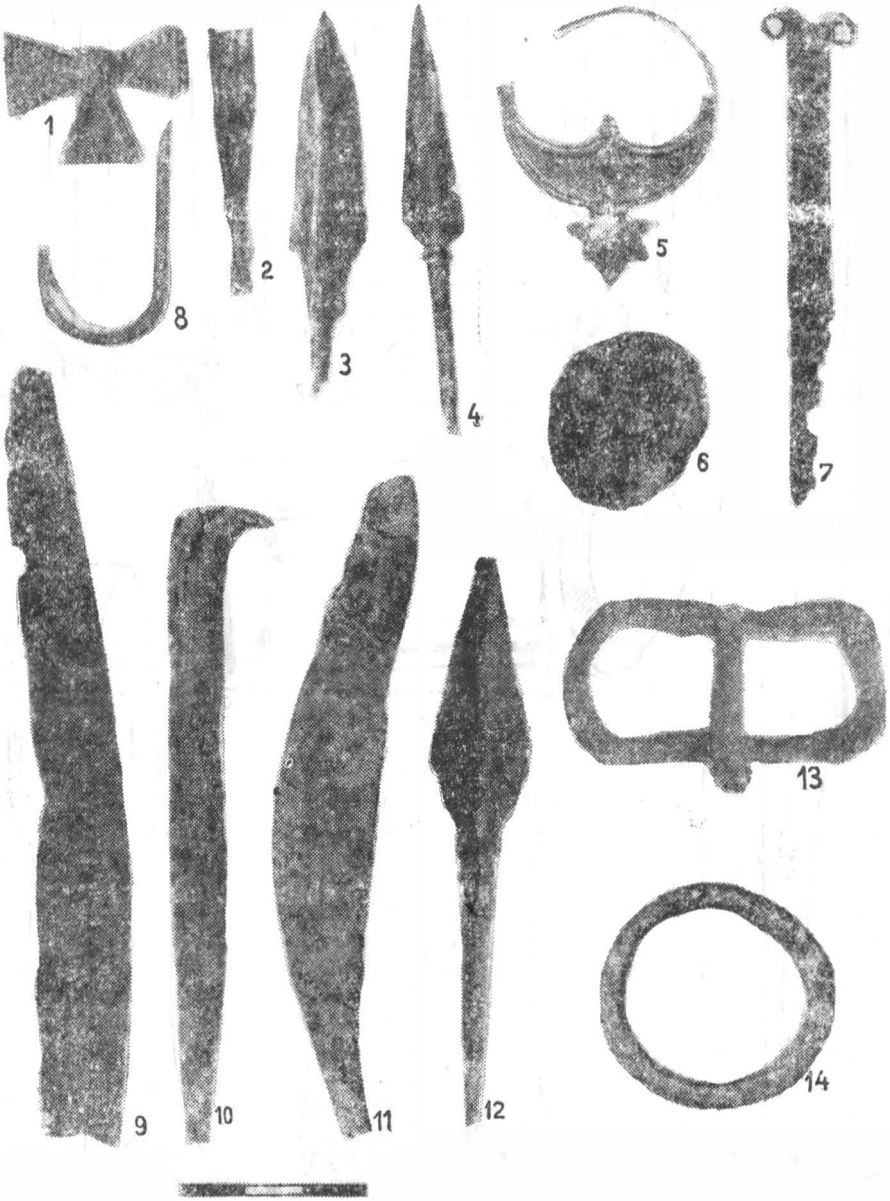

Pl. L. Obiecte din bronz (1, 5—6, 8) și din fier (2—4, 7, 9—14), din secolele VI—VII (1—4, 8—14) și din secolele VIII—IX e.n. (5—7). 1—3, 8—10, 12—13, Davideni ; 4—7, 11—14, Izvoare-Bahna.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

STUDIUL MATERIALULUI PALEOFAUNISTIC DIN AȘEZAREA DE LA MÎNDRIȘCA (VALEA SEACĂ) APARȚINÎND CULTURII MONTEORU

de SERGIU HAIMOVICI

Așezarea de la Mîndrișca se găsește situată în partea de nord-est a satului cu același nume la circa 4 km de Tg. Sascut, pe o movilă desprinsă din terasa Siretului, deci pe ultimele prelungiri ale culmilor precarpatice, albia rîului găsindu-se doar la 3km depărtare spre stînga.

Resturile de faună studiate de noi, provin din săpături arheologice executate în respectiva stațiune în anul 1960. Ele se repartizează la două nivele ale culturii Monteoru, unul mai vechi (Monteoru I C_3) și altul mai nou (Monteoru I C_2) ; o parte a fragmentelor provenind de la contactul celor două strate nu a putut fi atribuit precis unuia sau altuia dintre nivele. De altfel, întregul material prezintă aceeași patină și culoare, unele din resturi fiind acoperite cu o crustă greu de îndepărtat. Menționăm că nu s-au putut evidenția deosebiri marcante de la un nivel la altul, nici în ceea ce privește existența sau frecvența unor grupe sau specii de mamifere și de aceea materialul a fost studiat ca un tot.

Materialul provenit de la Mîndrișca este relativ abundent, el ridicîndu-se la un număr de 3859 resturi faunistice. Din acestea pentru un număr de 705 care sînt prea fragmentare nu s-a putut executa o diagnoză diferențială și le-am considerat ca material nedeterminabil. Au fost astfel determinate cu preciziune 3154 piese.

Resturile faunistice determinate sînt alcătuite aproape în totalitatea lor din fragmente osoase de mamifere ; de altfel materialul socotit nedeterminabil, pentru care așa cum am spus, nu am putut da o diagnoză diferențială specifică, dat fiind starea sa foarte fragmentară, aparține în realitate tot grupului mamiferelor. Dintre alte grupe, au fost găsite doar moluștele și păsările.

Moluștele sînt reprezentate printr-un număr de 17 cochilii de gasteropode provenind de la genul Helix.

Păsărilor le aparțin doar două fragmente osoase : un tarsometatars ce provine cu probabilitate de la o bufniță și un rest mic de coracoid de la o altă specie ce nu a putut fi determinată.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

De la mamifere provin 3155 resturi determinabile.

Resturile apar puternic fragmentate încît piesele întregi constituie o excepție. Materialul variat, fragmentarea, modul cum sînt rupte piesele osoase, ne îndreptățește să considerăm că aproape în întregime aceste resturi faunistice sînt alcătuite din deșeuri menajere asupra cărora nu s-a executat de către om nici o selecțiune prealabilă, încît ele reflectă destul de fidel diferite fațete ale vieții materiale și chiar a unor aspecte ale suprastructurii locuitorilor de la Mîndrișca, purtători ai culturii Monteoru. Totodată dat fiind relativa abundență a materialului s-au putut preciza și unele caracteristici ale speciilor de mamifere domestice și sălbatice.

Numărul de specii de mamifere determinate la Mîndrișca se ridică la 17 ele aparținînd grupelor de rozătoare, carnivore și copitate (artio și perisodactile). Dintre acestea șase sînt specii de animale domestice, iar celelalte reprezintă specii sălbatice.

Lista speciilor de mamifere determinate în cadrul materialului faunistic de la Mîndrișca aparținînd culturii Monteoru :

ROZĂTOARE	Castor fiber
CARNIVORE	Canis familiaris
	Canis lupus
	Vulpes vulpes
	Lutra lutra
	Ursus arctos
ARTIODACTILE	Sus scrofa ferus
	Sus scrofa domesticus
	Bos taurus
	Bos primigenius
	Bison bonasus
	Ovis aries
	Capra hircus
	Cervus elaphus
	Capreolus capreolus
	Alces alces
PERISODACTILE	Equus caballus

Vom da o caracterizare succintă a celor mai importante caracteristici morfologice și biometrice a speciilor de mamifere.

a. *Mamifere sălbatice*

Castorul care este reprezentat prin 10 fragmente ce ar aparține la șase indivizi prezumați, prezintă atît resturi de maxilare cu dinți cît și fragmente ale oaselor extremităților, remarcîndu-se mai ales abundența coxalelor ce sînt în număr de cinci. Trebuie menționat că pe un rest de mandibulă plisarea smalțului la dinții jugali apare mai pu-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ternică decît cea obișnuită. Talia sa este asemănătoare cu cea a indivizilor găsiți în așezările neolitice din aceeași zonă geografică.

Lupul prezintă un singur rest osos și anume un fragment de coxal care datorită masivității sale provine cu siguranță de la această specie și nu de la cîine.

Vulpii îi aparțin trei fragmente osoase care provin probabil de la un același individ. Se remarcă că fragmentul care exprimă cel mai bine caracteristicile morfologice ale speciei și anume un rest al ramului stîng al mandibulei este relativ gracil.

Lutra este reprezentată doar printr-un singur rest osos și anume un fragment din ramul stîng al mandibulei care are, din păcate, toți dinții căzuți.

Ursul are resturi mai abundente și anume 9 fragmente care ar aparține la trei indivizi. Toate aceste fragmente provin de la oase ale extremităților. Se remarcă un rest de tibie și anume o epifiză inferioară, care prezintă osteofite, aparținînd cu probabilitate unui individ bătrîn, și două calcanee provenind de la indivizi maturi, ele fiind foarte diferite ca mărime, unul dintre ele apărînd deosebit de gracil.

Mistrețul prezintă o cantitate relativ mare de fragmente și anume 47 care ar proveni de la un număr de 10 indivizi. Pe lîngă un fragment mic de craniu și cîteva maxilare cu dinți, se remarcă în materialul aparținînd speciei și resturi provenind de la aproape toate oasele extremităților. Un individ este tînăr iar altul abia adult. Deși printre resturi se găsesc și fragmente foarte masive, adică piese capitale, se pare că mistrețul de la Mîndrișca să fie în medie cu ceva mai gracil decît cel din așezările cucuteniene din aceeași zonă geografică, el fiind însă de talie mai mare decît mistrețul actual din regiunile noastre [1].

Bourul are un număr de 10 resturi care ar aparține la trei indivizi prezumați. Printre resturi, toate provenind de la oasele extremităților, se remarcă un metacarp aproape complet, prezentînd doar condilul lateral al suprafeței articulare inferioare ușor deteriorat. El aparține cu probabilitate unui mascul, întrucît apare masiv, neîngustîndu-se prea mult în dreptul diafizei (indicele diafizar este de 23,04). Lungimea sa atinge 230 mm ; determinînd înălțimea la greabăn conform cu coeficienții lui Boessneck obținem o talie calculată de 154,3 cm pe care o considerăm totuși nu prea mare, avînd în vedere că acesta găsește în holocen și bour cu înălțimea la greabăn de 175—177 cm. Printre celelalte resturi unele sînt mai gracile, aparținînd astfel cu probabilitate unor femele, întrucît specia prezenta un puternic dimorfism sexual. Totuși nu pare să fi existat o micșorare a taliei medii a bourului în raport cu cel prezent în neolitic în aceeași zonă. Totodată se poate constata că, în medie, bourul din regiunile noastre apare mai masiv decît cel din aceeași epocă din Europa centrală și vestică [2].

1 S. Haimovici, Studiul paleofaunei din epoca bronzului (Teză de doctorat), Iași, 1966.

2 J. Boessneck, Zur Entwicklung vor-und frühgeschichtlicher Hans und Wildtiere Bayerns im Rahmen der gleichzeitigen Tierwelt Mitteleuropas München, 1958, p. 117.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Bizonul este reprezentat printr-un singur rest osos şi anume un metacarp întreg care are doar capetele uşor roase. Piesa respectivă aparţine cu preciziune zimbrului întrucît întruneşte atît caractere somatoscopice cît şi biometrice tipice pentru bizon ; cel mai evident caracter este proeminarea diafizei imediat deasupra epifizei inferioare (în dreptul discului de conjugare), care face ca lărgimea în această regiune să fie egală cu aceea din dreptul suprafeţei articulare. Întrucît se observă o netă îngustare a osului în dreptul diafizei, indicele diafizar fiind de 20,58 considerăm că restul respectiv provine de la un individ femel. Lungimea metacarpului atinge 238 mm şi această lungime cît şi relativa sa masivitate ne arată că el întrece cu mult în mărime oasele similare ale zimbrului actual european, ajungînd să egaleze şi chiar să întreacă unele exemplare de Bison priscus din pleistocen. Aceasta ne arată că zimbrul din epocile pre şi chiar protoistorice avea în raport cu exemplarele actuale o talie mult mai mare, aproape asemănătoare cu aceea a lui Bison priscus şi că astfel Bison bonasus nu reprezintă o specie de dimensiuni cu mult mai mici decît Bison priscus, aşa cum se susţine curent pe baza materialului actual, aparţinînd bizonului din rezervaţii şi grădinile zoologice. Este foarte probabil că doar în ultimele secole, dinspre sfîrşitul evului mediu încoace, să fi avut loc o vădită micşorare a taliei sale, datorită în primul rînd condiţiilor proaste şi chiar artificiale de trai din zonele în care el se retrăsese şi mai ales din rezervaţiile naturale şi grădinile zoologice, unde actualmente mai găsim zimbri.

Facem totodată menţiunea că în raport de bour, bizonul era în epocile vechi o specie cu o frecvenţă foarte scăzută, el apărînd extrem de rar în cadrul materialelor paleofaunistice, încît piesa osoasă de la Mîndrişca este una dintre puţinele găsite în cadrul resturilor subfosile provenite de pe teritoriul ţării noastre.

Cerbul este specia sălbatică cea mai abundentă, el fiind reprezentat în materialul de la Mîndrişca prin resturi provenind de la toate segmentele corpului. Se remarcă chiar resturi de craniu cu coarne pe lîngă fragmente disparate de coarne. Astfel, am găsit un rest reprezentat printr-un fragment mic al frontalului stîng care prezintă cepul, baza şi o porţiune a prăjinii cornului. De asemenea o mică porţiune din frontalul stîng, ce cuprinde şi o parte a orbitei şi care poartă un corn de sulităr rupt. Printre fragmentele de coarne mai semnificative sînt următoarele : o piesă cu baza cornului la care se distinge ramul de gheaţă, aşezat mai departe de ramul ochiului, el fiind totodată foarte subţire şi scurt ; un fragment mai mare la care apare chiar o porţiune a ramului mijlociu, ce este situat relativ destul de sus, iar prăjina apare plată. Printre oasele extremităţilor sînt mai abundente metapodalele, astragalele şi falangele. Putîndu-se executa un număr suficient de măsurători, putem afirma că talia cerbului de la Mîndrişca nu era mai mică decît

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

aceea a speciei găsită în așezări neolitice din aceeași zonă și totodată ea era, în medie, evident mai mare decît a cerbului carpatin actual [3].

Căpriorul prezintă resturi mult mai puține decît cerbul și anume doar 14 fragmente care ar aparține unui număr de cinci indivizi prezumați. Nu am găsit coarne ci doar două fragmente de craniu, maxilare cu dinți și oase ale extremităților. Cantitatea mică de resturi și starea lor fragmentară nu ne permite să tragem concluzii certe asupra unor caractere morfologice și biometrice ale căpriorului ; totuși talia sa nu pare a fi deosebită față de cea a indivizilor actuali ai speciei din regiunile noastre.

Elanul are în materialul de la Mîndrișca doar un singur rest osos și anume o falangă I, care printr-o lungime maximă de 75 mm întrece cu mult piesele similare provenite de la cerb. Această specie, cu un areal mai nordic, care nu mai există astăzi în fauna regiunilor noastre, era și în epocile preistorice foarte rară la noi, restul descoperit la Mîndrișca fiind printre cele cîteva care au fost găsite pînă în prezent în fauna subfosilă de pe teritoriul României [4].

b. *Mamiferele domestice*

Printre mamiferele domestice frecvența cea mai ridicată o au taurinele. Deși resturile apar fragmentare, s-au putut stabili unele caracteristici tipologice, avînd în vedere unele caractere somatoscopice și biometrice.

Astfel, au fost găsite două fragmente mai mari de craniu, ele fiind reprezentate prin porțiuni de frontal cu coarne, putîndu-se totuși executa măsurători doar pe coarne.

Unul dintre fragmente aparține unui individ încă tînăr, toate suturile apărînd deschise ; se păstrează o mare parte a frontalului drept cu cornul respectiv, cît și o porțiune din frontalul sting și occipital ; tăblia externă a osului frontal este în mare parte ruptă, evidențiind astfel sinusul. În partea anterioară regiunea frontală apare adîncită pe linia mediană, ea ridicîndu-se apoi în regiunea postorbitară și rămînînd aproape plană pînă la protuberanța (linia) intercornuală ; aceasta pare a fi ușor ridicată în partea ei mijlocie, regiunea nucală făcînd cu ea un unghi aproape drept ; pedicelul cornului apare foarte evident, iar fosa temporală este îngustă și adîncă ; cornul se îndreaptă lateral rămînînd aproape în același plan cu suprafața frontalului, vîrful fiind ascuțit și privind ușor în sus și înainte ; deși tînăr, cu suprafața foarte rugoasă, se observă de acum de-a lungul circumferinței bazei, o perlare mai puternică, ceea ce ne face să atribuim întregul fragment unui individ mascul.

Celălalt rest de craniu, este reprezentat printr-o porțiune a frunții și a regiunii nucale, prezentînd de asemenea cornul drept, ce este însă

3 O. Necrasov et S. Haimovici, Contribution à l'étude des cervidés subfossiles et de leur distribution géographique au néolithique en Roumanie. An. șt. Univ. Iași, s. II, a, 11, 1, 1963, p. 131.

4 S. Haimovici, Răspîndirea unor specii de mamifere în epoca bronzului (mil. II î.e.n.) pe teritoriul Republicii Socialiste România. Studii și cerc. de biologie (s. Zoologie) 20, 3, 1968, p. 299.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

frînt la vîrf. Sutura interfrontală apare complet închisă, în lungul ei observîndu-se chiar o mică ridicătură longitudinală. Regiunea frontală, puţin înapoia orbitei, rămîne aproape plană pînă în dreptul protuberanţei intercornuare, care este de asemenea doar foarte puţin ridicată în partea sa mijlocie ; regiunea nucală apare astfel joasă, dar largă şi totodată mult adîncită spre partea ei inferioară ; văzută dinspre partea posterioară, fosa temporală, apare îngustă şi relativ adîncă, iar pedicelul cornului foarte scurt. Cornul se găseşte în continuarea planului frontalului şi apare pe secţiune de formă ovoidală ; diametrul mare al bazei, este paralel cu suprafaţa frunţii ; curbarea relativ slabă se face spre înainte, vîrful privind însă şi puţin în sus ; faţa postero-inferioară prezintă şanţuri nu prea adînci, dar perlarea din jurul bazei apare puternică. Cornul are diametrele la bază de 80/65 mm, iar circumferinţa în jur de 240 mm. Fragmentul descris aparţine cu probabilitate unui mascul de peste 8 ani.

Particularităţile celor două resturi descrise mai sus, le apropie de taurinele de tipul „primigenius“, dar faptul că ambele fragmente provin de la masculi ar putea ca aceste caracteristici de tip să fie mai pregnante, încît nu putem spune că taurinele de la Mîndrişoa reprezintă un tip „primigenius“ pur ; totuşi putem conchide că în materialul nostru erau pregnante caracteristicile acestui tip.

Pe resturile de maxilare cu dinţi şi pe cele aparţinînd oaselor extremităţilor, s-au putut executa o serie de măsurători. Se remarcă faptul că s-au păstrat un număr de cinci metapodale întregi, care de asemenea pot furniza o serie de date importante. Se constată mai întîi că patru dintre ele provin de la femele şi doar unul aparţine unui mascul castrat, arătînd astfel că printre cornutele mari se găseau şi boi, populaţia de la Mîndrişoa practicînd astfel castrarea masculilor de taurine ; este totodată important de subliniat faptul că numărul lor era mult mai mic decît cel al femelelor, fapt care ar reieşi şi după măsurătorile executate pe alte fragmente ale oaselor extremităţilor. Calculînd înălţimea la greabăn pe baza celor cinci metapodale, rezultă o talie medie pentru taurinele de la Mîndrişoa de 118,6 cm. Se poate constata pe baza calculării înălţimii la greabăn şi din celelalte măsurători executate pe diferite oase ale extremităţilor, o micşorare a taliei taurinelor de la Mîndrişca faţă de acelea existente în aceeaşi zonă în aşezările cucuteniene [5].

În ceea ce priveşte vîrsta la care erau sacrificate vitele de către locuitorii din aşezarea de la Mîndrişoa se poate constata că exemplarele tinere şi subadulte sînt în număr relativ mic ; totodată lipsesc cu totul indivizii bătrîni.

Pe locul al doilea printre animalele domestice se găsesc la Mîndrişca, porcinele, remarcîndu-se mai cu seamă numărul mare de indivizi

5 S. Haimovici, Caracteristicile mamiferelor domestice descoperite în staţiunile arheologice din epoca bronzului de pe teritoriul României.An. st. Univ. Iaşi, s. II a, 14, 1, 1968, p. 186

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

prezumați în raport de cantitatea de resturi ; aceasta se datorește faptului că există mai ales maxilare cu dinți ce aparțin la multe exemplare diferite. Nu putem totuși considera că s-a executat de către om o selecție a resturilor porcinelor, situația amintită fiind datorită factorului întîmplare.

Fragmentarea puternică a materialului, nu ne dă nici o posibilitate de a pune în evidență o serie de caractere tipologice ale porcului crescut de locuitorii din așezarea de la Mîndrișca. Din măsurătorile executate cît și pe baza prelucrării somatoscopice, mai cu seamă a materialului de maxilare și dinți, se poate constata că porcinele erau de talie ceva mai mare decît cele de tipul palustris care era caracteristic neoliticului din aceeași zonă, dar că se păstrează o serie de caractere primitive, neputînd fi vorba de preocupări de ameliorare rasială.

Numărul de resturi aparținînd indivizilor tineri este relativ ridicat, dar se remarcă că cele mai abundente fragmente provin de la exemplare în vîrstă de circa 2 ani. Probabil că abia la o asemenea vîrstă, acest porc de tip primitiv, cu creștere mai înceată decît cel aparținînd tipurilor actuale ameliorate, atingea o talie considerată ca optimă pentru sacrificare.

Ovicaprinele urmează ca frecvență îndeaproape porcinele. Deși pentru acest grup, resturile apar de asemenea destul de fragmentare, am putut executa o diagnoză diferențială între Capra și Ovis pe un număr destul de mare de resturi pentru a se putea observa că ovinele erau cam de trei ori mai abundente decît caprinele.

Pe baza unor resturi de coarne se poate constata că pentru Ovis existau încă femele care purtau coarne gracile cu aspect caprin, dar se găseau și exemplare acornute. În ceea ce privește Capra, un corn mascul foarte puternic, pune în evidență caractere nu prea pregnante ale tipului „prisca".

Măsurătorile executate pe resturile de Ovis, ne-ar arăta că ovinele de la Mîndrișca, erau probabil de talie doar ceva mai mare decît oaia neolitică din aceeași zonă. Pe baza a patru oase lungi întregi, am putut calcula înălțimea la greabăn care ajunge, în medie, pînă la 62,3 cm. Capra pare să fie relativ gracilă și pe un metacarp întreg am putut stabili o talie de 60,9 cm.

Restul indivizilor tineri și subadulți, apar în cantitate relativ mică ; am găsit și doi indivizi cu dentiția foarte erodată.

Calul, are resturi foarte puține în raport cu celelalte mamifere domestice cu importanță economică. Resturile sale sînt însă tot atît de fragmentare ca și a celorlalte specii de mamifere. Puținele măsurători executate și lipsa unor piese semnificative din punct de vedere tipologic, ne pot duce doar la concluzia că la Mîndrișca exista un cal de mărime mijlocie.

Cîinele, specie domestică fără importanță economică deosebită, este bine reprezentat la Mîndrișca. Resturile sale, relativ abundente, apar oarecum mai puțin fragmentare decît cele ale altor specii găsindu-se cîteva porțiuni mai importante de craniu, cît și oase ale extremităților.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Astfel, avem la dispoziție un craniu aproape complet, lipsindu-i doar o parte din plafonul neurocraniului cît și arcadele zigomatice. El aparține unui individ abia matur, toate suturile fiind aparente, iar dentiția de loc erodată. Botul apare prelung și ascuțit, fiind evident îngustat în dreptul lui p^1—p^2 și proeminînd în lături la alveolele caninilor ; apertura nazală este relativ mică și oasele nazale prelungi. Profilul frunții apare foarte puțin ridicat față de cel al botului, nazalele ridicîndu-se lent și continuu spre rădăcina lor, aceeași pantă lină păstrîndu-se și pe frontale. Fruntea pare relativ îngustă, apofizele orbitare lungi și teșite, constricția postorbitară puternică, orbitele relativ mici, înalte și așezate pieziș. Creasta sagitală ruptă, pare să fi fost mijlociu dezvoltată. Arcada zigomatică nu apare prea masivă. Parietalele par a fi doar foarte puțin bombate, neurocraniul apărînd astfel prelung și îngust. Foramen magnum aproape rotund, este mijlociu dezvoltat, iar condilii occipitali sînt relativ mici. Bolta palatină este îngustă și prelungă. Craniul descris, prezintă o lungime totală de 180 mm, fiind astfel foarte mare. Prin unele din caracterele sale el se apropie de actualii ciini de fugă (ogari).

Un alt craniu, este mult mai fragmentar, păstrîndu-se din el doar o parte a neurocraniului ; după caracteristicile sale morfologice cît și dimensional el ar avea afinități cu tipul Canis familiaris intermedius.

Pe baza unor resturi de maxilare inferioare cu dinții jugali, se poate calcula pentru patru piese o lungime bazală a craniului ce variază între 156 și 179 mm. Aceste dimensiuni cît și cele două fragmente de craniu sus amintite, ne arată că la Mîndrișca se găseau ciini de mărimi foarte variabile, de la dimensiuni ceva mai mari decît ale tipului palustris și pînă la ciini de talie foarte mare. Nu credem că se distingeau tipuri bine circumscrise ci mai degrabă o mare variabilitate, dar este de remarcat că variația taliei apare mai puternică decît cea evidențiată în neoliticul aceleiași zone geografice.

*

Așa cum s-a arătat, resturile faunistice de la Mîndrișca aparțin aproape în exclusivitate mamiferelor. Cele cîteva cochilii de melci găsite, ne arată, că culesul moluștelor nu poate fi luat în seamă ca reprezentînd o ocupație cît de cît circumscrisă. De asemenea nici prinderea păsărilor sălbatice nu trebuie luată în considerare. Lipsa resturilor aparținînd peștilor evidențiază faptul că nici pescuitul nu era practicat decît probabil foarte sporadic.

Pentru speciile de mamifere s-a calculat frecvența pe fragmente și indivizi prezumați și s-a făcut raportul între cele domestice și cele sălbatice (vezi tabelul nr. 1).

Se poate constata că vînătoarea juca un rol încă foarte bine circumscris, ea avînd o pondere economică de loc neglijabilă, întrucît peste 8% din fragmente și aproape 18% dintre indivizii de mamifere găsiți la Mîndrișca aparțin speciilor sălbatice. Vînătoarea se exercita ca o ocupațiune ajutătoare în asigurarea necesităților de carne a locuitorilor de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tabelul nr. 1

FRECVENȚA PE FRAGMENTE ȘI INDIVIZI A MAMIFERELOR

Specia	Fragmente		Indivizi	
	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
Bos taurus	1977	63,07	103	40,23
Ovicaprinae	366	11,68	14	5,47
Sus scrofa domesticus	469	14,96	81	31,65
Equus caballus	28	0,89	5	1,95
Canis familiaris	36	1,15	7	2,74
Castor fiber	10	0,32	6	2,34
Vulpes vulpes	3	0,09	1	0,39
Canis lupus	1	0,03	1	0,39
Lutra lutra	1	0,03	1	0,39
Ursus arctos	9	0,29	3	1,17
Sus scrofa ferus	60	1,91	10	3,91
Bos primigenius	10	0,32	3	1,17
Bison bonasus	1	0,03	1	0,39
Cervus elaphus	149	4,75	14	5,47
Capreolus capreolus	14	0,45	5	1,95
Alces alces	1	0,03	1	0,39
Total	3135		256	

Raportul pe fragmente și indivizi dintre mamiferele domestice și sălbatice

Grupa de mamife	Fragmente		Indivizi	
	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
Mamifere domestice	2876	91,74	210	82,03
Mamifere sălbatice	259	8,26	46	17,97

la Mîndrișca, întrucît aproape în exclusivitate erau vînate speciile de artiodactile de talie mare; castorul cît și ursul, reprezintă și ele specii comestibile. Animalele de la care s-ar întrebuința exclusiv blana, ca vidra, vulpea și lupul, au o pondere cu totul neglijabilă.

O ocupațiune de prim ordin, trebuie socotită creșterea animalelor. Dintre acestea frecvența cea mai ridicată o au taurinele. Considerînd și talia lor specifică, putem spune că purtătorii culturii Monteoru de la Mîndrișca, erau cu precădere crescători de cornute mari, acestea reprezentînd astfel elementul preponderent în cadrul economiei respectivei populații. Taurinele erau ținute pentru scopuri utilitare și abia în mod secundar ca furnizoare de carne, fapt care reiese din stabilirea vîrstei de sacrificare. Probabil că erau folosite mai ales pentru lapte și mai puțin pentru muncă, dat fiind ponderea mică pe care o au masculii castrați.

Porcinele, care în ordinea frecvenței se găsesc pe cel de al doilea loc, au resturi mult mai puține decît taurinele. Dat fiind și mărimea ta-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

liei lor în raport cu aceea a vitelor cornute mari, este clar că ponderea lor economică era destul de mică, locuitorii de la Mîndrișca folosind așadar cu precădere pentru hrană, carnea de vită.

Ovicaprinele au o frecvență ceva mai joasă decît porcinele, arătînd prin aceasta că și ele aveau o pondere cu mult mai mică în economia locuitorilor de la Mîndrișca decît cornutele mari. Avînd în vedere și talia lor specifică, se poate spune și despre ele că furnizau doar o cotă foarte mică din carnea folosită de oamenii din respectiva așezare. Ca și cornutele mari, ovicaprinele erau crescute mai întîi pentru scopuri utilitare, probabil ca furnizoare de lapte și chiar lînă (am văzut că ovinele întrec cu mult caprinele).

Calul are la Mîndrișca o frecvență foarte joasă. Este astfel foarte probabil că locuitorii din așezările culturii Monteoru, foloseau încă puțin această specie, care are astfel o pondere economică foarte mică. Modul cum sînt fragmentate resturile calului, ne arată însă că era întrebuințat în alimentație.

Cîinele, specie fără importanță economică directă, întrucît cu mare probabilitate nu era folosit și ca aliment, are totuși o frecvență relativ ridicată. Fiind de acum destul de diversificat ca talie, este probabil să fi fost ținut pe de o parte pentru paza vitelor, iar pe de altă parte pe lîngă gospodărie.

Luînd în considerare unele caracteristici ecologice ale mamiferelor care au fost găsite la Mîndrișca, putem schița o serie de caractere ale mediului în care își desfășurau activitatea locuitorii așezării.

Cea mai mare parte a speciilor sălbatice descoperite, cît și cele ce au frecvența cea mai ridicată, reprezintă animale caracteristice pentru un mediu păduros. Ne referim mai cu seamă la cerb, urs și bizon. Astfel, apare evident, că în jurul stațiunii de la Mîndrișca se întindeau masive forestiere foarte întinse și totodată închegate. Resturile de căprior și bour, animale caracteristice mai ales lizierelor, pădurilor cu rarișt și poieni, se găsesc în cantitate mai mică decît cele ale cerbului ; ele arată că locuitorii așezării executau tăierea pădurilor, dar defrișările nu erau prea avansate. Spații denudate de tipul stepei lipseau cu totul în jurul așezării, negăsindu-se în materialul nostru nici o specie caracteristică unui asemenea tip de peisaj. Probabil că defrișările începute conduceau la apariția treptată a ceea ce cunoaștem astăzi sub denumirea de silvostepă, peisaj în cea mai mare parte artificial, creat de activitatea umană. Existența elanului, a castorului și chiar abundența mistrețului, este legată de prezența pădurilor de luncă, care erau desigur mult mai bine reprezentate atunci pe valea Siretului.

Dintre mamiferele domestice, creșterea de tip primitiv a cornutelor mari și a porcinilor, se pretează destul de bine într-un mediu păduros. Spații denudate sînt necesare mai ales pentru ovine, dar am văzut că frecvența lor este destul de joasă în cadrul materialului de la Mîndrișca și defrișarea despre care am vorbit mai sus le asigura condiții mediale propice fără ca să fie necesară distrugerea completă a vegetației lemnoase.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

L'ÉTUDE DU MATÉRIEL PALÉOFAUNIQUE DE LA STATION DE MÎNDRIȘCA (VALEA SEACĂ) APPARTENANT À LA CULTURE MONTEORU

Résumé

La station de Mîndrișca est située sur la terrasse de la rivière de Siret, près de la petite ville Tîrgul Sascut du département de Bacău. Le matériel faunique appartient à la culture Monteoru de l'époque du bronze.

On a découvert 3859 restes parmi lesquels 3154 ont pu être déterminés, 3135 appartiennent aux mammifères, dont la liste est donnée dans ce travail. On constate qu'on a trouvé aussi 11 espèces sauvages à côté des animaux domestiques.

Parmi les espèces sauvages, le plus commun c'est le cerf, qui avait la taille un peu plus haute que celui du carpathin actuel. Il faut également remarquer la présence du bison, qui apparaît très rarement dans les stations prehistoriques ainsi que celle de l'élan, qui s'est beaucoup retiré actuellement vers le nord.

En ce qui concerne les animaux domestiques, on constate qu'on connaissait déjà l'opération de la castration des bovins mâles. La hauteur au garrot des bovins était en moyenne de 118,6 cm. Les porcins étaient de taille un peu plus grande que le type palustre. Parmi les ovins on trouve des exemplaires femelles sans cornes à côté d'autres qui en avaient encore.

La taille des ovins était en moyenne de 62,3 cm, et des caprins de 60,9 cm. Le chien paraît déjà de taille très variable, se trouvant souvent des exemplaires de grandeur différente.

Ayant en vue la fréquence des différentes aspèces de mammifères, ainsi que le rapport entre les domestiques et les sauvages, on pourrait supposer que l'occupation principale des habitants de la station était l'élevage, le rôle de la chasse étant secondaire.

Parmi les animaux domestiques, les bovins occupent la première place, les porcins, les ovicaprins étant en quantité beaucoup plus petite. Le cheval a une fréquence très basse. Quant au milieu ambiant, on pourrait conclure que la zone qui entourait la station était plus boisée que de nos jours.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DACIA ÎN VIZIUNEA LUI LUDOVIC FERDINAND MARSILI

de DUMITRU ZAHARIA

Contele Ludovic Ferdinand Marsili originar din Bologna s-a angajat în serviciul armatelor imperiale austriece. Activitatea sa de militar și om politic în slujba curții vieneze, între anii 1683—1701, în părțile sud-estice ale Europei i-a permis să cunoască direct teritoriul fostei Dacii și oamenii contemporani care-și desfășurau activitatea aici. Om dotat cu o extraordinară putere de muncă, inteligență, spirit de analiză și sinteză, Marsili a întreprins o serie întreagă de cercetări arheologice descoperind urme ale vieții dacilor, coloniștilor romani, populației romanizate la Ulpia Traiana, Mehadia, Reșca, Romula, Celei, Insula Banul, Sidova, Rîul Vadului, Orșova, Bretcu, Alba Iulia, Drobeta-Turnu Severin, Podul lui Traian, în zona de la sud de Odorhei. Studiul cronicelor care circulau în Transilvania, Țara Românească, Ungaria, al documentelor existente în arhivele cancelariei prințului transilvan, cele ale voievodului de la București, ca și al celor păstrate la curțile unor nobili din comitatele ardelene, discuțiile cu Constantin Brîncoveanu și stolnicul Constantin Cantacuzino, corespondența cu acesta din urmă, cercetările întreprinse asupra Columnei lui Traian au contribuit la formarea unei concepții corecte asupra Daciei, întinderii regatului dac, războaielor dintre Traian și Decebal, colonizarea romană și noua provincie imperială, simbioza daco-romană, rezultatele etnice și lingvistice ale conviețuirii dacilor cu coloniștii romani, continuitatea permanentă a românilor în spațiul carpato-dunărean, organizarea lor economico-socială, militară, politică, religioasă în perioada de după retragerea aureliană și pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea.

Dacia în concepția contelui Marsili

Printr-o cercetare extrem de atentă a operelor istoricilor antici, efectuarea unor numeroase săpături arheologice cu ajutorul militarilor austrieci în Serbia, Ungaria, Transilvania, studiile făcute la Constantinopol și Roma, în bibliotecile din Ungaria și Transilvania, Marsili sta-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bilește cu suficientă precizie spațiul geografic pe care-l ocupa poporul dac înaintea cuceririi romane. Savantul apreciază că dacii ocupau zona ce era cuprinsă între Nistru, de la izvoarele sale pînă la vărsarea în Marea Neagră ; Tisa, din zona de unde începea să-și adune apele și pînă la Slankamen, constituia limita de vest a acestui teritoriu ; la nord ei populau întreaga regiune muntoasă dintre izvoarele Tisei și cele ale Prutului, iar la sud Dunărea îi separa de neamurile tracice care populau Moesia [1].

În concepția sa de geograf împarte Dacia conform situației etnice și politice contemporane lui și nu pe baza organizării provinciei imperiale făcute de Traian și urmașii acestuia, în trei părți distincte : Dacia Ripense, care în zilele sale corespundea zonelor : a) Părțile regatului Ungariei ce se întindea între Tisa, munții Transilvaniei și cursul inferior al Mureșului pînă la vărsarea în Tisa și b) Banatul Timișoarei, care cuprindea zona ce se afla între Tisa de la confluența cu Mureșul și pînă la vărsarea în Dunăre, malul stîng al acestui fluviu pînă la Orșova, munții Transilvaniei și cursul inferior al Mureșului. Dacia Mediteranee în mod frecvent era numită Transilvania. În viziunea lui Marsili aceasta era zona centrală și cea mai importantă a întregului pămînt locuit de daci. Datorită faptului că era înconjurată de coroana munților Carpați, juca rolul unei cetăți naturale, în jurul căreia trebuiau să graviteze celelalte două părți. Dacia Transalpină se întindea de-a lungul arcului exterior al Carpaților, de la confluența Cernei cu Dunărea și pînă la izvoarele Prutului, extinzîndu-se pînă la Dunăre, Marea Neagră și la răsărit de apele lenește ale rîului care izvora din munții Sarmatici [2].

Cu toate că Marsili aprecia după situația contemporană lui fostul teritoriu al Daciei ca împărțit în trei zone distincte din punct de vedere natural-geografic, totuși el accepta ideea unui tot unitar din punct de vedere etnic și poditic nu numai pentru perioada dacică a acestor locuri, ci mai ales pentru aceea a zilelor sale. Abordînd problema prezentării istorice a Daciei, Marsili nu se oprește cîtuși de puțin numai la acea epocă de glorie din timpul marilor regi Burebista și Decebal, a înfrîngerii acestuia din urmă de către romani, cucerirea Daciei de către Traian, părăsirea acestor locuri de către autoritățile romane sub presiunea invaziilor neamurilor germanice, dar continuă tratarea istorico-geografică, socială și politică a celor trei state românești pînă în zilele sale ca foste părți ale Daciei.

Marsili demonstra că teritoriul celor trei Dacii, Ripestră, Mediteranee și Transalpină, nu era altul decît acela pe care-l ocupau românii contemporani lui, a căror unire într-un singur stat, așa cum fuseseră dacii în timpul lui Decebal, o dorea pentru a putea fi înglobați monarhiei vieneze pe care o slujea în momentul în care consemna constatările sale cu privire la trecutul neamului românesc. Întocmirea mai multor hărți în care cuprindea laolaltă teritoriile zonelor ce purtau nu-

1 Arh. St. București, Colecția microfilme, rola 49 Italia, c. 62—64. Biblioteca Universității Bologna, loc. cit., vol. 108 ; cf. idem, rola 48, c. 486—525, idem. vol. 101.
2 Idem, rola 48, c. 486—525, idem vol. 101.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mele de Părțile regatului Ungariei, Transilvania, Țara Românească și Moldova constituie o dovadă în plus a modului în care concepea generalul Marsili să trateze trecutul și prezentul poporului român, ale căror începuturi le vedea numai în istoria dacilor. În această privință subliniem faptul că în concepția lui Marsili istoria poporului român era asemuită unui fluviu care își are sorgintea în neamul dacilor și al romanilor a căror ape au curs și au crescut continuu într-una și aceeași albie, pămîntul cuprins între Tisa—Nistru, Carpații Pădurоși, Dunărea și Marea Neagră.

Este evident că Marsili n-a conceput decît o dezvoltare continuă a societății dace, cu toată exercitarea stăpînirii romane temporare aici, care a avut drept rezultat etnic formarea unui nou popor de cultură romană și limbă latină, păstrător consecvent însă al celor mai multor trăsături de caracter, obiceiuri și mod de viață pe care le aveau dacii. În această privință părerile lui Marsili sînt aproape identice cu cele exprimate de stolnicul Cantacuzino, Dimitrie Cantemir și alți contemporani care au studiat problema.

Cucerirea Daciei de către Traian oglindită în opera lui Marsili.

Contele Marsili opina că predecesorii lui Traian apreciaseră în mod greșit Dunărea drept hotarul nordic al Imperiului roman [3], mai ales că locuitorii care ocupau zonele de peste cursul inferior al fluviului atacau populațiile de curînd supuse romanilor, care le garantaseră pacea, liniștea, viața pașnică și înfloritoare [4]. Decebal ajuns regele dacilor a devenit „inamicul de moarte al romanilor" [5] și profitînd de unitatea realizată ataca permanent provinciile sud-dunărene. Primejdia devenise suficient de mare pentru stăpînirea romană în regiunile Dunării mijlocii și inferioare.

Toate acestea, alături de alte cauze, l-au determinat pe Traian să pornească cele două războaie pentru „a supune pe Decebal regele Daciei și a uni țara lui imperiului său" [6].

Deși Marsili a cunoscut și aprofundat operele lui Dio Cassius, Xiphilinos, Diodor din Sicilia ,a studiat reproducerile de pe Columna lui Traian, a cercetat de visu acest monument al culturii romane, totuși n-a prezentat aproape de loc problema desfășurării ostilităților dintre armatele romane conduse de împăratul Traian și cele dace în fruntea cărora s-a aflat viteazul rege Decebal.

El a intuit în mod corect scopurile urmărite de romani prin războaiele pornite împotriva dacilor. Prima țintă a împăratului a fost cucerirea Daciei, transformarea ei în provincie romană, consolidarea stăpînirii imperiale, exploatarea permanentă a bogățiilor și muncii oamenilor de aici.

3 Idem, rola 48, c. 486—525, idem, vol. 101.
4 Ibidem, ibidem.
5 L. F. Marsili, Description du Danube, Haya, MDCCXLIV, tome II, p. 65.
6 Arh. St. București, loc. cit., rola 48, c. 486—525. Biblioteca Universității Bologna, loc. cit., vol. 101. Dacii atacau și jefuiau toată zona de la „vărsarea Savei în Dunăre și pînă la țărmul Mării Negre, unde se află gurile fluviului".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În vederea atingerii scopurilor propuse Traian a luat măsura realizării unor mari și importante construcții în Moesia și părțile din Dacia rămase în stăpînirea romană după terminarea primului război.

Cea mai impunătoare construcție a fost Podul lui Traian prin care s-au stabilit legăturile directe dintre cele două maluri ale Dunării. Podul avea în primul rînd scop militar, dar privit în perspectiva politicii romane de a organiza în Dacia o provincie imperială, acesta avea menirea de a stabili permanente legături economice, militare, politice și culturale între noile teritorii cucerite, cele din sudul Dunării pînă la Bizanț și Italia. Aceleași funcții atribuia Marșili marilor drumuri construite în Moesia, Iliria și Dacia în timpul primului conflict și întreaga perioadă interbelică.

Printr-o prismă similară a privit generalul construcția marilor căi de circulație în noile posesiuni pe văile Dunării, Cernei, Mureșului, Oltului și Jiului [7].

Deplasarea armatelor pe aceste drumuri în anii 105—106, atacurile desfășurate pe trei direcții, deslănțuirea lor din apropierea centrului de rezistență al inamicului situat în munții Orăștie, superioritatea armatelor romane, tactica, strategia, conducerea acestora, eșuarea încercărilor lui Decebal de a realiza un front antiroman, trecerea unei părți a nobilimii autohtone de partea învingătorului au dus la înfrîngerea eroicei rezistențe a dacilor, sinuciderea marelui lor rege, victoria definitivă a armatelor conduse de Traian și organizarea noilor teritorii într-o provincie imperială [8] deschizîndu-se prin aceasta o nouă epocă în istoria acestor locuri, superioare sub toate aspectele, cu toate distrugerile provocate de marile conflagrații ce s-au succedat între regatul dac și statul roman. Scopurile militare, politice și mai ales cele economice pe care le țintea împăratul Romei sînt apreciate de generalul bolognez în mod clar și foarte corect.

Marșili despre civilizația romană în Dacia

Odată terminate războaiele dintre Decebal și Traian învingătorii au inițiat opera de romanizare în noua provincie. Aceasta s-a desfășurat în proporții mult mai mari și cu rezultate remarcabile, atît în domeniul vieții materiale, cît și al celei spirituale, dar mai ales în privința situației etnice.

Învingătorul ultimului rege al dacilor a organizat o mare acțiune de colonizare a provinciei, fenomen ce a lăsat incontestabile vestigii materiale în toate părțile țării [9]. Marșili cercetînd urmele marii civilizații romane în Dacia s-a ocupat de: Podul lui Traian, orașele și castrele întemeiate de cuceritori, drumurile construite de aceștia, inscripțiile descoperite și descifrate de el, tezaurele monetare și altele.

7 Ibidem.

8 Istoria României. Ed. Academiei R.P.R., București, 1960, vol. I, p. 255—338; cf. D. Tudor, Oltenia Romană, București, 1958, p. 23—29; cf. H. Daicoviciu, Dacii, Ed. Științifică, București, 1965, p. 221—235.

9 Arh. St. București, loc. cit., rola 49, c. 44—53. Biblioteca Universității Bologna, loc. cit., vol. 103.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În legătură cu Podul lui Traian [10] Marsili şi-a propus să rezolve următoarele probleme : motivele ce l-au determinat pe împăratul Romei să facă o operă atît de durabilă şi impunătoare, în care loc de pe Dunăre a fost înălţată construcţia, descrierea zonei, opiniile exprimate de istoricii antichităţii, comparaţia informaţiilor consemnate de aceştia şi felul în care este prezentat podul pe Columna Traiana, dimensiunile acestuia, descrierea vestigiilor şi ale întăriturilor de la cele două capete, drumurile care legau noua provincie cu restul lumii romane [11].

Toate aceste probleme au fost rezolvate în mod admirabil de contele din Bologna. El susţinea şi demonstra în mod corect că împăratul romanilor a realizat această lucrare pentru a-şi trece trupele de care avea nevoie peste Dunăre în vederea atacului plănuit împotriva capitalei lui Decebal, foarte bine întărită şi apărată prin poziţia pe care o ocupa în mijlocul munţilor, a-l înfrînge şi a-i transforma regatul în provincie, a organiza noul teritoriu, a exploata bogăţiile şi munca oamenilor ce populau zona.

Marsili vedea în eforturile făcute de imperiu raţiuni de ordin economic şi politic, în afara celor militare [12].

El a semnalat importanţa strategică, militară şi politică a locului ales, valoarea lui practică pentru necesităţile unei armate, care venea de la Brundisium prin Durazzo pînă în Moesia şi Dacia, pentru a se înfrunta cu un duşman redutabil, capabil să se apere în modul cel mai înverşunat, satisfacerea nevoilor planului de luptă adoptat, semnificaţia întăriturilor de la cele două capete ale operei lui Apollodor. Marsili militar experimentat a intuit planul de luptă adoptat de Traian pentru a-şi răpune duşmanul.

Vestigiile drumurilor romane de pe văile Timişului, Cernei, Mureşului, Oltului, descoperirile de la Poarta de Fier şi Sarmizegetusa i-au format convingerea că Traian l-a atacat pe Decebal din toate direcţiile posibile pentru a nu-i oferi prilejul să fugă şi să organizeze noi acţiuni de rezistenţă. Capitala regală era punctul către care trebuiau să se îndrepte toate armatele pătrunse în Dacia prin Banat, Oltenia şi Moldova [13].

Cunoscînd afirmaţiile istoricilor care s-au ocupat de monumentul înălţat de Apollodor, confruntîndu-le cu realităţile cunoscute de el, în 1690—1691, Marsili a avut meritul incontestabil de a remarca lipsa de temeinicie a celor scrise de Dio Cassius, Strabo, Diodor din Sicilia, Propocius din Caesareea, Ioannes Tzetzes, Xiphilinos, Lipsi şi alţii asupra

10 Idem, rola 48, c. 458—482, idem, vol. 101. Marsili analizează şi combate opiniile exprimate în această privinţă de către : Dio Cassius, Strabo, Diodor din Sicilia, Procopius din Caesarea, Ioannes Tzetzes, Xiphilinos, Lipsi etc. În această problemă vezi şi D. Tudor, Podul lui Traian de la Drobeta, în „Arhivele Olteniei", X/1939, p. 150—183 ; idem, Oltenia Romană, p. 53—64 : Marsili, Description de Danube, tom. II, p. 25—34.

11 Idem, c. 486, idem, vol. 101.

12 Marsili, Description du Danube, tom. II, p. 225.

13 Arh. St. Bucureşti, loc. cit., rola 48, c. 486—525. Biblioteca Universităţii Bologna, loc. cit., vol. 101 ; cf. H. Daicoviciu, op. cit. p. 234—235.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

podului de peste Dunăre [14]. El a descris admirabil poziția locurilor și construcțiile făcute de romani în zonă pentru a-și asigura stăpînirea în Dacia, navigația pe fluviu și mai ales legăturile economice cu Roma.

Soluțiile tehnice date de Marsili în privința construirii măreței opere de către Apollodor și dimensiunile acesteia sînt acceptate și astăzi [15].

Prezent în fosta Dacie Marsili nu s-a mărginit numai la cercetarea rămășițelor podului de la Drobeta-Turnu Severin.

În toamna anului 1689 Marsili a căutat să găsească în jurul cetății Severinului urmele podului de lemn construit de împăratul Constantin cel Mare peste Dunăre pentru a lupta împotriva goților, pe care i-a urmărit pînă în Transilvania mergînd pe vechiul drum imperial făcut de Traian. Totul a fost zadarnic, deoarece nu aici fusese înălțată construcția în cauză.

Cu prilejul călătoriei la Constantinopol, unde mergea, în primăvara anului 1691, ca secretar al reprezentantului regelui Angliei, Marsili s-a oprit la confluența Jiului cu Dunărea. Aici a aflat de la locuitorii satelor românești și turcești că în anul cuceririi Cameniței de către sultan apele Dunării au scăzut într-o așa proporție, încît au permis observarea stîlpilor de susținere a podului despre care culesese multe informații. Însoțit de ceaușul dat de autoritățile otomane Marsili a întreprins primele cercetări asupra zonei stabilind pentru prima dată în mod corect locul construcției împăratului Constantin cel Mare. În consemnarea adevărului a fost ajutat și de descoperirea și cercetarea unei medalii imperiale, care avea pe reversul ei imaginea unui pod de lemn asemător cu cel al lui Traian [16].

Pasionatul om de știință a studiat ruinele orașelor, castrelor, forturilor, taberelor militare și altor construcții de acest gen ridicate de romani în Dacia.

Ajungînd, în anul 1690, ni depresiunea Hațegului Marsili a cercetat vestigiile de la Ulpia Traiană pe care o aprecia ca fiind situată într-o poziție geografică admirabilă. Aici a văzut fortul pătrat, fără șanțuri, ridicat din pămînt, în interiorul căruia existau ziduri și construcții. Cele două redute, una pătrată și alta ovală, erau pline de resturi ale monumentelor de piatră, marmoră, inscripții, monede și alte antichități romane. Aici, aprecia el în mod temeinic, a înflorit una dintre cele mai importante colonii romane. Românii din satele învecinate denumeau și la acea dată așezarea cu numele atribuit de învingătorul lui Decebal [17].

Părăsind zonele depresionare și îndreptîndu-se către Caransebeș, trecînd pe la Poarta de Fier a Transilvaniei, Marsili a observat vestigiile întăriturilor romane de pămînt și pietriș de pe valea pîrîului Măr [18]. La

14 Ibidem, ibidem ; cf. D. Tudor, Podul lui Traian de la Drobeta, loc. cit., p. 153—183 ; cf. idem, Oltenia Romană, p. 53—64 ; cf. L .F. Marsili, Description du Danube, p. 25—34.

15 D. Tudor, Oltenia Romană, p. 55.

16 L. F. Marsili, Description du Danube, tom. II, p. 37—39.

17 Idem, p. 65—67 ; cf. Arh. St. București, loc. cit., rola 38, c. 152. Biblioteca Universității Bologna, loc. cit., vol. 6 ; idem, rola 50, c. 295, idem, vol. 27.

18 Idem, p. 60 ; cf. ibidem, ibidem

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Bretcu generalul Marsili, urmărindu-l pe Thököly, a întîlnit fortul pătrat construit din pietriș și pămînt pe care românii îl foloseau la paza trecătorii către Moldova [19]. El nu reprezenta decît vestigiile castrului roman de la Angustia.

Scopuri similare au avut și cele trei forturi, unul mare și două mai mici, din satul Mikhața, situat pe apa Niaradului, în vecinătățile nordice ale localității Bretcu [20]. La Turda și Alba Iulia, în apropiere de Deva, în zona dintre Poarta de Fier și Caransebeș au fost descoperite multe vestigii romane [21]. Acolo unde Timișul primește apele Bistriței, la Cavaran, au fost observate valurile și șanțurile făcute de romani, precum și resturile unui zid. La Gip, situat tot pe malul Timișului, se puteau vedea atunci ruinele unui fort roman [22]. Pe frumoasa vale a rîului Cerna au fost cercetate mai multe vestigii ale construcțiilor romane. Fortul, zidurile și inscripțiile de la Mehadia, vestigiile taberei romane de la poalele munților din vecinătatea aceleiași localități îi dădeau convingerea că aici a fost un important centru al civilizației romane [23]. În zona cursului inferior al Mureșului au fost văzute forturile de la Feldvar, Sarvar, Perian și Arad [24].

În afara arcului carpatic i-au atras atenția ruinele castrelor romane de la Severin, Orșova, Insula Banul, Cladova, Rîul Vadului, (Citatesu), Reșca (Antina), Jidova (Sidova), Celei, Islaz, Ostrovul Corbului, pe care le-a descris sumar, schițîndu-le planurile așa cum le-a văzut și apreciat el în 1690, anul în care trecea de la Vidin în Oltenia [25]. În Insula Banul, pe care Marsili o calcula ca fiind la o milă distanță de Podul lui Traian, existau șanțuri, ziduri, redute rotunde de pe vremea romanilor. Pe malul Dunării era un fort de pietriș și cărămidă, care asigura paza drumului de legătură dintre Dacia și provinciile balcanice ale imperiului. Fortul de pămînt și pietriș de la Cladova a fost în atenția generalului, mai ales că aici a găsit multe medalii romane. Castrul construit la Drobeta, divizat de ziduri în două părți, dădea lui Marsili convingerea că aici a fost prima colonie romană, unde imperiul întreținea o puternică garnizoană pentru paza podului, iar construcțiile militare de la Ostrovul Corbului asigurau supravegherea și controlul vaselor care navigau pe Dunăre. Întăriturile militare de la Orșova și Porțile de Fier erau destinate să asigure circulația pe drumul către Transilvania prin valea Cernei.

La Rîul Vadului denumit Citatesu, Marsili a consemnat existența unui fort neregulat înconjurat de șanțuri și ziduri, iar la Jidova din apropierea Cîmpulungului a văzut fortul pătrat construit din cărămidă și pietriș, împrejmuit cu șanțuri. Ruinele de la Reșca situată pe malul

19 Idem, p. 59 ; cf. ibidem, ibidem.
20 Idem, p. 60 ; cf. ibidem, ibidem.
21 Idem, p. 61, 63 ; cf. ibidem, ibidem.
22 Idem, p. 67 ; ibidem, ibidem.
23 Idem, p. 68 ; cf. ibidem, bidem.
24 Idem, p. 57 ; cf. ibidem ,ibidem.
25 Idem, p. 15, 22, 23, 36, 68, 69 ; cf. ibidem, ibdiem ; cf. D. Tudor, Oltenia Romană, p. 97, 153, 180, 228, 233, 234, 237, 238, 246, 247, 250.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Oltului, în vecinătatea drumului roman, convingeau pe clarvăzătorul Marsili că aici fusese întemeiată o puternică și importantă colonie de cuceritorii Daciei. În zona de confluență a Jiului cu Dunărea, la Celei, se observau construcțiile fortului dreptunghiular, în mijlocul căruia se înălțau ruinele zidurilor romane.

Marsili a depus mari eforturi pentru cunoașterea căilor de comunicații romane, convins fiind că prin aceasta va putea sugera lui Leopold idei utile privind organizarea activității comerciale din vastul său imperiu.

Activitățile desfășurate în Transilvania și Țara Românească i-au permis să vadă la fața locului marile drumuri construite de romani în fosta provincie imperială Dacia și în afara granițelor ei. Astfel, în timpul lui Traian au fost deschise două drumuri, care duceau la podul de peste Dunăre. Unul venea pe Valea Timocului, iar altul direct de-a lungul cursului fluviului. Ultimul dintre acestea a fost reperat de Marsili, în 1690, pentru a stabili legătura Belgradului cu Vidinul [26]. În Dacia propriu-zisă Marsili a urmărit drumul care pornea de la podul înălțat de Apollodor din Damasc, continua pe cursul fluviului, pe cel al rîurilor Cerna și Bistra, pătrundea în depresiunea Hațegului pe la Poarta de Fier, ieșea după aceea pe Mureș, trecea pe la Alba Iulia și Turda, oprindu-se la poalele Carpaților răsăriteni, la Mikhața. Marsili a parcurs și celălalat drum roman care pleca de la Podul lui Traian, străbătea Oltenia pînă la Antina, pătrundea în Transilvania pe cursul Oltului. Pe valea Mureșului a remarcat resturile drumului roman dintre Arad și Lipova, din care pornea o ramificație către Timișoara.

Prin informații indirecte Marsili a aflat despre drumul lui Traian, care străbătea zonele de la nordul Mării Negre. Conform concepției lui Marsili, Traian ar fi deschis acest drum cu dublul scop : de a stabili legături economice directe între provinciile romane de la Dunăre și cele asiatice situate pe litoralul Pontului Euxin și de a putea să-și deplaseze armatele în aceste zone cu rapiditatea necesară, Nu i-a scăpat din vedere importanța drumului care merge în lungul Dunării pînă la vărsarea în Marea Neagră.

Inscripțiile funerare și vestigiile artei romane în Dacia au fost în atenția cercetării lui Marsili.

Așa cum era și firesc l-au preocupat în primul rînd inscripțiile care consemnau moartea și mai ales înmormîntarea pe pămîntul Daciei a coloniștilor și diverșilor demnitari romani. Zona de preferință cercetată a fost tot aceea situată în părțile central sudice ale Transilvaniei și Olteniei în întregime. Astfel, în diverse împrejurări a descoperit inscripții în limba latină pe fragmente de marmoră sau de piatră, alături de staturi, morminte sau resturi ale acestora, la Sarmisegetuza, Alba Iulia, în mai multe sate din comitatele Hațeg și Sebeș, la Cernet și Antina, la vărsarea Bistrei în Timiș.

---

26 Arh. St. București, loc. cit., rola 40, c. 687—690. Biblioteca Universității Bologna, loc. cit., vol. 54.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Unele dintre inscripții consemnau gloria lui Traian și-i eternizau numele chiar în capitala provinciei ctitorite de el [27]. Monumentele funerare erau construite, așa cum rezultă din inscripții, de către Antonius Rufus, decurionul coloniei, C. P. Aelianus, trimis imperial în Dacia, Paulus decurion, Antonius Urfinus [28]. Uneori aceleași inscripții consemnează faptul că în capitala Daciei se înălțau temple spre preamărirea zeilor și lauda celor care suportau cheltuielile. Astfel, Aelius Diogene și Silvia Valeria făceau o asemenea construcție în onoarea zeiței Nemesis pentru înmormîntarea lor și a urmașilor [29]. Uneori comunitatea întreagă a capitalei ridica monumente în cinstea împăraților sau soțiilor acestora. De o asemenea atenție s-a bucurat împărăteasa Cornelia Salonina, soția împăratului Galienus [03].

Divinităților romane și în special zeilor protectori ai caselor le-au fost înălțate numeroase edificii în Sarmisegetuza. Nu sînt lipsite de interes monumentele făcute de urmașii unor demnitari romani, așa cum este cazul lui Valerius Rufus, veteran din legiunea a III-a, Cyrenaica, care a trăit 65 de ani, iar Valeria, Rufina și Proculia, fiicele sale, i-au eternizat memoria prin înălțarea unui monument [31]. În situație similară a fost și Quintus Manlius Papus [32]. Cornelia Lucilla eternizează și ea memoria soțului decedat, Varemus Sabinianus [33]. La fel de concludente sînt inscripțiile descoperite de Marsili la Deva, în satele Nalați, comitatul Sebeșului [34]. Semnificative sînt vestigiile culturii romane descoperite de Marsili la Alba Iulia, Cerneți Olteniei sau la Antina.

Concluzionînd asupra vestigiilor civilizației romane pe întregul teritoriu al Daciei Marsili aprecia că împăratul cuceritor a întemeiat aici multe colonii, iar în interiorul pămîntului se află numeroase tezaure monetare, monumente pline cu inscripții și resturi ale înfloritoarelor orașe [35].

Toate acestea întăresc lui Marsili convingerea unei conviețuiri durabile a daco-romanilor, ceea ce a asigurat o mare înflorire a vieții materiale și a celei spirituale, care s-a concretizat în mod deosebit în însușirea culturii romane de către întreaga masă a locuitorilor Daciei, iar latina vulgară devenise limba de comunicare între toți oamenii care trăiau în provincia întemeiată de Traian ca și în vecinătatea imediată a granițelor acesteia.

Printr-o activitate intelectuală permanentă și sistematică, dublată de pasiunea omului hotărît să cunoască cît mai temeinic trecutul dacilor, raporturile acestora cu romanii și mai ales consecințele economice, militare, politice și spirituale ale impunerii stăpînirii acestora în Da-

27 L. F. Marsili, Description du Danube, tome II, p. 159.
28 Ibidem.
29 Idem, p. 133—134.
30 Ibidem.
31 Idem, p. 139—140.
32 Ibidem.
33 Idem, p. 141.
34 Arh. St. București, loc. cit., rola 40, c. 493, 495. Biblioteca Universității Bologna, loc. cit., vol. 29.
35 Idem, loc, cit., rola 49, c. 44—45 ; idem, vol. 49.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cia, Marsili a reușit să depășească stadiul cunoașterii contemporane asupra acestei probleme. El a combătut cu succes unele idei greșite ale anticilor în privința construcției lui Apollodor din Damasc, iar săpăturile arheologice efectuate cu atîta pasiune, consemnarea acestora prin intermediul descrierilor, întocmirii unor schițe, planuri și hărți au făcut din generalul Marsili primul om de știință care a cercetat vestigiile daco-romane în Transilvania, Muntenia, Oltenia.

Rezultatele fructuoase ale activității sale în această privință îl fac indispensabil oricărei cercetări asupra problemei.

Simbioza daco-romană și consecințele ei etnico-lingvistice.

Ocupîndu-se cu atîta interes de cunoașterea trecutului dacilor și cuceririi țării lor de către romani, Marsili ajunge la ideea unanim recunoscută atunci că stăpînirea, organizarea, colonizarea, răspîndirea culturii romane și utilizarea limbii latine în Dacia au dus la formarea unui nou popor, care vorbea o limbă proprie. În concepția savantului colonizarea Daciei de către Traian concordă cu începutul marelui proces de formare a poporului român și a limbii vorbite de acesta [36]. Limba română constituie pentru Marsili una dintre cele mai puternice dovezi asupra originii și continuității românilor în spațiul carpato-danubian. Denumirea pămîntului pe care-l ocupa acest popor cu expresia de „zarra romagneasca, care înseamnă provincie romană" [37], constituie o dovdă a conștiinței latinității oamenilor care trăiau în teritoriul mărginit de Tisa, Dunărea, Marea Neagră, Nistru, Carpații Nordici. Limba vorbită de români nu este pentru contele de Bologna decît un amestec dintre latină, italiană și spaniolă [38]. Interesantă este constatarea lui în ceea ce privește denumirea pe care și-o atribuiau românii și limbii utilizate de dînșii. El consemna că acest neam de oameni nu se denumește cu termenul de valahi, ci cu cel de români („romegny", „rumeny", „romani"), iar limbii pe care o vorbeau îi spunea română („romagneasca", „ruminest") [39].

Desigur că el observa prezența în limba vorbită de români a unor cuvinte de origine slavă, greacă, turcă și altele utilizate de populațiile conlocuitoare cu românii sau vecine acestora. Fenomenul pătrunderii unor cuvinte străine în limba română în decursul dezvoltării acesteia n-a schimbat caracterul latin al limbii neamului românesc.

Prin însemnările sale el consemna existența conștiinței unității, latinității și continuității neamului pe care o păstrau românii la sfîrșitul secolului al XVII-lea, ca o moștenire a treoutului pe care generațiile ce au urmat au transmis-o celor viitoare.

---

36 Idem, c. 75 ; cf. idem, rola 40, c. 456, „românii se trag din vechile colonii romane". Idem, vol. 108 ; cf. idem, vol. 29 ; cf. L. F. Marsili. Description du Danube. tome premier, p. 5.

37 Idem, c. 93 ; ibidem.

38 Idem, rola 40, c. 457 și rola 38, c. 349. Idem vol. 39 și vol. 15.

39 Idem, rola 38, c. 349. Idem, vol. 15 ; cf. idem, rola 57, c. 184, 185. Idem, vol. 61 ; cf. Virgil Cândea, Un dialogo culturale nel'600 : Marsili—Cantacuzino, în „Il Veltro", XII/1969, p. 134 ; cf. L. F. Marsili, Description du Danube, p. II, p. 25, 26.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În această direcție eruditul a avut meritul de a sesiza existența și consolidarea la românii de pretutindeni a ideilor de origine, limbă și cultură comună, ceea ce explica de fapt conștiința comunității de neam și marea luptă dusă în scopul realizării unității și libertății politice.

Convingerile savantului în această direcție i-au fost și mai mult consolidate de discuțiile purtate la București cu Constantin Brîncoveanu și mai ales cu stolnicul Cantacuzino și corespondența purtată cu acesta din urmă [40].

LA DACE DANS LA VISIONE DE LUDOVIC FERDINAND MARSILI

Résumé

L. F. Marsili, général de génie et savant européen, a fait grandes et sistematiques recherches sclentifiques concernant l'histoire de peuple roumaine. Il a eu unc conception correct à l'ègard du territoire dans lequel ont vécu les anciens daces, leurs civilisations, les guerres de Trajan contre Decebal, la colonisation roumaine dans la Dace et les résultats etnographiques et linguistiques de cette actione impériale.

Pour l'érudit la formation de peuple roumain a commencé par la grande colonisation roumaine au nord du Danube inférieur. La langue des roumains a servi pour lui comme argument. Les découvertes archéologiques faites par lui même, la correspondance scientifique avec Constantin Cantacuzino ont appuyé sur une base solide sa conception.

40 Idem, rola 43, c. 164—169, rola 57, c. 36—37. Idem, vol. 57 și 61 ; cf. N. Iorga, Operele lui Constantin Cantacuzino, București, 1901, p. 41—50 ; cf. idem, Manuscripte din biblioteci străine relative la istoria românilor, București, 1899, p. 67—73 ; cf. Ramiro Ortiz, Per la storia della cultura italiana in Rumania, București, 1916, p. 190—195 ; cf. Carlo Togliavini, Un frammento di terminologia italo—rumena ed un dizionaretto geografico dello stolnic Constantino Cantacuzino, în „Revista filologică", nr. 1, Cernăuți, 1927.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN TEZAUR MONETAR DE AUR DIN SECOLELE XVI—XVII DESCOPERIT ÎN COMUNA ŞTEFAN CEL MARE (JUD. BACĂU)

de AL. ARTIMON

O contribuţie deosebită la cunoaşterea civilizaţiei medievale de pe teritoriul judeţului Bacău au adus-o cercetările arheologice întreprinse în comuna Ştefan cel Mare, în perioada anilor 1971—1978, de Muzeul judeţean de istorie şi artă Bacău şi Muzeul de istorie a municipiului Gheorghe Gheorghiu-Dej [1].

Cercetarea metodică a aşezării medievale descoperită în această comună şi situată la 800 m nord faţă de satul Gutinaş şi 1000 m vest de satul Rădeana, la locul „La Siliște" a determinat scoaterea la iveală a unor locuinţe şi gropi de provizii din secolele XIV—XVII, a unor construcţii de piatră (biserică, clopotniţă, curte boierească) şi a unui întins cimitir din secolele XVI—XVII [2].

Cercetările arheologice întreprinse aici în vara anului 1978 s-au soldat cu dezvelirea parţială a unei construcţii de piatră din secolele XVI—XVII. Observaţiile efectuate cu acest prilej, coroborate cu cercetările întreprinse în această zonă în anii 1971—1977 ne-au oferit posibilitatea să constatăm că această clădire făcea parte dintr-un complex de construcţii aparţinînd unei curţi boiereşti.

O valoare deosebită o prezintă materialul arheologic scos la iveală cu prilejul cercetărilor întreprinse în interiorul acestei construcţii şi care este format din ceramică de uz casnic smălţuită şi nesmălţuită, provenind de la vase de diferite tipuri, ceramică ornamentală (cahle smălţuite şi nesmălţuite, cu reprezentări florale, geometrice, heraldice şi zoomorfe) şi monede [3].

---

1 O parte din rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse aici, vezi la Al. Artimon şi C. Eminovici, în Carpica, X, 1978, p. 271 şi urm.

2 Ibidem.

3 În rîndurile de faţă ne ocupăm numai de tezaurul monetar descoperit aici. Rezultatele integrale ale cercetărilor arheologice vor face obiectul unui studiu întocmit de Al. Artimon şi C. Eminovici.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Printre descoperirile de valoare excepțională efectuate aici menționăm un valoros tezaur format din 42 monede din aur [4]. Monedele s-au găsit la baza construcției, pe podeaua ei, fiind acoperite cu moloz, piatră, cărămidă și mortar (fig. 1).

Cele 42 monede, în greutate totală de 146,00 grame și cu un titlu al aurului de 983‰ sînt ducați venețieni de aur (țechini numiți de la 1535), emiși de dogii venețieni din veacurile XVI—XVII : Lorenzo Priuli, Gerolamo Priuli, Alois Mocenigo I, Sebastiano Venier, Nicola da Ponte, Pascale Cigogna, Marino Grimani, Leonardo Donato, Giovani Bembo, Antonio Priuli și Francesco Erizzo.

Dăm mai jos descrierea monedelor din tezaur :

I. *Emisiuni de la Lorenzo Priuli (1556—1559)*

1. Av. LAV. PRIOL. S.M. VENET // DVX. Dogele îngenunchiat spre stînga primind drapelul de la Sf. Marcu, în picioare, nimbat.
Rv. SIT T. XPE. Q. TV. REGIS. ISTE DUCAT. Isus Hristos, nimbat, în picioare într-o aureolă eliptică, în interiorul căreia sînt 12 stele, șase în stînga și șase în dreapta (fig. 2/1).
AV. Țechin, D=21 mm ; G=3,47 g ; N.P., p. 259, nr. 4, tabel XXIX/4[5]
2. Aversul și reversul ca la nr. 1.
AV. Țechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.

II. *Emisiuni de la Gerolamo Priuli (1559—1567)*

3. Av. HIE PRIOL. S.M. VENET // DVX. Dogele îngenunchiat spre stînga primind drapelul de la Sf. Marcu, în picioare nimbat.
Rv. SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DVCAT. Isus Hristos, nimbat, în picioare într-o aureolă eliptică, în interiorul căreia sînt 14 stele, șapte în stînga și șapte în dreapta (fig. 2/2).
AV. Țechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g ; N.P., p. 276, nr. 4, tabel XXX/1.

III. *Emisiuni de la Alois Mocenigo I (1570—1577)*

4. Av. ALOY. MOCE. S.M. VENE // DVX. Dogele îngenunchiat spre stînga primind drapelul de la Sf. Marcu, în picioare nimbat.
Rv. SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DVCAT. Isus Hristos, nimbat, în picioare într-o aureolă eliptică, în interiorul căreia sînt 13 stele, șase în stînga și șapte în dreapta (fig. 2/3).
AV. Țechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g ; N.P., p. 316, nr. 11, tabel XXX/2.
5. Aversul ca la nr. 4. Reversul ca la nr. 4, numai că are 12 stele, șase în stînga și șase în dreapta.
AV. Țechin, D=20 mm ; G=3,47 g.

4 Tezaurul se află în colecția Muzeului de istorie din Bacău și este înregistrat la nr. inv. 18709—18750.

5 Pentru identificarea monedelor am folosit pe Nicola Papadopoli, Le monete di Venezia, Venezia, 1893, vol. II (se va prescurta N. P.). De asemenea, am folosit și pe A. Engel și R. Serrure, Traité de numismatique du moyen age, vol. III, Paris, 1905.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

6. Aversul şi reversul ca la nr. 4.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.

7. Aversul ca la nr. 4. Reversul ca la nr. 4, numai că sînt 12 stele, şase în stînga şi şase în dreapta.
AV. Ţechin. D=20,5 mm ; G=3,48 g.

IV *Emisiuni de la Sebastiano Venier (1577—1578)*

8. Av. SEB. VENERIO. S.M. VENET //DVX. Dogele îngenunchiat spre stînga primind drapelul de la Sf. Marcu, în picioare nimbat.
Rv. SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DUCAT. Isus Hristos, nimbat, în picioare, într-o aureolă eliptică, în interiorul căreia sînt 12 stele, şase în stînga şi şase în dreapta (fig. 3/1).
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,49 g ; N.P., p. 341, nr. 5, tabel XXXIV/12.

V. *Emisiuni de la Nicolo da Ponte (1578—1585)*

9. Av. NIC DE PONTE. S.M. VENET // DVX. Dogele îngenunchiat spre stînga primind drapelul de la Sf. Marcu, în picioare nimbat.
Rv. SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DUCAT. Isus Hristos, nimbat, în picioare, într-o aureolă eliptică, în interiorul căreia sînt 14 stele, şapte în stînga şi şapte în dreapta (fig. 3/2).
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,47 g ; N.P., p. 358, nr. 1 şi 3, tabel XXXV/6.

10. Av. NIC. DE PON. S.M. VENET // DVX. Restul ca la nr. 9.
Rv. Ca la nr. 9.
AV Ţechin, D=20 mm ; G=3,47 g.

VI. *Emisiuni de la Pascale Gigogna (1585—1595)*

11. Av. PASC. CICON. S.M. VENET //DVX. Dogele îngenunchiat spre stînga primind drapelul de la Sf. Marcu, în picioare, nimbat.
Rv. SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DVCAT. Isus Hristos, nimbat, în picioare, într-o aureolă eliptică, în interiorul căreia sînt 19 stele, nouă în stînga, nouă în dreapta şi una sub picioarele lui sus (fig. 3/3).
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,40 g ; N.P., p. 393, nr. 1 tabel XXXVII/10.

12. Av. Ca la numărul 11.
Rv. SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DVCAT. Ca la numărul 11, numai că, sînt 17 stele, opt în stînga, opt în dreapta şi una sub picioarele lui Iisus.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.

13. Av. Ca la numărul 11
Rv. Legenda ca la nunărul 12.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.

14. Av. Ca la numărul 11.
Rv. Totul ca la numărul 11.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

15. Av. Ca la numărul 11.
Rv. SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DUC. Ca la numărul 11, numai că sînt 15 stele, şapte în stînga, şapte în dreapta şi una sub picioarele lui Iisus.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.
16. Av. Ca la numărul 11.
Rv. Ca la numărul 11, numai că sînt 18 stele, opt în stînga, nouă în dreapta şi una sub picioarele lui Iisus.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.
17. Av. Ca la numărul 11.
Rv. Ca la numărul 11, numai că sînt 17 stele ,opt în stînga, opt în dreapta şi una sub picioarele lui Iisus.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.
18. Av. CICONI. S.M. VENET // DVX. Ca la numărul 11.
Rv. Ca la numărul 17.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.
19. Av. Ca la numărul 11.
Rv. Ca la numărul 12.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.

VII. *Emisiuni de la Marino Grimani (1595—1606)*

20. Av. MARIN GRIM. S.M. VENET //DVX. Dogele îngenunchiat spre stînga primind drapelul de la Sf. Marcu, în picioare, nimbat.
Rv. SIT T. EXPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DUCA. Isus Hristos, nimbat, în picioare, într-o aureolă eliptică, în interiorul căreia sînt 15 stele, şapte în stînga, şapte în dreapta şi una sub picioarele lui Isus (fig 4/1).
AV. Ţechin, D=21 mm ; G=3,48 g ; N.P., p. 435, nr. 1.
21. Av. Ca la numărul 19.
Rv. SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DUCAT. Ca la numărul 19, numai că sînt 16 stele, şapte în stînga, opt în dreapta şi una sub picioarele lui Iisus.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.
22. Av. MARI. GRIM. S.M. VENET // DVX. Ca la numărul 19.
Rv. SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DUC. La fel ca la numărul 19, numai că sînt 17 stele, opt în stînga, opt în dreapta şi una sub picioarele lui Iisus.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.
23. Av. Ca la numărul 19.
Rv. Ca la numărul 20, numai că sînt 19 stele, nouă în stînga, nouă în dreapta şi una sub picioarele lui Iisus.
Av. Ţechin, D=21 mm ; G=3,48 g.
24. Av. Ca la numărul 19.
Rv. Ca la numărul 19.
AV. Ţechin, D=21 mm ; G=3.47 g.
25. Av. Ca la numărul 19.
Rv. Ca la numărul 20 numai că sînt 17 stele, opt în stînga, opt în

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dreapta şi una sub picioarele lui Isus.
AV. Ţechin, D=21 mm ; G=3,48 g.

26. Av. Ca la numărul 19.
Rv. SIT. T. XPE. DAT. Q. REGIS. ISTE. DVC. Ca la numărul 21.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.

27. Av. Ca la numărul 19.
Rv. Ca la numărul 20.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.

28. Av. Ca la numărul 19.
Rv. SIT. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DUCAT. În continuare ca la numărul 21.
Av. Ţechin, D=21 mm ; G=3,48 g.

29. Av. Ca la nr. 19.
Rv. Ca la numărul 19.
AV. Ţechin, D=21 mm ; G=3,49 g.

30. Av. Ca la numărul 19.
Rv. Ca la numărul 20 numai că sînt 16 stele, opt în stînga şi opt în dreapta.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.

31. Av. Ca la numărul 19, numai că literele din legendă sînt mult şterse.
Rv. Ca la numărul 22, numai că sînt 19 stele, opt în stînga, zece în dreapta şi una sub picioarele lui Isus.
AV Ţechin, D=20 mm ; G=3,47 g.

32. Av. Ca la numărul 19.
Rv. Ca la numărul 26, numai că sînt 14 stele, şase în stînga, şapte în dreapta şi una sub picioarele lui Isus.
AV Ţechin, D=21 mm ; G=3,48 g.

VIII. *Emisiuni de la Leonardo Donato (1606—1612)*

33. Av. LEON. DONAT. S.M. VENET // DVX. Dogele îngenunchiat spre stînga primind drapelul de la Sf. Marcu, în picioare, nimbat.
Rv. SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DUCAT. Isus Hristos, nimbat, în picioare, într-o aureolă eliptică, în interiorul căreia sînt 19 stele, nouă la stînga, nouă la dreapta şi una sub picioarele lui Isus (fig. 4/2).
AV. Ţechin, D=21 mm ; G=3,48 g.

34. Av. LEON. DONA. S.M. VENET // DVX. Ca la numărul 33.
Rv. Ca la numărul 33.

IX. *Emisiuni de la Giovani Bembo (1615—1618)*

35. Av. IO. BEMBO. S.M. VENET //DVX. Dogele îngenunchiat spre stînga primind drapelul de la Sf. Marcu, în picioare, nimbat.
Rv. SIT. T. XPE. DAT Q TV. REGIS. ISTE DUCA. Isus Hristos, nimbat, în picioare, într-o aureolă eliptică, în interiorul căreia sînt 17 stele, opt în stînga, opt în dreapta şi una sub picioarele lui Isus (fig. 4/3).
AV. Ţechin, D=21 mm ; G=3.49 g.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

X. Emisiuni de la Antonio Priuli (1618—1623)

36. Av. ANT. PRIOL. S.M. VENET // DVX. Dogele îngenunchiat spre stînga primind drapelul de la Sf. Marcu, în picioare, nimbat.
Rv. SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DUCAT. Isus Hristos nimbat, în picioare, într-o aureolă eliptică, în interiorul căreia sînt 15 stele, şapte în stînga, şapte în dreapta şi una sub picioarele lui Isus (fig. 5/1).
AV. Ţechin, D=21 mm ; G=3,47 g.

37. Av. Ca la numărul 36.
Rv. Ca la numărul 36, numai că sînt 16 stele, şapte în stînga, şapte în dreapta, una deasupra capului lui Isus şi una sub picioarele lui Isus.
AV. Ţechin, D=20,5 mm ; G=3,48 g.

XI. Emisiuni de la Francesco Erizzo (1631—1646)

38. Av. FRANC. ERIZZO. S.M. VENET // DVX. Dogele îngenunchiat spre stînga primind drapelul de la Sf. Marcu, în picioare, nimbat.
Rv. SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DUCAT. Isus Hristos, nimbat, în picioare, într-o aureolă eliptică, în interiorul căreia sînt 18 stele, opt în stînga, opt în dreapta, una deasupra capului lui Isus şi una sub picioarele lui Isus (fig. 5/2).
AV. Ţechin, D=21 mm ; G=3,48 g.

39. Av. FRANC. ERIZ. S.M. VENET // DVX. Ca la numărul 38.
Rv. SIT. T. XPE. DAT. Q. TV. REGIS. ISTE. DUCA. Ca la numărul 38, numai că sînt 20 de stele, nouă în stînga, nouă în dreapta, una deasupra capului lui Isus şi una sub picioarele lui Isus
Av. Ţechin, D=21 mm ; G=3,48 g.

40. Av. Ca la numărul 38
Rv. Ca la numărul 39.
AV. Ţechin, D=21 mm ; G=3,48 g.

41. Av. Ca la numărul 39.
Rv. Ca la numărul 38, numai că sînt 18 stele, opt în stînga, opt în dreapta, una deasupra capului lui Isus şi una sub picioarele lui Isus.
AV. Ţechin, D=21 mm ; G=3,48 g.

42. Av. Ca la numărul 38.
Rv. Ca la numărul 38, numai că sînt 16 stele, şapte în stînga, şapte în dreapta ,una deasupra capului lui Isus şi alta sub picioarele lui Isus.
AV. Ţechin, D=21 mm ; G=3,48 g.

Din analiza tezaurului descris mai sus, reiese că cea mai veche monedă a fost emisă de dogele veneţian Lorenzo Priuli, între anii 1556—1559 şi cea mai nouă monedă a fost emisă de Francesco Erizzo între anii 1631—1646.

Ducaţii veneţieni de aur au avut o circulaţie intensă în ţările române. Menţionăm faptul că datorită calităţii sale excepţionale — aur 24 carate, greutate constantă de 3,55 g, ducatul veneţian a rămas moneda forte a întregului bazin răsăritean al Mării Mediterane şi în Levant vreme de cîteva veacuri. De la 1535 ducatul veneţian apare sub denumirea de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

țechin și a pătruns în Moldova și Țara Românească, pe drumurile de comerț cu Orientul, iar în Transilvania, din Europa Centrală [6].

În Moldova, ducatul venețian, apare în documente sub denumirea de zlot tătăresc, iar pînă la 1625, satele și bunurile funciare se vindeau numai în schimbul unor sume plătite în zloți tătărești, denumire datorată proveniență lor, întrucît erau aduși aici de către negustorii care veneau din hanatul Hoardei de Aur.

Descoperirile făcute în țara noastră de monede și tezaure monetare în care să fie și ducați venețieni sînt rare. Menționăm găsirea la Brăiești (jud. Botoșani) a unui tezaur în care s-au aflat ducați venețieni de aur, dar din secolul al XIV-lea [7]. De asemenea, la Galați s-a descoperit un tezaur, în care, printre monede erau și 5 ducați (țechini) de aur de la dogii Alois Mocenigo I și Pascale Cigogna [8].

Într-un tezaur de la Hodora — județul Iași, s-a găsit și un țechin de aur de la dogele Carlo Contarini (1651—1655) [9]. Un alt tezaur în care s-au găsit monele emise de dogii venețieni e și cel de la Cotnari (jud. Iași) [10].

Descoperirea acestui tezaur de aur, cu monede emise de dogii venețieni, aruncă o lumină nouă asupra circulației intense a acestei monede în țara noastră. El atestă legăturile comerciale existente în această vreme între Moldova și țările europene.

Astfel, în secolele XVI—XVII Moldova întreținea relații comerciale și cu Veneția, exportînd acolo vite, piei de animale, ceară și aducînd stofe scumpe, mătăsuri și alte obiecte de lux.

Din documentele vremii reiese activitatea înfloritoare pe care Moldova o întreținea cu Veneția. Într-un document din 1559 se relata că Veneția își procura din Moldova 15—20.000 boi [11].

La 1584 un negustor moldovean a trimis în Veneția un vas încărcat cu 12.000 piei de animale, ceară, lînă și alte mărfuri, care urmau să fie vîndute acolo, iar în schimb trebuia să cumpere mărfuri italienești necesare curții domnești [12].

Comerțul cu Veneția continuă și în secolul al XVII-lea. La începutul acestui veac italianul Paul Minio propune cumpărarea de cai în Moldova pentru nevoile Veneției [13].

Într-un memoriu din 1630 se arată localitățile unde trebuia să se oprească cirezile cu boi în drumul spre Veneția [14].

---

6 Octavian Iliescu, Moneda în România, București, 1970, p. 48.
7 Octavian Iliescu, SCN, I, Buc., 1957, p. 463—464.
8 Ibidem, p. 464.
9 Ibidem, p. 465.
10 Paraschiva Stancu, Un tezaur de aur din secolul al XVII-lea descoperit la Cotnari, în Muzeul Național, II, Buc., 1975, p. 407.
11 Lia Lehr, Comerțul Țării Românești și Moldovei în a doua jumătate a secolului XVI și prima jumătate a secolului XVII, în Studii și materiale de istorie medie, vol. IV, 1960, p. 279.
12 Ibidem, p. 280.
13 Ibidem, p. 280.
14 Ibidem, p. 630.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O problemă importantă este aceea a calculării valorii tezaurului descris mai sus. Valoarea monedelor din tezaur, calculate după raportul 1 ducat = 200 aspri ar reprezenta o sumă destul de însemnată pentru acea vreme. După acest calcul ar rezulta că valoarea totală a tezaurului nostru în aspri, s-ar ridica la suma de 8400 aspri.

Studierea unor documente privind unele vînzări de bunuri sau tranzacţii comerciale ce au loc în veacul al XVII-lea ne permite să ne facem o idee despre ceea ce se putea cumpăra cu această sumă.

În această vreme o oaie valora 200 aspri, un cal 1995 aspri, un obroc de grîu valora 90 aspri, iar un poloboc de miere valora în anul 1667, 10 galbeni (2000 aspri). Preţul unui porc varia între 266—399 aspri [15].

De asemenea din documente rezultă şi care era preţul păsărilor în a doua jumătate a veacului al XVII-lea. Astfel, o găină costa 10 aspri, o gîscă 33 aspri, iar o curcă 44 aspri [16].

Din exemplele de mai sus ne putem face o imagine asupra valorii tezaurului nostru.

Cercetările arheologice întreprinse în această zonă au dovedit că tezaurul aparţinea unui boier. De altfel construcţia în cauză făcea parte dintr-un complex aparţinînd unei curţi boiereşti.

Din analiza unor documente, rezultă că în veacul al XVII-lea stăpînea aceste pămînturi, logofătul Moldovei Ştefan Dumitraşcu, tatăl domnitorului Gh. Ştefan. De altfel, în apropierea locului cercetat de noi, se află ctitoria acestui logofăt, biserica Rădeana, ridicată la anul 1628.

Rezultatele arheologice ne demonstrează că această construcţie a fost distrusă printr-un puternic incendiu în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, iar proprietarul ei n-a mai avut timpul necesar să-şi ridice toată avuţia. În acest mod explicăm şi prezenţa tezaurului descoperit în una din încăperile construcţiei, pe podeaua ei.

Analiza întreprinsă asupra acestui tezaur ne dovedeşte prezenţa pe teritoriul Moldovei a unor numeroase monede de aur veneţiene, menţionate de altfel şi în documentele vremii.

În concluzie menţionăm că cercetările arheologice întreprinse în comuna Ştefan cel Mare au contribuit la clarificarea unor date istorice privitoare la civilizaţia materială şi spirituală din veacurile XVI—XVII, cît şi la circulaţia monetară din Moldova acelor vremuri.

UN TRÉSOR MONÉTAIRE D'OR DU XVI-e — XVII-e SIÈCLE DÉCOUVERT DANS LE VILLAGE ŞTEFAN CEL MARE, DISTRICT DE BACĂU

Résumé

Dans cet article l'auteur présente un trésor monétaire du XVI-e—XVII-e siècle découvert dans le village Ştefan cel Mare, département de Bacău, à occasion recherches archéologiques du 1978.

15 Lia Lehr, Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în Studii, Revista de istorie, 1, tomul 21, 1968, p. 32.

16 Ibidem, p. 30.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Le trésor est formé par 42 monnaies en or émises pour République de Venise.

Les monnaies sont emises de les doges Lorenzo Priuli (1556—1559), — 2 zeechino, Gerolamo Priuli (1559—1567) — 1 zeechino, Alois Mocenigo I (1570—1577) — 4 zeechino, Sebastiano Venier (1577—1578) — 1 zeechino, Nicolo da Ponte (1578—1585) — 2 zeechino, Pascale Cigogna (1585—1595) — 9 zeechino, Marino Grimani (1595—1606) — 13 zeechino, Leonardo Donato (1606—1612) — 2 zeechino, Giovanni Bembo (1615—1618) — 1 zeechino, Antonio Priuli (1618—1623) — 2 zeechino, Francesco Erizzo (1631—1646) — 5 zeechino.

La plus ancienne monnaie du trésor est un zeechino émis par Lorenzo Priuli (1556—1559), pour Venise et la plus récente monnaie est émise par Francesco Erizzo (1631—1646), pour Venise.

Par la suite, l'auteur se rédèrent à la criculation monnaies vénétiene en or de la Moldavie en XVI-e—XVII-e siècle et à la valeur du trésor de village Ştefan cel Mare.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Le plan général à recherches arhéologiques entreprises dans 1978, de Village Ştefan cel Mare avec localisation du trésor.

Fig. 2. — Monnaies du trésor. 1. Zeechino d'or à Lorenzo Priuli ; 2. Zeechino d'or à Gerolamo Priuli ; 3. Zeechino d'or à Alois Mocenigo I.

Fig. 3. — Monnaies du trésor. 1. Zeechino d'or à Sebastiano Venier ; 2. Zeechino d'or à Nicolo da Ponte ; 3. Zeechino d'or à Pasquale Cicogna.

Fig. 4. — Monnaies du trésor. 1. Zeechino d'or à Marino Grimani ; 2. Zeechino d'or à Leonardo Donato ; 3. Zeechino d'or à Giovanni Bembo.

Fig. 5. — Monnaies du trésor. 1. Zeechino d'or à Antonio Priuli : 2. Zeechino d'or à Francesco Erizzo

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

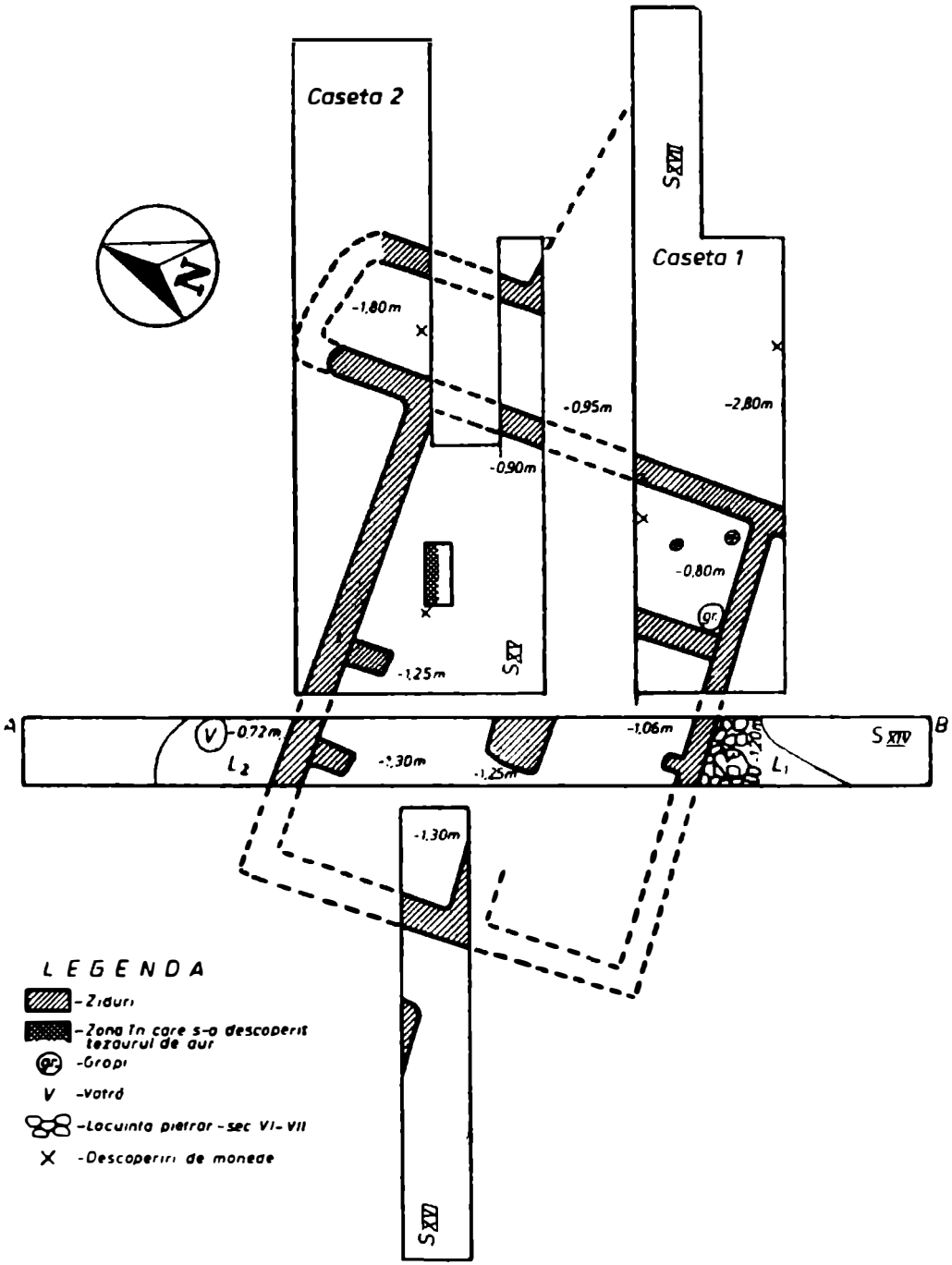

Fig. 1 — Planul general al săpăturilor arheologice efectuate în 1978, în comuna Ştefan cel Mare, cu localizarea tezaurului.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 2 — Monede din tezaur. 1. Ţechin de aur de la Lorenzo Priuli ; 2. Ţechin de aur de la Gerolamo Priuli ; 3. Ţechin de aur de la Alois Mocenigo I.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 3. — Monede din tezaur. 1. Ţechin de aur de la Sebastiano Venier ;. 2. Ţechin de aur de la Nicolo da Ponte ; 3. Ţechin de aur de la Pascale Cigogna.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 4 — Monede din tezaur. 1. Ţechin de aur de la Marino Grimani ; 2. Ţechin de aur de la Leonardo Donato ; 3. Ţechin de aur de la Giovanni Bembo.

http://www.dimec.ro / http://dimec.ro

Fig. 3 — Monede din tezaur. 1. Ţechin de aur de la Antonio Priuli ; 2. Ţechin de aur de la Francesco Erizzo.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UNII FACTORI CARE AU FRÎNAT DEZVOLTAREA COMERȚULUI INTERN AL MOLDOVEI, LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XVIII-LEA ȘI ÎN PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XIX-LEA

de IOAN MURARIU

Cercetînd diferite categorii de izvoare istorice am ajuns la concluzia că la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în primele trei decenii ale secolului următor, comerțul intern al Moldovei a cunoscut o dezvoltare fără precedent [1]. În același timp însă au existat și anumiți factori care au acționat ca adevărate frîne în dezvoltarea pieței interne moldovenești. În paginile ce urmează ne vom ocupa numai de acei factori interni pe care îi considerăm mai importanți [2].

1. *Monopoluri și privilegii feudale*

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea boierii au monopolizat, cu sprijinul domniei, dreptul de a vinde pe moșiile lor diferite băuturi alcoolice și carne, precum și dreptul de a construi mori, pive și dîrste [3]. De aceste monopoluri — dar, uneori, și de altele, cum ar fi monopolul vînderii păcurii și dohotului — se bucurau și bisericile, și mănăstirile [4].

Boierii și mănăstirile își exercitau dreptul de monopol în baza unor acte de privilegii (hrisoave) din partea domniei. În primăvara anului 1775, de exemplu, domnul Grigore Alex. Ghica interzicea locuitorilor de pe moșiile mănăstirii Socola de a-și vinde vinul, „pînă să va vinde

1 I. Murariu, *Dezvoltarea păturii negustorești în Moldova între anii 1774 și 1829*, în rev. *Studii și cercetări științifice* (seria Istorie—filologie), Instit. pedag. Bacău, 1974 ; Idem, *Prețurile cu care se vindeau unele mărfuri în Moldova la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea*, în rev. *Carpica*, Muzeul județean de istorie și artă Bacău, VII, 1975 ; Idem, *Iarmaroacele și tîrgurile săptămînale din Moldova între anii 1774 și 1832* (în manuscris).

2 Nu analizăm, aici influența nefastă a dominației otomane asupra dezvoltării comerțului intern în Moldova.

3 A. Oțetea, *Considerații asupra trecerii de la feudalism la capitalism în Moldova și Țara Românească*, în rev. *Studii și materiale de istorie medie*, vol. IV, 1960, p. 349 ; Idem, *Tudor Vladimirescu și revoluția de la 1821*, Ed. științifică, Buc. 1971, p. 41 ; S. Columbeanu, *O condică de socoteli dintre anii 1804 și 1839*, în rev. Studii *și articole de istorie*, IV, 1962, p. 105.

4 Ioan Antonovici, *Documente bîrlădene*, vol. I, Bîrlad 1911, p. 29.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vinul mănăstirii". Abia după aceea locuitorii să şi-l poată vinde pe al lor, „după tocmala şi aşăzarea ce vor face cu epitropul mănăstirii" [5].

Din noiembrie 1786 se păstrează o învoială între orişmarii de pe moşia Mărăţei de lîngă Piatra, şi vornicul Lascarache Roset, stăpînul moşiei. Se arată că negustorii vor putea vinde băuturi pe această moşie numai dacă vor plăti stăpînului *havaiet* cîte un leu de butea de peste 80 vedre, şi cîte 20 parale „de poloboc ul ce va fi de la 80 vedre în jos" [6]. Puţin mai tîrziu, în 1791, aceşti negustori refuzau să-i plătească havaiet noului stăpîn, Dumitraşcu Bogdan, şi continuau să-şi vîndă băuturile, determinîndu-l pe acesta să ceară intervenţia Căimăcămiei [7].

La 26 mai 1819 domnul Scarlat Alex. Callimachi i-a dat un hrisov fostului mare vornic Costache Mavrocordat, stăpînul moşiei Dracşani (ţin. Botoşani), prin care se întărea o învoială între acest stăpîn şi tîrgoveţi. La primul punct se arăta că „toţi acei ce vor voi a vinde rachiu şi horilcă, în tot cuprinsul ţinutului, să plătească orînda cîte un leu de toată vadra, ferindu-se însă de a metahirisi orice chip de vicleşug spre păgubirea stăpînului tîrgului, căci atunci nu numai rachiul şi horiloa aceluia se va lua boierească, dar va plăti şi orînda îndoit după cum se va vinde băutura aceasta la dugheana sa". Iar la punctul al doilea : „vin nimeni să nu fie slobod a vinde în tot cuprinsul tîrgului, fără numai stăpînul tîrgului, la orînda boierească ; iar de va voi cineva să vîndă acest fel de băutură, dator să fie mai întîi *a se alcătui cu stăpînul* (subl. noastră), ca să dea această slobozenie de va voi, în scris, după care să poată vinde" [8].

Pe lîngă băuturi, un alt venit important al boierilor provenea din *mortasipie*, adică din taxele percepute pe vînzarea animalelor mari, în zilele de iarmaroc. La 20 septembrie 1784 domnul Alexandru C. Mavrocordat îi dăruia doamnei Ralu, care era fiica sa, „venitul mortăsipiei de la tîrgul Botoşanilor şi de la tîrgul Focşani, care iarte obicinuit de să ia cîte 24 bani noi de cal, iapă, bou, vacă, ci să vînd în tîrg, adecă 12 bani de la cumpărătoriu şi 12 bani de la vînzătoriu". Venitul mortasipiei, care pînă atunci era strîns de către vameşi, urma să se strîngă de către oamenii numiţi de doamna Ralu [9].

Un privilegiu asemănător a primit, la 15 mai 1801, fostul mare spătar Dumitrache Bogdan, stăpînul moşiei Mărăţei, de la domnul Constantin Alex. Ipsilanti. Şi aici se subliniază că „vameşii de carvasara să nu aibă a se amesteca nimică în mortasipia tîrgului Pietrii" [10]. Peste două decenii, la 8 martie 1820, Mihail Gr. Şuţu îi întărea vorni-

5 *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, Ed. Acad. R.S.R., 1966, p. 462—463.

6 *Documente privitoare la istoria economică a României. Oraşe şi tîrguri.* Moldova, seria A, vol. II, Dir. Generală a Arhivelor Statului din R.P.R., Buc. 1960, p. 8—9.

7 *Ibidem*, p. 14—15.

8 *Ibidem*, p. 77.

9 Artur Gorovei, *Monografia oraşului Botoşani.* Ediţia Primăriei din Botoşani (fără an), p. 11.

10 *Doc. privitoare la ist. econ. a României (...)*, p. 29—30.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cului Alexandru C. Ghica, stăpînul tîrgului Vaslui, unele drepturi, cum ar fi : mortasipia tîrgului ; mesărnița, 18 dughene și două crîșme „să fie scutite de banii agiutorinții și de alte orice dări și angării ; să aibă scutiți 40 liuzi aduși de peste hotare [11]. În aprilie 1824 domnul Ioan Sandu Sturza poruncea ispravnicilor ținutului Fălciu să nu mai permită unui casap din Huși să vîndă carne în satele Episcopiei Hușilor ; dreptul de a vinde carne acolo să-l aibă numai oamenii Episcopiei [12].

În afara celor arătate, boierii și mănăstirile se bucurau și de alte privilegii. Astfel, la 7 ianuarie 1797 domnul îl scutea pe fostul mare vornic Theodor Balș de vamă și de cornărit pentru 500 boi de negoț anual [13]. Domnița Elena Hangerli primea aceleași scutiri, plus 100.000 ocă de sare din ocnă, la 4 martie 1815 [14]. Dreptul de a lua 30.000 ocă de sare pe an din ocna domnească îl avea și Gherasim, episcopul de Roman, în anul 1816 [15]. Din 28 aprilie 1819 se păstrează un privilegiu dat de domnul Alexandru Callimachi pentru schitul Orgoești, din ținutul Tutova, în care se arată : schitul să ia anual din ocna gospod 1.000 ocă de sare ; să aibă scutire pentru „una sută stupi sau sfini de desetină, una sută oi de goștină și două sute vedre vin de vădrărit (...), să aibă a scuti și doisprezece liudi oameni străini (...)“ [16].

O importantă sursă de venituri boierești pentru domnie o constituiau *vămile de graniță*. Uneori acestea erau arendate boierilor. Vămile pe anul 1813, de exemplu, au fost arendate lui Panait Cazimir și Enăcachi Pruncu, cu suma de 190.000 lei, iar cele pe anul următor, 1814, lui Constantin Balș, cu 175.000 lei [17]. Boierii recuperau cu prisosință sumele avansate. Numai așa se poate explica concurența dintre ei la arendarea veniturilor vămilor și ocnelor domnești.

Pe lîngă monopolurile și privilegiile boierești arătate, exista și un monopol al domniei asupra extragerii sării și a altor bogății ale subsolului, asupra vîzării fierului, sării săpunului, precum și asupra înființării de mungerii (ateliere de lumînări) [18]. În anul 1794, de exemplu, domnul Mihail Suțu a realizat numai de la ocne un venit de 200.000 piaștri (lei).

Monopolurile și privilegiile feudale au constituit o piedică serioasă în calea dezvoltării comerțului și a pieței interne. Ele au împiedicat activitatea negustorilor și vehicularea mărfurilor pe distanțe tot mai mari.

---

11 Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade (Vasluiul)*, vol. XV, Iași 1926, p. 236—239.

12 Arh. St. Vaslui, colecția *Documente*, I/67, 68.

13 N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi* ,vol. I, Buc., 1902, p. 476—477.

14 *Ibidem*, p. 517.

15 *Ibidem*, p. 521.

16 Iacov Antonovici, *Documente ale fostelor schituri Orgoeștii, Bogdănița, Pîrveștii, Cîrțibașii și Minzații din jud. Tutova*, Huși, 1929, p. 17—18.

17 N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. II, Buc., 1903, p. 136.

18 Constantin Șerban, *Contribuții cu privire la problema pieței interne a Țării Românești și Moldovei în timpul feudalismului dezvoltat (sec. XV—XVII)*, în *Studii*, nr. 1/1964, p. 43.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Prin aceasta au întîrziat procesul de contopire a numeroaselor pieţe locale într-una singură, naţională.

2. *Tîrguri în proprietate feudală*

În prima parte a feudalismului dezvoltat (sec. XIV—XVI), boierii moldoveni, pentru „drepte şi credincioase slujbe", erau miluiţi de către domni cu sate sau cu selişti şi „locuri în pustie". Aceste danii au slăbit mult domeniul domnesc, îndeosebi în a doua jumătate a sec. al XVI-lea şi şi prima jumătate a sec. al XVII-lea. Din a doua jumătate a sec. al XVII-lea domnii, ne mai avînd sate pentru a face danii, au început să dăruiască boierilor întîi satele din ocoale, apoi părţi din hotarele (moşiile) tîrgurilor, iar la urmă chiar vetrele unor tîrguri. Fenomenul acesta este des întîlnit în secolul al XVIII-lea [19]. Numeroase oraşe şi tîrguri, care mai înainte erau libere, au devenit proprietatea unor boieri sau mănăstiri. Între aceşti stăpîni şi tîrgoveţi s-au stabilit relaţii noi, bazate pe clacă şi dijmă, ca şi în cazul ţăranilor dependenţi de prin sate. Din această cauză, producţia de mărfuri şi comerţul interior au avut mult de suferit [20].

La 10 iulie 1795, domnul Alexandru I. Callimachi i-a întărit hatmanului Costache Ghica, printr-un hrisov, veniturile unei părţi a moşiei tîrgului Vaslui. Aceste venituri constau din mortasipia tîrgului; monopolul asupra desfacerii băuturilor de orice fel (vin, rachiu, med şi bere); dreptul exclusiv de a ţine „meserniţă de tăiet carne" (sau trunchi); încasarea bezmănului de la tîrgoveţi şi a sumei de 40 bani de la toţi cei ce vor veni cu marfă la iarmaroace sau la zilele de tîrg [21].

După patru luni, la 1 noiembrie 1795, s-a încheiat o învoială între hatmanul C. Ghica, stăpînul tîrgului Vaslui, şi 21 tîrgoveţi care reprezentau obştea tîrgului şi care au semnat actul prin punerea degetelor. Redăm, în rezumat, obligaţiile tîrgoveţilor din Vaslui, care erau asemănătoare cu ale tîrgoveţilor ce locuiau în tîrguri cu un statut juridic asemănător. Locuitorii din mahala erau datori cu doi lei de casă pe an; cei de la „uliţă" urmau să plătească bezmănul de stînjen, „ca şi alţi negustori". În ce priveşte claca, se arată „trei cläci să avem a-i face dumisale cu toţi într-un an aice la Vaslui, rîndul întîi la vremea aratului, primăvara, al doile la secere şi al treile în vremea toamnei, ori la ce ne va porunci domnia lui". Deci claca anuală era împărţită egal între cele trei anotimpuri. Vasluienii mai aveau însă şi alte obligaţii. Ei trebuiau să-i transporte vinul hatmanului, iar preţul transportului să fie „cu două parale mai gios" decît preţul obişnuit. Tot ei se

19 C. Cihodaru, *Forme de proprietate feudală în Moldova*, în rev. *Studii şi cercetări ştiinţifice*, seria III, nr. 3—4, iulie—decembrie 1955, p. 25; Idem, *Podgoriile de la Cotnari şi Hîrlău în economia Moldovei din secolele XV—XVIII*, în rev. *Analele ştiinţifice ale Univ. „Al. I. Cuza"* din Iaşi, secţiunea III, Istorie, tomul X, 1964, p. 19 şi urm.

20 C. Şerban, *Contribuţii cu privire la problema pieţei interne (...)*, p. 43.

21 Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 180.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mai obligau să nu țină mesărniță și să nu-și facă în oraș case sau dughene, decît cu voia stăpînului [22].

După patru ani, la 8 martie 1799, hatmanul primea de la domnitor un nou hrisov, care-i sporea veniturile, deoarece mesărnița, 8 dughene, o crișmă și o pitărie din Vaslui — toate ale sale — urmau a fi scutite de o dare numită *agiutorință*. De asemenea, „20 liuzi postăvari ce va aduce dumnalui de peste hotar și-i va așeza în tîrgul Vasluiului, cu care să deschidă fabrică de postăvărie, să fie iertați de bir și havaleli" [23].

În anul 1782 vatra tîrgului Huși era dăruită Episcopiei de acolo, iar puțin mai tîrziu vatra tîrgului Bîrlad devenea proprietatea lui Iordache Balș [24]. Tot la sfîrșitul sec. al XVIII-lea tîrgul Burdujeni era în stăpînirea mănăstirii Tudoreni [25]. Episcopia de Roman primea ca danie vatra tîrgului cu același nume în anul 1798 [26]. La 2 aprilie 1801 domnul Constantin Alex. Ipsilanti i-a dăruit fostului mare spătar, Șerban Costachi, tîrgul Fălciu cu toate veniturile lui [27].

La începutul sec. al XIX-lea, tîrgul Adjud era stăpînit de fostul mare logofăt, Constantin Balș. În ianuarie 1813 s-a încheiat un zapis între acesta și negustorii din Adjud, zapis care cuprinde obligațiile negustorilor față de stăpînul tîrgului în care locuiau [28].

După anul 1812, prin pierderea unei părți a Eparhiei, veniturile Episcopiei de Huși au scăzut mult. Din această cauză, la 13 iunie 1813 domnul a dat un hrisov prin care se măreau dările tîrgoveților din Huși față de Episcopia ce stăpînea acest tîrg din 1782. Nimic nu se putea face în Huși, fără știrea și voia Episcopiei. În finalul documentului se mai arată că Episcopia va lua dijma obișnuită „din cîmp, din apă, din vii, din livezi și din tot locul" [29]. Pînă la începutul sec. al XIX-lea, Tîrgu Frumos era un tîrg domnesc, ca multe altele. Dar, la 23 iunie 1813, domnul Scarlat Callimachi a dăruit acest tîrg fiicei sale, Ralu Callimachi. Veniturile acesteia urmau să provină din taxele puse pe vînzarea băuturilor în acest tîrg, pe căsăpii, apoi din mortasipie și bezmăn [30].

Acaparearea hotarelor, și chiar a vetrelor unor tîrguri, de către boieri și biserici, a fost un fenomen caracteristic pentru perioada feudalismului tîrziu din Moldova și, îndeosebi, pentru a doua jumătate a sec. al XVIII-lea [31]. Boierii și mănăstirile și-au ațintit privirile asupra

22 *Ibidem*, p. 176—177.

23 *Ibidem*, p. 186—187.

24 I. C. Filitti, *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române* (ediție revăzută) — extras din *Revista de drept public*, 1934—1935, Buc. 1935, p. 51.

25 *Doc. privitoare la istoria economică a României (...)*, p. 17—18.

26 N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 484—485.

27 *Doc. privitoare la istoria economică a României (...)*, p. 28—29.

28 Arh. St. Vaslui, colecția *Documente*, I/33 (depozitul Huși).

29 Th. Codrescu, *Uricariul*, vol. V, Iași 1862, tipoografia *Buciumul român*, p. 1—7.

30 *Doc. privitoare la istoria economică a României (...)*, p. 49—53.

31 D. Ciurea, *Noi date pentru istoricul orașelor din Moldova în sec. XVIII—XIX*, în rev. *Studii și cercetări științifice*, Istorie, anul VIII, fasc. 1/1957, p. 223—224; Idem, *Noi contribuții privind orașele și tîrgurile din Moldova în sec. XIV—XIX*, în *Anuarul Instit. de ist. și arheol. „A. D. Xenopol"* din Iași, VII, 1970, p. 43.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

moșiilor tîrgurilor din dorința de a obține cantități sporite de cereale pentru export. Între noii stăpîni și tîrgoveții care cultivau pămîntul în perimetrul hotarelor tîrgurilor s-au stabilit relații noi, bazate pe obligații de dijmă și clacă. Negustorii și meșteșugarii nu aveau acele obligații, dacă trăiau exclusiv din practicarea negoțului sau a meseriilor. Ei aveau însă alte obligații față de stăpînul feudal al tîrgului în care domiciliau.

Din cauza exploatării la care erau supuși, locuitorii tîrgurilor căzute în proprietate feudală — *deci și negustorii* — au luptat mereu contra stăpînilor, pentru a se elibera. Formele de luptă folosite de ei au fost împotrivirea la clacă, dijmă, plata bezmănului și a altor obligații bănești, jalbele către domnitori, procesele cu stăpînii și chiar părăsirea tîrgurilor respective.

Lupta de eliberare a orașelor stăpînite de boieri sau mănăstiri a fost deosebit de violentă la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și în primele trei decenii ale sec. al XIX-lea. Unele orașe au reușit să se elibereze mai devreme, dar altele și-au redobîndit libertatea abia în a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Lupta de clasă la oraș, deși limitată oarecum din cauza populației eterogene, a dat totuși lovituri puternice orînduirii feudale, contribuind, alături de țărănime, la destrămarea acestei orînduiri și la promovarea unui nou tip de relații de producție [32].

3. *Vămile interne. Brudina*

Activitatea negustorilor a fost mult stînjenită în această perioadă, între altele, și de menținerea vămilor interne și a brudinii. Circulația mărfurilor era însoțită, încă din feudalismul dezvoltat, de plata unor taxe bănești către boieri, la trecerea pe domenii, și către domni, la graniță [33].

La iarmaroace sau la tîrguri săptămînale se vămuiau toate mărfurile aduse spre vînzare de către negustori și țărani [34]. Băuturile, animalele, și orice alte mărfuri, aparținînd boierilor și mănăstirilor, erau scutite de vamă, în virtutea cunoscutelor privilegii feudale [35].

Alte taxe bănești se plăteau la marginea orașelor, de către negustorii care aduceau mărfuri, sau scoteau mărfuri, pentru a le duce în alte orașe. Aceste taxe formau *venitul podurilor* din capitală și din principalele orașe ale Moldovei. Veniturile podurilor trebuie să fi fost foarte mari, din moment ce unii boieri le luau în arendă, plătind sume importante. Astfel, la 1 iunie 1802 logofătul Constantin Balș a cumpărat, cu suma de 13.000 lei, venitul podurilor din Iași pe timp de un an. Cumpărătorul acestor venituri — care erau cuprinse într-un document

---

32 C. Șerban, *Aspecte din lupta orășenilor din Țara Românească și Moldova împotriva asupririi feudale în sec. al XVIII-lea și la începutul sec. al XIX-lea (II)*, în *Studii — revistă de istorie*, nr. 3/1961, p. 655.656.

33 C. Șerban, *Contribuții cu privire la problema pieței interne (...)*, p. 41.

34 Petru Răscanu, *Lefurile și veniturile boierilor moldoveni la 1776. Document de la Grigore A. Ghica voievod*. Iași 1887, p. CXII—CXIII.

35 *Istoria României*, vol. III, Ed. Acad. R.P.R., Buc. 1964, p. 657.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de 16 „ponturi" — se obliga să achite Visteriei, „cu analogon", cîte 1.083 lei și 40 bani pe lună [36].

După această dată (1802), taxele încasate pentru mărfurile aduse în Iași spre vînzare au crescut continuu. la 8 ianuarie 1807, taxa fixată de Scarlat Callimachi pentru „venitul mărginilor orașului Eșii" era de circa trei ori mai mare decît în anul 1802 [37]. Această sporire a vămilor interne îi nemulțumea, desigur, pe negustori și țărani.

În afara vămilor percepute la tîrgurile săptămînale, la iarmaroace, precum și la intrarea în orașe și pe domenii, mai era una care se lua la trecerea peste principalele ape curgătoare ale Moldovei — atît peste cele interioare, cît și peste cele de graniță. Aceasta taxă, numită *brudină*, se lua la trecerea Dunării, Nistrului, Prutului, Siretului, Moldovei, Bistriței și Trotușului. Brudina nu avea aceeași mărime pentru toate apele amintite. Cele mai mari sume se luau la Dunăre, apoi urma Nistrul (pînă la 1812). Pentru celelalte cinci rîuri se luau aceleași taxe, care erau mai mici ca cele de la Nistru [38]. De exemplu, în anul 1776, pentru fiecare animal de la carul sau căruța încărcată cu marfă se plătea o brudină de 20 bani la Dunăre, de 15 bani la Nistru, și de numai 6 bani la rîurile interioare. Se plătea brudină pentru fiecare animal ce trăgea un car încărcat, sau gol, sau trecea rîul innot ; pentru tot omul care trecea pe pod, călare sau pe jos ; pentru vitele care treceau slobode pe pod. Dacă oile ce treceau pe pod erau pentru aprovizionarea Istanbulului, se plătea o brudină mai mică decît pentru oile de negoț.

Brudina la apele interioare era încasată de boierul pe a cărui moșie se afla podul sau vadul, în baza unui hrisov domnesc [39]. Dreptul de a încasa brudina se putea arenda pe o anumită perioadă. De exemplu, pentru anul cuprins între 26 octombrie 1819 și 26 octombrie 1820, un evreu a cumpărat de la „boierul Neculai Roset, biv vel agă, venitul podurilor de la carantina Sculeni și venitul hamalîcului", cu suma de 11.500 lei, urmînd a achita cîte 958 lei și 40 bani pe lună [40].

Vămile interne și brudina au ridicat prețul de vînzare a mărfurilor, îngreuind mult desfacerea lor către consumatori, au frînat activitatea negustorilor, a țăranilor, meșteșugarilor, și chiar a boierilor noi, puternic angajați în comerț. De aceeea, prin mai multe memorii și proiecte de reformă — între care și acela al cărvunarilor — s-a cerut desființa-

36 Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 427/142. Vezi și buletinul *I. Neculce*, fasc. 8/1930, p. 164—166.

37 N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 531—534.

38 Petru Rășcanu, *op. cit.*, p. 71—72. Pentru mărimea brudinii în ultimii ani ai sec. al XVIII-lea și în primii ani ai sec. următor, vezi V. A. Urechiă, *Din domnia lui Alexandru Calimah* (extras din *Analele Academiei Române*, seria II, tomul XXIII, Memoriile secțiunii istorice), Buc., 1901, p. 73—74 ; Th. Codrescu, *Uricariul*, partea a IV-a, p. 204—206 ; Arh. St. Iași, colecția *Litere*, B/89, f. 4 (pentru anul 1816).

39 Bul. *I. Neculce*, fasc. 5/1925, p. 221—224.

40 Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 143/100.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rea acestei practici feudale învechite [41]. Dar vămile interne din Moldova au fost desființate abia în anul 1832 [42].

4. *Căile de comunicație, mijloacele de transport și costul transporturilor*

Prin căi de comunicație — pentru vremea aceea, desigur — se înțelege rețeaua drumurilor comerciale din Moldova, precum și cele cîteva rîuri navigabile. În ce privește drumurile comerciale, se poate spune că acestea, deși erau într-un număr mare și legau între ele, ca printr-o rețea, toate localitățile moldovenești mai importante, totuși, fiind prost întreținute, au constituit o serioasă piedică în calea dezvoltării schimburilor interne și externe în perioada imediat premergătoare Regulamentului Organic [43]. Această proastă stare a drumurilor se datora, în primul rînd, politicii Imperiului Otoman care căuta să provoace greutăți armatelor străine care ar fi pătruns în Principate, într-un eventual război. La sfîrșitul sec. al XVIII-lea Alexandru Ipsilanti, domnul Țării Românești, a fost mazilit de sultan din cauză că ar fi încercat să amenajeze niște drumuri și poduri, spre a ușura pătrunderea austriecilor la sud de Carpați [44]. Dar majoritatea domnilor din Principate, în puținii lor ani de domnie, nu erau interesați să investească sume pentru modernizarea drumurilor. Încercările lui Constantin Ipsilanti (1799—1801) de a repara unele drumuri și poduri din Moldova [45] s-au făcut, probabil, fără știrea sultanului, așa cum a procedat, în 1817, Ioan Gh. Caragea, domnul Țării Românești [46].

Starea cu totul necorespunzătoare a drumurilor din Moldova — îndeosebi în sec. al XVIII-lea — i-a impresionat și pe unii călători străini. Astfel, abatele Giuseppe Boscovich, care în 1783 traversa Moldova de la sud spre nord, ne informează că nu cu mult înainte de a ajunge la Iași a călătorit pe drumuri rele. „La intrarea în pădure — nota el — am găsit drumuri destul de rele, *ca cele trecute* (subl. ns.), și am stat locului multă vreme, neputînd găsi chipul de a face să meargă înainte caii și de a tîri căruțele încă goale" [47]. Străzile capitalei, acoperite cu grinzi de lemn lungi și subțiri, i s-au părut niște poduri [48].

Hărțile întocmite pînă la mijlocul sec. al XVIII-lea — inclusiv cea a lui Dimitrie Cantemir — nu indică nici măcar principalele drumuri ale Moldovei. Abia harta geografului Bauer, întocmită în 1772 din nece-

41. Vlad Georgescu, *Ideile politice și iluminismul în Principatele Române, 1750—1831*, Ed. Acad. R.S.R., Buc. 1972, p. 48.

42 I. C. Filitti, *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic* (f. a), p. 171.

43 N. A. Bogdan, *Din trecutul comerțului moldovenesc și mai ales a celui ieșan*. Iași 1925, p. 112

44 A. Oțetea, *Pătrunderea comerțului românesc în circuitul internațional*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1977, p. 140.

45 Const. C. Minescu, *Istoria poștelor române — originea, dezvoltarea și legislația lor*, Buc., 1916, p. 130.

46 A. Oțetea, *Pătrunderea comerțului românesc (...)*, p. 142

47 Bul. *I. Neculce*, fasc. 7/1928, p. 220.

48 *Ibidem*, p. 237.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sități militare, indică, cu unele erori, drumurile de atunci ale Moldovei [49]. Alte izvoare pentru cunoașterea drumurilor sînt : harta Moldovei din atlasul lui M. Lappie (1829), o hartă rusă, terminată în 1835 [50], traseele urmate prin Moldova de către unii călători străini [51] și un document intitulat „Descrierea statistică a Principatului Moldovei" (pentru anul 1833), care se păstrează în Arhivele Statului din Moscova [52].

În timpul războiului ruso-turc din anii 1828—1829 s-a constatat că drumurile Moldovei, înguste, neamenajate, sînt improprii necesităților militare. După încheierea păcii, administrația rusă a luat măsuri de amenajare a unor drumuri și poduri. Acest lucru era cerut, între altele, și de dezvoltarea comerțului dintre Rusia și cele două țări române [53].

La sfîrșitul sec. al XVIII-lea și în primele trei decenii ale celui următor nu numai drumurile, ci și *podurile* Moldovei erau insuficiente, ori prost întreținute, diminuînd volumul schimburilor. Marele nostru istoric A. D. Xenopol scria că în vremea fanarioților „în întreaga întindere a țărilor române nu se afla un pod sistematic, și numai unde era peste putință de a trece apele prin vad, se întîlnea cîte un pod umblător. Drumurile erau așa cum le croise nevoile primitive" [54].

Din necesități militare, în timpul războiului ruso-turc din anii 1828—1829 au fost construite sau reparate, odată cu drumurile, și unele poduri [55]. De exemplu, în anul 1829 Moldova a cheltuit 3.690 lei și 108 bani pentru construirea unui pod peste Prut, în „dreptul Fălciului" [56].

În perioada de trecere de la feudalism la capitalism (pînă la epoca regulamentară), nu numai drumurile comerciale, ci și străzile („ulițele") unor orașe erau necorespunzătoare pentru traficul mărfurilor. În cazul celor mai mari orașe, domnia a luat unele măsuri de îmbunătățire a situației. Spre exemplu, printr-un hrisov din 23 ianuarie 1828, domnul Ioan Sandu Sturza, răspunzînd favorabil jalbei înaintată de boierii, negustorii, „și alte stări" din Botoșani, a hotărît ca pentru întreținerea străzilor acestui oraș să se instituie niște taxe băneși pe mărfurile vîndute în tîrg, precum și niște obligații în muncă pentru birnicii din mahalale (fiecare să lucreze gratuit cîte 5 zile pe an „în trebuința ulițelor orașului"). Salahorii care lucrau la întreținerea „ulițelor" și nu erau birnici, trebuiau să fie plătiți de epitropii podurilor cu cîte un leu pe zi — dacă lucrau cu carul — și cu cîte 20 parale (1/2 leu) dacă lucrau numai cu palmele [57].

---

49 Emil Diaconescu, *Vechi drumuri moldovenești*, Iași, 1939, p. 18—31.

50 C. C. Giurescu, *Principatele Române la începutul sec. al XIX-lea*, Ed. științifică, Buc., 1957, p. 162—165

51 P. P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, Buc., 1930, p. 233—238.

52 Gh. Ungureanu, *Documente privitoare al istoria României păstrate în Arhivele Statului din Moscova și Leningrad*, în *Revista Arhivelor*, nr. 1/1962, p. 38.

53 L. Boicu, *Lucrările de îmbunătățire a căilor de comunicații în Moldova în vremea administrației ruse din anii 1828—1834*, în *Studii și cercetări științifice*, Istorie, fasc. 1/1961, p. 106—108.

54 A. D. Xenopol, *Istolia românilor din Dacia Traiană*, vol. X, p. 131.

55 Arh. St. Iași, fond *Litere*, D/97

56 *Ibidem*, S/56, fila 140.

57 Arh. St. Botoșani, *Colecția de documente (Primăria orașului Botoșani)*, mapa X, doc. nr. 198.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pe lîngă transportul pe uscat, în Moldova se practica şi transportul mărfurilor pe cîteva ape curgătoare. În sec. al XVIII-lea, cheresteaua şi alte mărfuri moldoveneşti erau transportate pe apele Siretului, Prutului şi Nistrului [58]. În anul 1816 se executau anumite lucrări în vederea îmbunătăţirii navigaţiei pe rîul Prut [59].

Greutăţile întîmpinate de negustori cu ocazia transporturilor pe astfel de căi de comunicaţie făceau ca, de multe ori, mărfurile să nu se poată vinde prea departe de localitatea în care au fost produse [60].

În epoca respectivă, prin *mijloace de transport* pe uscat se înţelegeau căruţele, carele şi harabalele. Aceste mijloace rezistau cu greu pe drumuri lungi şi desfundate, deoarece erau făcute în întregime din lemn. Despre căruţele moldoveneşti, călătorul englez William Macmichael nota următoarele, în anul 1817 : „aceste vehicule sînt făcute în întregime din lemn, fără o bucăţică măcar de fier pe dînsele" [61].

În afara cărăuşilor, chirigiilor şi harabagiilor care existau prin oraşe, avînd şi o anumită organizare [62], mii de ţărani de prin sate se ocupau cu transportul mărfurilor. În *Condica liuzilor* pe anul 1803 sînt indicate un număr de 331 sate din Moldova ai căror locuitori, pe lîngă lucrul pămîntului, se îndeletniceau şi cu cărăuşia [63]. Aceasta ne demonstrează existenţa unor mari cantităţi de mărfuri, în vehicularea cărora — uneori pe distanţe foarte lungi — erau angajaţi mii de ţărani, cu tot atîtea care cu boi.

Costul transporturilor cu carele era destul de ridicat, căci trebuia să se acopere uzura sau deteriorarea mijloacelor de transport, precum şi munca ţăranilor cărăuşi. Dacă costul transporturilor n-ar fi fost ridicat, nu s-ar putea explica satisfăcător de ce atîţia locuitori de la oraşe şi sate şi-au făcut din cărăuşie o ocupaţie de bază.

În anul 1817, pentru transportul vinului de la Odobeşti la Tg. Neamţ se plătea o chirie de 8 parale de vadră. În anul 1800 se plătea 12 parale de vadra de vin transportată de la Odobeşti pînă în ţinutul Suceava. Costul transportului de vin — ca şi a altor mărfuri — a crescut în primele decenii ale sec. al XIX-lea [64].

În anul 1815 transportul a 100 ocale de sare de la ocnă (Tg. Ocna) pînă la podul de la Sculeni se plătea cu 3—3,5 lei [65]. Puţin mai tîrziu, la 14 iulie 1818, într-o localitate neindicată în document, s-au plătit 174 lei şi 18

58 *Istorai României*, vol. III, p.376 ; vezi şi A. Oţetea, *Pătrunderea comerţului românesc (...)*, p. 156—157.

59 N. Iorga, *Istoria comerţului românesc (epoca mai nouă)*, Buc. 1925, pă 96.

60 L. Boicu, *Mijloacele, viteza şi preţul de cost al transporturilor în Moldova la începutul sec. al XIX-lea*, în *Studii şi cercetări ştiinţifice*, Istorie, anul XIV, fasc. 2/1963, p. 256.

61 N. Iorga, *Un călător englez în ţările româneşti înainte de eterie*, în rev. *Arhiva* — organul Societăţii ştiinţifice şi literare din Iaşi, anul VII, nr. 1—2/1896, p. 25.

62 A. Oţetea, *Pătrunderea comerţului românesc (...)*, p. 152.

63 Th. Codrescu, *Uricariul*, vol. VII, Iaşi, 1886, p. 241—377 şi vol. VIII, Iaşi 1886, p. 241—360.

64 C. C. Giurescu, *Istoricul podgoriei Odobeştilor (din cele mai vechi timpuri pînă la 1918)*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1969, p. 140.

65 Arh. St., Iaşi, fond *Documente*, P. 613/114.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

parale „la un car ci au cărat năsip 68 de zile, cîte doi lei pol" [66]. Într-un document din 24 mai 1819 se arată că în Bacău s-au cărat 1.551.702 ocale de sare (oca. 2.000 tone), plătindu-se o chirie (adică transportul) de 27.153 lei și 51 bani (cîte un leu și 30 parale pentru suta de ocale) [67].

Rezultă, din cele arătate mai sus, că la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și în primele trei decenii ale sec. al XIX-lea dezvoltarea pieței interne în Moldova a atras după sine și o intensificare a transporturilor. Cu toate acestea se poate spune că, în starea în care se aflau, drumurile, podurile și mijloacele de transport nu corespundeau cerințelor epocii și, de aceea, au constituit o frînă în calea dezvoltării comerțului intern.

5. *Unități de măsură în comerțul intern*

În practicarea comerțului intern, negustorii din Moldova se foloseau de diferite unități de măsură — unele fixe, altele variabile. Cele mai importante și mai cunoscute erau următoarele :

Oca (ocaua) cîntărea 1,283 kg și cuprindea 4 litre sau 400 dramuri [68]. Ocaua pentru măsurat lichide cîntărea ceva mai mult decît cea pentru mărfuri solide (cereale, fasole etc.). Erau negustori care foloseau măsuri mai mici, păgubitoare pentru cumpărători. Se întîmpla deci ca unii dintre ei să fie prinși vînzînd „cu oca mică". Aceștia erau pedepsiți de către slujbașii Agiei.

Mai mare decît oca era *dimerlia,* cu care se măsurau îndeosebi cerealele. La sfîrșitul sec. al XVIII-lea și în primele decenii ale sec. următor dimerlia cuprindea, în Moldova, 11 ocale [69]. Se cunosc însă și dimerlii (dimirlii) cu o capacitate mai mare. Astfel, dintr-o samă privitoare la uiumul unor mori din ținutul Bacău, pe perioada octombrie 1798—octombrie 1799, rezultă că grîul, păpușoiul, mălaiul și ovăzul, s-au măsurat „cu dimerlia de 15 ocă, 8 dimerlii în merță" [70]. În cele mai multe cazuri, o dimerlie cuprindea circa 15 kg de cereale. Această cifră varia ușor, atît din cauza construcției vasului de lemn, numit *dimerlie,* cît și din cauza umidității diferite a cerealelor.

În Moldova, o măsură de mare capacitate, și larg folosită, a fost *merța.* Mărimea ei varia între 110 și 120 ocale [71], (adică 11—12 dimerlii), și era folosită pentru cereale.

Cea mai mare unitate de măsurat era *chila,* care în Moldova purta denumirea de *chilă de Galați.* Era formată din două merțe, sau 20 dimerlii, și cîntărea 240 ocale (308 kg) dacă se socotea cu dimerlia de 12 ocale, și numai 220 ocale (282 kg) dacă se socotea cu dimerlia de 11 ocale [72].

În comerțul intern, de o mare varietate erau vasele pentru măsurat lichide. Mai mare decît ocaua era *vadra* — un vas mic, format din doage

66 *Ibidem,* P. 232/6.
67 *Ibidem,* P74/21.
68 N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii,* Ed. științifică, Buc., 1971, p. 182 ; vezi și Arh. St. Iași, fond *Documente,* P. 588/89 ; N. Suțu, *Opere economice,* Ed. științifică, Buc., 1957, p. 223
69 N. Stoicescu, *op. cit.,* p. 240.
70 Arh. St. Bacău, *Colecția de documente feudale,* III/94.
71 N. Stoicescu, *op. cit.,* p. 204.
72 *Ibidem,* p. 218.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și cercuri. Vadra cuprindea 10 ocale, sau 15,2 litri [73], și era folosită în comerțul cu vin și rachiu. Atît vadra, cît și ocaua, erau măsuri oarecum fixe, stabile.

Unitățile de măsurat mai mari decît vadra aveau dimensiuni din cele mai variate. Astfel, *barilca* (sau *balerca)* era un vas de 2—7 vedre ; cea de două vedre se numea și *barilcuță* [74]. Mai mare decît baleroa era *polobocul* — un vas tot din lemn, în care încăpeau între 25 și 80 vedre. În anul 1786, negustorii de pe moșia Mărăței se obligau să-i plătească stăpînului, adică vornicului Lascarache Roset, următorul havaiet pentru vinul vîndut : cîte un leu de butea ce depășește 80 de vedre, și cîte 20 parale (0,5 lei) de polobocul care cuprinde mai puțin de 80 de vedre [75].

Din documentul citat rezultă că pentru măsurarea băuturilor se folosea și un vas de două ori mai mare decît polobocul, numit *bute.* Capacitatea dublă a unei buți față de poloboc rezultă și din alte documente. De exemplu, în hrisovul lui Constantin Ipsilanti din 1 decembrie 1799, acordat breslei negustătorilor pămînteni din Iași, se prevede că la *vremea ajutorinței* cîrciumile vor plăti cîte trei lei de bute și cîte 60 parale (adică 1,5 lei) de poloboc [76].

Ca unități de măsură pentru vînzarea peștelui se foloseau *maja,* apoi *povara* de 110 ocale și *carul* care, fiind de două ori mai mare decît povara, cîntărea 220 ocale [77].

Sarea se măsura și se vindea ou o unitate de măsură stabilă, *oca.* Dar, în special la ocnă, se folosea și *drobul* ca unitate de măsură. Un document din 11 iulie 1827 ne arată că 86 drobi de sare cîntăreau 8.134 ocale [78]. Dintr-un document ceva mai tîrziu (28 noiembrie 1827), rezultă că 35 drobi cîntăreau 3.233 ocale[79]. Concluzia ar fi că un drob cîntărea aproape 100 de ocale.

Zahărul, ca și sarea, se vindea cu oca dar, ca untiate de măsură, se folosea și *căpățîna.* O căpățînă cîntărea circa patru ocale, adică 5,1 kg [80].

Finul se vindea fie cu *stogul,* fie cu *căpița.* Un stog cuprindea 10 care de fîn și se putea obține de pe o falce de fînaț (1,43 ha). Căpița era mai mică — aproximativ 1/2 dintr-un stog [81].

Stofele și pînzeturile de tot felul se vindeau cu *cotul.* Lungimea unui cot varia între 0,63 și 0,68 metri [82]. Numeroase mărfuri importate (cuișoare, scorțișoară, vanilie, mătase), fiind foarte scumpe, se vindeau cu *dramul,* care cîntărea 3,2 grame. Lămîile și portocalele se vindeau cu bu-

73 *Ibidem,* p. 176.
74 Gh. Ghibănescu, *Catastihul vămilor Moldovei (1765),* în Bul. *I. Neculce,* anul I, fasc. 2, iulie 1922, p. 206.
75 *Doc. privitoare la istoria economică a României (...),* p. 8.
76 V. A. Urechiă, *Istoria românilor,* tomul VIII, seria 1774—1800, Buc. 1894, p. 287.
77 C. C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România.* vol. I, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1964, p. 261—263.
78 Arh. St. Iași, fond *Documente,* P. 403/97
79 *Ibidem,* P. 403/98
80 *Ibidem,* P. 258/56.
81 N. Stoicescu, *op. cit.,* p. 297—299.
82 *Ibidem,* p. 92.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cata. Pentru încălțăminte, balamale etc., se folosea *perechea*, pentru hîrtie *topul* sau *coala*, iar pentru sticlă *geamul*, *ochiul* sau *tabla* [83].

În comerțul intern al Moldovei, în afara unităților de măsură arătate mai sus, au existat și altele, de mai mică importanță și utilizate în zone geografice mai restrînse.

Această mare varietate a unităților de măsură era dăunătoare și dădea naștere la felurite abuzuri din partea negustorilor, care îi înșelau pe mulți cumpărători. Unii domni au încercat — de obicei fără succes — să facă ordine în acest domeniu. De exemplu, în vremea lui Scarlat Callimachi (1812—1819) s-a făcut „rînduiala măsurilor", hotărîndu-se ca merța să fie numai de 110 ocale, dimerlia de 11 ocale, vadra de 10 ocale, iar ocaua să cîntărească 400 dramuri [84].

6. *Monede străine în circulație*

Un factor important de frînare a comerțului intern, în perioada de sfîrșit a orînduirii feudale, l-a constituit și lipsa unei monede românești. În jurul anului 1800 ,pe piața internă a Moldovei — ca și a Țării Rmânești — circulau cîteva zeci de specii monetare, toate străine (turcești, austriece, olandeze, franțuzești, rusești etc.) [85].

Pe piața internă a Moldovei cea mai cunoscută monedă a fost *talerul-leu* care, ca valoare, era egal cu *gurușul* turcesc, numit *piastru* în Principate (oamenii simpli, în loc de *piaștri* pronunțau *pișțari)*. Pînă la sfîrșitul sec. al XVIII-lea leul (sau talerul, care avea reprezentat pe el un leu, de unde și numele leului) a fost o monedă reală, metalică, după care a dispărut de pe piață, rămînînd mai departe ca monedă-etalon de valori, ca monedă de caloul [86].

Leul vechi era o specie de taler (monedă de argint, bătută în Țările de Jos) și a avut o largă circulație în Țările Române [87]. Un leu cuprindea 40 de *parale* sau 120 de *bani* — deci o para valora cît 3 bani. Cea mai mărunță monedă era *lețcaia* (1,5 bani) [88].

Principalele monede turcești — de aur și de argint — care au circulat în Principate au fost : *stambulul, fîndîcul, misîrul, ichilicul, iuzlucul, tunusul, nesfieaua, rubiaua, beșliul și altele* [89]. Valoarea tuturor

83 I. Murariu, *Prețurile cu care se vindeau (...)*, p. 126 și urm.

84 V. A. Urechiă, *Din domnia lui Alexandru Calimah (...)*, p. 8.

85 Pentru toate monedele cu putere de circulație în cele două Principate la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și în primele decenii ale sec. al XIX-lea, vezi Mihail Gr. Romașcanu, *Contribuțiuni la istoria monetară a Principatelor*, Ed. Cartea Românească, Buc. 1932, p. 4.

86 Ioan D. Condurachi, *Istoria sistemelor monetare în țările române pînă la 1867*, Buc., 1934, p. 22 ; vezi și Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., 1964, p. 113 ; N. Iorga, *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc* (formînd vol. III din *Istoria românilor în chipuri și icoane)*, Buc. 1906, p. 226—227.

87 C. Zane, *Problema monetară în România și reforma de la 1867*, în vol. *Crearea sistemului național monetar la 1867*, Ed. Acad. R.S.R., 1968, p. 11—12.

88 Bul. *I. Neculce*, fasc. 9/1931, partea I, p. 164.

89 Mircea N. Popa, *Contribuții privind circulația monetară în Țara Românească la începutul sec. al XIX-lea*, în *Revista Arhivelor*, anul XII, nr. 2/1969, p. 148.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

monedelor turcești — ca și de altă proveniență — se exprima în lei (piaștri), potrivit unui curs stabilit de puterea centrală. Ca valoare, leul sau piastrul era egal cu o altă monedă, numită *real* [90].

În Moldova, monedele de aur se numeau *galbeni* sau *ducați*. Galbenii purtau numele țării din care proveneau, ca de exemplu : *galbeni franțuzești* și *galbeni olandezi*. Cel mai cunoscut galben turcesc era *funducliul*, numit și *irmilic*. În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea o foarte mare circulație au avut galbenii austrieci, datorită intensificării schimburilor comerciale dintre Țările Române și Imperiul Habsburgic [91].

Comerțul intern se făcea în toate monedele cu putere de circulație, dar Vistieria țării pretindea birul, și alte dări, numai în anumite monede. Din această cauză au apărut negustorii de bani, numiți *zarafi* [92]. Micii producători erau exploatați și de zarafi, cînd aceștia le schimbau monedele, căci schimbul se făcea la cursul pieței [93], care era altul decît cursul oficial.

În ce privește puterea monedelor în circulație, menționăm că era un *curs oficial*, fixat de Imperiul Otoman și care trebuia acceptat și de către Moldova. Alături de acesta exista și un curs neoficial, un *curs al pieței* [94], potrivit căruia monedele se găseau într-un alt raport de valoare, una față de alta. Totdeauna cursul pieței era superior celui oficial [95] și se stabilea în funcție de legea cererii și ofertei de monedă.

Vistieria țării, dacă avea de achitat turcilor un anumit număr de galbeni, trebuia să-i cumpăre de pe piață, cu alte monede. Cum această cumpărare se făcea la cursul pieței libere, care era superior cursului oficial, se înțelege că se pierdeau mari sume bănești [96].

Pentru deceniul al treilea al sec. al XIX-lea se păstrează cîteva documente privitoare la cursul oficial, din care se constată atît monedele ce se aflau în circulație, cît și valoarea lor în raport cu leul, care acum era o monedă imaginară [97].

Un nou curs oficial al monedelor se aducea la cunoștința publicului de către un *telal*. Din anul 1825 se păstrează o scrisoare a Agiei către *telal-bașa*, în care se arată că „pentru tot feliul de monedi să rînduiești inadins telal a publicarisi în tot cuprinsul orașului *(Iași* — nota ns.) ca toți deobștie, atît raeli, cît și supușii la protecsie streine, să se legalarisească a trimite și a da monedile întocmai după cursul ci să politicești

90 Scarlat Callimachi, *Din cărți vechi (pagini privitoare la istoria românilor)*, Ed. *Universul*, 1946, p. 165.

91 G. Zane, *Economia de schimb în Principatele Române*, Buc. 1930, p. 125 ; vezi și Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 101.

92 Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 113 ; I. D. Condurachi, *op. cit.*, p. 22.

93 Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 113.

94 G. Zane, *Economia de schimb (...)*, p. 221.

95 Idem. *Visteria Moldovei în timpul lui Ioan Sandu Sturza*, în rev. *Cercetări istorice*, anul IV, Iași 1928, p. 37.

96 *Ibidem*.

97. Mihail Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. II, (1455—1829), Buc. 1965, p. 467—468 ; Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 25/12 ; Idem, fond *Isprăvnicia Neamț*, dosar nr. 60, f. 2 ; Idem, fond *Documente*, P. 1024/64 și P. 1028/64 ; Idem. colecția *Litere*, K/54, f. 19.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

acum aici, ferindu-să cu totul de a trece piste hotărîre acestii porunci“ [98]. Dar, așa cum am mai menționat, cursul oficial al monedelor nu era respectat, căci exista un alt curs, cursul pieței libere, pe care îl preferau toți zarafii, din motive ușor de înțeles.

Valoarea unor monede în raport cu altele se poate constata și din unele documente particulare. De exemplu, la 23 mai 1814, slugerul Brăescu îi scria „cuconului Costandinică“ următoarele „și iată, triimit toți banii la dumneata deplin, *4.500 lei în 1.636 rubieli și un leu de argint...*“ (subl. ns.) [99]. De aici rezultă că în anul 1814 rubiaua valora 2,75 lei.

Se întîmpla, uneori, ca pe piață să circule și monede false, conținînd mai puțin metal nobil decît ar fi trebuit. Călătorul străin Raicevich ne informează că la sfîrșitul sec. al XVIII-lea piastrul turcesc era „jumătate aramă, jumătate argint“ [100]. Falsificatorii erau fie persoane particulare — pentru care legile prevedeau pedepse foarte aspre [101] — fie chiar trezoreria Imperiului Otoman [102].

Cercetînd cursul monedelor pe o perioadă mai îndelungată, se poate ușor constata deprecierea sau devalorizarea monedelor de argint, în raport cu cele de aur. Astfel, dacă în 1764 un galben (monedă de aur) valora aproape 3 lei [103], după 65 de ani, în 1829, valora 31,5 lei [104]. Prin urmare, în perioada amintită, valoarea monedei de argint (piastrul sau leul) a scăzut de circa 10 ori în raport cu cea de aur (galbenul). Numai în deceniul al treilea al sec. al XIX-lea puterea piastrului s-a redus la jumătate, în raport cu puterea galbenului olandez sau franțuzesc. Consulul francez Lagan scria, în 1828, că „deprecierea piastrului este una din calamitățile acestei țări“ [105]. Tot el ne mai informează că în Moldova puterea piastrului s-a redus la 1/2 față de aceea a ducatului olandez, în perioada 1818—1828. Acest fapt constituia o mare pierdere pentru cumpărătorii obiectelor de lux, care obiecte, „venind din străinătate și calculîndu-se în ducați, s-au menținut la aceleași prețuri“ [106].

*
* *

Din cele arătate mai sus rezultă că numeroasele obligații ale negustorilor, menținerea vămilor interne pînă în 1832, starea necorespunzătoare a căilor și mijloacelor de transport, marea varietate a unităților de măsură, numeroasele specii monetare cu putere de circulație, privilegiile feudale etc., au fost cauze care au împiedicat dezvoltarea firească

98 Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 25/12.
99 *Ibidem*, P. 258/32.
100 St. Raicevich, *Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia*, Napoli, 1788, p. 115.
101 Ioan D. Condurachi, *op. cit.*, p. 22.
102 A. Oțetea, *Pătrunderea comerțului românesc (...)*, p. 135—136
103 Bul. *I. Neculce*, fasc. 9/1931, p. 46, nota nr. 1.
104 Arh. St. Iași, colecția *Litere*, K/54, fila 19.
105 Maria E. Holban, *Un raport francez despre Moldova (1828) a consulului Lagan*, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, vol. IX, Buc. 1930, p. 174
106 *Ibidem*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a schimburilor interne. La aceste cauze interne trebuie adăugată şi una externă : dominaţia otomană asupra Moldovei. De aceea lupta pentru progres a unor clase şi categorii sociale — între care şi negustorii — a avut deopotrivă un caracter social şi naţional.

FACTEURS AYANT FREINÉ LE DÉVELOPPEMENT DU COMMERCE INTÉRIEUR DE LA MOLDAVIE À LA FIN DU XVIII-e SIÉCLE ET DANS LES PREMIÈRES DÉCENNIES DU XIX-e

Résumé

Cette période se caractérise par un déveolppement sans précédent des forces de production et par un élargissement considérable du marché intérieur moldave.

Mais il y a eu aussi des facteurs ayant empêché le développement normal du commerce intérieur. Dans cette étude l'auteur en analyse les plus importants, à savoir :

1 Monopoles et privilèges féodaux.
2 Bourgs — propriété féodale.
3 Péage.
4 Voies de communication, moyens de transport et prix des transprts.
5 Unités de mesure dans le commerce intérieur.
6 Monnaies étrangères en circulation.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ALBINĂRITUL PE TERITORIUL ROMÂNIEI ÎN MILENIUL I e.n.

de MARIA COMȘA

Privit prin prizma actuală, albinăritul ar putea apare ca o ocupație secundară. Dacă ținem cont însă că în trecut mierea de albine ținea locul zahărului, iar lumînările de ceară erau folosite pentru iluminat, albinăritul avea un rol deosebit, pentru a se putea obține aceste produse.

Cînd anume au început preocupări sistematice de albinărit pe teritoriul țării noastre este greu de spus.

O primă știre despre marele număr de albine care existau în teritoriul de la nord de Dunăre ne-o dă Herodot care afirmă în *Istoriile* sale că „Tracii spun că ținutul de dincolo de Istru e ocupat de albine și din cauza lor nu se poate pătrunde mai departe. Cei care povestesc așa ceva, spun lucruri de necrezut. Căci se știe că vietățile acestea îndură greu frigul ; iar eu sînt de părere că ținuturile de sub constelația Ursei nu pot fi locuite din cauza frigului. Iată prin urmare, ce se spune despre această țară, ale cărei coaste le-a supus perșilor Megabazos“ [1]. Afirmația, fără îndoială exagerează, în legătură cu mulțimea albinelor în nordul Dunării, în care nici Herodot nu crede, reflectă totuși situația că albinăritul era una din ocupațiile principale ale populației getice care locuiau pe aceste meleaguri.

Faptul că mierea și ceara, alături de peștele sărat au constituit articole de export, care prin cetățile pontice erau trimise grecilor și mai tîrziu romanilor, confirmă în plus această situație.

În secolul al II-lea î.e.n., Polybiu ne informează că „dintre articolele de lux (ținuturile pontice) ne procură din belșug miere, ceară, pește sărat“ [2].

În ciuda izvoarelor scrise care arată clar preocupările intense de albinărit la geto-daci, în numeroasele depozite de obiecte dacice nu apar unelte care să indice preocupări de albinărit.

---

1 Herodot, *Istorii*, V, 10 în *Izv. Ist. Rom.* I, București, 1964, p. 67, cf. și Claudius Aelianus, *De natura animalium*, II, 53, *Izv. Ist. Rom.*, I, p. 643.

2 Polybiu, *Istorii*, IV, 38,4, în *Izv. Ist. Rom.*, I, p. 161.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Nu au apărut asemenea unelte pînă acum nici în epoca romană și nici în cea mai mare parte a mileniului I al e. n.

O lopățică pentru curățat stupul a fost descoperită doar la Slon în clădirea cnezială nr. 1, databilă la sfîrșitul secolului al X-lea și începutul secolului următor. Lopățica are lama triunghiulară, coada lungă răsucită, terminată în partea superioară cu un dispozitiv pentru agățare (fig. 1).

Preocupările de albinărit, în decursul mileniului I al e.n., ca și facerea mierei și a cerei sînt atestate de datele lingvistice și etnografice, deși în izvoarele scrise care menționează preocupări intense de albinărit la daci nu avem atestat documentar nici un cuvînt sigur dacic referitor la această ocupație.

Cuvintele de bază referitoare la albinărit sînt de origine latină [3]. Astfel, *stup*, derivă din latinescul *stypus* sau *stups* care provine din grecescul τυπο (=tüpo) [4]. De la cuvîntul *stup* au derivat numirile de *stupar* (= omul care se ocupă de albinărit) și *stupină* (= locul unde sînt așezați stupii), *stupărie* (= o construcție în care sînt așezați stupii), stupărit.

Cuvîntul *stup* înseamnă, pe de o parte, comunitatea de albine, pe de altă parte, casa sau lăcașul albinelor, care putea să fie dintr-o bucată de trunchi de copac putrezită sau scobită special pe dinăuntru, din coșuri conice împletite din nuiele, lipite cu lut, sau coșuri împletite din papură.

Un alt cuvînt de bază referitor la albinărit este *albină* > lat. *alvina* > *alvus* = stup [5].

De la cuvîntul *albină* pe lîngă unele diminutive ca *albiniță* sau *albinuță* ne-au mai rămas *albinar*, (cel care se ocupă cu albinăritul), *albinărit*, *albinărie*, (cuvîntul ultim înseamnă pe de o parte mulțime de al-

---

3 Asupra cuvintelor de origine latină referitoare la albinărit și asupra vechimii acestei ocupații la români a atras atenția încă în secolul trecut B. P. Hașdeu, *Istoria critică a Românilor*, II, ed. 2-a, București, 1878, Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, București, 1880, p. 400; T. Pamfile, *Sărbătorile de vară la români*, București, 1910, p. 211. În secolul nostru această problemă a fost tratată de N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, II, București, 1930, p. 71 ; C. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Craiova, 1973, p. 97—99. Mai recent de Gh. Bartoș, *Vechimea albinăritului la români*, Terra nostra, I, București, 1969, (care pe lîngă cuvintele de origine latină din l. română, analizează și pe cele aromâne și cuvintele de origine slavă) p. 123—131 și Terra nostra, II, 1971, p. 225—226 ; Valeriu Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, 1978, p. 242—253 și bibliografia indicată acolo.

4 Nu ar fi exclus ca și în limba dacică să fi existat un cuvînt care însemna *stup* apropiat de cuvîntul grecesc τυπο care apoi a fost înlocuit cu cuvîntul de origine latină *stups* sau stypus din care derivă și cuvîntul românesc.

5 Originea cuvintelor am luat-o din *Dicționarul explicativ al l. române moderne* (= DELRM), București, 1958, și *Dicționarul explicativ al limbii române* (= DEX), București, 1975, la vocile respective. Ținem să precizăm că în lucrare folosim semnele convenționale utilizate în lingvistică și anume semnul < = derivă din... semnul > = a dat în (de ex. în l. rom.) ; și semnul * = cuvînt neatestat scris, presupus.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bine, dar și locul unde se află albinele = stupină, stupărie), precum și verbul *a albini* (= a fugi foarte repede, a fugi ca o albină) [6].

Stupul fără mamă sau fără regină se numește *stup orfan (orfan* cf. neogr. *orfanos), stup sterp* (sterp lat. *sterp (i) dus)* sau stup văduv (văduv > lat. *viduus).*

Celelalte cuvinte legate de albinărit care au tot origine latină sînt *fagure* < *favulus* diminutiv de la *favus; păstură* < lat * *pastula* (= polenul adus de albine, prelucrat și depozitat apoi în celulele fagurelui numit și pîinea albinelor) [7] < lat. *pastus* (= hrană, mîncare); *miere* lat. pop. * *mele* (< lat. cl. *mel.); ceară* < *céra* < *greacă* κηρος) [8].

Stupul are o *mamă* (< lat. *mamma)* sau *regină* (< lat. *regina)* [9]. Alveola în care crește mama sau regina se numea *tiță* < *tetia* sau *botcă* [10]. Mama sau regina depune ouăle în (căsulii (= celulele fagurelui). *Ou* provine din lat. *ovum.* Căsulie este un diminutiv de la *casă* < lat. *casa* (= casă modestă, colibă). Larvele ieșite din ouă se numesc *vermuleți* (< *vierme* reg. *verme, gherme* < lat. *vermeis); pui* (< lat. pop. *pulleus* = lat. cl. pullus) sau *căței* (< cățel < lat. *catellus).* Larva se preface apoi în gogoașă care după formă e numită în popor *păpușă* (lat. *puppa,-ae).*

O serie de alți termeni referitori la albinărit au origine slavă *rol* < *roj; a roi* < *roiți; trîntor* < *trontŭ; matcă* < *matka* (=mamă, sau familie de albine, comunitatea albinelor); *priseacă* < *prěsěka.* Inițial cuvîntul priseacă înseamnă locul unde se țin stupii vara, care era întărit spre a-i feri de animale (urși) cu trunchiuri de copaci, în cazul cînd aceștia se aflau în luminișul unei păduri, sau cînd stupii erau așezați la șes, priseaca era îngrădită cu un gard de nuiele [11].

Pentru stupul fără matcă (mamă regină) există și numirea slavă de *bezmetic* cf. ucr. *bezmetoc.* Termenul de *boștină, voștină* sau reg. *hoștină* (= rămășițele fagurilor fierți, după ce s-a stors din ei mierea) provine din sl. *voština.*

Mied (= vinul de miere), provine de la sl. miedŭ.

În ce ne privește înclinăm să credem că a existat un cuvînt dacic, de origine indo-europeană, apropiat de cuvîntul vechi grecesc μεδος

---

6 Gheorghe Bartoș, *op. cit.*, p. 127.

7 *Ibidem.* p. 128.

8 E posibil ca în limba dacică să fi existat pentru ceară un cuvînt apropiat de paleogrecescul κηρος (= kĕros) care apoi a fost înlocuit de cuvîntul latin *cĕra.* Unele cuvinte de bază referitoare la albinărit ca *albină, miere. păstură, ceară,* se întîlnesc în toate limbile romanice apusene (franceză, italiană, spaniolă, portugheză) cf. Gheorghe Bartoș, *op. cit.*, p. 126—128. Faptul că numirile de *stup* și *fagure* nu se întîlnesc în celelalte limbi romanice ne-ar putea indica și existența unor cuvinte de un fonetism asemănător traco-dacice, care mai tîrziu au fost înlocuite de termeni latini cu un sens apropiat.

9 In Oltenia *mama (albinelor)* era numită și *mumă* sau *mumină. Mama regina* sau, după cum vom vedea mai tîrziu, *matca* era numită și *împărăteasa albinelor* cf. la Gheorghe Bartoș, *op. cit.*, p. 129 cuvîntul *împărătească* < *împărat* < lat. *imperator.*

10 Numirea *botcă* ar putea proveni eventual de la *botă,* vas de lemn înalt ca o cofă, avînd partea superioară căpăcuită, în acest capac fiind o mică gaură. Vasul servea la transportatul apei.

11 Gheorghe Bartoș, *op. cit.*, p. 129.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

care are același sens ca și cuvîntul mied în l. română. Acest cuvînt de origine dacică a fost înlocuit mai tîrziu de cuvîntul de origine slavă care avea o pronunție și un sens apropiat.

În afară de cuvîntul *stup* de origine latină (cu sensul de casă sau lăcașul albinelor), de care am pomenit mai sus, cuvîntul general întîlnit pe întreg teritoriul țării, în unele regiuni se cunosc și alte numiri pentru stup ca de exemplu : *coș* (de albine) < sl. košŭ, *coșniță* (de albine) <sl. košnica (în Transilvania, Crișana și Banat) ; *ulei* (= trunchi de copac gol pe dinăuntru și astupat în partea superioară) cf. bg. *uleju* (în Oltenia de nord și în zona Muscel) ; *știub* sau *știubei* (care de asemenea este o bucată de trunchi de copac golită pe dinăuntru și astupată la capătul de sus), cf. ucr. *štovb, štub* (în Moldova).

În ciuda numirilor slave aceste „case" pentru stupi (= comunitatea albinelor) au avut fără îndoială o tradiție mai veche pe teritoriul țării noastre.

Astfel *Varro* în lucrarea sa *Res rusticae* arată că stupii (= „casele" albinelor) puteau fi confecționați din nuiele, din trunchiuri de copaci scobite, din lut și mai rar chiar din bronz. În interiorul acestor stupi putea exista unul sau două compartimente. În ultimul caz despărțitura de sus era rezervată exclusiv pentru miere. În unele cazuri s-a ajuns și la forme mai evoluate prin reglarea spațiului din interiorul stupului în funcție de numărul albinelor și de cantitatea fagurilor cu miere. Intrarea sau eventual intrările (căci uneori erau două sau trei) erau mici, pentru a împiedica intrarea dușmanilor (a șoarecilor, fluturilor de noapte etc.) în stup. Uneori spațiul de la intrare era micșorat prin astuparea parțială cu ceară chiar de albine [12].

Din cele arătate mai sus reiese că stupii confecționați din nuiele împletite, lipite cu lut ca și cei confecționați din trunchiuri de copaci descriși de Varro, își găsesc analogii în materialul etnografic de pe teritoriul țării noastre [13] (fig. 2 ; fig. 3/2, 5, 7, 11, 12). Numirea de origine latină de *stup* confirmă existența lor încă din epoca romană. Stupii confecționați în acelaș fel, avem în vedere pe cei din nuiele împletite sau din trunchiuri de copac scobite, au putut avea mai înainte și dacii, după cum numirile slave de *uleie* sau *știubeie* pentru aceste „case" de albine indică folosirea lor și de către slavi.

Se pare însă că coșurile sau coșnițele împletite din papură au fost introduse de slavi, dar nu ar fi exclus ca ele să fi fost folosite și de dacogeți). La romani însă acest fel de coșuri nu sînt menționate.

---

12 Nicolae Lascu, *Cum trăiau romanii*, București, 1965, p. 45. După părerea lui N. Lascu, coșuri de albine din nuiele de salcie împletite și lipite cu lut sau din scoarță de plută au folosit țăranii români și mai înainte. *Ibidem*, p. 44.

13 Valeriu Butură, *op. cit.*, p. 247 ; Tereza Mózeș și Ioan Godea, Muzeul Țării Crișurilor, Ghidul secției de Etnografie, Oradea, 1973, p. 36 ; Rozalia Poliș, *Din experiența unor expoziții temporare*, Rev. Muz, II, 2, 1965, p. 143—144 ; Gh. Bulei, *Forma de mobilier țărănesc din zona nordică a jud. Dîmbovița*, Arhiva Valachica, 8, 1976, p. 336 și pl. I A ; DEX, pl. Ocupații și unelte tradiționale românești, după p. 642.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Mierea era separată de fagure cu un cleşte (fig. 3/4), iar ceara era apoi presată cu ajutorul unui *scaun pentru stors ceara* (*scaun* < lat. *scamna* = bancă ; a *stoarce* < lat. *extorquere* ; *ceară* < lat. *cēra*, cf. mai sus) sau cu ajutorul unui *teasc* (sl. *těskŭ*) [14].

Este neîndoios că romanii au introdus şi în Dacia teascul de stors ceara (mierea), care a coexistat cu tipuri de instalaţii mai vechi folosite de daci (scaunul pentru stors ceara de o tradiţie străveche), pentru separarea mierei de ceară şi presarea fagurilor, mai tîrziu, s-a adăugat şi un tip de teasc nou introdus prin intermediul slavilor, de la care s-a păstrat şi numirea în l. română.

Din reziduurile de faguri cu miere, amestecate cu apă călduţă, se făcea încă din vechime o băutură dulce, un fel de sirop numit *mursă* (< lat. *mulsa* = apă îndulcită cu miere) [15]. Păstrarea la români a numirii latineşti dovedeşte facerea acestei băuturi încă din vremea romanilor.

Mursa fermentată după circa 6 săptămîni devine *mied*, băutură specifică popoarelor indo-europene [16]. La români miedul e o băutură tradiţională, moştenită, după părerea noastră de la traco-daci.

Datorită albinăritului încă din vechime s-a practicat boştinăritul (adunatul boştinei) [17] şi facerea lumînărilor de ceară. Mai ales facerea lumînărilor de ceară „prin îmbăiere" este fără îndoială un procedeu străvechi, căruia i-a urmat apoi şi celălalt procedeu prin turnare în forme [18].

În afară de albinărit ca o ocupaţie sistematică, s-a practicat de-a lungul veacurilor adunarea mierii de la albinele sălbatice care se aflau în scorburile copacilor, în zonele împădurite [19]. De asemenea din timpuri străvechi pînă aproape de zilele noastre s-a practicat „vînătoarea" stupilor sălbatici sau de pădure „bărcuitul", în vederea obţinerii mierei.

Bărcuitul se făcea cu unelte speciale, printre care o atenţie deosebită merită cornul de bărcuit, unealtă de tradiţie străveche care a persistat pînă nu de mult în zona Năsăudului [20] (fig. 3/8).

Bărcuitul în vechime fusese practicat fără îndoială atit pentru prinderea şi domesticirea albinelor de pădure cît şi a albinelor sălbăticite,

---

14 Pentru chipul în care erau făcute şi folosite aceste instalaţii de tehnică populară cf. Valeriu Butură, *op. cit.*, p. 248—249.

15 Valeriu Butură, *op. cit.*, p. 250.

16 *Ibidem*, p. 251 ; I. Chelcea. *Albinăritul în Moldova*, Studii şi cercetări. Muzeul Satului, Bucureşti, 1971, p. 155—156.

17 Gh. Reteganul, *Căianul Mic, un sat de voştinari şi stringătoare de lînă din Munţii Someşului*, în *„60 de sate româneşti"*, V, Bucureşti, 1942, p. 54—59 ; Ileana Diaconescu, *Cîteva sate de băştinari în Oltenia*, Rev. Muz. II, Bucureşti, 1965, 2, p. 165—166 ; Valeriu Butură, *op. cit.*, p. 252.

18 Hedviga Ruşdea în Ghidul Muzeului Tehnicii Populare, Muzeul Bruckenthal, Sibiu, 1974, p. 33—38.

19 Această îndeletnicire am surprins-o, e adevărat practicîndu-se doar sporadit, în satul Slon, com. Ceraşu, jud. Prahova, în anul 1979.

20 T. Onişor, *Vînătoare de albine sau „bărcuitul" în regiunea Năsăudului*, Carpaţi, an. XIII, 7, Cluj, 1945, p. 98—127.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

datorită fugii roiurilor de albine în pădure, în cazul cînd acestea nu erau prinse la timp.

Din datele complexe prezentate mai sus putem deduce următoarele concluzii.

Persistența *stupilor* (= „casele" albinelor) confecționați din bucăți de trunchiuri de copaci, coșuri împletite din nuiele sau papură, „bărcuitul" și adunarea primitivă a mierii de la albinele de pădure dovedesc continuitatea acestei ocupații pe teritoriul țării noastre din timpuri străvechi.

În epoca traco-dacică albinăritul a luat o mare amploare. În secolele V—I î.e.n., mierea și ceara produsă de traco-daci constituiau articole de export de lux pentru lumea mediteraneeană.

Totuși judecînd după documentarea actuală traco-geții au practicat doar un albinărit primitiv.

Romanii erau buni apicultori, după cum dovedesc numeroasele tratate de apicultură. Apicultura la romani devenise o necesitate, datorită consumului mare de miere, și folosirea cerei pentru iluminat. Existau la Roma și negustori spacializați în comerțul cu miere așa numiții *mellarii* [21], după cum existau fără îndoială și negustori care se ocupau cu comercializarea cerei.

Pe teritoriul țării noastre *boștinăritul* și comerțul cu miere și ceară a început fără îndoială încă la traco-daci, în secolul al V-lea î.e.n., continuînd apoi și în epoca romană.

Este neîndoios că romanii au adus un aport substanțial și în ceea ce privește albinăritul în Dacia, introducînd instalații tehnice mai perfecționate și metode noi în ceea ce privește obținerea mierei. Ei ajunseseră să separe mierea după calitate, anotimpuri și flori [22], îndeletnicire pe care o întîlnim mai tîrziu și la stuparii români.

„În perioada migrației popoarelor deși a avut loc un regres al albinăritului pe teritoriul țării noastre, această ocupație nu a dispărut, ea reușind să se mențină în regiunile mai ferite de atacurile populațiilor în migrație. Cu excepția slavilor de la nici o altă populație în migrație nu s-a păstrat cuvinte referitoare la albinărit. Cu toate acestea este greu de presupus că slavii la venirea lor au adus cu ei și stupi. Totuși existența unei terminologii slave importante referitoare la albinărit, din care unii termeni au pătruns și în l. română, dovedește că ei au practicat albinăritul în forma sa primitvă în teritoriul lor de baștină și au continuat să-l practice și în noile teritorii prin domesticirea albinelor de pădure. Datorită contactului cu populația autohtonă din Dacia și din celelalte foste provincii, slavii au inceput să practice și albinăritul sistematic, introdus de romani în provinciile dunărene.

Către sfîrșitul mileniului I al e.n., se pare că albinăritul sistematic ia amploare pe teritoriul țării noastre mai ales în zonele piemontane. În acest timp se fac prezente și uneltele de fier (lopeți mici) pentru cură-

21 **Nicolae Lascu**, *op. cit.*, p. 226.
22 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ţatul stupului [23] care se vor menţine aproape neschimbate pînă aproape în zilele noastre [24].

Tot în acest timp se va dezvolta şi comerţul cu miere şi cu ceară care în evul mediu dezvoltat va lua din nou amploare [25].

În sfîrşit, trebuie să subliniem faptul că menţinerea în l. română a cuvintelor de bază referitoare la albinărit dovedesc continuitatea pe teritoriul ţării noastre, atît a ocupaţiei, cît şi a populaţiei latinofone, care a practicat-o în mileniul I e.n.

L'ÉLÉVAGE DES ABEILLES SUR LE TERRITOIRE DE LA ROUMANIE AU I-ÈRE MILLÉNAIRE DE N. È.

Résumé

L'autrice montre que l'élévage des abeilles est attésté par les sources écrites encore au V-Ie ss. av. n.è., chez les Thraces et les Gètes qui habitaient en ce temps au nord du Danube (Herodot, V, 10 ; Polybe, IV, 38, 4).

Les romains ont introduit des methodes plus perfectionés dans l'apiculture de la Dacie, d'où sont influencés aussi les térritorires voisins, habités par les Daces et les Carpes.

La terminologie principale concernant l'apiculture s'est gardé dans la langue roumaine du latin : *stup* (< *stypus* = ruche) ; *albină* (< *alvina* = abeille) ; *fagur(e)* (< * *favulus* = rayon de mel) ; *miere* (* *mele* < *mel* = mel) ; *ceară* (< *cēra* = cire) ; *păstură* (< * *pastula* < *pastus* = aliment) ; *mursă* (< *mulsa* = eau adouci avec mel).

Plus tard dans la roumaine ont entrés aussi quelques termes slaves : *roi* (= essaimage) ; *boştină* ou voştină (= pied de cire) ; *coş, coşniţă, ulei, ştub, ştiubei* (= différent noms d'origine slave pour la ruche = habitation des abeilles).

A leur arrivée au VIe s. les Slaves n'ont pu aporter avec eux des abeilles, mais parce qu'ils ont pratiqué auparavant l'élévage primitif des abeilles, ils ont continué cette ocupation dans le nouvel térritoire aussi, soit par la chasse des abeilles, soit grâce au contact avec la population autochtone de la Dacie et des térritoires avoisinants.

---

23 Nu ar fi exclus ca asemenea unelte să fie existat şi mai înainte, dar nu au fost descoperite pînă acum, sau eventual ele fuseseră confecţionate exclusiv din lemn şi nu ni s-au păstrat.

24 Lopăţele pentru curăţat stupul din epoca medievală s-au descoperit la Bucureşti — Străuleşti cf. Panait I. Panait în *Cercetări arheologice în Bucureşti*, II, Bucureşti, 1965, p. 203—204 şi fig. 103, p. 204 ; Nicolaie Constantinescu, *Coconi. — Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Studiu arheologic şi istoric*, Bucureşti, 1972, p. 92—93 şi pl. VI/1—4 (sec. XIV—XV), pe care autorul le consideră impropriu răzuitori. O lopăţică de fier pentru curăţat stupul de pe la începutul secolului, am văzut expusă în Muzeul de Arheologie din Govora, colecţia Gh. I. Petre. Asemenea lopăţele existau şi în alte zone apicole ale ţării.

25 Ioan Ciută, *Indeletniciri apicole în Moldova feudală cu privire specială asupra zonei Bacăului (sec. XIV—XVIII)*, Carpica, VIII, Bacău, 1976, p. 225—233 ; R. Manolescu, *Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul (sec. XIV—XVI)*, Bucureşti, 1965, p. 125—126 ; Valeriu Butură, *op. cit.*, p. 242—244 ; p. 250—252 şi bibliografia indicată acolo.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La persistance, dans la langue roumaine des principaux termes d'origine latine concernant l'élévage des abeilles, témoigne la continuité de cette occupation, ainsi que de la population latinophone qui l'a pratiquée, sur le térritorie de la Roumanie, pendant le I er millénaire de n.è.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1 *Slon (Dépt. Prahova) Edifice knézial nr. 1. Pelle en fer pour rendre propres les ruches (fin du Xe — commencement du XIe siècle).*

Fig. 2 *Ruches confectionnées des fragments des tronc des arbres de Derşida (1) et Gropşeni (Dépt. de Bihor).*

Fig. 3 *Différents types des ruches* (1, 2, 7 d'osiers nattées et enduits avec de la terre glaisse ; 3, 6 natées du jonc ; 5, 11, 12 confectionées des fragments des troncs d'arbres et 9, 10 en planches), *pincettes pour presser les rayons de mel* (4) *et corne pour chasser des abeilles sauvages ou devenus sauvages* (8). (D'près V. Butură et Dici. expl. du langue romaine, 1975).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

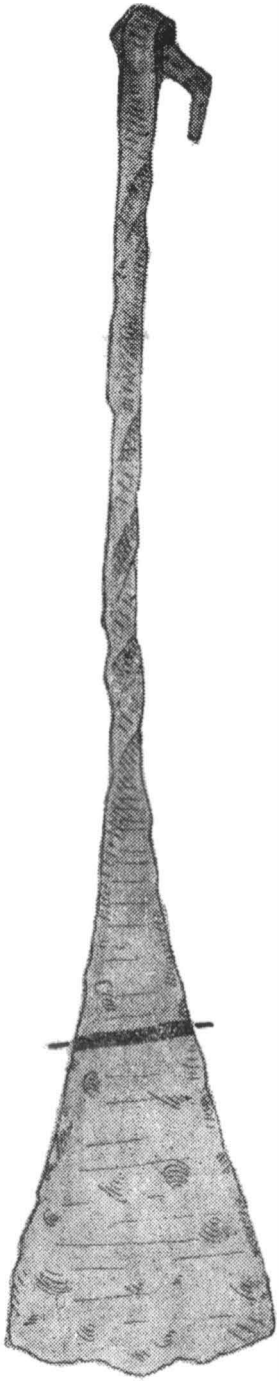

Fig. 1 *Slon-Prahova (Clădirea cnezală nr. 1).* Lopăţică de fier pentru curăţat stupul (sfîrşitul sec. X începutul sec. XI).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

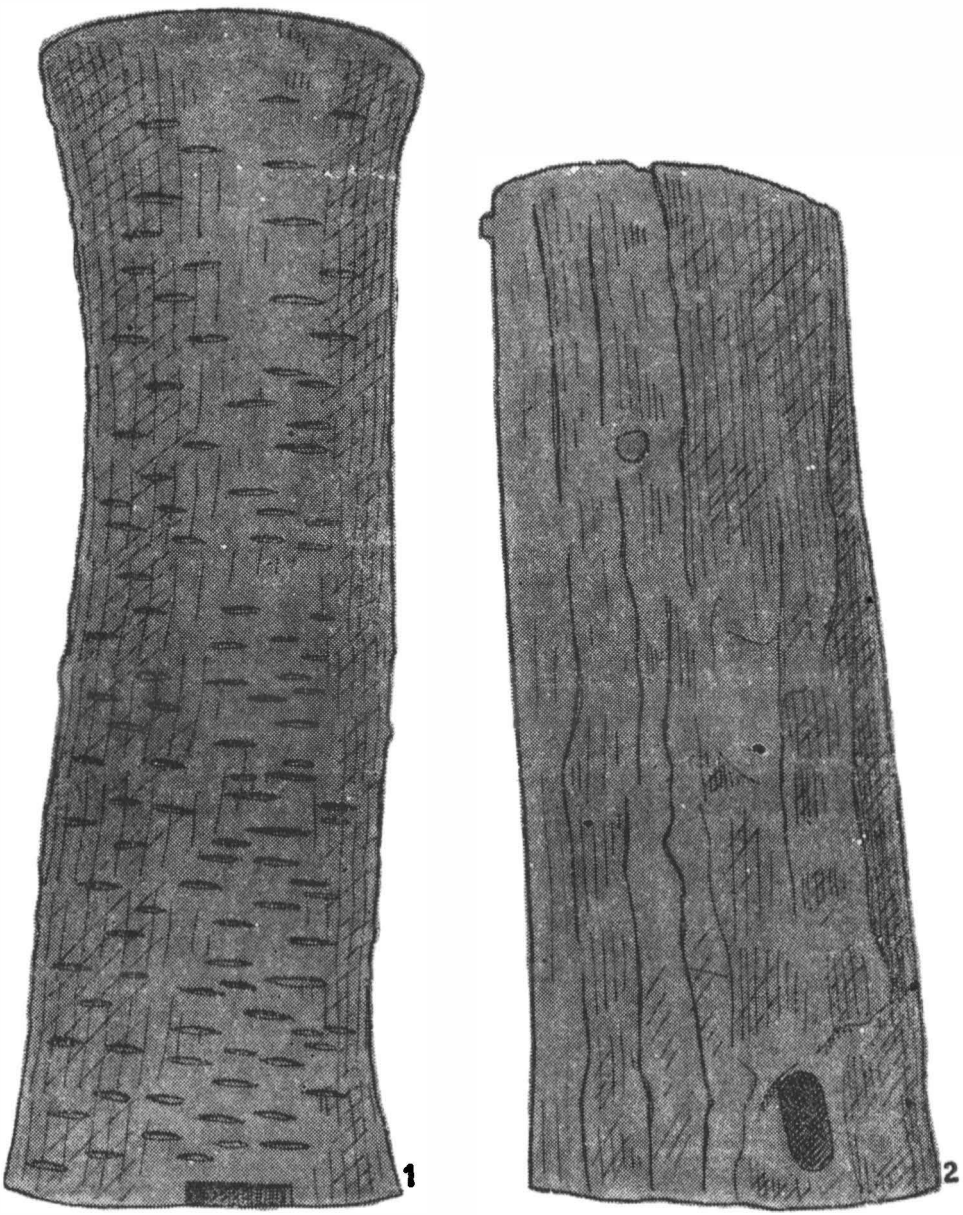

Fig. 2 *Stupi din trunchiuri de copac de la Dersida (1) și Groșeni (2) (jud. Bihor).*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

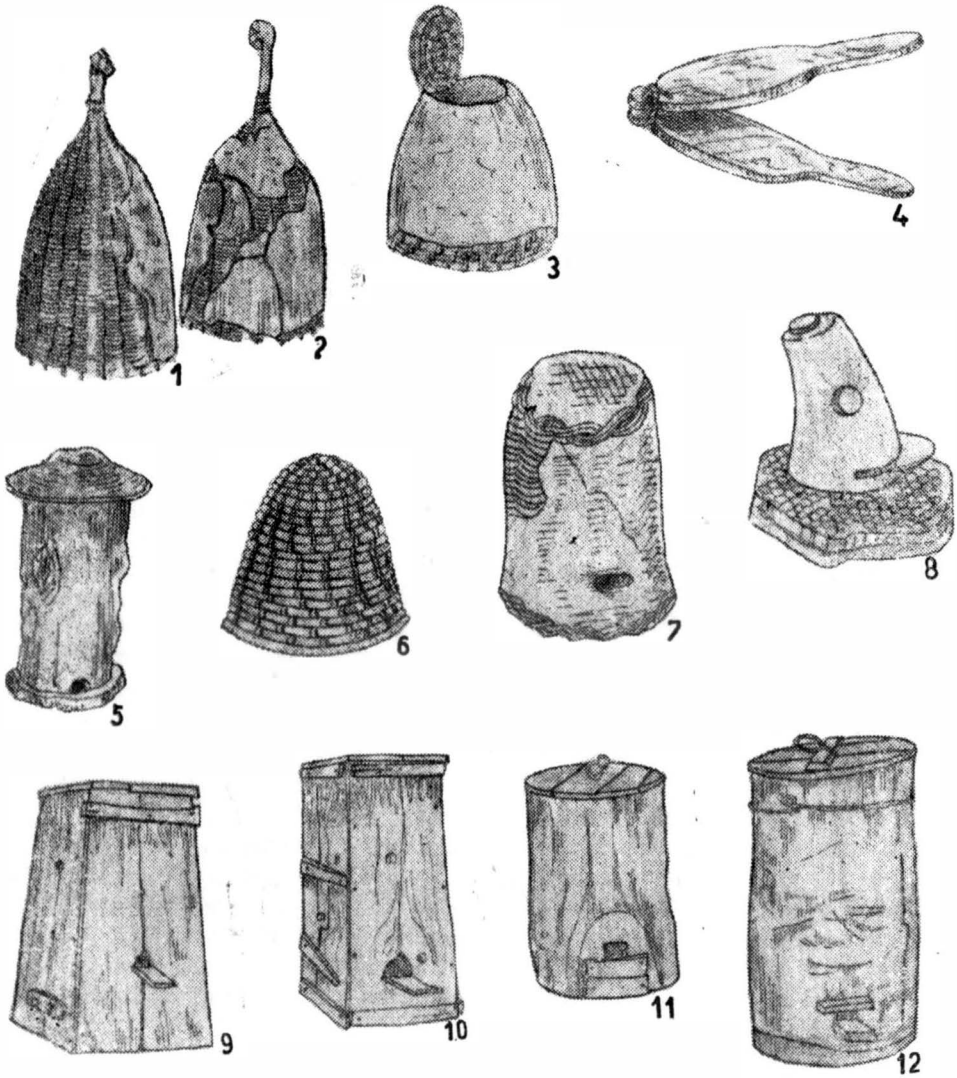

Fig. 3 *Diferite tipuri de stupi* (1, 2, 7 din nuiele de salcie împletite și lipite cu lut ; 3, 6 din papură împletită ; 5, 11, 12 din trunchiuri de copac ; 9,10 din scînduri), *clește* pentru stors mierea (4) *și corn de „bărcuit"* (8), (după V. Butură și Dex)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MONUMENTUL DE ARHITECTURĂ POPULARĂ DIN DĂRMĂNEȘTI — BACĂU

de DORINEL ICHIM

Valea Trotușului împreună cu afluenții săi, cu munții și pădurile de conifere formează o zonă etnografică ale cărei localități sînt pline de istorie și de legendă. Trotușenii au intrat în istorie nu numai prin faptele de vitejie de care au dat dovadă în repetate rînduri în lupta împotriva dușmanilor năvălitori și cotropitori. În răgazul și liniștea ce se așternea după nenumărate zbuciumări, oamenii locului erau vestiți crescători de vite și păstori, agricultori, lucrători la pădure și pricepuți meșteri lemnari, olari și fierari.

Dar cel mai cunoscut meșteșug, la îndemîna fiecăruia dintre locuitori era arta de a clădi din bîrne groase case, șoproane, porți și alte anexe gospodărești, care se mai întîlnesc și astăzi în satele dintre munții Tarcăului și Ciucului.

Puține sînt monumentele istorice din lemn care au scăpat de frămîntările și evenimentele istorice care s-au precipitat în această zonă mai mult ca în alte părți. Unul din acestea este și biserica din lemn, clădită de meșterii lemnari ai satului, în anul 1808, în vatra Boiștii, cătun al Dărmăneștiului. Localitatea își adjudecă numele legendar de la un anume Dărman, căpitan al lui Ștefan cel Mare. Satul este situat de-a lungul pîrîului Uz, în imediata apropiere de vărsare a acestuia în Trotuș.

În aceste locuri a venit Iliaș vodă, la 1434, cu ajutor de la regele Vladislav, ca să răstoarne pe fratele său Ștefan vodă, dar fiind bătut de cesta, s-a retras în fugă peste hotare [1].

Un document din 20 martie 1602 ne dă informații despre *vătaful Ursul* din Dărmănești și alți săteni care adeveresc că s-a vîndut o parte din moșia satului cu vad de moară, curătură și poieni din pădure cu 350

1 Ortensia Racoviță, *Dicționarul geografic al județului Bacău, București, 1895*, p. 252.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

zloți tătărăști [2]. Simion Movilă, printr-un document din 28 ian. 1607 *întărește* această vînzare [3].

Încă din timpul lui Ieremia Movilă (1601—1606) străjerii din Dărmănești și Oprișăni făceau de strajă la graniță cu țara ungurească, iar pe vremea lui Matei Basarab aceștia aveau de la domnie sarcina *„să păzească plaiurile de hoți și de oameni răi și de oameni birnici, să nu treacă în țara ungurească"* [4].

Constantin Movilă întărește strănepoților lui Ivaniș stăpînirea mai multor sate printre care și Dărmănești, deoarece și-au pierdut privilegiile „cînd au venit Mihai voevod în țara noastră cu Unguri și cu Munteni și cu toată oastea lui" [5].

Un document emis la Suceava, între 1623—1627, vorbește despre împărțirea și vînzarea ocinilor din Solonț și Comănești și a *patra parte din Dărmănești* [6]. Dintr-un zapis dat la Trotuș, la 7 februarie 1632, rezultă o altă vînzare a unei părți de ocină din satul Dărmănești care cuprindea *„și moșie din vatra satului și din cîmpie și dintr-apă cu loc de moară și din pădure și din curături și cu tot venitul"* [7].

Întrucît cetățenii din Dărmănești, ca și cei din Comănești, însărcinați cu paza potecilor de către Grigore al II-lea se plîng că li se ia vamă cînd aduc *„căte un vas de vin din gios, sau viti cănd s-au trecut în Țara Ungurească"*, acesta poruncește pîrcălabilor de Bacău : *„...să dați pace de podvoz, și nici cu alte beilicuri, nici cu altele să nu fie supărat... Nici cai de olac de la dînșii să nu li se ia pentru că ei sînt de triaba și de paza poticilor"* [8].

În *Recensemintele populației Moldovei din anii 1772, 1773 și 1774* satul Dărmănești apare ca fiind răzășesc, cu 104 case, din care 87 birnice și 17 scutite de bir [9].

Condica liuzilor nu înregistrează pentru începutul veacului XIX birnicii din Dărmănești, aceștia fiind scutiți întrucît satul aparținea schitului Lapoș.

Patru cărți ale divanului, purtînd data 1807, întăresc stăpînirea logofătului Costachi Ghica asupra moșiilor Comănești, Dărmănești, Măscoașu și Brătulești [10]. În prima jumătate a secolului XIX răzeșii din Dărmănești se alătură celor din Comănești în lupta pentru menținerea proprietății răzășești, opunîndu-se tendințelor boierilor ghiculești care voiau să le ia pămînturile cu de-a sila spre a-și rotunji moșiile.

---

2 *Catalogul Documentelor Moldovenești*, București, vol. I, 1957, nr. 1123.
3 *Ibidem*, nr. 1304.
4 N. Iorga, *Studii și documente privind istoria României*, vol. 10, p. 120.
5 *Documente privind istoria României*, vol. II, București, 1953, nr. 262.
6 *Catalogul Documentelor Moldovenești*, București, 1959, II, nr. 163.
7 *Documenta Romaniae Historica*, București, 1971, vol. XXI, nr.7.
8 N. Iorga, *op. cit.*, vol. VI, pp. 209, 211.
9 *Moldova din epoca fuedalismului*, vol. II, partea a II-a, Editura Știința, Chișinău, 1975. p. 318.
10 Th. Codrescu, *Uricaru*, vol. VI, p. 274

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În harta rusă din anul 1835 satul Dărmănești figurează ca având un număr de 299 case [11]. În anul 1842 satul Dărmănești, alături de Comănești și Dofteana, sînt arendate pe timp de 5 ani de către căminarul Spiridon Pandele cu 227.000 lei anual.

La sfîrșitul veacului trecut localitatea avea 618 familii cu 2.723 de suflete [12]. Astăzi comuna Dărmănești are o populație de peste douăsprezece mii locuitori în cele 6 sate componente, Boiștea fiind un cătun al centrului de reședință.

* * *

Ținînd cont de specificul zonei etnografice din care face parte, Paul Petrescu a încadrat bisericile de pe Valea Trotușului într-o grupă aparte [13].

Monumentul istoric din Boiștea-Dărmănești (Fig. 1 a) datează după cum rezultă din inscripția de deasupra ușii de la intrare, din anul 1808, iunie (Fig. 1 b).

Ridicat de meșterii satului, din lemn de stejar, din imediata apropiere, de la punctul numit „Măgurice", monumentul s-a păstrat pînă astăzi ca o veritabilă operă de arhitectură populară. Timp de peste 170 ani lăcașul a fost folosit, fără întrerupere, pentru oficierea slujbelor religioase, dar și ca biserică de cimitir.

Din punct de vedere planimetric construcția aparține tipului trilobat, destul de răspîndit în Moldova (44 de lăcașuri) [14], cu două abside laterale și absida altarului pentagonală. Planul inițial a suferit modificări ulterioare, izvorîte din necesitatea măririi spațiului interior care devenise neîncăpător. Astfel, în anul 1884 s-a lungit cu 5,80 m (Fig. 2). În anul 1932 i s-a adăugat pridvorul închis, pe latura din sud. O ultimă modificare a fost efectuată în anul 1948 cînd a fost acoperită cu șindrilă și s-a mutat scara care ducea la clopotniță, din naos, în pridvor.

Alte lucrări de întreținere ale monumentului au avut loc în iulie 1979 cînd a fost înlocuită dușumeaua veche cu una nouă. Lucrările au fost executate de meșterii localnici: Vasile Chițurlea (strănepotul lui Ilie Chițurlea care a lucrat la construirea bisericii), Hazaparu I. Vasile (chiuar și drîstar), Gheorghe și Vasile Păduraru, Gheorghe Cojocea, Vasile Murărașu și alți lemnari pricepuți din sat.

În memoria localnicilor se mai păstrează încă numele acelui lemnar care a fost Ion Ilie Chițurlea, poate cel mai priceput meșter din sat de la începutul secolului XIX, căruia obștea i-a acordat toată încrederea spre a ridica întru pomenirea numelui și neamului său acest lăcaș de cult.

---

11 C. C. Giurăscu, *Principatele Române la începutul secolului al XIX-lea*, Editică, București, 1957, p. 213.

12 Ortensia Racoviță, *op. cit.*, p. 251.

13 Paul Petrescu, *Arhitectura țărănească de lemn din România*, Ed. Meridiane, 1974, p. 45.

14 Ioana-Cristache Panait și Titu Elian, *Bisericile de lemn din Moldova*, în *„Buletinul monumentelor istorice"*, anul XLI, nr. 2, 1972, p. 45; V. Vătășianu, *Contribuții la cunoașterea bisericilor de lemn din Moldova*, Cluj, 1931.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Desigur că monumentul de arhitectură populară religioasă nu este un unicat pentru zona Trotuș. Acestuia i se mai adaugă și cele din Lapoș, Plopu, Pralea-Căiuți, Dumbrava-Gura Văii, Poiana Uzului și altele. Cel din urmă a fost strămutat în Dărmănești cu ocazia amenajării lacului de acumulare.

Monumentele de arhitectură populară, puține la număr în comparație cu cele care au existat aici în ultimele două veacuri, au supraviețuit de pe urma evenimentelor istorice care s-au precipitat aici, pe valea Trotușului, fiind mai numeroase și cu o mai mare intensitate decît în alte părți ale Moldovei. Cadrul natural în care se înscriu, poziția lor mai retrasă față de principala arteră de circulație, ce unea Transilvania cu Moldova de-a lungul Trotușului, a determinat ca din zecile de monumente de lemn existente aici la începutul secolului XX să se păstreze pînă astăzi doar cele ascunse sau pitite pe după munți și printre arborii seculari.

Pe valea Trotușului și a afluienților acestora pădurea cobora pînă în preajma satelor, iar casele și bisericile se clădeau cu lemn de pe loc. Schiturile și sihăstriile, de la Buciumi-Ștefan cel Mare, Pralea-Căiuți, Capota-Gura Văii, Asău, Brătești și Măgura Ocnei erau majoritatea „durate" din bîrne [15].

Anterior datei la care apare monumentul de arhitectură de la Boiștea-Dărmănești exista, după mărturiile lui Grigore Tăbăcaru, o altă biserică de lemn construită în anul 1734 [16]. În anul 1932 pe valea Trotușului erau semnalate peste treizeci de biserici din lemn [17].

Stilul de construcție, elementele decorative sculptate artistic, au făcut ca biserica să fie consemnată ca monument istoric încă din anul 1936, cînd era menționată ca avînd o stare de conservare mediocră [18].

Biserica este construită din lemn masiv de stejar în cununi orizontale, încheiate în *frînghiu*, tehnică asemănătoare cu cea cunoscută sub denumirea de largă circulație „coada rîndunicii". Tehnica încheieturii „în frînghiu" o succede pe cea mai veche denumită în „*cheutori*", întîlnită la construcțiai caselor și anexelor gospodărești din zona Trotuș. În cadrul sistemului unitar de construcție și arhitectură a lemnului între arhitectura laică și cea religioasă există o legătură indisolubilă. Elementele de construcție și tehnica, acumulate de secole în cadrul construcțiilor de case țărănești, au fost folosite de meșterii lemnari la bisericile de lemn din satele moldovenești.

Temelia construcției, înaltă de 0,40 m, este din piatră de rîu, iar la ultima reparație, a fost cimentată în exterior. Pe temelie este așezată *talpa* de stejar încheiată „în frînghiu", denumirea fiind întîlnită și la casă, grajd și alte anexe gospodărești. Pe talpă sînt dispuse bîrnele de stejar cioplite în patru muchii, avînd secțiunea dreptunghiulară. Dispunerea bîrnelor urmează planul trilobat al bisericii, cu două abside la-

15 C. Bobulescu, *Sihăstrii și schituri de pe valea Trotușului*, București, 1946.
16 Grigore Tabacaru, *Bisericile Bacăului* ,nr. 6—7, Bacău, 1932, p. 35.
17 *Ibidem*.
18 *Anuarul Eparhiei Romanului*, București, 1936, p. 169.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

terale, pentagonale și cea a altarului de aceeași formă. Dacă forma rotundă a absidei altarului are la origine biserica din nuiele împletite, absidele laterale apar în secolul XVIII prin preluarea de către meșterii populari moldoveni a acestor elemente din arhitectura religioasă de zid. Cele zece cununi orizontale care se suprapun peste temelie formează elevația pereților pînă la acoperiș.

În partea superioară a celor trei abside pentagonale, ultimile trei rînduri de bîrne se prelungesc în console în interior și în exterior cu figuri de capete de cal stilizate, denumite local *conzori*. Efectul artistic al acestor elemente de arhitectură populară sporește datorită afrontării perechilor de cai ca urmare a prelungirii laturilor 1, 3, 5, ce intersectează prelungirile laturilor 2 și 4 (fig. 3).

La jumătatea înălțimii pereților, pe lungimea bîrnelor este tăiat în lemn, în relief, *brîul*, element comun pentru majoritatea construcțiilor de acest tip din țară. Avînd la începuturile îndepărtate un rol practic, acela de a lega construcția la mijloc, spre a-i da un plus de rezistență, brîul sau funia, cunoscută și sub numele de torsadă, avea să rămînă ca un principal element decorativ pentru bisericile de lemn românești.

Monumentul de la Boiștea seamănă în ceea ce privește planimetria cu bisericile de lemn din Dragomirești-Vaslui, Bicazul Ardelean-Neamț, Poglet-Corbasca și Rusăești-Poduri.

Acoperișul bisericii este executat în patru ape, cu muchiile rotunjite, sprijinit pe căpriori, care sînt prinși de grinzi în cuie de lemn. La ultima învelire șindrila a fost bătută în „solzi de pește", ca și în arhitectura laică. Cît privește cele două abside laterale, acoperișul este ușor suprainălțat, ceea ce face ca „apele" să fie bombate, mărind efectul artistic al monumentului. Acoperișul are patru cruci din fier, plasate cîte una deasupra altarului, pronaosului, pridvorului și turnului clopotniță.

Deasupra pronaosului se află turnul cu bază pătrată, balcon deschis pe cele patru laturi și acoperișul piramidal care adăpostește cele trei clopote de mărimi diferite. Pe cel mai mic se poate citi inscripția *„anul 1814.28.I"*. Amplasarea turnului clopotniță deasupra pronasului este o excepție, deoarece la bisericile moldovenești, în general, acesta este situat deasupra naosului.

Pridvorul de la intrare (situat pe latura de sud și construit în anul 1924) are acoperișul în două ape și se sprijină pe acoperișul bisericii cu care se unește. Avînd ca scop adăpostirea intrării în biserică, acesta se aseamănă cu pridvorul sau ceardacul casei moldovenești, întîlnit foarte frecvent la casele cu plan simetric și tindă centrală din satele Moldovei.

În interior, absidele laterale adăpostesc fiecare cîte un analoghion, cunoscut și sub numele de tetrapod, confecționat din lemn. În partea superioară laturile pentagonale care se întretaie cu latura absidei se prelungesc în *conzori* de forma capetelor de cai, asemănător exterioarelor (Fig. 3 b). Bolta absidelor laterale are forma de jumătate de cupolă, străpunsă de grinda longitudinală a naosului, sub formă de arcadă, cu ornamente executate în tăietură, pe muchii.

Bolta semicilindrică a naosului se prelungește în pronaos și înspre altar, unde se unește cu bolta pentagonală a absidei. Aceasta a fost

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

construită la ultima restaurare din scînduri încheiate în *falț*. În partea dinspre pronaos, se află cafasul din scîndură, suspendat pe stîlpi, construit odată cu prelungirea pronaosului. Cafasul este limitat de un grilaj cu zăbrele (întocmai cu cel întîlnit la tîrnațul prispei sau a cerdacului) și este decorat prin traforaj.

La partea adăugată a pronaosului se află de asemenea o boltă cu baza octogonală cu nervuri ce se întîlnesc în plin cintru. Prelungirea pronaosului se delimitează de pronaosul inițial prin trei stîlpi ornamentați prin formele tăieturilor, avînd rol de a susține o arcadă în trei rozete, dintre care cea din mijloc prezintă motivul soarelui.

Ușa de la intrare are ancadramentul în partea superioară sub forma a două tăieturi rotunjite, care susțin două rozete ce au de o parte și de alta dăltuită inscripția *„leti 1808 iunie 15"*. Cele două părți laterale ale ancadramentului ușei sînt sculptate identic. De la jumătate în sus se disting trei registre verticale de ornamente sculptate care se aseamănă cu ramuri de copac stilizat, cu frunze drepte. Partea inferioară este ornamentată cu 6 registre orizontale de cercuri care prin întretăiere formează șiruri de *ochiuri*. La bază se întîlnesc motivele spiralei și coarnele berbecului (Fig. 1 b). Feroneria originală de la ușă a fost executată de către fierarul satului care a lucrat și celelalte piese metalice ale construcției.

Biserica de lemn din Dărmănești, la fel ca și celelalte biserici de lemn din Moldova, nu are pictura directă pe pereți în interior. Catapeteasma originală din lemn de tei datează din aceeași perioadă cu biserica, iar icoanele care o compun au formă de medalioane înșirate în cele trei registre (Fig. 4). Pictura este bine îngrijită, cu contururile precise ale personajelor, iar la aureolele sfinților și unele veșminte este folosită pulberea de aur.

Majoritatea icoanelor sînt pictate pe lemn și cu excepția celor de pe ușile împărătești, diaconești și cea a hramului bisericii care datează de la începutul secolului XIX, toate celelalte sînt de la sfîrșitul veacului XIX.

În pronaos se mai găsesc și trei icoane pictate pe pînză : *Moartea Mîntuitorului, Izgonirea din rai și Judecata de apoi*. Dintre acestea se remarcă ultima, datorită celor două registre ale compoziției și anume „Judecata de apoi" în partea de sus și „Chinurile iadului" în partea de jos. Este de menționat faptul că această icoană nu se mai întîlnește la celelalte biserici din zonă, fiind o raritate pentru bisericile de lemn din centrul Moldovei.

Biserica mai posedă o zestre de carte veche românească de la începutul secolului XIX ; trei cărți sînt din secolul XVIII : *Penticostar* (1743), *Molitvenic* (1784) și *Catavasier* (1793).

Ca valoare documentară privind arhitectura epocii, merită să menționăm cele două *chivoturi* din lemn, datate 1803, avînd forma unor case în miniatură.

În biserică se mai păstrează pomelnicul triptic care datează din anul 1807. Pe partea exterioară se pot desluși siluietele pictate a două

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

personaje biblice. După cum rezultă și din cuprinsul titlului *Pomelnicul ctitorilor* (Fig. 4 b) scris cu litere chirilice, avem de a face cu o ctitorie colectivă la care alături de Ieromonahul Isaiia și Ereu Ion sînt înșirate peste 70 de nume care și-au adus contribuția la construirea lăcașului, reprezentînd aproape tot satul.

Prințul Știrbei, ca mare proprietar de pămînturi și păduri de pe aceste locuri, a ținut să-și scrie și el numele printre ctitorii bisericii, dar însemnarea este mult mai tîrzie, executată cu caractere latine, printre rîndurile scrise în chirilică, ceea ce îi dă o notă de samavolnicie din partea celor ce au scris-o.

Întocmai ca la interioarele locuințelor țărănești, sătenii au împodobit naosul și altarul cu covoare și lăicere populare, iar în jurul icoanelor și pe mesele de cult din lemn, au pus ștergare și fețe de mese bătrînești, țăsături cu largă răspîndire în zonă. Aceste textile de interior au o ornamentație geometrică sobră și o gamă cromatică redusă. Merită să amintim dintre ele *covorul cu policandru*, la care hexagonul, motivele cîrligului și coarnele berbecului se repetă pe toată suprafața țesăturii. Deasupra lui atîrnă din bolta cilindrică adevăratul policandru, încărcat cu lumini, al cărui chip parcă se oglindește pe suprafața covorului, unde, acesta este transpus într-o subtilă stilizare de către creatoarea populară (Fig. 5 a).

În partea dreaptă a curții, de cum intri pe poartă, alături de biserică, se întîlnește o construcție joasă, fără pereți, cu acoperiș în două ape, care se sprijină pe niște stîlpi de susținere. Aceasta este *șura* bisericii, prevăzută cu *mese* lungi, în care în ziua hramului bisericii și la ziua pomenirii morților, localnicii înșiră bucatele tradiționale aduse în coșuri și ștergare, spre a le da de pomană celor prezenți, pentru pomenirea morților.

Pentru a nu face o discordanță cu arhitectura satului, ale cărui porți din lemn dovedesc măiestrie în prelucrarea artistică a lemnului, localnicii au ridicat o poartă mare din lemn (Fig. 5 b). Cei trei stîlpi din stejar sînt ornamentați identic. Compoziția ornamentală pe verticală este frîntă la jumătatea stîlpului de trei praguri reliefate. Partea de jos are ca chenar motivul *scăriță*, propriu zonei Trotuș și două diagonale care se întretaie în formă de X. Golurile acestuia sînt umplute de o rozetă în partea superioară, frunze și ciorchini de poame. Registrul superior are semnul crucii încadrat între doi colaci ușor reliefați. Cei doi stîlpi apropiați care delimitează locul pentru portiță sînt uniți de o *cunună* care are pe marginea sculptată în relief *funia*. Poarta, ale cărei atribuții erau și acelea de a păzi de duhuri rele și stihii gospodăria, își exercită acest rol și în cazul amplasării la intrarea în curtea bisericii.

Sistemul de construcție a monumentului istoric din Dărmănești-Bacău urmează linia arhitecturii populare ; ornamentația exterioară (funia, caii), precum și cea interioară (ușa, stîlpii și arcadele), conferă monumentului o inedită tentă de autentic și originalitate. Meșterii de la începutul veacului trecut au ridicat la rang de monument artistic bise-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rica din satul lor, fiind buni cunoscători ai tehnicilor de prelucrare şi înfrumuseţare a lemnului.

Continuatori ai vechilor tradiţii în arta prelucrării lemnului, boiştenii ridică şi astăzi case frumoase din bîrne şi sculptează porţi măreţe din lemn. Pe cununa acestora, deasupra intrării, la loc de cinste, sînt dăltuite anul construirii porţii, alături de numele şi prenumele gospodarului, o adevărată carte de vizită a locuitorilor din Boiştea şi Dărmăneşti-Bacău.

LE MONUMENT D' ARCHITECTURE POPULAIRE DE DÂRMĂNEŞTI — BACĂU

Résumé

Sur la valée de Trotuş, au confluent de l'Uz avec le Trotuş, se trouve la localité de Dărmăneşti. Ici, les ménuisiers du commencement du XIX-e siècle ont bâti des poutres une belle église, déclarée depuis 1936 monument historique. Après une courte présentation de l'évolution historique de village Dărmăneşti du district Bacău, il traite au point de vue monographique l'église en bois du hameau Boiştea-Dărmăneşti.

L'église a été construite le 15 juine 1803 par les paysans, artisans locals, mentionnés et dans le commémoratoire gardé jusqu'au présant.

Ayant un plan trilobé avec des absides pentagonales, le monument est une oeuvre artistique, de facture populaire. Les élementes d'interpretation artistique on les rencotre sur l'encadrement de la porte de l' entrée, sur le prolongement des poutres de la partie supérieure des absides laterales en interieur et en extérieur, sur les piliers et sur la corde qui contourne le monument.

Le systhème de la jointure des poutres, les éléments de construction est le style, et paysan, rencontré chez les maison construites en poutres dans la zone de Trotuş.

Une valeur particulière ont les trois peintures sur toile et les peintures sur bois aux siyets bibliques gui son aussi ancienne comme l'église.

Continuant la tradition dans l'art de l'usinage du bois les artisans du village Dărmăneşti construisent aujourd'hui aussi de belles maisons en poutre et sculptent des portes cochères en bois qui portent leurs noms.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1 a) Le monument historique de Dărmăneşti — Bacău b) La porte de l'entrée.
Fig. 2 Le plan et l'élévation du monument de Dărmăneşti.
Fig. 3 a) L'abside (exterieur) de l'église Dărmăneşti b) L'abside laterale (intérieur).
Fig. 4 a) Liconostas de l'église Dărmăneşti — Bacău b) Le commemoratoire des fondateurs.
Fig. 5 a) Tapis avec candelabre de l'église Dărmăneşti b) Porte cochère en bois à l'église Dărmăneşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

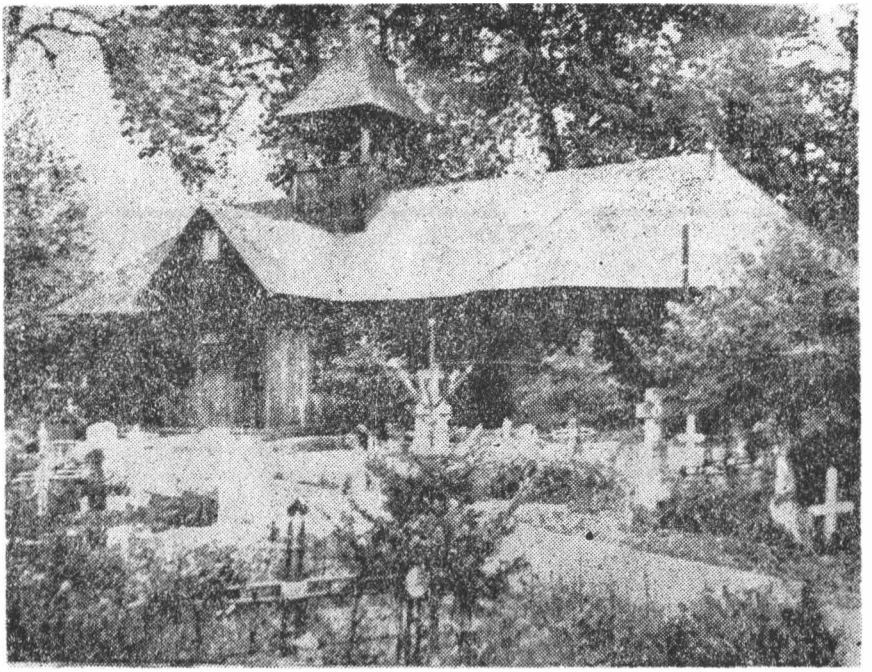

a

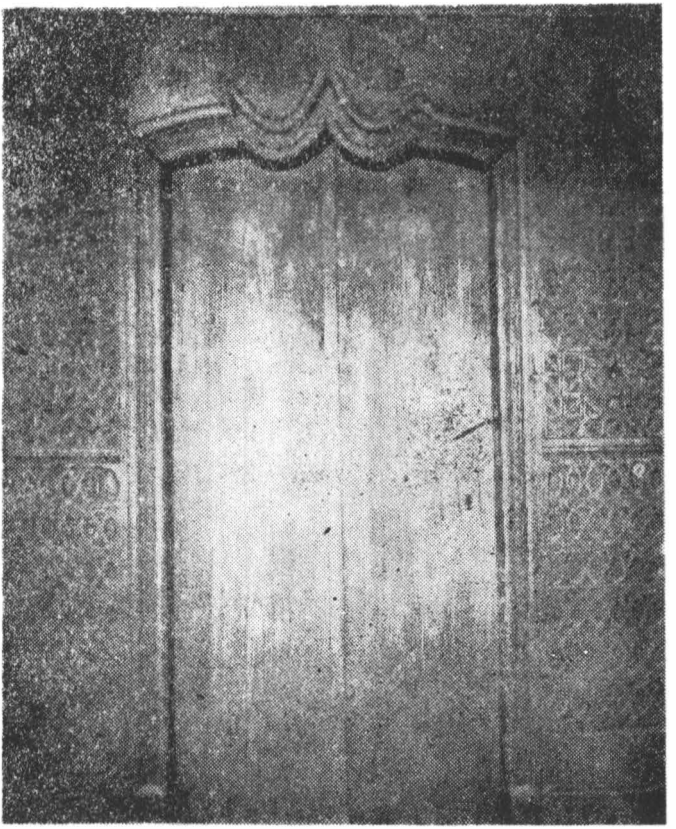

b

Fig. 1 a) Monumentul istoric din Dărmănești — Bacău. b) Ușa de la intrare.

http://www.cimec.ro/ http://cniabc.ro

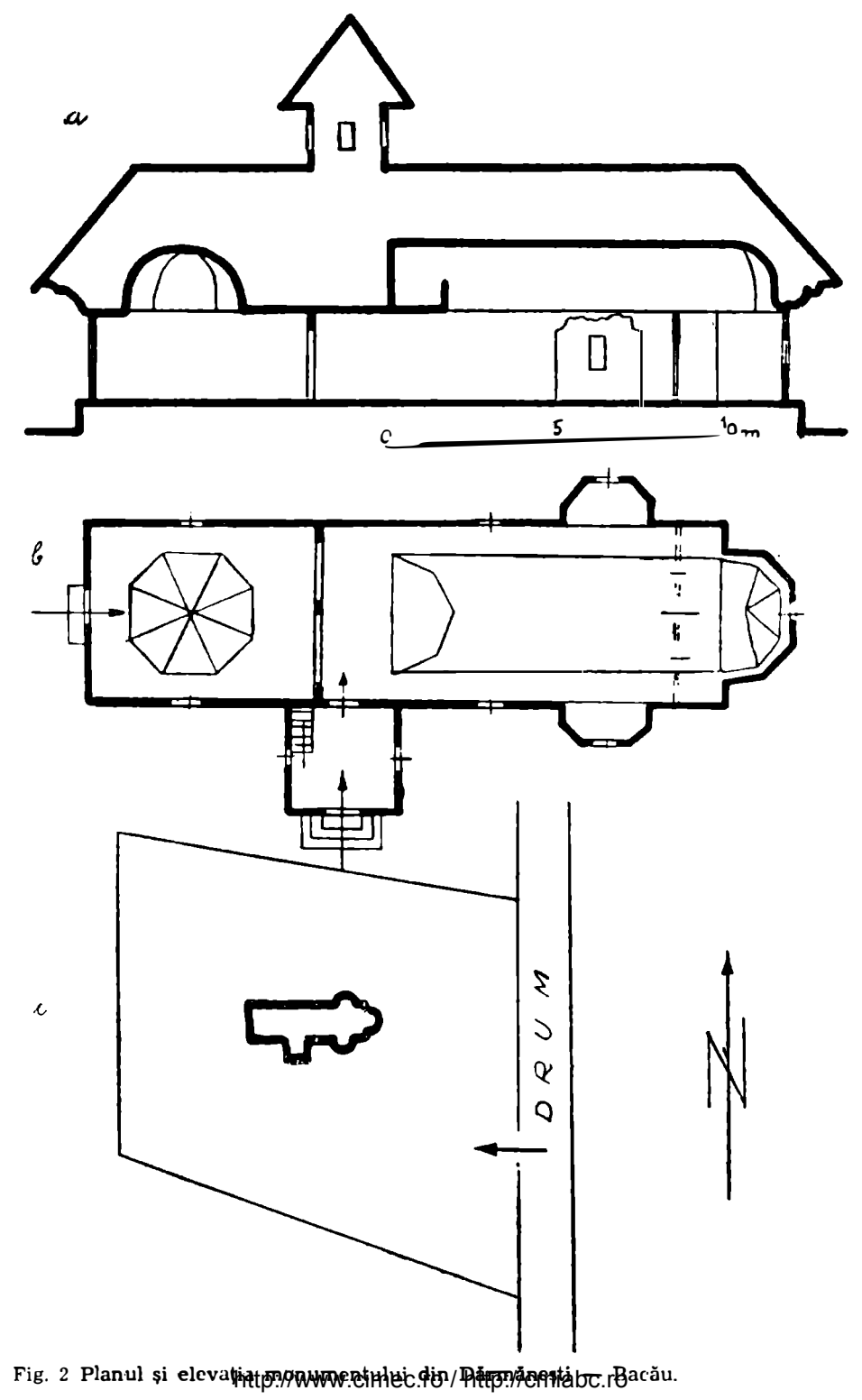

Fig. 2 Planul și elevația monumentului din Dărmănești — Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

a

b

Fig. 3 a) Absida laterală (exterior) a bisericii Dărmănești — Bacău b) Asida laterală (interior).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

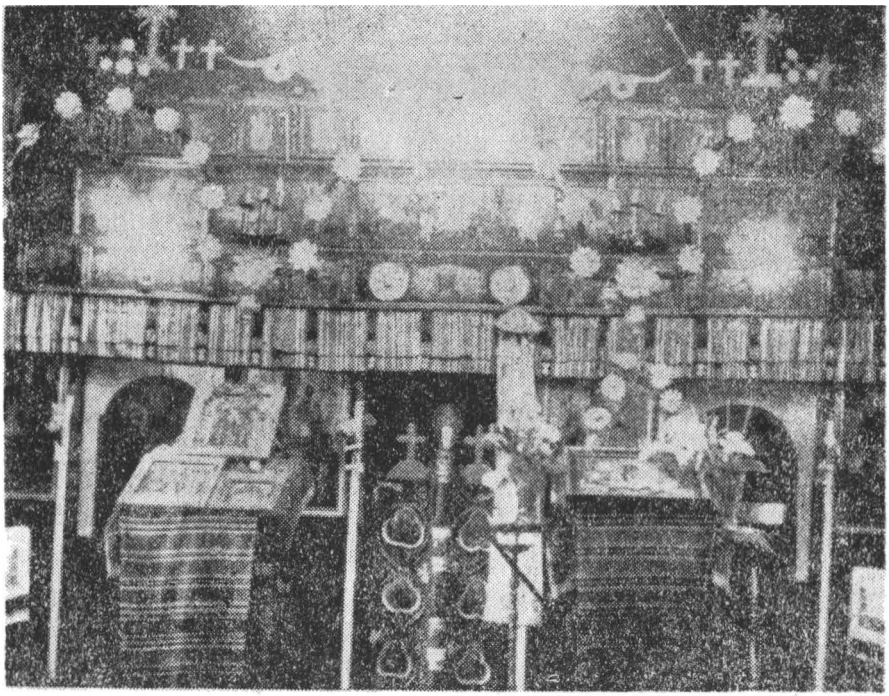

a

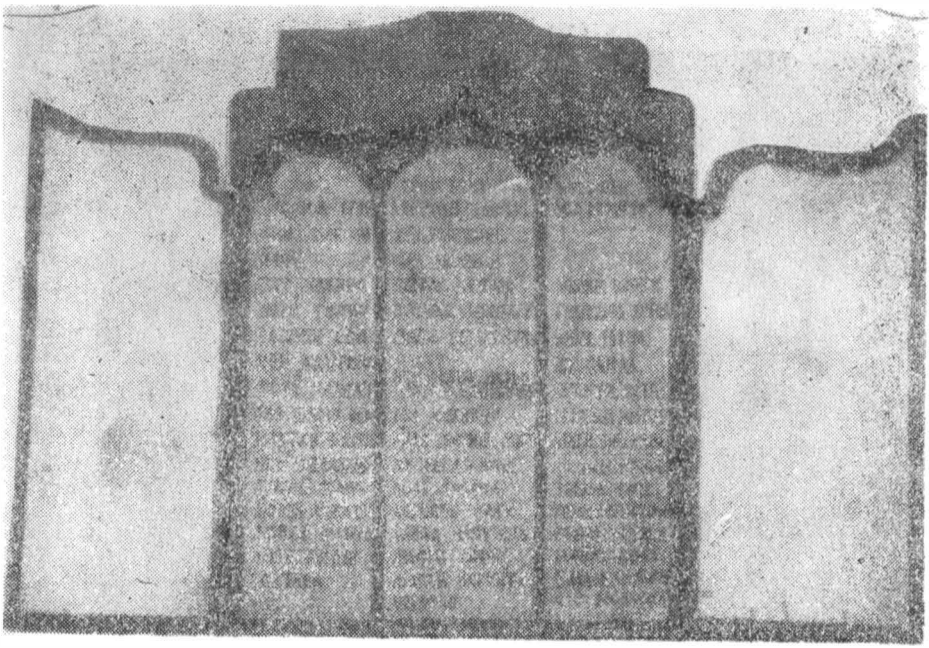

b

Fig. 4 a) Catapeteasma bisericii Dărmăneşti — Bacău b) Pomelnicul ctitorilor.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

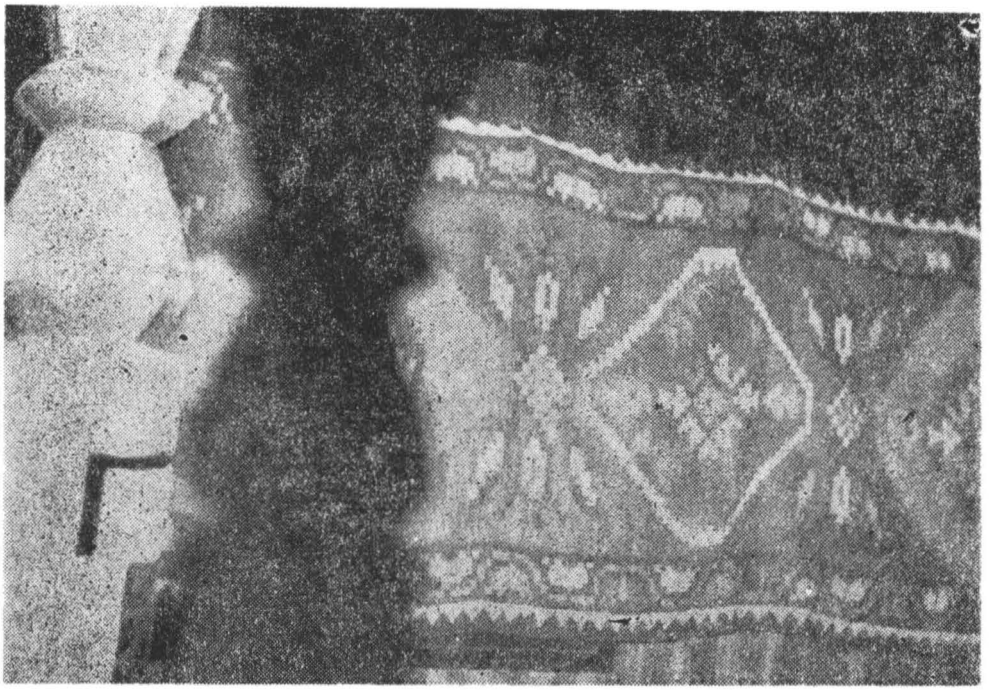

a

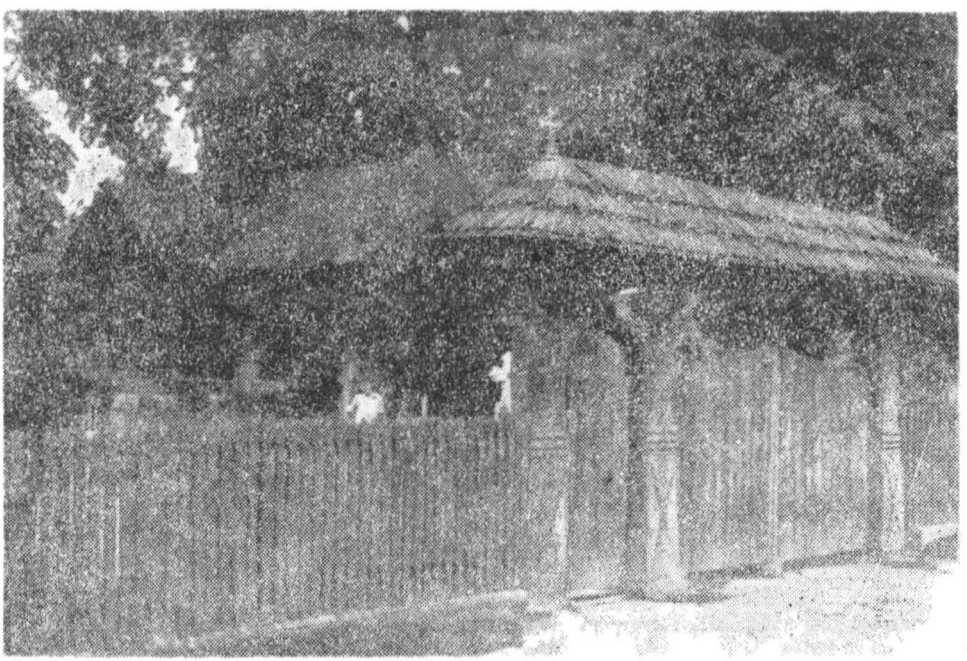

b

Fig. 5 a) Covor cu policandru din biserica Dărmănești — Bacău b) Poartă din lemn la Biserica Dărmănești — Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CERAMICA POPULARĂ DIN JUDEȚUL BACĂU

de FEODOSIA ROTARU

Ceramica populară actuală este continuatoarea unei tradiții străvechi. Elemente esențiale ale ceramicei neolitice, dacice s-au romane s-au perpetuat prin epocile feudală și modernă, ajungînd pînă în zilele noastre. În evul mediu au apărut sate specializate [1], dar și meșteri specializați în confecționarea anumitor tipuri de vase[2].

Deși epocile modernă și contemporană au restrîns considerabil aria de folosință a vaselor de ceramică meșteșugul se practică încă în multe sate ale țării.

Județul Bacău are în prezent nouă centre active de ceramică. Există localități ca Oituz (fost Grozești), Băhnășeni (comuna Pîrjol), Solonț și Cucuieți (comuna Solonț), Frumoasa și Schitu-Frumoasa (comuna Balcani), în care practicarea meșteșugului este de tradiție mai veche.

În categoria centrelor ceramice a căror apariție este mai apropiată de noi în timp includem Răchitoasa (unde mai lucrează un singur meșter și el fost elev al Școlii de arte și meserii de la Curtea de Argeș) ; Blidari-Căiuți (olarul existent aici fiind originar din Oltenia și lucrînd vase pe care le ornamentează în stil specific oltenesc) și Lilieci-Hemeiuși (primii meșteri au provenit din foștii lucrători ai fabricii de ceramică ce a aparținut lui N. Constantinescu [3] și a funcționat aici la începutul secolului nostru).

Între centrele de ceramică dispărute, cu puțin timp în urmă, menționăm Pîrjol și Băsești (comuna Pîrjol) și Florești (comuna Huruiești). Pînă nu demult la Florești-Huruiești în curtea unui gospodar se mai găsea încă un cuptor pentru ars vase.

La Pîrjol au dispărut olarii care lucrau în gospodăria proprie, cei mai bătrîni nemaiputînd să mai lucreze, iar cei mai tineri calificîndu-se

---

1 Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova*, Editura Academiei R.S.R., 1969, p. 251.

2 Tudor Pamfile, *Industria casnică la români. Trecutul și starea ei de astăzi. Contribuții de artă și tehnică populară*, 1910, p. 387.

3 Grig. Grigorovici, *Bacăul de ieri și de azi*, 1934, p. 210.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în noi meserii. În schimb, timp de cîțiva ani a funcționat pe lîngă C.A.P. Pîrjol un atelier meșteșugăresc, unde utilizîndu-se tehnica prelucrării în serie s-au lucrat servicii de vin, must, țuică, cafea, vase de flori, în tipare cumpărate de la Cluj.

Pînă în prezent au apărut numai două articole referitoare la ceramica actuală în județul Bacău [4]. Am considerat necesară reluarea și analizarea mai pe larg a acestei probleme. Numărul încă mare al centrelor de ceramică rămase active în județul nostru ne demonstrează că practicarea meșteșugului s-a făcut pe parcursul timpului în multe localități. Vechimea și amploarea răspîndirii sale ne este dovedită de numeroasele resturi ceramice, aparținînd diferitelor epoci istorice descoperite pe raza actualului județ Bacău [5].

Documentele publicate, datînd din epoca medievală, sînt sărace în informații referitoare la practicarea olăriei pe teritoriul județului nostru. A doua jumătate a sec. al XVIII-lea și prima jumătate a sec. al XIX-lea sînt în schimb bogate în astfel de date, deoarece catagrafiile alcătuite acum înregistrează nominal capii de familie indicînd, acolo unde este cazul, meșteșugul pe care îl practicau.

Recensămîntul efectuat de autoritățile rusești de ocupație în anii 1772—1774 menționează olari într-un număr de 21 de sate aparținînd la acea dată de ținutul Bacăului [6]. În majoritatea localităților este pomenit un singur olar, faptul fiind explicabil prin numărul încă mic de oameni care populau satele epocii. Cei mai mulți olari apar în vatra Tîrgului Ocnii, șase (Grigoraș, Gheorghii, Șerban, Ion, Constantin, Ioniță) [7] și în Leorda, cinci (Miron, Iosăb fiul olarului, Zaharie, Pavel și Miron) [8]. Urmează în ordine descrescătoare Bețeștii cu trei olari (Ionașcu, Vasile și Ion) [9], Călugăra cu trei olari (Zaharia, Costandin și Lucian) [10], Văsiești, cu doi olari (David sîn olar și Constandin) [11] și Fîntînele cu doi olari (Ion și Manoli sîn olar) [12].

Dintre satele în care astăzi se practică olăria izvorul menționat pomenește doar două. Este vorba de Grozești unde era Gheorghi olarul [13] și Solonț unde era Ștefan olar [14].

---

4 Ion Vlăduțiu, *Meșteri olari băcăuani*, în Ateneu, nr. 12 (113), an 10, decembrie 1973 și Feodosia Rotaru, *Centrul de ceramică din comuna Oituz, județul Bacău*, Carpica, nr. XI, 1979, pp. 281—292.

5 Marliena Florescu și Viorel Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafață în județul Bacău*, în Arheologia Moldovei, nr. VI, Ed. Academiei R.S.R., București, 1969, pp. 213—275 și Silvia Antonescu, *Cronica săpăturilor arheologice efectuate în județul Bacău în perioada 1968—1978*, în Carpica, XI, 1979, pp. 349—356.

6 *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772—1773 și 1774*, în *Moldova din epoca feudalismului*, vol. VII, partea a II-a, Chișinău, Ed. Știința, 1975, pp. 298—357.

7 *Idem*, p. 331, 333 și 334.

8 *Idem*, p. 316.

9 *Idem*, 303 și 304.

10 *Idem*, p. 298.

11 *Idem*, p. 316.

12 *Idem*, p. 289.

13 *Idem*, p. 339.

14 *Idem*, p. 311.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pentru prima jumătate a sec. al XIX-lea informații prețioase ne sînt furnizate tot de catagrafii.

În anul 1820, satul Grozești proprietatea hatmanului Constantin Palade avea 38 de meșteri între care era și Vasile Olariul [15]. În același an, la Cucuieți, sat răzeșesc, în care oamenii se îndeletniceau cu „munca la gropi de păcură" și cu cărăușia, sînt înregistrați doi olari — Vasîli și Radu [16].

12 ani mai tîrziu (1832), la Grozești sînt înregistrați Vasili sîn olar și Giurcă sîn olar [17], care puteau fi fiii lui Vasîli amnitit la 1820.

În 1838, la Schitul Frumoasa, sat aflat pe „moșia Sfîntului Mormînt" este amintit Ioniț olarul „bejenar vechi hrisovolit" [18], iar la Cucuieți, devenit între timp proprietatea postelnicului Iordache Pruncul, sînt înregistrați cinci olari (Radu olariul, Ioan Coronte sau olar, Andonii olariul, Ioan olariul, Gheorghe olariul) [19], ceea ce reprezenta foarte mult pentru un sat care avea 135 de birnici [20].

1845 reprezintă anul cînd a fost alcătuită ultima catagrafie a Moldovei. Și de această dată satele pe care le găsim menționate sînt Grozești, Schitul-Frumoasa și Cucuieți. La Grozești, aflat acum în proprietatea cneazului Cantacuzin, erau 23 de meșteri, între care figurează și Neculai olariul [21]. În Schitul-Frumoasa alături de Ioniț olariul, menționat anterior, trăia și Ioan sîn Iojă olariul, care făcea parte din categoria acelor „de sine veniți" [22]. Numărul olarilor din Cucuieți a scăzut acum la trei. Ioan olariul, Vasîli sîn Radu olariul și Ioan Corode sau olariul ; ceilalți doi, Radu și Gheorghi, decedînd între timp [23].

Am inclus de fiecare dată în cifra totală pe centre și pe acei care poartă mențiunea de „sîn olar" (fiul olarului), întrucît este cunoscută tradiția transmiterii acestui meșteșug de la tată la fiu.

Pentru a doua jumătate a sec. XIX-lea informațiile sînt din nou sărace. Menționarea numărului meșterlior dintr-un sat, fără specificarea meseriilor care se practică nu poate fi decît parțial utilizată.

Sfîrșitul secolului trecut însemna o creștere fără precedent a numărului meseriașilor, raportat cu numărul total al populației. Grozeștii, în proprietatea lui Negroponte, avea 133 meseriași (la un total de 3 288

15 *Catagrafia Moldovei, 1820*, Arhivele statului Iași, Tr. 166, op. 164, nr. 10, f. 112—116. *Fondul Visteriei.*

16 *Catagrafia Moldovei, 1832*, Arhivele statului Iași, Tr. 166. Fondul Visteriei.

17 *Catagrafia Moldovei, 1832*, Arhivele statului, Iași, Tr. 885, op. 1111, nr. 57, fil. 5, 18. *Fondul Visteriei.*

18 *Catagrafia Moldovei, 1838*, Arhivele statului, Iași, Tr. 1316, op. 1488., nr. 1216, f. 13 v-18.

19 *Idem*, f. 41 v-50.

20 *Ibidem.*

21 *Catagrafia Moldovei, 1845*, Arhivele statului, Iași, Tr. 1423, op. 1619, nr. 909, f. 10 v-30. *Fondul Visteriei.*

22 *Catagrafia Moldovei, 1845*, Arhivele statului, Iași, Tr. 1423, op. 1619, nr. 907, f. 17 v-21. *Fondul Visteriei.*

23 *Idem*, f. 47 v-55.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

suflete)[24], Solonțul 42 (la o populație de 2 265 persoane)[25], iar Băhnășenii 19 (la 1 717 persoane)[26].

Presupunem că printre cei incluși în statistica de mai sus, se aflau și olari, deoarece în deceniile următoare, în special în perioada interbelică, numărul lor a crescut foarte mult.

Prezența unui olar din Grozești, Gheorghe Pintilie, pe lista premianților concursului de olărie organizat în 1908 de „Societatea Domnița Maria“ [27] constituie o dovadă a priceperii și măiestrei olarilor de aici.

În prima jumătate a sec. al XX-lea, centre ca cele de la Băsăști, Băhnășeni și Cucuieți erau recunoscute ca fiind printre cele mai importante care produceau ceramică neagră [28]. Potrivit unor informații de la autoritățile locale, pe care le considerăm incomplete, în județul nostru ființau în 1938 următoarele centre de ceramică : Băhnășeni și Cucuieți, cu un număr de 18 olari, Băsăști cu 8 olari, Solonț cu 14 olari și Bacău cu 2 olari [29]. Am făcut afirmația de mai sus având în vedere că lucrarea respectivă nu menționează centre ca Grozești, unde potrivit informatorilor actuali, numărul olarilor se apropia de 300 [30]. Informații referitoare la numărul mare al olarilor în perioada interbelică aflați în centre ca : Băhnășeni (160), Cucuieți (70), Solonț, Frumoasa ne-au fost furnizate de meșteri bătrîni originari din satele respective [31].

Mutațiile petrecute în planul vieții economice în perioada postbelică s-au răsfrînt și asupra orientării profesionale, mulți olari aflați la vîrsta tinereții renunțînd la meșteșugul moștenit. Ei s-au calificat în diverse alte meserii.

Olăria este acum un apanaj al celor trecuți de vîrsta de 45 de ani. După modul cum se prezintă situația credem că în decurs de 10—15 ani meșteșugul va înceta să mai fie practicat. Numărul meșterilor care lucrează este mic mai ales dacă îl raportăm la un trecut nu prea îndepărtat (exemple : Oituz — 13 olari, Frumoasa — 8, Băhnășeni — 3, Solonț — 3 etc.).

Considerăm că o antrenare a celor mai buni meșteri în festivalul „Cîntarea României“, precum și cooptarea lor ca profesori-maiștri în cadrul unor cercuri organizate cu elevii la nivel de comună ar deschide noi perspective acestui milenar meșteșug.

---

24 Ortensia Racoviță, *Dicționar geografic al județului Bacău*, București, 1895, p. 309.

25 *Idem*, p. 515.

26 *Idem*, p. 109.

27 Silvia Zderciuc și Mircea Dumitrescu, *Concursul de olărie din 1908*, în Revista Muzeelor, nr. 1/1970, p. 68.

28 Barbu Slătineanu, *Ceramica românească*, București, 1938, p. 114.

29 *Idem*, p. 194 și 195.

30 Inf. Niculăeș P. Andrei, 70 de ani, olar, Oituz.

31 Inf. Călin Petrică, Băhnășeni-Pîrjol, inf. Luca Gh. Dragomir, Frumoasa, olari.

32 F. Rotaru, *op. cit.*, p. 287—290.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MATERIA PRIMĂ. Materialele auxiliare

Amplasarea geografică a centrelor de ceramică s-a făcut și în funcție de prezența lutului care constituia materia primă. De caracteristicile acestuia depind calitățile utilitare și estetice ale vaselor realizate.

În trecut, la Grozești, pământul era adus din Pîrîul Sărat. Acest pământ era bun doar pentru lucrarea unor vase de dimensiuni mici. În prezent lutul este săpat în Dealul Manciucului. Olarii din Frumoasa, pentru a da de pământ bun, sapă gropi adînci de 7—8 metri în Dealul Dobreanu, de unde pământul este scos la suprafață, în găleți, cu ajutorul funiilor și scripeților. Și în celelalte sate există locuri știute de unde se ia pământ bun pentru oale. Astfel la Bâhnășeni, pământul se ia din Ocol, la Cucuieți din Islaz, la Schitu-Frumoasa de pe Căsoasa iar la Lilieci dintr-un mal al Bistriței numit Hălăteni. La Răchitoasa, vîna de pământ galben din lutăria satului s-a pierdut, meșterul săpînd în alt loc.

Angobarea vaselor se face cu o soluție din humă (Oituz) sau caolin cumpărat din comerț (în restul centrelor) și apă. La Oituz, huma, de un alb murdar, se sapă într-un mal în pîrîul Lupului la adîncimea de 2 metri. Adusă acasă huma este rișnită, diluată cu apă și apoi utilizată.

Înflorea vaselor se face cu diferite culori obținute din oxizi : roșu, din pământ roșu, bogat în oxid de fier, albastru din oxid de cobalt, verde din oxid de crom sau aramă. Resturile din „fier de aramă" sînt arse într-un vas vechi în cuptor. După ce se scot din cuptor foița de culoare verde care se formează, se desprinde, se rișnește și se amestecă cu apă și smalț (Oituz). În alte localități vasele sînt colorate cu marou. Culoarea se obține dintr-un „pămîntel" care se găsește în comerț, sau din pământ săpat în dealul Osoi aflat pe raza satului (Bâhnășeni). Uneori vasele sînt înflorate cu var alb (Răchitoasa) iar alte ori cu duco (Bâhnășeni). Meșterii care lucrează teracotă folosesc aceleași materii prime atît pentru culoare cît și pentru smălțuire. Astfel, verde se obține prin arderea resturilor de aramă, albastru din oxid de cobalt (procurat din comerț), roșu din pământ roșu, negru dintr-un pământ măcinat, procurat de la Iacobeni-Suceava. Pentru a se obține culoarea marou închis, se amestecă culoarea neagră cu smaltul și apoi se glazurează teracota.

Smălțuirea vaselor se făcea în trecut și se mai face și astăzi cu litargă cumpărată din comerț. În prezent, întrucît aceasta se găsește destul de greu, meșterii au înlocuit-o cu minium de plumb sau cu deșeuri de plumb topite timp de 10—12 ore. Minimul de plumb rișnit, este diluat cu apă și amestecat cu pământ rămas de la lucrul vaselor și cu nisip (luat din dealul Manciucului la Oituz sau din malul pîrîului la Cucuieți). În amestecul format se adaugă și culorile.

UNELTELE

Uneltele utilizate în centrele de ceramică ale județului Bacău sînt cele cunoscute în întreaga țară. În marea lor majoritate sînt tradiționale (scîndura mare, maiul de lemn, roata olarului, rișnița pentru smalț și culori, fichieșul, cornul, pensula, pieptenele din piele, o bucată din piele pentru a face scrisul, „pensula" din flori de cuie, sîrma). Acestor piese

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tradiționale li se adaugă altele mai noi malaxorul pentru lut (acționat manual la Băhnășeni și Frumoasa sau acționat electric, prin intermediul unui electromotor, la Lilieci), o presă pentru confecționat torțile vaselor (Răchitoasa), tipare pentru străchini, servicii de țuică, de vin, de cafea (Pîrjol și Lilieci), tipare din ghips pentru teracotă (Lilieci), o torbă pentru sfărîmat glazura, acționată electric prin intermediul unui electromotor (Lilieci), un corn pentru ornamentat vasele făcut din lut (Răchitoasa).

Malaxorul pentru lut (presa), folosit de olarii din Băhnășeni-Pîrjol și Frumoasa-Balcani este format dintr-un schelet de lemn pe care sînt așezați 2 cilindri din metal prevăzuți la unul din capete cu roți zîmțate și cu o manivelă. Malaxorul zdrobește pămîntul pus deasupra cilindrilor. La Lilieci-Hemiuși malaxorul are aceeași formă dar este acționat electric, prin intermediul unui electromotor.

Presa pentru torți este folosită de meșterul din comuna Răchitoasa. Ea este realizată dintr-o bucată de țeavă prinsă pe un căprior al încăperii. La gura de jos se pun „tipare" pentru cozi. Cilindrul se umple cu lut. La partea de sus există o plăcuță din metal în formă de cerc de care este sudată o tijă. Prin apăsarea tijei, pămîntul este împins în jos, prin tipar ieșind torțile care urmează să fie prinse la vas.

Ornamentarea vaselor se face la Răchitoasa cu ajutorul unui *corn din lut*. Recipientul în formă de cub, are o prelungire denumită „țiță" prin care se scurge vopseaua.

Torba, folosită pentru a sfărîma glazura (minium de plumb) este o instalație lucrată pe principii industriale. Ea este alcătuită dintr-un butoi din metal în interiorul căruia se introduce glazura împreună cu pietre de dimensiuni mai mari. Ea este acționată electric printr-un electromotor. Prin învîrtirea rapidă a cilindrului piatra sfarmă glazura care este folosită apoi la smălțuirea teracotei.

PREGĂTIREA pămîntului pentru lucru trece prin aceleași faze cunoscute în întreaga țară. Singura deosebire ar consta în durata redusă a timpului de macerare a impurităților. În majoritatea centrelor olarii lucrează la interval de cîteva zile pămîntul proaspăt adus. Doar la Răchitoasa meșterul îl lasă la „dospit" timp de 2—3 săptămîni, perioadă în care toarnă mereu apă peste el.

FAZELE DE LUCRU ale vaselor fiind cele cunoscute, nu ne mai oprim asupra lor.

TIPURI DE CUPTOARE.

Olarii ard vasele în cuptoare pe care le numesc cel mai adesea „hornuri". În majoritatea cazurilor hornurile sînt construite, în curtea meșterului, fiind sau acoperite cu un acoperiș înclinat, făcut din scînduri (Schitu-Frumoasa), sau situate într-o baracă de scînduri (Oituz). Există și cazuri în care ele sînt situate într-o încăpere a casei (Lilieci), dar și cazuri cînd ele sînt scoase în afara gospodăriei, la întretăiere de drumuri, fiind folosite de mai mulți meșteri (Frumoasa). Construite din lut bătut cu maiul, legate cu șine și lanțuri, pentru a nu se crăpa cînd sînt încinse, cuptoarele întîlnite sînt de mai multe tipuri. Cel mai des întîlnit

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

este *cuptorul troncnic cu vatră organizată (cu prichici),* cu două sau trei guri de foc. Construit direct pe sol (Oituz) sau construit în pămînt, într-o groapă (Răchitoasa) acest tip de cuptor are jos, în mijloc, un prichici circular, din lut, înconjurat de un șanț. Pe prichici sînt clădite vasele care sînt puse la ars. Un astfel de cuptor, construit la suprafață, alăturat unui cuptor pentru copt pîinea se află la Bähnășeni-Pîrjol.

Un alt tip de cuptor tronconic, fără vatră organizată, este construit pe o bază de piatră și cioburi de olărie pentru ca să nu ajungă apa la cele trei guri de foc (Oituz).

În aceeași categorie a *cuptoarelor tronconice cu vatră organizată* putem include și cele două cuptoare săpate la întretăiere de drumuri, pe malul apei, folosite în comun de toți meșterii care locuiesc pe ulița olarilor din Frumoasa-Balcani. Cuptorul, săpat în pantă, la adîncimea de 1,75 m, are o singură gură de foc. Lărgimea este de 1,60 m la bază și de 0.60 m la gură. Vasele se clădesc pe o vatră formată din doi suporți trapezoidali, depărtați între ei printr-un șanț. Suporții sînt despărțiți de peretele cuptorului tot printr-un șanț. Vetrelor le lipsește peretele din partea opusă gurii de foc. Lemnele se introduc printre vetre, iar prin lipirea cuptorului cu bălegar atunci cînd vasele se fac „albe ca cămașa" se obține ceramica neagră. Dacă focul nu este oprit la timp, oalele se scapă „hiț", topindu-se. Ceramica roșie este arsă de două ori dacă se smălțuiește cu minium de plumb. Cînd plumbul se topește oala strălucește iar focul trebuie întrerupt.

Cuptorul tronconic cu grătar parțial sau total, întîlnit la Oituz, este realizat din acoperirea cărării circulare de foc cu un rînd de cărămizi, la mică distanță unele de altele. Grătarul apare pe marginea vetrei. Acest tip de cuptor reprezintă o formă de trecere de la cuptorul cu vatră organizată (avînd o masă de lut împrejmuită cu cărare circulară de foc), spre cuptorul cu grător amenajat prin folosirea cărămizilor, renunțîndu-se astfel la executarea grătarului din lut cruțat.

Un ultim tip de cuptor pe care dorim să-l menționăm întîlnit tot la Oituz, este un *cuptor tronconic cu vatră organizată de dimensiuni mici* (înălțimea este de 0,90 m). În pereții cuptorului sînt săpate mai multe rînduri de șanțuri orizontale pe care se pun la ars cănițe de dimensiuni mici.

Cuptorul în care se arde teracota, amplasat într-o încăpere a casei (Lilieci) este de forma unei camere cu pereți dubli construiți din cărămidă. Focul se face într-o groapă, sub nivelul pămîntului, căldura circulînd printre pereții dubli ai cuptorului.

CATEGORIILE DE CERAMICĂ confecționate de olarii din județul Bacău.

Putem împărți ceramica care s-a lucrat într-un trecut nu prea îndepărtat și cea care se lucrează în prezent în două mari categorii :

1) ceramică populară

2) ceramică decorativă modernă.

Din tehnica de ardere a vaselor rezultă :

1. ceramica roșie, realizată printr-o ardere completă

2. ceramica neagră, realizată prin ardere incompletă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În trecut în toate centrele se lucra atît ceramică roșie cît și ceramică neagră. Renumiți în confecționarea vaselor de ceramică neagră erau olarii din Băhnășeni și Băsăști-Pîrjol, Cucuieți-Solonț și Frumoasa-Balcani. În prezent singurul centru în care se lucrează în mod curent astfel de ceramică este cel de la Frumoasa-Balcani. La Răchitoasa mai trăiesc încă doi olari care pînă nu demult lucrau ceramică neagră. Ceramica neagră repreiznță desigur un element de continuitate a populației și a practicării acestui meșteșug pe aceste locuri. Ea este după cum se cunoaște de tradiție dacică, la noi, dar a avut o larg arie de răspîndire în întreaga Europă. În prezent ceramica roșie este predominantă, ea lucrîndu-se în proporție de sută la sută în restul centrelor ceramice ale județului. Faptul se explică prin modificarea gustului consumatorului modern, care preferă ceramica roșie smălțuită, celei negre. Prezența unor mutații se observă atît în planul diversificării tipurilor de piese care se lucrează cît și sub raportul aspectului lor estetic.

TIPURI DE VASE

În continuare vom încerca să prezentăm principalele tipuri de vase pe care le lucrează meșterii băcăuani. Sînt cîteva tipuri de vase comune pe care le întîlnim în toate centrele datorită largii lor utilizări. Putem împărți vasele în mai multe categorii : oale, străchini, căni, vase pentru flori și alte piese. Comune tuturor centrelor sînt următoarele categorii de piese ceramice oale pentru sarmale, lăptare, oale pentru umplut borș, chiupuri, ulcioare, străchini, castroane sau tăvi, vase pentru flori etc. Faptul acesta ne dovedește caracterul unitar al ceramicii populare din zonă.

Fără a intra în amănunte de ordin descriptiv vom enumera în continuare ce tipuri de vase se lucrează în principalele centre producătoare de ceramică din județ.

La Oituz, meșterii lucrează următoarele categorii de vase : oale pentru sarmale, oale mari cu una sau două torți, cratițe cu două torți, oale pentru umplut borș, oale de două oca, lăptare, oale pentru înmormîntare, strachini, talgere, farfurii, castroane, lighene, tigăi (laboș), ulcioare, mosoaice, ulcele mici, căni cu șipot, florare, vaze pentru flori, vase pentru pătrunjel verde, fructiere, suporturi pentru lumînări, pușculițe pentru bani, pîlnii, strecurători, ploști [32].

La Frumoasa-Balcani se lucrează aceleași tipuri de vase care sînt arse complet sau incomplet, după comanda pe care o are meșterul. Ele diferă într-o măsură destul de mare de cele lucrate la Oituz. Aici predomină oalele mari, de diverse capacități, care poartă denumiri locale specifice : oală de frunte (oală pentru o găină), oală de mijloc, (mijloacă), ulcică fără buză (gurluiancă), ulcică rotundă cu coadă (rotundă), oală pentru sarmale cu două torți. Întîlnim în egală măsură și străchini, lăptare, chiupuri, ghivece pentru flori, casete pentru bani. Meșterii de aici mai lucrează încă bolduri cu care sătenii împodobesc coamele la acoperișurile caselor.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La Cucuieți-Solonț, olarii lucrează în prezent doar ceramică roșie pe care o smălțuiesc în majoritatea cazurilor. Odinioară Cucuieți era renumit pentru ceramica neagră care se lucra aici. În prezent din cei trei meșteri care mai trăiesc, doar doi mai lucrează.

Sînt modelate în mod curent următoarele forme de vase : lăptare, ulcioare, oale de mijloc (mijloacă), tăvăli, oale de frunte, oale cu două torți, cozi, moșoaice, străchini, pușculițe, cănițe, ulcioraşe, florare, putinee, țucale.

La Solonț, meșterul care lucrează, face o ceramică cu aspect, în general neîngrijit, fără a ornamenta vasele, singurile ei valențe fiind ordin utilitar. Vasele sînt arse după tehnica ceramicii roșii. Nefiind arse cît trebuie, smalțul nu se uniformizează dînd și el un aspect neîngrijit piesei respective. El modelează : lăptare, moșoaice, oale pentru sarmale, oale de mijloc („mijloacă"), străchini, tăvăli, ulcele de coadă, oale cu două cozi, pocrișe, butoiașe ornamentale.

În Bahnășeni-Pîrjol, centru altă dată renumit în confecționarea ceramicii negre, din cei aproape 160 de meșteri care lucrau într-un trecut nu prea îndepărtat, mai lucrează doar trei. Doi dintre ei fiind bătrîni lucrează puțin cantitativ dar și tipuri puține de vase (lăptare, florare, oale pentru sarmale). Cel de al treilea meșter lucrează atît forme tradiționale (lăptare, căni, oale pentru sarmale, străchini, florare), cît și forme noi, hibride, care se vor adaptate la noile cerințe ale consumatorului modern (cănițe și păhăruțe pentru cafea, țuică, vin, farfurioare, vase pentru flori, butoiașe, etc.

Răchitoasa are actualmente un singur meșter care lucrează doar ceramică roșie smălțuită și nesmălțuită. Pînă nu de mult mai lucrau încă doi meșteri care făceau vase mari cu capacitatea de 7—8 litri, lăptare, ulcele pentru moși, pe care le ardeau incomplet, obținînd ceramică neagră. Meșterul actual confecționează tipuri de vase tradiționale : moșoaice, florare, ulcioare, căni pentru apă, lăptare, oale pentru sarmale, dar și scrumiere, casete pentru bani.

Schitu-Frumoasa, care după cum am putut constata documentar este un sat cu tradiție în domeniul olăritului, are în prezent un singur meșter care nu este localnic. El este venit cu peste trei decenii în urmă de la Cucuieți. Olarul de aici lucra pînă nu demult, în mod curent, atît ceramică neagră cît și ceramică roșie. În prezent a renunțat la prima în favoarea celei de a doua. Are un repertoriu de forme nu prea bogat, preferînd să lucreze lăptare și florare, care se cer pe piață tot timpul anului. Străchinile și cănile le lucrează doar în ajunul sărbătorii moșilor de iarnă și a moșilor de vară.

Lilieci-Hemeiuși este un centru relativ tînăr, născut pe locul unei fabrici de ceramică. Meșterii olari sînt veniți din alte centre ceramice ale Moldovei. Lucrează la roată căni și florare, străchini și farfurioare mici pentru usturoi, folosindu-se de presă. Se lucrează curent și teracote pentru sobe.

Gherăiești-Bacău este un centru mai puțin reprezentativ, atît sub raportul formelor cît și al ornamentelor (foarte sărace). Se lucrează mai mult florare, străchini și căni, care sînt rar smălțuite.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ORNAMENTE — SISTEM DE ORNAMENTARE.

Atît vasele de ceramică neagră cît şi cele de ceramică roşie sînt ornamentate pentru că fiind mai frumoase plac mai mult cumpărătorului.

Modul de ornamentare al ceramicii negre este foarte simplu, meşterii folosindu-se doar de o piatră, un vîrf ascuţit sau chiar de deget, cu care fac impresiuni. Uneori pe vasele negre se fac „flori" care se pictează cu humă albă (Frumoasa). Modul de ornamentare al ceramicii roşii este mult mai complicat. Ea este „închistrită" cu ajutorul unui băţ de chibrit, a unei bucăţi de piele, a unei pensule sau a unui corn Este incizată uneori cu ajutorul unui vîrf ascuţit iar alteori buza vaselor este alveolată prin impresiune cu degetul cel mare (Oituz, Răchitoasa). Alteori vasele sînt ornamentate doar prin împroşcare cu diferite culori după ce au fost angobate (Răchitoasa) sau prin împroşcare cu smalţ colorat pe angoba udă (Oituz).

MOTIVE ORNAMENTALE.

Sînt centre în care registrul motivelor ornamentale este foarte redus (Frumoasa) dar şi centre în care el este bogat (Oituz, Băhnăşeni).

Cel mai des întîlnite sînt linia dreaptă (singură sau în brîuri), linii vălurite (în zig-zag), valul sau „şînătăul". Ele se întîlnesc în toate centrele.

Linia dreaptă se prezintă cel mai adesea sub forma unor şiruri de linii paralele şi continue.

Linia vălurită se realizează prin apăsarea cu o bucată de piele pe partea vasului pe care s-a turnat deja culoarea. La Oituz această linie în zig-zag se numeşte „brîul preutesei".

Valul numit şi „şînătău" (Oituz) sau „şabac" (Băhnăşeni) este un motiv străvechi, utilizat încă pe scară largă.

Creanga bradului, figurată printr-o linie mediană şi linii scurte, oblice, este un motiv dacic transmis pînă la noi (Oituz).

Gardul constă din două linii paralele unite între ele prin liniuţe (Oituz). *Frunzuliţe şi flori de „nu-mă-uita"* se întîlnesc figurate pe ceramica din Lilieci.

Diverse flori împodobesc vasele meşterilor din Schitu-Frumoasa, Cucuieţi, Băhnăşeni şi Răchitoasa.

Înflorarea vaselor se face în special la partea superioară care se şi smălţuieşte pentru a înfrumuseţa vasul.

ARIA DE DESFACERE a ceramicii din judeţul Bacău este încă foarte largă. În prezent meşterii îşi transportă singuri marfa nemai fiind la fel de răspîndit ca în trecut sistemul asocierii dintre aceştia şi cărăuşi. Asocierea dintre olar şi cărăuş, în care primul avea obligaţia de a confecţiona vasele iar al doilea de a aduce pămîntul şi lemnele necesare şi apoi de a vinde marfa, îi crea primului posibilitatea de a avea mai mult timp pentru lucru.

În trecut, meşterii din Oituz erau asociaţi cu cărăuşi proveniţi din M-rea Caşin.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În prezent, acest sistem se mai practică doar la Frumoasa-Balcani.

Vasele sînt vîndute aproape în toate cazurile pe bani și foarte rar pe cereale (Răchitoasa, Solonț). Olarii nu mai au astăzi același timp la dispoziție. Ei se ocupă concomitent și de munca cîmpului.

Vasele lucrate la Oituz erau vîndute la hramuri în satele de pe Valea Tazlăului și pe Valea Siretului, în tîrgurile de la Podu-Turcului, Adjud, Sascut, Onești, Bîrlad, precum și în satele aflate pe anumite trasee cunoscute.

Drumul pe valea Tazlăului trece prin Brătila — Valea Rea — Bîrsănești — Caraclău — Sănduleni — Berești-Tazlău — Tescani — Moinești.

Un drum ajunge pînă aproape de Bacău și pornește apoi spre Adjud trecînd prin Gura Văii — Parava — Valea Mare — Fundu Răcăciuni — Cleja — Nicolae Bălcescu, întorcîndu-se pe la Parava — Orbeni — Mîndrișca — Sascut — Berești — Adjud.

Un alt drum îl fac olarii din Oituz spre județul Vrancea trecînd prin Gh. Gheorghiu-Dej — Valea Seacă — Căiuți — Bîlca — Cotofănești — Urechești — Copăcești — Ruginești — Păunești — Domnești — Pufești — Cudalbi.

Meșterii bătrîni din Frumoasa vînd marfa lor unor oameni specializați în cărăușie. Cărăușii sînt acei care procură și lemnele necesare. Banii obținuți din vînzarea vaselor sînt împărțiți pe din două. Meșterii mai tineri își vînd singuri marfa. Deplasarea lor se face pe mai multe direcții, moștenite din generație în generație. Cele trei direcții pe care merg meșterii din Frumoasa sînt următoarele :

1) Roznov — Girov — Dochia — Bălănești — Săbăoani — Rotunda — Adjudeni — Roman (de aici pornesc spre sate din județele Vaslui, Iași sau Botoșani).

2) Balcani — Lespezi — Gîrleni — Racova — Filipești — Dămienești.

3) Borlești — Puriceni — Satu-Nou — Vădurele — Cîndești — Ruseni — Calu Iapa — Roznov — Slobozia — Zănești — Podoleni — Costișa — Mărgineni — Bahna — Cîrligi — Filipești — Negri — Dămienești — Galbeni — Racova.

Olarii din Lilieci vînd marfa în tîrg la Bacău, dar merg cu ea și pe patru trasee, prin satele județului

1) pe valea Siretului se merge pînă la Horgești — Parincea, Oncești — Colonești.

2) Luizi-Călugăra — Valea Mare — Valea Seacă — Nicolae Bălcescu.

3) Lilieci — Săucești — Buhoci — Ungureni — Filipeni.

4) Secuieni — Odobești — Fundu Tutovei — Plopana — Negri — Dămienești — Filipești — Berești-Bistrița — Roman.

La fel ca și odinioară meșterii din Bahnășeni vînd produsele la Moinești și în comunele învecinate dar și în sate de pe malul Prutului. Ei se adunau la Bacău de unde plecau în convoi în diferite direcții.

Meșterul din Răchitoasa vinde vasele în comuna sa în schimbul banilor sau cerealelor.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În încheiere se impun cîteva concluzii care trebuiesc subliniate. În primul rînd existența unor forme de vase comune tuturor centrelor și cu arie de răspîndire în toată Moldova se explică prin fondul comun de tradiție daco-romană.

Unitatea acestui fond este subliniată și de denumirile comune pe care le poartă aceste vase. În același timp există și o terminologie specifică.

Există o preocupare permanentă de creare a noi forme de vase (vas pentru pătrunjel verde) sau de adaptare a unor forme vechi la cerințele consumatorilor moderni (căniță și farfurioare, ulcioare miniaturale). Se observă influența în arta olarilor, a unor forme de vase produse de industrie (pîlnii, strecurători, ligheane etc.).

Evoluția actuală a ceramicii populare precum și scăderea continuă a numărului de meșteri ne duce la concluzia firească a dispariției treptate a acestui meșteșug. Se impune din partea forurilor competente o mai mare atenție în îndrumarea meșterilor actuali și o mai mare grijă pentru pregătirea unor tineri care să ducă mai departe această frumoasă tradiție transmisă prin milenii pînă la noi.

LA CÉRAMIQUE POPULAIRE DU DEP. BACĂU

Résumé

L'auteur présente la céramique populaire du dép. Bacău. Les découvertes archéologiques et les documentes écrits prouvent l'ancienneté de ce métiér dans les villages comme Oituz, Frumoasa et Schitu-Frumoasa (com. Balcani), Solonț et Cucuieți (com. Solonț), Băhnășeni (com. Pîrjol), Răchitoasa, y compris les centres plus nouveles comme Lilieci-Hemeiuși, Blidari-Căiuți, Gherăiești-Bacău, dans lesquelles ce metier n'est pas traditionel. L'auter présente aussi les outils, les types des fours, les types des pots et les ornamentations, la cromatique et l'aire de la Fig. 1. La corte de Dép. Bacău avec les principaux centres de ceramique.

LEGENDES DES FIGURES

Fig. 1. La carte de Dép. Bacău avec les principaux centres de ceramique.
Fig. 2. Outils 1. et 7. Corne, 2. Peigne, 3. Pinceau, 4. Pinceau, 5. Spatule, 6. Fichies.
Fig. 3. 1. Pressoir pour les anses, 2. Malaxor.
Fig. 4. 1. et 2. Pots mises à déssecher (Schitu Frumoasa-Balcani).
Fig. 5. 1. Four pour la céramique (Frumoasa-Balcani), 2. Four pour la céramique (Băhnășeni-Pîrjol).
Fig. 6. 1. Four tronconique à l'âtre organisé (Oituz), 2. Four tronconique à l'âtre organisé (Frumoasa-Balcani).
Fig. 7. Céramique de com. Oituz. 1. Laitier, 2. Cruche, 3. Poêle (Laboș), 3. Pot pour boulette de hachis roulée dans une feuille de chucroute.
Fig. 8. Céramique de com. Oituz. 1. Bassine pour les fleurs, 2. Pot pour les fleurs, 3. Vase pour les fleures.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 9. Céramique noire de Frumoasa-Balcani. 1. Cruche. 2. Petite cruche à l'anse, 3. Frunte.
Fig. 10. Céramique noire de Frumoasa-Balcani. 1. Mijloacă, 2. Epingle, 3. Chiup.
Fig. 11. Céramique de Cucuieți-Solonț. 1. Frunte, 2. Cruchon, 3. Pot pour les fleurs.
Fig. 12. Céramique de Cucuieți-Solonț. 1. Laitier, 2. Pot pour les fleurs („Florar"), 3. et 4. Tirelires pour argents.
Fig. 13. Céramique de Cucuieți-Solonț. 1. Cruche, 2. Frunte, 3. Cruchon.
Fig. 14. Céramique de Solonț. 1. Laitier, 2. Epingle, 3. Tăvală.
Fig. 15. Céramique de Băhnășeni-Pîrjol. 1. Pot pour les boulettes de hachis roulée dans une feuille de chucroute, 2. Cruche, 3. Tuile, 4. Terre cuite.
Fig. 16. Céramique de Băhnășeni-Pîrjol. 1. Cruchon, 2. Vase, 3. Florar, 4. Cruche, 5.Cruchon, 6. Talger, 7. Assiette pour les fleurs.
Fig. 17. Céramique de Băhnășeni—Pîrjol et Solonț. 1. Tortar, 2. Pot pour les boulettes hachis roulée dans une feuille de chucroute, 3, Cendrier.
Fig. 18. Céramique de Răchitoasa. 1. Laitier, 2. et 3. Moșoaică, 4. Cruche 5. Cendrier.
Fig. 19. La vande des vaisseaux dans la place de la ville de Bacău (céramique de Lilieci-Hemeiuși).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

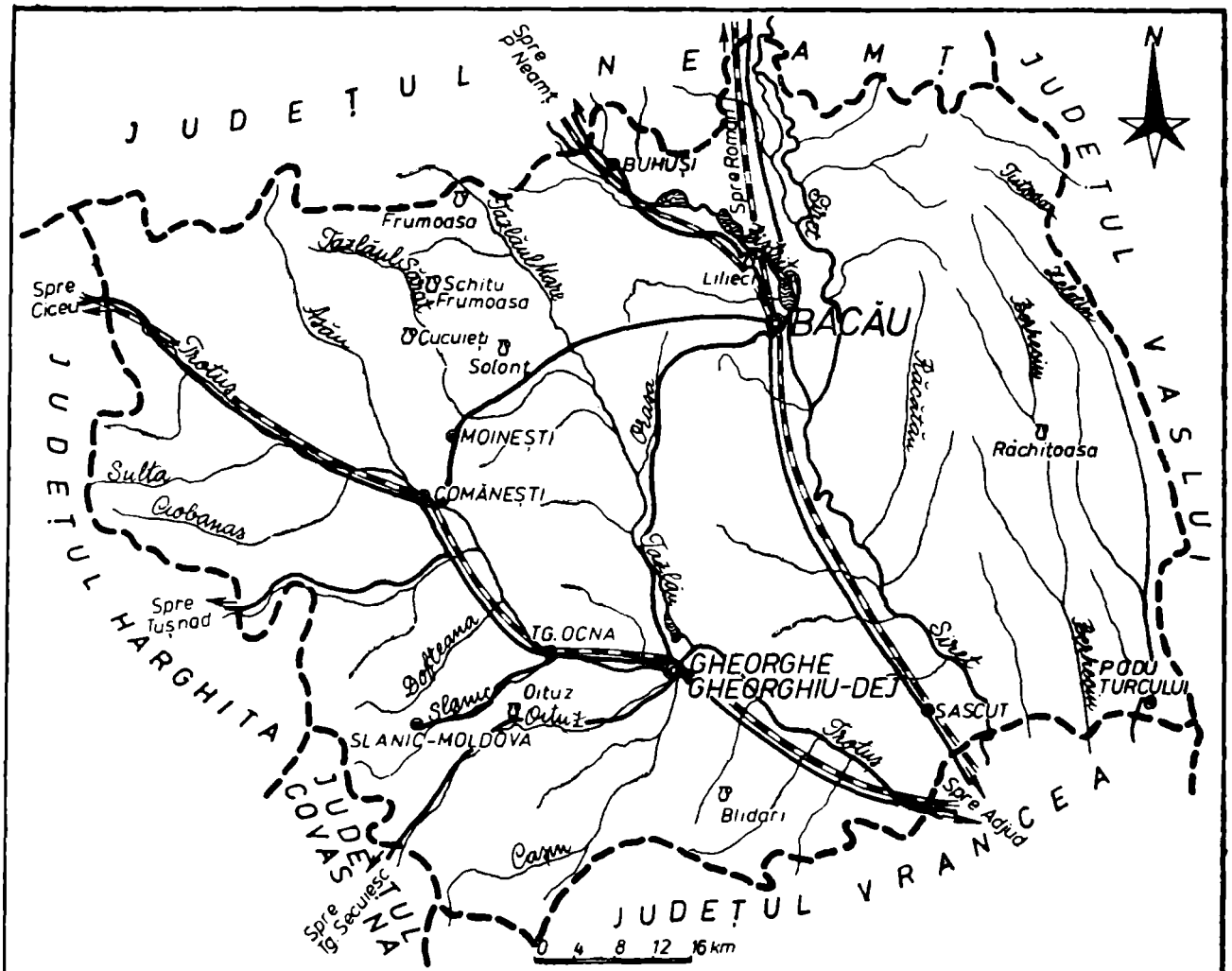

Fig. 1. Harta județului Bacău cu principalele centre de ceramică.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

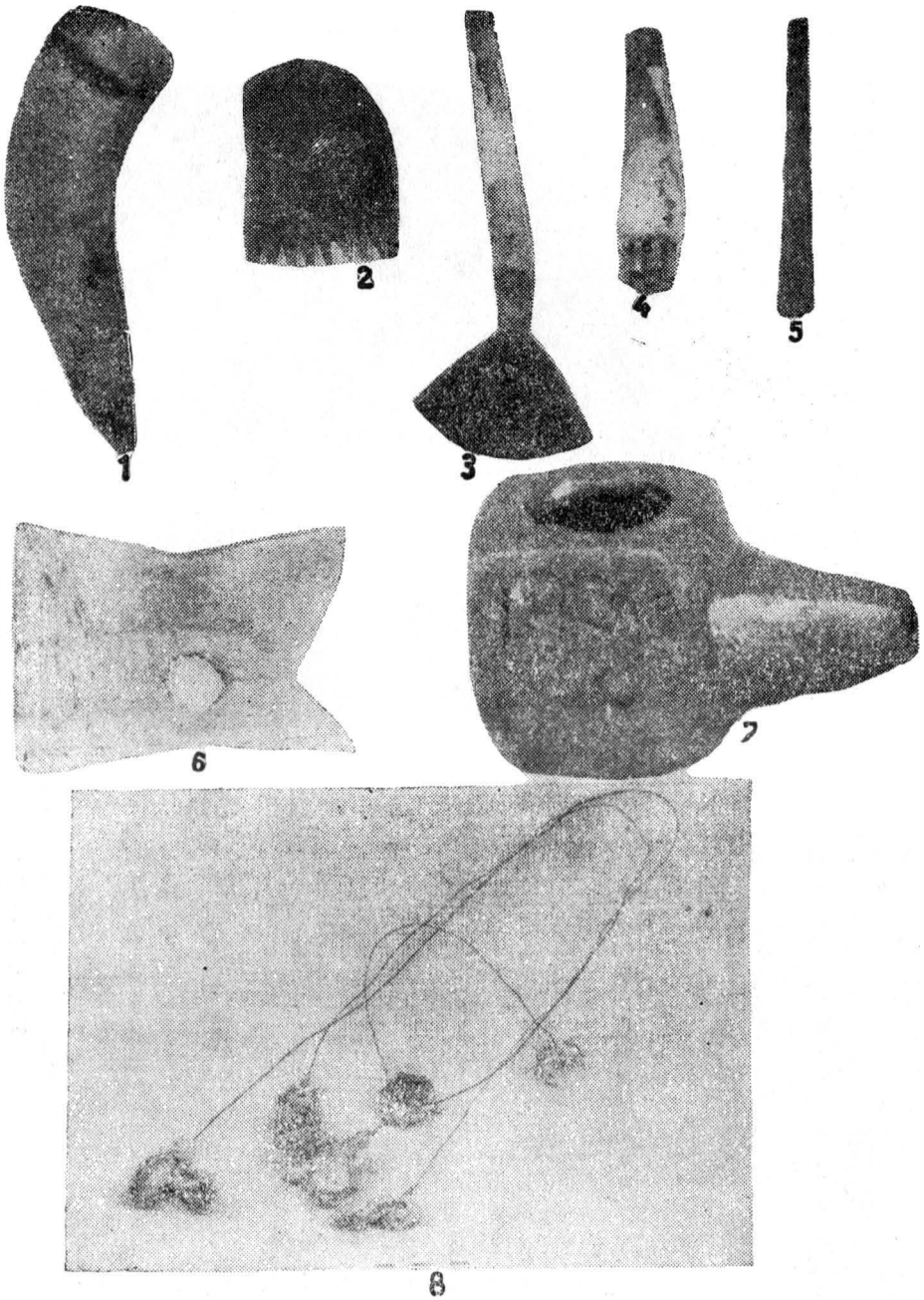

Fig. 2. Unelte. 1. şi 7. Corn, 2. Piptene, 3. Pensulă, 4. Pensulă cu flori de cuie, 5. Sapatulă, 6. Fichieş, 8. Sîrme.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

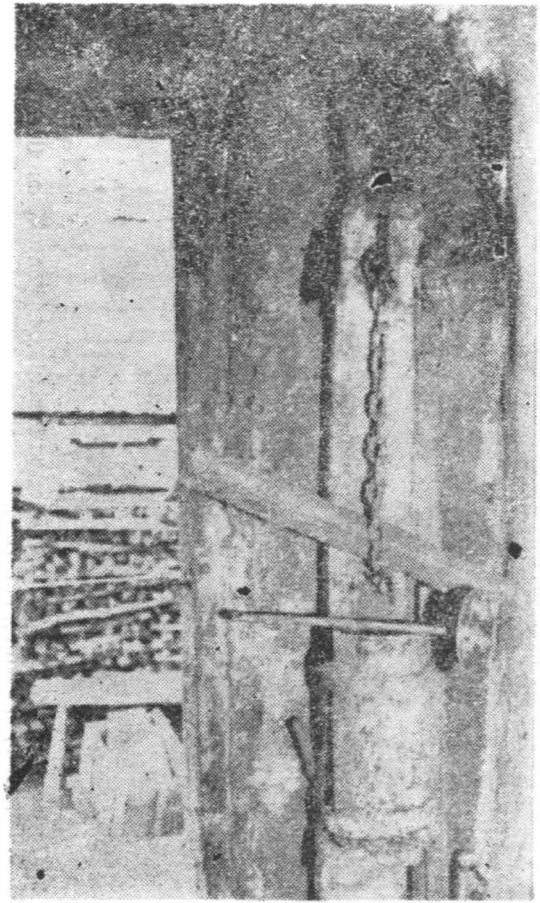

1

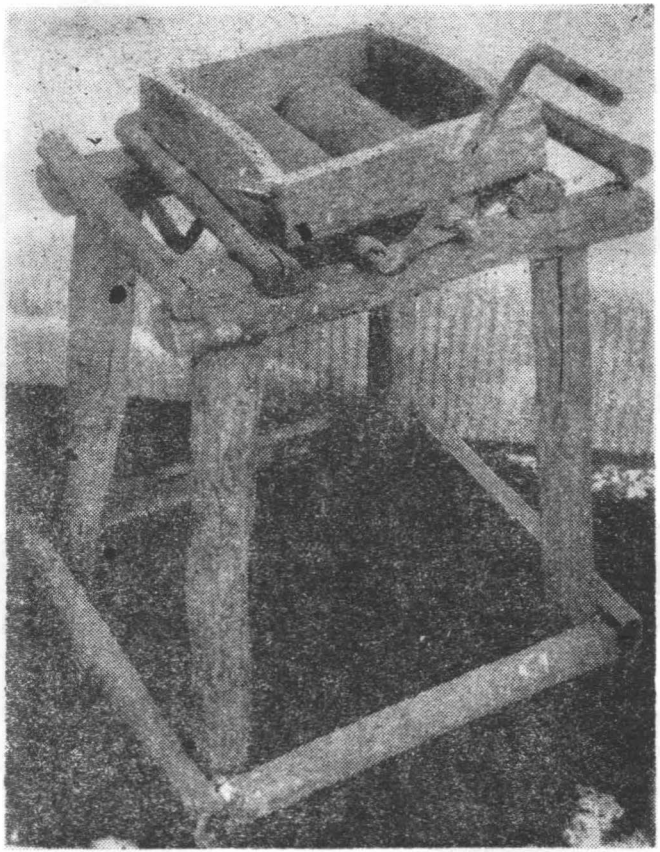

Fig. 3. 1 — Presă pentru cozi ; 2 — Malaxor pentru lut.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

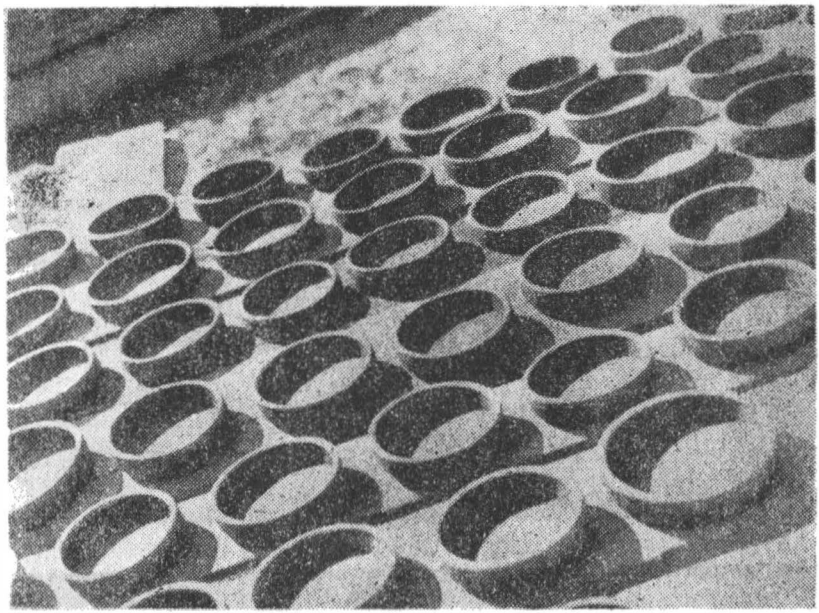

1

2

Fig. 4. 1. și 2. Vase puse la uscat (Schitu Frumoasa-Balcani).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

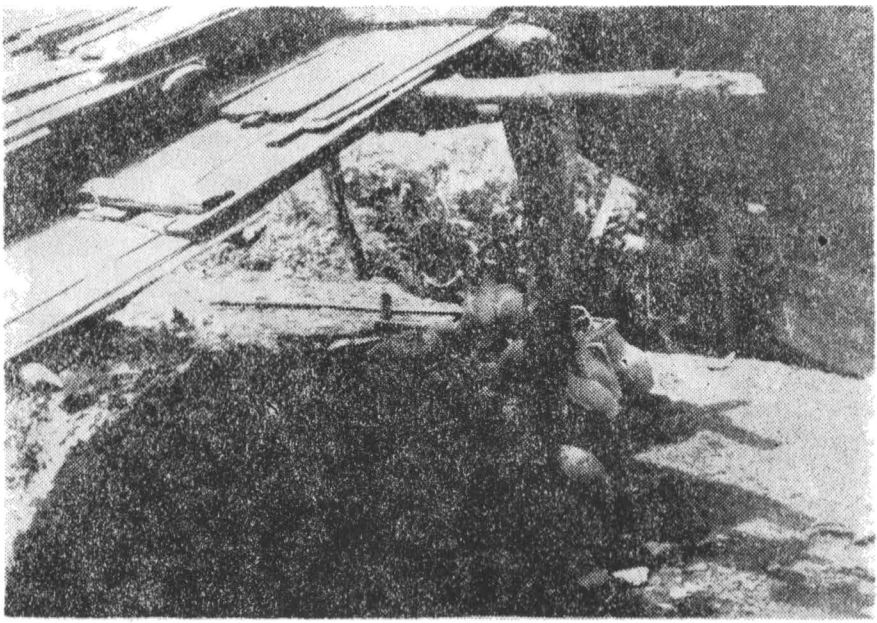

1

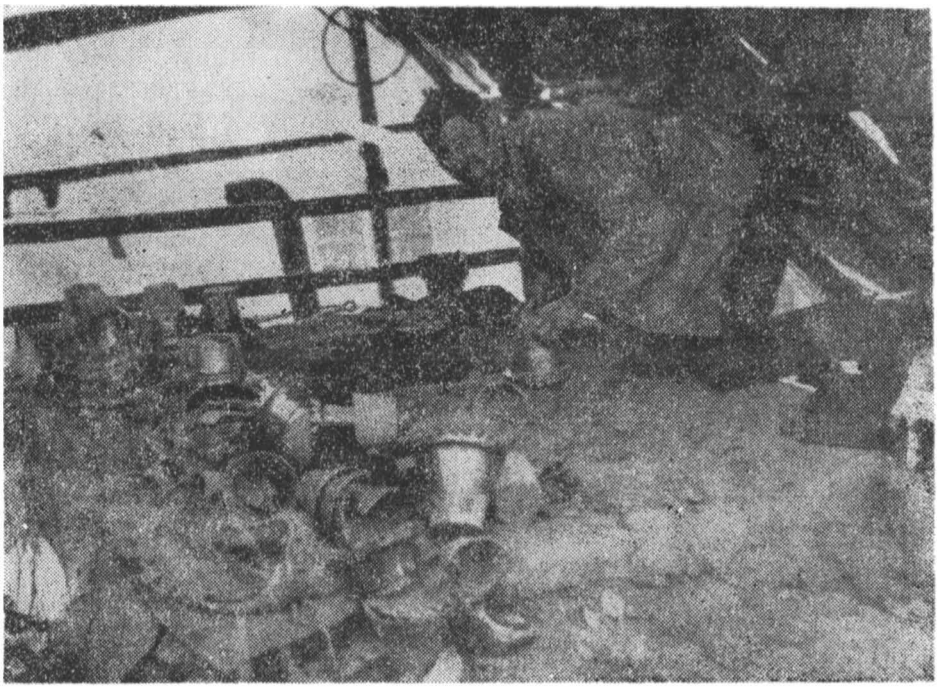

2

Fig. 5. 1. Cuptor pentru ars vase (Frumoasa-Balcani) 2. Cuptor pentru ars vase (Băhnășeni-Pîrjol).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1

2

Fig. 6. 1. Cuptor tronconic cu vatră organizată (Oituz), 2. Cuptor tronconic cu vatră organizată (Frumoasa-Balcani).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 7. Ceramică din comuna Oituz. 1. Lăptar, 2. Ulcior, 3. Laboș, 4. Oală pentru sarmale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 8. Ceramică din comuna Oituz. 1. Lighean pentru flori, 2. Vas pentru flori, 3. Vază pentru flori.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 9. Ceramică neagră din Frumoasa-Balcani. 1. Ulcior, 2. Ulcică de coadă, 3. Oală de fruntărie.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

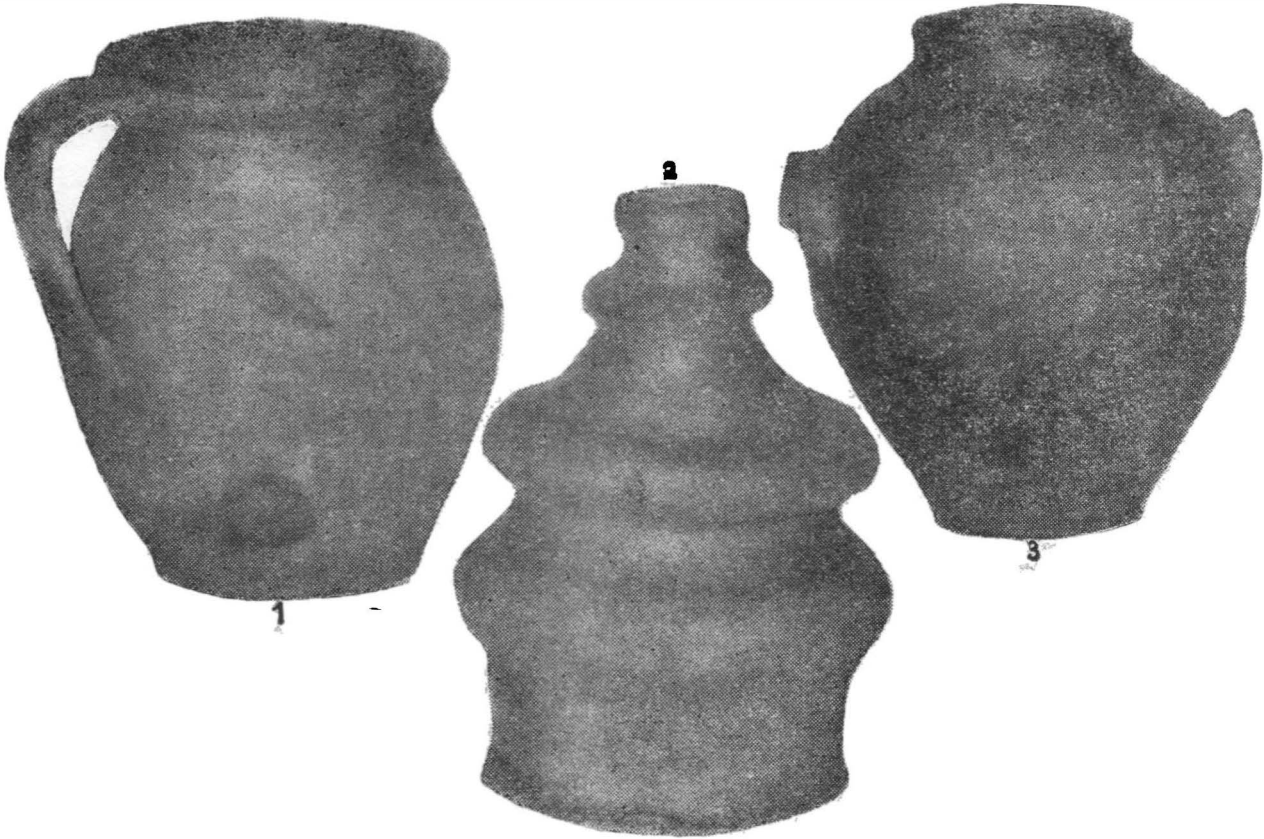

Fig. 10. Ceramică n agră din Frumoasa-Balcani. 1. Oală de mijloc (mijloacă), 2. Bold pentru coama casei, 3. Chiup.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 11. Ceramică din Cucuieți-Solonț. 1. Frunte, 2. Căniță, 3. Borcan pentru flori.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 12. Ceramică din Cucuieţi-Soloţ. 1. Lăptar, 2. Florar, 3. şi 4. Casete pentru bani.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 13. Ceramică din Cuieți-Solonț. 1. Ulcior. 2. Frunte. 3. Căniță.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

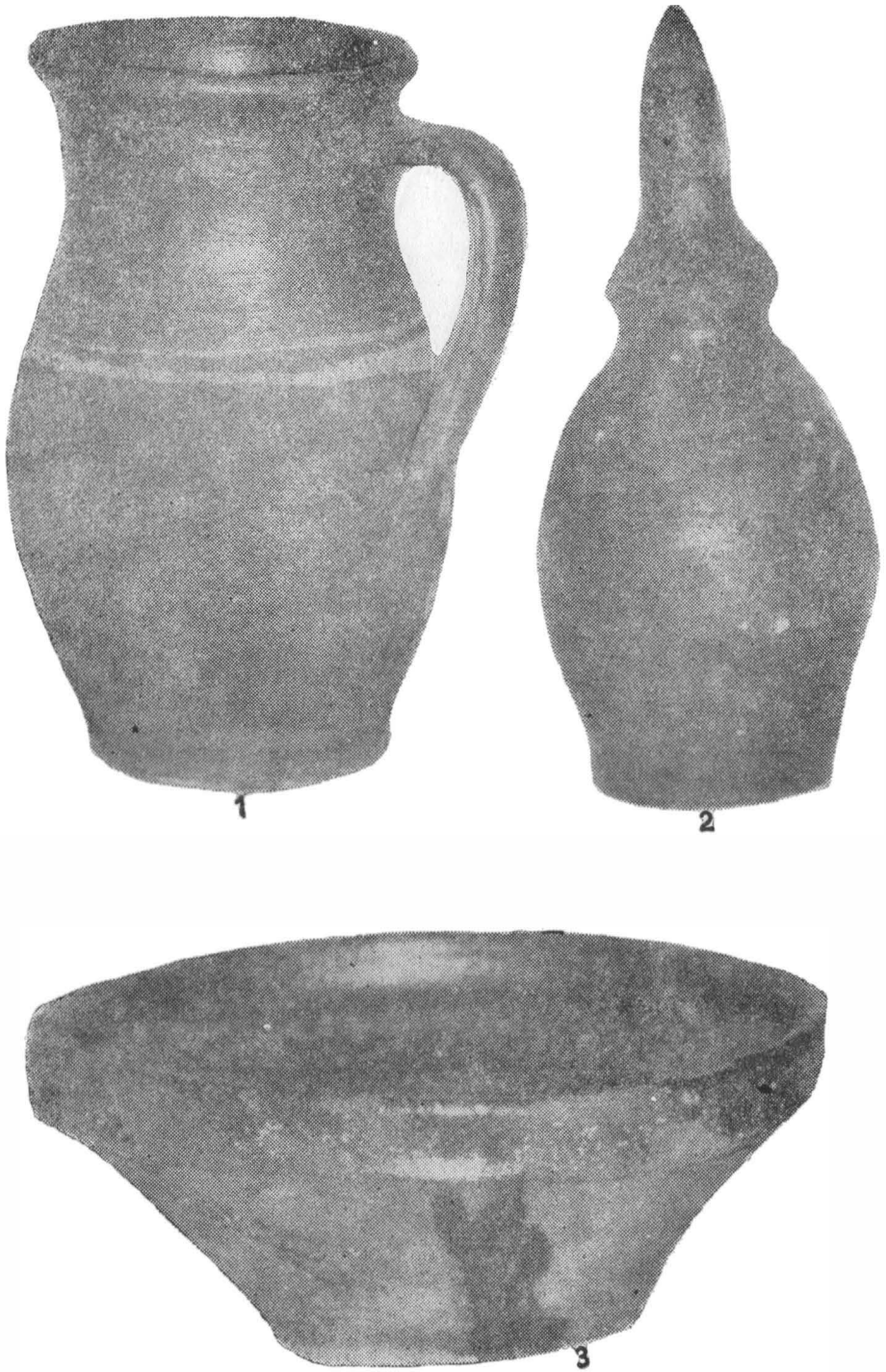

Fig. 14. Ceramică din Solonț 1. Lăptar, 2. Bold pentru coama casei, 3. Tăvală.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

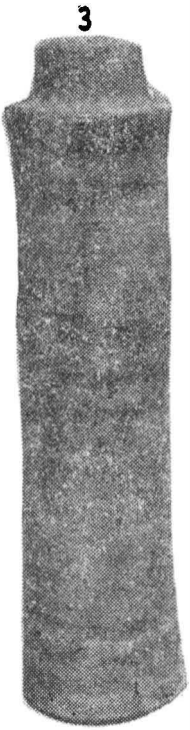

Fig. 15. Ceramică din Băhnăşeni-Pîrjol. 1. Oală pentru sarmale, 2. Ulcior, 3. Olan, 4. Teracotă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

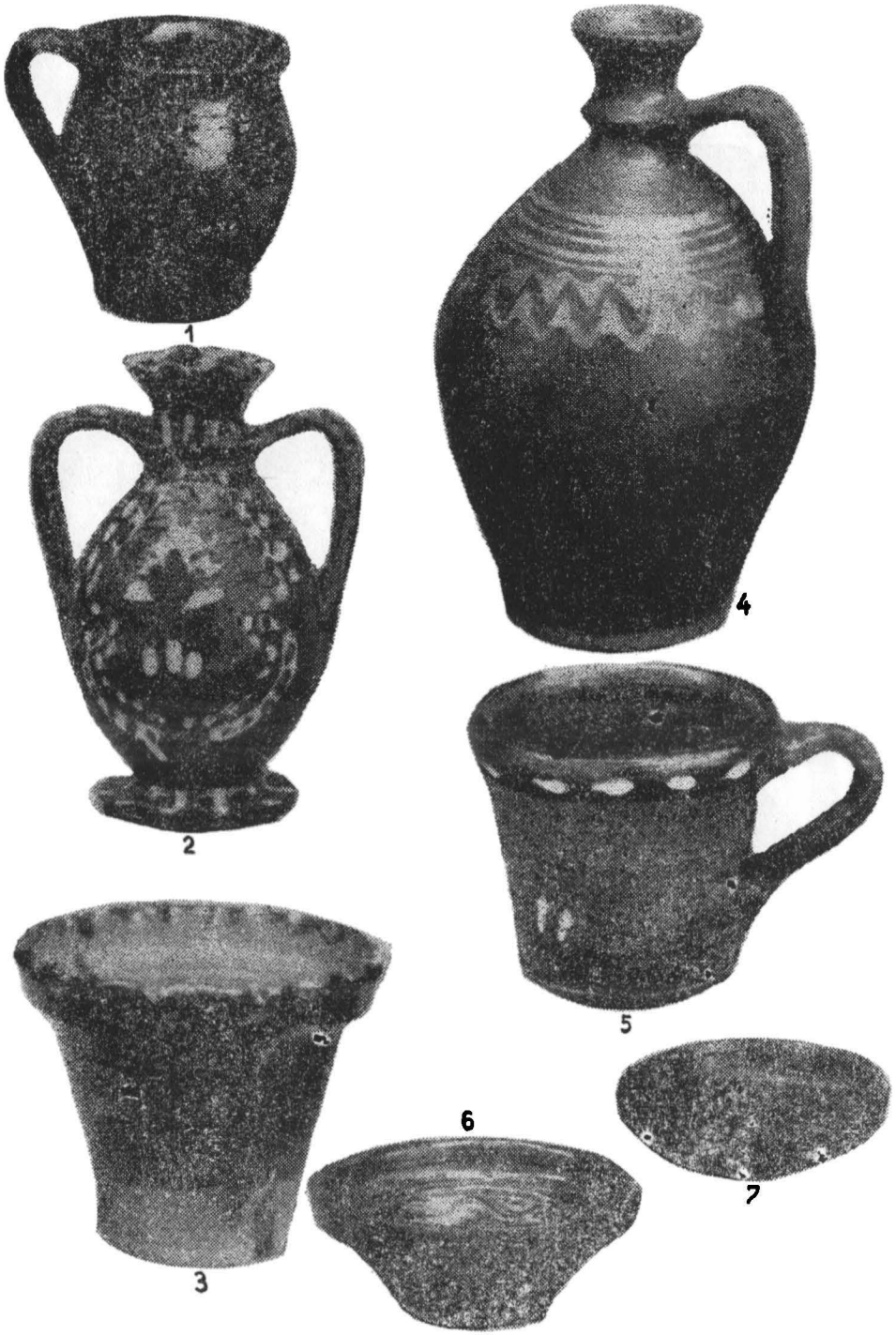

Fig. 16. Ceramică din Băhnăşeni-Pîrjol. 1. Căniţă, 2. Vază, 3. Florar, 4. Ulcior, 5. Căniţă, 6. Talger, 7. Farfuriuţă pentru florar.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

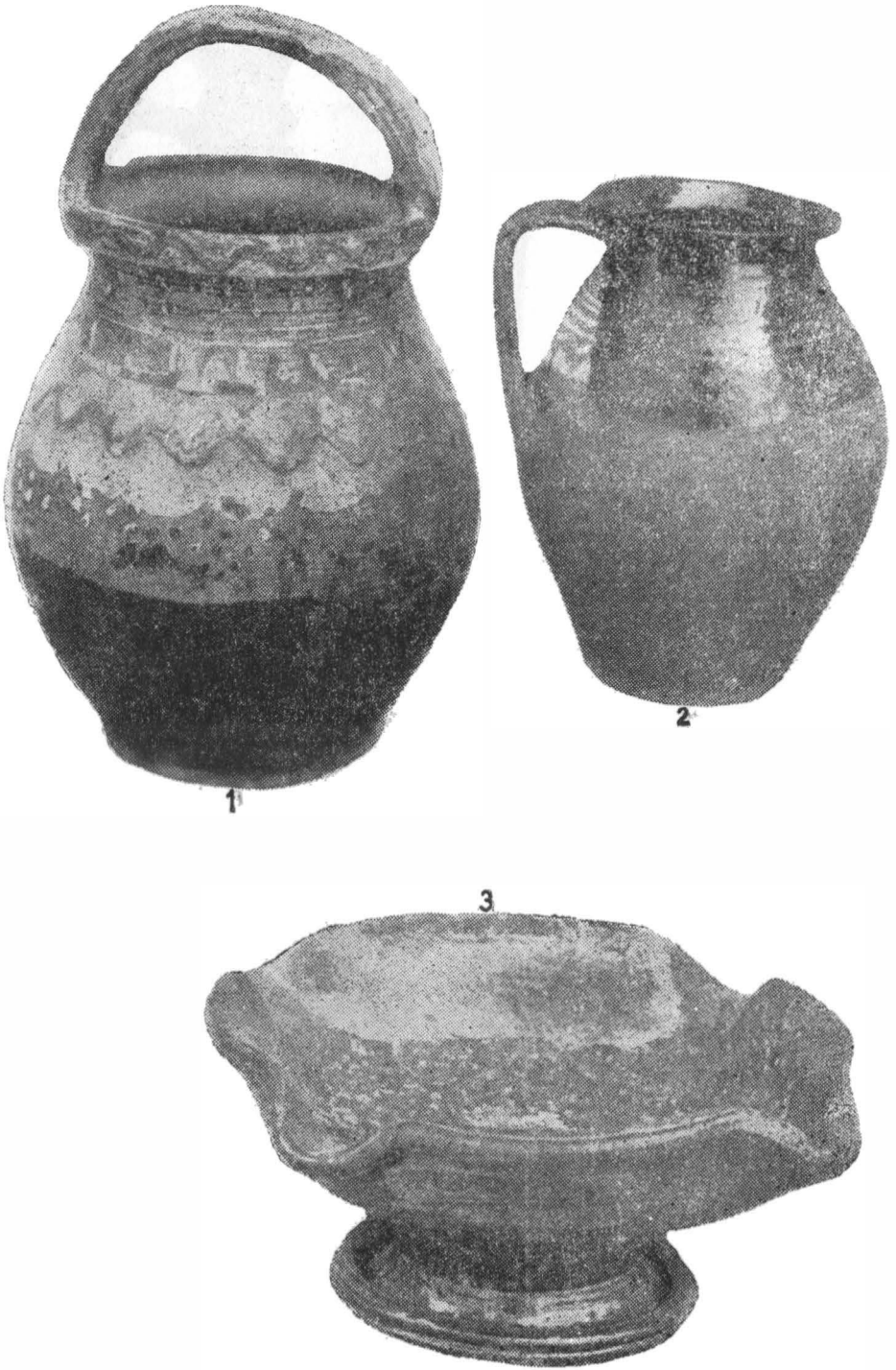

Fig. 17. Ceramică din Băhnășeni—Pîrjol și Solonț. 1. Tortar, 2. Oală pentru sîr-male cu o toartă, 3. Scrumieră.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

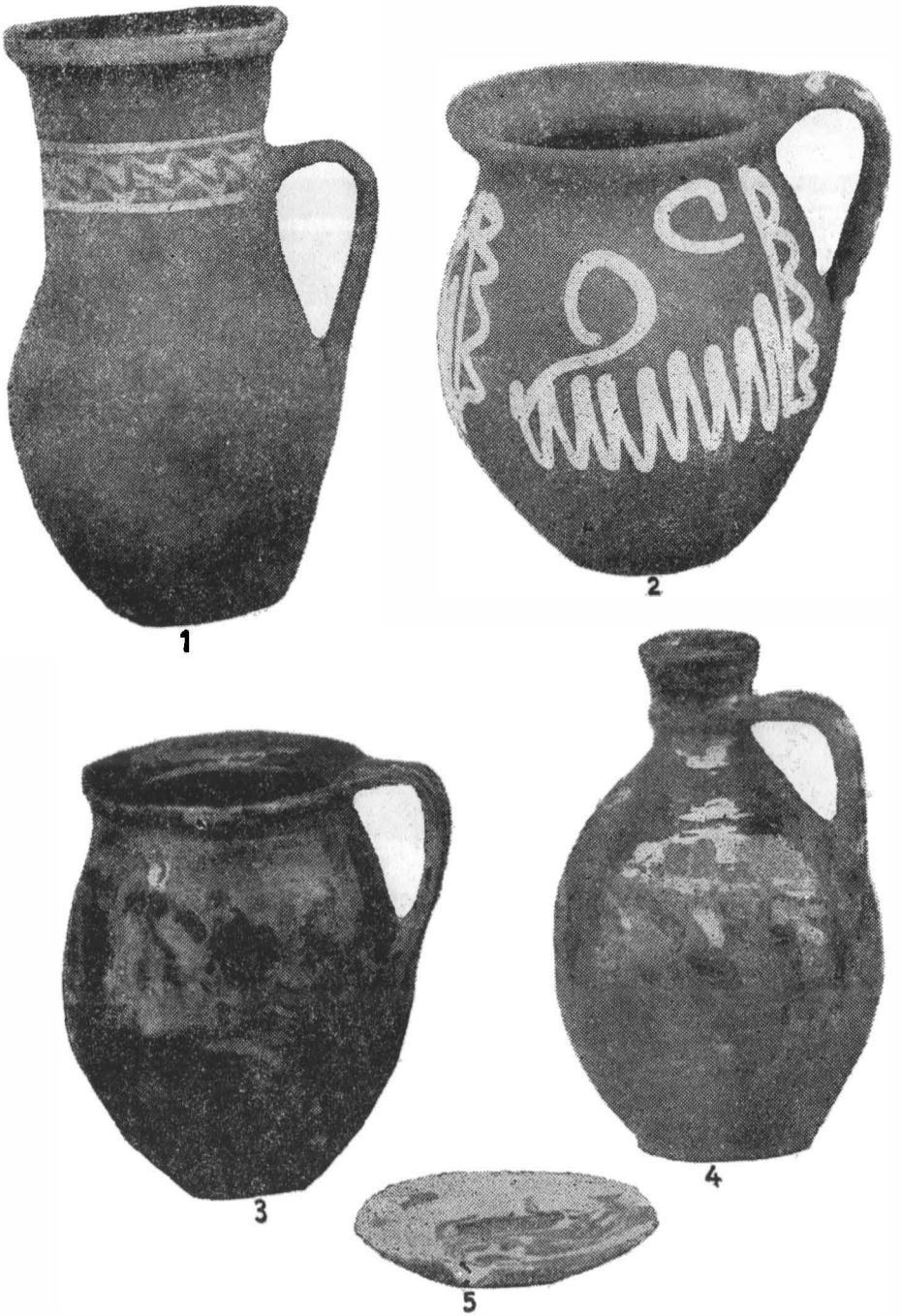

Fig. 18. Ceramică din Răchitoasa. 1. Lăptar, 2. şi 3. Moşoaice, 4. Ulcior, 5 Scrumieră.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1

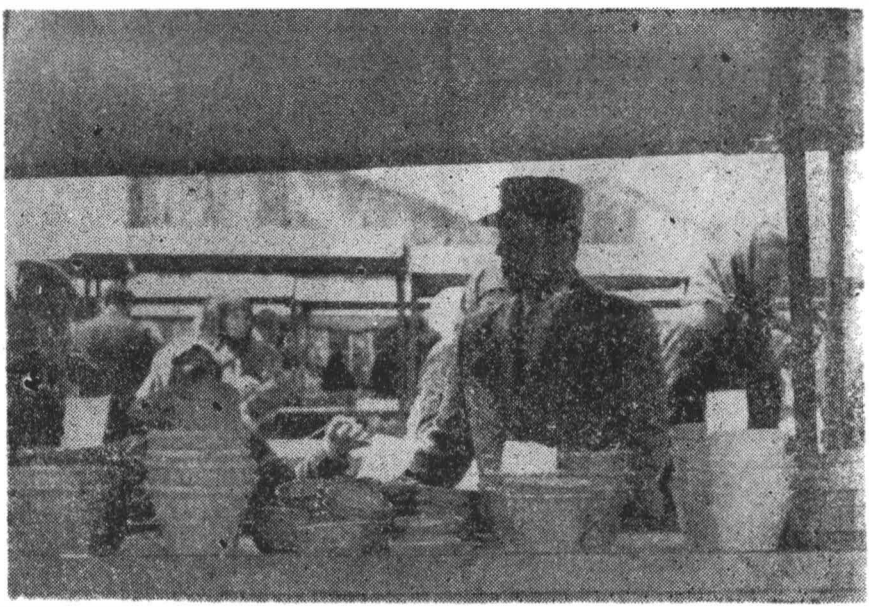

2

Fig. 19. 1. şi 2. Vînzarea vaselor în piaţa oraşului Bacău (ceramică din Lilieci-Hemeiuşi).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

GOSPODĂRIA ȚĂRĂNEASCĂ DE TIP COMPLEX DIN COLINELE TUTOVEI

de DORINEL ICHIM

Între apele Siretului și Bîrladului se întind, de la nord spre sud, Colinele Tutovei, unul dintre cele mai vechi și mai întinse ținuturi răzășești ale Moldovei medievale. Condițiile de sol, climă și relief au atras elementul uman încă din timpuri străvechi, harta acestei zone fiind împresurată cu așezări locuite în diferite epoci istorice, din comuna primitivă și pînă în prezent [1].

Practicarea agriculturii din vremuri străvechi, dovedită arheologic și atestată documentar, constituie cel mai temeinic act de sedentarism și continuitate a elementului autohton.

Ceea ce este specific agriculturii românești o constituie faptul că aceasta s-a dezvoltat în strînsă legătură cu creșterea animalelor fără de care nu ar fi depășit stadiul primitiv, „poporul respectiv nefiind nici exclusiv „agricol" și nici exclusiv „pastoral", ci ambele deopotrivă" [2].

În orînduirea feudală și parțial în cea capitalistă așezările rurale din Colinele Tutovei au fost rezultatul unor activități devălmașe, acoperind nevoile gospodărești. Pe lîngă agricultură și păstorit satul deținea și meșteșugurile care au dat posibilitatea prelucrării într-un mod adecvat și corespunzător a materiilor prime, pe care să le folosească în cadrul economiei naturale.

Pornind de la ideea că unui anumit grad de civilizație agrară îi corespunde un anumit tip structural de gospodărie, ne propunem să prezentăm evoluția tipurilor de gospodării, cu referiri concrete la zona Colinelor Tutovei. În clasificarea acestora trebuie să ținem cont de structura teritorial-economică a așezărilor. Acestea sînt, în mare parte, răzășești, dezvoltate multilateral, avînd *țarine, vii, fînețe* și *pomi.*

Gospodăriile răzășești cunoșteaua o ierarhizare în funcție de puterea lor economică. Astfel, cei săraci își săpau *bordeie* în pămînt, punînd

1 Pompiliu Poghirc, *Satul din Colinele Tutovei*, Ed. științifică, București, 1973, pl. 19, 21, 22 și 23.

2 Henri H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești.* Ed. Academiei, București, 1958, vol. I, p. 223.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pe deasupra *loazbe* sau trunchiuri de lemn, peste care așterneau o pătură groasă de pămînt. În față aveau o ușă și pe lîngă aceasta o mică fereastră. Uneori înaintea ușii se mai făcea o despărțitură din pari cu nuiele, acoperită cu paie sau fîn și cu o ușă, îngrădită cu nuiele, servind ca tindă bordeiului. În anul 1906, în Bogdana, pe lîngă cele 370 de case bune, 80 mediocre, 86 rele erau și 42 bordeie [3].

Răzeșii cu o stare materială de mijloc își făceau casele din pari îngrădiți cu nuiele și lipite cu lut, cu cîte o singură odaie și o tindă, acoperite cu rogoz sau fîn.

Casele răzeșilor fruntași se făceau înainte vreme din birne încheiate la capete și se lipeau pe dinăuntru cu lut frămîntat cu pleavă și paie. Unele din aceste case aveau cîte o odaie și o tindă la un capăt și prispă, fiind lipite și văruite pe dinafară și acoperite cu paie (Fig. 1 a).

Tot la răzeșii din coline întîlnim cel mai frecvente tipuri de casă cu două odăi și o tindă la mijloc, denumită *șală*. Acestea erau construite din furci îngropate în pămînt, paiată și vălătuci. La aceste tipuri de case, era nelipsit *șoprul* sau *șopronul* care adăpostea animalele de muncă, iar în pod, *nătrețul*.

Pe domeniile mănăstirești și boierești, în perioada feudalismului dezvoltat, gospodăriile țăranilor clăcași aveau un profil dominant cerealier [4]. Tipul caracteristic este cel monocelular,, cu furci îngropate, pereți din vălătuci și acoperișul din paie. Acestea mai pot fi întîlnite în centrul colinelor, în satul Brătoaia-Răchitoasa, de pe fostul domeniu mînăstiresc și datează de la sfîrșitul secolului trecut (Fig. 1 b). În fața casei se poate observa *știubeiul* de bătut păpușoi, confecționat dintr-un trunchi de copac.

În secolul trecut, în coline, pădurile asigurau lemnul necesar construcțiilor care erau *durate* din lemn. Aglomerarea satelor și împuținarea pădurilor datorită tăierilor efectuate în mod nerațional a făcut ca noile construcții să se ridice din furci, paiante și vălătuci din lut amestecat cu pleavă și paie. Numărul furcilor unei construcții era proporțional cu mărimea și planul clădirii. Acestea marcau pereții și susțineau acoperișul.

Dat fiind caracterul predominant cerealier al satelor din centrul și nordul colinelor în cadrul gospodăriei se poate observa o compartimentare a spațiului în așa fel încît acesta corespunde necesităților legate de : adăpostirea animalelor și a hranei acestora, depozitarea cerealelor, păstrarea inventarului agricol, precum și alte anexe.

Gospodăria de tip complex este rezultatul dezvoltării economice a satelor din coline din secolele trecute și prima jumătate a secolului nostru (Fig. 1). În cadrul acesteia se practică pe lîngă cultivarea pămîntului și creșterea animalelor, cultura viței de vei și a pomilor ; aceste produse asigurau consumul intern, iar surplusul lua drumul pieții. Tot pentru consumul intern se cultivau legumele pe văile apelor și cînepa.

3 Antonovici, *Istoria comunei Bogdana*, p. CLXII—CLXVI.

4 Pompiliu Poghirc, *op. cit.*, p. 178.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Suprafaţa de teren împrejmuită cu gard, pe care se găseau aşezate locuinţa şi construcţiile anexe, forma *siliştea casei*. O caracteristică a satelor fost răzăşeşti din coline o constituie faptul că vetrele acestora sînt întinse, între silişte de case aflîndu-se vii, teren arabil sau salcîmării.

Cum este şi firesc, în cadrul gospodăriei, *casa de locuit* ocupă locul central. Deosebim trei tipuri de case care corespund unor etape diferite ale evoluţiei lor planimetrice. Casa *monocelulară*, cu *o cameră şi tindă* şi cu *două camere* şi *tindă centrală*. La cel din urmă tip i s-a adăugat *chilierul*, în spate sau lateral, şi *beciul* sau *zămnicul*, sub una din camere, sau sub chilier (Fig. 3 a).

Orientată spre drum, de care se află depărtată la o distanţă de 20—30 metri, casa are prispă şi stîlpi. Mai recent, acestui tip de casă i s-a adăugat *cerdacul* care oferă posibilitatea desfăşurării unui bogat ornament de traforaj. Casa împreună cu construcţiile anexe, alipite planului (chilerul şi beciul) capătă o funcţionalitate multiplă oferind spaţii pentru depozitarea produselor agro-alimentare.

Spaţiul din faţa casei este *ograda* sau *bătătura* unde stau păsări şi animale mici de curte. Intrarea în ogradă se face pe *poartă*. Confecţionată din *leasă* împletită din nuiele (la fel ca şi gardul), din bîrne sau scînduri, era amenajată cu gust şi simţ estetic. Pe lîngă funcţionalitate poarta îndeplinea şi un rol simbolic, de pază, împotriva stihiilor şi duhurilor rele. Astfel ne explicăm prezenţa siluetelor antropomorfe la stîlpii porţilor din Corbasca, Huruieşti, Lipova şi Plopana, unde capete antropomorfe stau de strajă la intrarea în gospodărie. Redescoperim în aceste figuri exemple grăitoare de artă, arta de a ciopli cu barda volume şi chipuri stilizate.

Tot la drum se afla şi gardul, împletit din nuiele de *lozie* sau luncă, acoperit cu streaşină de paie. Pentru împrejmuitul siliştilor se întrebuinţează spini, mărăcini şi crengi care alcătuiau *săciul*.

Pe la 1763 se vorbeşte de nişte vite care „în toţi anii strică gardurile şi au intrat de i-au mîncat cîteva somă de curechiu", iar la 1827 aveam lămuriri despre nişte mocani care au lăsat oile să facă „bortă prin gardul nou..." [5]. De la 1830 s-au luat măsuri pentru îngrădirea satelor şi paza ţarinilor de către *jitari*, în timpul verii.

Pe una din laturile ogrăzii se află *şopronul* [6] sau *şoprul*, de formă dreptunghiulară, cu latura mică spre drum. Tipul vechi era construit din bîrne şi era destinat adăpostirii animalelor, fiind compartimentat în funcţie de numărul de animale şi de specii. Podul era folosit la păstratul fînului şi păringului şi se încărca prin partea laterală. Acoperişul era în două ape, părţile laterale fiind împletite, erau prevăzute cu deschizături pentru fîn. În interior şopru avea iesle din nuiele şi despărţituri de raiele.

Un tip mai recent, numit *grajd*, se întîlneşte în satul Glăvăneşti, alături de casa cu *cerdac* (Fig. 5 a). Înălţarea acoperişului deasupra cor-

5 Antonovici, *op. cit.*, p. CLXII—CLXVI.

6 Tudor Pamfile, *Industria casnică la români*, Bucureşti, 1910, p. 427.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

zilor, pentru a mări spațiul de depozitare a fînului, a dat naștere unui element de construcție nou, cunoscut sub numele de *sinul grajdului*. Inventivitatea țăranului s-a dovedit a fi prezentă de data aceasta prin modul strălucit de îmbinare a funcționalității cu frumosul. Splendidele dantelării de traforaje și decupaje precum și combinațiile de stîlpi și diagonale asigură aerisirea și păstrarea în cele mai bune condiții a fînului.

Căsoaia era construcția anexă destinată păstrării alimentelor și băuturilor și era compartimentată astfel : o încăpere săpată în pămînt care proteja alimentele împotriva înghețului și un fel de tindă unde se păstrau uneltele agricole. Tot aici era plasată și *rîșnița*, montată pe un schelet de lemn sau pe un suport de lut, nelipsită în gospodăria țărănească de tip complex.

Cotețul pentru porci și *coștereața* pentru păsări sînt construcții anexe nelipsite în gospodăriile din coline. Ele au planuri pătrate sau dreptunghiulare și sînt acoperite cu paie sau *hluji* (coceni).

Pe cealaltă latură care închidea ograda se afla *coșăriu* [7] pentru depozitat *păpușoii*, de formă elipsoidală împletit din nuiele și acoperit cu paie sau coceni. Asemenea coșare sînt pe cale de dispariție, cele mai recente fiind cu planul dreptunghiular și construite din *lețuri*, cu acoperișul din scîndură sau tablă.

Lîngă coșăr se află *perdeaua*, un acoperiș într-o apă, sprijinit pe patru furci, care servește drept adăpost de zi pentru animale. Tot sub perdea se adăpostește și *cada* cu culesătură (struguri).

Pentru conservatul fructelor fiecare gospodărie își confecționează *lozniță* [8] sau folosesc cuptoarele care constituie o construcție anexă în cazul cînd nu se află în chiler. În toate satele așezate pe pantele colinelor se întîlnesc *dricurile cu vii* în prelungirea siliștilor sau nu departe de acestea. Gospodăriile mai puternice aveau *cazanul de rachiu*, unde sătenii își prelucrau *borhotul* de prune și *tescovina*. Recent, oamenii și-au confecționat la căldărari o instalație asemănătoare, dar de dimensiuni mai mici, folosită numai pentru producția proprie (Fig. 5 b).

Din ogradă, pe o poartă de nuiele sau din leațuri, se intra pe *arie*. În vetrile de sat cu case răsfirate (Căbești-Prisecani) aria avea un loc bine determinat, în funcție de poziția silîștei, în spatele casei sau pe lateral. În satele cu case aglomerate aria se organiza în afara vetrei sau la marginea acesteia. La acest tip de arie se referă Tudor Pamfile cînd își aduce aminte de copilăria petrecută în satul Tepu, situat în sudul Colinelor Tutovei : „Aveam o arie în sat, cam departe de casă ; în arie aveam o poiată ; în poiată niște iesle și sub paiele din iesle îmi puneam dimineața și de-amiaza geanta cu cărțile..." [9]. Pe timpul anului pe arie se găseau glugile de hluji, șurile de paie, clăile de fîn și păring

7 Tudor Pamfile, *Agricultura la români*, *București* 1913, p. 221.

8 Aurel Turcuș, *Lozniță din comuna Măluțeni (Vaslui)*, în Tibiscus, Timișoara, 1972, pp. 253—256.

9 Tudor Pamfile, *Agricultura la români*, București, 1913, p. V.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şi porcanele de fasole. În timpul recoltării păioaselor aria devenea locul din gospodărie unde muncea toată familia, ajutată de vecini sau de rude. Folosirea an de an a aceluiaşi loc pentru treieratul cu ajutorul animalelor a făcut ca aria să capete o formă plată, cu o circonferinţă delimitată precis. Sistemul arhaic de treierat cu animalele [10], s-a menţinut în Colinel Tutovei pînă la jumătatea secolului al XX-lea, cînd a fost înlocuit, treptat, cu treieratul mecanic. În aceste condiţii aria se organiza la marginea satului, unde ţăranii cărau snopii şi clădeau şurile, aşteptînd apoi rîndul la treier.

Dispunerea construcţiilor anexe la gospodăriile din coline nu urmează o regulă rigidă. Ele sînt ordonate de către fiecare sătean în funcţie de poziţia sîliştei faţă de drum în aşa fel încît casa să fie orientată cu faţa la poartă, iar şopronul cu latura mică.

Acest tip de gospodărie corespunde secolului trecut şi primei jumătăţi a secolului nostru, cînd agricultura a cunoscut o dezvoltare rapidă cauzată de cerinţele comerţului cu cereale. Gospodăria devine un important depozit de nutreţuri şi de cereale, iar construcţiile anexe au luat amploare atît ca număr, cît şi ca mărime.

Peisajul etnografic al satelor din zona colinară a Podişului Moldovenesc se remarcă tocmai prin folosirea paielor şi hlujilor, alături de stuf şi răgoz, la acoperitul construcţiilor anexe şi a caselor bătrîneşti.

Astăzi, în satele din coline, s-au produs mutaţii cauzate de transformarea socialistă a agriculturii. Micşorarea numărului de construcţii anexă. reducerea ograzii, dispariţia ariei, a cărei funcţionalitate încetase de mult, au dus la mărirea suprafeţelor cultivate în jurul casei. Noile case care se construiesc, folosind noi categorii de materiale, suplinesc funcţionalitatea anexelor de altă dată, iar fiecare porţiune de teren este judicios cultivată şi folosită. Sistematizarea aşezărilor rurale din coline ne oferă un cadru nou şi o viziune nouă asupra satelor care îşi schimbă înfăţişarea sub ochii noştri.

LE MÊNAGE PAYSAN DE TYPE COMPLEXE DES COLLINES DE TUTOVA

Résumé

L'auteur présente la maison paysanne de type complex de la zone Colinele Tutovei, province Moldavie. Le dévellopement de l'agriculture avec ses branches, du siècle passé et jùsqu'à la moitié de notre siècle, a dèterminé l'apparition à côté de la maison d'une série de constructions anexes.

Construites des divers materiaux, ces anexes servaient pour abriter les animaux, pour les nourrir et aussi pour déposer des céréeles, les aliments et le vin.

Sont présentés les éléments artistiques rencontrés aux portes, aux maisons et aux construction anexes, specifiques pour la zone etnografique respective.

10 Ibidem, p. 207.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LISTE DES FIGURES

1. a — Maison à une chambre et avec entrée, Răchitoasa district Bacău.
b — Maison monocellulaire-Brătoaia, Răchitoasa, district Bacău.
2. — Menage de type complex des Collines de Toutova.
3. a — Maison à deux chambres, entrée centrale, cagibi et cave Fărcaşa-Răchitoasa, district Bacău.
b — Maison avec entrée transformée en chambre Magazia-Răchitoasa, dsitrict Bacău.
4. a — Ecurie à coups de verges, Căbeşti-Podu Turcului, district Bacău.
5. a — Maison et écurie type 1900, Glăvăneşti-Bacău.
b — Chaudière pour l'eau de vie saisonière, Căbeşti-Podu Turcului, Bacău.
6. a — Le bâti des ballots à l'aire du village, Căbeşti-Podu Turcului, district Bacău.
b — Des meules de tiges de maïs dans les arbres, Antoheşti-Oncesti, district, Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

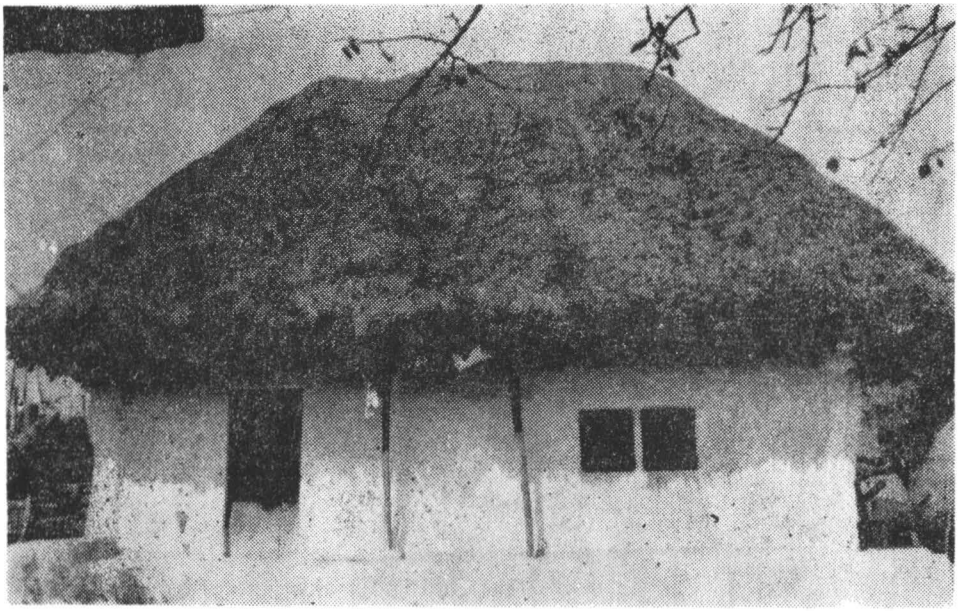

a

b

Fig. 1. a — Casă cu cameră şi tindă, Răchitoasa, jud. Bacău.
b — Casă monocelulară, Brătoaia-Răchitoasa, jud. Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

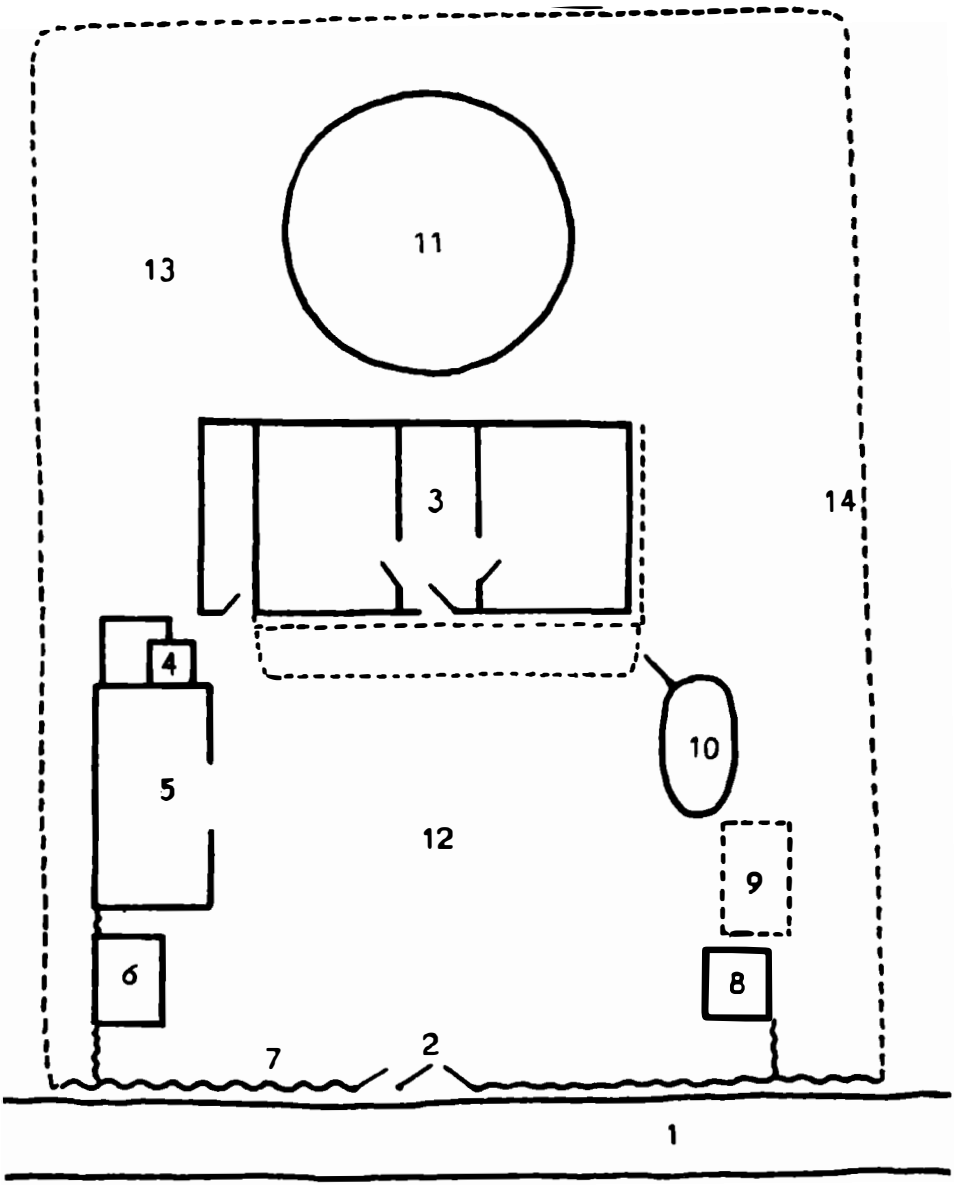

Fig. 2. — Gospodărie de tip complex din Colinele Tutovei.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a

b

Fig. 3. a — Casă cu două camere, tindă centrală, chiler şi beci, Fărcaşa-Răchitoasa, jud. Bacău.
b — Casă cu tindă transformată în cameră, Magazia-Răchitoasa, jud. Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a

b

Fig. 4. a — Gard de nuiele, Căbești-Podu Turcului, jud. Bacău.
b — Poartă și șopru, Lipova-Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

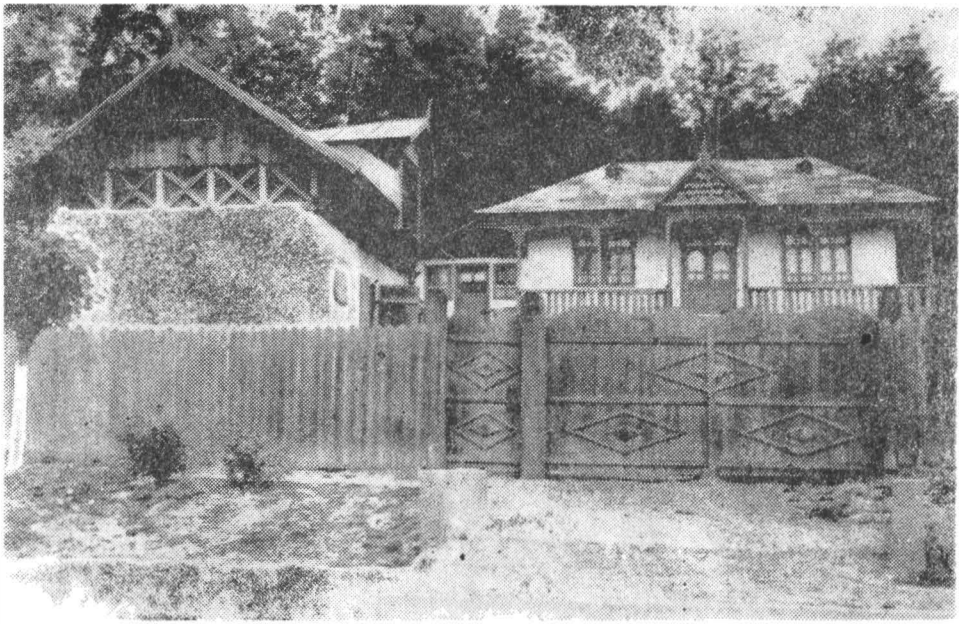

a

b

Fig. 5. a — Casă şi grajd tip 1900, Glăvăneşti-Bacău.
b — Căldare de rachiu sezonieră, Căbeşti-Podu Turcului, jud. Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

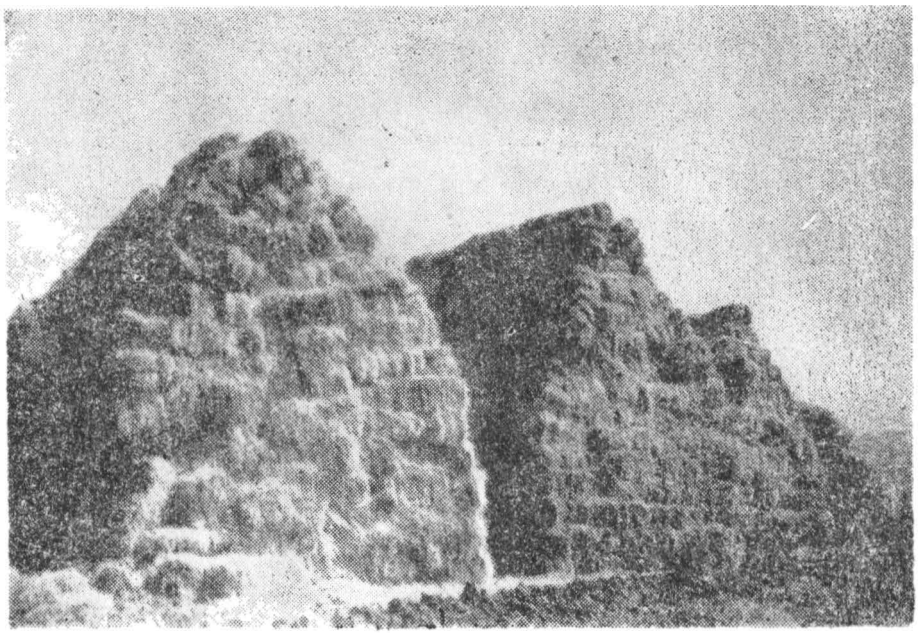

a

b

Fig. 6. a — Ciáditul baloturilor la aria satului, Căbeşti-Podu Turcului, jud. Bacău. b — Clăi de coceni în copaci, Antoheşti-Onceşti, jud. Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DAMIAN P. BOGDAN, **PALEOGRAFIA ROMÂNO-SLAVĂ, TRATAT ŞI ALBUM,** Bucureşti, 1978, 391 p. + LXVIII planşe.

Rod al unei bogate şi îndelungate activităţi didactice şi ştiinţifice, lucrarea pe care o prezentăm se înscrie ca o realizare de seamă în studiile consacrate paleografiei româno-slave. Nume de prestigiu în cercetările de specialitate, Damian P. Bogdan a întocmit un tratat de sinteză deosebit de documentat care se prezintă ca un util şi valoros instrument de lucru nu numai pentru cercetătorii din domeniul paleografiei ci pentru toţi cei ce se interesează de istoria şi cultura românească veche.

În *Cuvînt înainte* (p. 5—6) semnat de Ionel Gal, directorul general al Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, se arată că „Între preocupările de prim plan ale Direcţiei generale a Arhivelor Statului stă publicarea lucrărilor originale de specialitate, alcătuite ca rod al cercetării bogatului tezaur documentar ce-l are în păstrare, răspunzînd astfel exigenţelor cultural-educative ale societăţii noastre socialiste". Prin ţinuta sa ştiinţifică, lucrarea de faţă face cinste atît autorului cît şi Arhivelor Statului sub egida cărora s-a publicat.

În *Prefaţă* (p. 7), după ce relevă preocupările sale îndelungate în acest domeniu, autorul precizează faptul foarte important că „Întregul material din această carte a fost apoi pus la curent cu noile cercetări în domeniul atît de bogat al paleografiei şi cu dezvoltarea acestei ştiinţe în ultimele decenii".

Tratatul este alcătuit din 2 părţi

I *Pleografia româno-slavă* (p. 1—391) şi

II *Album* (p. 1—100).

Prima parte este alcătuită din IX capiaole precedate de *Introducere* (p. 9—53) în care D. P. Bogdan după ce defineşte paleografia ca ştiinţă specială mai mult decît ca ştiinţă auxiliară a istoriei, expune metodele de lucru, legăturile paleografiei cu celelalte ştiinţe auxiliare ale istoriei (epigrafia, sigilografia, diplomatica, cronologia etc.), gradul de exactitate al premizelor paleografice, greşelile metodologice în paleografie şi se încheie cu tehnica în serviciul paleografiei. Merită să fie relevate paragrafele *Concepţii vechi şi noi în paleografie, Importanţa şi utilitatea*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

paleografiei și, în mod special, *Tehnica în serviciul paleografiei* în care D. P. Bogdan prezintă ultimele cuceriri ale tehnicii (lama de sticlă numită „Holdor" și xerografia) și aportul acestora în dezvoltarea studiilor paleografice.

În capitolul I intitulat *Începuturile și dezvoltarea paleografiei româno-slave* (p. 55—93), după ce subliniază „stringenta legătură a paleografiei noastre cu paleografiile : greacă, bizantină și cele slave propriu zise", autorul prezintă, în mod critic, (relevînd calitățile, limitele și deficiențele) lucrările consacrate dezvoltării paleografiei. Contribuțiile la dezvoltarea paleografiei sînt clasificate astfel : Repertorii și cataloage de manuscrise ; Studii și ediții de manuscrise ; Repertorii, indici și cataloage de documente ; Ediții de documente ; Studii de paleografie ; Manuale de paleografie și Albume de paleografie. Pentru fiecare grupă în parte, D. P. Bogdan prezintă separat mai întîi contribuția românească și apoi lucrările cercetătorilor străini. Capitolul se încheie cu istoricul predării paleografiei româno-slave în învățămîntul superior.

Capitolul II, *Izvoare ale paleografiei româno-slave* (p. 95—130), este consacrat prezentării celor mai importante texte. A. *Manuscrise* (începînd cu cele mai vechi și pînă în sec. XVIII) și B. *Documente*. Subliniem faptul că prezentarea se face pe provincii istorice : Țara Românească, Moldova, Transilvania, Maramureș și Banat. În acest capitol, — imagine a culturii vechi românești în limba slavonă — se prezintă informații prețioase referitoare la unele manuscrise și la locul de păstrare a acestora (depozitele din țară și de peste hotare). Menționăm și contribuția lui D. P. Bogdan la cunoașterea operii renumitului cărturar mitropolitul Anastasie Crimca : la cele 22 de manuscrise cunoscute și studiate de Emil Turdeanu, mai adaugă alte 6 dintre care 3 se află în țară și 3 peste hotare.

Intitulat *Alfabetele slave vechi*, capitolul III. (p. 131—161) este consacrat prezentării alfabetelor glogilotic și chirilic și a diverselor probleme ca : prioritatea, valoarea numerică a literelor etc.

În capitolul IV, *Începuturile grafiei româno-slave* (p. 163—176), se tratează, între altele, valoarea fonetică a literelor, valoarea lor numerică, tipurile grafiei și data introducerii la români a alfabetelor slave vechi. Autorul emite ipoteza că „în anii 913—927, practica liturghiei slave a început a se introduce la nord de Dunăre (p. 176).

Capitolul V, *Evoluția scrisului textelor paleografice româno-slave* (p. 177—256), este consacrat evoluției grafiei chirilice în textele româno-slave. Autorul acordă cea mai mare atenție categoriilor scrisului și stadiilor prin care a trecut scrisul paleografic româno-slav. Aprofundînd diversele aspecte ale scrierii, D. P. Bogdan relevă scrierea capitală din manuscrisele noastre și face interesante referiri la aspectul grafic al unor publicații cum ar fi *Liturghierul* publicat de Macarie în anul 1508. Autorul distinge 2 tipuri de scriere uncială specifice manuscriselor și alte 2 tipuri specifice diplomaticii. În continuare, prezintă semiunciala (manuscriptică și diplomatică), minuscula sub 2 aspecte : veche și nouă și 2 tipuri de cursivă. Relevăm faptul că pentru fiecare tip și subtip de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

scriere exemplificările autorului sînt prezentate separat pe regiuni istorice.

Capitolul se încheie cu un paragraf referitor la prezența între literele chirilice a unor grafeme grecești și latine și a unor cifre arabe în locul literelor chirilice cu valoare numerică.

Denumit *Sistemele speciale grafice*, capitolul VI (p. 257—283) este consacrat diverselor moduri de abrevieri pe care autorul le expune foarte detaliat și criptogramelor.

În capitolul VII, *Suportul grafiei* (p. 285—310) autorul prezintă materialul grafic: pergamentul și hîrtia expuse în strînsă legătură cu originea și evoluția grafiei, relevînd calitatea și cantitatea pergamentelor folosite în Țările Române, precum și proveniența hîrtiei, calitatea și cantitatea hîrtiei pe care sînt scrise textele româno-slave. În continuare, insistă asupra filigranologiei în serviciul paleografiei și preiznță indicații metodologice și practice deosebit de utile ca bază a studiului filigranelor și criterii pentru datarea textelor paleografice.

În capitolul VIII (p. 311—313), autorul prezintă *Ustensilele grafice* (pana, cuțitul, silice, linia și haragul).

Ultimul capitol, IX (p. 315—320) cuprinde informații referitoare la cernelurile, nisipul și soluția aur folosite în textele paleografiei noastre.

În *încheiere*, (p. 321—322), D. P. Bogdan relevînd spiritul creator al scribilor români arată că „majoritatea manuscriselor moldovenești în semiuncială au avut o caligrafie atît de pregnantă încît aceasta a dus nu numai la imitarea scrisului respectiv în unele țări slave ci și la făurirea din literele caligrafice ale codexurilor din Moldova, a matrițelor primei tipografii de la Moscova, din sec. XVI" (p. 322), afirmație care este cel mai frumos omagiu adus paleografiei și culturii vechi românești.

În continuare, tratatul mai cuprinde rezumate concise în limba franceză (p. 323—325) și în limba rusă (p.327—329); *Lista abrevierilor* (p. 331—336), precum și un *Indice general* (p. 339—386) cuprinzător și deosebit de util pentru cercetătorii acestor discipline.

Partea a doua, intitulată *Album* (p. 1—100), cuprinde o *Prefață* în limba română (p. 3—5), în limba franceză (p. 7—10) și în limba rusă (p. 11—13), în care autorul prezintă istoricul publicării albumelor paleografice româno-slave urmată de LXVIII de planșe (dintre care unele în culori) în condiții grafice deosebite. Selecționate din diverse epoci și regiuni, planșele dau o imagine fidelă a diverselor tipuri ale paleografiei de la noi.

Lucrarea se evidențiază prin nivelul ei științific înalt, printr-o documentare deosebită cu o bibliografie bogată și la curent cu ultimele cercetări ca și prin modul de a încadra paleografia româno-slavă în contextul european.

Originea și dezvoltarea paleografiei româno-slave sînt cercetate atît prin prizma condițiilor interne cît și a influențelor străine cu evidențierea trăsăturilor proprii paleografiei noastre.

Rezultat al unei munci susținute și al unei concepții unitare, tratatul se prezintă ca o istorie a dezvoltării paleografiei în general și a celei românești în special în care, fiecare din multitudinea de aspecte

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

prezentate este încadrat în contextul cunoștințelor largi ale disciplinei Menționăm, de asemenea, expunerea clară, cursivă, atrăgătoare.

Apreciind calitățile deosebite ale lucrării, ne permitem să facem următoarea remarcă sugerată de lectura ei : Ipoteza că textele slave vechi *Savvina kniga, Codex Suprasliensis* și *Evangheliarul de la Reims* ar fi fost scrise pe teritoriu patriei noastre nu a întrunit toate sufragiile specialiștilor, mai sînt și alte păreri contrarii și nu există suficiente argumente convingătoare în sprijinul acesteia ; după părerea noastră, ar fi fost mai indicat să fie prezentată ca o ipoteză și nu cu afirmația categorică (p. 95—97), cu referi la aceste manuscrise și cu planșe (planșele I—III). Prezentarea ca ipoteză nu ar fi dăunat cu nimic tratatului. De altfel, cultura românească veche, așa cum a evidențiat în mod magistral autorul, dispune de un tezaur inestimabil spre a nu fi nevoie de a încadra în ea și acele manuscrise al căror loc de copiere este încă supus discuțiilor.

In continuare, aducem două completări de detaliu de care autorul — dacă le va considera utile — ar putea ține seama în pregătirea ediției a II-a care, desigur, nu va întîrzia.

1. *Codex Suprasliensis* a fost reeditat la Graz în anul 1959, după ediția lui Severianov.

2. *Tetraevanghelul scris de ieromonahul Onufrie* (p. 101) se află actualmente la Muzeul de artă al R. S. România, manuscrisul nr. 12.

Remarca noastră ca și cele două completări nu diminuează cu nimic valoarea lucrării care are calități incontestabile și se impune ca o prețioasă contribuție la dezvoltarea cercetărilor în domeniul paleografiei.

LUCIA DJAMO-DIACONIȚA

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CRONICA ACTIVITĂȚII SECȚIEI DE ISTORIE PE ANUL 1979

de ELENA ARTIMON

Continuînd tradiția începută cu numărul precedent al publicației noastre, în acest număr facem o scurtă trecere în revistă a activității desfășurate de colectivul secției de istorie din cadrul Muzeului județean de istorie și artă Bacău, în anul 1979.

I. *CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE*

a. *Săpături arheologice :*

ALEXANDRU ARTIMON : 1. *Comuna Tîrgul Trotuș, județul Bacău.* În campania din anul 1979 au continuat cercetările arheologice în așezarea medievală (vechiul Tîrg Trotuș), cu care prilej s-a dezvelit o locuință cu pivniță datînd din sec. XVI—XVII, precum și o altă locuință cu fundație de piatră de rîu, încadrată cronologic în a doua jumătate a sec. XVI—prima jumătate a sec. XVII.

2. *Comuna Adjudul Vechi, jud. Vrancea.* Cercetările arheologice întreprinse la Adjudul Vechi în campania anului 1979 s-au soldat cu dezvelirea unor urme de locuire din sec. VIII—IX și din sec. XV—XVII.

De asemenea, s-au dezvelit 13 morminte aparținînd unui cimitir din sec. XVI—XVII. Lucrările s-au efectuat în colaborare cu Muzeul de istorie și etnografie Focșani.

VIOREL CĂPITANU : *Răcătău, comuna Horgești, jud. Bacău.* Cercetările arheologice întreprinse în campania din 1979 au fost continuate pe acropolă, atacîndu-se noi secțiuni cu care prilej au fost descoperite noi și importante vestigii aparținînd epocilor : bronzului — cultura Monteoru Ic 3 Ic 2 și La Tènului getodacic.

IOAN MITREA : 1. *Davideni, com. Țibucani, jud. Neamț.* În campania din anul 1979, au continuat cercetările în așezările din secolele VI—VII e.n. din punctul „La izvoare Spiești".

2. *Izvoare-Bahna, comuna Bahna, Jud. Neamț.* În anul 1979 au continuat săpăturile arheologice în așezarea prefeudală din punctul „La pod la Hărmănești". unde au fost descoperite materiale atribuite sec. VIII—IX. În punctul „La Rădi", din preajma satului Cîrligi, com. Filipești, s-a descoperit un mormînt bastarnic, o locuință carpică și fragmente ceramice din sec.. IV e.n.

DAN MONAH : *Poduri, comuna Poduri, jud. Bacău.* În campania din anul 1979 a fost efectuat un sondaj de informare în punctul „Dealul Ghindarul" cu care prilej s-a constatat că așezarea are următoarele nivele de locuire : Precucuteni II, Precucuteni III, fază finală Precucuteni III, două nivele din faza Cucuteni A

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și un nivel Cucuteni B. Au fost descoperite vestigiile a 11 locuințe Precucuteni și Cucuteni.
b. *Cercetări de arhivă.*

LUCIA ANTOHI *Aspecte privind evoluția mișcării muncitorești din Tg. Ocna.*

ELENA ARTIMON : *Aspecte privind dezvoltarea social-economică și politică a jud. Bacău în perioada 1850—1918.*

II. *LUCRĂRI ȘTIINȚIFICE APĂRUTE ÎN ANUL 1979*

ALEXANDRU ARTIMON : 1. *Un tezaur monetar din sec. XV—XVI descoperit la Budești-Plopana, jud. Bacău,* în Carpica, XI, 1979, p. 231 și urm. (în colaborare cu Ioan Mitrea).

2. *Raport preliminar, de cercetare arheologică la Adjudul Vechi, jud. Vrancea,* în Materiale și cercetări arheologice, Oradea, 1979, p. 369 și urm. (în colaborare cu Anton Paragină).

ELENA ARTIMON : *Cronica activității secției de istorie, pe anii 1977—1978,* în Carpica, XI, p. 357 și urm.

VIOREL CAPITANU 1. *Descoperiri arheologice aparținînd epocii bronzului din jud. Bacău,* în Carpica, XI, 1979, p. 135 și urm. (în colaborare cu Vasile Ursachi).

2. *Raport privind săpăturile arheologice de la Răcătău, jud. Bacău,* în Materiale și cercetări arheologice, Oradea 1979, p. 139 și urm.

3. *Dave și stăpînii lor — Tamasidava,* în Magazin istoric nr. 12 (decembrie) 1979, p. 31 și urm.

IOAN MITREA : 1. *Cercetări arheologice privind secolele IV—XI în județul Vrancea,* în Studii și comunicări, Focșani, 1979, p. 45 și urm.

2. *Influențe bizantine în cultura materială și spirituală din regiunea subcarpatică a Moldovei în secolele VI—IX,* în SCIVA, tomul 30, 1979, 2, p. 145 și urm.

3 *Descoperiri arheologice din secolul al IV-lea, în comuna Dămienești, jud. Bacău,* în Carpica, XI, 1979, p. 171 și urm.

4. *Un tezaur monetar din secolele XV—XVI, descoperit la Budești-Plopana, jud. Bacău,* în Carpica, XI, 1979, p. 231 și urm. (în colaborare cu Al. Artimon).

5. *Bacăul în acte și documente* (XI, în Ateneu, revistă social-culturală a Comitetului județean de cultură și educație socialistă, Bacău, nr. 137, martie, 1979; XII, în Ateneu, nr. 138, iunie 1979; XIII, în Ateneu, nr. 139, septembrie 1979; XIV, în Ateneu, nr. 140, decembrie, 1979).

6. *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI—IX.* Rezumatul tezei de doctorat, Institutul de istorie și arheologie, Cluj-Napoca, 1979, 25 pag.

DAN MONAH : 1. *Raport preliminar de cercetare arheologică la Mărgineni-Cetățuia,* în Materiale și cercetări arheologice, Oradea, 1979, p. 79 și urm.

2. *Raport preliminar de cercetare arheologică la Podei, Tg. Ocna,* în Materiale și cercetări arheologice, Oradea, 1979, p. 75 și urm. (în colaborare cu Silvia Antonescu).

3. *Idoli „en violon" din cultura Cucuteni,* în Cercetări istorice, 1978—1979, Iași, 1979.

4. *Date și ipoteze asupra agriculturii cucuteniene,* în Cercetări agronomice în Moldova, Iași, 1979 — sub tipar (în colaborare cu Ștefan Cucoș).

5. *Așezarea de la Mărgineni-Cetățuia,* în Documente noi descoperite și informații arheologice, București, 1979.

6. *Vechi comunități umane pe Valea Trotușului,* în Documente noi descoperite și informații arheologice, București, 1979 (în colaborare cu Silvia Antonescu).

7. *Topor de tip Monteoru descoperit la Milești de Sus, jud. Bacău,* în Carpica, XI, 1979, p. 159 și urm. (în colaborare cu Eugen Zaharia).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

III. *PARTICIPĂRI LA SESIUNI SI SIMPOZIOANE ŞTIINŢIFICE*

LUCIA ANTOHI : 1. *Politica de alianţe a P.C.R. în pregătirea insurecţiei*, Sesiunea ştiinţifică „Judeţul Bacău la a XXXV-a aniversare a eliberării patriei de sub dominaţia fascistă", Bacău, 29 iunie 1979.

2. *Aspecte privind dezvoltarea economică şi socială a jud. Bacău în perioada 1919—1947*, Sesiunea de rapoarte anuale, Sibiu, 29—31 octombrie 1979.

ELENA ARTIMON : 1. *Personalitatea lui Al. I. Cuza*, Simpozionul, „Unirea din 1859 — moment crucial în afirmarea şi dezvoltarea României moderne" Bacău, 20 ianuarie 1979.

2. *Istoriografia românească despre insurecţia armată antifascistă şi antiimperialistă din august 1944*, Sesiunea ştiinţifică „Judeţul Bacău la a XXXV-a aniversare a eliberării patriei de sub dominaţia fascistă", Bacău, 29 iunie 1979.

3. *Aspecte privind dezvoltarea social-economică şi politică a jud. Bacău în perioada 1850—1918*, Sesiunea de rapoarte anuale, Sibiu, 29—31 octombrie 1979.

4. *Valorificarea muzeistică a unor obiecte de istorie modernă provenite din achiziţii „Colecţia Procopie Strat"*, Sesiunea ştiinţifică „Noi valori din patrimoniul cultural naţional", Bacău, 24 noiembrie 1979.

ALEXANDRU ARTIMON : 1. *Începuturile oraşului Bacău în lumina descoperirilor arheologice.* Sesiune ştiinţifică organizată de Liceul industrial nr. 1, Bacău, 24 februarie 1979.

2. *Cercetările arheologice din aşezarea medievală de la Tg. Trotuş (campania 1978)*, Sesiunea de rapoarte, Oradea, 9—11 martie 1979.

3. *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la Adjudul Vechi, jud. Vrancea (campania 1978)*, Sesiunea anuală de rapoarte, Oradea, 9—11 martie 1979.

4. *Cercetări arheologice în aşezarea medievală din com. Ştefan cel Mare, jud. Bacău (campania 1978)*, Sesiunea anuală de rapoarte, Oradea 9—11 martie 1979.

5. *Noi descoperiri arheologice privind epoca medievală din jud. Bacău.* Sesiunea ştiinţifică „Noi valori din patrimoniul cultural naţional", Bacău, 24 noiembrie 1979.

6. *Contribuţii la cunoaşterea oraşului medieval din Moldova centrală*, Sesiune ştiinţifică, Vaslui, 1—2 decembrie 1979.

7. *Noi date arheologice şi istorice privitoare la oraşul şi satul medieval din judeţul Bacău.* Sesiune ştiinţifică, Focşani, 15—16 decembrie 1979.

VIOREL CAPITANU : 1. *Civilizaţia geto-dacică din bazinul Siretului.* Simpozion, Oradea, 8 martie 1979, Satu Mare, 11 mai 1979, Baia Mare, 28 iunie 1979.

2. *Cercetări arheologice în aşezarea dacică de la Răcătău, jud. Bacău (campania 1978)*, Sesiunea anuală de rapoarte, Oradea, 9—11 martie 1979.

3. *Noi descoperiri arheologice în cetatea dacică de la Răcătău.* Sesiune ştiinţifică „Noi valori din patrimoniul cultural naţional", Bacău, 24 noiembrie 1979.

4. *Contribuţii la cunoaşterea civilizaţiei geto-dacice din bazinul Siretului*, Sesiune ştiinţifică, Alba-Iulia, 1—2 decembrie 1979.

5. *Prezenţa produselor greco-romane în zona nord-pontică a Pontului Euxin în cetăţuia de la Răcătău*, Sesiune ştiinţifică „Pontica", Constanţa, 5—7 noiembrie 1979.

6. *Descoperiri arheologice în partea de nord-est a jud. Vrancea*, Sesiune ştiinţifică, Focşani, 15—16 decembrie 1979.

7. *Cetăţile dacice de la Brad şi Răcătău*, Sesiune ştiinţifică organizată de Liceul industrial nr. 1 Bacău, 24 februarie 1979.

IOAN MITREA : 1. *Continuitate şi romanitate în regiunile de la răsărit de Carpaţi ale României, în sec. VI-IX*, Sesiune ştiinţifică organizată de Liceul industrial nr. 1 Bacău, 24 februarie 1979.

2. *Cercetările arheologice din aşezarea prefeudală de la Davideni, jud. Neamţ (campania 1978)*, Sesiunea anuală de rapoarte, Oradea, 9—11 martie, 1979.

3. *Rezultatele cercetărilor arheologice din aşezarea prefeudală de la Izvoare-Bahna (campania 1978)*, Sesiunea anuală de rapoarte, Oradea, 9—11 martie 1979.

4. *Dovezi privind prelucrarea metalelor în aşezările din sec. VI—IX, din regiunea subcarpatică a Moldovei*, Sesiunea ştiinţifică, Sibiu, 30 martie 1979.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

5. *Contribuții arheologice la cunoașterea populației autohtone din regiunea subcarpatică a Moldovei în sec. VI—VII e.n.*, Sesiune științifică, Cluj-Napoca 25—27 mai 1979.

6. *Insurecția antifascistă și antiimperialistă din august 1944 — act energic de demnitate națională a poporului român*; Sesiunea științifică „Județul Bacău la a XXXV-a aniversare a eliberării patriei de sub dominația fascistă" ,Bacău, 29 iunie 1979.

7. *Muzeul și educația patriotică a elevilor*, Sesiunea științifică „Județul Bacău la a XXXV-a aniversare a eliberării patriei de sub dominația fascistă", Bacău, 29 iunie 1979.

8. *„Ștefan cel Mare și epoca sa"*, Simpozionul „Ștefan cel Mare și epoca sa", municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, jud. Bacău, 7 iulie 1979.

9. *Noi descoperiri arheologice în județul Bacău privind epoca de formare a poporului român. Semnificația istorico-arheologică și muzeistică a acestor descoperiri*, Sesiunea științifică „Noi valori din patrimoniul cultural național", Bacău, 24 noiembrie 1979.

DAN MONAH: 1. *Săpăturile arheologice de la Mărgineni-Cetățuia, județul Bacău (campania 1978)*, Sesiunea anuală de rapoarte, Oradea, 9—11 martie 1979.

2. *Locuirea eneolitică de la Mitoc-Valea lui Stan, jud. Botoșani (campania 1978)*, Sesiune anuală de rapoarte, Oradea, 9—11 martie 1979.

3. *Raport preliminar asupra săpăturilor arheologice de la Podei-Tg. Ocna, jud. Bacău (campania 1978)*, Sesiunea anuală de rapoarte, Oradea, 9—11 martie 1979 (în colaborare cu Silvia Antonescu).

4. *Ipoteze cu privire la originea idolilor „en violon" din neoeneoliticul românesc*, Sesiunea științifică „Pontica", Constanța, 5—7 noiembrie 1979.

5. *Descoperirile arheologice din comuna Poduri. Perspectivele de acoperire a unor goluri tematice*, Sesiunea științifică „Noi valori din patrimoniul cultural național, Bacău, 24 noiembrie 1979.

6. *Mormînt „Costișa" descoperit la Poduri, jud. Bacău*, Sesiune științifică, Vaslui, 1—2 decembrie 1979.

IV. *ORGANIZĂRI DE SESIUNI ȘI SIMPOZIOANE ȘTIINȚIFICE*

În cursul anului 1979, secția de istorie a Muzeului județean de istorie și artă Bacău, a organizat sau a colaborat la organizarea următoarelor sesiuni și simpozioane:

a) *Sesiuni*

— *Județul Bacău la a 35-a aniversare a eliberării patriei de sub dominația fascistă*, Bacău, 29 iunie 1979.

— *Noi valori din patrimoniul cultural-național*, Bacău, 24 noiembrie 1979.

b) *Simpozioane*

— *Unirea din 1859 moment crucial în afirmarea și dezvoltarea României moderne*, Bacău, 20 ianuarie 1979.

— *Eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie—februarie 1933*, Slănic-Moldova, jud. Bacău, 16 februarie 1979.

— *30 de ani de agricultură socialistă în România*, Bacău, 3 martie 1979.

— *Permanență și continuitate în epoca formării poporului român*, Comănești, jud. Bacău, 26 aprilie 1979.

— *Importanța istorică a celui de al XII-lea Congres al P.C.R.*, Bacău, 1 noiembrie; Buhuși 25 noiembrie 1979.

— *Crearea statului dac centralizat și independent din epoca lui Burebista*, Moinești, jud. Bacău, 8 noiembrie 1979.

V. *EXPOZIȚII TEMPORARE*

În cursul anului 1979, colectivul secției de istorie a organizat un număr de 7 expoziții temporare:

— 120 de ani de la Unirea principatelor Moldova și Țara Românească.

— De la Burebista la Decebal.

— 30 de ani de agricultură socialistă în România.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— Ștefan cel Mare și epoca sa.
— 35 de ani de la eliberarea României de sub dominația fascistă.
— Valori din patrimoniul cultural național.
— Civilizația geto-dacă în perioada clasică, în colaborare cu Muzeul de istorie a Transilvaniei și Muzeul de istorie a municipiului București. Expoziția a fost itinerată în 1979 de CCES în Belgia, Luxemburg și Italia.

Menționăm faptul că, deși în prezentarea succintă a acestei cronici ne-am referit doar la activitatea științifică și expozițională, colectivul de muzeografi ai secției de istorie a desfășurat și în cursul anului 1979 o bogată activitate cultural-educativă și politică în instituțiile, întreprinderile, școlile și căminele culturale din județ, susținînd peste 250 conferințe și simpozioane axate pe teme fundamentale din istoria patriei sau aspecte locale privind istoria județului Bacău.

Buna reușită a acțiunilor cultural-educative s-a datorat și faptului că mai întotdeauna conferințele și simpozioanele au fost însoțite de diapozitive și expoziții axate pe tematica supusă atenției publicului.

Articolele publicate în presa centrală și locală sau în buletinul cultural-educativ, prezentările la posturile de radio București, Iași și centrul de radioficare local, privind îmbogățirea patrimoniului muzeal sau prezentarea diferitelor momente din istoria patriei, au avut drept consecință firească sporirea interesului publicului pentru istoria patriei în general și pentru istoria locală în special, precum și creșterea numerică a celor ce vizitează muzeul de istorie.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SUMARUL SUMARELOR „CARPICA"

VOL. I/1968—X/1978

Adăniloaie Nichita, Cooperarea militară româno-rusă în războiul din 1877—1878.
Carpica IX, 1977, p. 81—104

Agrigoroaiei Ioan, Despre mișcarea democratică din România la sfîrșitul anului 1918.
Carpica VI, 1973—1974, p. 163—172

Agrigoroaiei Ioan, Contextul internațional și semnificația istorică a glorioaselor lupte din vara anului 1917, pentru apărarea independenței și ființei statului român.
Carpica IX, 1977, p. 147—166.

Andronic Al., Știri în legătură cu învățămîntul agricol de la Academia Mihăileană.
Carpica IV, 1971, p. 357—362

Andronic Al., Săpăturile de la Dridu. Contribuții la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român, București, 1968 (de Eug. Zaharia).
Carpica IV, 1971, p. 441—445

Andronic Al., Începuturile vieții urbane la Iași.
Carpica V, 1972, p. 169—180

Andrinc Al. și Mitrea Ioan, Ocerki istorii culturî Moldavii (II—XIV vv), Chișinău, Ed. Științifică, 1971, 178 p., cu 60 de figuri în text și XXII planșe (de E. A. Rikman, I. A. Rafalovici, I. G. Hîncu).
Carpica V, 1972, p. 288—292

Andronic Al., Preocupări ale ocîrmuirii Moldovei în domeniul agriculturii în perioada regulamentării.
Carpica VI, 1973—1974, p. 117—120

Andronic Al., Curtea domnească de la Iași.
Carpica VII, 1975, p. 157—164

Andronic Al., Probleme referitoare la cultura urbană medievală din sec. XV—XVII din Moldova.
Carpica X, 1978, p. 253—270

Antonescu Eug., N. Tonitza și pictura de la Durău.
Carpica I, 1968, p. 337—346

Antonescu Eug., Specificul moldovenesc în opera lui A. Băeșu.
Carpica I, 1968, p. 347—358

Antonescu I., Zece ani de muzeografie băcăuană.
Carpica I, 1968, p. 5—8

Antonescu I., Depozitul carpic de la Negri și implicațiile sale istorice.
Carpica I, 1968, p. 189—198

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Antonescu I., Curțile domnești de la Bacău.
Carpica II, 1969, p. 331—342
Antonescu S., Săpăturile de salvare de la Tarnița (comuna Onceşti, județul Bacău).
Carpica VIII, 1976, p. 37—40
Antonescu S., Propagation du procede direct de fabrication feret de l'acier par cettes et les Germains in Ogam-Tradition celtiquie, 1—6, XXI, Rennes, 1969, p. 275—291 (de Jean Maréchal).
Carpica VIII, 1976, p. 347—352.
Antonescu S., Drăguşeni, Contribuții la o monografie arheologică. C.J.C.E.S. şi Muzeul județean de istorie Botoşani, 1977, 191 p. + 195 planşe (de Aristotel Crişmaru).
Carpica X, 1978, p. 426—427
Artimon Al., Cîteva considerații asupra tezaurului monetar de la Cetatea Neamțului (sec. al XVII-lea).
Carpica I, 1968, p. 265—280
Artimon Al., Un tezaur monetar din sec. XV—XVI, descoperit la Suceava.
Carpica II, 1969, p. 343—348
Artimon Al., Un tezaur monetar din sec. XVI—XVII, descoperit la Măgura (jud. Bacău).
Carpica IV, 1971, p. 323—330
Artimon Al. şi Eminovici C., Tezaurul monetar din sec. al XVIII-lea descoperit la Mănăstirea Caşin (jud. Bacău).
Carpica IV, 1971, p. 343—348
Artimon Al., Cîteva considerații asupra tezaurului monetar din sec. al XVIII-lea, descoperit la Drăgeşti-Tătărăşti (jud. Bacău).
Carpica V, 1972, p. 181—188
Artimon Al., Un tezaur monetar din sec. XVII—XVIII, descoperit la Cleja (jud. Bacău).
Carpica VI, 1973—1974, p. 101—106
Artimon Al., Valorificarea ştiințifică şi muzeistică a unor obiecte medievale în colecția Muzeului de istorie din Bacău.
Carpica VII, 1975, p. 311—326
Artimon Al. şi Mîtrea I., Aşezarea medievală din sec. XIV—XV, de la Curtea domnească, Bacău.
Carpica VIII, 1976, p. 191—224
Artimon Al., Contribuții arheologice la istoria Adjudului (sec. XIV—XVII).
Carpica VIII, 1976, p. 235—254
Artimon Al. şi Eminovici C., Cercetări arheologice în aşezarea medievală din comuna Ştefan cel Mare, jud. Bacău.
Carpica X, 1978, p. 271—302
Artimon El., Un document de la Mihai Grigore Sturdza, domnul Moldovei.
Carpica VII, 1975, p. 149—154
Artimon El., Cîteva date istorice despre satul Odobeşti (jud. Bacău).
Carpica VIII, 1976, p. 299—304
Baicu Ion St., Mişcarea muncitorească şi legislația asigurărilor sociale din România, 1918—1920.
Carpica X, 1978, p. 349—356
Bauman Ionel, O unealtă pentru ornamentat ceramică, descoperită la Stoicani (com. Folteşti, jud. Galați).
Carpica VI, 1973—1974, p. 43—46
Berbecaru V., Unele aspecte privind istoricul moşiei Obştei tîrgului Bîrlad.
Carpica II, 1969, p. 363—366
Berindei Dan, Premisele economice şi sociale ale constituirii României independente.
Carpica IX, 1977, p. 61—80.
Bitiri Maria şi Căpitanu V., Aşezarea paleolitică de la Lespezi, jud. Bacău.
Carpica V, 1972, p. 39—68
Bobi Victor, Tezaurul monetar de la Mînăstioara-Fitioneşti (jud. Vrancea).
Carpica VIII, 1976, p. 121—136

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Boroneanț V., Vasile Pârvan fondator al școlii românești de arheologie.
Carpica V, 1972, p. 7—12
Brudiu M și Popușoi Eug., Cercetări paleolitice la Mălușteni (jud. Vaslui).
Carpica IV, 1971, p. 21—30
Bujor Doina, Curente și tendințe în arta sec. XX, Ed. Meridiane, Buc. 1973, 381 p, cu 117 figuri (de Pierre Courthion).
Carpica V, 1972, p. 293—294
Bujor Doina, O contribuție originală a Muzeului de artă Bacău, la practicile animației culturale.
Carpica VIII, 1976, p. 341—346
Bujor Doina, Aurel Băeșu — reporter de front în timpul primului război mondial.
Carpica IX, 1977, p. 207—210
Buzilă Aurel și Hălăucescu Petronius, Două morminte din sec. al IV-lea e.n. de la Doina-Girov, jud. Neamț.
Carpica V, 1972, p. 99—104.
Buzdugan C., Cimitirul din epoca bronzului de la Căbești.
Carpica I, 1968, p. 63—67
Buzdugan C., Mormîntul hallstattian descoperit la Recea.
Carpica I, 1968, p. 73—76
Buzdugan C., Necropola getică de la Slobozia.
Carpica I, 1968, p. 77—94
Buzdugan C., O nouă așezare getică în bazinul Zeletinului.
Carpica I, 1968, p. 95—100
Buzdugan C., Descoperiri arheologice în depresiunea Onești.
Carpica I, 1968, p. 101—110
Buzdugan C. și Căpitanu V., Necropola daco-carpică de la Bărboasa.
Carpica I, 1968, p. 199—208
Buzdugan C., Descoperiri arheologice de la Prăjești (jud. Bacău).
Carpica II, 1969, p. 81—86
Buzdugan C. și Eminovici C., Un mormînt din epoca bronzului, descoperit în depresiunea Onești.
Carpica IV, 1971, p. 113—118
Buzdugan C., Notă suplimentară despre tezaurul bizantin de la Horgești (jud. Bacău).
Carpica VI, 1973—1974, p. 47—54
Cantemir Traian, Războiul de independență în folclor.
Carpica IX, 1977, p. 181—200
Căpitanu V., Un mormînt hallstattian descoperit la Cimbala.
Carpica I, 1968, p. 68—72
Căpitanu V., Descoperiri paleolitice în bazinul Bistriței.
Carpica I, 1968, p. 9—16
Căpitanu V., Descoperiri paleolitice în județele Neamț și Vaslui.
Carpica II, 1969, p. 7—16
Căpitanu V și Florescu M., Așezarea din epoca bronzului de la Podul Morii- Bărboasa, com. Oncești.
Carpica II, 1969, p. 23—34
Căpitanu V. și Ursachi V., O nouă cetățuie dacică pe Valea Siretului.
Carpica II, 1969, p. 93—130
Căpitanu V. și Buzdugan C., Un tezaur de monede republicane romane, descoperit la Cornii de Sus.
Carpica II, 1969, p. 131—144
Căpitanu V., Tezaurul de denari romani de la Ardeoani.
Carpica II, 1969, p. 179—193
Căpitanu V., Un tezaur de monede turcești din sec. XVIII, descoperit la Copăcești (jud. Vrancea).
Carpica II, 1969, p. 349—362
Căpitanu V., Două celturi descoperite în Moldova.
Carpica IV, 1971, p. 133—136

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Căpitanu V şi Ursachi V., Două tezaure de denari romani republicani şi imperiali, descoperite la Răcătău şi Pîncești (jud. Bacău).
Carpica IV, 1971, p. 167—196.
Căpitanu V., Tezaurul de monede bizantine descoperit la Horgești (jud. Bacău).
Carpica IV, 1971, p. 235—270
Căpitanu V., Descoperiri de monede antice şi bizantine.
Carpica IV, 1971, p. 287—298
Căpitanu V., Evoluția uneltelor şi armelor de piatră cioplită, descoperite pe teritoriul României, București 1970 (de Al. Păunescu).
Carpica IV, 1971, p. 438—440
Căpitanu V., Paleoliticul în Țara Oaşului. Studiu arheologic. Centru de informare şi documentare în ştiințele sociale şi politice, Buc. 1972, 146 p. text, cu 50 planşe (de Maria Bitiri).
Carpica V, 1972, p. 287
Căpitanu V., Tezaurul monetar din sec. XVI—XVII, descoperit la Tanacu (jud. Vaslui).
Carpica VI, 1973—1974, p. 77—100
Căpitanu V. şi Ursachi V., Noi descoperiri de monede în județul Bacău.
Carpica VII, 1975, p. 45—58
Căpitanu V., Necropola daco-carpică de incinerație din sec. al II-lea de la Gălănești-Bărboasa, com. Oncești, jud. Bacău.
Carpica VII, 1975, p. 63—116
Căpitanu V., Noi descoperiri de tezaure de aramă şi bronz în județul Bacău.
Carpica VIII, 1976, p. 31—36
Căpitanu V., Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în aşezarea geto-dacică de la Răcătău (jud. Bacău).
Carpica VIII, 1976, p. 49—120
Căpitanu V., Necropola daco-carpică de la Săucești (jud. Bacău).
Carpica VIII, 1976, p. 151—182
Căpitanu V., Tezaurul de denari romani imperiali de la Dealul Perjului (com. Oncești), jud. Bacău.
Carpica X, 1978, p. 195—204
Cărămidaru Corneliu, Contribuția județului Bacău la războiul pentru independență naţională.
Carpica IX, 1977, p. 121—130.
Chițescu Lucian, Fortificațiile Moldovei pînă la mijlocul sec. al XV-lea.
Carpica V, 1972, p. 143—168
Chițescu Maria şi Ursachi V., Două tezaure romane imperiale descoperite în Moldova.
Carpica II, 1969, p. 145—156
Chițescu Maria şi Țarălungă P., Două tezaure romane descoperite în jud. Bacău.
Carpica II,1969, p. 193—198
Chițescu Maria, Cîteva tezaure monetare romane republicane din Moldova.
Carpica IV, 1971, p. 159—166
Chirica V., Cercetări arheologice de teren în județul Botoşani.
Carpica IV, 1971, p. 299—314
Chirica V., Considerații cu privire la complexele de locuire descoperite în stațiunile paleolitice.
Carpica X, 1978, p. 21—44
Ciută Ioan, Îndeletniciri apicole în Moldova feudală, cu privire specială asupra zonei Bacăului (sec. XIV—XVIII).
Carpica VIII, 1976, p. 225—234
Ciută Ioan, Unele aspecte privind starea materială şi de spirit a maselor populare băcăuane şi nemțene şi contribuția lor la războiul de independență.
Carpica IX, 1977, p. 139—146
Codrescu Grigore, Gazetarul Eminescu la 1877.
Carpica IX, 1977, p. 201—206
Constantinescu D., Unde a fost înmormîntat Bogdan al II-lea voievod ?
Carpica IV, 1971, p. 315—323

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cosmescu Marin, Legende şi novele de Gr. Al. Grandea inspirate din războiul pentru independenţă.
Carpica IX, 1977, p. 211—216
Cucoş Ştefan, Noi reprezentări antropomorfe pictate pe ceramica cucuteniană.
Carpica V, 1972, p. 91—94
Cucoş Ştefan, Două vase zoomorfe eneolitice.
Carpica VII, 1975, p. 7—14
Cucoş Ştefan, Decorul spiralic al ceramicii Cucuteni B.
Carpica X, 1978, p. 55—88
Dinutz Mircea, Activitatea literară a lui D. D. Pătrăşcanu.
Carpica X, 1978, p. 397—408
Dobrinescu Valeriu Florin, Contribuţii la cunoaşterea situaţiei studenţilor ieşeni în perioada 1 sept. 1939—6 sept. 1940.
Carpica VI, 1973—1974, p. 197—204
Dobrinescu Valeriu Florin, Transporturile în etapa revoluţiei popular-democratice (Aspecte din Moldova).
Carpica VII, 1975, p. 191—206
Donici Varvara, Lucreţiu Pătrăşcanu — bibliografie.
Carpica VII, 1975, p. 275—310
Dragomir T. Ion, Ocupaţiile comunităţilor neo-eneolitice de aspect cultural Stoicani-Aldeni.
Carpica X, 1978, p. 89—96
Drăgotescu Marcel, Aşezarea paleolitică de la Bicaz.
Carpica I, 1968, p. 17—25
Dumitrescu Vladimir, Încă odată C 14 pentru cultura Cucuteni.
Carpica V, 1972, p. 79—82
Eşanu Leon, Greva generală din decembrie 1919 de la Piatra Neamţ.
Carpica III, 1970, p. 115—128
Eşanu Leon, Mişcarea grevistă de la fabrica „Letea", Bacău în anii 1918—1920.
Carpica V, 1972, p. 235—250
Eşanu Leon, Dr. H. Aroneanu şi mişcarea muncitorească din Bacău în anii 1918—1920.
Carpica VI, 1973—1974, p. 173—176
Filimon Liviu, Idei psihologice în opera lui Dimitrie Cantemir.
Carpica VIII, 1976, p. 269—280
Filimon Viorica, A. Concise Histori of Modern Paiting revised edition, 522 plates, 101 în colour, London 1969, The World of Art-history of Arts Thames and Hudson (de Herbert Read).
Carpica VI, 1973—1974, p. 244—245
Filimon Viorica, Art vithout Boundaries 1950—1970, with 333 ilustration, 151 in colour (the World of Art Library ; New Direction ; Thames an Hudson), London 1972 (de G. Wods, Ph. Thompson, Ph. Williams).
Carpica VI, 1973—1974, p. 245—246
Florea Vasile, Logica istoriei în opera lui Xenopol
Carpica III, 1970, p. 71—84
Florea Vasile, Fundamentarea istoriei ca ştiinţă în concepţia lui Pârvan.
Carpica V, 1972, p. 13—24
Florea Vasile, Ţinutul Bacău în contextul revoluţiei române din 1848.
Carpica VI, 1973—1974, p. 121—132
Florea Vasile, Succesiune şi serie în logica istoriei la Xenopol.
Carpica VI, 1973—1974, p. 137—144
Florescu Adrian şi Melinte Gh., Cetăţi hallstattiene, recent descoperite în zona de N—E a Moldovei centrale.
Carpica IV, 1971, p. 129—132
Florescu I. Gh., Poziţia partidelor politice faţă de Partidul Poporului în anii 1920—1921.
Carpica VII, 1975, p. 165—180
Florescu I. Gh., Liga Poporului (aprilie 1918—martie 1920).
Carpica X, 1978, p. 325—348

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Florescu I. Gh., Sistemul tratatelor de pace de la Paris și realitățile politice românești (1919—1920).
Carpica IX, 1977, p. 167—182
Florescu Marilena și Căpitanu V., Cîteva observații privitoare la sfîrșitul epocii bronzului în lumina săpăturilor ultimelor cercetări arheologice efectuate la Muzeul de istorie din Bacău.
Carpica I, 1968, p. 35—47
Florescu Marilena și Căpitanu V., Descoperiri recente de obiecte de aramă și bronz în Moldova.
Carpica I, 1968, p. 49—67
Florescu Marilena și Căpitanu V., Cercetările arheologice de la Dealul-Morii.
Carpica II, 1969, p. 49—80
Florescu Marilena și Căpitanu V., Cercetările arheologice de la Dădești (jud. Bacău).
Carpica IV, 1971, p. 119—128
Florescu Marilena și Căpitanu V., Săpăturile de salvare de la Vultureni (jud. Bacău).
Carpica IV, 1971, p. 137—158
Florescu Marilena, Cîteva observații privind ritul și ritualurile comunităților tribale monteorene în lumina săpăturilor de la Cîndești, jud. Vrancea.
Carpica X, 1978, p. 97—136
Gabor Iosif, Notă asupra cercetărilor arheologice efectuate la Cleja în 1842.
Carpica VII, 1975, p. 155—156
Gavrilovici Ernest, Productivitatea stilistică a poeziei bacoviene.
Carpica VII, 1975, p. 265——274
Gavriluță Aneta, Notă asupra monumentului de la Tisa Silvestri.
Carpica VII, 1975, p. 229—240
Gavriluță Aneta, Sistemul de evidență pentru colecția de icoane a secției de artă.
Carpica VII, 1975, p. 327—330
Georgescu Laurențiu, Date antropologice preliminare privind necropola carpică de la Bacău-Holt.
Carpica X, 1978, p. 179—184
Georgescu Titu, Independență și contemporaneitate.
Carpica IX, 1977, p. 13—22
Hordilă Domnița, Opt monede de la Iliaș (sec. XV).
Carpica II, 1969, p. 325—330
Ichim Dorinel, Expoziția de artă populară „Colecția Vasile Heisu" Răcăciuni.
Carpica V, 1972, p. 279—286.
Ichim Dorinel și Popovici G., Cartea românească în colecția Vasile Heisu, Răcăciuni.
Carpica VI, 1973—1974, p. 205—218
Ichim Dorinel, Țesături decorative folosite la interioarele locuințelor de la Glăvănești — Bacău.
Carpica VI, 1973—1974, p. 219—240
Ichim Dorinel, Portul popular românesc de pe Valea Cașinului.
Carpica VII, 1975, p. 241—264
Ichim Dorinel, Evoluția portului mocanilor din Glăvănești — Bacău.
Carpica VIII, 1976, p. 313—340
Ichim Dorinel, Evoluția portului popular din zona Trotușului de munte.
Carpica X, 1978, p. 357—390
Ioniță Ion, Elemente autohtone în Cultura Sintana de Mureș (sec. IV e.n.) din Moldova
Carpica IV, 1971, p. 197—206
Ioniță I. Gh., Ideile unității independenței și suveranității patriei reflectate în Programul P.C.R.
Carpica IX, 1977, p. 23—28
Lupu N. N., Contribuții la studiul populației orașului Vaslui.
Carpica II, 1970, p. 145—152
Mătasă C., Importanța toponimiei în cunoașterea trecutului
Carpica I, 1968, p. 261—264
Mătasă C., Probleme de onomastică.
Carpica III, 1970, p. 129—130

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Mihăilescu Bîrliba Virgil, Noi descoperiri de tezaure imperiale romane la Piatra Neamț.
Carpica I, 1968, p. 209—232

Mihăilescu Bîrliba Virgil, Noi descoperiri de tezaure imperiale la Piatra Neamț.
Carpica II, 1969, p. 157—178.

Mihăilescu Bîrliba Virgil și Mitrea Ioan, Tezaurul de denari romani imperiali, descoperit la Hertioana de Jos (com. Traian, jud. Bacău).
Carpica VII, 1975, p. 15—30

Mihăilescu Bîrliba Virgil și Monah Dan, Tezaurul de denari imperiali romani de la Blăgești, jud. Bacău.
Carpica VII, 1975, p. 31—44

Mihăilescu Bîrliba Virgil, Tezaurul de denari romani de la Rîpile (jud. Bacău).
Carpica VIII, 1976, p. 137—150

Mihăilescu Bîrliba Virgil și Mitrea Ioan, Tezaurul de vase romane de la Muncelul de Sus.
Carpica X, 1978, p. 163—178

Mihăilescu Bîrliba Virgil, Topografiia Kladov i nadoc edinienih monet. Arheolghicescaia Karta Moldavskoi SSR, 8 vîpusk, Akademiia Nauk, Moldavskoi SSR, Institut istorii, izdatel'stvo „Știința", Chișinău, 1976, 195 p. + 7 tabele și 10 hărți (de A. A. Nudelman).
Carpica X, 1978, p. 419—421.

Minuț Adolf, Contribuții privind activitatea U.T.C. pe Valea Bistriței în perioada 1922—1944
Carpica, 1975, p. 181—190

Mitrea Bucur și Untaru Gh., Date noi despre tezaurul roman republican de la Conțești.
Carpica X, 1978, p. 137—146

Mitrea Bucur și Constantinescu Gh., Notă despre un tezaur de monede romane imperiale din sec. al III-lea, descoperit în Moldova de Jos
Carpica X, 1978, p. 185—194

Mitrea Ioan, Descoperiri prefeudale din regiunea central-estică a Carpaților Orientali și din zona de contact cu Podișul Moldovei.
Carpica I, 1968, p. 249—260

Mitrea Ioan, Necropola din sec. al IV-lea e.n. de la Obîrșeni-Voinești.
Carpica II, 1969, p. 219—232

Mitrea I. și Artimon Al., Descoperiri prefeudale la Curtea domnească — Bacău.
Carpica IV, 1971, p. 225—252

Mitrea Ioan, Așezarea prefeudală de la Onceşti (jud. Bacău).
Carpica IV, 1971, p. 271—286

Mitrea Ioan, Contribuții la cunoașterea culturii Dridu din regiunea dintre Carpați și Siret a Moldovei.
Carpica V, 1972, p. 115—132.

Mitrea Ioan, Așezarea prefeudală de la Izvoare-Bahna.
Carpica VI, 1973—1974, p. 55—76

Mitrea Ioan, Un mormînt sarmatic descoperit la Ghermănești, jud. Vaslui.
Carpica VII, 1975, p. 59—62

Mitrea Ioan, Săpăturile de salvare din așezarea prefeudală de la Lespezi-Homocea.
Carpica VIII, 1976, p. 183—190

Mitrea Ioan, Teritoriul de formare a poporului român, vatră a luptei seculare pentru unitate și independență.
Carpica IX, 1977, p. 35—40

Mitrea Ioan, Așezarea prefeudală de la Izvoare-Bahna (II). Contribuții la arheologia epocii de formare a poporului român.
Carpica X, 1978, p. 205—252

Monah Dan, Ceramică neolitică din Muzeul arheologic Piatra Neamț, Acta Musei Petrodavensis, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis I, P. Neamț 1973, 70 p., 119 planșe (de Cucoș Ștefan).
Carpica VI, 1973—1974, p. 241

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Monah Dan, Magourata Cave, Bulgaria, in Bollettino del Centro Communo di studi Preistorici, 1971, pag. 83—105 (de Emanuel Anati).
Carpica VII, 1975, p. 341

Monah Dan, Sondajul de salvare din aşezarea neo-eneolitică de la Vermeşti — Comăneşti I.
Carpica VIII, 1976, p. 7—30

Monah Dan, Vase coşuleţ cucuteniene
Carpica X, 1978, p. 45—54

Monah Dan şi Antonescu S., Repertoriul arheologic al judeţului Botoşani, Buc., 1976, 395 p. + 70 hărţi (de Al Păunescu, P. Sadurschi, V. Chirica).
Carpica X, 1978, p. 422—425

Muscalu Emil, Notă asupra mormîntului carpic de la Baraţi-Mărgineni (jud. Bacău).
Carpica II, 1969, p. 215—218

Murariu Ioan, Veniturile şi cheltuielile moşiei Fîntînele din ţinutul Bacău între 30 sept. 1803 şi 30 sept. 1804.
Carpica V, 1972, p. 189—196

Murariu Ioan, Veniturile şi cheltuielile unei familii boiereşti din Moldova între anii 1782 şi 1789.
Carpica VI, 1973—1974, p. 107—114

Murariu Ioan, Informaţii privind producţia şi comerţul cu bere în Moldova la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea
Carpica VII, 1975, p. 117—122

Murariu Ioan, Preţurile cu care se vindeau unele mărfuri în Moldova la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea.
Carpica VII, 1975, p. 123—148

Murariu Ioan, Raporturile economice dintre Moldova şi Imperiul Otoman între anii 1774—1829.
Carpica VIII, 1976, p. 281—298

Muşat Mircea, Lupta pentru independenţă, permanenţă a istoriei poporului român.
Carpica IX. 1977, p. 29—34

Necrasov Olga şi Botezatu D., Studiul scheletelor din mormintele de înhumaţie din necropola de la Gabăra.
Carpica II, 1969, p. 203—212

Necrasov Olga şi Gulai Ştirbu M., Contribuţii la studiul faunei pleistocene de la Buda, cu o privire specială asupra caracteristicilor renului.
Carpica IV, 1971, p. 7—20

Negruţi-Munteanu Ecaterina, Guvernul P. P. Carp şi problema reformei administrative la 1912.
Carpica V, 1972, p. 219—234.

Nicolăescu Plopşor D., Expertiza antropologică asupra mormîntului carpic de la Baraţi-Mărgineni (jud. Bacău).
Carpica II, 1969, p. 213—214

Niţu Anton, Vas antropomorf de tip Stoicani-Aldeni de la Suceveni (Galaţi).
Carpica VI, 1973—1974, p. 7—16

Niţu Anton, Reprezentarea bovideului în decorul zoomorf pictat pe ceramica cucuteniană din Moldova.
Carpica V, 1972, p. 83—90

Niţu Anton şi Buzdugan C., Aşezarea cucuteniană de la Viişoara (Tg. Ocna).
Carpica IV, 1971, p. 95—112

Niţu Anton, Noi descoperiri de reprezentări antropomorfe în relief pe ceramică Cucuteni A
Carpica IV, 1971, p. 81—88

Niţu Anton, Buzdugan C. şi Eminovici C., Descoperirile arheologice de la Gura Văii (municipiul Gh. Gheorghiu-Dej).
Carpica IV, 1971, p. 31—80

Olteanu Ştefan, Lupta pentru libertate şi independenţă a poporului român în sec. XIV—XVI oglindită în două instituţii medievale româneşti : posada şi munca la cetate.
Carpica IX, 1977, p. 41—50

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Palade V., Noi ateliere de lucrat piepteni din corn de cerb din sec. al IV-lea la Valea Seacă — Bîrlad.
Carpica II, 1969, p. 233—252
Palade V., Un nou centru de prelucrare a cornului de cerb în sec. al IV-lea e.n. la Fedeşti, com. Şuletea (jud. Vaslui).
Carpica IV, 1971, p. 207—214
Palade V., Necropola din sec. IV e.n. de la Fălciu (jud. Vaslui).
Carpica IV, 1971, p. 215—223
Pătrar Gh., Aspecte ale mişcării muncitoreşti şi comuniste băcăuane oglindită în presa locală.
Carpica VI, 1973—1974, p. 187—196.
Pipidi Andrei, Date noi despre Rosetteşti şi pămînturile lor de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea.
Carpica IV, 1971, p. 331—342
Platon Gh., Populaţia oraşului moldovenesc la mijlocul sec. al XIX-lea.
Carpica III, 1970, p. 5—32
Platon Gh., Revoluţia de la 1848 în Moldova început şi parte organică a revoluţiei generale a românilor.
Carpica X, 1978, p. 7—20
Păltînea Paul, Costache Negri, corespondenţă inedită.
Carpica III, 1970, p. 65—70
Popa Eug., John Pope-Hennesy, Portretul în renaştere
Carpica VIII, 1976, p. 353
Popovici G., Spătarul Pavel Cristea — ctitor băcăuan.
Carpica V, 1972, p. 201—210
Popovici G., Contribuţiuni la studiul originilor şi dezvoltării burgheziei române pînă la 1848, ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 294 p. (de Constantin C. Giurescu).
Carpica VI, 1973—1974, p. 242—243
Popovici G., Simposium L'epoquée phanariote 21—25 octobre, 1970, Institut for Balkan Studies, Thessaloniki, 1974.
Carpica VII, 1975, p. 342
Popovici G., Anul 1877 reflectat în memoriile învăţătorului Vasile Iftimiu.
Carpica VIII, 1976, p. 305—312
Popovici Al., Casa memorială — instituţie muzeală deschisă.
Carpica VII, 1975, p. 331—340
Popuşoi Eug., Un mormînt hallastattian descoperit la Trestiana — Bîrlad.
Carpica II, 1969, p. 87—92
Popuşoi Eug., Aspecte ale elementelor vestimentare în plastica Igeşti, comuna Blăgeşti (jud. Vaslui).
Carpica IV, 1971, p. 89—94
Radu Gh., Colecţia de documente de la Arhivele statului Bacău (1424—1848), inventar arhivistic întocmit de D. Zaharia, Em. Chiriacescu şi Cornel Cărămidaru, editată de serviciul de Publicaţii din Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1976, 388 p., 1645 documente, 21 planşe — reproduceri.
Carpica X, 1978, p. 428—430
Roman Petre, Conceptul Folteşti II şi problema începuturilor epocii bronzului în Moldova
Carpica II, 1969, p. 16—22
Rotaru Feodosia, O scoarţă moldovenească de la 1843.
Carpica X, 1978, p. 391—396
Rusu Dumitru, Principalele legi cu privire la munca din România pînă la 1918 şi atitudinea mişcării muncitoreşti faţă de acestea.
Carpica IV, 1971, p. 415—437
Rusu D. Dumitru, Mişcarea muncitorească şi socialistă din Iaşi în a doua jumătate a sec. al XIX-lea.
Carpica VI, 1973—1974, p. 145—162
Saizu I. şi Botez C., Scurt istoric al aşezării Buhuşi pînă la înfiinţarea fabricii de postav 1885.
Carpica III, 1970, p. 85—102

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Saizu I. şi Botez C., Activitatea social-politică a lui Ion Ionescu de la Brad.
Carpica IV, 1971, p. 363—374
Scurtu Ioan, Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din mai—iunie 1920
Carpica V, 1972, p. 251—266
Sibechi Gh., Ştiri din publicaţiile vremii despre acţiuni băcăuane în sprijinul războiului de independenţă.
Carpica IX, 1977, p. 131—138
Spinei Victor, Săpăturile de salvare de la Oltenești.
Carpica V, 1972, p. 133—142
Stan Elena, Probleme ale independenţei şi suveranităţii României oglindite în presa băcăuană între anii 1934—1936.
Carpica IX, 1977, p. 183—186
Stan Constantin, Activitatea organizaţiei judeţene de partid Bacău în înfăptuirea actului revoluţionar al naţionalizării socialiste a principalelor mijloace de producţie din iunie 1948.
Carpica VII, 1975, p. 207—228
Stoica Georgeta, Cercetarea etnografică şi Muzeul de etnografie, cerinţe imperioase în judeţul Bacău.
Carpica III, 1970, p. 139—144
Stoica Georgeta, Colecţia de artă populară V. Heisu.
Carpica III, 1970, p. 131—138
Şendrulescu Ioan Gh., Evoluţia ideii de independenţă la români între anii 1821—1877.
Carpica IX, 1977, p. 51—60
Ştefănescu Liviu, Valenţe naţionale şi internaţionale ale proclamării independenţei de stat a României la 9 Mai 1877.
Carpica IX, 1977, p. 115—120
Teodor Gh. Dan, Căpitanu Viorel şi Mitrea Ioan, Cercetările arheologice de la Mănioaia-Costişa şi contribuţia lor la cunoaşterea culturii locale din sec. V—VI din Moldova
Carpica I, 1968, p. 233—248
Teodor Gh. Dan, Unele probleme privind evoluţia culturii materiale din Moldova în sec. VI—X.
Carpica II, 1969, p. 253—309
Teodor Gh. Dan, Buzdugan C. şi Mitrea I. Descoperirile arheologice de la Oituz (jud. Bacău).
Carpica II, 1969, p. 310—324
Teodor Gh. Dan, Contribuţii privind pătrunderea şi stabilirea slavilor în teritoriile extracarpatice ale României.
Carpica V, 1972, p. 105—114
Teodor Gh. Dan, Unele probleme privind evoluţia culturii materiale din Moldova în sec. VI—X.
Carpica II, 1989, p. 253—309
Turcu Mioara, Cercetări arheologice la Dudeşti.
Carpica VIII, 1978, p. 41—48
Tzony Magda, Descoperirile carpice de la Gura Nişcovului (jud. Buzău).
Carpica X, 1976, p. 147—182
Udrescu Titus, Descoperiri arheologice în jumătatea sudică a Moldovei cu privire la Cultura Noua.
Carpica VI, 1973—1974, p. 17—42
Ursachi V., Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de istorie din Roman în zona rîurilor Siret şi Moldova.
Carpica I, 1988, p. 111—188
Ursachi V., Contribuţii la problema ritului de înmormîntare la carpo-daci.
Carpica II, 1989, p. 199—202
Ursachi Minodora, Depozitul de bronz de la Ruginoasa.
Carpica I, 1968, p. 27—34
Ursachi Minodora, Necropola din epoca bronzului de la Săbăoani.
Carpica II, 1989, p. 35—48

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ursulescu N., Topoare perforate din cadrul Culturii Criș de pe teritoriul României.
Carpica V, 1972, p. 69—78
Vasilescu Capsali N. și Rîpă Buicliu Dan, Din cărțile familiilor Millo și Prăjescu-Miclescu.
Carpica X, 1978, p. 409—418
Vătafu Mihai, Mormîntul „Noua" de la Popricani.
Carpica V, 1972, p. 95—98
Văcărașu Iulia, Industriile grele ale județului Bacău și dezvoltarea lor în anii socialismului.
Carpica III, 1970, p. 153—162
Văcărașu Iulia, Poiana Uzului, un sat dispărut de pe harta județului Bacău.
Carpica III, 1970, p. 163—171
Văcărașu Iulia, Considerații istorico-geografice asupra economiei depresiunii Dărmănești.
Carpica V, 1972, p. 267—278
Vătămanu Adrian, Logofătul Luca Stroici.
Carpica VIII, 1976, p. 255—268
Vătămanu Adrian, Logofătul Gavril Trotușan.
Carpica X, 1978, p. 303—322
Vatamanu Ioan, O scrisoare inedită de la Giuseppe Garibaldi.
Carpica X, 1978, p. 323—324
Voicu Maria și Irimescu Sevasta, Un moment al aplicării legiunii agrare din anul 1864.
Carpica V, 1972, p. 197—200
Voicu Maria, Collége de France și tinerii revoluționari români patruzecioptiști.
Carpica VI, 1973—1974, p. 133—136
Zaharia Dumitru, Răscoala țăranilor din 1907 în județele Putna și Tecuci.
Carpica III, 1970, p. 103—114
Zaharia Dumitru, Unele date cu privire la începuturile învățămîntului în orașul Tg. Ocna.
Carpica V, 1972, p. 211—218
Zaharia Dumitru, Politica externă a României în anii 1866—1877, oglindită în actele diplomatice ale Agenției italiene din București.
Carpica IX, 1977, p. 105—114
Zub Al., Vasile Pârvan, Corespondență inedită din vremea studiilor 1904—1909.
Carpica I, 1968, p. 281—328
Zub Al., Vaslie Pârvan, Preocupări bibliografice și documentariste.
Carpica I, 1968, p. 329—336
Zub Al., Nicolae Bălcescu și revoluționarii Moldovei din vremea sa.
Carpica III, 1970, p. 33—56
Zub Al., Kogălniceanu și Hașdeu. Marginalii.
Carpica III, 1970, p. 57—64
Zub Al., Problema editării izvoarelor în istoriografia română din epoca modernă.
Carpica IV, 1971, p. 375—414
Zub Al., Vasile Pârvan.
Carpica V, 1972, p. 25—38.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ABREVIERI — ABREVIATIONS

Aluta	— Aluta, Sf. Gheorghe.
ArhMold	— Arheologia Moldovei, Iaşi — Bucureşti.
Apulum	— Apulum. Acta Musei Apulensis, Alba Iulia.
Banatica	— Banatica, Reşiţa.
BSNR	— Buletinul Societăţii numismatice române, Bucureşti.
CercArchBuc	— Cercetări arheologice în Bucureşti.
Carpica	— Carpica, Bacău.
CI	— Cercetări istorice, Iaşi.
Crisia	— Crisia, Oradea.
Dacia	— Dacia. Revue d'archeologie et d'histoire ancienne. Bucureşti, I—XII, 1924—1947 ; N.S., I, 1957...
DIR	— Documente privind istoria României.
DRH	— Documente Romaniae Historica.
EthnArchZ	— Ethnographisch — Archëologische Zeitschrift, Berlin.
Klio	— Klio. Beiträge zur alten Geschichte, Leipzig.
Marisia	— Marisia, Tg. Mureş.
Materiale	— Materiale şi Cercetări Arheologice, Bucureşti.
MemAntiq	— Memoria Antiquitais, Piatra Neamţ.
MIA	— Materialy i issledovanija po arheologia, Moscova.
PZ	— Prähistorische Zeischrift, Leipzig — Berlin.
RESEE	— Revue des Études sud-est Européennes, Bucureşti.
RRH	— Revue roumaine d'histoire, Bucureşti.
SCIV (SCIVA)	— Studii şi cercetări de istorie veche ; din 1974 : Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie, Bucureşti.
SCN	— Studii şi Cercetări de Numismatică, Bucureşti.
SlovArch	— Slovenska Archeologia, Bratislava.
Starinar	— Starinar. Revue de l'Institut Archeologique, Belgrad.
Studii	— Studii. Revistă de istorie, Bucureşti.

Apărut 1980. Bun de tipar 5.XI.1980.
Coli tipo 21+2 planşe.

Tiparul executat sub comanda nr. 5 212/1980, la Întreprinderea poligrafică Bacău, str. Eliberării nr. 63.

REPUBLICA SOCIALISTA ROMÂNIA

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să trimită materialele ce se încadrează în profilul publicaţiei „Carpica", dactilografiate la două rînduri, în trei exemplare, trimiterile fiind numerotate în continuare şi plasate la sfîrşitul articolului. Materialele vor avea un rezumat şi explicaţia figurilor traduse într-o limbă străină de circulaţie. Va fi anexată şi varianta românească. Ilustraţia va fi plasată la sfîrşitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de prenumele complet. Notele vor fi redactate conform sistemului din numerele precedente, autorii fiind rugaţi să anexeze o listă a abrevierilor.

Responsabilitatea asupra conţinutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro